

„Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli
poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli
w powiecie lubańskim”

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Wstęp.
Wspomaganie
szkół i przedszkoli
w powiecie lubańskim**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli
poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu
doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wybór materiałów metodycznych i opracowanie merytoryczne publikacji:

Ewa Krupicka

Nadzór merytoryczny:

Alina Męczywór

Współpraca:

Edward Smusz, Przemysław Kempieński

Recenzje merytoryczne:

Bogna Bartosz, Alicja Kosowska

Korekta językowa:

Robert Mertuszka

Skład i wydruk publikacji:

Sławomir Anioł FadoS

e-mail: biuro@fados.pl

www.fados.pl

Wydawca:

Powiat Lubański – Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu, 2015

Copyright by PCE Lubań

ISBN 978-83-941485-1-5

Egzemplarz bezpłatny.

Publikacja zawiera:

Wstęp. Wspomaganie szkół i przedszkoli w powiecie lubańskim

Zeszyt nr 1: Budowa koncepcji pracy szkoły.

Zeszyt nr 2: Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną?

Zeszyt nr 3: Jak pomóc uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Zeszyt nr 4: Ocenianie kształtujące.

Zeszyt nr 5: Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki.

Zeszyt nr 6: Postawy uczniowskie – jak je kształtować?

Zeszyt nr 7: Uczeń aktywny uczestnik procesu uczenia się.

Zeszyt nr 8: Praca z uczniem zdolnym.

Zeszyt nr 9: Praca z uczniem/przedszkolakiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Zeszyt nr 10: Wspieranie pracy wychowawców klas.

Zeszyt nr 11: Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych.

Zeszyt nr 12: Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola.

Zeszyt nr 13: Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym.

Zeszyt nr 14: Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Zeszyt nr 15: Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły.

Zeszyt nr 16: Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej.

Podsumowanie. Ocena jakości nowego sposobu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Wstęp. Wspomaganie szkół i przedszkoli w powiecie lubańskim

Lubań, 2015

Spis treści

Wspomaganie szkół i przedszkoli w powiecie lubańskim.....	9
Powiat lubański	10
Placówki oświatowe w powiecie lubańskim.....	11
Potrzeby w zakresie wspomagania nauczycieli	12
Założenia projektu: „Bezpośrednie wsparcie szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”	14
Charakterystyka zeszytów metodycznych	22
Bibliografia.....	26

Doskonalenie drogą do sukcesu

Oświata jest szczególnym przedmiotem troski władz powiatu lubańskiego. Dla organu prowadzącego jest bardzo ważne, aby była ona na jak najwyższym poziomie. Co roku przeznaczamy z subwencji oświatowej ponad 22 mln zł. na jej funkcjonowanie. Niestety środki te nie są w pełni wystarczające. Oczekiwania i potrzeby są dużo większe. Tym bardziej z wielkim zadowoleniem przyjmuję każdą inicjatywę zmierzającą do pozyskiwania środków unijnych. Stanowią one istotne uzupełnienie budżetu powiatu. Dają także możliwość realizacji różnych przedsięwzięć. Dzięki projektom unijnym polepsza się baza dydaktyczna placówek oświatowych, uczniowie korzystają z różnych form wsparcia, a nauczyciele wzbogacają swój warsztat pracy.

Nieocenioną rolę w pozyskiwaniu środków unijnych odgrywa Powiatowe Centrum Edukacyjne. Pełen profesjonalizm działania i zaangażowanie PCE pozwala na realizację wielu projektów. Często są to projekty, których budżet przekracza kilka milionów złotych. Korzystają z nich placówki oświatowe prowadzone przez powiat lubański ale także, co szczególnie chciałbym podkreślić, przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja z całego powiatu. W ten sposób PCE stało się bardzo ważnym elementem w strukturze placówek oświatowych oraz gwarantem wysokiej jakości świadczonych usług. Realizuje działania bezpośrednio wpływające na rozwój edukacji w naszym powiecie. Wielu tych pomysłów nie byłoby w stanie zrealizować, gdyby nie wysokie kompetencje dyrekcji i pracowników PCE.

„Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim” to kolejny projekt służący podniesieniu poziomu edukacji skierowany do dyrektorów i nauczycieli. Jego realizacja ma za zadanie przygotować kadre pedagogiczną do zbliżających się wielkimi krokami zmian w systemie doskonalenia nauczycieli. Głównym filarem tych zmian jest wspomaganie wynikające z indywidualnych potrzeb konkretnej placówki oświatowej, popartych rzetelną diagnozą, uwzględniające wyniki sprawdzianów i egzaminów oraz wnioski z ewaluacji zewnętrznej i wewnętrznej. Istotnym faktem jest to, że w realizację projektu zaangażowane były placówki oświatowe z wszystkich gmin powiatu lubańskiego. Mogły one skorzystać ze szkoleń rad pedagogicznych dotyczących wybranych obszarów wsparcia, konsultacji grupowych i indywidualnych, a także delegować dyrektorów i nauczycieli do pogłębiania wiedzy w ramach sieci współpracy i samokształcenia. A wszystko to w imię podniesienia jakości pracy szkół i przedszkoli oraz wyjściu naprzeciw wyzwaniom współczesnego systemu edukacji.

Jestem przekonany, że zaangażowanie i determinacja kadry pedagogicznej pozwoliły bez przeszkód zrealizować założenia projektowe i osiągnąć postawione przed sobą cele. Zdobyta wiedza i doświadczenie w perspektywie nadchodzących zmian bez wątpienia przyniesie wymierne korzyści szkołom i przedszkolom uczestniczącym w tak ważnym przedsięwzięciu. Z pewnością przysłuży się do tego także niniejszy przewodnik metodyczny, w którym można znaleźć ofertę rad pedagogicznych i warsztatów – gotowych propozycji do przeprowadzenia w szkołach i przedszkolach.

Doceniając rolę edukacji w życiu człowieka, życzę wszystkim pedagogom, aby ciągłe doskonalenie warsztatu pracy przyniosło wszechstronnemu rozwojowi naszych uczniów.

Szanowni Państwo Dyrektorzy i Nauczyciele,

Oddajemy w Wasze ręce publikację, która jest efektem realizacji przez Powiat Lubański – Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu dwuletniego projektu pt. „Bezpośrednie wsparcie szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”. To jeden z wielu projektów realizowanych przez PCE w ostatnich latach na rzecz edukacji - na potrzeby dyrektorów, nauczycieli i uczniów.

W tym segregatorze znajdziecie Państwo szereg materiałów merytorycznych i metodycznych, przydatnych do samokształcenia i prowadzenia rad pedagogicznych. Można je również wykorzystać jako propozycje zajęć edukacyjnych dla uczniów. Ponadto w publikacji jest wiele cennych informacji charakteryzujących powiat lubański, jego gminy, placówki oświatowe. Dodatkowo zawarto tu podsumowanie realizowanego projektu: „Bezpośrednie wsparcie szkół i przedszkoli...” – ogromnego przedsięwzięcia, w którym wzięło udział ponad 80% uprawnionych placówek.

To wyjątkowe wydawnictwo powstało dzięki współpracy ogromnej rzeszy ludzi: Szkolnych Organizatorów Rozwoju Edukacji, koordynatorów sieci, pracowników projektu, pracowników PCE, a także ekspertów zewnętrznych, którzy w ramach projektu prowadzili zajęcia kierowane do rad pedagogicznych w szkołach i przedszkolach, ale też do nauczycieli w ramach sieci współpracy i samokształcenia. O tym, jak cenna to publikacja, świadczą recenzje merytoryczne, opracowane przez pracowników naukowych.

Wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tak wartościowej publikacji, serdecznie dziękuję.

Życzę Państwu, abyście mogli z tej bogatej oferty wybranych merytoryczno-metodycznych rozwiązań edukacyjnych, korzystać jak najczęściej. Byście znaleźli tu także wiele cennych inspiracji do własnej pracy.

Dyrektor

Powiatowego Centrum Edukacyjnego

w Lubaniu

Anna Ł. Adamska

Wspomaganie szkół i przedszkoli w powiecie lubańskim

„Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli w powiecie lubańskim” to jeden ze 160 pilotażowych projektów zrealizowanych w Polsce w latach 2012-2015 w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytet III. Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.5. Celem pilotażu było sprawdzenie modelu wypracowanego w ramach projektu systemowego Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie pn. „System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganie szkół”, z wykorzystaniem rezultatów projektu systemowego Ministerstwa Edukacji Narodowej. Realizacja zadań w ramach projektów pokazała wartościowe wsparcie w rozwoju szkół i przedszkoli na rzecz własnego rozwoju, nakierowanych bezpośrednio na nauczycieli, a w rezultacie na efekty uczniów na każdym poziomie edukacyjnym. W województwie dolnośląskim 24 powiaty podjęły się realizacji tego rodzaju projektów, których celem była organizacja systemowego wsparcia szkół i placówek oświatowych poprzez doskonalenie rad pedagogicznych w tych obszarach, które zdiagnozowano przez samych zainteresowanych jako wymagające poprawy. W powiecie lubańskim Rada Powiatu powierzyła realizację projektu swojej jednostce organizacyjnej – Powiatowemu Centrum Edukacyjnemu w Lubaniu – instytucji doświadczonej w realizacji unijnych projektów o różnorodnej tematyce. Sukces merytoryczno-dydaktyczny całego przedsięwzięcia zapewniła zarówno profesjonalna obsługa projektu, jak też współpraca Powiatowego Centrum Edukacyjnego w Lubaniu - ośrodka doskonalenia nauczycieli z Biblioteką Pedagogiczną oraz Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną, a także ze szkołami i przedszkolami funkcjonującymi na terenie powiatu.

Publikacja pt. „Wsparcie szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli” to 18 osobnych, różnych tematycznie części, podzielonych na oferty szkoleniowe, opatrzona dodatkowo wprowadzeniem w formie opisu projektu: „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim” realizowanego przez Powiat Lubański – Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytet III. Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.5. Wysoka jakość edukacji. W 16 Zeszytach metodycznych znalazły się m.in. opracowane merytorycznie propozycje rozwiązań metodycznych, przedstawionych przez ekspertów zewnętrznych, którzy prowadzili w ramach projektu zajęcia dla rad pedagogicznych w szkołach i przedszkolach i nauczycieli w ramach sieci współpracy i samokształcenia w powiecie lubańskim w okresie 2013-2015. Większość z nich zawiera propozycje 3 rad pedagogicznych i 5 warsztatów z kompletem gotowych ćwiczeń. Taka forma przewodnika będzie wykorzystywana w pracy szkoły w ramach WDN i pracy zespołów nauczycielskich.

Przedstawiony w Zeszytach metodycznych materiał to wybrany i profesjonalnie przygotowany, na potrzeby tej publikacji, zbiór najciekawszych rozwiązań, propozycji do wykorzystania w szkole/przedszkolu przez dyrektora i nauczyciela. Krótki opis zawartości poszczególnych Zeszytów metodycznych zawarto w pkt. 4. Tytuły Zeszytów są zapożyczone z nazwy obszarów wsparcia lub nazwy sieci współpracy i samokształcenia realizowanych w ramach projektu.

W pierwszym Zeszycie, oprócz informacji o projekcie, przedstawiono także krótki opis miejsca realizacji oraz scharakteryzowano uczestników tego przedsięwzięcia. Ostatni, 18 Zeszyt jest próbą oceny merytorycznej systemowego podejścia do organizacji doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim. W Zeszycie nr 1 i nr 18, dzięki uprzejmości Kierownika projektu oraz pracowników Biura projektu wykorzystano fragmenty materiałów powstałych w wyniku realizacji projektu, w tym zestawień, opracowań, informacji zbiorczych.

Powiat lubański

Powiat lubański jest usytuowany w południowo zachodniej części Polski. Od południa, przez grzbiet Gór Izerskich, powiat graniczy w Republiką Czeską, od zachodu sąsiaduje z powiatem zgorzeleckim, od wschodu z powiatem lwóweckim, a od północy z powiatem bolesławieckim. Najważniejszą rzeką jest Kwisa.

Położenie powiatu lubańskiego na mapie Polski

Powiat lubański obejmuje siedem jednostek administracyjnych: Miasto Lubań, Gminę Lubań, Miasto i Gminę Leśna, Gminę Olszyna, Gminę Platerówka, Gminę Siekierczyn, Miasto Świeradów-Zdrój. Ogółem obszar powiatu to 428,2 km², zamieszkuje go 56 266 mieszkańców (stan na 30.06.2013).

Mapa powiatu lubańskiego

Na terenie powiatu znajdują się 4 miasta z siedzibami jednostek samorządu terytorialnego oraz trzy gminy wiejskie. Najbardziej istotnym trendem wpływającym na edukację jest bardzo niski przyrost naturalny i związana z nim zapaść demograficzna.

W związku z tą tendencją liczba uczniów w szkołach i przedszkolach spada co roku średnio o około 100 uczniów. Prowadzi to do sytuacji, w której istnienie sieci szkół w obecnej postaci staje pod znakiem zapytania. Ta sytuacja jest znacznie poważniejszym problemem dla szkół ponadgimnazjalnych, w przypadku których narasta zjawisko coraz wyższej konkurencji w obliczu walki o ucznia i chęci utrzymania placówki. Zjawisko to wymusza na organach prowadzących oraz dyrektorach poszukiwanie oszczędności, a na nauczycielach konieczność podwyższania jakości pracy, poszukiwania coraz ciekawszych rozwiązań i zachęt dla uczniów.

Placówki oświatowe w powiecie lubańskim

Na terenie powiatu lubańskiego w latach 2013-2015 funkcjonowały 52 placówki oświatowe, prowadzone przez 8 jednostek samorządu terytorialnego:

1. Placówki prowadzone przez Powiat Lubański:

- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Adama Mickiewicza w Lubaniu (Technikum Ekonomiczne, Liceum Ogólnokształcące),
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Kombatantów Ziemi Lubańskiej w Lubaniu (Technikum, Liceum Ogólnokształcące, Zasadnicza Szkoła Zawodowa),
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 w Lubaniu (Technikum, Zasadnicza Szkoła Zawodowa),
- Dom Wczasów Dziecięcych w Świeradowie-Zdroju,
- Młodzieżowy Dom Kultury w Lubaniu,
- Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Lubaniu,
- Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Lubaniu,
- Szkoła Muzyczna I st. im. Oskara Kolberga w Lubaniu,
- Zespół Placówek Resocjalizacyjnych w Smolniku,
- Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Nr 1 w Świeradowie-Zdroju,
- Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Nr 2 w Świeradowie-Zdroju.

2. Placówki prowadzone przez Gminę Leśną:

- Przedszkole w Leśnej,
- Szkoła Podstawowa w Smolniku,
- Szkoła Podstawowa w Grabiszycach,
- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Pobiednej,
- Gimnazjum w Leśnej.

3. Placówki prowadzone przez Gminę Olszyna:

- Gminne Przedszkole Publiczne w Olszynie,
- Szkoła Podstawowa Nr 1 w Olszynie,
- Szkoła Podstawowa Nr 3 im. Tadeusza Kościuszki w Olszynie,
- Szkoła Podstawowa im. Janusza Korczaka w Biedrzychowicach,
- Gimnazjum im. Jana Pawła II w Olszynie.

4. Placówki prowadzone przez Gminę Wiejską Lubań:

- Szkoła Podstawowa w Kościelniku,
- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Pisarzowicach,
- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Radogoszczy,
- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Radostowie Średnim,
- Gimnazjum im. Aleksandra Fredry w Pisarzowicach.

5. Placówki prowadzone przez Miasto Lubań:

- Przedszkole Miejskie Nr 1,
- Przedszkole Miejskie Nr 3,
- Przedszkole Miejskie Nr 5 im. Juliana Tuwima,

- Szkoła Podstawowa Nr 1 im. Tadeusza Kościuszki,
  - Szkoła Podstawowa Nr 2 im. Europejskich Dróg Świętego Jakuba,
  - Szkoła Podstawowa Nr 3 im. Jana Pawła II,
  - Szkoła Podstawowa Nr 4 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu,
  - Gimnazjum Nr 1 im. Stanisława Wyspiańskiego,
  - Gimnazjum Nr 2 im. Mikołaja Kopernika,
  - Gimnazjum Nr 3 im. Euroregionu Nysa.
6. Placówki prowadzone przez Gminę Platerówka:
- Szkoła Podstawowa im. Emilii Plater w Platerówce,
  - Gimnazjum we Włosieniu.
7. Placówki prowadzone przez Gminę Siekierczyn:
- Przedszkole w Zarębie,
  - Zespół Szkół Gminna w Siekierczynie (Szkoła Podstawowa, Gimnazjum),
  - Zespół Szkół w Zarębie (Szkoła Podstawowa, Gimnazjum).
8. Placówki prowadzone przez Miasto Świeradów-Zdrój:
- Przedszkole Miejskie w Świeradowie-Zdroju,
  - Miejski Zespół Szkół w Świeradowie-Zdroju (Przedszkole, Szkoła Podstawowa, Gimnazjum),
  - Szkoła Podstawowa nr 2 im. Jana Pawła II w Świeradowie-Zdroju.
9. Placówki prowadzone przez stowarzyszenia oraz osoby prywatne:
- Przedszkole „Akademia Malucha” w Lubaniu,
  - Prywatne Przedszkole Nr 1 w Lubaniu,
  - Szkoła Podstawowa w Stankowicach.

Spośród wszystkich wykazanych powyżej - 47 placówek kwalifikowało się do udziału w projekcie: „Bezpośrednie wsparcie...”. Jednak w jednym roku szkolnym udział w projekcie mogło wziąć jedynie 36 z nich.

Potrzeby w zakresie wspomagania nauczycieli

Kształcenie i doskonalenie nauczycieli ma kluczowe znaczenie w osiągnięciu przez uczniów sukcesów edukacyjnych. Biorąc pod uwagę zmieniające się warunki w środowisku pracy, konieczność bycia elastycznym i otwartym na nowe trendy w procesie nauczania i wychowania, pracownicy systemu oświaty potrzebują wsparcia i pomocy. Zgodnie z raportem Powiatowego Centrum Edukacyjnego w Lubaniu z badania potrzeb w zakresie doskonalenia i doksztalcania zawodowego nauczycieli ze szkół i placówek powiatu lubańskiego, opracowanego przez zespół ds. badania potrzeb oraz określenia priorytetów w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli w powiecie lubańskim na lata 2012/2013 zdobycie specjalistycznej wiedzy i doskonalenie umiejętności zawodowych nauczycieli staje się priorytetem.

Potrzeby wskazane w raporcie PCE wpisują się także w Dolnośląską Strategię Innowacji, gdzie w dziale 23 „Edukacja dla innowacji” zwrócono uwagę na fakt, iż *Innowatorom potrzebna jest szeroka wiedza ogólna, specyficzna wiedza szczegółowa, kreatywność, umiejętność uczenia się przez eksperymenty, kooperatywność i umiejętności komunikacyjne. Kształtowanie takich osobowości powinno zaczynać się już w przedszkolach. Wymaga to poważnej zmiany istniejącego modelu edukacji, a zwłaszcza większego nacisku na kształtowanie kapitału społecznego. Aby pomóc w osiągnięciu tego celu, należy wesprzeć środowisko nauczycielskie i zwiększyć jego mobilność. W procesie innowacyjności znaczenie ludzi uzdolnionych,*

posiadających ponadprzeciętne umiejętności jest ogromne, dlatego ważne jest odkrywanie i wspieranie talentów już od najmłodszych lat. Dolnośląska Strategia Innowacji zwraca uwagę na to, że: *Potrzebna jest diagnostyczna i metodyczna pomoc nauczycielom natrafiającym na uczniów o ponadprzeciętnych talentach innowacyjnych. Implikuje to dalszą rozbudowę systemu z Dolny Śląsk. Potrzebna jest przestrzeń (zarówno w dosłownym, jak i przenośnym sensie) dla twórczego eksperymentowania.*

Strategia Rozwoju Powiatu Lubańskiego określa Lubań jako *znaczący w regionalnej skali ośrodek wysokiej aktywności kulturalnej i edukacyjnej*. Natomiast rozwojowi miast oraz ośrodków gminnych powiatu w tym zakresie sprzyjać powinna *realizacja spójnej powiatowej polityki w dziedzinie szkolnictwa i kultury, a w tym wdrażanie kompleksowych rozwiązań programowych i marketingowych*. Dlatego też założenia niniejszego programu doskonale wpisują się w realizację potrzeb określonych w przywołanej strategii.

Potrzeby wskazane w Strategii Rozwoju Powiatu Lubańskiego, to *upowszechnienie edukacji społeczeństwa na każdym etapie kształcenia przy równoczesnym zwiększeniu jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym powiązaniu z potrzebami gospodarki opartej na wiedzy*.

Strategia Rozwoju Kraju 2020 upatruje rozwój administracji publicznej w konieczności zmiany filozofii i zdecydowanego przejścia od modelu administrowania do zarządzania rozwojem, czyli określenie celów rozwojowych i zaprojektowanie instrumentów ich realizacji, a następnie podejmowanie konsekwentnych działań prowadzących do ich urzeczywistnienia.

Wychodząc naprzeciw tej tezie Powiatowe Centrum Edukacyjne opracowało i zrealizowało we współpracy z 39 szkołami i przedszkolami Program „Wspomagania Szkół i Placówek Oświatowych w powiecie lubańskim”. Realizacja tego programu stanowi element zarządzania zmianą, kadrami i rozwojem w dziedzinie rozwoju oświaty na terenie powiatu lubańskiego.

Zapisy Strategii Rozwoju Kraju wskazują na konieczność doksztalcenia kadry nauczycielskiej adekwatnie do proponowanych zmian w systemie oświaty. Nauczyciele, oprócz szkoleń branżowych, będą potrzebowali wsparcia merytorycznego, organizacyjnego i technicznego, do czego doskonale wpisze się nasz program. Przy pomocy Programu „Wspomagania Szkół i Placówek Oświatowych w powiecie lubańskim” stworzono podwaliny do rozpoczęcia procesu „rozwoju kapitału społecznego”, a program przyczynił się do utworzenia rodzaju platformy wymiany informacji i doświadczeń naszego regionu.

Potrzeba wspomagania nauczycieli w powiecie lubańskim wynika m.in. z diagnozy przeprowadzonej przez Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu w celu przygotowania projektu: **„Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”** w ramach POKL Priorytet III. Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.5. Kompleksowe wspomaganie rozwoju szkół oraz dokumenty przygotowanego przez PCE pt. „Raport z diagnozy powiatowego systemu doskonalenia”.

W wyniku przeprowadzonego badania wskazano:

- niewielką spójność programów doskonalenia nauczycieli z potrzebami szkół,
- niskie kompetencje kadry zarządzającej placówkami szkolnymi, szczególnie w zakresie przeprowadzania diagnozy potrzeb szkół w obszarze doskonalenia i praktyczne, wykorzystanie wniosków płynących z oceny systemu doskonalenia,
- niską jakość współpracy dyrektorów szkół i nauczycieli,
- brak możliwości wymiany doświadczeń pomiędzy nauczycielami na forum powiatu, co uniemożliwia wzajemne uczenie się i upowszechnianie dobrych praktyk.

Przygotowana przez PCE „Koncepcja pracy zespołu PCE na lata 2013-2015” stawia przed placówką główne zadania zbieżne z oczekiwaniami nauczycieli oraz dyrektorów szkół. Są to m.in.:

1. Współpraca z organem sprawującym nadzór pedagogiczny w opracowaniu priorytetów doskonalenia zawodowego nauczycieli w powiecie lubańskim.

2. Współpraca z organami prowadzącymi szkoły i placówki w zakresie doradztwa metodycznego dla nauczycieli.
3. Przygotowanie i realizacja programów doskonalenia dla doradców metodycznych, wspieranie ich działań oraz organizacja doradztwa dla nauczycieli.
4. Przygotowanie i realizacja programów doskonalenia dla dyrektorów szkół i placówek oraz pracowników organów nadzorujących i prowadzących szkoły i placówki w zakresie zarządzania oświatą.
5. Organizowanie działań na rzecz rozwoju i awansu zawodowego nauczycieli.

Projekt: „Bezpośrednie wsparcie...” jest zgodny ze Strategią Rozwoju Powiatu Lubańskiego na lata 2011-2020, która zakłada wspomaganie rozwoju nauczycieli, w celu osiągnięcia jak najwyższych wyników nauczania wśród uczniów na wszystkich poziomach edukacji.

Przygotowane dzięki staraniom Powiatowego Centrum Edukacyjnego w Lubaniu przedsięwzięcie edukacyjne dotyczące wsparcia nauczycieli ze szkół i przedszkoli ogólnodostępnych przyczynił się do realizacji głównych zadań wskazanych w diagnozie potrzeb dyrektorów i nauczycieli oraz „Koncepcji”.

Założenia projektu: „Bezpośrednie wsparcie szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”

„Bezpośrednie wsparcie...” to ogromne przedsięwzięcie na rzecz szkół i przedszkoli funkcjonujących na terenie powiatu lubańskiego realizowane w sposób systemowy. Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu zaprosiło do współpracy w każdym roku szkolnym 36 placówek. Każda z nich mogła bezpłatnie wykorzystać średnio 54 godziny dydaktyczne w ramach różnych form doskonalenia zawodowego, zgodnie z własnymi potrzebami wskazanymi w przeprowadzonej wcześniej diagnozie. Takie systemowe wsparcie zapewniło wysoką jakość doskonalenia w wykonaniu profesjonalnych firm oraz zewnętrznych ekspertów – specjalistów w określonych dziedzinach.

Geneza projektu

Powiat Lubański jest organem prowadzącym dla 15 placówek oświatowych. Jedną z nich jest Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu, które od 2000 roku wspiera nauczycieli w ich rozwoju zawodowym. Wspomaganie szkół i placówek oświatowych w osiąganiu wysokiej jakości usług edukacyjnych jest dziś jednym z większych wyzwań, które stoją przed instytucjami takimi jak PCE. Dzisiejszy rynek usług edukacyjnych jest bardzo różnorodny, ale też i niezwykle wymagający. Aby sprostać oczekiwaniom, należy wspomagać nauczycieli poprzez zintegrowany, celowy, zinstytucjonalizowany system wsparcia. Takie systemy działały do tej pory w Polsce, ale ich najsłabszym punktem był niski poziom diagnozy potrzeb, bardzo ograniczone możliwości finansowe oraz brak koordynacji działań instytucji prowadzących szkolenia i wspomaganie nauczycieli. Chcąc wyjść naprzeciw potrzebom nauczycieli powiatu lubańskiego i zapewnić im doskonalenie na najwyższym poziomie, Powiat Lubański - Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu w okresie od 01.08.2013- 30.06.2015 r. zrealizowało projekt pt. „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”, złożony przez Powiat Lubański w ramach Priorytetu III Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki - Wysoka jakość kształcenia, Działania 3.5. Projekt zrealizowano przy wsparciu Biblioteki Pedagogicznej oraz Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej. Głównym pomysłodawcą przedsięwzięcia była Anna Adamska, dyrektor PCE w Lubaniu. Projekt został zrealizowany w 81% uprawnionych placówek oświatowych położonych na terenie powiatu lubańskiego i objął swoim wsparciem dyrektorów i nauczycieli przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Jest on wynikiem realizacji strategii Minister-

stwa Edukacji Narodowej w zakresie rozwoju oświaty, a poprzez dążenie do uzyskiwania coraz wyższych efektów nauczania - także elementem realizacji Strategii Rozwoju Powiatu Lubańskiego.

Potrzeba realizacji projektu wynikała z konieczności zmian wprowadzanych w systemie doskonalenia nauczycieli, stanowiących integralną część kompleksowego systemu wsparcia placówek oświatowych. Założenia zmodernizowanego systemu zostały opracowane w ramach projektu ORE: „System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganium szkół”.

W powiecie lubańskim wg stanu na wrzesień 2014 r. funkcjonuje 47 szkół i przedszkoli. Placówkami wspierającymi szkoły są: Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu - jako ośrodek doskonalenia nauczycieli wraz z Biblioteką Pedagogiczną w Lubaniu oraz Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Lubaniu. Placówki te realizowały programy wsparcia szkół i nauczycieli, jednak działania PCE i PPP nie były skoordynowane, brakowało więc konsolidacji zasobów wszystkich placówek na rzecz szkół i przedszkoli. Wprawdzie PCE badało potrzeby edukacyjne nauczycieli, ale nie przeprowadzało diagnozy potrzeb poszczególnych placówek. Planowane wsparcie opierało się na diagnozie potrzeb nauczycieli, nie zawsze bezpośrednio powiązanych z potrzebami placówek, toteż programy doskonalenia były w związku z tym nie zawsze spójne z potrzebami szkół i przedszkoli. W grudniu 2012 r. Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu przeprowadziło diagnozę powiatowego systemu doskonalenia. W badaniu uczestniczyło 303 nauczycieli ze szkół i przedszkoli powiatu. Metodą badania była ankieta zawierająca 7 pytań. Wyniki badania przedstawiono w „Raporcie z diagnozy powiatowego systemu doskonalenia”.

Kluczową kwestią problemową była stosunkowo niska jakość funkcjonowania systemu doskonalenia w powiecie lubańskim, ze względu na brak współpracy między wszystkimi placówkami świadczącymi usługi na rzecz doskonalenia nauczycieli i wsparcia szkół, co skutkowało brakiem kompleksowego wsparcia szkół i przedszkoli, będącego odpowiedzią na zdiagnozowane potrzeby każdej z placówek.

Główna grupa docelowa to nauczyciele pracujący w szkołach i przedszkolach w powiecie lubańskim. Według danych własnych PCE, na wskazanym terenie zatrudnionych w różnym wymiarze było około 800 nauczycieli. Organizacja zadań w projekcie uwzględniała specyficzny, sfeminizowany charakter tego zawodu.

Główne założenia projektu

Realizacja projektu: „Bezpośrednie wsparcie...” przebiegała na dwóch płaszczyznach. Głównym odbiorcą procesu wspomagania była placówka – szkoła/przedszkole. Nie indywidualni nauczyciele, lecz zespół, grupa – rada pedagogiczna. Poprzez doskonalenie nauczycieli całościowo oddziałuje się na szkołę, rozumianą jako złożoną organizację. Ponadto wspomaganie miało na celu pomoc szkole w rozwiązywaniu problemów, nie wyręczanie jej i nie narzucanie gotowych rozwiązań. W systemie wspomagania uwzględniano podmiotowość i autonomię szkoły/przedszkola oraz ścisłą współpracę ze szkołą/przedszkolem przy organizowaniu i realizacji wszelkich działań wspierających. Wspomaganie wynikało bowiem z indywidualnej sytuacji szkoły i odpowiadało jej specyficznym potrzebom. Wspomaganie to proces. Należało zatem odejść od pojedynczych form doskonalenia na rzecz długofalowych form pomocy placówce, obejmujących cały proces wspomagania, poczynając od przeprowadzenia diagnozy potrzeb placówki, poprzez pomoc w realizacji zaplanowanych działań, aż po wspólną ocenę efektów. Należy zaznaczyć, że w procesie wspomagania uwzględniane były także efekty kształcenia, w szczególności wyniki ewaluacji zewnętrznej i wewnętrznej placówki oraz wyniki sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych. Wszystkie prowadzone w tym zakresie działania podporządkowane były przekonaniu o tym, że doskonalenie winno być związane z autentyczną, towarzyszącą dyrektorowi i pracownikom potrzebom podnoszenia jakości pracy, niezależnie od już osiągniętego stopnia rozwoju.

Wspomaganie w ramach projektu: „Bezpośrednie wsparcie...” zakładało szereg korzyści:

Dla dyrektora:

- Pomoc w pogłębieniu diagnozy potrzeb szkoły oraz wyborze priorytetowego obszaru rozwoju.
- Pomoc w zaplanowaniu i organizowaniu doskonalenia nauczycieli zgodnie z aktualnymi potrzebami szkoły.
- Ułatwienie kontaktów z instytucjami odpowiedzialnymi za udzielanie pomocy uczniom, rodzicom i nauczycielom.

Dla nauczyciela:

- Pomoc we wdrażaniu do praktyki zawodowej zmian wprowadzanych w oświacie.
- Pomoc w zaplanowaniu i realizowaniu własnego rozwoju zawodowego, zgodnie z aktualnymi potrzebami szkoły.
- Organizacja szkoleń i warsztatów bezpośrednio w szkole.
- Pomoc i wsparcie we wdrażaniu zdobytych umiejętności.

Cele projektu

Projekt: „Bezpośrednie wsparcie...” miał na celu poprawę jakości systemu doskonalenia nauczycieli, spójnego z programem rozwoju szkoły i przedszkola. Był adresowany równolegle do nauczycieli pracujących w radach pedagogicznych swoich szkół i przedszkoli oraz do nauczycieli różnych specjalności skupionych w tzw. sieci współpracy i samokształcenia. Jego zadaniem było przygotowanie kadry pedagogicznej do nowego systemu doskonalenia, obowiązującego od 1 września 2016 roku. Przygotowanie dyrektorów i nauczycieli do nowego, systemowego rozwiązania zdiagnozowanych potrzeb placówki. Celem dalekością projektu było uzyskiwanie coraz wyższej jakości usług edukacyjnych, poprawienie konkurencyjności szkół w powiecie lubańskim oraz umożliwienie osiągnięcia sukcesu edukacyjnego coraz większej grupie uczniów uczących się w placówkach funkcjonujących na terenie powiatu.

Cel główny projektu to poprawa funkcjonowania doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim poprzez kompleksowe wsparcie 36 szkół i przedszkoli, spójne z ich potrzebami w okresie 01.08.2013-30.06.2015r.

Cele szczegółowe:

1. Poprawa zdolności planowania i projektowania procesu doskonalenia w 36 placówkach powiatu lubańskiego.
2. Poprawa spójności programów doskonalenia nauczycieli z potrzebami 36 szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie Rocznych Planów Wspomagania szkół i przedszkoli.
3. Podniesienie kompetencji 27 dyrektorów szkół i placówek oświatowych w zakresie przeprowadzania diagnozy potrzeb placówek w obszarze doskonalenia nauczycieli i zastosowania wniosków z przeprowadzonej ewaluacji procesu doskonalenia.
4. Poprawa współpracy dyrektorów szkół i przedszkoli oraz nauczycieli w powiecie lubańskim poprzez organizację sieci współpracy i samokształcenia.

Zadania w projekcie

W celu właściwej organizacji działań w projekcie, zaplanowano trzy zadania merytoryczne:

Zadanie 1. Monitorowanie realizacji Powiatowego Programu Wspomagania (PPW) i upowszechnianie rezultatów.

Powiatowy Program Wspomagania Szkół i Placówek Oświatowych w powiecie lubańskim w ramach

projektu: „Bezpośrednie wsparcie...” (PPW) to dokument opisujący sposób realizacji systemu doskonalenia w powiecie lubańskim. Wskazano w nim placówki biorące udział w projekcie, opisano bazę instytucjonalną i kadrową, wskazano obszary wybrane przez placówki do wspomaganie oraz tematykę sieci współpracy i samokształcenia. W dokumencie wskazano też placówki objęte wsparciem przez każdego z sześciu SORE. Ponadto zawarto także szczegółowy harmonogram wdrażania PPW, który był podstawą do monitorowania jego realizacji.

W okresie realizacji projektu prowadzono bieżący monitoring realizacji doskonalenia nauczycieli w szkołach i przedszkolach, a także w ramach sieci współpracy i samokształcenia. Upowszechnianie rezultatów odbywało się poprzez zamieszczanie w prasie artykułów nt. aktualnych działań i osiągnięć w ramach projektu, zamieszczanie aktualnych informacji na stronie www projektu, informowanie o jego efektach podczas spotkań i konferencji dla nauczycieli i dyrektorów placówek oświatowych. Ponadto dodatkową formą upowszechnienia jest także niniejsza publikacja, która dotrze do wszystkich placówek oświatowych w powiecie, do bibliotek szkolnych i biblioteki pedagogicznej oraz do każdego nauczyciela.

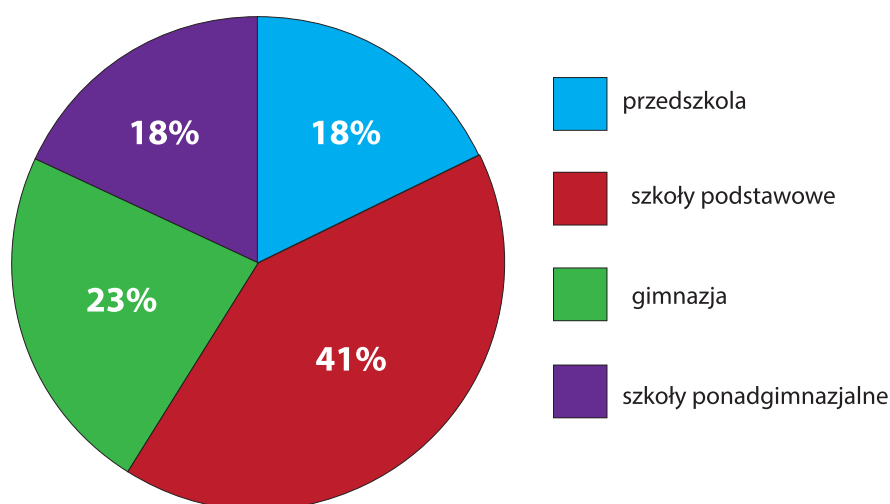
Zadanie 2. Przeprowadzenie procesu wspomaganie w szkołach i przedszkolach.

Doskonaleniem nauczycieli w ramach projektu objęto 39 placówek. W każdym roku szkolnym wsparciem obejmowano 36 placówek. 30 uczestniczyło w projekcie przez okres 2 lat szkolnych, 6 brało udział w 1 roku szkolnym: 3 w roku 2013/2014 i 3 w roku 2014/2015.

Ogólna liczba placówek wg etapów kształcenia, uczestniczących w projekcie przedstawia się następująco:

Etap kształcenia	Liczba placówek
przedszkola	7
szkoły podstawowe	16
gimnazja	9
szkoły ponadgimnazjalne	7

Rozkład % placówek biorących udział w doskonaleniu wg etapów kształcenia: najwięcej, bo 41% stanowią szkoły podstawowe, kolejna grupa to szkoły gimnazjalne - 23%, szkoły ponadgimnazjalne – 18% oraz przedszkola – także 18% ogółu placówek objętych wsparciem.

Placówki uczestniczące w projekcie wg etapów kształcenia.

Na potrzeby projektu zatrudniono 6 szkolnych organizatorów rozwoju edukacji (SORE) i przydzielono im w każdym roku szkolnym po 6 placówek. Personel uczestniczył w szkoleniach organizowanych przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, zatem był profesjonalnie przygotowany do wykonywania obowiązków. W każdej placówce SORE przeprowadził rozmowę z dyrektorem szkoły/przedszkola, radą pedagogiczną, na której wskazano potrzebę/problem placówki. Podczas spotkania z zespołem zadaniowym SORE przeprowadził pogłębioną diagnozę, która była podstawą do stworzenia Roczno Planu Wspomagania szkoły/przedszkola na rok szkolny. Na podstawie pogłębionej diagnozy placówki wybrały po 2 oferty do skonalenia: po jednej na rok szkolny. Oferty zostały zatwierdzone do realizacji przez radę pedagogiczną.

Roczny program wspomagania (RPW) zawierał nazwę zdiagnozowanego problemu, określony czas realizacji, opis diagnozy problemu, sformułowany cel ogólny do osiągnięcia oraz cele szczegółowe, zakładane wskaźniki, które zaplanowano na poziomie minimum 80% udziału nauczycieli w poszczególnych formach doskonalenia w ramach wsparcia w danym roku szkolnym. W harmonogramie RPW wskazano szczegółowe zadania, zakreślono dokładne terminy spotkań oraz ich miejsce. Przedstawiono role osób realizujących RPW i ich zaangażowanie czasowe oraz zadania każdej z osób. Szczegółowo wyliczono też czas, jaki jest niezbędny dla każdej z osób pełniących określone role oraz zakres zadań, jakie mają do wykonania osoby i powołane zespoły. Roczny program wspomagania opracował SORE we współpracy z dyrektorem i radą pedagogiczną, a zatwierdził dyrektor placówki.

Każdy rok szkolny został podsumowany sprawozdaniem przedstawionym podczas posiedzenia rady pedagogicznej i stanowił opis działań przeprowadzonych w ramach RPW.

Obszary wsparcia zrealizowane w roku szkolnym 2013/2014 przez 36 szkół i przedszkoli powiatu lubańskiego:

1. Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki - 11 placówek.
2. Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną? - 5 placówek.
3. Wspieranie pracy wychowawców klas – bezpieczna szkoła - 4 placówki.
4. Jak pomóc przedszkolakowi/uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny? - 3 placówki.
5. Praca z uczniem zdolnym - 3 placówki.
6. Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki (pedagogika zabawy, nowe metody pracy z dziećmi w przedszkolu) - 2 placówki.
7. Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola - 1 placówka.
8. Praca z przedszkolakiem (uczniem) ze specjalnymi potrzebami edukacyjnym - 1 placówka.
9. Budowa koncepcji pracy szkoły - 1 placówka.
10. Ocenianie kształtujące - 1 placówka.
11. Postawy uczniowskie. Jak je kształtować? - 1 placówka.
12. Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnym (metody pracy z uczniem niedostosowanym społecznie, zagrożonym narkomanią i alkoholizmem, z zaburzeniami psychicznymi, itp.) - 2 placówki.
13. Wykorzystanie EWD w ewaluacji wewnętrznej szkoły - 1 placówka.

Obszary wsparcia 36 szkół i przedszkoli powiatu lubańskiego zrealizowane w roku szkolnym 2014/2015:

1. Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki - 6 placówek.
2. Praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych - 6 placówek.
3. Budowa koncepcji pracy szkoły - 4 placówki.
4. Wykorzystanie EWD w ewaluacji wewnętrznej szkoły - 3 placówki.
5. Nauczyciel 45+ - 3 placówki.

6. Ocenianie kształtujące - 2 placówki.
7. Efektywna organizacja pracy zespołów nauczycielskich - 2 placówki.
8. Jak pomóc uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny? - 2 placówki.
9. Wykorzystanie TiK na zajęciach edukacyjnych - tablica multimedialna - 2 placówki.
10. Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną? - 2 placówki.
11. Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych - 1 placówka.
12. Projekt edukacyjny w szkole - 1 placówka.
13. Uczeń - aktywny uczestnik procesu uczenia się - 1 placówka.
14. Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym - 1 placówka.

Łącznie w okresie 2 lat szkolnych w 39 placówkach zrealizowano: 27 ofert doskonalenia dot. różnych obszarów wsparcia. Przeprowadzono 198 szkoleń rad pedagogicznych, 260 warsztatów, 538 konsultacji indywidualnych i grupowych. Ogółem w latach 2013/2014 i 2014/2015 - 583 nauczycieli uczestniczyło w 2.971 godzinach szkoleń.

Zadanie 3. Prowadzenie powiatowych sieci współpracy i samokształcenia.

W ramach projektu: „Bezpośrednie wsparcie...” w oparciu o wskazane potrzeby i zainteresowania nauczycieli i dyrektorów w okresie 2 lat szkolnych powołano do życia łącznie 20 sieci współpracy i samokształcenia, korzystając z katalogu ORE. Miały one charakter tematyczny: przedmiotowy i problemowy. W każdym roku szkolnym organizowano po 10 sieci, w tym po 2 dla dyrektorów i po 8 dla nauczycieli. Siecią zarządzał koordynator sieci, który organizował spotkania, inicjował współpracę na platformie edukacyjnej, nadzorował spotkania zespołu z ekspertami. W ramach każdej sieci w jednym roku odbyły się 4 spotkania z ekspertem oraz w miarę potrzeb zespołu - po kilka z koordynatorami sieci. Były to zarówno wykłady, jak też warsztaty i konsultacje. Stanowiły okazję do wymiany doświadczeń, wzajemnego poznania nauczycieli z różnych placówek na terenie powiatu, których łączyło zainteresowanie określonym tematem. Ponadto uczestnicy sieci pracowali na platformie informatycznej ORE www.doskonaleniewsieci.pl.

W drugim roku realizacji projektu zorganizowano 2 dodatkowe spotkania w ramach sieci dla dyrektorów w formie dwudniowych szkoleń wyjazdowych.

W roku szkolnym 2013/2014 zorganizowano 10 sieci współpracy i samokształcenia:

1. Tematyka sieci dla nauczycieli:
  - Praca z nowoczesnymi technologiami TiK – WebQuest, e-learning.
  - Praca z nowoczesnymi technologiami TiK – tablica multimedialna.
  - Profilaktyka agresji i przemocy w szkole/przedszkolu.
  - Jak rozwijać twórcze myślenie uczniów?
  - Jak wykorzystać wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego i maturalnego z przedmiotów humanistycznych do rozwoju pracy własnej i szkoły?
  - Jak wykorzystać wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego i maturalnego z matematyki do rozwoju pracy własnej i szkoły?
  - Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej.
  - Rozwijanie inteligencji emocjonalnej u dzieci przedszkolnych.
2. Tematyka sieci dla dyrektorów szkół i przedszkoli:
  - Pozapedagogiczne obowiązki dyrektora szkoły.
  - Szkoła dla wszystkich – edukacja włączająca uczniów niepełnosprawnych.

W roku szkolnym 2014/2015 zawiązano 10 sieci współpracy i samokształcenia:

1. Tematyka sieci dla nauczycieli:

- Praca z nowoczesnymi technologiami TiK - WebQuest, e-learning.
- Praca z nowoczesnymi technologiami TiK - tablica multimedialna.
- Profilaktyka agresji i przemocy w szkole/przedszkolu.
- Jak rozwijać twórcze myślenie?
- Jak wykorzystać wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego i maturalnego z przedmiotów humanistycznych do rozwoju pracy własnej i szkoły?
- Jak wykorzystać wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego i maturalnego z matematyki do rozwoju pracy własnej i szkoły?
- Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej.
- Rozwijanie inteligencji emocjonalnej u dzieci przedszkolnych.

2. Tematyka sieci dla dyrektorów:

- Pozapedagogiczne obowiązki dyrektora szkoły.
- Szkoła dla wszystkich - edukacja włączająca uczniów niepełnosprawnych.

Ogółem w okresie 2 lat szkolnych: 2013/2014 i 2014/2015 zorganizowano 20 różnych tematycznie sieci współpracy i samokształcenia, w tym 4 dla dyrektorów i 16 dla nauczycieli. Łącznie uczestniczyły w nich 424 osoby. Byli to nauczyciele z placówek objętych wsparciem. W ramach sieci przeprowadzono 30 wykładów i 30 warsztatów z ekspertem zewnętrznym – razem było to 180 godz. szkoleń.

Dodatkowo, średnio raz w miesiącu, odbywały się spotkania zespołów z koordynatorami sieci oraz miała miejsce wymiana doświadczeń pomiędzy nauczycielami na platformie internetowej.

Uczestnicy projektu

Na obszarze powiatu lubańskiego w latach 2013-2015 funkcjonowało 47 placówek, które kwalifikowały się do udziału w projekcie. W okresie 2 lat szkolnych wsparcie otrzymało ogółem 39 placówek położonych na terenie powiatu lubańskiego, tj. ponad 80% wszystkich szkół i przedszkoli. W ramach szkoleń rad pedagogicznych oraz sieci współpracy i samokształcenia w projekcie wzięło udział 583 nauczycieli.

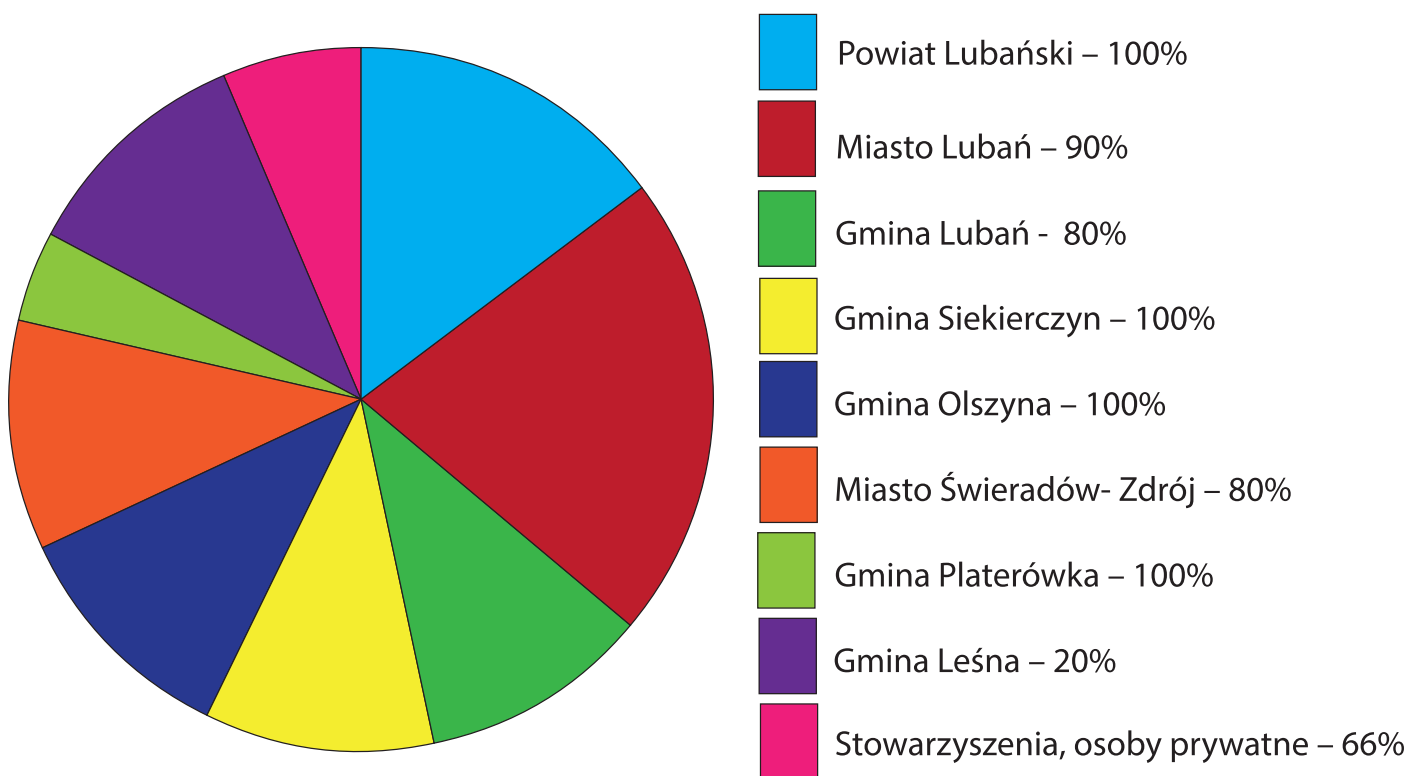
Ogólna liczba placówek objętych wsparciem wg organów prowadzących:

Organ prowadzący	Liczba placówek kwalifikujących się do wsparcia	Liczba placówek uczestniczących w projekcie	% placówek objętych wsparciem
Powiat Lubański	7	7	100%
Miasto Lubań	10	9	90%
Gmina Lubań	5	4	80%
Gmina Siekierzyn	5	5	100%
Gmina Olszyna	5	5	100%
Miasto Świeradów-Zdrój	5	4	80%

Gmina Platerówka	2	2	100%
Gmina Leśna	5	1	20%
Stowarzyszenia, osoby prywatne	3	2	66%

Jak wskazuje powyższe zestawienie w przypadku 4 organów prowadzących wsparciem objęto 100% placówek (Powiat Lubański, Gmina Siekierczyn, Gmina Olszyna, Gmina Platerówka). W Mieście Lubań w projekcie wzięło udział 90% szkół i przedszkoli uprawnionych, W Gminie Wiejskiej Lubań oraz w Mieście Świeradów-Zdrój – 80% placówek, w Gminie Leśna – 20%, a spośród placówek prowadzonych przez stowarzyszenia lub osoby prywatne – 66% uprawnionych. Dodać należy, że zgodnie z zasadami rekrutacji, aby wziąć udział w projekcie placówka miała obowiązek złożyć odpowiednie dokumenty, które były szczegółowo analizowane przez komisję rekrutacyjną. Wnioski wszystkich placówek zainteresowanych udziałem w projekcie były oceniane pozytywnie. Zatem placówki, które nie zostały objęte wsparciem, nie wyraziły takiej woli.

Udział procentowy w projekcie ilustruje poniższy wykres:

Charakterystyka zeszytów metodycznych

Zeszyty metodyczne powstały m.in. w oparciu o materiały szkoleniowe przekazane przez ekspertów zewnętrznych, którzy prowadzili zajęcia w ramach obszarów wsparcia lub sieci współpracy i samokształcenia. Dla celów niniejszej publikacji wybrano i opracowano tematykę, która cieszyła się dużym zainteresowaniem nauczycieli i dyrektorów placówek uczestniczących w projekcie: „Bezpośrednie wsparcie...”. Tytuły Zeszytów to tematy obszarów wsparcia lub sieci współpracy i samokształcenia, które zaczerpnięto z katalogu proponowanego w ramach projektu systemowego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie.

W każdym Zeszycie metodycznym nauczyciele znajdą ciekawe propozycje rozwiązań metodycznych, a także narzędzia dydaktyczne. W Zeszytach metodycznych (od nr 2 do nr 17) znajdują się materiały, które można wykorzystać zgodnie z potrzebami dyrektora, rady pedagogicznej, nauczyciela. Zawierają część opisową, którą można przekazać w ramach wykładu, zestaw propozycji warsztatowych z gotowymi ćwiczeniami do zastosowania.

Zeszyt nr 1: Budowa koncepcji pracy szkoły.

- Czym jest koncepcja pracy szkoły?
- Cel opracowania koncepcji.
- Co powinna zawierać koncepcja pracy szkoły?
- Mocne i słabe strony pracy szkoły – analiza SWOT.
- Jak diagnozować potrzeby uczniów/rodziców w swojej szkole, w celu stworzenia koncepcji pracy szkoły?
- Koncepcja pracy szkoły - zakres merytoryczny dokumentu.

Zeszyt nr 2: Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną?

- Definicje ewaluacji.
- Kryteria ewaluacji.
- Proces ewaluacji.
- Metody zbierania informacji.
- Zasady zadawania pytań w ewaluacji.
- Struktura raportu.
- Ewaluacja wewnętrzna jako sposób badania pracy przedszkola.
- Opracowanie i interpretacja zebranych danych, formułowanie wniosków i rekomendacji, opracowanie raportu.
- Projekt ewaluacji Przedszkola Miejskiego nr 3 w Lubaniu.
- Opracowanie wyników i ich prezentacja.
- Propozycja działań szkoły/przedszkola podejmowanych w odniesieniu do wyników ewaluacji.
- Przykłady działań interwencyjnych w obszarach funkcjonowania szkoły.

Zeszyt nr 3: Jak pomóc uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny?

- Wykorzystanie wczesnej diagnozy rozwoju i gotowości szkolnej dzieci oraz dopasowanie metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych.
- Skala Gotowości Szkolnej – arkusz badania gotowości szkolnej.
- Charakterystyka wieku szkolnego, np. 6/7 i 11/12 roku życia, potrzeby ucznia.
- Postępy w nauce a potrzeby ucznia.
- Relacje z dorosłymi a potrzeby ucznia.

- Diagnoza klasy – przykładowe narzędzia.
- Indywidualne techniki uczenia się uczniów.

Zeszyt nr 4: Ocenianie kształtujące.

- Cele lekcji.
- Nacobezu (na co będziemy zwracać uwagę), czyli określanie kryteriów oceny pracy ucznia.
- Informacja zwrotna.
- Współpraca z rodzicami.
- Ocena sumująca a ocenianie kształtujące.
- Techniki zadawania pytań.
- Pytania kluczowe.
- Ocena koleżeńska i samoocena.
- Krótki poradnik rysunkowy dla nauczyciela.

Zeszyt nr 5: Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki.

- Myślą przewodnią tego tematu jest odpowiedź na pytanie jak efektywnie się uczyć i jakie metody temu służą?
- Charakterystykę funkcjonowania pamięci człowieka.
- Skojarzenie, jako jedyny sposób, w jaki mózg zapamiętuje trwale nowe informacje.
- Mnemotechniki, czyli zasady zapamiętywania: haki pamięci, mapa myśli, technika obrazowo-myślowa oraz łańcuchowa metoda skojarzeń.
- Sposoby motywowania uczniów oraz metody służące wspieraniu i zachęcaniu ich do pracy.
- W formie warsztatowej: przykładowe opracowanie scenariuszy zajęć dotyczące metod i technik uczenia się.
- Jak rozwijać uczniów zdolnych i jak umacniać ich motywację?
- Ankieta dotycząca motywacji uczenia się.

Zeszyt nr 6: Postawy uczniowskie – jak je kształtować?

- Definicja postaw.
- Skąd się biorą postawy i jaka jest ich geneza?
- Po co nam postawy, dlaczego ludzie mają postawy?
- W jaki sposób postawy wpływają na zachowanie?
- Zmiany postaw.
- Skale mierzące postawy.
- Style decyzyjne – różnice indywidualne.
- Asertywne zachowanie i jego znaczenie w relacji z drugim człowiekiem.
- Jak postępować z uczniem.... – przykłady warsztatów.

Zeszyt nr 7: Uczeń aktywny uczestnik procesu uczenia się.

- Motywacja, myślenie i zapamiętywanie jako trzy główne elementy procesu uczenia się.
- Rola nauczyciela w tym procesie.
- Rozwijanie twórczego myślenie uczniów.
- Nauczanie jako organizowanie sytuacji, w których zachodzi uczenie się innej osoby.
- Metody aktywne i rola nauczyciela w procesie pobudzania uczniów do aktywności.
- W ramach warsztatów: metoda projektu jako przykład aktywności uczniów oraz opracowanie gry dydaktycznej według przedstawionych reguł.

Zeszyt nr 8: Praca z uczniem zdolnym.

- Charakterystyka ucznia zdolnego.
- Wskazanie cech uczenia się ucznia zdolnego.
- Jak zidentyfikować ucznia zdolnego?
- Przykładowe zestawy kontrolne do rozpoznania talentu.
- Prezentacja form i metod pracy z uczniem zdolnym.

Zeszyt nr 9: Praca z uczniem/przedszkolakiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

- Specjalne potrzeby edukacyjne.
- Kryteria diagnostyczne SPE.
- Ważne pojęcia i ich znaczenie w kontekście Rozporządzenia MEN.
- Praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych – cele pracy i zadania zespołu, dokumentacja.
- Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny.
- Zasady pracy pedagogicznej z uczniem ze SPE.
- „ABC” radzenia sobie z trudnymi zachowaniami dziecka.
- Jak skutecznie chwalić, nagradzać i karać dziecko? – warsztaty.
- Wskazówki wychowawcze dla rodziców.
- Wybrane kompetencje terapeutyczne dla nauczyciela.

Zeszyt nr 10: Wspieranie pracy wychowawców klas.

- Próba zdefiniowania osobowości i umiejętności nauczyciela - wychowawcy. Kim jest i jaki powinien być? Jakimi predyspozycjami powinien dysponować?
- Komunikacja wychowawcy z uczniami.
- Rodzaje komunikacji oraz warunki jej sprzyjające.
- Budowanie autorytetu.
- Rola rodziców w pracy wychowawczej.
- Proste rady na dobrą współpracę.
- Scenariusze lekcji oraz przykłady ćwiczeń.

Zeszyt nr 11: Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych.

- Podstawy prawne, istota i cele zespołów nauczycielskich.
- Korzyści z pracy zespołowej i obszary pracy zespołowej najczęściej funkcjonujące w szkole.
- Część warsztatowa: opracowanie planów pracy przykładowych zespołów oraz projektu raportu z ewaluacji wewnętrznej.
- Przydatne przykłady ankiet i wywiadów.

Zeszyt nr 12: Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola.

- Różnorodne formy integracji i komunikacji szkoły/przedszkola z rodzicami.
- Informacje prawne nt. funkcjonowanie Rady Rodziców.
- Plan współpracy z rodzicami - warsztaty.
- Rola środowiska w procesie wychowawczym ucznia/przedszkolaka.
- Postawy rodzicielskie, style wychowania i ich konsekwencje.
- Diagnoza potrzeb rodziców i narzędzia do jej przeprowadzania.
- Analiza potrzeb i interesariuszy - adresatów.
- Ankiety – przykłady kwestionariuszy ankiet.

- Zbiór zasad efektywnej pracy Rady Rodziców i form jej współpracy z nauczycielami oraz dyrekcją szkoły/przedszkola.
- Plan współpracy Rady Rodziców z nauczycielami i dyrekcją z uwzględnieniem różnorodnych form.
- Plan współpracy z rodzicami - Przedszkole w Zarębie.

Zeszyt nr 13: Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym.

- Miejsce szkoły w środowisku lokalnym oraz relacje, jakie zachodzą między różnymi instytucjami.
- Zadanie promocji szkoły w społeczności lokalnej - trzy najważniejsze jej sposoby.
- W ramach warsztatów: tworzenie banku pomysłów - określenie partnerów współpracy szkoły i środowiska lokalnego.
- Wskazanie form współpracy ze środowiskiem oraz form popularyzacji szkoły.
- Opracowanie projektu ewaluacji.

Zeszyt nr 14: Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

- O aktywności dziecka w wieku przedszkolnym.
- Tworzenie dzieciom przestrzeni do podejmowania własnej aktywności, a tym samym niewyręczanie ich, sprzyjające ogólnemu rozwojowi i satysfakcji płynącej z pojawiających się sukcesów.
- Praktyczne wskazówki, jak zachęcić dziecko do samodzielności i przykładowy katalog obowiązków trzy, cztero i pięcioletków.
- Ponadto: jak uczyć przedszkolaka pewności siebie i jak go motywować, by osiągnął sukces.
- Propozycje postępowania mającego wpływ na sukces „malucha”.
- Warsztaty: przykłady zabaw, scenariusze lekcji, a także ankieta dla rodziców.

Zeszyt nr 15: Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły.

- Organizacja pracy dyrektora placówki oświatowej.
- Promocja szkoły w nowej rzeczywistości edukacyjnej: cele, funkcje, zasady, strategie w promocji.
- Promocja szkoły krok po kroku.
- Autoprezentacja dyrektora.
- 10 zasad przemówień publicznych.

Zeszyt nr 16: Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej.

- Pojęcie edukacji zdrowotnej.
- Promocja zdrowia.
- Koncepcja szkoły promującej zdrowie.
- Etapy tworzenia szkoły promującej zdrowie.
- Rola i zadania nauczyciela wychowania fizycznego w edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży.
- Ocena edukacji zdrowotnej w wychowaniu fizycznym
- Propozycje zajęć warsztatowych.

Zapraszamy Państwa Dyrektorów i Nauczycieli do korzystania z niniejszej Publikacji jako pomocy metodycznej w codziennej pracy.

Bibliografia

1. Dolnośląska Strategia Innowacji, Wrocław 2011.
2. Dokumentacja konkursowa 3.5 POKL, Załącznik nr 11 - Oferty doskonalenia opracowane w ramach projektu pt. *System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiu szkół* oraz Załącznik nr 12 - Katalog sieci współpracy i samokształcenia, których założenia wypracowane zostały w ramach projektu systemowego Ośrodka Rozwoju Edukacji *System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiu szkół*, Warszawa, 2012.
3. *Koncepcja pracy zespołu PCE na lata 2013-2015*, PCE Lubań, 2013.
4. *Powiatowy Program Wspomagania szkół i przedszkoli w powiecie lubańskim*, Lubań 2013.
5. *Raport z diagnozy powiatowego systemu doskonalenia*, PCE Lubań, 2012.
6. *Raporty z monitoringu Powiatowego Programu Wspomagania*, Lubań 2013-2015.
7. *Sprawozdania kwartalne kierownika projektu*, PCE 2014-2015.
8. *Strategia Rozwoju Powiatu Lubańskiego*, Lubań, 2011.

Strony internetowe

9. www.ore.edu.pl
10. www.dolnoslaskie.powiaty.cba.pl/lubanski.htm
11. www.powiatluban.pl
12. www.pceluban.pl

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

Budowa koncepcji pracy szkoły

Zeszyt numer

1

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 1 Budowa koncepcji pracy szkoły

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Budowa koncepcji pracy szkoły w rozporządzeniu MEN	5
Czym jest koncepcja pracy szkoły?	6
Warsztaty: Koncepcja pracy szkoły w praktyce.....	7
Cel opracowania koncepcji	7
Co powinna zawierać koncepcja pracy szkoły?	8
Jaki horyzont czasu przyjąć dla opracowania koncepcji pracy szkoły?	8
Organizacja procesu planowania	9
Warsztaty: Wykorzystanie metody SWOT – mocne i słabe strony pracy szkoły.....	9
Warsztaty: Jak diagnozować potrzeby uczniów/rodziców w swojej szkole, celem stworzenia koncepcji pracy szkoły?	10
Diagnozowanie interesariuszy placówki.....	12
Wyznaczanie celów strategicznych dla placówki oraz celów operacyjnych.....	14
Warsztaty: Analiza potrzeb interesariuszy i zasobów szkoły	17
Warsztaty: Analiza przyczyn problemów i wybór zasobów służących ich rozwiązywaniu.	20
Koncepcja pracy szkoły - zakres merytoryczny dokumentu	21
Bibliografia	22

Budowa koncepcji pracy szkoły

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty jest wypracowanie spójnej, uwzględniającej aktualne potrzeby koncepcji pracy szkoły, opartej na dyskusji angażującej całą społeczność szkolną.

Cele szczegółowe:

- opracowanie i wdrożenie narzędzi oraz procedur służących wspólnemu wypracowywaniu koncepcji pracy szkoły i/lub określeniu pożądanych kierunków rozwoju przez całą społeczność szkolną,
- opracowanie koncepcji pracy szkoły zgodnie z aktualnymi potrzebami,
- wypracowanie przez nauczycieli procedury okresowego analizowania (dokonywania ewaluacji) i modyfikowania koncepcji pracy,
- wypracowanie/dobór sposobów informowania o koncepcji pracy i wprowadzanych zmianach,
- stworzenie podstaw dla spójnego działania osób i organów odpowiedzialnych za realizację koncepcji pracy szkoły, promowanie kultury dialogu przydatnej w realizacji koncepcji.

Budowa koncepcji pracy szkoły w rozporządzeniu MEN

Wejście w życie rozporządzenia MEN o nadzorze pedagogicznym, a wraz z nim wymagania „Szkoła ma koncepcję pracy” (analogicznie przedszkole i inna placówka oświatowa) spowodowało, że jej posiadanie stało się obligatoryjne.

Praca nad koncepcją szkoły też wymaga koncepcji. Doskonalenie szkoły nie polega na odkrywaniu jedynej słusznej metody czy modelu, który sprawdza się w każdej sytuacji. Nie oznacza więc poszukiwania odpowiedzi na pytanie: jak robić, lecz co robić i dlaczego właśnie to. O ile pierwszemu z pytań poświęca się wiele czasu, o tyle pozostałe najczęściej ignoruje. Za tym, aby szkoła miała koncepcję pracy przemawia szereg argumentów ogólnych i szczegółowych. Posiadanie koncepcji to warunek skuteczności działania, uruchamia myślenie twórcze i sprawia, że stajemy się kreatorami jutra oraz inspiratorami rozwoju, również szkoły.

Ponadto:

- a) koncepcja odgrywa rolę drogowskazu – wszystkim członkom społeczności szkolnej wytycza ten sam kierunek działania. Bez względu na to czy będą realizować zapisane w niej zadania pojedynczo, parami czy w zespołach; jednorodnych czy różnorodnych; czy zaczną wcześniej czy później; czy będą zmierzać do celu tą samą, czy innymi drogami, kierunek działania zostanie zachowany,
- b) jest punktem odniesienia w procesie podejmowania decyzji. Pomaga dokonywać wyborów między różnymi racjami i punktami widzenia,
- c) ułatwia koncentrację na tym, co najważniejsze. Sprawia, że członkowie społeczności szkolnej „nie rozmieniają się na drobne”,
- d) koncepcja „rządzi” też czasem teraźniejszym, ponieważ „podpowiada” na co go wydatkować,
- e) umożliwia w miarę równomierne rozłożenie zadań na osi czasu. Dzięki temu można uniknąć ich nadmiernego nagromadzenia w pewnych okresach,
- f) ułatwia racjonalne gospodarowanie zasobami (ludzkimi, rzeczowymi, finansowymi, czasem), których zazwyczaj odczuwamy niedostatek,
- g) pozwala całościowo spojrzeć na szkołę – zawrzeć w polu widzenia nie tylko jej wewnętrzny obraz, ale również otoczenia oraz związki między nim, a szkołą. W otoczeniu, bowiem rodzą się wyzwania, wobec których przychodzi stanąć społeczności szkolnej. Ich dostrzeżenie, przemyślenie i zmaterializowanie pomaga stawiać czoła zagrożeniom i wykorzystywać szanse,

- h) ułatwia kreowanie wizerunku szkoły w otoczeniu. Czytelnie sformułowana koncepcja, a zwłaszcza misja toruje drogę strategii marketingowej adekwatnej do charakteru szkoły.
- i) pomaga w spójnym działaniu wszystkich członków społeczności szkolnej i spójnym z koncepcją opracowaniu dokumentów szkolnych,
- j) przemyślana realizacja koncepcji wyzwala poczucie sukcesu wśród nauczycieli, uczniów, rodziców, pracowników niepedagogicznych. Wykonanie zaplanowanych zadań nastawia pozytywnie, co z czasem staje się dodatkową motywacją do podejmowania kolejnych przedsięwzięć i bardziej ambitnych wyzwań.

Jak wynika z powyższych argumentów rzeczywiście warto mieć koncepcję. Warto też przyłożyć się do jej opracowania, ponieważ błąd popełniony przy tworzeniu jest trudny do naprawienia w trakcie realizacji. Jeśli do niego dojdzie, trzeba wrócić do punktu wyjścia, jeszcze raz koncepcję opracować (a przynajmniej fragment obciążony błędem) i wykonanie rozpocząć od początku.

Czym jest koncepcja pracy szkoły?

To z pozoru banalne pytanie przy bliższej analizie wcale się już takie nie wydaje. W słowniku języka polskiego pod hasłem koncepcja znajduje się wyjaśnienie, że jest to ogólny plan działania, czyli taki, który nie zawiera szczegółów, ale generalnie określa kierunki pracy lub rozwoju. Z uwagi na niejednolite rozumienie tego pojęcia przez mających tworzyć koncepcję, prawodawca niezwłocznie po wydaniu rozporządzenia o nadzorze pospieszył z wykładnią autentyczną.

Wymaganie w rozporządzeniu o nadzorze nakazuje szkole mieć przyjętą koncepcję swojej pracy, jednocześnie nie narzuca szkole, jaką formę ma przyjąć koncepcja - czy ma to być pięcioletni program rozwoju, trzyletni program rozwoju, roczny plan pracy, czy zapisy zawarte w dokumentach szkoły takich jak statut, program wychowawczy, czy inne obecne od dawna w szkole - pozostawia się tu nauczycielom i dyrektorowi prawo do decydowania. Należy także zwrócić uwagę, że dyrektor szkoły, przystępując do konkursu na stanowisko przedstawia koncepcję pracy. Jeśli został wybrany w drodze konkursu, oznacza to, że zaproponowana przez niego koncepcja zyskała uznanie w oczach organów - prowadzącego i nadzorującego, nauczycieli i rodziców. Koncepcja przedstawiona przez dyrektora podczas konkursu, uspołeczniona i przedyskutowana w szerokim gronie, także może się stać tą, o której mowa w wymaganium.

Z powyższych stwierdzeń wynika, że pod pojęciem koncepcji pracy może kryć się również program rozwoju szkoły (kilkuletni), roczny plan pracy szkoły, koncepcja funkcjonowania i rozwoju szkoły przygotowana przez dyrektora na konkurs, a nawet zapisy w statucie, programie wychowawczym, itp. W każdym przypadku, bez względu na nazwę, mamy odwołanie do dokumentu, w którym - „kawa na łąkę” - podane są ważne dla szkoły zapisy. Trudno się z tym nie zgodzić. Problem w tym, że jest to niewystarczające, bo koncepcja ma dwoistą naturę. Jest w równym stopniu efektem - planem, co procesem planowania doprowadzającym do powstania, tak czy inaczej nazwanego dokumentu, a następnie ciągłym jego weryfikowaniem i udoskonalaniem. Dzięki temu koncepcja „żyje”. Pewne wskazania dla takiego rozumienia koncepcji znajdują się w załączniku do rozporządzenia o nadzorze. Wymaganie szkoła ma koncepcję pracy jest zawarte w punkcie „Procesy zachodzące w szkole lub placówce”, a nie w pkt. „Efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły ...”. Jeśli koncepcja jest rozumiana jako proces, a nie tylko efekt, nie powinien pisać jej dyrektor, czy nawet powołany do tego zespół nauczycieli. Następnie, jak wymagają przepisy prawa, poddać zatwierdzeniu radzie pedagogicznej, przekazać do wiadomości innym i odhaczyć sprawę. Do opracowania koncepcji, oceny jej realizacji, modyfikowania należy włączyć całą społeczność szkolną, a przynajmniej jej reprezentację, natomiast pracę nad koncepcją postrzegać jako zadanie ciągłe. Powyższe stwierdzenie nieuchronnie nasuwa pytanie, jak wdrożyć to do praktyki?

Warsztaty: Koncepcja pracy szkoły w praktyce

Okrągły stół, za którym siedzą różni partnerzy - rodzice, nauczyciele, wychowawcy, kadra kierownicza, pracownicy administracji - rozmawiający o wielorakich aspektach życia szkoły, słuchający się nawzajem, zadający pytania, wyrażający opinie i przedstawiający własne poglądy, był rozwiązaniem, którego zalety szybko stały się oczywiste. Samoocena pracy szkoły, do jakiej dochodzi dzięki organizowaniu debat, stymuluje refleksję, Koncepcja pracy szkoły, nakreśla podstawowe cele i zadania realizowane przez szkołę.

Elementami uszczegóławiającymi koncepcję pracy szkoły są:

- Statut szkoły.
- Plan pracy szkoły.
- Program wychowawczy.
- Program profilaktyki.
- Plan podnoszenia efektywności kształcenia.
- Plan nadzoru pedagogicznego.
- Arkusz organizacyjny.

Cel opracowania koncepcji

Posiadanie koncepcji jest jednym z warunków skuteczności działania - trzeba najpierw wyobrazić sobie to, co zamierzamy zrobić i uporządkować według obranych kryteriów (np. pilności, ważności, wykonalności, itp.) zanim cokolwiek zaczniemy robić.

Wymagania państwa wobec szkół

Nowy model nadzoru:

1. Szkoła może zmieniać społeczeństwo, a odpowiednie działania państwa mogą motywować szkoły (i inne placówki oświatowe) do podejmowania wartościowych inicjatyw edukacyjnych,
2. Państwo formułuje wymagania wobec szkół i placówek. Wymagania te wskazują strategiczne i priorytetowe kierunki działań, które wiążą się z wyzwaniem stojącymi przed współczesnymi społeczeństwami.

Wymagania:

1. Szkoła lub placówka realizuje koncepcję pracy ukierunkowaną na rozwój uczniów.
2. Procesy edukacyjne są zorganizowane w sposób sprzyjający uczeniu się.
3. Uczniowie nabywają wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej.
4. Uczniowie są aktywni.
5. Respektowane są normy społeczne.
6. Szkoła lub placówka wspomaga rozwój uczniów uwzględniając ich indywidualną sytuację.
7. Nauczyciele współpracują w planowaniu i realizowaniu procesów edukacyjnych.
8. Promowana jest wartość edukacji.

Charakterystyka wymagania - *Poziom D*:

Szkoła lub placówka działa zgodnie z przyjętą przez radę pedagogiczną własną koncepcją pracy, uwzględniającą potrzeby rozwojowe uczniów, specyfikę pracy szkoły lub placówki oraz zidentyfikowane oczekiwania środowiska lokalnego. Koncepcja pracy szkoły lub placówki jest znana uczniom i rodzicom oraz przez nich akceptowana.

Charakterystyka wymagania - *Poziom B*:

Koncepcja pracy szkoły lub placówki jest przygotowywana, modyfikowana i realizowana we współpracy z uczniami i rodzicami.

Uzasadnienie istoty wymagania:

1. Czynnikiem decydującym o efektywności szkoły jest rozumienie i akceptowanie wizji szkoły i jej celów przez szkolną społeczność, gdyż to pozwala tak pracować, aby stosowana praktyka była spójna oraz wspierana przez szkolną politykę i organizacyjne uzgodnienia.
2. Podkreślenie znaczenia działania opierającego się na przemyślanej strategii współpracy.

Uzasadnienie istoty wymagania:

3. Szkoły, jako organizacje uczące się, które łączy podobna koncepcja pracy ukierunkowana głównie na rozwój uczniów.
4. Przyjęcie założeń, określenie celów i wyznaczenie sposobów ich realizacji.
5. Podstawowe elementy koncepcji podzielane przez nauczycieli, uczniów i rodziców oraz zgodne z potrzebami środowiska.
6. Dyskusja i uzgadnianie koncepcji wspólnej pracy.

Co powinna zawierać koncepcja pracy szkoły?

Zwykle uzyskujemy następującą odpowiedź: misję, wizję (lub odwrotnie) i priorytety. Zgodzić się z nią można dopóty, dopóki nie zada się kolejnego pytania, a mianowicie, z czego powinna wynikać wizja i misja. Pytanie to naprowadza na wartości w ogóle, a w szczególności na wartości edukacyjne.

Skonkretyzowanie wartości uznawanych przez społeczność szkolną pomaga sformułować misję i wizję - sprawia, że stają się one czymś więcej niż zbiorem ogólnych stwierdzeń, z którymi trudno się zgodzić, lecz praktycznie niewiele lub zgoła nic z nich nie wynika.

Jaki horyzont czasu przyjąć dla opracowania koncepcji pracy szkoły?

Dyrektorzy szkół zwykle odpowiadają, że krótki, bo wszystko zmienia się w tak szalonym tempie, że koncepcji opracowanej na dłuższy okres grozi szybka dezaktualizacja. Trudno odmówić racji takiemu podejściu do sprawy, jeśli patrzeć na nią z punktu widzenia zmian dotyczących funkcjonowania szkoły, wprowadzanych przez kolejnych ministrów edukacji narodowej. Wystarczy jednak zmienić punkt widzenia - w centrum zainteresowania postawić nie ministra a ucznia - aby horyzont czasu od razu uległ wydłużeniu. Dzieci, które w chwili powstawania dokumentu właśnie przychodzą na świat, zwłaszcza dziewczynki, zgodnie z prognozowaną długością życia, powitają XXII wiek. W związku z tym, **pytaniem o wyjściowym**

znaczeniu staje się nie to, jaka ma być nasza szkoła za trzy lub pięć lat, ale jaką wiedzę, umiejętności i postawy powinna kształcić, aby przygotować uczniów do dorosłego życia w świecie, którego nie jesteśmy w stanie przewidzieć i rozmaitych ról, które będą w nim odgrywać.

Organizacja procesu planowania

1. Powołanie grupy planowania - ze względu na swego rodzaju konstytucyjny charakter programu rozwoju szkoły prace nad nim powinny być poprzedzone szerokim zaangażowaniem całej społeczności szkolnej. Aby jednak konsultacje przebiegły pomyślnie, powinna najpierw ukonstytuować się grupa planowania, czyli zespół osób, które reprezentują szczególnie duże kompetencje z zakresu wiedzy na temat funkcjonowania szkoły i mają mniej lub bardziej widoczną delegację środowiskową do zajmowania się działaniami strategicznymi związanymi z rozwojem danej placówki. Grupa planowania (5-7 osób rady pedagogicznej) powinna przede wszystkim zastanowić się nad celami strategicznymi placówki, ustaleniem podstawowych hipotez badawczych, sformułowaniem podstawowych założeń na temat oczekiwań i aspiracji wszystkich członków społeczności szkolnej oraz określeniem determinantów zewnętrznych sterujących rozwojem placówki.
2. Zespołowe ustalenie głównych celów działania placówki w poszerzonym o przedstawicieli środowiska gronie osób.
3. Ustalenie rodzaju i zakresu niezbędnych danych, które muszą być obiektywne i uwzględniać różne aspekty funkcjonowania szkoły, np. dane demograficzne, informacje o preferencjach oraz aspiracjach uczniów szkoły, a także ich rodziców, zadania obligatoryjne wynikające z zapisów prawnych, wartościowe i jakościowe zestawienia zasobów szkolnych i pozaszkolnych.
4. Przyjęcie harmonogramu prac.
5. Wybór struktury programu rozwoju szkoły jako np. szerokie spektrum planowanych celów ze szczegółowym opisem działań; rozpisany program na lata opracowany zgodnie z przebiegiem czasowym; podział programu na obszary zamierzonych efektów i osiągnięć, z zadaniami z przypisanymi osobami odpowiedzialnymi za ich realizację; jednolita całość uzupełniana przez zestaw załączników.
6. Opracowanie programu rozwoju szkoły, który będzie zawierał odpowiedzi na pytania: Co powinno być podstawowym efektem finalnym pracy szkoły? Czego potrzeba, by osiągnąć zamierzony cel? Co mogą zrobić nauczyciele i przedstawiciele środowiska, aby cel osiągnąć?
7. Praca w zespołach zadaniowych polega na szczegółowym opracowaniu celów przyjętych do realizacji.

Warsztaty: Wykorzystanie metody SWOT – mocne i słabe strony pracy szkoły

Przykładowy zestaw pytań przydatnych podczas przeprowadzania analizy metodą SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Jakie są mocne strony nauczycieli pracujących w szkole? • Jakie są pozytywy sposobu zarządzania szkołą? • Co wyróżnia styl pracy nauczycieli? • Jakie metody pracy wyróżniają szkołę? • Jakie są osiągnięcia szkoły? • Jakie są zalety bazy szkolnej? • Co świadczy o pozytywnych relacjach szkoły ze środowiskiem lokalnym? • Co wyróżnia szkołę spośród innych równorzędnych placówek? 	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie są słabe strony nauczycieli pracujących w szkole? • Jakie są negatywne elementy zarządzania szkołą? • Jakie metody pracy oraz zachowania nauczycieli i przykłady relacji z uczniami negatywnie wpływają na jakość szkoły? • Jakie są braki w bazie szkoły? • Co utrudnia dobre relacje szkoły ze środowiskiem lokalnym? • W czym szkoła jest gorsza od innych równorzędnych placówek oświatowych?

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Jakie zjawiska, przykłady zachowań oraz rozwijające się procesy mają korzystny wpływ na rozwój nauczycieli oraz styl zarządzania placówką? • Na jakie korzyści mogą liczyć dobrze pracujący nauczyciele? • Jaki wpływ na rozwój szkoły i pozycję nauczycieli mają jej osiągnięcia? • Co pozytywnego wnoszą do szkoły absolwenci? • Jakie zjawiska i procesy zachodzące w otoczeniu szkoły mają korzystny wpływ na jej pracę? 	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie postawy oraz zachowania nauczycieli oraz kierownictwa utrudniają pozytywną zmianę? • Które z utrwalonych zwyczajów oraz tradycji sprzyjają negatywnym zjawiskom w szkole? • Co sprzyja występowaniu braków w szkolnej bazie? • Co szczególnie wzmacnia negatywny obraz szkoły w środowisku i brak odpowiednio wysokich osiągnięć?

Warsztaty: Jak diagnozować potrzeby uczniów/rodziców w swojej szkole, celem stworzenia koncepcji pracy szkoły?

Żeby sprawdzić, jakie działania w przyszłości są potrzebne w szkole, przed rozpoczęciem tworzenia projektu koncepcji należy wykonać analizę otoczenia społecznego, w którym będzie ona realizowana. Koncepcja powinna być **odpowiedzią na rzeczywiste problemy i potrzeby środowisk, dla którego zostaje stworzona**. Fachowo taką analizę nazywa się **diagnozą środowiska lokalnego** - w przypadku szkoły dotyczy to samej placówki i jej najbliższego otoczenia. Diagnoza to inaczej rozpoznanie środowiska, w którym przyjdzie działać, w dwóch głównych obszarach - **potrzeb** (czyli tego, czego w szkole brakuje, jest niezbędne, lub po prostu tego, czym chcieliby się zająć uczniowie oraz nauczyciele w szkole) oraz **zasobów** (czyli tego, czym dysponujecie - umiejętności, czas, środki materialne).

Podstawową cechą, a zarazem główną zaletą dobrej diagnozy jest jej rzetelność, a zatem to, że nie przedstawia rzeczywistości z jednego tylko punktu widzenia, nie ubarwia jej, ani nie stawia w negatywnym świetle. Aby osiągnąć tę rzetelność, **dobra diagnoza:**

1. **Korzysta ze zróżnicowanych źródeł** - aby poznać dobrze sytuację w szkole konieczne jest nie tylko zasięgnięcie opinii nauczycieli - w przypadku niektórych spraw może być to niewystarczające. Warto zwrócić się do pedagoga szkolnego, dyrektora, rodziców, uczniów, aby poznać ich punkt widzenia na daną sprawę. Nie trzeba przebadać ankietą lub wywiadem wszystkich interesariuszy szkoły - wystarczy, że próba badawcza (grupa osób badanych) będzie zróżnicowana - znajdą się w niej uczniowie wszystkich poziomów, profilów klas, płci, zarówno prymusi, jak i słabi uczniowie. Analogicznie w przypadku innych grup szkolnych.
2. **Korzysta ze zróżnicowanych metod** - do diagnozy można użyć przede wszystkim **ankiety, wywiadu** lub **obserwacji**.
3. **Rozdziela opinie od faktów** - to szczególnie na początku może być trudne. Opinią jest głos ucznia, z którym rozmawiacie „nikt nie chodzi na zajęcia pozalekcyjne”, a faktem sprawdzenie, jakie rodzaje zajęć odbywają się w szkole i sprawdzenie ich frekwencji u prowadzących, bądź osobiście. Może okazać się jednak, że część uczniów aktywnie uczestniczy w takich zajęciach, a wyniki ich pracy nadają się do wykorzystania. Także opinie przeprowadzającego diagnozę mogą rzutować na jej **rzetelność** - przez to, z kim porozmawia, w jakiej formie będzie stawiał pytania, na co zwróci uwagę. Dlatego warto, by diagnozę przeprowadzał **zespół**, wtedy uśrednia się ryzyko błędu spowodowanego cechami indywidualnymi.
4. **Stara się spojrzeć na środowisko z nowej perspektywy** - jeśli szkoła ma bardzo złą opinię, uczniowie uznawani są za leni bez inicjatywy, wtedy w diagnozie warto zwrócić uwagę na pozytywne przykłady aktywności, na potencjał, który z braku możliwości ujścia pozostaje nieujawniony. Gdy wszyscy

twierdzą, że uczniowie szkoły nie mają problemów materialnych warto zwrócić na ten aspekt uwagę - sprawdzić, czy rzeczywiście jest tak, że nikt nie potrzebuje pomocy.

5. Efekty diagnozy zawsze powinny zostać poparte dowodami w postaci konkretnych wyników, danych, wypowiedzi.

a) wybór problemu badawczego

Na samym początku należy sobie postawić pytanie - Co chcemy diagnozować? Innymi słowy, należy wybrać problem badawczy, którym będziemy się zajmować. Problem badawczy to ogólnie określony temat badania. Główne obszary, które znajdują się w polu zainteresowań samorządu uczniowskiego, nauczycieli, rodziców, to potrzeby i zasoby środowiska szkolnego. Np:

- Jakie problemy występują na terenie naszej szkoły?
- Czy są grupy uczniów, których sytuacja z jakiegoś powodu jest gorsza niż innych?
- Jakie są zainteresowania uczniów, które rodzaje działań znajdą u nich oddźwięk?
- Czego brakuje w naszej szkole, okolicy, miejscowości?
- Co należy poprawić w funkcjonowaniu szkoły?

b) wybór próby badawczej

c) Należy zdecydować się, kogo będzie się badać. Diagnoza ma na celu określenie problemów i potrzeb w ujęciu całej szkoły. Dlatego w pierwszym rzędzie powinniśmy uzyskiwać informacje od tych, których one dotyczą, a więc uczniów. Nie warto jednak ograniczać się tylko do nich. Wielu użytecznych informacji mogą dostarczyć nauczyciele, a także pracownicy szkoły, np. pedagog szkolny może pomóc wam oszacować skalę problemu niedożywienia, lub zażywania narkotyków w szkole. Zdecydowanie warto zasięgnąć opinii rodziców, wymaga to jednak odwagi.

d) wybór techniki badania

Po wybraniu ogólnego problemu, na który zwrócimy uwagę w naszej diagnozie (np. jak uczniowie spędzają, a jak chcieliby spędzać wolny czas?) potrzebny jest wybór metody badawczej, którą przeprowadzimy diagnozę. Metody są różne, i w zależności od pytania badawczego i naszych możliwości można wybrać jedną lub kilka z poniższych. Jak już podkreślone zostało wcześniej, dobrze jest stosować **zróżnicowane metody**, aby poznać problem badawczy jak najgłębiej.

Ankieta, kwestionariusz

Techniki te przydatne są przy badaniu dużej populacji, gdy chcemy uzyskać wiedzę o faktach, postawach bądź opiniach. Problemy badawcze, na jakie można spróbować odpowiedzieć za ich pomocą to m.in.:

- Jak uczniowie szkoły spędzają wolny czas?
- Czego brakuje uczniom w szkole?
- Jakie zagrożenia dostrzegają uczniowie w szkole i w jej otoczeniu?
- Ilu uczniów interesuje się teatrem?

Plusy tych technik są takie, że otrzymujemy wyniki w postaci danych liczbowych, które stosunkowo łatwo zinterpretować, np. dowiemy się, że 15% uczniów zostało choć raz okradzionych w parku pod szkołą, lub że 38 osób gra w różnego rodzaju zespołach muzycznych. Minusem jest to, że nie wnikamy w głąb badanego problemu, siłą rzeczy upraszczamy np. ciężko dowiedzieć się za pomocą ankiety tego, kto w jakim zespole gra, jakie ma doświadczenie w działaniach społecznych, czy jest chętny do aktywności.

Wywiad

Podstawą do jego przeprowadzenia jest **lista poszukiwanych informacji**, które chcemy zdobyć. Zadaniem badacza jest poprowadzić rozmowę takim tokiem, aby je uzyskać. Może ona zawierać takie kwestie jak:

- Co chciałbyś zmienić w szkole?
- W jaki sposób możesz się włączyć w działania samorządu uczniowskiego/szkoły/rady rodziców?
- Twoje pomysły na możliwe działania, itp.

Zaletą wywiadów jest to, że możemy dopytać o interesujące nas kwestie, np. jeśli rozmawiamy z uczniem działającym w młodzieżowym teatrze, możemy skupić się na tym aspekcie i porozmawiać np. o jego pomysłach na szkolne koło teatralne. Należy pamiętać, że wywiad jest trudniejszy do przeprowadzenia niż ankieta, gdyż prowadzący wywiad musi reagować elastycznie na wypowiedzi rozmówcy. Trudniej jest też analizować wyniki wywiadów, szczególnie, gdy jest ich większa ilość.

Obserwacja

Uczniowie, nauczyciele i rodzice związani z daną szkołą **cały czas obserwują** toczące się w niej życie. Obserwacja, jako metoda diagnozy wymaga jednak tego, żeby prowadzące ją osoby wiedziały na co, i jak patrzeć. Podobnie, jak w przypadku wywiadu należy przygotować listę informacji, których będziemy poszukiwać. Obserwacja dobrze nadaje się do tego, aby ustalić:

- Jakie **relacje między uczniami** panują wewnątrz szkoły - jakie istnieją grupy koleżeńskie, czy są grupy ze sobą skonfliktowane, jak wiele jest osób odrzuconych, nienależących do żadnej grupy.
- Jakie **działania są podejmowane przez uczniów** (np. aktywność graficyarzy, uprawiających różnego rodzaju sporty), które koła zainteresowań działają prężnie, a które tylko trwają.
- Jakie **relacje panują między uczniami a nauczycielami**.
- Jakie **relacje panują między nauczycielami a rodzicami**, i wiele innych.

Obserwacja nie jest dobra jako samodzielna metoda diagnozowania, ale może stanowić podstawę do wytypowania problemów, którymi chcecie się zająć, lub osób, które warto w projekt zaangażować. Opierając się na obserwacjach można przygotować bardziej szczegółowe pytania ankiety lub wywiadu.

Diagnozowanie interesariuszy placówki

Interesariusz jest osobą lub instytucją, które mogą bezpośrednio lub pośrednio wpływać na placówkę, podlegać jego wpływowi, są z nią związane. Mogą oddziaływać pozytywnie lub negatywnie na realizowane działania. Im większe są potencjalne możliwości wpływu danego interesariusza na szkołę, tym większe jest jego znaczenie. Znajomość interesariuszy (ich interesów, sposobów ich wyrażania, możliwości oddziaływania) ma istotne znaczenie dla **skutecznego diagnozowania środowiska szkoły**. W związku z tym, analiza interesariuszy jest jednym z kluczowych elementów **badania środowiska** placówki, w trakcie przygotowywania do budowania koncepcji pracy szkoły. Dokonuje się ją w trzech krokach:

1. Identyfikacja grup szkolnych, osób, instytucji.
2. Ustalenie hierarchii.
3. Analiza przewidywanych zachowań i charakteru uczestnictwa w życiu szkoły. Analiza interesariuszy

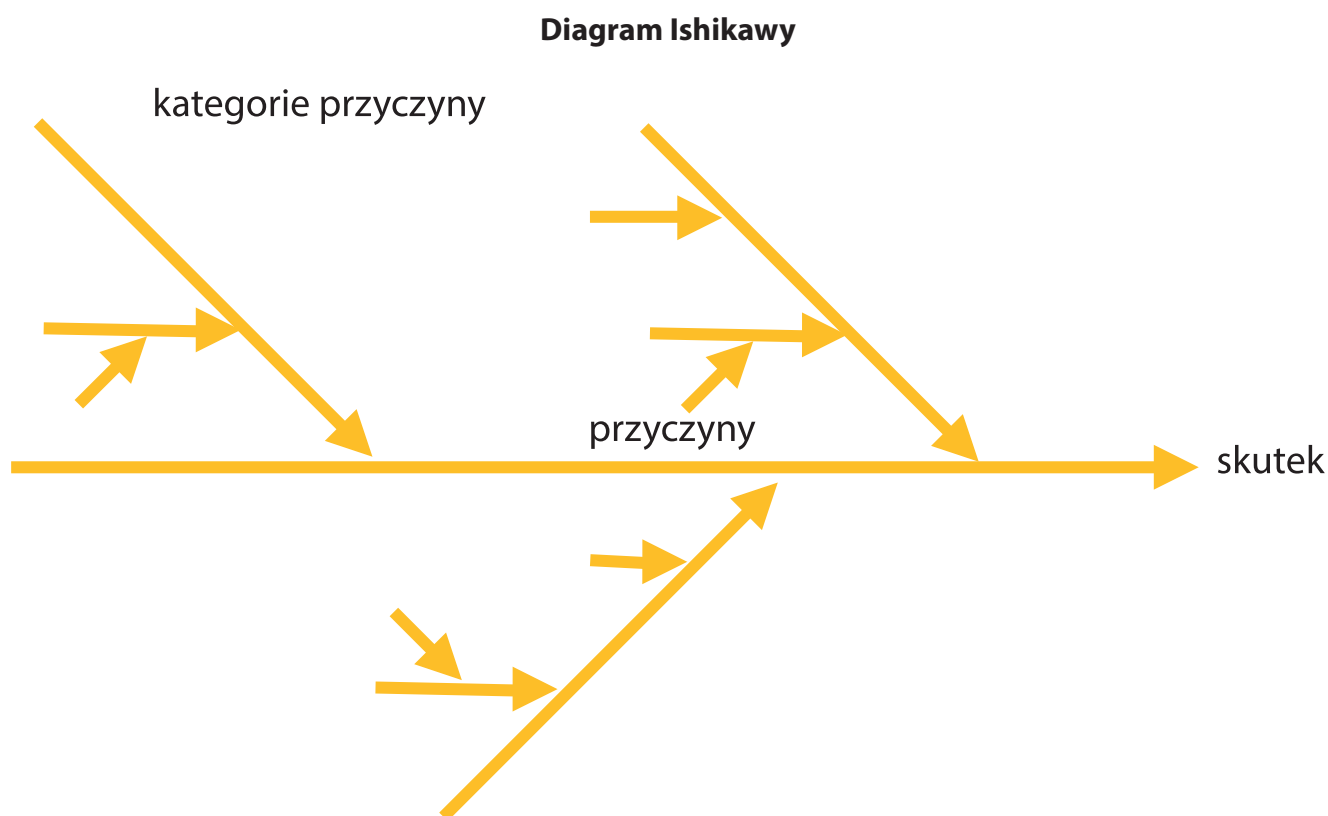
Interesariusze (główni, drugorzędni, pozostali)	Charakterystyka interesariuszy z punktu widzenia elementów istotnych dla funkcjonowania placówki	Interesy i oczekiwania	Silne i słabe strony	Implikacje i wnioski dla szkoły
1. Interesariusze główni (strategiczni)				
2. Interesariusze drugorzędni				
3. Pozostali interesariusze				

Narzędzie do analizy interesariuszy szkoły

W ramach każdej z grup interesariuszy należy wytypować i dokonać diagnozy wszystkich podmiotów, które zostaną wskazane. Przygotowanie takiego syntetycznego zestawienia ułatwia diagnozowanie sytuacji, w jakiej znajduje się aktualnie placówka. Jest to punkt wyjścia do ustalania potrzeb i problemów. Następnym krokiem, jaki warto podjąć, jest zdiagnozowanie przyczyn i skutków występujących problemów i potrzeb za pomocą **diagramu Ishikawy** lub metody „5 x why?”.

Budowa diagramu - diagram Ishikawy jest przedstawiany za pomocą schematycznego wykresu ryby, w którym można wyróżnić:

- **głowę ryby** - tu symbolizuje analizowany problem, czyli skutek podjętych wcześniej działań;
- **kręgosłup ryby** - symbolizuje oś, która skupia promieniście rozłożone przyczyny analizowanego problemu, czyli ości;
- **ości** - jest to graficzne przedstawienie przyczyn odpowiadających za dany skutek. W tej części wykresu można wskazać trzy zhierarchizowane grupy elementów: kategorie przyczyn, przyczyny oraz podprzyczyny. Dwie pierwsze stanowią pewne uogólnienie, natomiast podprzyczyny, to konkretne sytuacje w danym problemie.

Wyznaczanie celów strategicznych dla placówki oraz celów operacyjnych

Po zdefiniowaniu problemów/potrzeb, na jakie może odpowiadać koncepcja, zarysowaniu wizji placówki (uwzględniającej zdefiniowane wartości) i sposobu rozwiązania problemów, należy **wyznaczyć cel**. Niezmiernie ważne jest, aby w miarę możliwości, cel został określony zgodnie z poniższymi wytycznymi. Poprawnie formułowane cele powinny być zgodne z koncepcją **S.M.A.R.T.E.R.** Poszczególne części tego zwrotu zostały wskazane w tabeli.

Koncepcja SMARTER

S (Simple)	specyficzny, konkretny, prosty. Zrozumienie celu nie powinno stanowić kłopotu, powinien on być jednoznacznie sformułowany.
M (Measurable)	mierzalny, wyrażony liczbowo. Jest to niezbędne, aby można było dokonać weryfikacji stopnia wykonania celu.
A (Ambitious)	ambitny. Cel powinien być stosunkowo trudny do osiągnięcia, stanowić wyzwanie dla danej osoby czy też zespołu, w ujęciu szkoły: dla placówki.
R (Realistic)	realistyczny, a zatem możliwy do osiągnięcia.
T (Timelydefined)	określony w czasie. Cel powinien mieć dokładnie określony termin, w którym zostanie osiągnięty.
E (Exciting)	ekscytujący. Cel powinien być ekscytujący, atrakcyjny dla osoby, której dotyczy, powinien ją motywować do działania.
R (Recorded)	zapisany. Spisanie celu umożliwi jego zapamiętanie i w większym stopniu zmotywuje do działania w kierunku jego osiągnięcia.

Pozostałe wytyczne do wyznaczania celów:

- 4. Ekologia** - należy zastanowić się, czy osiągnięcie celu może spowodować dla szkoły lub jej otoczenia jakieś skutki uboczne.
- 5. Pozytywne sformułowanie** - cel powinien mówić o tym, czego chce się dokonać, co chce się zrobić, nie zawierać natomiast informacji na temat tego, czego nie chce się realizować.
- 6. Zależność od autora** - cel powinien zależeć od osoby, zespołu, placówki, który stara się go osiągnąć.
- 7. Wyrażalny zmysłowo** - cel powinien być sformułowany w sposób, który umożliwia jego weryfikację za pomocą zmysłów.

Kto?	Rodzic	Nauczyciel
Co jest dla mnie wartością?	Zdrowy egoizm mojego dziecka	Współpraca między dziećmi
Dlaczego?	<p>Dlaczego? Nie chcę, żeby dziecko zajmowało się pomaganiem innym dzieciom w lekcjach.</p> <p>Dlaczego to jest ważne? To, co moje dziecko umie, to jego dorobek, który ma zachować dla siebie.</p> <p>Dlaczego to jest ważne, żeby swój dorobek zachowało dla siebie? Żeby nie dało się wykorzystywać innym (w tym przypadku kolegom ze szkoły).</p> <p>Dlaczego to jest ważne, żeby nie dać się wykorzystać? Żeby nie poczuło się źle - wykorzystane, skrzywdzone itp. żeby potrafiło się ochronić przed takimi sytuacjami. Nie chodzi o to, że ono ma kogoś krzywdzić, czy robić coś „przeciw” - NIE! Ono ma nie dać skrzywdzić siebie. Poza tym rynek pracy wygląda tak jak wygląda - to jego polisa na przyszłość.</p> <p>Dlaczego to jest ważne, by umiało się ochronić i miało polisę na przyszłość? Aby wyrosło na szczęśliwego człowieka, umiało chronić swoje granice, nie martwiło się w przyszłości o pracę i o to, skąd wziąć pieniądze na utrzymanie rodziny, umiało sobie radzić z różnymi sprawami w dorosłym życiu (w sposób, który go nie krzywdzi, ale też nie jest „przeciw” innym ludziom) – żeby potrafiło sobie poradzić!</p>	<p>Dlaczego? Żeby dzieci nauczyły się pomagać sobie wzajemnie.</p> <p>Dlaczego to jest ważne? Żeby nauczyły się dostrzegać potrzeby innych i na nie odpowiadać, żeby rozwijały w sobie empatię.</p> <p>Dlaczego to jest ważne, żeby dzieci miały w sobie empatię? Aby nie podsycać klimatu wrogości, nie budować murów, nie doprowadzać do izolacji - chodzi o dobry klimat w klasie? Każdy przecież może kiedyś potrzebować pomocy.</p> <p>Dlaczego to jest ważne, żeby budować dobry klimat w klasie? Chodzi o to, żeby wszyscy czuli się dobrze w klasie, żeby wszyscy w bezpieczny sposób mogli zaspokajać swoje potrzeby. Aby dzieci rozumiały swoje potrzeby i potrzeby innych.</p> <p>Dlaczego to jest ważne, żeby wszyscy czuli się dobrze i mogli zaspokajać swoje potrzeby? Aby byli szczęśliwymi ludźmi, którzy dobrze radzą sobie w życiu. Kiedy człowiek rozumie siebie i drugiego człowieka, łatwiej mu znaleźć rozwiązania, które nie krzywdzą żadnej ze stron.</p>
Zatem co jest dla mnie wartością?	Aby moje dziecko wyrosło na szczęśliwego człowieka umiającego chronić swoje granice i dobrze radzącego sobie w dorosłym życiu.	Aby moi uczniowie byli szczęśliwymi ludźmi, którzy potrafią szukać rozwiązań nie krzywdzących nikogo (siebie i innych) i dobrze radzili sobie w życiu.

Przykładowa lista wartości

Autentyczność	Oryginalność	Spontaniczność
Bezpieczeństwo	Osiągnięcia	Sprawiedliwość
Biegłość	Pasja	Stabilność
Czas	Patriotyzm	Subtelność
Doskonałość	Pieniądze	Szczodrość
Dreszcz emocji	Piękno	Świadomość
Duchowość	Pogoda ducha	Tradycja
Dyscyplina	Pokora	Uczciwość
Ekologia	Porządek	Uprzejmość
Ekspresja	Poważanie	Uznanie
Humor	Pozycja społeczna	Wiedza
Kreatywność	Praca	Władza
Lojalność	Prawda	Wolność
Mądrość	Prawość	Wspólnota
Miłosierdzie	Przygoda	Współczucie
Miłość	Przyjaźń	Współzawodnictwo
Moda	Przyjemność	Wygrywanie
Natura	Przywódstwo	Wyobraźnia
Nauczanie	Religia	Zaangażowanie
Nauka	Rodzina	Zabawa
Niezależność	Rozrywka	Zrozumienie
Nowatorstwo	Rozwój	
Odpowiedzialność	Różnorodność	

Warsztaty: Analiza potrzeb interesariuszy i zasobów szkoły

Interesariusze szkoły/placówki:

- Rodzice.
- Uczniowie.
- Nauczyciele.
- Pracownicy administracyjni.

Pytania:

1. Co jest potrzebne do budowania efektywnej **relacji nauczyciel-uczeń**?
2. Co jest potrzebne do budowania wspierającej **relacji nauczyciel-rodzic ucznia**?
3. Co jest potrzebne do budowania wspierającej **relacji pracownik niepedagogiczny-uczeń**?
4. Co jest potrzebne do budowania sprzyjającego, przyjaznego **klimatu szkoły** w relacji nauczyciel-pracownik niepedagogiczny?
5. Co jest potrzebne do budowania sprzyjającego, przyjaznego klimatu szkoły w relacji rodzic-pracownik niepedagogiczny?

Organizacja życia szkoły

Jaka jest potrzebna **organizacja życia szkoły**, aby stworzyć sprzyjające środowisko wychowawcze?

Cztery wymiary organizacji życia szkoły:

- **fizyczny** (m.in. podstawowe potrzeby związane z jedzeniem, wypoczynkiem, ruchem, przestrzenią),
- **psychiczny** (głównie w sferze potrzeb emocjonalnych),
- **społeczny** (potrzeby związane z relacjami interpersonalnymi, potrzeba więzi, przynależności itp.),
- **duchowy** (dotyczące samoświadomości istnienia, poczucia sensu życia; tu także wszelkie potrzeby natury estetycznej).

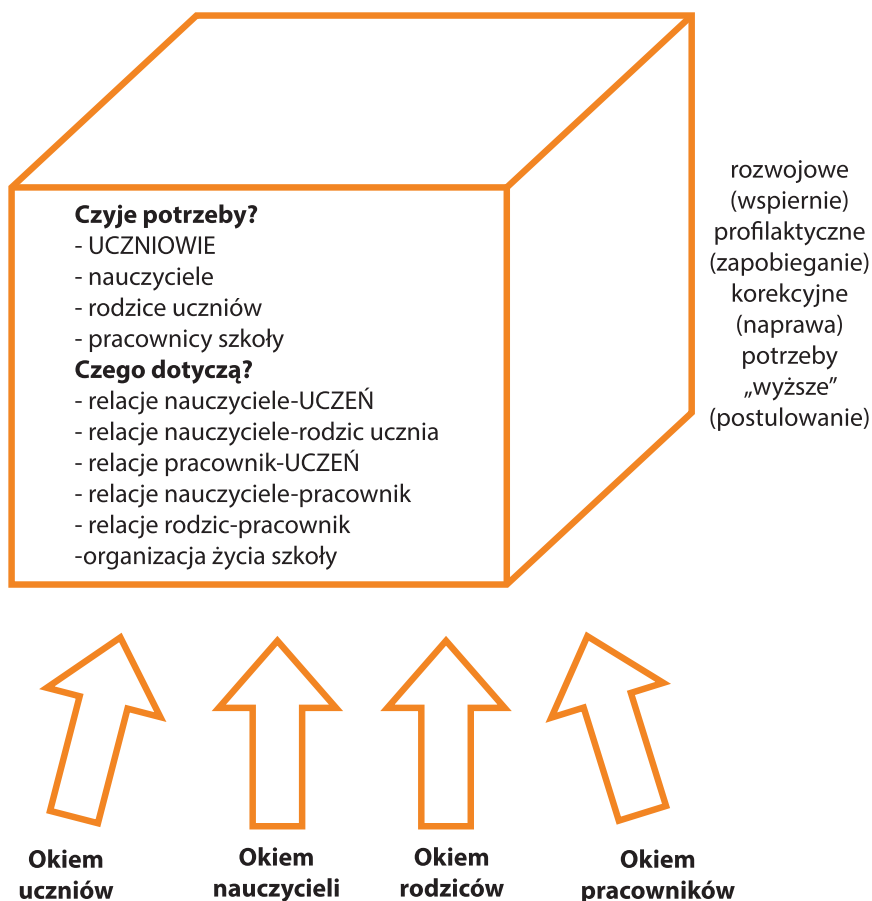
Analiza zasobów:

- wiedzy,
- umiejętności,
- doświadczeń,
- osiągnięć,
- nastawień i postaw,
- cech osobowości.

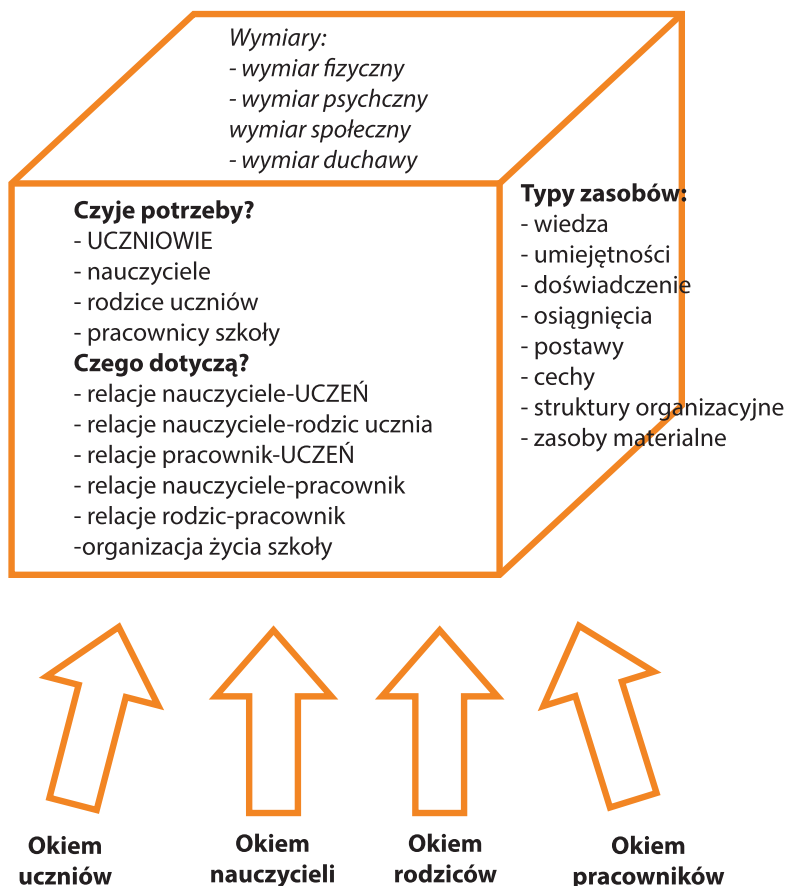
Dodatkowo warto nie zapominać o tym, **czym dysponuje szkoła**, jako organizacja czy instytucja, czyli o:

- strukturach organizacyjnych,
- zasobach materialnych (finanse, baza materiałowa, baza lokalowa itp.).

Schemat macierzy diagnostycznej analizy potrzeb społeczności szkolnej

Schemat macierzy diagnostycznej analizy zasobów społeczności

Pytania, które mogą zostać użyte w ankietach, podczas debat.

1. Perspektywa uczniowska

- Czego potrzebują uczniowie w ich ocenie?
- Czego potrzebują uczniowie z perspektywy swoich rodziców?
- Czego potrzebują uczniowie z perspektywy swoich nauczycieli?
- Czego potrzebują uczniowie z perspektywy innych pracowników szkoły?

2. Perspektywa nauczycielska

- Czego potrzebują nauczyciele do wychowania uczniów w ich ocenie?
- Czego potrzebują nauczyciele do wychowania uczniów w ocenie samych uczniów?
- Czego potrzebują nauczyciele do wychowania uczniów w ocenie rodziców uczniów?
- Czego potrzebują nauczyciele do wychowania uczniów w pracownikach szkoły?

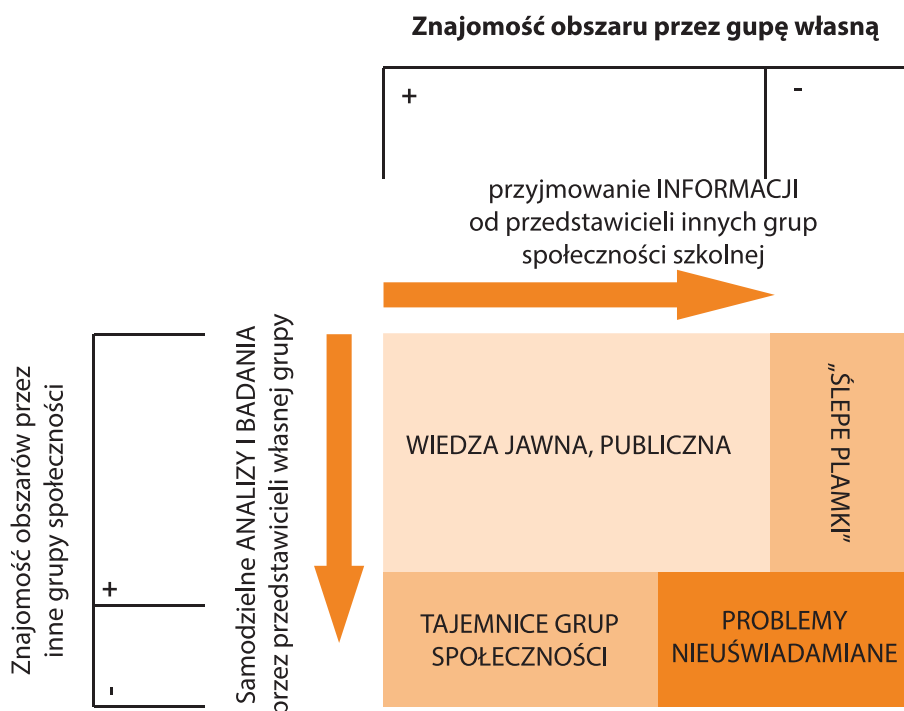
3. Perspektywa rodzicielska

- Czego potrzebują rodzice uczniów, oddający swoje dzieci „na wychowanie” do szkoły, według nich samych?
- Czego potrzebują rodzice uczniów, oddający swoje dzieci „na wychowanie” do szkoły, według samych uczniów?
- Czego potrzebują rodzice uczniów, oddający swoje dzieci „na wychowanie” do szkoły, według nauczycieli?
- Czego potrzebują rodzice uczniów, oddający swoje dzieci „na wychowanie” do szkoły, według innych pracowników szkoły?

4. Perspektywa pracowników administracyjnych/niepedagogicznych

- Czego potrzebują pracownicy administracyjni, aby współuczestniczyć w realizacji celu szkoły, według nich samych?
- Czego potrzebują pracownicy administracyjni, aby współuczestniczyć w realizacji celu szkoły, według nauczycieli?
- Czego potrzebują pracownicy administracyjni, aby współuczestniczyć w realizacji celu szkoły, według uczniów?
- Czego potrzebują pracownicy administracyjni, aby współuczestniczyć w realizacji celu szkoły, według rodziców uczniów?

Potrzeby podmiotów społeczności szkolnej

Cztery obszary:

1. **Wiedza jawna, publiczna** - czyli to wszystko, co my jako grupa wiemy o sobie i wiedzą to o nas inni.
2. **„Ślepe plamki”** - to część niedostrzegana przez członków grupy własnej, czyli to czego my jako grupa nie widzimy, lecz inni to widzą w naszej grupie, zaprzeczamy istnienia czegoś.
3. **Tajemnice poszczególnych grup, społeczności** - te wszystkie sprawy, o których my wiemy jako grupa, lecz z różnych powodów nie chcemy pokazywać ich na zewnątrz, więc inni o nich nie wiedzą.
4. **Problemy nieuświadomione** - żadna ze stron nie ma ich świadomości, pozostają nienazwane i niezmiennalne; taki stan będzie trwał tak długo, dopóki nie zadziała jakaś siła zewnętrzna, która ma inne spojrzenie na naszą społeczność (np. ogólnopolski program dotyczący rozwiązywania problemów dzieci i młodzieży, interwencja pracownika Poradni PP, wymiana doświadczeń z inną szkołą, ...), kiedy to pewna część z obszaru nieuświadomionego może zostać uświadomiona (wówczas poszerza jeden z trzech wcześniej opisanych obszarów; jeżeli poszerza obszar „ślepej plamki”, może to oznaczać, że społeczność zaprzecza istnieniu problemu).

Warsztaty: Analiza przyczyn problemów i wybór zasobów służących ich rozwiązywaniu.

Krok 1: Jakie są o przyczyny danego problemu (grupy problemów)?

- Na czym polega problem na poziomie doświadczanym, obserwowalnym, mierzalnym?
- Jak i dla kogo przynosi skutki negatywne?
- Co wywołuje ten problem w szkole? Co może wywoływać go poza szkołą?
- Jakie czynniki przyczynowe można wyróżnić i nazwać?
- Jak można rozumieć przyczyny tego problemu?

Cele szczegółowe

- Uczniowie będą (potrafić)... (czas przyszły + bezokolicznik, np. stosować, komunikować, wybierać...)
- Uczniowie potrafią... (czas teraźniejszy + bezokolicznik, np. stosować, komunikować, wybierać...)
- Uczniowie...(co robią? - czasownik w czasie teraźniejszym, np. stosują, komunikują, wybierają)

Krok 2: Pomysły na rozwiązywanie problemów w placówce

- **Każdy pomysł** (propozycja, rozwiązanie, itp.) jest uwzględniany i zapisywany.
- Pomysłów (propozycji, rozwiązań, itp.) **nie krytykuje się**, nie ocenia ich jakości i w żaden sposób nie komentuje się.
- Każdy pomysł jest zapisywany dosłownie.
- Akceptowane, dopuszczalne i zapisywane są pomysły, które zainspirowane są propozycjami dopiero co zgłoszonymi, stanowiące ich wariant lub rozwinięcie.
- Akceptowane, dopuszczalne i zapisywane są również te pomysły, które mogą się wydawać nierealistyczne, śmieszne, niepowiązane z postawionym problemem (pytaniem), itd.
- Zadanie polega na zebraniu jak największej liczby pomysłów (propozycji, rozwiązań, itp.).
- **Czas** generowania pomysłów jest ograniczony.
- **Końcowym etapem pracy** jest wyjaśnianie, doprecyzowywanie i dopracowywanie pomysłów.

SWOT

Analiza potrzeb szkoły - przykładowe kryteria do rozważenia

Chcemy	Nie chcemy	
Utrzymać	Pozbyć się	Mamy
Pozyskać	Omijamy	Nie mamy

Analiza potrzeb szkoły - SWOT

	Pozytywy	Negatywy
Dzisiaj Tutaj	ATUTY pozytywne strony teraźniejszości	SŁABOŚCI negatywne strony teraźniejszości
Jutro Tam	SZANSE pozytywne możliwości, jakie niesie przyszłość + pozytywne możliwości tkwiące w otoczeniu	ZAGROŻENIA negatywne tendencje, jakie niesie przyszłość + zagrożenia tkwiące w otoczeniu

Koncepcja pracy szkoły - zakres merytoryczny dokumentu

1. Czas jej trwania (propozycja 5 lat).
2. Rozwój uczniów (edukacyjny, wychowawczy, społeczny).
3. Rozwój bazy szkoły.
4. Doksztalcanie nauczycieli.
5. Oferta zajęć pozalekcyjnych.
6. Pozyskiwanie środków finansowych z zewnątrz na projekty i programy edukacyjne oraz rozwój bazy szkoły.
7. Ewaluacja KPSz.
8. Sylwetka absolwenta odpowiadającego potrzebom państwa i społeczeństwa.

Bibliografia

1. Mazurkiewicz G. (red), 2012. *Jakość edukacji: różnorodne perspektywy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
2. Soroka G., Ogonowska U. 2001. *Jak przygotować radę pedagogiczną do planowania rozwoju szkoły?* Nowa Szkoła, nr 4, s. 13-12.
3. Nowak V. 2000/2001. *Plan rozwoju szkoły*. Nowe w Szkole, nr 6, s. 3-4.
4. Blicharz U. 2001. *Program szkoły - planem rozwoju. Praktyczne rady dla zespołów tworzących program szkoły*. Przegląd Oświatowy, nr 11, s. 15-20.
5. Kardaś E., Kardaś T. 2001. *Projekt planu strategicznego rozwoju szkoły*. Nowa Edukacja Zawodowa, nr 4, s. 31-35.
6. Gorczowska A. 2003. *Rodzice w pracy wychowawczej i dydaktycznej szkoły*. Wychowawca, nr 11, s. 9-11.
7. Koszewska K., Tołwińska-Królikowska E. 2002. *Szkolny program wychowawczy: materiały dla rad pedagogicznych i edukatorów*. Wydawnictwa CODN, Warszawa.
8. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubanskim”.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Jak i po co prowadzić
ewaluację wewnętrzną?**

Zeszyt numer

2

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 2 Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną?

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Kryteria ewaluacyjne.....	6
Proces ewaluacji	6
Metody zbierania informacji.....	7
Narzędzia ewaluacyjne.....	7
Warsztaty: Przykładowy scenariusz wywiadu zogniskowanego.....	9
Analiza dokumentów	11
Umiejętne zadawanie pytań.....	11
Pytania otwarte	11
Pytania zamknięte.....	12
Cechy dobrze skonstruowanych pytań	12
Struktura raportu	14
Ewaluacja wewnętrzna jako sposób badania pracy przedszkola.....	14
Czym jest autoewaluacja?	14
Wymagania państwa wobec przedszkoli	14
Charakterystyka wymagania II.....	14
Ewaluacja.....	15
Opracowanie i interpretacja zebranych danych, formułowanie wniosków i rekomendacji, opracowanie raportu.....	16
Warsztaty: Projekt ewaluacji Przedszkola Miejskiego nr 3 w Lubaniu.....	17
Opracowanie wyników i ich prezentacja	19
Użyteczność ewaluacji wewnętrznej dla szkół/ przedszkoli.....	20
Wykorzystywanie wyników ewaluacji wewnętrznej przez szkoły	21
Propozycja działań szkoły/przedszkola podejmowanych w odniesieniu do wyników ewaluacji.....	21
Warsztaty: Przykłady działań badawczo-diagnostycznych	21
Warsztaty: Przykłady działań interwencyjnych w obszarach funkcjonowania szkoły	22
Bibliografia.....	26

Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną?

Cele

Oferta jest kierowana szczególnie do szkół, w których dyrektor w wyniku prowadzonego nadzoru stwierdza potrzebę zwiększenia kompetencji nauczycieli w obszarze tworzenia projektów ewaluacyjnych oraz prowadzenia ewaluacji wewnętrznej. Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład zaangażowanie/zwiększenie zaangażowania nauczycieli w diagnozowanie potrzeb szkoły i planowanie jej rozwoju.

Cele szczegółowe:

- nabycie/zweryfikowanie przez nauczycieli wiedzy na temat ewaluacji, form w jakich realizowana jest w edukacji (ewaluacja wewnętrzna i zewnętrzna) oraz jej funkcji w procesie rozwoju szkoły,
- wspólna analiza wymagań stawianych szkole przez państwo zawartych w dokumentach MEN w kontekście rozwoju szkoły,
- kształcenie kompetencji nauczycieli w zakresie pracy zespołowej,
- poznanie przez nauczycieli metod, narzędzi i procedur przydatnych w tworzeniu projektu ewaluacyjnego,
- pomoc w zbudowaniu projektu ewaluacyjnego,
- ćwiczenie umiejętności przeprowadzania ewaluacji wewnętrznej w szkole,
- zbudowanie struktury wspierającej efektywne wykorzystanie wniosków z ewaluacji wewnętrznej do doskonalenia jakości pracy szkoły.

Definicje ewaluacji

- Badanie własności obiektu.
- Systematyczne badanie wartości lub zalet jakiegoś obiektu. (Joint Committee on Standards for Educational Programs, Projects and Materials).
- Systematyczny proces obejmujący zbieranie informacji oraz zdawanie relacji (w postaci raportu) z tego, jak się rzeczy mają z intencją dostarczenia danych ułatwiających podejmowanie decyzji (H. Simon).
- Systematyczne zbieranie informacji z pewnego zakresu, którego celem jest dostarczenie przydatnej informacji zwrotnej.
- Proces zbierania informacji i ich interpretacja w celu podejmowania decyzji (zdyscyplinowana ocena) (H. Komorowska).
- Proces diagnostyczno-oceniający, zawierający w sobie elementy pomiaru, osądu i decyzji (J.J. Guilbert).
- Ewaluacja jest procesem systematycznego gromadzenia informacji na temat działania, właściwości i rezultatów programów, personelu oraz produktów (M.Q. Patton).
- Zaplanowane i systematyczne działanie uwidaczniające, w jakim stopniu zostały osiągnięte cele.
- Najprościej ewaluację można określić jako ustalanie wartości czegoś. Ewaluacja jest częścią procesu podejmowania decyzji. Obejmuje wydawanie opinii o wartości działania poprzez systematyczne, jawne zbieranie i analizowanie o nim informacji w odniesieniu do znanych celów, kryteriów i wartości (Kath Aspiwall i in. „Co to jest ewaluacja?” w red. H. Mizerek).
- Proces zmierzający do stwierdzenia, w jakim stopniu zamierzone cele [edukacji] są rzeczywiście realizowane.
- Ewaluacja to sztuka zadawanie pytań.

- Systematyczne badanie zdarzeń, które mają miejsce w ramach realizowanego programu bądź stanowią jego konsekwencję.
- Systematyczny i jawny proces zbierania informacji na temat istoty, charakteru i wartości interesujących (praktyka) zjawisk.
- Ewaluacja ma służyć nie uzasadnieniu [programu], lecz poprawie istniejącego stanu rzeczy (C. Robin).

Kryteria ewaluacyjne

Kryteria ewaluacji stanowią pewien rodzaj standardów, według których dokonuje się oceny danego programu. Powinny być sformułowane jasno i precyzyjnie, ponieważ są pewnego rodzaju systemem wartości, do którego ewaluator odwołuje się na każdym etapie badań, wskazując to, co jest najistotniejsze z punktu widzenia pracy placówki oraz jej celów.

Najczęściej stosowane kryteria ewaluacyjne to:

- **Trafność (ang. relevance).** Kryterium to pozwala ocenić w jakim stopniu cele programu odpowiadają potrzebom i priorytetom danej grupy odbiorców. Waga tego kryterium jest bardzo istotna, z uwagi na fakt, że poczynione w wyniku jego zastosowania ustalenia, wpływają na decyzje o kontynuowaniu danych działań lub ich zaprzestaniu.
- **Efektywność (ang. efficiency).** Kryterium to pozwala ocenić poziom tzw. „ekonomiczności” działań, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych produktów, rezultatów oraz oddziaływania. Nakłady rozumiane są jako zasoby finansowe, ludzkie oraz poświęcony czas. Kryterium stosowane jest przy analizach możliwości osiągnięcia zbliżonych efektów przy wykorzystaniu mniejszych zasobów oraz zwiększenia efektów przy zastosowaniu porównywalnych zasobów.
- **Skuteczność (ang. effectiveness).** Kryterium to pozwala ocenić, do jakiego stopnia cele działań zostały osiągnięte. Kryterium to ma zastosowanie przy ocenie realizacji założeń/celów i pozwala ocenić poziom ich realizacji.
- **Użyteczność (ang. utility).** Kryterium to pozwala ocenić, do jakiego stopnia oddziaływanie programu odpowiada potrzebom grupy docelowej. Dzięki zastosowaniu tego kryterium można ocenić, czy dane działania placówki są korzystne z punktu widzenia jego odbiorców (dzieci, rodziców). W tym przypadku należy jednak wziąć pod uwagę różnice interesów osób zaangażowanych w przedsięwzięcie i być świadomym, że to co ocenimy jako użyteczne dla jednej z grup, może takim nie być z punktu widzenia innej grupy.
- **Trwałość (ang. sustainability).** Kryterium to pozwala ocenić na ile można się spodziewać, że pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem działań placówki po ich zakończeniu. Ma ono zastosowanie przy ocenie wartości danego planu w kategoriach jego użyteczności w dłuższej perspektywie czasowej.

Proces ewaluacji

Etapy procesu ewaluacji:

- Określenie tematu ewaluacji – co będzie podlegało ewaluacji?
- Postawienie pytań kluczowych – pytań, na które szukamy odpowiedzi.
- Sformułowanie kryteriów wartościowania i obowiązujących w organizacji standardów.
- Ustalenie jakie zagadnienia należy przeanalizować w celu udzielenia odpowiedzi na pytania ewaluacyjne.
- Zidentyfikowanie źródeł potrzebnych informacji – np. dobór próby przy badaniu ankietowym, gdzie znaleźć konieczne dokumenty itp.
- Wybranie metod pracy – badanie ankietowe, wywiady, obserwacja, analiza dokumentów...

- Opracowanie narzędzi – formularze ankiet, wytyczne do wywiadów... .
- Przygotowanie harmonogramu ewaluacji oraz narzędzia monitoringu (sprawdzenie czy otrzymujemy potrzebne informacje).

Ewaluacja to umiejętność zbierania i analizowania takich informacji, aby odpowiedzieć na pytanie – czy zostały osiągnięte zamierzone cele. Przypuśćmy, że celem naszych działań ma być propagowanie zdrowego trybu życia. Wobec tego informacją przydatną podczas ewaluacji może być liczba zorganizowanych szkoleń pierwszej pomocy, wydanych poradników medycznych, czy też wyniki konkursu dotyczącego pomocy przedmedycznej.

Nie każda informacja będzie przydatna dla potrzeb ewaluacji (szum informacyjny), dlatego tak ważne jest pytanie o cele. Nie ma informacji dobrych czy złych – są tylko przydatne i nie dla danego procesu ewaluacji. Aby samo zbieranie informacji/danych było przeprowadzone prawidłowo – już na etapie planowania musimy zdecydować – czego i w którym momencie chcemy się dowiedzieć. Należy także ustalić mierniki osiągnięcia celów.

Dane możemy generalnie podzielić na 2 grupy: dane jakościowe i ilościowe. I tak liczba uzyskanych punktów podczas testu sprawdzającego, średnia wieku uczestników kursu czy liczba wydanych poradników to dane ilościowe. Zaś kwalifikacje pracowników czy stosunki międzyludzkie panujące w danej grupie to typowe dane jakościowe. Najczęściej potrzebujemy obu tych informacji, aby dokonać rzetelnej ewaluacji.

Metody zbierania informacji

Metody ilościowe, m.in.:

- Badania ankietowe (ankieta pocztowa, e-mailowa).
- Testy wiedzy.

Metody jakościowe, m.in.:

- Wywiad grupowy.
- Wywiad indywidualny.
- Testy psychologiczne.
- Analiza dokumentów.

Narzędzia ewaluacyjne

Ankieta (kwestionariusz ankiety)

Kwestionariusz to uporządkowana merytorycznie i graficznie lista pytań. Będzie wypełniany bezpośrednio przez badanego. Kwestionariusz służyć będzie zarówno do zbierania danych o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Mimo że w kwestionariuszu pytania zadawane są indywidualnym osobom, bardzo istotną zaletą jego stosowania jest możliwość uogólnienia wniosków zebranych podczas badania.

Jak przygotować kwestionariusz ankiety?

- Zaczynij od prostego pytania.
- Zadawaj zarówno pytania otwarte np. „Z jakimi problemami spotykają się nowi pracownicy?“, jak i zamknięte (z wymuszonym wyborem) np. „Jak często wykonujesz zadania z poniższej listy: często, czasami, rzadko, nigdy?“
- Formułuj pytania jasno i zwięźle, unikając specjalistycznego języka.
- Nie stosuj pytań podwójnych.
- Ułóż pytania w logicznym porządku.
- Zanim roześlesz kwestionariusz poproś o jego wypełnienie osobę o podobnych doświadczeniach, co osoby badane.

- Zadbaj, aby kwestionariusz był czytelny, bez błędów i łatwy do wypełnienia.
- Podziękuj za poświęcony czas, wysiłek i szczerść.

Zalety:

- Niski kosztu realizacji.
- Poczucie anonimowości badanych.
- Materiał tożsamy ze źródłem (brak pośrednictwa ankietera).
- Ponieważ uczestnicy mają czas na wypełnienie ankiety, odpowiedzi na pytania o opinie są bardziej wyważone (mniej skrajne) i bardziej przemyślane (mniej spontaniczne), obszerniejsze.
- Badaniem można objąć dużą grupę osób.
- Wiedza o rozkładzie częstości/rozkładzie procentowym cech, własności, opinii.
- Swoboda wypowiedzi, brak sugestii ze strony innych.
- Łatwość realizacji i analizy danych przy dużej licznie uczestników.

Ograniczenia:

- Nie mamy pewności kto wypełnia ankietę.
- Konsultacja „wewnętrzna” (z innymi osobami).
- Długi czas realizacji badania (z monitem ok. miesiąca).
- Respondenci zapoznają się z ankietą przed wypełnieniem.
- Cześć ankiet wraca niewypełniona bądź wypełniona niekompletnie.
- Znaczna pracołoność.
- Znudzenie respondentów tą metodą, niechęć do formułowania wypowiedzi na piśmie.
- Mała elastyczność - kwestie najważniejsze mogą umknąć, gdyż w ankiecie nie znalazło się pytanie je poruszające.
- Eliminowanie faktów nietypowych (uśrednienie danych).

Można zastosować kilka wariantów badania ankietowego. Ankieta może być wysłana pocztą, a odbiór może być dokonany bezpośrednio przez osobę badającą potrzeby. Zwiększa to zazwyczaj odsetek zwrotów, ale generuje wyższe koszty. Możliwa jest wysyłka do jednej osoby (np. kierownika) z prośbą o rozdanie respondentom, ale osoba ta nie może zbierać ankiet po ich wypełnieniu. Należy pamiętać, że koniecznym elementem tej procedury jest monit.

Ankieta internetowa – e-mailing

Dodatkowe zalety:

- Niski koszt realizacji.
- Możliwość wielokrotnego monitorowania.
- Krótki czas realizacji (z monitem ok. 10 dni).

Fokus (Zogniskowany Wywiad Grupowy)

Technika ta polega na dyskusji z grupą osób, których potrzeby badamy. Techniki tej używa się w celu gromadzenia informacji jakościowej, która pojawia się dzięki dynamice kontaktów:

- **Grupowych** - docieranie do informacji odzwierciedlającej stereotypy i zbiorowe wyobrażenia funkcjonujące w danej zbiorowości, nie do odtworzenia na poziomie wywiadu.
- **Indywidualnego** - możliwość efektywnego wyrażania przez badanych nieświadomych ocen i reakcji.

Techniki grupowe pozwalają uchwycić jakościowy, całościowy obraz tego, jak „funkcjonuje” dana grupa i jak postrzegane są poszczególne zjawiska w grupie. Cechą charakterystyczną tej metody jest celowy, nie reprezentatywny charakter próby, mała liczba badanych (6-10 osób) oraz nie ilościowy, nie statystyczny, charakterem analizy danych.

Grupa dyskutuje pod kierunkiem moderatora prowadzącego wywiad. Rozmowa odbywa się zgodnie z przygotowanym uprzednio narzędziem badawczym (scenariuszem) zawierającym problemy i/lub pytania, które powinny zaistnieć/być postawione.

Jak przygotować wywiad zogniskowany?

1. Zdefiniuj zagadnienie lub problem, który chcesz wyjaśnić np. „Jakich umiejętności potrzebują liderzy organizacji?”
2. Określ cel wywiadu: co będzie jego rezultatem np. lista umiejętności.
3. Wybierz uczestników wywiadu - grupę reprezentatywną dla przyszłych uczestników szkolenia.
4. Zaproś uczestników listownie informując ich o celu, dacie i miejscu wywiadu.
5. Nie podawaj zbyt wielu informacji, aby uczestnicy nie przyszli z gotowymi тезami.
6. Przygotuj plan spotkania i listę pytań.

Warsztaty: Przykładowy scenariusz wywiadu zogniskowanego

Wprowadzenie

Wstęp (5 minut):

- Przewitanie się moderatora.
- Cele badania.
- Reguły dyskusji, informacja o nagrywaniu i podglądzie.
- Pytania wstępne, otwierające (15 minut).
- Jedna, dwie rundy dające możliwość wypowiedzenia się każdej osobie - przełamanie oporów, integracja grupy.
- Pytania łatwe, o fakty, nie opinie, nie stosowanie na początku technik projekcyjnych.
- Pytania luźno powiązane z celem badania.

Rozgrzewka

Pytania wprowadzające (20 minut):

- Pytania związane z tematem.
- Dotyczące ogólnych doświadczeń.
- Nie powinny mieć krytycznego znaczenia dla tematu (nie powinny być zbyt poważne, głębokie, zagrażające).

Dyskusja właściwa

Pytania zasadnicze (60 minut):

- Ważne dla problemu badania (4-8 pytań).
- Techniki projekcyjne (wymaga największego skupienia, koncentracji moderatora).

Zakończenie

Pytania zamykające, podsumowujące - weryfikacja roboczych hipotez (20 minut).

Zalety:

- Dostarcza cennych informacji na temat postrzegania danego zagadnienia przez uczestników dyskusji.
- Zachęca do wypracowywania jednego stanowiska na temat danego zagadnienia.
- Wspólna dyskusja łączy uczestników. Chętniej wspierają trening, kiedy opiera się on na ich własnych potrzebach i ustaleniach.
- Pozwala stworzyć odwołujące się do rzeczywistych doświadczeń uczestników „studium przypadku” lub scenariusz odgrywania ról.

Ograniczenia:

- Trudno jest zebrać odpowiednich ludzi w tym samym miejscu i czasie.
- Grupa fokusowa może być grupą nie reprezentatywną.
- Publiczna natura grup fokusowych czasami powstrzymuje szczerą dyskusję.
- Forum dla trenera/facilitatora, musi on budować atmosferę otwartości i szczerości, by rezultaty badania były właściwe oraz jednocześnie pozostawać bezstronnym w dyskusji.
- Ważne jest by facilitator potrafił budować atmosferę współpracy i nie dopuścić do żadnego konfliktu podczas wymiany poglądów.

2

Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną?

Grupa kreatywna

Jedną z odmian wywiadu zogniskowanego jest tzw. grupa kreatywna, rozszerzony wywiad grupowy poświęcony problematyce wymagającej pogłębionego myślenia, dotarcia do ukrytych opinii i emocji respondentów, poprzez zastosowanie licznych psychologicznych technik projekcyjnych, takich jak testy skojarzeniowe, testy niedokończonych zdań, collage itp.

Pogłębiony wywiad indywidualny. Jak przygotować wywiad?

- Przygotuj listę pytań.
- Przedyskutuj je z innymi osobami zaangażowanymi w przygotowanie treningu.
- Umów się na spotkanie w spokojnym miejscu.

Jak prowadzić wywiad?

- Przedstaw się i wyjaśnij cel wywiadu.
- Zbuduj odpowiednią atmosferę.
- Stosuj techniki aktywnego słuchania, aby dobrze rozumieć intencję rozmówcy.
- Zaczynaj od pytań ogólnych przechodząc do bardziej szczegółowych.
- Najważniejsze pytanie to jakiej wiedzy i jakich umiejętności potrzebują uczestnicy szkolenia, projektu.
- Bądź elastyczny, nie trzymaj się sztywno listy pytań.
- Podsumuj czego się dowiedziałeś.
- Powiedz w jaki sposób zamierzasz wykorzystać zdobyte informacje.
- Podziękuj.

Zalety:

- Możliwość poruszania skomplikowanych i szczegółowych kwestii.
- Poznanie faktów z osadzeniem ich w kontekście sytuacyjnym.
- Spojrzenie na rzeczywistość z perspektywy uczestników.
- Poznanie znaczeń i interpretacji samych zainteresowanych.
- Możliwość uzyskania w dość krótkim czasie dużej ilości informacji.
- Forma dowartościowania - osoby, z którymi prowadzony jest wywiad czują się ważne. czują, że decyzje konsultowane z ich opiniami, są słuchane. Mają poczucie uczestniczenia w procesie kształtowania programu, sytuacji itp.

Ograniczenia:

- Czasochłonność realizacji i analiz.
- Możliwość przebadania niewielu respondentów.
- Skomplikowana analiza.
- Wymaga od prowadzącego dużym umiejętności komunikacyjnych i interpersonalnych.
- Wysokie koszty realizacji badań.

Wywiad telefoniczny

Osoba telefonująca zadaje pytania oraz notuje odpowiedzi, w razie potrzeby udzielając dodatkowych wyjaśnień. Koniecznym elementem jest instrukcja dla ankietera (jeśli nie dzwoniemy osobiście), precyzująca zasady prowadzenia wywiadu i sposób udzielania wyjaśnień. Wywiad nie może być zbyt długi (nie więcej niż 15-20 minut), gdyż istnieje ryzyko przerwania kontaktu przez respondenta.

Zalety:

- Szybkość realizacji badania
- Niskie koszty.
- Słabsza (w porównaniu z innymi technikami) skłonność do udzielania społecznie akceptowanych odpowiedzi (jako rezultat większego poczucia aminowości).
- Pewność, że w badaniu uczestniczy właściwa osoba.
- Standaryzacja sytuacji badania (miejsce, warunki).
- Możliwość pomocy ze strony „badacza” w przypadku pytań trudnych, niejasnych.

Ograniczenia

- „Szybkie”, mało przemyślane odpowiedzi, przerwanie odczytywania kafeterii (zestawienie odpowiedzi do wyboru).
- Skrótowe, schematycznie, nie pogłębione odpowiedzi na pytania otwarte.
- Silniejsza, w porównaniu z wywiadem, skłonność do „zgadzania się” („potakiwania”).
- Skłonność do wyboru skrajnych punktów skali.

Analiza dokumentów

Wszelkiego rodzaju dokumenty, w tym raporty z monitoringu (miesięczne, kwartalne, półroczne) – stanowią podstawowy i najłatwiej dostępny materiał do analizy. Przegląd dokumentów dostarczy ewaluatorowi bardzo precyzyjnych informacji dotyczących okoliczności przedsięwzięcia, jego otoczenia oraz osiągniętych wyników, jednak w mniejszym stopniu wskazuje na jego rezultaty i oddziaływanie. Analiza dokumentów podzielona będzie na analizę formalną i analizę treści. Analiza formalna ukaże formalną stronę badanych dokumentów koncentrując się na obecności (lub braku) pewnych, wymaganych elementów. Analiza treści zajmuje się tym, co w danym dokumencie jest zapisane, jakie informacje są przedstawione i jakie mają znaczenie z perspektywy przyjętych kryteriów ewaluacji. Może skupiać się na wyodrębnieniu elementów pierwszoplanowych, o najważniejszym znaczeniu celu scharakteryzowania związków między nimi.

Umiejętne zadawanie pytań

Pytania można podzielić na kilka różnych sposobów. Najczęściej przywołujemy podział ze względu na formę pytań i odpowiedzi (kryterium techniczne) na:

Pytania otwarte

Dozwolona jest całkowita swoboda wypowiedzi, respondent nie jest w żaden sposób ograniczany zakresem odpowiedzi. Typowe zaimki pytajne i pytania będące ich częściami składowymi to:

- W jaki sposób?
- Po co?
- Dlaczego?
- Kto?
- Co Pani/pan sądzi o ...?

Przykłady pytań otwartych:

- „O czym Pani/Pan marzy?”
- „Z jakich powodów przystąpił(a) Pani/Pan do projektu?”
- „Jakie są Pani/Pana odczucia względem przedstawionej podczas zajęć problematyki?”
- „Jakie są Pani/Pana plany zawodowe na kolejny kwartał?”

Zalety: duża dowolność i możliwość odpowiedzi pozwala nam uzyskać pogłębioną wiedzę o naturze danego zagadnienia, weryfikuje inne odpowiedzi, dają szansę wypowiedzenia się na tematy, o których nie pomyśleliśmy ani nie zamierzaliśmy pytać.

Wady: trudno je zliczyć, skategoryzować i ujednoczyć wypowiedzi na tyle, aby wyliczyć cokolwiek, często są pomijane przez osoby, które nie chcą się otwarcie wypowiadać na dany temat bądź spieszą z oddaniem ankiety.

Pytania zamknięte

Nie zawsze zaczynają się od zaimka pytajnego i liczba odpowiedzi na nie jest ograniczona (przeważnie dość dychotomicznie). Typowe pytania będące ich częścią składową to:

- Czy?
- Co by Pani/Pan wybrał(a) z podanych możliwości?

Przykłady pytań zamkniętych:

- „Czy Pani/Pan jest w chwili obecnej zatrudniona/y?”
- „Proszę podać płeć”
- „Który kolor kalendarza ściennego bardziej Pani/Panu odpowiada – czerwony czy czarny?”

Zalety: łatwo policzalne, szybko się je opracowuje i można nadać im rangę, wyciągać średnią, są krótkie i treściwe zarazem, można przedstawić dość duży wybór odpowiedzi (kafeterię), nie trzeba odszyfrowywać pisma, bo odpowiedzi są zaznaczane krzyżykami itp., hamują przydługawe wywody.

Wady: zamykają rozmówcę, nie gwarantują wyczerpania tematu, ograniczają możliwość uzyskania wiedzy na dany temat, mogą prowadzić do błędów (np. kiedy w kafeterii nie umieścimy jakiejś kluczowej odpowiedzi możemy zafałszować wyniki).

Cechy dobrze skonstruowanych pytań

Aby zadawać umiejętnie pytania w ankietach czy podczas wywiadów, warto zwrócić uwagę na kilka elementów:

1. Dostosowanie języka do typu respondentów

Sporządzając kwestionariusz, należy zastanowić się, do jakiej grupy docelowej będziemy zwracać się z pytaniami. Nie używajmy naukowej lub paronaukowej terminologii w badaniu skierowanym do osób słabo wykształconych. Unikajmy żargonu czy potocznego słownictwa, ponieważ obniżą jakość badania.

2. Wyjaśnienie trudnych pojęć

Trudne pojęcia należy wyjaśniać we wprowadzeniu do pytania. Dzięki temu unikniemy różnych interpretacji tych pojęć.

3. Zwrócenie uwagi na kolejność pytań

Niektóre pytania jak, np. o wysokość dochodów, czy o sprawy osobiste, albo kwestie drażliwe, najlepiej umieszczać na końcu kwestionariusza. Ponadto kwestionariusz powinien posiadać logiczną strukturę. Na przykład pytania o naturze bardziej ogólnej najlepiej umieszczać na początku kwestionariusza.

4. Unikanie pytań sugerujących

Należy sprawdzić, czy nie naprowadzamy respondenta na jakąś określoną odpowiedź. Należy unikać pytań w rodzaju „Dlaczego spodobała się Pani/Panu tematyka szkolenia?”

5. Konkretność

Nie zadawajmy pytań w rodzaju: „Czy kiedykolwiek chciała Pani podjąć pracę?”. Lepiej spytać: „Kiedy ostatnim razem starała się Pani o pracę?”.

6. Unikanie pytań typu „dwa w jednym”

Nie należy zadawać pytań w rodzaju: „Czy jest Pani zadowolona ze szkolenia i co najbardziej się Pani spodobało podczas zajęć?” Lepiej spytać oto osobno: „Czy jest Pani zadowolona ze szkolenia?”, a następnie: „Co najbardziej się Pani spodobało podczas zajęć?”. Jeśli na pierwsze pytanie uzyskaliśmy odpowiedź „nie”, to robimy przejście do pytania kolejnego, a pytanie „Co najbardziej się Pani spodobało podczas zajęć?” respondent pomija.

7. Unikanie nieokreślonych jednostek czasu

Należy unikać pytań zawierających określenia takie jak „czasami”, „regularnie” czy „często”, „ostatnio”. Lepiej stosować konkretne określenia np. „codziennie”, „raz w tygodniu” i pytać: „ile razy w tygodniu?”, „miesiąc temu” itp.

8. Unikanie podwójnej negacji

Nie zadawajmy pytań takich jak, np. to: „Czy nie zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem, że Pani kwalifikacje są nieadekwatne do potrzeb obecnego rynku pracy?”. Respondenci gubią się często udzielając odpowiedzi na pytania tego typu i mogą nam dostarczyć nieprawdziwych danych.

9. Unikanie słów emocjonalnie nacechowanych

Należy unikać pytań w rodzaju „Czy sądzi Pan/Pani, że należy marnować więcej pieniędzy na szkolenie osób bezrobotnych?”. Słowo „marnować” ma ładunek emocjonalny i samo w sobie niesie pejoratywne nastawienie do ocenianego zachowania. Tym samym więcej osób może na nie odpowiedzieć negatywnie, choć wcale tak nie uważa.

10. Unikanie odpowiedzi pożądaných społecznie

Ludzie nie lubią się przyznawać do niektórych rodzajów zachowań. Na przykład w sondażu opinii stosunkowo niewiele osób przyzna się do nietolerancji, lenistwa czy unikania zobowiązań. Odpowiedzi pożądané społecznie mogą zniekształcić wyniki badania. Dobre efekty może przynieść odpowiednie sformułowanie pytania, np. „Niektórzy ludzie uważają, że ..., a inni z kolei sądzą, że ...”.

11. Grupowanie pytań wg typu lub tematyki

Warto pogrupować razem wszystkie pytania dotyczące tego samego tematu. Rozwiązanie to oszczędza czas. Warto także zebrać razem pytania określonego rodzaju, np. pytania z zastosowaniem skal odpowiedzi.

12. Unikanie pytań o procenty lub prawdopodobieństwo

Wielu respondentów ma trudności z podaniem wartości procentowych lub prawdopodobieństwa. Jeśli pytamy o oszacowanie czegoś w procentach, których wielkości powinny sumować się do 100%, często uzyskujemy sumę niższą lub wyższą od 100%.

13. Podkreślenie poufności i anonimowości

Zazwyczaj respondenci udzielają szczerych i rzetelnych odpowiedzi tylko wtedy, gdy wyraźnie zaznaczy się, że ich odpowiedzi będą poufne. Dlatego też w tekście należy uwzględnić odpowiednie zdanie na samym początku ankiety, czy też podczas wywiadu poinformować respondenta, że wszystkie odpowiedzi będą poufne, i że wszyscy uczestnicy badania pozostaną anonimowi.

Warto ułożony przez nas kwestionariusz wypróbować na sobie, znajomych bądź rodzinie, aby się przekonać, czy pytania są odpowiednio sformułowane i zrozumiałe, czy nie ma błędów lub nie brakuje istotnego pytania.

Struktura raportu

Raport może przybierać bardzo rozmaite formy. Najważniejsze, aby zawierał wyniki podsumowania w przejrzystej i dostosowanej do poziomu odbiorcy formie. Warto, by zaciekał, a zgłoszone w nim rekomendacje (wnioski i zalecenia) można było wykorzystać w przyszłości.

Przykładowy układ raportu:

- I. Streszczenie raportu.
- II. Spis treści.
- III. Wprowadzenie – tu możemy scharakteryzować badaną grupę, podać dane szkolenia.
- IV. Opis zastosowanej metodologii oraz źródła informacji wykorzystywanych w badaniu.
- V. Opis wyników ewaluacji.
- VI. Wnioski i rekomendacje.
- VII. Aneksy (np. zastosowane narzędzia badawcze – ankiety, kwestionariusze wywiadów, nagrania fokusów itp.; tabele statystyczne).

Ewaluacja wewnętrzna jako sposób badania pracy przedszkola

Czym jest autoewaluacja?

Jest elementem nowego systemu nadzoru pedagogicznego polskich szkół i placówek oświatowych. Celem nadrzędnym tego systemu jest wsparcie szkół w rozwoju i podnoszenie jakości edukacji.

„Ewaluacja wewnętrzna (nazywana też autoewaluacją) jest zaproszeniem do wzięcia odpowiedzialności za własne działanie, a jednocześnie narzędziem, które daje szansę na branie odpowiedzialności w sposób sensory, dzięki możliwości podejmowania decyzji na podstawie danych i sprawdzania rezultatów tych decyzji”.

Wymagania państwa wobec przedszkoli

1. Przedszkole realizuje koncepcję pracy ukierunkowaną na rozwój dzieci.
2. Procesy wspomaganie rozwoju i edukacji dzieci są zorganizowane w sposób sprzyjający uczeniu się.
3. Dzieci nabywają wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej.
4. Dzieci są aktywne.
5. Respektowane są normy społeczne.
6. Przedszkole wspomaga rozwój dzieci, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji.
7. Nauczyciele współpracują w planowaniu i realizowaniu procesów edukacyjnych.
8. Promowana jest wartość wychowania przedszkolnego.
9. Rodzice są partnerami przedszkola.
10. Wykorzystywane są zasoby przedszkola i środowiska lokalnego na rzecz wzajemnego rozwoju.
11. Przedszkole w planowaniu pracy uwzględnia wnioski z analizy badań zewnętrznych i wewnętrznych.
12. Zarządzanie przedszkolem służy jego rozwojowi.

Charakterystyka wymagania II

W przedszkolu analizuje się wyniki badań zewnętrznych i wewnętrznych dotyczących wspomaganie rozwoju i edukacji dzieci. Nauczyciele planują i podejmują działania edukacyjne i wychowawcze z uwzględnieniem wyników badań zewnętrznych i wewnętrznych oraz wniosków z tych badań, w tym ewaluacji zewnętrznej i wewnętrznej. Działania prowadzone przez przedszkole są monitorowane i analizowane,

a w razie potrzeb - modyfikowane. W przedszkolu wykorzystuje się wyniki badań zewnętrznych i prowadzi badania wewnętrzne, odpowiednio do potrzeb przedszkola, w tym badania osiągnięć dzieci, które zakończyły wychowanie przedszkolne.

Ewaluacja

W celu ustalenia poziomu spełniania wymagań prowadzi się:

1. Ewaluację zewnętrzną (wykonywaną przez odpowiednio przygotowanych pracowników nadzoru pedagogicznego wizytatorów ds. ewaluacji); przeprowadzana cyklicznie przez zespół zewnętrznych ewaluatorów; w odniesieniu do wymagań - całościowa lub problemowa; prowadzona z wykorzystaniem standaryzowanych narzędzi.
2. Ewaluację wewnętrzną (wykonywaną przez zespoły nauczycielskie) jest autonomicznym działaniem przedszkola; prowadzona w dowolnym momencie; skoncentrowana na bieżących potrzebach placówki; przeprowadzana w odniesieniu do wybranych wymagań, określonych w rozporządzeniu lub do innych zagadnień, uznanych za istotne.

Raport z ewaluacji (efekt końcowy kilkutygodniowej pracy zespołu wizytatorów ds. ewaluacji) jest zamieszczany na platformie internetowej www.npseo.pl. Tu jest dostępny dla każdego – rodziców, nauczycieli itd.

Metody

Ewaluatorzy wykorzystują różne metody badawcze z zakresu nauk społecznych: metody ilościowe (np. badania ankietowe); metody jakościowe (np. wywiady indywidualne, obserwacje, wywiady grupowe, analiza treści dokumentów). Kontrolerzy posługują się arkuszami kontroli zawierającymi zestaw pytań dotyczących prawa oświatowego.

Model 360°

W badaniu ewaluacyjnym sięga się po opinie nie tylko dyrektora, nauczycieli i dzieci, ale także: rodziców, pracowników niepedagogicznych, przedstawicieli organów prowadzących szkoły, przedszkola, placówki, pracowników instytucji współpracujących, jak np.:

- poradnia psychologiczno-pedagogiczna,
- ośrodek kultury,
- parafia,
- organizacje pozarządowe.

Błędy w ewaluacji wewnętrznej:

1. Nieodpowiedni przedmiot ewaluacji.
2. Skupianie się nad procesami, które miały charakter jednorazowy.
3. Poprzestawanie na zbieraniu danych i raportach – bez analizy, dyskusji o wynikach.
4. Przeprowadzanie ewaluacji bez przygotowania do niej (pokonania lęków, uprzedzeń, wyznaczenia celów itp.).
5. Brak świadomości, że pewne rzeczy będą oceniane.
6. Nic nie wnoszące, banalne wnioski.
7. Zbyt wiele wniosków, za długie raporty i prezentacja ich, które zniechęcają odbiorców.
8. Tworzenie kolejnych dokumentów.
9. Sprzeczna interpretacja tych samych danych.
10. Nacisk na „ulepszanie rzeczywistości” i presja z tym związana.
11. Brak systematyczności w prowadzeniu ewaluacji.
12. Nieodpowiednie wskaźniki.
13. Źle postawione tezy i pytania.

Zalety prowadzenia ewaluacji wewnętrznej:

1. Możliwość uczenia się na błędach.
2. Pełniejsza wiedza osiągniętych wynikach.
3. Kształtowanie mentalności organizacji uczącej się.
4. Weryfikacja wcześniej przyjętych założeń.
5. Motywowanie do działania.
6. Mierzenie sukcesów i chwalenie się nimi.

Wady prowadzenia ewaluacji wewnętrznej:

1. Obawa przed oceną i jej konsekwencjami.
2. Konieczność podejmowania dodatkowych działań.
3. Źle przeprowadzona daje mylne wnioski.
4. Wymaga przeznaczenia na nią czasu.
5. Trudno wyznaczyć wskaźniki i dobrze skonstruować narzędzie.

Dlaczego dwie ewaluacje?

Przedszkola powinny działać w celu spełnienia wymagań, ale zgodnie ze swoimi możliwościami i uwarunkowaniami. Autonomicznie mają dobierać metody realizacji i sposoby działania tak, aby umożliwiły one osiągnięcie stanu opisywanego przez wymagania, ale również odzwierciedlały ich specyfikę. **Auto-ewaluacja zmienia charakter przedszkola.**

Typologia zmian:

1. Wspieranie procesu podejmowania strategicznych decyzji.
2. Czytelność działań grona pedagogicznego oraz wzrost zaufania ze strony sojuszników.
3. Poprawa jakości codziennych działań.
4. Elastyczność w realizacji wyznaczonych celów.
5. Wzrost konkurencyjności jednostek, które dobrze wypadły w ocenie.
6. Większa świadomość rodziców co do swoich praw.
7. Przedszkole jako instytucja nie tylko ucząca, ale i ucząca się.
8. Zwiększenie wymagań wobec kadry nauczycielskiej i dyrekcji.

Opracowanie i interpretacja zebranych danych, formułowanie wniosków i rekomendacji, opracowanie raportu

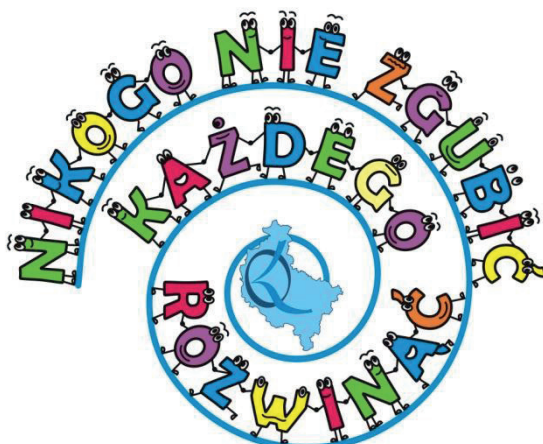
1. Etapy procesu ewaluacji.
2. Planowanie ewaluacji (ustalenie celów, harmonogramu działań itp.).
3. Projektowanie ewaluacji (np. budowanie narzędzi badawczych).
4. Zbieranie i analiza danych.
5. Podsumowanie i napisanie raportu.
6. Wykorzystanie wyników ewaluacji.

Projekt ewaluacji

1. Temat (koniecznie z nazwą placówki).
2. Cel(e).
3. Założenia (opis obszarów, uzasadnienie itp.).
4. Pytania kluczowe (czyli badawcze).
5. Kryteria ewaluacji (wskaźniki).
6. Metody i techniki (uzasadnienie wyboru, krótki opis narzędzi).

7. Zespół badawczy.
8. Harmonogram (tabela z nazwami działań, osobami odpowiedzialnymi i terminami granicznymi).
9. Sposób prezentacji raportu.

Warsztaty: Projekt ewaluacji Przedszkola Miejskiego nr 3 w Lubaniu

Temat: Ewaluacja wewnętrzna Przedszkola Miejskiego nr 3 w Lubaniu w zakresie dwóch wybranych obszarów:

1. Dobre przygotowanie dzieci do podjęcia nauki w szkole.
2. Opinia rodziców na temat rozwijania zainteresowań dzieci w przedszkolu.

Cele: Sprawdzenie efektywności działań przedszkola w zakresie przygotowywania dzieci do podjęcia nauki w szkole. Poznanie opinii rodziców w zakresie rozwijania zainteresowań dzieci.

Założenia: Ewaluacji zostaną poddane dwa obszary z zakresu wymagań państwa wobec przedszkoli: nr 3 (podstawa) i 9 (rodzice). Ewaluację przeprowadzą dwa zespoły badawcze (po jednym do każdego obszaru). Zostanie przeprowadzona do końca czerwca. Wyniki ewaluacji przyczynią się do wzbogacenia oferty programowej przedszkola w zakresie rozwoju zainteresowań oraz do podniesienia efektywności przedszkola w zakresie przygotowywania dzieci do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej.

Pytania kluczowe (czyli badawcze)

Obszar 1: W jakim stopniu realizowana jest podstawa programowa? W jakim stopniu przedszkole przyczynia się do adaptacji dzieci w nowych warunkach?

Obszar 2: W jakim stopniu przedszkole rozwija zainteresowania dziecka? Jakie są preferencje rodziców w zakresie tematyki rozwijania zainteresowań u dzieci? Jaka jest świadomość rodziców dotycząca sposobu rozwijania zainteresowań dzieci w przedszkolu?

Wskaźniki

Obszar 1: Adaptacja dzieci w pierwszych dniach w szkole. Opanowanie podstawy programowej.

Obszar 2: Opinia rodziców. Wiedza rodziców na temat zajęć prowadzonych w przedszkolu, które mają na celu rozwijanie zainteresowań. Preferencje rodziców co do organizacji dodatkowych zajęć.

Metody i techniki

Obszar 1: Analiza dokumentów (karta diagnozy). Test przeprowadzony na grupie 3- i 4-latków. Wywiad swobodny z nauczycielami pierwszych klas szkoły podstawowej.

Obszar 2: Ankieta dla rodziców składająca się z 10. pytań, w tym czterech otwartych i sześciu zamkniętych.

Harmonogram

Lp.	Zadanie	Os. odpowiedzialna	Termin wykonania
1.	Opracowanie narzędzi badawczych	1) XXXX 2) YYYYY	do 23.04.2014 r.
2.	Przeprowadzenie badań	1) cały skład 2) cały skład	od 23.04.2014 do 13.05.2014 r.

Sposób prezentacji raportu oraz plan na wykorzystanie informacji zdobytych dzięki ewaluacji (wdrożenie rekomendacji): 04.06.2014 r. raport zostanie przedstawiony w formie prezentacji multimedialnej. Podczas Rady Pedagogicznej zostaną omówione rekomendacje oraz powstanie plan ich wdrażania.

Forma raportu

Raport może przybierać bardzo rozmaite formy. Najważniejsze, aby zawierał wyniki podsumowania w przejrzystej i dostosowanej do poziomu odbiorcy formie. Warto, by zaciekał, a zgłoszone w nim rekomendacje (wnioski i zalecenia) można było wykorzystać w przyszłości.

Przykładowy układ raportu

1. Streszczenie raportu.
2. Spis treści.
3. Wprowadzenie – tu możemy scharakteryzować badaną grupę, podać dane szkolenia, opisać zespoły badawcze.
4. Koncepcja badawcza – czyli cele ewaluacyjne, pytania kluczowe, tezy i hipotezy.
5. Opis zastosowanej metodologii oraz źródła informacji wykorzystywanych w badaniu.
6. Opis wyników ewaluacji.
7. Wnioski i rekomendacje.
8. Aneksy (np. zastosowane narzędzia badawcze – ankiety, kwestionariusze wywiadów, nagrania fokusów itp., tabele statystyczne).

Słowniczek

Dominanta – czyli wartość, która występuje najczęściej w badanej zbiorowości, przez co jest wartością dominującą (tzw. moda, wartość typowa, modalna).

Przykład: zadaliśmy pytanie 8-osobowej grupie. Użyliśmy odpowiedzi w skali od 1 do 5 punktów. Zliczamy odpowiedzi (czyli poszczególne warianty cechy) i wskazujemy dominantę.

Rozkład odpowiedzi wyglądał następująco: 4, 3, 5, 4, 3, 3, 4, 4.

Zliczamy wartości: 1 x 5 punktów, 4 x 4 punkty, 3 x 3 punkty, 0 x 2 punkty, 0 x 1 punkt. Dominantą byłaby tu wartość „4 punkty”.

Mediana – to wartość środkowa (drugi kwantyl), ponieważ dzieli zbiorowość na dwie równe części – w jednej o wartościach wyższych od mediany, w drugiej zaś o wartościach od niej niższych. Aby ją wyznaczyć, szereg jednostek statystycznych musi być uporządkowany (od wartości najmniejszej do największej).

Średnia arytmetyczna (zwana najczęściej po prostu „średnią”) – jest trzecią z najczęściej używanych miar tendencji centralnych. Jej zaletą jest to, że daje nam wiedzę o przeciętnym poziomie cechy, nie

odzwierciedlając różnic pomiędzy poszczególnymi jednostkami. Równa się ona sumie wartości zmiennej wszystkich jednostek badanej zbiorowości podzielonej przez ich liczbę. Jest miarą mianowaną. Obliczanie jej wartości ma sens tylko wtedy, gdy zbiorowość jest jednorodna.

Respondent – osoba udzielająca odpowiedzi na zestawione w kwestionariuszu wywiadu pytania.

Ankietowany – osoba wypełniająca ankietę, uczestnicząca w badaniu ankietowym.

Skala Likerta – pięciostopniowa skala porządkowa, którą wykorzystuje się w kwestionariuszach ankiet i wywiadach kwestionariuszowych, dzięki której uzyskać można odpowiedź dotyczącą stopnia akceptacji zjawiska, poglądu itp. Bardzo często wykorzystywana jest do mierzenia postaw wobec konkretnych problemów czy opinii.

Opracowanie wyników i ich prezentacja

We wszystkich badanych szkołach/przedszkolach – niezależnie od zaangażowania w ewaluację wewnętrzną – jej wyniki opracowywane są w formie raportu. Słowo raport w tym przypadku obejmuje materiały o bardzo zróżnicowanej formie, zależnej w dużym stopniu od doświadczenia i zaangażowania osób je opracowujących. W części szkół raporty opracowywane są w formie krótkiego sprawozdania, zawierającego podsumowanie wyników przeprowadzonego badania, zdarzają się raporty opracowane w formie prezentacji. Występują także – choć rzadziej – raporty bardzo rozbudowane, które zawierają szczegółowe wyniki badania, wykresy, tabele, ankiety z dokładnym opisem wyników i wnioskami. W przypadku ewaluacji prowadzonych z wykorzystaniem danych ilościowych raporty dość często mają postać zestawienia wyników badania w formie tabeli lub trochę rzadziej wykresów, czasami z dodatkowym komentarzem (zazwyczaj odnoszącym się do pytań otwartych lub założeń badania), a czasem i bez niego.

W raportach powszechne jest zawieranie informacji dotyczących przedmiotu badania, pytań badawczych (pytania kluczowe), części sprawozdawczej z opisem organizacji przeprowadzonego badania oraz wyników badania. Sporadycznie pojawiają się np. kryteria ewaluacyjne, opis próby badawczej, czy odniesienia do narzędzi. Zazwyczaj występują wnioski z badania w odróżnieniu od sporadycznie pojawiających się rekomendacji. **W części raportów wnioski są przedstawiane w formie mocnych i słabych stron pracy szkoły.**

Analiza raportów z ewaluacji wewnętrznych pokazała różny sposób formułowania wniosków i rekomendacji. Wnioski i rekomendacje stosunkowo często formułowane są na bardzo ogólnym poziomie, mało precyzyjnie, przez co istnieje dowolność w ich interpretacji podczas podejmowania ewentualnych decyzji o podejmowaniu działań. Jednocześnie wielu badanych podkreśla, że analiza danych i formułowanie wniosków to dla nich najważniejszy i najbardziej użyteczny etap ewaluacji wewnętrznej. Może on dostarczyć informacji będących podstawą dalszych działań, a więc warunkuje odpowiednie wykorzystanie ewaluacji w pracy szkoły.

Ewaluacja zewnętrzna ma też wpływ na sposób postępowania z wynikami ewaluacji wewnętrznej – niektóre szkoły/przedszkola organizują dyskusje grona pedagogicznego, prowadzone są także prezentacje na wzór tych podsumowujących ewaluację zewnętrzną. Istnieje tendencja do większego otwierania się na upowszechnianie wyników ewaluacji wewnętrznej wraz z dokonywaniem kolejnych ewaluacji w placówce.

Zdaniem części nauczycieli i dyrektorów same raporty tworzone są z konieczności. Ich przygotowanie jest czasochłonne i niepotrzebne, ponieważ nie stanowią dla szkół/przedszkoli dodatkowej wartości, przygotowywane są raczej z obowiązku. Ważniejsza natomiast, ich zdaniem, jest sama analiza materiału, prezentacja wyników i dyskusja nad nimi.

Prezentacji wyników często towarzyszy refleksja i dyskusja na ich temat - wzbogacanie raportu o dodatkowe wnioski lub rekomendacje, podejmowanie decyzji dotyczących przyszłych działań. Dyskusja nad wnioskami ma zazwyczaj formę dyskusji na forum, sporadycznie metody warsztatowej (praca w grupach w szkołach, w których odbyła się ewaluacja zewnętrzna czasami inspirowana stosowanymi wówczas metodami). Na ogół prezentacja wyników z ewaluacji wewnętrznej jest tylko jednym z elementów zebrania Rady i nie poświęca się jej całości spotkania. Jednak poinformowanie o wynikach szerszego grona nauczycieli, pozwalające na ustosunkowanie się do nich i dyskusje nad nimi, może pozytywnie wpłynąć na zaangażowanie we wdrażanie wniosków z ewaluacji przez poszczególne osoby.

Użyteczność ewaluacji wewnętrznej dla szkół/ przedszkoli.

1. Przedmiotem analiz przeprowadzonych w ramach ewaluacji wewnętrznej są efekty tego mechanizmu w odniesieniu do potrzeb i problemów szkoły/przedszkola.
2. Pod uwagę należy wziąć zarówno efekty odnoszące się do podstawowego celu nadzoru, jakim jest umożliwienie pracy nad poprawą jakości pracy szkół/przedszkoli, jak i wszelkiego rodzaju efekty dodatkowe określane jako:
  - a) **użyteczność procesu ewaluacji** – rozumianego jako działania podejmowane w szkołach/przedszkolach, zgodnie z szerokimi ramami rozporządzenia – których dokładny przebieg zależy od decyzji szkoły/ przedszkola,
  - b) **użyteczność wyników ewaluacji** – a więc sposobu wykorzystania uzyskanych wyników przez szkołę/przedszkole – działań podejmowanych przez szkołę/przedszkole, jak również rezultatów tych działań.

Należy podkreślić, że w przypadku ewaluacji wewnętrznej proces ewaluacji jest zdecydowanie silniej powiązany z wykorzystaniem jej wyników niż miało to miejsce w przypadku ewaluacji zewnętrznej.

Sam proces ewaluacji wewnętrznej ma istotniejszy wpływ na funkcjonowanie szkoły/przedszkola niż użyteczność, czy też „odkrywczość” wyników prowadzonych ewaluacji wewnętrznych, do których chyba wszyscy podchodzą z dużym sceptycyzmem. W części przypadków można zakładać, że samo prowadzenie ewaluacji przynosi więcej korzyści niż jej rezultaty. Wśród pozytywnych efektów procesu wyróżniono:

1. Rozwój współpracy i komunikacji w szkole, integrację nauczycieli.
2. Impuls do refleksji dotyczący własnej pracy i pracy szkoły.
3. Zwiększenie zaangażowania, poczucia odpowiedzialności za pracę szkoły.
4. Poprawę relacji z rodzicami.
5. Zmiany w podejściu do ewaluacji wewnętrznej i oceny pracy szkoły oraz wzrost kompetencji osób zajmujących się tym zagadnieniem.

Duża część badanych dyrektorów i nauczycieli nie dostrzegają negatywnych efektów procesu ewaluacji wewnętrznej. W pewnym stopniu związane jest to z porównywaniem ewaluacji zewnętrznej do wewnętrznej – stąd stwierdzenia, że nie wiąże się z takim stresem, jak ewaluacja zewnętrzna. Nauczyciele, którzy nie byli członkami zespołów ewaluacyjnych deklarowali, że nie było to dla nich bardzo absorbujące zajęcie. Niemniej jednak niektórzy badani wskazywali na negatywne efekty, które można interpretować w kategoriach pewnego rodzaju trudności. Negatywne efekty:

1. Obciążenie czasowe, przeciążenie pracą, działania kosztem bezpośredniej pracy z uczniem.
2. Obciążenie czasowe nauczycieli.
3. Konieczność opracowywania i przygotowywania dokumentacji związanej z prowadzoną ewaluacją.
4. Zniechęcenie i malejące zaangażowanie w realizację ewaluacji, bądź też mniejszy udział w badaniu.
5. Rosnąca rywalizacja wśród nauczycieli, konflikty w gronie pedagogicznym.

Porównując efekty procesu ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej, warto stwierdzić, że kluczowe pozytywne efekty mają miejsce w trakcie obu tych mechanizmów – wzrost zaangażowania nauczycieli, zwiększenie wymiany informacji i pracy zespołowej (choć wpływ ewaluacji wewnętrznej w przypadku pracy zespołowej wydaje się bardziej istotny). W przypadku ewaluacji wewnętrznej w mniejszym stopniu mowa jest o możliwości uzyskania spojrzenia na szkołę z zewnątrz, z innej perspektywy, co nie oznacza jednak, że sama ewaluacja wewnętrzna nie stanowi impulsu do refleksji nad pracą szkoły czy indywidualnej pracy poszczególnych osób.

Wykorzystywanie wyników ewaluacji wewnętrznej przez szkoły

Zdecydowana większość badanych szkół/przedszkoli podejmuje po ewaluacji wewnętrznej różnorodne działania w obszarach, których dotyczyła ewaluacja, chociaż – w większości przypadków – działania te nie mają charakteru zaplanowanego, nie podejmuje się strategicznych decyzji odnośnie wykorzystania wniosków z ewaluacji ani dyskusji na temat procesów zachodzących w placówce, czy też formalnego ustrukturyzowanego procesu wdrażania działań po ewaluacji. Taka sytuacja ma miejsce w szkołach/przedszkolach, w których stosunek do idei ewaluacji wewnętrznej jest sceptyczny, bądź negatywny i zaangażowanie w nią dyrekcji i nauczycieli jest niewielkie. To swego rodzaju błędne koło – szkoły/przedszkola negatywnie nastawione do ewaluacji nie angażują się w jej prowadzenie, często popełniają błędy przy jej realizacji, czego rezultatem są mało użyteczne wyniki, trudności z ich wykorzystaniem i pogłębiające się zniechęcenie do ewaluacji. Szkoły/przedszkola te uznają często prowadzone w rezultacie ewaluacji działania i ich efekty jako niezbyt istotne.

Większość działań, które szkoły/przedszkola podejmują w następstwie przeprowadzonej ewaluacji wewnętrznej, ma charakter działań naprawczych – interwencyjnych. Te sporadycznie występujące działania, które miały charakter diagnoz, stanowią swego rodzaju odpowiedź na zidentyfikowane obszary wymagające poprawy i mają na celu zgromadzenie dodatkowych informacji niezbędnych do podjęcia działań naprawczych. Są one realizowane głównie w pięciu obszarach: zarządzania i organizacji pracy szkoły, dydaktyki i wychowania, bezpieczeństwa oraz współpracy z otoczeniem, w tym z rodzicami, a także relacji i współpracy w szkole/przedszkolu. Decyzje odnośnie wykorzystania wyników ewaluacji wewnętrznej podejmowane są przez cztery zidentyfikowane grupy: dyrektor szkoły, zespół ds. ewaluacji, Rada Pedagogiczna, Rada Rodziców/rodzice uczniów.

Działania wstępne to także włączenie rekomendacji z ewaluacji, zapisów o konieczności podjęcia działań do różnorodnych dokumentów szkolnych. Zaliczają się do nich protokoły z Rad Pedagogicznych, plany pracy szkoły, indywidualne plany pracy nauczycieli, plany nadzoru pedagogicznego, czy też dokumenty już bardzo specyficzne, jak np. Szkolny System Przeciwdziałania Przemocy i Agresji, Przedmiotowy System Oceniania. Działania wstępne wiążą się także z opracowywaniem projektów o dofinansowanie działań szkoły, np. na zajęcia dodatkowe lub szkolenia dla nauczycieli, czy też dyskusje podejmowane nad założeniami zmian, dalsze analizy wyników ewaluacji itp.

Wdrażanie działań, jak deklarują badani, następuje zazwyczaj, gdy wynik ewaluacji wewnętrznej jest zdaniem dyrekcji, nauczycieli niezadowolający. Szkoły zwracają ponadto szczególną uwagę na odpowiedzi rodziców i uczniów zawarte w wypełnionych ankietach, traktując je czasem wręcz jako gotowe wytyczenie kierunków i działań, które nie wymagają dalszego omawiania i są przyjmowane jako jednoznaczna wskazówka do dalszych działań. Na wybór działań do realizacji wpływ ma też przekonanie kadry odnośnie istotności obszaru, wobec którego te działania mają być podjęte, a także celowości samych działań – im bardziej dla szkoły ważny lub potencjalnie problemowy – tym więcej poświęcają mu uwagi przy wyborze działań do realizacji.

Propozycja działań szkoły/przedszkola podejmowanych w odniesieniu do wyników ewaluacji

A. Działania badawczo-diagnostyczne prowadzone w części z badanych szkół stanowią swego rodzaju odpowiedź na zidentyfikowane obszary wymagające poprawy i mają na celu głównie zgromadzenie dodatkowych informacji niezbędnych do podjęcia działań interwencyjnych.

Warsztaty: Przykłady działań badawczo-diagnostycznych

1. Badanie ankietowe w klasie, w której dochodzi do dużej liczby konfliktów między uczniami.
2. Analiza stylów uczenia się dzieci mająca na celu wybór określonych metod dydaktycznych, czy też stosowanie comiesięcznej diagnozy poziomu umiejętności uczniów, poprzedzającej zaplanowanie intensyfikacji ćwiczeń z danego zakresu.
3. Zaadresowanie do rodziców klas pierwszych ankiety służącej ponownej diagnozie i skłonieniu rodzi-

ców do refleksji nad ich rolą w szkolnej edukacji dzieci.

4. Ewaluowanie zadowolenia z działań kierowanych do rodziców (w związku z ofertą proponowanych zajęć dodatkowych), ankietowanie uczniów w związku z przedstawionym im programem wychowawczym, mające na celu jego ocenę. Badania te są jednak bardzo sporadyczne i sprowadzają się w głównej mierze do ankietowania danych grup w celu poznania ich opinii na temat zmiany.

B. Działania interwencyjne są najczęściej wskazywanym rodzajem działań podejmowanych przez szkoły w konsekwencji ewaluacji wewnętrznej. Stanowią one odpowiedź na wskazane przez ewaluację wewnętrzną niedociągnięcia pracy szkoły, wymagające poprawy. Wyeliminowanie problemu występującego w placówce, zmiana zidentyfikowanego stanu spraw, poprawa sposobu prowadzenia zajęć to typowe inicjatywy podejmowane przez szkoły w tym zakresie.

Warsztaty: Przykłady działań interwencyjnych w obszarach funkcjonowania szkoły

Obszar: Zarządzanie i organizacja pracy szkoły

1. Wiele z podjętych działań po realizacji ewaluacji wewnętrznej związanych jest z samym procesem prowadzenia ewaluacji wewnętrznej. **Wiążą się one z doskonaleniem tego procesu w szkole** poprzez np. organizację szkoleń i warsztatów dla nauczycieli, prowadzonych przez dyrekcję lub członków zespołu ds. ewaluacji np. służących podnoszeniu umiejętności konstruowania narzędzi badawczych, analizy danych i spisywania wniosków, czy też poprzez sporządzenie wzoru raportu cząstkowego na potrzeby ewaluacji, powoływanie stałego zespołu ds. ewaluacji, zapoznawanie uczniów i rodziców z wynikami ewaluacji wewnętrznej, omawianie raportu z ewaluacji na Radach Pedagogicznych w celu wypuklenia problemów do rozwiązania, analizowanie przez wszystkich nauczycieli efektów sprawdzianów z uczonych przez nich przedmiotów, ograniczenie liczby ewaluowanych obszarów, lepszy sposób formułowania wniosków i planów dalszych ewaluacji.
2. Znaczna część działań **dotyczy zmian w dokumentacji szkolnej**. Obejmuje to tworzenie planów pracy szkoły, planów pracy zespołów przedmiotowych i pojedynczych nauczycieli, modyfikacji w oficjalnych dokumentach szkolnych, jak np. statut szkoły, wewnątrzszkolny system oceniania, uzupełnień braków w istniejących dokumentach (np. w dziennikach lekcyjnych), opracowywanie planu naprawczego, obejmującego prace w odniesieniu do umiejętności, które na egzaminie wypadły słabiej, wprowadzenie zmian w koncepcji pracy szkoły – dotyczą one np. położenia akcentu na nauczanie tych przedmiotów, z których wyniki na egzaminach zewnętrznych nie są zadowalające dla szkoły.
3. Szkoły wskazują na **działania ukierunkowane na wsparcie pracy nauczycieli w celu lepszej organizacji pracy szkoły i realizacji powierzonych zadań**. Wśród nich wyróżnić można takie działania, jak wprowadzenie zmian w statucie szkoły dotyczących ujednoczenia zasad oceniania przez nauczycieli, powołanie funkcji „opiekuna” nowo zatrudnionego nauczyciela zapoznającego go z panującymi w szkole zasadami, czy wyszukanie szkoleń dla nauczycieli na temat istotnych, z punktu widzenia szkoły, zagadnień, opracowanie projektu o dofinansowanie ze środków UE w celu podwyższenia kompetencji nauczycieli w zakresie metod nauczania, przeprowadzenie cyklu szkoleń nt. metodologii pracy z uczniem przeciętnym (realizowanym przez zewnętrzną instytucję dla wybranych nauczycieli).
4. Szersze **włączenie wszystkich nauczycieli w planowanie pracy zespołu**, uwzględnienie działań zaproponowanych przez nauczycieli w planach pracy zespołów, analizowanie efektywności nauczania przez poszczególnych nauczycieli, zwiększenie liczby lekcji obserwowanych przez dyrektora szkoły. Aktywne korzystanie z raportu z ewaluacji, ustalenie priorytetów w pracy dydaktycznej i wychowawczej. W jednej ze szkół konkretnym przykładem podjętych działań z obszaru zarządzania jest decyzja dyrektora o delegowaniu części swoich obowiązków na inne osoby z kadry kierowniczej. Część szkół wskazuje na działania odnoszące się do wykorzystywania przy ocenie pracy placówki różnych analiz, w tym np. opracowanie dokumentu zawierającego wnioski z analizy jakościowej wyników egzaminu gimnazjalnego i EWD oraz porównania z wynikami wszystkich wcześniejszych egzaminów gimnazjalnych, wykorzystywanie wskaźnika EWD.

5. Biorąc pod uwagę aspekt organizacyjny, szkoły decydują się np. na zmiany w siatce zajęć, poprzez organizowanie części zajęć w godzinach wcześniejszych, żeby mogli w nich uczestniczyć uczniowie dojeżdżający, upublicznienie grafiku zajęć dla uczniów, zorganizowanie powrotu uczniów po zajęciach w szkole do domu.

Obszar: Dydaktyka i wychowanie

1. Działania w tym obszarze wynikają głównie z chęci poprawy wyników kształcenia rozumianych przede wszystkim jako wyniki egzaminów zewnętrznych, część z nich związana jest również z procesami wychowawczymi. Do najczęściej stosowanych **należy poszerzenie oferty zajęć dodatkowych, wprowadzenie dodatkowych ćwiczeń na lekcjach, wprowadzenie dodatkowych egzaminów próbnych, stosowanie metod aktywizujących**. Podjęte przez szkoły działania w tym zakresie często mają sformalizowany i w pewnym sensie systemowy charakter, są obowiązkowe dla wszystkich klas i nauczycieli. Najczęściej wiąże się to ze zwiększoną liczbą zajęć dodatkowych (np. wychowania fizycznego według preferencji uczniów, czy matematyki), zajęć uzupełnianych o pewne elementy (dodatkowe ćwiczenia pisania ze względu na błędy ortograficzne, zwiększenie liczby ćwiczeń czytania ze zrozumieniem, zwiększenie liczby ćwiczeń mających na celu poszerzenie słownictwa uczniów, wprowadzenie na różnych lekcjach dodatkowych ćwiczeń, mających na celu kształtowanie umiejętności wypowiedzi pisemnej, postawienie akcentu na analizę treści zadań z matematyki i przyrody), czy też wprowadzenie dodatkowych próbnych egzaminów, testów kompetencji. Wprowadzono również specjalne ogólnoszkolne programy (np. biblioteka – realizująca program dotyczący korzystania z różnych źródeł informacji).
2. **Zmodyfikowana oferta edukacyjna** dostosowana jest do potrzeb i zainteresowań uczniów, przy czym działania kierowane są zarówno do uczniów zdolnych, jak i słabych. I tak np. wprowadzono z jednej strony metody umożliwiające uczniom rozwijanie kreatywności, zorganizowano różnorodne koła zainteresowań (np. teatralne, komputerowe, sportowe), jako działania obejmujące przede wszystkim uczniów zdolnych; z drugiej z kolei wprowadzono metody pracy umożliwiające większe zaangażowania uczniów słabszych, zajęcia specjalistycznych (np. logopedyczne, korekcyjno-kompensacyjne i inne), przeznaczono tzw. 19. godziny pracy nauczyciela na lekcje z przedmiotów uznanych za trudne oraz wpisanie ich do formalnego planu zajęć ucznia. Z organizacją dodatkowych zajęć wiąże się czasami również np. uruchomienie dodatkowego kursu autobusu szkolnego.
3. **Bezpośrednie wsparcie uczniów w klasach kończących dany etap edukacyjny**. Tak np. w gimnazjach wprowadza się zarówno zajęcia dydaktyczne przygotowujące do egzaminów, jak i zajęcia, których celem jest przygotowanie uczniów do samej sytuacji egzaminu. Znalazły się wśród nich np. warsztaty technik skutecznego uczenia się, osvajanie uczniów ze sposobem formułowania zadań na egzaminie gimnazjalnym, realizowanie egzaminów próbnych już w klasach drugich w celu wcześniejszego zwrócenia uwagi na luki kompetencyjne uczniów lub wprowadzenie obowiązku przyścia na egzamin próbny w stroju uroczystym, aby oswoić uczniów z sytuacją egzaminacyjną. Działania obejmują także analizowanie i omawianie przez nauczycieli wyników egzaminów i egzaminów próbnych, czy też wykorzystanie godzin z art. 42 Karty Nauczyciela na realizację dodatkowych zajęć dla uczniów klas trzecich mających na celu przygotowanie do egzaminu. Z kolei w szkołach podstawowych wprowadzono np. coroczne testy kompetencji, czy też dodatkowe zajęcia dla klas szóstych w ramach przygotowania do sprawdzianu. W szkołach ponadgimnazjalnych działania odnoszą się do lekcji z przedmiotów maturalnych i objętych egzaminem zawodowym – opracowanie rekomendacji odnośnie przedmiotów i typów zadań wymagających bardziej wytężonej pracy z uczniami; częstsze rozwiązywanie testów maturalnych, zwiększenie liczby egzaminów próbnych (maturalnych i zawodowych), dodatkowe konsultacje dla uczniów ostatnich klas, częstsze powtarzanie typów zadań zakwalifikowanych jako sprawiające uczniom trudności.
4. **Zmiany w metodach przekazywania wiedzy i nauczania uczniów**. Organizuje się większą liczbę zajęć prowadzonych w małych grupach, zmniejsza się liczbę metod aktywizujących podczas lekcji, wybierając te, które uczniowie szczególnie lubią, np. stosowanie tablicy multimedialnej,

pracę w grupach, wykorzystanie programów komputerowych, wprowadzenie korzystania z Internetu podczas lekcji, czy też stosowanie na lekcji pracy metodą projektu.

- 5. Działania w zakresie respektowania norm społecznych i kształtowania postaw** w tym np. pogadanki wychowawcze i lekcje wychowawcze poświęcone tym zagadnieniom, zmiany w zasadach oceniania uczniów, udział i organizacja programów profilaktycznych, przystąpienie do programów charytatywnych i różnych akcji społecznych (np. „Szlachetna paczka” – wsparcie ubogich rodzin, „Krewniacy” – honorowe krwiodawstwo), poprawa frekwencji wśród uczniów (w tym także wprowadzeniem dziennika elektronicznego), działania na rzecz kształtowania proobywatelskich postaw społecznych i promowania inicjatyw uczniowskich. Większość działań o charakterze stricte wychowawczym wiąże się z zapobieganiem bądź działaniami nakierowanymi na minimalizowanie zagrożeń oraz zachowań niepożądanych. Wiele spośród prowadzonych działań ma za zadanie większe motywowanie i aktywizację uczniów. W szczególności kierowanie uczniów na konkursy (szkolne i międzyszkolne) oraz nagradzanie dodatkowymi ocenami, wyróżnianie najlepszych uczniów podczas obrad szkolnych; organizowanie większej liczby konkursów szkolnych, angażowanie uczniów w zajęcia pozaszkolne, akcje i imprezy organizowane przez różne podmioty, zachęcanie uczniów do podejmowania własnych inicjatyw i aktywności.

Obszar: Bezpieczeństwo w szkole

Obok kwestii dydaktyczno-wychowawczych najwięcej działań interwencyjnych podejmuje się w obszarze bezpieczeństwa, niezależnie od etapu edukacyjnego.

- 1. Przygotowanie odpowiedniej infrastruktury**, jak np. instalacja systemu monitoringowego, wzmoczenie dyżurów, zamontowanie poręczy przy schodach, czy podwójnych drzwi, wprowadzenie kart magnetycznych do wejścia do szkoły.
- 2. Wprowadzenie działań o charakterze profilaktycznym:** instruowanie nt. bezpiecznego zachowania w czasie ćwiczeń sportowych, organizacja pogadek dotyczących bezpieczeństwa w sieci, agresji werbalnej; prowadzenie profilaktyki zagrożeń, czy też uzależnień z wykorzystaniem odpowiednich programów jak np. „Bezpieczna szkoła”, „Trzy koła” czy „Saper” (stosowanie używek, agresywnych zachowań), organizacja szkoleń z zakresu pierwszej pomocy – głównie na godzinach wychowawczych.
- 3. Działania adresowane do nauczycieli:** wprowadzenie do organizacji pracy szkoły wzmoczonych kontroli, częstsze i bardziej świadome obserwacje przez nauczycieli zachowań uczniów, zwiększenie liczby dyżurujących nauczycieli podczas przerw, intensyfikacja dyżurów w określonych miejscach w szkole (boisko, szatnia, sala gimnastyczna, łazienki, szkolny sklepik itp.), odnotowywanie w zeszytach uwag zachowań agresywnych., monitorowanie nieobecności uczniów.
- 4. Organizacja spotkań ze specjalistami, w tym z dzielnicowym** nt. odpowiedzialności i przestępczości nieletnich, lekarzami, psychologami, pielęgniarkami, terapeutami, zatrudnienie psychologa itp.
- 5. Zmiany w organizacji pracy szkoły** takie jak przesunięcie rozpoczęcia lekcji uczniów młodszych klas (by uczniowie nie spotykali się na przerwach), wprowadzenie dodatkowych godzin działania świetlicy, dodatkowego kursu autobusu szkolnego itp.

Obszar: Współpraca z otoczeniem szkoły, w tym z rodzicami

Działania te mają za zadanie aktywizację tej grupy – zarówno zwiększenie jej zaangażowania w działalność szkoły, jak i wspieranie ich w zakresie pracy dydaktycznej i wychowawczej z dzieckiem, zwiększanie ich zaangażowania w edukację dziecka.

- 1. Działania interwencyjne adresowane do rodziców** mają różnoraki charakter, począwszy od organizacji tzw. pogadek nt. współczesnych problemów młodzieży, poprzez realizację większej liczby imprez z udziałem rodziców, wykorzystanie wiedzy i umiejętności rodziców przy podejmowaniu różnego typu inicjatyw kierowanych do uczniów, prowadzenie regularnych spotkań rodziców uczniów z klasy problemowej (duża liczba konfliktów), aż po wprowadzenie nowych form kontaktu ze szkołą (dziennik elektronicz-

ny, wprowadzenie możliwości indywidualnych konsultacji, zgłaszania telefonicznego absencji uczniów na lekcjach, zmianę terminów spotkań z rodzicami na podstawie wyników ankiet przeprowadzonych w tej grupie, zwiększenie częstotliwości zebrań, przesyłanie rodzicom biuletynu informacyjnego oraz informacji kierowanych do nich pocztą elektroniczną). Znaczna część działań ma charakter nieformalny, np. podjęcie przez nauczycieli intensywnych kontaktów telefonicznych z rodzicami w celu przeciwdziałania niskiej frekwencji na spotkaniach z wychowawcami klas, wymóg osobistego usprawiedliwiania nieobecności uczniów, czy rozwijanie współpracy poprzez informowanie rodziców o możliwości uczestnictwa w wycieczkach klasowych razem z dziećmi.

2. Współpraca ze środowiskiem lokalnym to zarówno **nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów z lokalnymi organizacjami i instytucjami** służące wspólnej organizacji imprez i spotkań, w przypadku szkół gimnazjalnych – inicjatywy szkoły mające na celu zwiększenie szans uczniów na rynku pracy (tj. prelekcje i spotkania z przedstawicielami szkół ponadgimnazjalnych, organizowanie wyjść do zakładów pracy), jak również działania o charakterze promocyjnym. Szkoły podejmują działania, które służą nagłośnieniu ich placówki i inicjatyw przez nią podejmowanych. Te ostatnie wiązały się z próbami wpłynięcia na zainteresowanie działalnością szkoły lokalnych mediów (np. nagłaśnianie informacji w prasie dotyczących szkoły, wysyłanie informacji do mediów na temat wydarzeń w szkole), reklamą szkoły w okolicznych miejscowościach, organizacją dni otwartych, modyfikacją strony internetowej szkoły itp.

Obszar: Relacje i współpraca w szkole

1. Poprawa relacji i współpracy w szkole: utworzenie centralnej tablicy informacyjnej, mailingu wewnątrzszkolnego, czy dzielenie się spostrzeżeniami i pomysłami w celu aktywnego korzystania z raportu z ewaluacji. Powyższe działania mają w głównej mierze służyć zwiększeniu integracji i lepszemu przepływowi informacji wewnątrz szkoły.

Bibliografia

1. Bednarek K., Elsner D. 2012. *Dwa lata ewaluacji wewnętrznej w opiniach środowisk edukacyjnych*. Doniesienie z badań. http://www.npseo.pl/data/various/files/III_1%20Dr%20D_Elsner_K_Bednarek_nowe.pdf.
2. Kołodziejczyk J. 2011. *Ewaluacja zewnętrzna szkół i placówek edukacyjnych w oczach nauczycieli i dyrektorów. Badanie recepcji ewaluacji zrealizowanych w roku szkolnym 2010/2011*. W: Ewaluacja w edukacji: koncepcje, metody, perspektywy. Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków.
3. Mazurkiewicz G. 2010, 2011. *Po co szkołom ewaluacja?* W: Mazurkiewicz G. (red.) Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Autonomia. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
4. Mazurkiewicz G. 2011. *Reforma nadzoru pedagogicznego jako projekt cywilizacyjny*. W: Mazurkiewicz G. (red.) Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Refleksje. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
5. Mazurkiewicz G. 2012. *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym: zasady i wartości*. W: Mazurkiewicz G. (red.) Jak być jeszcze lepszym? Ewaluacja w edukacji. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
6. Mazurkiewicz G., Berdzik J. 2010, 2011. *Modernizowanie nadzoru pedagogicznego: Ewaluacja jako podstawowa strategia rozwoju edukacji*. W: Mazurkiewicz G. (red.) Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Odpowiedzialność. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
7. Mazurkiewicz G., Berdzik J. 2010, 2011. **System ewaluacji oświaty: Model i procedura ewaluacji zewnętrznej**. W: Mazurkiewicz G. (red.) Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Odpowiedzialność. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
8. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Jak pomóc uczniowi
osiągnąć sukces
edukacyjny?**

Zeszyt numer

3

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 3 Jak pomóc uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Wykorzystanie wczesnej diagnozy rozwoju i gotowości szkolnej dzieci oraz dopasowanie metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych.....	5
Definicja diagnozy.....	5
Postępowanie diagnostyczne a model nauki.....	6
Rola diagnozy gotowości szkolnej	6
Od czego zależy gotowość szkolna?	7
Obszary diagnozy dojrzałości szkolnej.....	7
Skala Gotowości Szkolnej (SGS) wg E. Koźmińskiej to metoda obserwacyjna.....	8
Warsztaty: Metody diagnostyczne. Arkusz badania gotowości szkolnej	8
Charakterystyka wieku szkolnego, np.: 6/7 – 11/12 roku życia, potrzeby	16
Obszary diagnostyczne – diagnoza indywidualna.....	17
Relacje z rówieśnikami, a potrzeby ucznia: Co daje dziecku grupa?.....	17
Postępy w nauce, a potrzeby ucznia.....	17
Relacje z dorosłymi, a potrzeby ucznia	17
Wymiary osobowości Costy&McCrae'a.....	18
Warsztaty: Diagnoza klasy	18
Typy błędów diagnostycznych:	22
Indywidualne techniki uczenia się uczniów	23
Style uczenia się - z czego wynikają różnice	23
Wzrokowcy – charakterystyka ogólna:	23
Słuchowcy – charakterystyka ogólna.....	24
Kinestetycy/czuciowcy – charakterystyka ogólna.....	24
Cykl Kolba.....	25
Inteligencja – definicja.....	26
Podsumowanie.....	27
Sposoby uświadamiania uczniów i rodziców na temat wartości edukacji. Dlaczego warto się uczyć?	
Sposoby osiągnięcia sukcesu edukacyjnego	28
Zadania szkoły w sferze wychowania i kształtowania postaw:.....	28
Zadania nauczyciela/ grona pedagogicznego w tym zakresie:.....	28
Tematy warte omówienia na zajęciach z uczniami – propozycje:	28
Budowanie spójnego systemu komunikacji z rodzicami	28
Czym jest motywacja? Mechanizmy motywacyjne.....	28
Rodzaje motywacji.....	29
Czynniki motywacji ucznia do nauki:.....	29
Etapy uczenia się – doświadczenie i refleksja.....	29
Metody uczenia się i zapamiętywania	29
Warsztaty: Tworzenie planu poprawy efektów kształcenia.....	30
Bibliografia.....	33

Jak pomóc uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład podniesienie kompetencji nauczycieli i specjalistów w obszarze diagnozowania potrzeb oraz możliwości uczniów, a następnie dostosowywanie /dobranie odpowiednich, najbardziej efektywnych metod i form pracy.

Cele szczegółowe:

- poszerzenie kompetencji nauczycieli i specjalistów w obszarach: wczesnej diagnozy rozwoju i gotowości szkolnej dzieci, rozpoznawania indywidualnych strategii uczenia się oraz dopasowywania metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych,
- nabycie przez nauczycieli wiedzy dotyczącej procesów uczenia się i osiągnięcia sukcesów edukacyjnych przez uczniów,
- poszerzenie/doskonalenie kompetencji pracowników szkoły w obszarze komunikacji interpersonalnej: udzielanie informacji zwrotnej uczniom i ich rodzicom na temat postępów w nabywaniu umiejętności i wiadomości,
- realizowanie przez szkołę zadań dotyczących indywidualizacji procesu edukacji i właściwej organizacji środowiska edukacyjnego.

Wykorzystanie wczesnej diagnozy rozwoju i gotowości szkolnej dzieci oraz dopasowanie metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych

Definicja diagnozy

Rozpoznanie istoty i uwarunkowań złożonego stanu rzeczy na podstawie jego cech i objawów w oparciu o znajomość ogólnych prawidłowości obowiązujących w danej dziedzinie.

Rodzaje diagnoz:

- Nozologiczna.
- Funkcjonalna.
- Psychospołeczna.

Rodzaje diagnoz wg S. Ziemięcki:

- Diagnoza typologiczna - inaczej klasyfikacyjna lub nozologiczna (nozologia - to określenie nazewnictwa chorób) polega na przyporządkowaniu pewnego zespołu objawów jakiejś znanej jednostce klasyfikacyjnej.
- Diagnoza genetyczna - to taki typ rozpoznania i oceny sytuacji, gdzie w postępowaniu diagnostycznym i ostatecznie sformułowanej diagnozie kładziemy nacisk na genezę zjawiska, jego źródło.
- Diagnoza znaczenia - jej zadaniem jest wyjaśnienie znaczenia deficytu dla jego układu, dla całości organizmu.
- Diagnoza fazy - to typ diagnozy polegający na określeniu stadium choroby lub zaburzenia bądź też etapu rozwoju badanego zjawiska.
- Diagnoza prognostyczna - inaczej rozwojowa, to typ diagnozy, w którym nacisk kładziemy na przypuszczalny rozwój danego zjawiska.

Postępowanie diagnostyczne a model nauki

1. NOMOTETYZM

- metoda - kwestionariusze, testy + standaryzacja, obiektywizacja, normalizacja + „konstruowanie”;
- postawa diagnosty - generalizująca (ustalenie praw ogólnych),
- przedmiot badań - powtarzalny (homogeniczny).

2. IDIOGRAFIZM

- metoda - wywiad/rozmowa, obserwacja, recypatia (pogłębione) + „przeżywanie, wczucie”;
- postawa diagnosty - indywidualizująca (ustalenie praw ogólnych),
- przedmiot badań - indywidualny (heterogeniczny).

3. IDIOTETYZM (forma mieszana)

Przebieg postępowania diagnostycznego:

1. Postawienie problemu diagnostycznego (pytania diagnostycznego) w oparciu o wstępne dane o uczniu/uczniach.
2. Formułowanie hipotez - dotyczących prawdopodobnego wyjaśnienia problemu.
3. Weryfikacja hipotez - za pomocą trafnie dobranych metod (globalne, holistyczne ujęcie problemu): wywiad, obserwacja, testy.
4. Interpretacja wyników (danych, materiału).
5. Podjęcie decyzji o kontynuacji badania lub jego zakończeniu.
6. Opracowanie wyników oraz sformułowanie orzeczenia lub opinii (dla celów naukowych - raportu lub studium przypadku).

Rola diagnozy gotowości szkolnej

1. Wyrównywanie szans dzieci z problemami rozwojowymi lub środowiskowymi.
2. Pomoc w podjęciu roli ucznia.
3. Opracowanie indywidualnego planu pracy z dzieckiem.

Definicje gotowości szkolnej:

- S. Szumam (1970) określał dojrzałość szkolną jako taki „poziom rozwoju fizycznego, społecznego i psychicznego, który czyni dziecko wrażliwym i podatnym na systematyczne nauczanie i wychowywanie w klasie pierwszej szkoły podstawowej”.
- E. B. Hurlock (1970) stosuje określenie gotowość do uczenia się, która oznacza taki moment w rozwoju dziecka, kiedy to spełnione zostają następujące kryteria: występuje zainteresowanie dziecka uczeniem się, chęć bycia uczniem i samodzielnego uczenia się, kontynuowanie zainteresowania pomimo trudności i niepowodzeń, osiąganie postępów w uczeniu się, nawet nieznacznych.

Wspólne obszary i różnice w/w definicji:

1. Podmiotowość dziecka (użycie pojęć: „wrażliwość”, „zainteresowania”, „chęć bycia uczniem”).
2. Pierwsza definicja ma wymiar normatywny zakłada sztywny podział na dzieci gotowe/niegotowe do podjęcia obowiązku szkolnego,
3. Druga definicja zakłada zwracanie uwagi na aktywności dziecka, jego predyspozycje, zainteresowania, małe postępy.

Od czego zależy gotowość szkolna?

Przyjmuje się, że dobre przygotowanie do podjęcia nauki w szkole stanowi wynik interakcji między dzieckiem a środowiskiem rodzinnym i wychowaniem przedszkolnym. Z tego powodu używane dawniej pojęcie „dojrzałość szkolna” zastąpiono terminem gotowość szkolna. Zależy ona od:

1. Wiekowi kalendarzowego dziecka i indywidualnego tempa rozwoju fizycznego i psychologicznego (niektóre dzieci rozwijają się szybciej, inne wolniej – w wieku 6–7 lat różnice między rówieśnikami są dosyć spore).
2. Aktywności dorosłych, stwarzających dziecku warunki do rozwoju – im bogatsze (w sensie intelektualnym) środowisko, im więcej czasu poświęcają kilkulatkowi dorośli na wspólne rozmowy, zabawy, rysowanie, uczenie, wycieczki, tym szybciej osiągnie on gotowość szkolną.
3. Miejsca zamieszkania (miasto, wieś), warunków materialnych i mieszkaniowych rodziny, wykształcenia i zawodu rodziców. Trzeba tu zaznaczyć, że ogromne korzyści dla przygotowania do szkoły przynosi uczęszczanie do przedszkola – nie tylko do obowiązkowej zerówki. Wyniki wielu badań zdają się wskazywać, że charakter i zakres doświadczeń życiowych dziecka stanowi główny czynnik osiągnięcia przezeń dojrzałości szkolnej.

Obszary diagnozy dojrzałości szkolnej

Postępowanie diagnostyczne w odniesieniu do dojrzałości szkolnej dziecka powinno posiadać charakter interdyscyplinarny, obejmujący diagnozę psychologiczną, pedagogiczną, logopedyczną i medyczną.

Diagnostyka psychomotoryki skoncentrowana jest na ocenie precyzji ruchów i manipulacji, koordynacji wzrokowo-ruchowej i dźwiękowo-ruchowej, określeniu lateralizacji, poziomie samoobsługi i posługiwaniu się narzędziami, sprawności ruchowej i fonetycznej aparatu artykulacyjnego, preferencji i uzdolnień ruchowych.

Diagnostyka percepcji dotyczy złożonego procesu poznawczego, umożliwiającego człowiekowi odbiór jakichś zjawisk lub procesów. Percepcja zachodzi wskutek działania określonych bodźców na narządy zmysłowe. Inaczej mówiąc, percepcja, to organizacja i interpretacja wrażeń zmysłowych, w celu zrozumienia otoczenia. Systemy percepcyjne człowieka umożliwiają mu odbiór informacji w postaci obrazów, dźwięków, smaku, zapachu, dotyku i zmiany temperatury. Jest to także poczucie świadomości (otoczenia).

Diagnostyka sfery poznawczej odnosi się do oceny zdolności pamięciowych, szybkości procesów uczenia się w zakresie różnego typu materiału. Dotyczy, między innymi, dokonywania operacji myślowych, planowania i tempa pracy, koncentracji uwagi, praktycznego działania, ciekawości poznawczej świata. Diagnostyka sfery mowy polega na ocenie kompetencji językowych i komunikacyjnych. Zwykle dotyczy różnorodnych i dość złożonych sprawności ujętych w fonologicznej, syntaktycznej, semantycznej oraz pragmatycznej sferze mowy.

Diagnostyka sfery emocji koncentruje się na takich zjawiskach, jak stabilność emocjonalna, sposób uewnętrzniania emocji w kontaktach interpersonalnych, na lękach i agresji.

Diagnostyka sfery społecznej wiąże się z oceną jakości relacji danej jednostki z rodzicami, rodzeństwem, rówieśnikami oraz z innymi osobami ze środowiska społecznego. Ponadto bada postawy społeczne wobec innych osób, wrażliwość na sygnały i wskazówki społeczne oraz zdolność w zakresie przystosowania się społecznego.

Diagnostyka sfery moralnej i religijnej pozostająca w oczywistym związku z diagnozą sfery poznawczej i emocjonalno-uczuciowej. U dzieci w wieku przedszkolnym dotyczy poczucia dziecięcej sprawiedliwości, zachowań altruistycznych, zdolności do dzielenia się dobrami, rozumienia moralnej powinności, odporności na pokusy, skłonności do uczenia się praktyk religijnych.

Diagnostyka osobowości dziecka polega na ocenie całości jego funkcjonowania. Bazując na informacjach uzyskanych w diagnozie poszczególnych sfer psychicznych dokonuje się interpretacyjnego uogólnienia w nawiązaniu do wybranej przez diagnostę teorii lub wybranego modelu rozwoju osobowości. Nie wolno przy tym zapominać, że teoretyczne modele cechuje stosunkowo wysoki poziom ogólności,

dlatego mogą one służyć całościowej interpretacji funkcjonowania jednostki oraz określeniu kierunku jej dalszego rozwoju. Poza tym, kategorie służące do opisu i wyjaśniania funkcjonowania osobowości człowieka dorosłego mają wyraźnie ograniczone zastosowanie wobec dzieci (P. Oleś 2002).

Diagnostyka osobowości dziecka w wieku przedszkolnym powinna koncentrować się, między innymi, na temperamencie dziecka, jego uzdolnieniach, możliwościach, preferencjach intelektualnych, ogólnej ocenie sprawności umysłowej. Nie mniej ważnej jest dokonanie analizy elementów strukturalnych regulacji psychicznych („ja”) systemu nawyków, zasobu wiedzy o świecie społecznym, poczucia tożsamości płciowej oraz struktury elementarnych potrzeb. Poza tym wyodrębnia się takie cechy jak: otwartość na nowe zadania, sumienność w realizacji zadań, towarzyskość, neurotyczność (niestałość emocjonalną) zdolność do adaptacyjną do nowych warunków oraz sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych, mechanizmy obronne, uzdolnienia artystyczne, faza rozwoju moralnego i religijnego (Z. Dołęga 2005, s. 18-20).

Skala Gotowości Szkolnej (SGS) wg E. Koźmińskiej to metoda obserwacyjna

- **6 skal:** umiejętności szkolne, kompetencje poznawcze, sprawność motoryczna, samodzielność, niekonfliktowość, aktywność społeczna. Założenia teoretyczne opracowanego narzędzia: „gotowość ma charakter wielowymiarowy, wyznaczany przez zadania rozwojowe i obszary aktywności dziecka w środowisku. Zwrócono uwagę na motywację – kryterium rozwoju dziecka zostało zastąpione przez kryterium osiągania postępów.
- **5 części obserwacyjnych:** poznawanie świata i ludzi, zabawa i nauka w grupie rówieśników, samodzielność w trudnych sytuacjach, podejmowanie zadań i praca pod kierunkiem nauczyciela, przygotowanie do nauki, czytania, pisania i matematyki. Łącznie 72 zdania obserwacyjne – opisujące zachowania i umiejętności dzieci, ocenianych na 4-stopniowej skali (tak, raczej tak, raczej nie, nie). Zaleca się dwukrotne badanie w ciągu roku.

Warsztaty: Metody diagnostyczne. Arkusz badania gotowości szkolnej

Imię i nazwisko: ..... Wiek: .....

Data badania: .....

Część I Rozwój fizyczny

Zadania	wykonuje – 1p nie wykonuje – 0p
Podskocz 3 razy na dwóch nogach	
Podskocz trzy razy na jednej nodze	
Przejdź stopa za stopą wzdłuż skakanki (rozciągniętej na podłożu)	
Wykonaj 3 przysiady	
Stań na jednej nodze (minimum 5 sekund)	
Stań na jednej nodze z zamkniętymi oczami (około 3-4 sekund)	
Biegnij do mety (dystans około 20 metrów)	
Skacz przez skakankę	
Rzuć do mnie piłkę	
Złap piłkę	
Razem	

Należy podkreślić odpowiedź odnoszącą się do badanego dziecka.

Dziecko preferuje nogę: prawą, lewą, nie ma preferencji.

Zadanie 2. (potrzebne będą klocki, kredki, plastelina, farby, załącznik a, nożyczki)

Zadania	wykonuje sprawnie – 2p wykonuje niesprawnie – 1p nie wykonuje – 0p
Zbuduj z klocków wieżę	
Narysuj kredkami ulubioną zabawkę	
Ulep z plasteliny zwierzątko	
Namaluj farbami siebie	
Wydrzyj z papieru kwiatek	
Wytnij figury (załącznik a)	
Razem	

Należy podkreślić odpowiedź odnoszącą się do badanego dziecka.

Dziecko posługuje się ręką: prawą, lewą, obydwoma rękami.

Zadanie 3. (potrzebne będą kredki, kartka, gazeta, łyżeczka, kubek z sokiem)

Interpretacja wyników:

3P- lateralizacja prawostronna,

3L- lateralizacja lewostronna,

2P/1L lub 2L/1P- lateralizacja mieszana.

Zadania	Ręka: P - prawa, L - lewa
Narysuj słońeczko	
Jedną ręką zgnieć gazetę w kulkę	
Jedną ręką pomieszaj łyżeczką sok w kubku	
Określenie dominacji	

Zadanie 4. (potrzebne będą drzwi, butelka, rolka po folii)

Zadania	Oko: P - prawe, L - lewe
Popatrz przez dziurkę od klucza	
Zajrzyj do butelki	
Popatrz przez lunetę (np. rolkę po folii) na księżyc	
Określenie dominacji	

Łączna liczba punktów w części I: .....

Część II Rozwój umysłowy

Zadanie 5. (potrzebne będą załącznik b, nożyczki)

Rozetnij rysunek wzdłuż linii. Ułóż rysunek z otrzymanych puzzli

Układa z puzzli rysunek samodzielnie, sprawnie i szybko	2p
Układa z puzzli rysunek samodzielnie, ale powoli	1p
Nie układa z puzzli rysunku samodzielnie, oczekuje pomocy	0p

Zadanie 6. (potrzebne będą załącznik c i ołówek)

Połącz kropki, tak jak we wzorach

Prawidłowo rysuje 4 wzory	2p
Prawidłowo rysuje 2-3 wzory	1p
Prawidłowo rysuje najwyżej 1 wzór	0p

Zadanie 7. (potrzebne będą załącznik d i ołówek)

Dokończ rysować szlaczki

Rysuje prawidłowo 3 szlaczki	2p
Rysuje prawidłowo 2 szlaczki	1p
Rysuje prawidłowo 1 szlaczek	0p

Zadanie 8. (potrzebne będą załącznik e i ołówek)

Dokończ rysować figury

Rysuje dokładnie po śladach	2p
Rysuje, wychodząc nieznacznie poza ślady	1p
Rysuje, nie trzymając się śladów	0p

Zadanie 9. (potrzebne będą załącznik f i ołówek)

Narysuj samodzielnie przedstawione figury

Odwzorowuje dokładnie kształty	2p
Zniekształca nieznacznie kształty	1p
Nie odwzorowuje	0p

Zadanie 10. (potrzebne będą klocki)

Posłuchaj zdań. Po każdym usłyszonym zdaniu weź jeden klocek.

Adam ogląda film. To jest film o leśnych zwierzętach. Opowiada on o wiewiórce. Wiewiórka zbiera orzechy laskowe. Znosi jej do dziupli. Będzie miała zapasy na zimę.

Bierze tyle klocków, ile jest zdań w tekście	2p
Bierze o jeden klocek więcej lub o jeden mniej niż jest zdań	1p
Nie bierze klocków lub bierze przypadkową liczbę klocków	0p

Zadanie 11. (potrzebne będą nożyczki i kartka papieru).

Odetnij z kartki trzy paski. Każdy pasek oznacza zdanie. Posłuchaj zdań. Słuchając każdego zdania, rozetnij pasek na tyle części, z ilu słów składa się zdanie.

Wiewiórka ma orzechy.**Sosna jest drzewem iglastym.****Ciało niedźwiedzia pokrywa gęste futro.**

Prawidłowo określa liczbę słów w 3 zdaniach	2p
Prawidłowo określa liczbę słów w 2 zdaniach	1p
Prawidłowo określa liczbę słów w 1 zdaniu, lub w żadnym	0p

Zadanie 12.

Podziel na sylaby usłyszane słowa:

rama, waga, buda, lody**sałata, tygrysy, telefon, pomidor****telewizor, hipopotam, długopisy, kaloryfer**

Dzieli na sylaby wszystkie słowa	2p
Dzieli na sylaby 6-10 słów	1p
Dzieli na sylaby mniej niż 6 słów	0p

Zadanie 13.

Podziel na głoski podane słowa

Ela, ser, rak, ule

tory, waga, kasa, foka

sroka, kapusta, bałwan, telefon

Dzieli na głoski wszystkie słowa	2p
Dzieli na głoski 6-10 słów	1p
Dzieli na głoski mniej niż 6 słów	0p

Zadanie 14.

Wyjaśnij, co znaczą podane słowa

łóżko, tulipan, lustro

księżyc, muzeum, gruszka

ważenie, mierzenie, telefonowanie

Wyjaśnia znaczenie 9 słów. Próbuje definiować podając nazwy ogólne	2p
Wyjaśnia znaczenie 4-6 słów. Próbuje definiować opisowo (jaki jest)	1p
Wyjaśnia znaczenie mniej niż 4 słów	0p

Zadanie 15. (załącznik g)

Przyjrzyj się kolejnym rysunkom. Ułóż opowiadanie na ich podstawie.

Opowiada posługując się rozwiniętymi zdaniami. Podaje przyczynę i skutek zdarzenia	2p
Opowiada posługując się prostymi zdaniami. Podaje przyczynę i skutek zdarzenia	1p
Wymienia elementy poszczególnych rysunków. Nie podaje przyczyny albo skutku zdarzenia	0p

Zadanie 16.

Pytania/Polecenia	Poprawna odpowiedź - 1p
Jak masz na imię?	
Jak się nazywasz?	
Ile masz lat?	
Jaki jest twój adres zamieszkania?	
Kto z tobą mieszka?	
Jakie imiona mają twoi rodzice?	
Gdzie pracuje mama? Co robi?	
Gdzie pracuje tata? Co robi?	
Jak nazywa się państwo w którym mieszkasz?	
Jak nazywa się stolica Polski?	
Jak nazywa się największa rzeka w Polsce?	
Jak wygląda godło Polski?	
Jak wygląda flaga Polski?	
Wymień nazwy 3 warzyw	
Wymień nazwy 3 owoców	
Wymień nazwy 3 zwierząt występujących w Polsce	
Wymień nazwy trzech zwierząt egzotycznych	
Wymień nazwy 3 zjawisk atmosferycznych	
Wymień nazwy pojazdów: lądowych, wodnych i powietrznych	
Przy jakim kolorze na sygnalizatorze można przechodzić przez ulicę?	
Razem	

Zadanie 17.

a) Wskaż części ciała: *czoło, brzuch, szyja, lewa ręka, stopy, broda, prawe oko*

Wskazuje wszystkie wymienione części ciała	2p
Wskazuje 5-6 części ciała	1p
Wskazuje nie więcej niż 4 części ciała	0p

b) Nazwij wskazane części ciała: *plecy, lewa noga, prawe ucho, nos, usta, policzki, oczy*

Nazywa wszystkie wskazane części ciała	2p
Nazywa 5-6 części ciała	1p
Nazywa nie więcej niż 4 części ciała	0p

Zadanie 18. (potrzebne będą załącznik h, nożyczki, klej)

Wytnij kartoniki z rysunkami. Wykonaj następujące polecenia:

- kartonik z rysunkiem słonia przyklej **nad** zeszytem
- kartonik z rysunkiem kotka przyklej **pod** zeszytem
- kartonik z rysunkiem sowy przyklej **na** zeszytcie
- kartonik z rysunkiem grzybków przyklej **po prawej stronie** zeszytu
- kartonik z rysunkiem listka przyklej **po lewej stronie** zeszytu
- kartonik z rysunkiem gruszki przyklej **obok** kartonika z kotkiem

Rozumie znaczenie wszystkich w/w terminów	2p
Popęlnia 1-2 błędy	1p
Popęlnia więcej niż 2 błędy	0p

Zadanie 19.

Wymień nazwy kolejnych dni tygodnia

Wymienia nazwy kolejnych dni tygodnia	2p
Wymienia nazwy wszystkich dni tygodnia, ale nie zna ich kolejności	1p
Nie zna nazw wszystkich dni tygodnia	0p

Zadanie 20.

Wymień nazwy kolejnych miesięcy

Wymienia nazwy kolejnych miesięcy	2p
Wymienia nazwy wszystkich miesięcy, ale nie zna ich kolejności	1p
Nie zna nazw wszystkich miesięcy	0p

Zadanie 21. (potrzebne będą patyczki lub inne przedmioty do liczenia)

Daj mi: 2 patyczki, 5 patyczków, 7 patyczków, 9 patyczków, 10 patyczków

Umie liczyć na konkretach do 10	2p
Umie liczyć na konkretach od 6 do 8	1p
Umie liczyć na konkretach do 5	0p

Zadanie 22. (potrzebne będą patyczki lub inne przedmioty do liczenia)

- Weź 2 patyczki, dołóż 3 patyczki. Ile masz razem patyczków?
- Weź 3 patyczki, dołóż 4 patyczki. Ile masz razem patyczków?
- Weź 4 patyczki, dołóż 6 patyczków. Ile masz razem patyczków?

Umie dodawać na konkretach w zakresie 10	2p
Potrafi dodawać na konkretach z pomocą dorosłego	1p
Nie rozumie na czym polega dodawanie	0p

Zadanie 23. (potrzebne będą patyczki lub inne przedmioty do liczenia)

- Weź 5 patyczków, odsuń 3 patyczki. Ile patyczków zostało?
- Weź 7 patyczków, odsuń 4 patyczki. Ile patyczków zostało?
- Weź 10 patyczków, odsuń 6 patyczków. Ile patyczków zostało?

Umie odejmować na konkretach w zakresie 10	2p
Potrafi odejmować na konkretach z pomocą dorosłego	1p
Nie rozumie na czym polega odejmowanie	0p

Zadanie 24.

a) Posłuchaj 3 razy rymowanki. Powtórz ją.

**Kasia ma misia,
samochód - Staś.**

A ty?

Jaką zabawkę masz?

Powtarza rymowankę bezbłędnie	2p
Powtarza rymowankę z pomocą dorosłego	1p
Nie powtarza rymowanki mimo pomocy dorosłego	0p

b) (Po godzinie powracamy do rymowanki) Powtórz rymowankę (pomagamy, mówiąc 2 słowa rymowanki)

Powtarza rymowankę bezbłędnie	2p
Powtarza rymowankę z pomocą dorosłego	1p
Nie powtarza rymowanki mimo pomocy dorosłego	0p

Zadanie 25. (załącznik i)

Przyjrzyj się rysunkowi. Odwróć go na drugą stronę i powiedz, co jest na nim narysowane.

Wymienia 7 elementów (bocian, kaczka, żaby, motyl, rośliny, woda, chmury)	2p
Wymienia od 6 do 4 elementów	1p
Wymienia poniżej 4 elementów	0p

Zadanie 26.

- Zobacz, co robię (*podskok, klaśnięcie, przysiad*). Powtórz moje ruchy
- Zobacz, co robię (*obrót w miejscu, stanie na jednej nodze, klaśnięcie, siad na podłodze*). Powtórz moje ruchy
- Zobacz, co robię (*klaśnięcie, podskok, tupnięcie nogą, przysiad, skłon*). Powtórz moje ruchy

Powtarza bezbłędnie 3 szeregi ruchów	2p
Powtarza bezbłędnie 2 szeregi ruchów	1p
Popełnia błędy w odtwarzaniu szeregów ruchów	0p

Zadanie 27.

Obserwujemy dziecko, np. podczas rysowania. Zwracamy uwagę:

- czy do zadania przystępuje samo, czy wymaga dodatkowych poleceń
- czy skupia się na zadaniu
- czy doprowadza zadanie do końca
- czy długo potrafi się skupić na zadaniu

Samodzielnie przystępuje do zadania, potrafi się skupić na nim ok. 20 min doprowadza zadanie do końca	2p
Wymaga dodatkowych poleceń, żeby wykonać zadanie, skupia się na nim ok. 10 min, nie zawsze doprowadza je do końca	1p
Nie potrafi się skupić na zadaniu dłużej niż 5 minut, nie kończy go	0p

Łączna liczba **punktów w części II:** .....

Część III Rozwój społeczny

Cechy rozwoju społecznego ocenia się na podstawie długotrwałej obserwacji

Zadanie 28.

Stosunek do norm	Punktacja
Podporządkowuje się normom, regułom i umowom	2p
Zdarza mu się łamać normy, reguły i umowy	1p
Nie podporządkowuje się normom, regułom i umowom	0p

Zadanie 29.

Podporządkowanie	Punktacja
Podporządkowuje się poleceniom dorosłych	2p
Zdarza mu się nie podporządkować poleceniom dorosłych	1p
Nie podporządkowuje się poleceniom dorosłych	0p

Zadanie 30.

Stosunek do dorosłych	Punktacja
Chętnie wchodzi w relacje z dorosłymi	2p
Ma trudności w relacjach z dorosłymi	1p
Nie wchodzi w relacje z dorosłymi	0p

Zadanie 31.

Stosunek do rówieśników	Punktacja
Nie wchodzi w konflikty z dziećmi. Nie jest agresywny	2p
Zdarzają mu się konflikty z dziećmi i zachowania agresywne	1p
Jest konfliktowe. Nieporozumienia rozwiązuje w sposób agresywny	0p

Zadanie 32.

Współpraca z rówieśnikami	Punktacja
Chętnie współpracuje z rówieśnikami	2p
Woli pracować samo	1p
Nie podejmuje współpracy z rówieśnikami	0p

Zadanie 33.

Rozstanie z opiekunem	Punktacja
Spokojnie rozstaje się z opiekunem przed zajęciami	2p
Rozstanie z opiekunem budzi w nim niepokój	1p
Nie może rozstać się z opiekunem	0p

Zadanie 34.

Kontrola emocji	Punktacja
Kontroluje swoje emocje	2p
Ma trudności z kontrolowaniem emocji, ale stara się nad nimi panować	1p
Nie panuje nad swoimi emocjami	0p

Zadanie 35.

Reakcja na trudności	Punktacja
Nie zraża się napotkanymi trudnościami, stara się je pokonać	2p
Napotkane trudności wywołują w nim lęk, ale stara się je pokonać	1p
Na trudności reaguje zaniechaniem wykonania zadania	0p

Zadanie 36.

Dojrzałość emocjonalna	Punktacja
Stara się być niezależne	2p
W większości sytuacji stara się być niezależne	1p
Jest bezradne	0p

Łączna liczba punktów w części III: .....

Łączna liczba punktów w częściach: I, II, III: .....

Opis arkusza badania gotowości szkolnej

Zadania prezentowane w arkuszu dają nauczycielom i rodzicom możliwość określenia rozwoju dziecka w trzech sferach: fizycznej, umysłowej i społecznej. W tabeli przedstawione są numery zadań arkusza odnoszące się do poszczególnych sfer i kategorii.

sfera rozwoju	kategorie szczegółowe	numer zadania
fizyczna	sprawność ruchowa	1
	sprawność rąk	2
	lateralizacja (stronność ciała)	3-4
umysłowa	spostrzeganie wzrokowe	5-6
	koordynacja wzrokowo-ruchowa (przygotowanie do pisania)	7-9
	spostrzeganie słuchowe	10-13
	słownictwo i poprawność językowa	14-15
	wiadomości ogólne	16-17
	wiadomości i pojęcia matematyczne	18-23
	pamięć słuchowa, wzrokowa i ruchowa	24-26
	uwaga	27
społeczna	rozwój moralny	28
	stosunek do dorosłych	29-30
	stosunek do rówieśników	31-32
	rozwój emocjonalny	33-36

Punktacja zadań w arkuszu i interpretacja wyniku

Aby określić poziom gotowości dziecka do szkoły, należy zliczyć punkty uzyskane przez nie w poszczególnych zadaniach i odszukać odpowiednie przedziały w tabelach.

Przyjęto następujące przedziały procentowe:

- 100% - 76% - poziom wysoki.
- 75% - 51% - poziom przeciętny.
- Poniżej 51% - poziom niski.

przedziały punktowe	poziom gotowości	interpretacja jakościowa wyniku
108p- 82p	wysoki	Dziecko jest gotowe do podjęcia obowiązków szkolnych.
81p- 55p	przeciętny	Dziecko można uznać za gotowe do podjęcia obowiązków szkolnych. Konieczne są jednak działania wspomagające sfery rozwoju dziecka, w zakresie których wykryto trudności.
poniżej 55p	niski	Dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia obowiązków szkolnych. Wymaga specjalistycznych badań w poradni psychologiczno-pedagogicznej i podjęcia działań terapeutycznych.

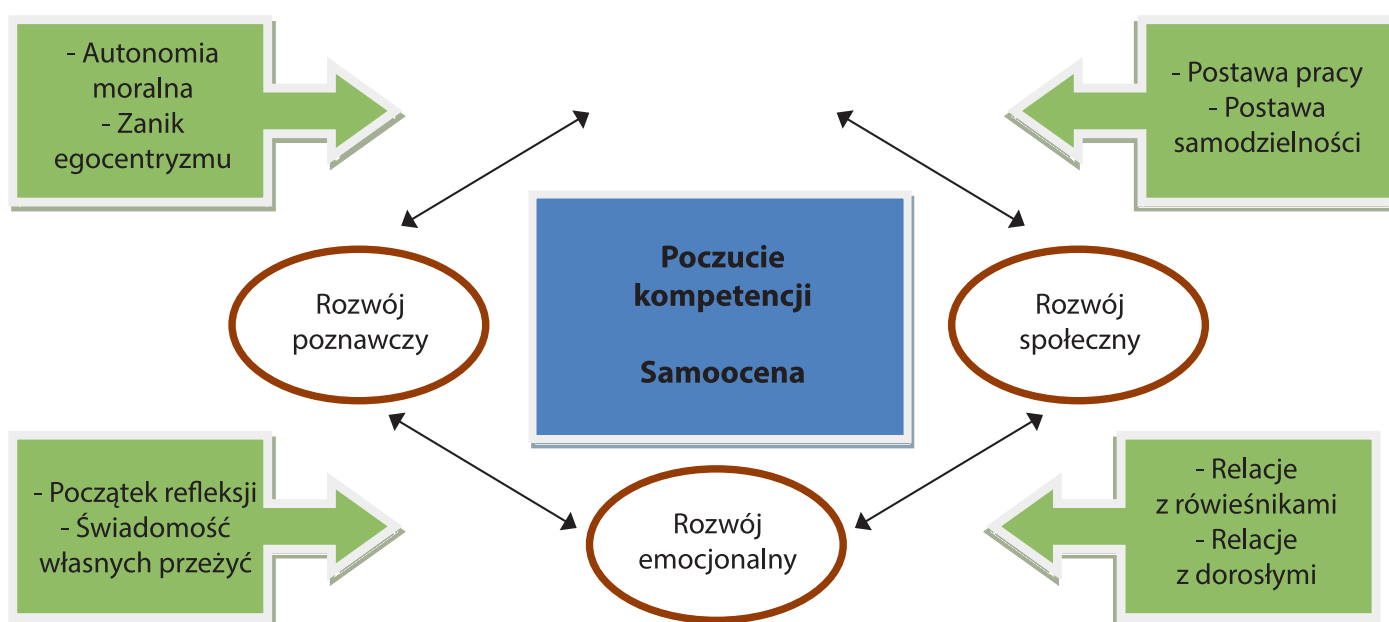
Otrzymane wyniki pozwalają także określić poziom rozwoju dziecka w poszczególnych sferach:

poziom rozwoju	podziały punktowe dla poszczególnych sfer rozwoju		
	rozwój fizyczny	rozwój umysłowy	rozwój społeczny
wysoki	22p - 17p	68p - 52p	18p - 14p
przeciętny	16p - 11p	51p - 35p	13p - 9p
niski	poniżej 11p	poniżej 35p	poniżej 9p

Jeśli dziecko uzyskało w badaniu niski wynik, dobrze byłoby powtórzyć badanie po krótkiej przerwie

Charakterystyka wieku szkolnego, np.: 6/7 – 11/12 roku życia, potrzeby

- Rola ucznia (obowiązek, oczekiwania, porównania, opanowanie stresu, emocji, odraczenie gratyfikacji).
- Rola kolegi, członka społeczności szkolnej – tutoring rówieśniczy.
- Zmiany moralne (decentracja).

Obszary diagnostyczne – diagnoza indywidualna

Relacje z rówieśnikami, a potrzeby ucznia: Co daje dziecku grupa?

1. Rozwój poczucia solidarności społecznej.
2. Ujawnianie się talentów.
3. Uczenie się współdziałania.
4. Doświadczenie efektywności współpracy.
5. Kształtowanie się samooceny (informacje w grupie).
6. Źródło wsparcia w trudnościach.

Postępy w nauce, a potrzeby ucznia

Obszary diagnostyczne	Kształcenie	Wyniki kształcenia
<ul style="list-style-type: none"> • wstępne przygotowanie poznawcze, • motywacja, • styl nauczania. 	<ul style="list-style-type: none"> • treści kształcenia (jakość kształcenia). 	<ul style="list-style-type: none"> • osiągnięcia, • tempo uczenia się.

Relacje z dorosłymi, a potrzeby ucznia

Rodzice	Nauczyciele	Inni dorośli
<ul style="list-style-type: none"> • wsparcie, bezpieczeństwo, • wychowanie, • bezwarunkowa akceptacja, • podtrzymywanie przyjemności uczenia się. 	<ul style="list-style-type: none"> • formułowanie wymagań, stawianie zadań, • kształtowanie umiejętności szkolnych, • uczenie pracy nad zadaniem, • rozpoznawanie trudności szkolnych, • nauczenie jak się uczyć. 	<ul style="list-style-type: none"> • dodatkowe, alternatywne wobec rodziców i nauczycieli źródło wiedzy i poglądów, • pomoc w uniezależnieniu się od rodziców.

Wymiary osobowości Costy&McCrae'a

1. Neurotyczność (lęk, agresja, nieśmiałość, wrażliwość, impulsywność).
2. Ekstrawersja (towarzystwość, serdeczność, asertywność, aktywność, poszukiwanie doznań, emocjonalność pozytywna).
3. Otwartość na doświadczenia (wyobraźnia, estetyka, uczucia, działanie, idee, wartości).
4. Ugodowość (zaufanie, prostolinijność, altruizm, ustępliwość, skromność, skłonność do rozczulania się).
5. Sumienność – kompetencje, samodyscyplina, obowiązkowość.

3

Jak pomóc uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Wymiary temperamentu (wg J. Strelau)

Poziom energetyczny:

1. Aktywność (AK) (poszukiwanie stymulacji).
2. Reaktywność (RE) wrażliwość lub odporność emocjonalna.
3. Wrażliwość sensoryczna (WS) zdolność do reagowania na bodźce o niskiej wartości sensorycznej.
4. Wytrzymałość (WT) - zdolność do adekwatnego reagowania na bodźce długotrwałe lub silne.

Poziom czasowy:

1. Żwawość (ŻW) - zdolność szybkiego reagowania, utrzymywanie wysokiego tempa aktywności.
2. Perseweratywność (PE) - tendencja do kontynuacji działań.

Warsztaty: Diagnoza klasy

Przykładowe narzędzia:

- Obserwacja (szeroka gama postaw i zachowań).
- Test socjometryczny (J.L. Moreno) („gwiazdy”, osoby „pozytywne” i na „uboczu”);
- Plebiscyt życzliwości (wadliwe czy pozytywne relacje).
- Wywiad środowiskowy (ankieta).

Metody diagnozy - podział, charakterystyka:

- Ilościowe - testy, kwestionariusze (szybkie, tanie, łatwe w uzyskaniu i interpretacji wyniku, uczeń traktowany przedmiotowo, generalizacja).
- Jakościowe - wywiad, obserwacja (czasochłonne, trudne w interpretacji i generalizacji, uczeń traktowany przedmiotowo).
- Inne - testy projekcyjne? (kiedy zostawić a kiedy potępić).

Propozycje metod diagnostycznych

1. Koło życia Shalita

Narysuj koło, podziel je na 4, 6 lub 8 części, a każdej z części przyporządkuj następujące sfery życia (wyboru dokonaj sam): samopoczucie, dom, koledzy, nauka, czas wolny, emocje, kariera, pieniądze. Zamaluj w każdej części koła taką jego część, zaczynając od środka w skali od 1 do 10, aby wskazać poziom osobistego zadowolenia lub kierunku rozwoju (ta sfera jest dla mnie ważna w takim stopniu).

2. Metoda niedokończonych zdań J. Rottera

- Idealny uczeń/kolega.....
- Co trzeba robić, by być ważnym w Twojej klasie?....
- Cały ja....

Przykład ankiety na temat zainteresowań – *Cały Ja*

Nazwisko i imię:.....

Dokończ zdanie myślą, która jako pierwsza przyszła Ci do głowy. Nie ma odpowiedzi dobrych lub złych. Informacje te pomogą mi brać pod uwagę Twoje potrzeby oraz zainteresowania przy planowaniu lekcji oraz rozrywek. Dziękuję!

1. Jestem najszcześliwszy, gdy .....
2. Najlepsze u mnie to .....
3. Najgorsze u mnie to .....
4. Moje ulubione ..... to .....
5. Gdybym mógł mieć jedno życzenie, byłoby to .....
6. Złoszczę się, kiedy .....
7. Myśl, która często siedzi mi w głowie, to .....
8. Coś, o czym nigdy przedtem nikomu nie powiedziałem, to .....
9. Czuję się ważny, gdy .....
10. Nie lubię .....
11. Uzyskuję to, o co mi chodzi, gdy .....
12. Coś, czym się najbardziej przejmuję, to .....
13. Jestem .....
14. Gdybym był prezydentem, pierwsza rzecz, jaką bym zrobił, to .....
15. Jedno pytanie, jakie mam na temat życia, to .....

Ankieta na temat zainteresowań – *Umiejętności i zdolności, jakie chciałbym posiadać*

Nazwisko i imię:.....

Wyobraź sobie, że ktoś jest w stanie umożliwić Ci rozwinięcie nowych umiejętności czy zdolności – lub poprawić te, które już masz – do poziomu takiego, że stałbyś się ekspertem. Pofantazuj chwilę, jakby to było, gdybyś mógł stać się najlepszy pod jakimkolwiek względem i pod każdym względem. Wybierz 10 umiejętności i zdolności, które rozwinąłbyś lub poprawił, gdyby nie było żadnych ograniczeń.

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

Ankieta – *Dobry uczeń/uczennica*

Przeczytaj poniżej podane określenia i podkreśl 5 takich, z którymi się zgadzasz. Myślę, że dobry uczeń i dobry kolega (dobra uczennica i koleżanka) to taki/a, który:

- a) stara się uzyskać jak najlepsze stopnie,
- b) nie bije słabszych,
- c) nie wydaje i nie zdradza kolegi,
- d) postępuje zawsze tak jak inne osoby w klasie,

- e) pomaga innym w odrabianiu lekcji tłumaczy sprawy niezrozumiałe,
- f) jest obowiązkowy i pilny,
- g) nie przeżywa,
- h) pomaga rodzicom w domu,
- i) nigdy nie opuszcza przyjaciela, gdy ten potrzebuje pomocy,
- j) nigdy nie opowiada sekretów kolegi/koleżanki,
- k) zawsze daje ściągnąć lekcje,
- l) nie ma tajemnic przed przyjacielem,
- m) nie skarży,
- n) zachowuje się zgodnie z wymaganiami regulaminu szkolnego,
- o) nie ściąga,
- p) nie bije słabszych,
- q) nie bije się z nikim,
- r) nie jest mściwy, zazdrosny, nie obraża się o byle co,
- s) nie kłamie, jest szczery, można na niego liczyć,
- t) nie plotkuje, nie obmawia innych,
- u) jest sprawiedliwy,
- v) nie daje ściągać,
- w) nie pije alkoholu, nie pali, nie sięga po narkotyki,
- x) ma swoje zdanie i wypowiada je otwarcie, bez obawy.

Ankieta - **Co trzeba robić lub kim być, aby być ważnym w Twojej klasie?**

(podkreśl wybrane odpowiedzi, nie więcej jednak niż 5)

Klasa: Dziewczyna   Chłopiec

1. Mieć ciekawe towarzystwo poza szkołą.
2. Mieć dużo pieniędzy i atrakcyjnych rzeczy.
3. Pomagać innym w nauce.
4. Łatwo zawierać przyjaźnie.
5. Mieć dobre stopnie.
6. Być czytany.
7. Umieć i chcieć podpowiadać.
8. Mieć powodzenie u dziewcząt (chłopców).
9. Modnie się ubierać.
10. Być dobrym w sporcie.
11. Znać się na muzyce.
12. Dobrze tańczyć.
13. Być lubianym przez kolegów (koleżanki).
14. Być dowcipnym.
15. Nie zawodzić kolegów i koleżanek.
16. Być mądrym, mieć duże zdolności.
17. Mieć ciekawe zainteresowania.
18. Mieć silną wolę i charakter.
19. Potrafić bronić swoich racji.
20. Być uczciwym.
21. Nie wywyższać się nad innymi.

Test rodziny: Narysuj rodzinę, jaką chcesz

Techniki socjometryczne Moreno

Jest to ilościowe badanie stosunków międzyludzkich w aspekcie faworyzowania, obojętności i odrzucenia w określonej sytuacji wyboru.

1. Cele badań socjometrycznych:

- a) identyfikowanie osób wymagających specjalnej uwagi, np. uczniów sprawiających trudności wychowawcze,
- b) klasyfikowanie osób według różnych kategorii wyboru, np. kategorii popularności, czyli podziału członków grupy na tzw. gwiazdy, osoby izolowane i osoby przeciętne,
- c) ustalenie struktury wewnętrznej grupy (ilość podgrup, ich skład osobowy, powiązania itp.),
- d) mierzenie takich czynników, jak wielkość wpływu jednych osób na drugie, a nawet badania spostrzegania i oceniania własnej roli i ról innych członków w grupie.

2. Rodzaje technik socjometrycznych:

a) klasyczna technika socjometryczna

Przykładowe pytania:

- Z kim z klasy chciałbyś pojechać na tygodniową wycieczkę?
- Z kim chciałbyś siedzieć w ławce?
- Kogo z klasy zaprosiłbyś na swoje urodziny?
- Z kim z klasy najbardziej chciałbyś współpracować na lekcjach języka polskiego?
- Zadając pytania o wybór negatywny nie należy formułować ich następująco:
- Z kim najbardziej z klasy nie chciałbyś grać w jednej drużynie na zawodach sportowych?
- Lepiej zapytać:
- Z kim z klasy najmniej chciałbyś grać w jednej drużynie na zawodach sportowych?
- Pierwsze pytania sugeruje wykluczenie niektórych osób. Natomiast drugie zakłada współpracę ze wszystkimi, lecz w zróżnicowanym stopniu.

b) plebiscyt życzliwości i niechęci

Technika ta bada relacje sympatii i antypatii. Każdy członek grupy ocenia pozostałych posługując się pięciostopniową skalą. Oznaczenie jest następujące:

- Bardzo lubię = ++
- Lubię = +
- Jest mi obojętny = 0
- Raczej nie lubię = -
- Nie lubię = --

c) technika „Zgadnij kto?”

Jest przydatna do rozpoznawania osób spełniających określone role w grupie lub odznaczających się pewnymi charakterystycznymi cechami. Zastosowanie techniki „Zgadnij kto?” polega na wpisywaniu przez każdego członka grupy nazwisk tych osób, których zachowanie odpowiada przedstawionej charakterystyce zachowań. Odpowiedzi ucznia są wyrazem istniejącej w klasie opinii społecznej.

Przykładowe pytania:

- To jest ktoś, kogo wszyscy bardzo lubią w klasie.
- To jest ktoś, kto wszystkich rozwesela w klasie.
- To jest ktoś, kto jest zdyscyplinowany na lekcjach.
- To jest ktoś, kto chętnie pomaga innym w klasie.

Typy błędów diagnostycznych:

1. Błędy obserwacji.
2. Błędy rozumowania.
3. Błąd postawy (dominacja i schematyczne działanie).
4. Błąd sędziego (etykietowanie).
5. Skupienie na negatywach.
6. Zbytne zaufanie do siebie.
7. Heurystyki.

Brak poznania uczniów prowadzi do:

1. Negatywnych relacji uczeń – nauczyciel.
2. Obniżonych wyników kształcenia.
3. Braku pozytywnych efektów wychowawczych.
4. Utraty autorytetu nauczyciela.
5. Agresji uczniów, ich niepowodzeń w nauce.
6. Powstawania konfliktów.
7. Zaniżonej samooceny.
8. Braku zaufania, szacunku.
9. niesprawiedliwego oceniania.
10. Stereotypowej oceny ucznia.
11. Braku zaufania wobec nauczyciela.
12. Nie zaspakajania potrzeb i oczekiwań ucznia.
13. Nie rozwijania uzdolnień ucznia.
14. Zaburzeń emocjonalnych.

Indywidualne techniki uczenia się uczniów

Style uczenia się - z czego wynikają różnice

Proces nauki przebiega u różnych ludzi inaczej. Każdy z nas w sposób automatyczny uruchamia preferowany kanał sensoryczny, a tym samym efektywne przyswojenie treści. Aktywacja zmysłów wiąże się z pobudzeniem i zaangażowaniem emocjonalnym w naukę – co bezpośrednio przyczynia się do lepszego zapamiętywania.

Wzrokowcy – charakterystyka ogólna:

- wrażliwość na kolory, kształty,
- ma potrzebę przebywania w ładnym środowisku,
- zwraca uwagę na wygląd swój innych ludzi,
- dobrze zapamiętuje twarze,
- mówiąc opisuje kształt, wygląd, wielkość, mówi szybko i utrzymuje kontakt z rozmówcą.

Efektywne nauczanie wzrokowca:

- zapamiętuje to co zobaczy, w trakcie nauki warto wykorzystywać pomoce ilustrujące omawiany materiał (zdjęcia, filmy, programy komputerowe, plansze, wykresy itp...), sporządza mapy myśli,
- woli samodzielnie czytać polecenia,
- w nauce nie przeszkadzają mu dźwięki, inne osoby, ale bardzo rozprasza go nieład, wizualna dezorganizacja).

Słowa pomocne podczas rozmowy ze wzrokowcem:

Słuchowcy – charakterystyka ogólna

- elokwencja, łatwo uczy się języków obcych,
- potrzebuje bodźców dźwiękowych (sam je wytwarza – gwizdże, śpiewa),
- ma przyjemny głos i potrafi go modulować,
- zwraca uwagę na to co i jak mówią inni.

Efektywne nauczanie słuchowca:

- zapamiętuje to, co usłyszy lub sam opowie,
- lubi uczyć się w trakcie rozmowy z drugą osobą, chętnie zadaje pytania i na nie odpowiada (dobrym sposobem edukacji dla niego jest praca w grupie),
- potrzebuje ciszy, dźwięki (muzyka, hałasy) bardzo go rozpraszają.

Słowa pomocne podczas rozmowy ze słuchowcem:

Kinestetycy/czuciowcy – charakterystyka ogólna

- ma potrzebę poruszania się, lubi zmieniać miejsce,
- ma wysoką sprawność ruchową, działa w otoczeniu,
- reaguje na komunikację pozawerbalną (odczytuje emocje z tonu, tembru głosu, mimiki, pantomimiki),
- dużo gestykuluje, mówi lakonicznie, jest pragmatyczny, myśli konkretnie.

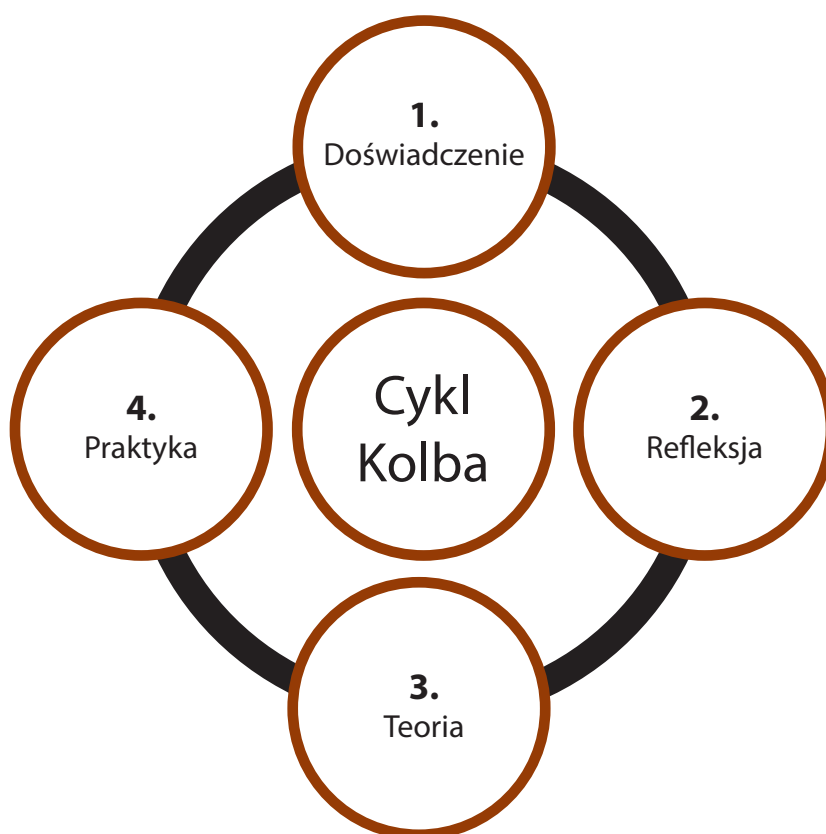
Efektywne nauczanie kinestetyka/czuciowca:

- zapamiętuje gdy jest zaangażowany w ruch i działanie,
- lubi współzawodnictwo,
- lepiej zapamiętuje kiedy może dotknąć, manipulować przedmiotem,
- powinien często robić sobie przerwy,
- dekoncentruje go ruch innych (mimo, że sam bardzo potrzebuje się ruszać),
- udzielają mu się bardzo emocje od grupy (ma problemy z odcięciem się od negatywnych emocji).

Słowa pomocne podczas rozmowy z Kinestetykiem:

Cykl Kolba

Korzyści z nauczania za pomocą cyklu Kolba:

- konfrontacja teorii z praktyką, doświadczanie,
- zaangażowanie różnorodnych zmysłów oraz podejść do omawianych treści – zaangażowanie emocjonalne,
- możliwość powtórki, sprawdzenia przyswojonej treści,
- ewolucyjny przyrost przyswajanej wiedzy, bez „przeskakiwania” z tematu na temat.

Inteligencja – definicja

- *Inteligencja to ogólna zdolność adaptacji do nowych warunków i wykonywania nowych zadań przez wykorzystanie środków myślenia (Stern)*
- *Inteligencja to zdolność rozwiązywania problemów (Piaget)*
- *Inteligencja to zdolność uczenia się (Ferguson)*

Teorie inteligencji:

- a) skryształizowana i nieskryształizowana (społeczna),
- b) wieloraka,
- c) emocjonalna.

Teoria Wielorakiej Inteligencji Gardnera – założenia:

1. Rewolucja w latach 70-tych (IQ a życie jednostki).
2. Wiele typów inteligencji, z czego każdy z nich można stymulować i rozwijać, co znakomicie powiększa możliwości przyswajania wiedzy oraz nauczania.
3. Epoka metod aktywizujących, nauczanie multisensoryczne, obserwacja uczniów, podkreślanie indywidualnego potencjału (konceptcje kompensacji w układzie nerwowym).

Inteligencja językowa

Cechuje osoby zainteresowane językiem, sprawnie się nim posługujących. Uczeń o takim typie dominującej inteligencji lubi: czytać, pisać, mówić, tłumaczyć. Potrzebuje: słów, rozmów, pisanie, tekstów z których może korzystać i sam je redagować. Osoby o takim typie to wybitni: pisarze, dziennikarze, lingwiści, nauczyciele.

Inteligencja logiczno-matematyczna

Właściwa ludziom, którzy lubią nauki ścisłe. Uczeń o tym typie inteligencji lubi: liczyć, teoretyzować, zajmować się abstrakcją. Cechuje: analityków, programistów, ekonomistów, detektywów, miłośników szachów.

Inteligencja muzyczna

To domena osób, które odznaczają się niezwykłą wrażliwością na dźwięki. Uczeń potrzebuje: muzyki, rytmu, tempa. Ten rodzaj inteligencji cechuje: kompozytorów, śpiewaków, dyrygentów, ale też matematyków.

Inteligencja wizualno-przestrzenna

Takie osoby z łatwością poruszają się w przestrzeni. Taki typ ucznia potrzebuje: wykresów, ilustracji, marzeń, kolorów, „uporządkowania artysty”. Ten rodzaj inteligencji dominuje u: architektów, malarzy, rzeźbiarzy, nawigatorów, przewodników.

Inteligencja kinestetyczna

Charakteryzuje osoby, które mają zamiłowanie do ruchu, mają niezwykłą koordynację ruchów. Uczeń lubi: prace ręczne, wycieczki, wszystko co dostarcza wrażeń zmysłowych. Taki typ inteligencji dominuje u: sportowców, chirurgów, mechaników.

Inteligencja przyrodnicza

Charakteryzuje ludzi wrażliwych na piękno przyrody, interesuje ich życie w zgodzie z naturą. Taki uczeń potrzebuje: uczyć się w plenerze, obserwacji, oglądania filmów przyrodniczych. Osoby, u których dominuje taki typ inteligencji to: podróżnicy, geografowie, weterynarze, biologowie, miłośnicy turystyki.

Inteligencja interpersonalna

Właściwa ludziom wrażliwym na relacje interpersonalne. Taki uczeń potrzebuje: interakcji z innymi uczniami, spotkań, zrzeczeń, wymiany myśli i uczuć. Osoby o tym typie inteligencji to bardzo często: liderzy grup, potrafią uczyć, wpływać na ludzi, rozumieć i wpływać na ich emocje.

Inteligencja intrapersonalna

Do tej grupy należą osoby o tzw. „inteligencji moralnej”, charakteryzują się oni dużą wrażliwością, refleksyjnością, spójnością w czynach i słowach. Taki uczeń potrzebuje: długofalowych planów, celowych działań, testów samooceny, przemyśleń, swobody wypowiedzi własnych myśli, opinii. Osoby obdarzone tym typem inteligencji to: filozofowie, moraliści, etycy.

Podsumowanie

„Każdy jest geniuszem.

*Ale jeśli zaczniesz oceniać rybę pod względem jej zdolności wspinania się na drzewa,
to przez całe życie będzie myślała, że jest głupia.”*

Alber Einstein

Sposoby uświadamiania uczniów i rodziców na temat wartości edukacji. Dlaczego warto się uczyć? Sposoby osiągnięcia sukcesu edukacyjnego

Zadania szkoły w sferze wychowania i kształtowania postaw:

- a) wzbudzanie motywacji do pracy nad sobą,
- b) kształtowanie realistycznej samooceny,
- c) uświadamianie konieczności rozwoju własnej osobowości,
- d) krzewienie wiedzy psychologicznej na temat różnic indywidualnych oraz funkcjonowania w grupie.

Zadania nauczyciela/ grona pedagogicznego w tym zakresie:

- a) wymiana informacji oraz metod pracy,
- b) asertywna postawa,
- c) podnoszenie własnych kompetencji miękkich,
- d) umiejętność kreowania spójnego systemu opartego na szacunku i zaufaniu na linii: uczeń – rodzic – nauczyciel.

Tematy warte omówienia na zajęciach z uczniami – propozycje:

1. Wpływ społeczny – czyli po co nam przynależność do grupy?
2. Etykiety i stereotypy.
3. Budowanie poczucia własnej wartości.
4. Budowanie poczucia własnej skuteczności – liderstwo.
5. Asertywność.
6. Uświadamiania dzieciom ich mocnych i słabych stron (jako uczniów) – wspólne odkrywanie obszarów do sukcesu.
7. Zajęcia poświęcone odkrywaniu talentów.
8. Planowanie i wyznaczania celów życiowych (w obszarze edukacji).

Budowanie spójnego systemu komunikacji z rodzicami

Wzbudzanie motywacji do współpracy ze szkołą u rodziców:

- Zasady efektywnej komunikacji interpersonalnej (7P) – przypomnienie.
- Udzielanie konstruktywnej informacji zwrotnej, udzielanie pochwał – przypomnienie.
- Warsztaty i spotkania z rodzicami – aranżowanie przebiegu.
- Narzędzia do diagnozowania mocnych i słabych stron dzieci – prezentacja narzędzi diagnostycznych (tworzenie systemu komunikacji na linii szkoła – rodzice opartego na faktach).

Cym jest motywacja? Mechanizmy motywacyjne

Motywacja jest postrzegana jako jeden z najważniejszych czynników wpływających na odniesienie sukcesu w nauce przez każdego ucznia. Stanowi ona: zespół czynników prowadzących do osiągnięcia celu. Jest to „proces regulacji, który pełni funkcję sterowania czynnościami, tak, aby doprowadziły one do osiągnięcia określonego wyniku, którym może być zarówno zmiana zewnętrznego stanu rzeczy, jak zmiana w samym sobie, czy też zmiana własnego położenia”.

Podstawowe czynniki motywacji:

- użyteczność danego procesu,
- poczucie pewności przez osobę, że istnieje dodatnie prawdopodobieństwo osiągnięcia danego celu,
- właściwe środowisko – zewnętrzne jak i wewnętrzne.

Rodzaje motywacji

- Motywacja wewnętrzna.
- Motywacja zewnętrzna.

Klasyfikacja ta kieruje się źródłem, z jakiego dana motywacja wypływa – czy jest to sam człowiek czy też uczeń i jego wnętrze, czy otoczenie reprezentowane przez innych ludzi, takich jak rodzice, nauczyciele, rówieśnicy.

Czynniki motywacji ucznia do nauki:

- Kompetencje nauczyciela.
- Wiedza merytoryczna.
- Umiejętności uczenia.
- Umiejętności miękkie.
- Nastawienie na sukces ucznia.
- Odporność na stres.

Motywacja ucznia jest zależna od:

- Jego możliwości i potencjału.
- Sytuacji rodzinnej.
- Wychowania rodziców.
- Pozycji w klasie i relacji rówieśniczych.
- Atmosfery klasy.
- Doświadczeń z dzieciństwa.

Sposoby motywowania do nauki:

- Relacja z nauczycielem.
- Odpowiednia komunikacja.
- Jasne kryteria oceny.
- Ocena.
- Atrakcyjność zajęć oraz metod pracy.

Etapy uczenia się – doświadczenie i refleksja

Według tego modelu proces uczenia się zaczyna się od **doświadczenia (konkretnej sytuacji, przeżycia, pierwszego zetknięcia z jakimś tematem czy czynnością)**. Refleksja to kolejny etap uczenia się, który zakłada, że doświadczenie należy przemyśleć, zastanowić się, dlaczego przebiegło w taki, a nie inny sposób, jaki był jego rezultat.

Wyciągnięcie wniosków. Najlepiej jeszcze wnioski te poprzeć wiedzą teoretyczną (poczytać o tym, przejrzeć notatki, uporządkować swoją wiedzę). Aktywne eksperymentowanie – wykorzystywanie nabytej wiedzy w praktyce.

Metody uczenia się i zapamiętywania

Prawa a lewa półkula:

- **lewa półkula** - odpowiedzialna między innymi za: analizę, logikę, porządkowanie wiedzy, orientację w czasie i przestrzeni czy rozumienie mowy,
- **prawa półkula** - odpowiedzialna za: syntezę wrażeń, symbole, sny, intuicję.

Techniki zapamiętywania – mnemotechniki:

- Zasada locji – haki pamięci.
- Technika obrazkowo-liczbowa.
- Mapa myśli.
- Łańcuchowa metoda skojarzeń.

Warsztaty: Tworzenie planu poprawy efektów kształcenia

1. Efekty kształcenia.

Określenie tego co uczący się wie, rozumie i potrafi wykonać po ukończeniu procesu uczenia się, które dokonane jest w kategoriach wiedzy, umiejętności i kompetencji.

2. Etapy pracy przy tworzeniu planu poprawy efektów kształcenia.

Podstawą opracowania programu poprawy efektywności kształcenia winna być profesjonalna szkolna analiza i interpretacja wyników sprawdzianu/egzaminu zewnętrznego. Szkolna analiza i interpretacja powinna prowadzić do:

- a) stwierdzenia mocnych i słabych stron szkolnego systemu kształcenia,
- b) sformułowania wniosków do korekty szkolnego systemu kształcenia,
- c) do określenia zakresu treści programu naprawczego, to znaczy zadań/działań przewidzianych dla dyrektora, rady pedagogicznej zespołów nauczycieli, poszczególnych nauczycieli, uczniów i rodziców.

Program taki powinien być tworzony indywidualnie w odpowiedzi na potrzeby konkretnej szkoły. Konstruując program poprawy efektywności kształcenia, należy uwzględnić:

- specyfikę szkoły,
- jej kontekst środowiskowy i społeczny,
- zasoby kadrowe i materialne,
- kulturę organizacji,
- filozofię nauczania/uczenia się.

Plan i cele w nim zawarte powinien wyczerpywać założenia SMART:

- S – sprecyzowany (konkretny)
- M – mierzalny
- A – ambitny (atrakcyjny)
- R – realny
- T – określony w czasie

W zapisach znajdujących się w programie należy unikać nadmiernego uogólniania, nieprecyzyjności i niejednoznaczności sformułowań. Program powinien być odnawiany i co roku analizowany oraz być działaniem stałym, obejmującym w zależności od potrzeb i sytuacji:

- poziom szkoły,
- poziom klasy,
- poziom ucznia.

3. Etapy działań.

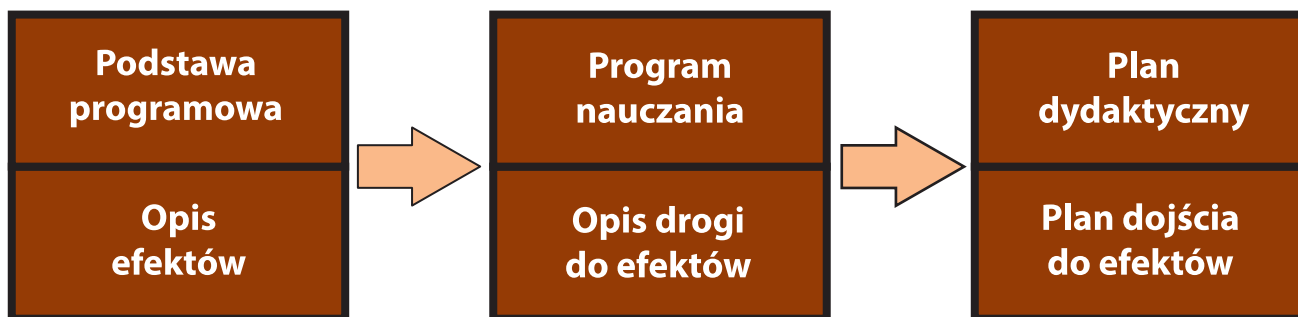
Przygotowanie:

- Analiza wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego.
- Analiza wymagań określonych w standardach sprawdzianu/egzaminów.

- Analiza szkolnego zestawu programów i podręczników w kontekście możliwości kształcenia umiejętności określonych w standardach sprawdzianu/egzaminów zewnętrznych.
- Analiza ilościowa i jakościowa wyników sprawdzianu/egzaminu zewnętrznego.
- Interpretacja wyników uzyskanych na sprawdzianie/egzaminie, uwzględniająca uwarunkowania kontekstowe.
- Sformułowanie wniosków do korekty szkolnego systemu kształcenia.
- Wybór zadań do realizacji i przypisanie ich poszczególnym podmiotom.

Opracowanie programu i harmonogramu działań naprawczych:

- Opracowanie założeń i koncepcji programu.
- Wybór celów.
- Zaplanowanie działań.
- Określenie sposobów/procedur realizacji działań.
- Określenie przewidywanych osiągnięć/oczekiwanych rezultatów.
- Zaplanowanie sposobów monitorowania i ewaluacji działań naprawczych.
- Opracowanie harmonogramu działań naprawczych.
- Formułując cele pamiętaj o: metodzie SMART, obowiązujących dokumentach.

Wdrażanie programu polega na:

- Systematycznej, rzetelnej realizacji działań naprawczych.
- Monitorowaniu realizacji programu.

Ewaluacja programu to:

- Przeprowadzenie zaplanowanych diagnoz i analiz.
- Analiza materiału badawczego.
- Interpretacja wyników, w tym sformułowanie wniosków i rekomendacji dotyczących podobnych działań w kolejnym cyklu.
- Ocena efektywności podjętych działań.

4. Struktura planu.

- **Wstęp** - koncepcja, założenia, motywacja tworzenia programu poprawy efektywności kształcenia, zakres i okres oddziaływań.
- **Cele programu:**
  - cel główny/nadrzędny,
  - cele ogólne.
- **Treści programu** - działania szkolnych podmiotów edukacji: dyrektora, nauczycieli, wychowawców, pedagoga, psychologa, specjalistów, uczniów, rodziców.
- **Procedury, sposoby realizacji działań.**

- Przewidywane osiągnięcia/oczekiwane rezultaty.
- Sposoby monitorowania i ewaluacji działań.

5. Sposoby monitoringu – przykłady.

- Hospitacja lekcji, zajęć dodatkowych.
- Analiza przeprowadzanych testów i sprawdzianów.
- Przegląd dokumentacji nauczycielskiej, dokumentacji zespołów przedmiotowych.
- Kontrola zeszytów uczniowskich.
- Sprawozdania nauczycieli.
- Ankiety dla rodziców i uczniów i ich analiza.

Działania	Procedury/sposoby realizacji	Przewidywane osiągnięcia/oczekiwane rezultaty	Sposób monitorowania i ewaluacji

Działania	Terminy	Wykonawcy, osoby odpowiedzialne/ współpracujące	Dokumentowanie działań

6. Zalety wprowadzenia planu poprawy efektów kształcenia

- Kształtowanie mentalności organizacji uczącej się.
- Weryfikacja wcześniej przyjętych założeń.
- Motywowanie do działania.
- Mierzenie sukcesów i chwalenie się nimi.
- Poprawa efektów kształcenia.
- Podwyższenie poziomu kształcenia w szkole.

Bibliografia

1. *100 sposobów motywowania innych*, Steve Chandler i Scott Richardson; [przekł. Magdalena Bugajska]. Warszawa: Wydawnictwa Studio Emka, 2011
2. *Czy moje dziecko jest zdolne?*, Alicja Borowska. Kielce: Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, 2009
3. *Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej: wybrane problemy i rozwiązania*, Stanisława Włoch, Agnieszka Włoch. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2009
4. *Diagnoza dziecka rozpoczynającego naukę w klasie pierwszej*, Iwona Rokicińska. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia, 2010
5. *Dlaczego niektórzy nauczyciele zawsze odnoszą sukcesy?*, Marzena Frąckowiak. Poznań: Wydawnictwo eMPI², 2010
6. *Duch klasy: jak motywować uczniów do nauki?*, Merrill Harmin; [przekł. Agata Tomaszewska]. Warszawa: CEO: Civitas, 2008
7. *Dziecko-uczeń w systemie edukacyjnym: terażniejszość i przyszłość*, pod red. Ireny Adamek, Bożeny Muchackiej. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2010
8. *Edukacja - szkoła - nauczyciele : promowanie rozwoju dziecka*, pod red. Józefa Kuźmy i Janusza Morbitzera. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2005
9. *Jak uczyć się efektywnie : metody i motywacja : praktyczny poradnik*, Edwin A. Locke; z ćwiczeniami sporządzonymi we współpracy z Anne H. Locke; przekł. Romuald Kirwiel. Poznań: Wydawnictwo Nakom, 2009
10. *Jak wydobyć geniusza ze swojego dziecka: zabawy i ćwiczenia rozwijające intelekt dzieci w wieku od 0 do 11 lat*, Ken Adams; [il. Peter Liddiard ; tł. Wojciech Nowicki]. Poznań: Publicat, 2011
11. *Każdy uczeń może osiągnąć sukces*, William Glasser; [tł. z jęz. ang. Agnieszka Alster]. Łódź: Pracownia Alternatywnego Wychowania, 2005
12. *Rozmowy z rodzicami : poradnik dla nauczyciela*, Anna Jankowska. Kielce: Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP; 2012
13. *Rozwijanie zdolności uczenia się: z Wygotskim i Brunerem w tle*, Ewa Filipiak. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2012
14. *Sukces w szkole jest możliwy: jak pomóc dzieciom, by miały dobre osiągnięcia w szkole podstawowej: poradnik dla rodziców i wychowawców*, Christina Buchner; tł. Magdalena Jałowiec. Kielce: Jedność, 2004
15. *Uczeń zdolny - analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych : raport przygotowany w ramach projektu Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym*, zespół Natalia Cybis [et al.]. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2013
16. *Zmotywuj się!: pokonaj wszystkie przeszkody, zrealizuj każdy cel i osiągnij sukcesy dzięki motywacyjnemu DNA*, Tamara Lowe; przeł. Joanna Majdecka. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS, 2013
17. *Źródła sukcesu szkolnego młodzieży licealnej*, Jolanta Boryszewska. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2008
18. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

Ocenianie kształtujące

Zeszyt numer

4

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 4 Ocenianie kształtujące

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Cele lekcji	5
Warsztaty: Propozycja ćwiczenia - Nietożsame cele i kryteria sukcesu	5
Warsztaty: Propozycja ćwiczenia w poprawnym formułowaniu celu - „Po co tego uczyć?”	6
Warsztaty: Propozycja ćwiczenia - „Po co cele lekcji?”	6
Formułowanie celu w języku zrozumiałym dla ucznia.....	7
Liczba celów	7
Warsztaty: Propozycja ćwiczenia: „Ile i który z celów najważniejszy?”	8
Warsztaty: Propozycja ćwiczenia	8
Idea celów i ich motywująca funkcja.....	8
Jak sprawdzić, czy cele zostały osiągnięte?.....	9
Planowanie celów lekcji	10
Nacobezu (na co będziemy zwracać uwagę), czyli określanie kryteriów oceny pracy ucznia.....	10
Warsztaty: Propozycja ćwiczenia: Czy to cel czy nacobezu?.....	11
Kiedy stosujemy nacobezu?	11
Pytania o wielkość i treść nacobezu	12
Dostosowanie nacobezu do poziomu uczniów	12
Czy nacobezu w ogóle jest potrzebne?.....	13
Warsztaty: Propozycja ćwiczenia: Dwa rodzaje kryteriów oceniania	14
Trudność w powiązaniu nacobezu z poziomami wymagań i oceną sumującą, czyli oceną.....	14
Informacja zwrotna	15
Nieskuteczna informacja zwrotna	15
Warsztaty: Propozycja ćwiczenia: Udzielanie ustnej informacji zwrotnej	16
Żądanie stopni przez uczniów	16
Mylenie IZ z oceną opisową.....	17
Współpraca z rodzicami	17
Warsztaty: Etapy i sposoby wprowadzania OK we współpracy z rodzicami	18
Ocena sumująca a ocenianie kształtujące	20
Techniki zadawania pytań. Pytania kluczowe	22
Warsztaty: Ćwiczenie	22
Kiedy pytanie jest pytaniem kluczowym?	22
Ocena koleżeńska i samoocena	24
Warsztaty: Ćwiczenie	25
Bibliografia	26

Ocenianie kształtujące

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład wprowadzenie (doskonalenie) systemu oceniania kształtującego, który zwiększy motywację uczniów oraz ich poczucie odpowiedzialności za procesy edukacyjne i uzyskane efekty (osiągnięcia edukacyjne).

Cele szczegółowe:

- nabycie przez nauczycieli wiedzy na temat metod oceniania kształtującego;
- poszerzenie kompetencji w obszarze stosowania informacji zwrotnej w ocenianiu oraz w komunikacji z rodzicami uczniów;
- przygotowanie szkoły do wdrażania w praktyce oceniania kształtującego lub wybranych jego elementów;
- opracowanie i wdrożenie modelu pozwalającego na trwałe stosowanie metod oceniania kształtującego na wszystkich lub wybranych poziomach nauczania, na wszystkich lub wybranych przedmiotach;
- nabycie przez nauczycieli kompetencji w obszarze gromadzenia i analizowania danych dotyczących skuteczności wprowadzanych metod.

Cele lekcji

Każdy człowiek lepiej się uczy, gdy wie, po co się uczy i jaki jest tego cel. Nauczyciele często mówią, że uczeń powinien się zorientować z podanego tematu lekcji, jaki jest jej cel. Ale temat, to nie jest cel.

W ocenianiu kształtującym ważne jest, aby nauczyciel przed lekcją zastanowił się:

- **Po co uczy uczniów danego tematu?**
- **Co by chciał, aby jego uczniowie umieli i dlaczego mają to umieć?**

Jeśli cele zostały już sformułowane, to trzeba się zastanowić, czy będą one zrozumiałe dla uczniów. Najważniejsze jest bowiem, aby to uczniowie znali cel lekcji, wiedzieli, po co się uczą i żeby czuli, że cele zostały osiągnięte. Świadomość celów powoduje u uczniów świadomość uczenia się, nadaje sens uczestniczenia w lekcji. Nie ma żadnego powodu, aby trzymać cel lekcji przed uczniami w tajemnicy, musi on być zrozumiały przede wszystkim dla ucznia. Bardzo ważne jest sprawdzenie wraz z uczniami pod koniec lekcji, czy cele zostały osiągnięte. Uczeń musi mieć poczucie sensownego spędzenia czasu w szkole. Jedną z metod są zdania podsumowujące. Pod koniec lekcji prosimy uczniów, aby dokończyli zdanie:

- Dziś na lekcji dowiedziałem się, że, ...
- Po dzisiejszej lekcji potrafię ... .

Nauczyciele najczęściej zgłaszają trudność z samym formułowaniem celów lekcji i odróżnianiem ich od kryteriów sukcesu. Dlatego warto przypominać pytania, o których powinien pamiętać nauczyciel, formułując cele i kryteria:

- Cel: Co chcę osiągnąć? Do czego dążę?
- Kryterium sukcesu: Co pokaże mi (jakie wiadomości i umiejętności uczniów), że osiągnąłem wyznaczony cel?

Zatem cele pokazują konkretną drogę do przejścia, a kryteria sukcesu konkretne wymagania, które uczeń będzie musiał spełnić.

Warsztaty: Propozycja ćwiczenia - Nietożsame cele i kryteria sukcesu

W grupach nauczycieli uczących tego samego lub pokrewnego przedmiotu podać temat, cele i cele dla ucznia z danego przedmiotu. Wymienić się materiałami w grupach. Wcielić się w rolę uczniów, którzy tworzą kryteria sukcesu do sprawdzianu, który ma się odbyć po lekcji z danego tematu. Należy pamiętać,

aby zadać sobie pytania o cele: Po co chcę wprowadzić dane zagadnienia, dany temat? Po co tego uczyć? oraz o kryteria sukcesu: Jakie pytania sprawdzające zadam uczniowi w ćwiczeniu na sprawdzianie?

Bardzo ważną rzeczą jest, aby cele brzmiały inaczej niż kryteria sukcesu. Kluczem do sukcesu jest uświadomienie nauczycielom, że podczas planowania lekcji formułowanie celu i kryteriów sukcesu powinno się odbywać jednocześnie, czyli planuję cel i od razu zastanawiam się, po czym poznam, że uczniowie ten cel osiągnęli. Taki tok myślenia pokaże nam, czy cel nie jest zbyt szeroki (potrzeba do niego za dużo kryteriów sukcesu) albo zbyt szczegółowy (nie da się już ułożyć kryterium sukcesu, bo cel już nim jest). Warto pokazać kryteria sukcesu jako „check-listę”, według której sprawdzimy, czy i w jakim stopniu uczeń osiągnął cel.

Przykład

Cel: „Nauczmy się odmieniać rzeczowniki przez przypadki”. Pytamy nauczycieli, po czym poznamy, że uczeń umie odmieniać przez przypadki i prosimy o sformułowanie kryteriów sukcesu. Wspólnie dochodzimy do tego, że nie może to być kryterium, które najczęściej nasuwa się nauczycielom, a jest powtórzeniem celu: „Będziesz umiał odmieniać rzeczowniki przez przypadki”, ale że znowu potrzeba tu „check-listy”: znasz nazwy wszystkich przypadków i pytania do nich, potrafisz dopasować lub stworzyć odpowiednią dla każdego przypadku formę rzeczownika.

Warsztaty: Propozycja ćwiczenia w poprawnym formułowaniu celu - „Po co tego uczyć?”

Każdy z nauczycieli zastanawia się nad bezsensownym (jego zdaniem) tematem lekcji, który „każe” mu realizować program. Zapisuje go na karteczce. Podaje zapisaną kartkę osobie z prawej strony. Osoba, która otrzymała kartkę z tematem dopisuje na niej, co pamięta ze szkoły na ten właśnie temat. Następnie oddaje kartkę autorowi tematu. Autorzy czytają i wydają opinię, czy taka wiedza „ucznia” satysfakcjonuje nauczyciela. Rozmowa w parach:

- Czy każdy temat „musimy” realizować?
- Jakim tematom warto poświęcić więcej uwagi?

Prawdopodobnie nauczyciele dojdą do wniosku, że warto zajmować się tematami, które uczniom się przydadzą w życiu i w dalszej nauce. Ale może również paść opinia, że nauczyciel, pomijając pewne tematy, może narazić ucznia na gorszą ocenę na egzaminie. Warto podjąć dyskusję na temat: „Czy realizacja pobieżna wszystkich tematów zabezpieczy nas przed „wpadką”, że uczeń czegoś nie wie na egzaminie?”

Warsztaty: Propozycja ćwiczenia - „Po co cele lekcji?”

Krok pierwszy:

Podać temat lekcji i polecić uczestnikom szkolenia wymyślenie celów lekcji do tego tematu. Można to zrobić w grupach i wtedy pewnie okaże się, że różne grupy podały różne cele. Stąd wyciągamy wniosek, że sam temat uczniom nie wystarczy, gdyż nie zawiera w sobie celów, a wręcz okazuje się, że nawet nauczyciele mogą mieć różne cele przy realizacji konkretnego tematu.

Krok drugi:

Wynotować z jednego przedmiotu cele na cały rok szkolny (z podręcznika bądź ze standardów wymagań lub z jakiegoś innego źródła, albo poprosić o przywiezienie wypisanych celów całorocznych uczestników szkolenia). Poprosić, aby nauczyciele wybranego przedmiotu podali po jednym przykładzie tematu. Przydzielić grupom uczestników po jednym z przykładów pytań i poprosić ich o to, aby wcielili się w rolę uczniów i (korzystając z celów całorocznych) określili cele, jakie mogą wiązać się z konkretnym tematem. Po wykonaniu zadania cele wracają do autorów – nauczycieli przedmiotowców i oni decydują, czy cele określone przez „uczniów”, są zgodne z ich intencją.

Krok trzeci:

Podsumowanie ćwiczenia. Zależy nam na wniosku: bez określenia celu lekcji przez nauczyciela, uczniowie sami określają swoje prywatne cele, nie całkiem zgodne z celem nauczyciela.

Cele podawane uczniowi powinny być jasne, konkretne, sformułowane w zrozumiałym dla niego języku, a także niezbyt liczne - to najważniejsze kryteria ich formułowania. Jeśli do tego byłyby frapujące

i zaciekawiające uczniów - to świetnie. Ale jeśli to się nie uda, to pamiętajmy o pytaniach kluczowych - ich rolą jest angażowanie i zaciekawianie i nie musimy silić się na fajerwerki przy celach - one spełniają inne zadanie.

Zbyt ogólny cel nie jest na pewno przydatny przede wszystkim nauczycielowi. Pod koniec lekcji uczniowie mogą mieć poczucie, że cel osiągnęli, ale tylko nauczyciel wie, że pod obejmującym obszernie treści jednym celem, kryje się wiele szczegółów, których, być może, uczniowie na lekcji nawet nie tknęli, dlatego starajmy się tak formułować cele, aby były jasne i dokładnie mówiły, do czego na zajęciach zmierzamy. **Zwykle na 1 godzinę wyznaczamy 3 cele.**

Formułowanie celu w języku zrozumiałym dla ucznia

Dużym problemem i prawdziwym wyzwaniem dla nauczyciela jest wykształcenie u siebie umiejętności formułowania celów w języku zrozumiałym dla ucznia. Nie jest to takie proste, zmieniają się bowiem uczniowie i to, co było dobrym sformułowaniem w klasie A, niekoniecznie będzie adekwatne dla klasy B, a jeszcze dochodzi przecież specyfika przedmiotów. Trzeba zdecydować, na ile można pewne pojęcia upraszczać. Warto wspólnie przećwiczyć formułowania celów na przykładzie jakiegoś tematu i sprawdzić na zasadzie: „Jak myślicie, czy uczeń klasy X szkoły podstawowej/gimnazjum/ponadgimnazjalnej zrozumie, o co nam chodzi w tak sformułowanim celu?”

Można jeszcze poddać pomysł, aby to uczniowie wspólnie z nauczycielem formułowali cele, albo poprosić uczniów, aby powiedzieli własnymi słowami (sparafrazowali), do czego będziemy dążyć. Wtedy mamy szansę zobaczyć, czy zrozumieli. Jednym ze sposobów na ćwiczenie umiejętności formułowania jasnych celów (w języku zrozumiałym dla ucznia) jest zaproszenie do współpracy uczniów. Najlepiej przed lekcją spytać po prostu znajome dziecko. Zwykle nauczyciele szkół podstawowych mają z tym mniejszy problem. Po prostu częściej muszą dostosowywać swój język do wieku dzieci i łatwiej im przychodzi ocena, na ile cel jest prosty i jasny. W liceum uczniowie świetnie radzą sobie ze zrozumieniem celów podanych przez nauczyciela – takie jest często zdanie nauczycieli, ale rzeczywistość bywa inna. Co moglibyśmy zaproponować nauczycielom, aby mogli się przekonać, na ile ich określenia są czytelne dla uczniów? Przychodzi mi do głowy podobny pomysł – konsultacja z uczniami na zasadzie „głuchego telefonu”: przekazuję dwóm uczniom cele, jednemu sformułowane w języku nauczyciela, drugiemu w języku ucznia. Niech przekazują dalej informację, czego się na lekcji nauczą. Pod koniec na pewno okaże się, na ile w danej klasie przydaje się przeformułowanie celów w języku ucznia.

Liczba celów

Nauczyciele są przyzwyczajeni do podawania zbyt dużej liczby celów, nie potrafią ograniczyć się do najistotniejszych. Trudno jest również realizować scenariusze lekcji, w których założono spełnienie zbyt dużej liczby celów. W rezultacie nauczyciel i uczniowie nie mają satysfakcji z lekcji, bo nie udaje im się osiągnąć celu. Mamy 45 minut lekcji, z tego odchodzi czas na sprawdzanie listy obecności, itp. I z tych 45 minut zostaje nam najwyżej 35 minut, które musimy sensownie zagospodarować. W ciągu takiego czasu nie da się zrealizować wielu celów, bo zwyczajnie nie zdążymy. Uczniowie nie dadzą rady, a często też nie ma potrzeby, żeby uczyli się wszystkiego (nie są w stanie, nie wszystko muszą umieć, nie wszystko jest jednakowo ważne). W efekcie ograniczymy liczbę celów i zwiększymy prawdopodobieństwo ich osiągnięcia. Jednym z pomysłów na uświadomienie nauczycielom zbyt dużej liczby celów może być pokazanie, iż „statystyczny” uczeń ma około 6 lekcji w ciągu dnia i nie jest w stanie osiągnąć takiej liczby celów w odniesieniu do wszystkich przedmiotów danego dnia. Stąd warto skupić się na naprawdę najważniejszym lub wydłużyć czas na osiąganie tych celów - zaplanować je na więcej lekcji - jeśli nauczyciel ma przeświadczenie, że przecież wszystko jest ważne. Istotne jest, aby zrozumieć, że nie chodzi o to, aby „przerobić” materiał. Warto zadać sobie pytanie: Dlaczego właśnie to? Kiedyś wymagano od ucznia wiedzy na temat całej wojny obronnej Polski czyli: dowódca, armia itp. Po wprowadzeniu selekcji materiału ważne okazało się, aby uczeń wiedział, kiedy wybuchła wojna, znał momenty przełomowe, skutki wojny w powiązaniu z dalszymi wydarzeniami, bo resztę szczegółów znajdzie w encyklopedii. Poza tym należy dokładnie przyrzeć się podstawie i standardom i tak wybierać cele, aby sprostać wymaganiom. To dyscyplinuje, skupiamy

się na umiejętnościach ucznia: odczytania źródła, mapy - tego nie może zabraknąć. Z czasem nauczyciele rozumieją, że nie chodzi o ilość tylko jakość. Wybieramy jeden główny cel i o nim mówimy uczniom, inne poboczne realizujemy, ale już o nich nie mówimy i nie skupiamy na nich szczególnej uwagi uczniów.

Warsztaty: Propozycja ćwiczenia: „Ile i który z celów najważniejszy?”

Temat lekcji brzmi: „Wielkie odkrycia geograficzne”. Prosimy uczestników warsztatu, by powiedzieli nam, po co uczniowie mają się o tym uczyć, a pomysły spiszemy na flipcharcie. Otrzymamy bogatą listę! Teraz wystarczy zapytać, czy uczniowie są w stanie osiągnąć tyle celów na każdej lekcji? Przecież w jednym dniu przy 6 lekcjach może w ten sposób powstać lista 30-40 celów, co w jednym roku da skromną liczbę ponad 6000 celów! Skoro nie, to należy dokonać selekcji. Grupa z pewnością potrafi to zrobić. Wniosek: podobnie należy postępować przed KAŻDĄ lekcją!

Trzeba namawiać do podawania maksymalnie trzech celów. Na lekcjach polskiego w liceum zdarza mi się podawać jeden cel. Błędem nauczycieli jest często podawanie celów nie dotyczących tej konkretnej lekcji, tylko całego cyklu, na przykład: „Na tej lekcji nauczycie się określać podmiot liryczny” - cel dla drugiej klasy liceum. Warto się zastanowić, co i w jaki sposób chcemy osiągnąć, ile nam to zajmie czasu. Od tych wniosków już tylko krok do uzmysłowienia sobie faktu, czy dany cel lub cele da się omówić w ciągu 45 minut, czy może na ich realizację należy przeznaczyć więcej czasu.

Warsztaty: Propozycja ćwiczenia

Do tematu lekcji (najlepiej takiego, który wszystkim jest choć trochę znany) dopisujemy wszystkie cele lekcji, które nam się nasuną. Następnie uczymy się zmniejszać ich liczbę. Odpowiadamy na najważniejsze pytanie: „Który z tych celów jest dla nas najistotniejszy w tym temacie?”; „Na czym mi, nauczycielowi, najbardziej zależy?”, oraz na pytania pomocnicze, np.:

- Któremu z nich będzie rzeczywiście poświęcona cała lekcja?
- Co będzie potrzebne uczniom do następnych lekcji?
- Które cele tylko wspomogą osiągnięcie celu głównego?
- Czy zdążę zrealizować wszystkie cele w ciągu 35-40 minut?

Po takiej serii pytań zostają nam najczęściej dwa, trzy cele. Warto podkreślić, że muszą być one realne do osiągnięcia na lekcji (a więc w ciągu maksimum 40 minut), bo inaczej będą tylko demotywujące dla uczniów. Także bardzo ważne jest, o czym nauczyciele na ogół nie myślą formułując cele, żeby na końcu lekcji uczeń zdał sobie sprawę z tego, czy i na ile je osiągnął. Trzeba go do tego zmotywować i dać oczywiście na to czas. Proponujemy, aby w razie wątpliwości „prześwietlić” cele, np. przy pomocy standardów egzaminacyjnych.

Warto, abyśmy my – nauczyciele uświadomili/przypomnieli sobie, że naszym celem jest nauczyć, a nie realizować program.

Cele lekcji są punktem wyjścia do działania i współpracy, na ich podstawie budujemy kryteria, informację zwrotną, pytania kluczowe. Nie można więc ich pominąć. Jeżeli nauczyciel uważa, że szkoda mu czasu na cele, to dobrze byłoby:

- a) podawać tylko te najważniejsze, w zwięzłej formie,
- b) zastanowić się, jak lepiej gospodarować czasem podczas lekcji,
- c) zastanowić się nad technicznymi rozwiązaniami – można na przykład wydrukować cele do działu dla każdego ucznia i prosić ich, aby na danej lekcji zapisywali przy danym celu datę?

Idea celów i ich motywująca funkcja

Część nauczycieli nie widzi potrzeby zastanawiania się, czego oraz dlaczego właśnie tego uczą. Uważają, że o tym decyduje Ministerstwo Edukacji Narodowej i nauczyciel ma tylko wykonywać zadanie. Jeśli już przekonają się do określania celów lekcji, to najpierw w scenariuszu lekcji planują aktywności i do nich

dopiero dopisują cele. Często też cele dotyczą tylko wiedzy uczniów, rzadko ich umiejętności, a prawie nigdy postaw. Nauczyciele mają również trudność z odnalezieniem powiązania pomiędzy celami, a tym, co uczniowie już na dany temat wiedzą lub jak mogą wiedzę nabytą później spożytkować. To wiąże się bezpośrednio z takim formułowaniem celu, aby uczniowie widzieli jego sens.

Tropiąc trudności wyszczególniono główne kwestie:

- a) cele rzadko dotyczą umiejętności, a prawie w ogóle postaw,
- b) brak szerszego spojrzenia na cele - nauczyciele podając cele, nie zastanawiają się, jak uczniowie wykorzystają wiedzę i umiejętności w przyszłości, ani czy tak podany cel, jest interesujący dla uczniów.

Formułowanie celów związanych z umiejętnościami może być dla nauczyciela łatwiejsze, jeśli wcześniej zrobi sobie katalog kształconych w danej klasie umiejętności. Ale już sprawdzenie realizacji tego celu na tej lekcji może być niemożliwe, bo niektóre umiejętności kształci się dłuższy czas lub ciągle ćwiczy. Co do celów związanych z postawami, to mam wątpliwość, czy musimy podawać je uczniom. Są to zazwyczaj cele długofalowe, których realizacja i możliwość sprawdzenia nie dokonuje się na jednej lekcji, a często potrzeba na to nawet ich cyklu. Jak więc możemy je podawać uczniom na lekcji? Na pewno jednak powinniśmy je uwzględniać – proponujemy, podobnie jak z umiejętnościami, zacząć od przemyślenia, jakie postawy kształcimy, w jaki sposób i przy jakich okazjach możemy to robić. Zdecydowanie mniej celów odnosi się do umiejętności i postaw niż do wiedzy. Dostyć trudno przekonać o konieczności położenia nacisku na podnoszenie umiejętności. Często nauczyciele mówią, że bez wiedzy nie można kształcić umiejętności i postaw, a więc cele muszą dotyczyć wiedzy. Widzę tutaj poważne niebezpieczeństwo pozostawienia uczniów na najniższych poziomach uczenia się (wiedza), bez kształcenia analizy, syntezy i ewaluacji. To skutkuje niskimi wynikami na egzaminach, więc nauczyciele wymagają więcej wiedzy itd. Aby przekonać oponentów, można odwołać się do kartoteki testu gimnazjalnego lub maturalnego. Pytamy, co jest sprawdzane na teście? UMIEJĘTNOŚCI. Dlatego musimy formułować cele odnoszące się do ich kształcenia. Oczywiście przy okazji budujemy wiedzę służącą realizacji tych celów. Przez wyznaczanie celów pozwalających doskonalić umiejętności, uczymy nie tylko dobrze, ale także do egzaminów! I to jest dla nauczycieli bardzo poważny argument.

Jak sprawdzić, czy cele zostały osiągnięte?

W ocenianiu kształtującym podawanie celów lekcji jest ściśle związane ze sprawdzeniem, czy cele zostały osiągnięte. Takie podsumowanie lekcji jest konieczne. Sprawia ono jednak trudność nauczycielom. Zamknijmy lekcję z odwołaniem się do celów w następujący sposób:

- c) nauczyciel odczytuje cele napisane na tablicy i po oszacowaniu, ile osób uważa, że już osiągnęło ten cel, ściera lub zapisuje przy nich wynik,
- d) krótka kartkówka, krzyżówka na zakończenie lekcji, pytanie odnoszące się do tematu porządkujące wiedzę uczniów na omówiony temat,
- e) rozmowa w parach: Co było najważniejsze na lekcji? (zwrócenie uwagi no to, żeby uczniowie skupili się na celach) i zebranie w rundce bez przymusu,
- f) metoda świateł drogowych do każdego celu i wnioski: na następnej lekcji trzeba wrócić do któregoś z celów,
- g) metoda „kieszek i szuflada”,
- h) pytania do tematu, czyli czego chciałabym/bym jeszcze dowiedzieć się na ten temat?
- i) zamiast zadania podsumowującego pytania podsumowujące. O co można zapytać człowieka, który posiadał taką wiedzę jak my? Na jakie pytanie mógłby nam odpowiedzieć?

Co zrobić, jeśli uczniowie nie potrafią ocenić, czy cele zostały osiągnięte? To chyba zależy po prostu od specyfiki klasy. Jeśli okaże się, że w klasie uczniowie nie potrafią ocenić, czy cel został osiągnięty, należy z nimi pracować nad tą umiejętnością. Jeśli jednak rzeczywiście uczniowie nie potrafią ocenić, czy cel został osiągnięty, można jeszcze prościej go formułować lub nie pozostawiać podsumowania na koniec, tylko tak rozpisać cele, aby w trakcie lekcji można było oceniać ich realizację. I wtedy może znaleźć się czas na tak dobrane ćwiczenia, aby były także sprawdzeniem realizacji celów.

Planowanie celów lekcji

W zasadzie wszyscy nauczyciele określający cele lekcji zgadzają się z koniecznością zaplanowania ich przed lekcją. Jednak mają oni trudność z zaplanowaniem przebiegu lekcji spójnego z celami i aktywnościami. Jakie rady i sposoby wymyśliliśmy? Dobrze by było uświadomić sobie, że po napisaniu konspektu warto sprawdzić, czy tok lekcji jest podporządkowany osiągnięciu celów i zadać konkretne pytania:

1. Które aktywności służą osiągnięciu celu 1, które 2, itd.?
2. Czy te aktywności rzeczywiście pomogą osiągnąć dany cel, czy są adekwatne?
3. Czy na wszystko wystarczy nam czasu (tu warto rozpisać każde działanie nauczyciela i ucznia na minuty)?

Warto pamiętać, że podczas planowania toku lekcji można jeszcze modyfikować jej cele i kryteria sukcesu, bo czasem właśnie wtedy okazuje się, co jest możliwe, a co nie. Przed lekcją warto przejrzeć ćwiczenia w podręczniku, aby określić, jaki cel miał autor podręcznika i/lub programu, zamieszczając je w tym właśnie miejscu. Odkrywamy przy tym ciekawe rzeczy, wiele niespójności lub przeładowanie materiału. Na przykład w piątej klasie na lekcji niemieckiego, stosując się do ćwiczeń w podręczniku należałoby wprowadzić zdania z czasownikiem modalnym „musieć” we wszystkich formach osobowych oraz tryb rozkazujący we wszystkich trzech formach! Nierealne, niepotrzebne, wprowadziłoby to kompletne zamieszanie.

Na podstawie podręcznika określam więc cel, a potem weryfikujemy materiał. Jak to archiwizować? Najprościej jest opracować sobie rozkład materiału w postaci celów. Wówczas mamy porządek i wiemy, co powinniśmy na której lekcji zrobić. To sprawia również, że niczego nie pominiemy. Uporządkowanie materiału z zastosowaniem celów lekcji ma jeszcze jedną zaletę: jeśli nauczyciel jest chory, to wiemy, co mamy robić, zastępując go. Możemy łatwo sprawdzić, co uczniowie już powinni wiedzieć i dzięki temu możemy poprowadzić lekcję za nieobecnego nauczyciela zgodnie z planem i rozkładem materiału.

Nacobezu (na co będziemy zwracać uwagę), czyli określanie kryteriów oceny pracy ucznia

Ustalenie nacobezu, czyli kryteriów oceny pracy ucznia wydaje się jednym z najłatwiejszych elementów oceniania kształtującego. Być może wynika to z utrwalonego wśród nauczycieli nawyku opierania oceny o wymagania programowe, a także z tego, że duża część z nich systematycznie przekazuje uczniom te wymagania. Dopiero kiedy poznajemy bliżej cele, dla których określamy nacobezu, jego istotę i formę, odkrywamy nowe możliwości, zawarte w tym prostym pomysśle. Wielu nauczycieli uświadamia sobie, że stosowanie nacobezu stwarza szerokie możliwości ukierunkowania pracy uczniów, ułatwia wprowadzenie korekt do uczenia się i przyspiesza postępy w nauce. Nauczyciele, którzy nie widzą sensu rozróżniania celów od nacobezu, często argumentują, że nie ma potrzeby podawać nacobezu, gdyż ono wynika bezpośrednio z celów. Czy nie można od razu zamiast celów podać nacobezu?

Nie, nie można tego zrobić, bo **cel to kierunek, w jakim zmierzmy, zaś nacobezu to droga**. Ta droga może być różna. Gdy cel brzmi: „Poznasz kompozycję utworu X”, można go osiągnąć na różne sposoby. Zależnie od tego, co chcemy akcentować, wybieramy, co umieścić w nacobezu. Po co podawać kryteria, skoro już je widzę w celach?

Nacobezu to dokładne wytyczne dla ucznia, wskazówki, czego uczeń musi się nauczyć. Przy podanym wyżej celu, możemy wymienić: znajomość cech gatunkowych noweli, wskazanie wydarzenia, które stanowi punkt kulminacyjny w „Latarniku” Sienkiewicza, zredagowanie planu wydarzeń przedstawionych w utworze, znajomość definicji pojęcia „retrospekcja”. Dla rozdzielania celów i nacobezu najważniejsze jest, aby przy ich formułowaniu zadawać sobie właściwe pytania:

- **Pytanie o cele: Po co chcę tego uczyć?; Po co mamy się tego uczyć?**
- **Pytania o nacobezu: Co będę chciała sprawdzać?; O co spytam na sprawdzianie?**

Pytania te pokazują, że cele i nacobezu nie są tożsame, bo funkcja, którą ma pełnić podawanie celu jest zupełnie inna niż ta, której służy nacobezu. Cel jest po to, aby rozumieć, po co się czegoś uczyć jako uczeń i po co tego uczyć jako nauczyciel. Nacobezu ma uzmysłwić, czego dokładnie uczeń ma się nauczyć, co ma umieć, czego nauczyciel będzie od uczniów wymagał.

Warsztaty: Propozycja ćwiczenia: Czy to cel czy nacobezu?

Rozdajemy uczestnikom szkolenia tabelkę, w której są trzy kolumny. W pierwszej, w kolejnych wierszach, mamy wpisane następujące punkty:

1. Typ szkoły, klasa.
2. Temat lekcji.
3. Cele lekcji.
4. Cele lekcji w języku ucznia.
5. Nacobezu.

Dwie pozostałe kolumny są puste. Nauczyciele w małych grupach (np. 4 os.) wypełniają drugą kolumnę dla wymyślonej lekcji. Następnie grupy wymieniają się formularzami (po kole). Rozdajemy kryteria poprawności formułowania celów:

1. Czy cele lekcji są sformułowane jako odpowiedź na pytanie „po co tego uczyć?”
2. Czy traktują o ważnych kwestiach tego tematu?
3. Czy nie są zbyt szczegółowe?

Kryteria poprawności formułowania celów w języku ucznia:

1. Czy cele w języku ucznia odpowiadają na pytanie „po co się tego uczyć?”
2. Czy sformułowane są językiem jasnym dla ucznia z tego poziomu nauczania?
3. Czy nie zawierają trudnych pojęć, słów, sformułowań?

Kryteria poprawności formułowania nacobezu:

1. Czy nacobezu jest odpowiedzią na pytanie: „Co będę sprawdzała?” lub „Czego uczeń ma się nauczyć?”
2. Czy nacobezu jest w formie II osoby (umiesz, wymieniasz, potrafisz, a nie umie, wymienia, potrafi).

Uczestnicy w grupach oceniają poprawność sformułowania celów, celów w języku ucznia i nacobezu. Uwagi i propozycje zmian wpisują w trzeciej kolumnie. Sposób podsumowania zależy od tego, ile mamy czasu: recenzenci przedstawiają oceny na forum albo rozmawiają z autorami w małych grupach.

Kiedy stosujemy nacobezu?

Nauczyciele często pytają, czy powinni formułować nacobezu do każdej lekcji, pracy domowej, kartkówki, sprawdzianu, do każdego rodzaju aktywności uczniowskiej? W obawie o brak czasu, jak i w trosce o wtłoczenie w głowy uczniów jak największej porcji wiedzy, część nauczycieli stosuje uproszczenia i ograniczenia podając nacobezu tylko do sprawdzianów lub tylko raz, na początku całego działu. Zastanówmy się, na ile pożyteczne są tego typu rozwiązania?

Nacobezu jest elementem oceniania, który ma ułatwić sprawdzenie, czy cel został osiągnięty. Skoro tak, to powinno ono towarzyszyć każdemu celowi, czyli występować tam, gdzie uważamy, że warto podać cele. Nacobezu do sprawdzianu jest absolutnie konieczne, ale powinno powstawać stopniowo, jako wymagania do kolejnych lekcji czy umiejętności, które ćwiczymy. Warto zauważyć, że podawanie nacobezu do lekcji ułatwia późniejsze skonstruowanie go do sprawdzianu.

A jak z nacobezu do poszczególnych zadań dla uczniów? Aktywności i zadania dla uczniów możemy podzielić na proste i złożone. Proste to zadania wykonywane w klasie, zadawane do domu lub sprawdzane na kartkówce, typu: wykonaj działanie... odmień przez przypadki... Do takich zadań nacobezu nie jest konieczne. Jeśli zadanie składa się z kilku aktywności, czyli jest złożone (np. rozwiąż równanie..., napisz rozprawkę na temat...), zwykle pracujemy nad nim przez dużą część lekcji, a czasami zadajemy do domu lub na kartkówce. Wtedy powinno mu towarzyszyć nacobezu. Szczególnie jeśli uczeń wykonuje zadanie po raz pierwszy. Czasami, jeśli temat realizujemy na kilku lekcjach, możemy podać nacobezu na pierwszej z nich do całego cyklu.

Pytania o wielkość i treść nacobezu

- Czy nacobezu powinno być krótkie, czy długie? Szczegółowe, czy ogólne?
- Jak sprawdzić, czy uczniowie rozumieją nasze nacobezu?
- Czy można stosować stałe nacobezu?

Obszerność nacobezu zależy od tego, do czego jest to nacobezu formułowane. Co innego, jeśli nacobezu jest do lekcji, a co innego, jeśli do klasówki. A są jeszcze inne okazje: kilka lekcji na jeden temat, praca domowa, prezentacja ustna, projekt. Jeśli „zakres tematu” jest mały, to i nacobezu nie jest duże. Myślę, że już uświadomienie sobie tej różnicy daje pewien dystans do problemu. Na pewno nie istnieją reguły określające optymalną wielkość nacobezu. Każdy nauczyciel powinien wypracować własną strategię. Nadzieja na to, że ktoś określi zasadę: „nacobezu może mieć od 3 do 7 zdań”, jest nierozsądna. Zapewne częściej możemy się spotkać ze zbyt obszernym nacobezu niż z małym. Przekonujemy się, że już liczba celów nie może być za duża. To samo dotyczy nacobezu. Zawsze zastanówmy się:

- Co nasi uczniowie naprawdę muszą wiedzieć po lekcji?
- Czy może są zagadnienia, które utrwala się przy innym temacie?
- Z czego zrobię klasówkę w przyszłości?

Dobrze jest pamiętać przy układaniu nacobezu, że jeśli nie będzie ono za wielkie, to uczniowie będą się w stanie nauczyć wszystkiego, czego oczekujemy i będą mogli osiągnąć sukces. A to spowoduje, że będą chcieli dalej się uczyć. Warto więc zaryzykować małe nacobezu!

Nauczyciele mający jedną godzinę tygodniowo mówią czasem: „Mam tyle materiału do przerobienia a tylko jedną lekcję. Muszę zrobić dużo, więc kryteriów też musi być dużo”. Warto zaproponować wtedy nauczycielom, aby tworzyli bardzo konkretne i szczegółowe nacobezu do całego tematu, a przed lekcją powinni zastanowić się, które z tych kryteriów rzeczywiście uda się zrealizować podczas 30-35 minut lekcji. Wiadomo, że potrzebny jest też czas na sprawdzenie zadań domowych oraz sprawy organizacyjne. Jeśli wybiorą 10 kryteriów, to mają na osiągnięcie każdego około 3 minut. Czy to jest możliwe? A może zdążą tylko poinformować uczniów o poszczególnych kwestiach? Ale czy to aby wystarczy? Zatem lepiej wybrać tylko te kryteria, które rzeczywiście zdążą osiągnąć wraz z uczniami, a pozostałe należałoby przesunąć na kolejną lekcję lub do zadania domowego.

Jeszcze jedna kwestia: nacobezu jest zrozumiałe dla ucznia, jeśli jest konkretne, a uczniowie wcześniej zrozumieli cele (w języku ucznia) - nie powinni mieć kłopotów z jego zrozumieniem. Może przydać się taki test: formułując nacobezu pomyślmy o najsłabszym uczniu w klasie, czy zrozumie on tak sformułowane nacobezu? Dobrym pomysłem jest konstruowanie nacobezu wraz z uczniami, wtedy problem niezrozumiałości znika.

Dostosowanie nacobezu do poziomu uczniów

Nauczyciel formułuje nacobezu dla wszystkich uczniów w klasie. **Czy jednak powinien mieć te same wymagania i oczekiwania wobec każdego ucznia? Jeśli powinien indywidualizować nauczanie, to może również powinien różnicować nacobezu?** Czy jest to wykonalne w klasie, w której mamy zarówno uczniów bardzo zdolnych, jak i z dysfunkcjami? **Czy jeśli zdecydujemy się na jedno nacobezu dla wszystkich uczniów, to wtedy przestajemy motywować do nauki ucznia zdolnego, a ucznia słabego pozbawiamy możliwości osiągnięcia postawionych wymagań?** O jakich uczniach powinien myśleć nauczyciel przystępując do formułowania nacobezu - o zdolnych, przeciętnych, słabych, czy o tych z dysfunkcjami? Zdarza się również, że zawarte w nacobezu kryteria zawężają wymagany zakres materiału. Co robić z pracami uczniów, w których występują niestandardowe, oryginalne, ciekawe, twórcze rozwiązania? Jak oceniać takie prace, które wymykają się ustalonym wcześniej nacobezu?

Nacobezu określa umiejętności i wiedzę, które chcielibyśmy, aby opanowali wszyscy uczniowie. W informacji zwrotnej udzielanej uczniowi oceniamy, czy udało mu się ten cel osiągnąć, a także mamy możliwość dodatkowej motywacji ucznia poprzez wskazanie mu możliwości dalszego rozwoju. Informacja zwrotna pozwala też na docenienie wkładu pracy uczniów, którym opanowanie wszystkich

kryteriów przyszło trudniej i którzy musieli poświęcić temu więcej czasu. Źle musiałyby się poczuć dziecko, któremu nauczyciel powiedziałby: „Dla Ciebie tylko tych kilka kryteriów, bo nie poradysz sobie z resztą”. Zdecydowanie lepiej powiedzieć: „Wszyscy możecie to opanować, zależy to tylko od tego, jak będziecie pracować. Ja Wam pomogę udzielając konkretnych wskazówek.” Indywidualne podejście zarówno do ucznia uzdolnionego, jak i tego z dysfunkcjami to podstawa. **Zatem bazujemy na jednym nacobezu i dodajmy lub odejmujemy kryteria indywidualnie.**

Nacobezu obowiązuje wszystkich uczniów, jednak dla uczniów z dysfunkcjami stosujemy się do wskazań zawartych w opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, jakiegokolwiek etykietowanie uczniów „zdolny”, „przeciętny”, „słaby” – zaprowadzi nas na manowce. Czy można różnicować nacobezu w zależności od możliwości uczniów? Bardzo ostrożnie i tylko w naprawdę wyjątkowych sytuacjach. Zawsze możemy natomiast w informacji zwrotnej dla ucznia, który opanował nacobezu idealnie, wskazać dalsze nacobezu rozwijające go ponad założony program. Takim uczniom przygotujemy nacobezu z gwiazdką, na ocenę celującą. W przypadku języka polskiego są to dodatkowe lektury, na podstawie których może uczeń napisać dodatkowy test lub wypracowanie, uczestniczyć w spotkaniu „gwiazdek”.

Czy nacobezu w ogóle jest potrzebne?

Często nauczyciele zadają pytanie, czy nacobezu w ogóle jest potrzebne. Przecież oni zawsze podawali uczniom wymagania programowe na początku roku i to wystarczało do tej pory. Potwierdzają to następujące opinie i pytania:

1. Uczeń ma się po prostu uczyć i już.
2. Ma podręcznik, zeszyt i to powinno mu wystarczyć.
3. Zawsze jest określone, co będzie na pracy klasowej, więc to nie jest nic nowego dla uczniów.
4. Na początku roku wszyscy podają uczniom kryteria oceniania, więc uczniowie wiedzą, czego się mają nauczyć.
5. Uczniowie przecież uczestniczą w lekcjach, a co za tym idzie – powinni wiedzieć, jak wykonać zadanie domowe i jak przygotować się do sprawdzianu.

Warto wtedy podać przykład lekcji z nacobezu i tej samej lekcji z podanymi wymaganiami programowymi w PSO i zapytać nauczycieli, którą wersję wybraliby, będąc uczniami. **Wymagania programowe napisane są trudnym językiem, zrozumiałym dla nauczyciela, ale już nie dla ucznia.** Poza tym, choć nauczyciela obowiązuje podstawa programowa, nie zawsze realizujemy wszystkie treści programu, zdarza się, że ograniczamy się do najbardziej niezbędnych zagadnień. Mało tego, **uczeń czytając wymagania programowe nie wie, które z nich są najważniejsze i na co zwrócić szczególną uwagę.** Zrozumiałe nacobezu jest mu bardzo pomocne, a już nieocenione jest dla uczniów, którzy opuścili lekcję.

Zapisaane w zeszycie nacobezu to skarb dla ucznia. Przecież po paru lekcjach, paru tygodniach, a nawet po paru godzinach uczeń mający po 6-7 lekcji dziennie nie ma szans spamiętać stawianych mu wymagań. Rodzicowi, który chce pracować z dzieckiem w domu, zapisaane w zeszycie nacobezu jest niezwykle pomocne. Uczeń, który ma zapisaane nacobezu do każdej lekcji, łatwiej i sprawniej może rozplanować sobie czas na przygotowanie do sprawdzianu.

Powody, dla których nauczyciele bywają niechętni nacobezu, to: rutyna, posługiwanie się gotowymi schematami, czasami brak umiejętności w wyborze treści ważnych, z których budujemy nacobezu i trudność w ich formułowaniu. Tych umiejętności nie uczyli i nadal nie uczą na studiach, tylko my na naszych szkoleniach zajmujemy się tym dokładniej. Często widać nieporadność i brak precyzji w formułowaniu nacobezu, kiedy na szkoleniu jest takie ćwiczenie. A więc może to być dla niektórych nauczycieli trudność, wyzwanie, konieczność wyjścia z utartych sposobów działania. Pokonanie tego rodzaju wewnętrznych barier jest kluczem do sukcesu. **Punktem wyjścia do wyznaczenia realnego nacobezu są cele lekcji!**

Warsztaty: Propozycja ćwiczenia: Dwa rodzaje kryteriów oceniania

Nauczyciele otrzymują do wykonania zadanie: część z nich dostaje dokładne, konkretne nacobezu, a część musi wykonać pracę kierując się bardzo szerokimi kryteriami. Trudności, które ich przy tej pracy spotykają, wątpliwości, co autor miał na myśli pisząc takie, a nie inne nacobezu, sprawia, że nauczyciele są skłonni uznać wartość właściwego nacobezu. Szczególnie jaskrawo to wychodzi, gdy grupa pracująca wg szczegółowego nacobezu nie ma większych trudności, ani z wykonaniem zadania, ani z jego oceną koleżeńską.

Trudność w powiązaniu nacobezu z poziomami wymagań i oceną sumującą, czyli oceną

4

Ocenianie kształtujące

Sprawa dotyczy problemów, jakie nauczyciele mają z ocenianiem w ogóle, czyli tworzeniem kryteriów oraz z budowaniem zadań domowych i sprawdzianów. Nie powinno być trudności z powiązaniem nacobezuz poziomami wymagań i dalej z oceną. Poziomy wymagań są we wszystkich publikacjach poświęconych ocenianiu przekładane na kolejne oceny (stopnie).

- a) wymagania konieczne - stopień dopuszczający,
- b) wymagania podstawowe - stopień dostateczny,
- c) wymagania rozszerzone - stopień dobry,
- d) wymagania pełne (dopełniające) - stopień bardzo dobry,
- e) wymagania nie objęte programem (wykraczające) - stopień celujący.

Natomiast powiązanie nacobezu z poziomami wymagań związane jest z wiedzą i umiejętnościami kształtowanymi na każdym przedmiocie (z uwzględnieniem jego specyfiki). Od wielu lat każdy nauczyciel musi określać wiedzę i umiejętności na każdym poziomie wymagań, tworząc swój PSO. Zbudowanie takiego systemu wymagań jest trudne, gdyż obowiązuje tu zasada kumulatywności, to znaczy niższy poziom wymagań musi zawierać się w wyższym.

Oto przykład z przedmiotu - historia: umiejętność pracy z mapą historyczną. Wymagania konieczne: potrafisz wskazać na mapie historycznej podstawowe państwa i miejsca wydarzeń; wymagania podstawowe: z mapy historycznej potrafisz odczytać podstawowe informacje, wykorzystując ją jako źródło wiadomości; wymagania rozszerzone: korzystasz z mapy historycznej i potrafisz wskazać powiązania pomiędzy życiem gospodarczym, organizacją państwa a położeniem geograficznym; wymagania dopełniające: odczytujesz z mapy dynamikę procesów gospodarczych, społecznych i politycznych. Dając uczniom konkretne zadanie z mapą należy pamiętać, aby polecenia odnosiły się do tych wszystkich poziomów wymagań. To samo dzieje się, jeżeli sprawdzamy wiedzę. Zadania dla uczniów powinny odnosić się do wszystkich poziomów wymagań. Ułatwieniem jest w tym wypadku korzystanie z taksonomii Blooma, który podaje zestaw operacyjnych czasowników do każdego poziomu uczenia się (poziomu wymagań).

Odpowiadając na pytanie, jak określić minimum wymagań, czyli określić wymagania konieczne, można powiedzieć, że chodzi w tym wypadku o taki stan wiedzy i umiejętności, który umożliwi uczniowi, z pomocą nauczyciela, dalsze przyswajanie wiadomości i nabywanie umiejętności. Zakres ten jest specyficzny dla każdego przedmiotu. Podstawą sukcesu w „przekładaniu” nacobezu na stopnie są przemyślane i konkretne jego kolejne punkty oraz opracowanie jasnego systemu oceniania w całości opartego na nacobezu. Czy będzie on punktowy, czy procentowy to już jest decyzja nauczyciela. Zasada działa zarówno przy małych zadaniach, jak i przy dużych sprawdzianach, co osobiście sprawdziłam.

Przykład: zadanie z informatyki zawierało polecenie przepisania trzech zdań tekstu oraz zastosowania podstawowych umiejętności formatowania. Schemat oceniania przewidywał za zmianę kształtu czcionki na Verdana - 1 punkt, za zmianę rozmiaru na 14 - 1 punkt, za zmianę koloru czcionki na śliwkowy - 1 punkt, za zastosowanie stylów (B – pierwsze zdanie, I – drugie zdanie, U – trzecie zdanie) - 3 punkty, za wyjustowanie całego tekstu - 1 punkt.

Ogólny pomysł „stopniowania” jest stosowany od dawna i opiera się na zwykłej punktacji. Od ilości uzyskanych punktów zależy stopień, połowa wszystkich punktów zapewnia uczniowi najniższą pozytywną ocenę itd. Jedyna różnica polega na tym, że podane jest bardzo konkretne nacobezu, które obowiązuje zarówno ucznia, jak i nauczyciela i w jego granicach się rozliczamy.

Informacja zwrotna

Ocenianie kształtujące to dawanie uczniom informacji zwrotnej pomagającej im się uczyć. Celem oceniania kształtującego jest poprawa jakości uczenia się uczniów. **Podstawowym narzędziem OK jest trafna i skuteczna informacja zwrotna, którą nauczyciel daje uczniowi.** Ma ona na celu poinformować ucznia, gdzie w swojej nauce jest w obecnej chwili, gdzie powinien być i w jaki sposób może pokonać lukę między stanem obecnym a pożądanym. Informacja zwrotna jest dla oceniania kształtującego kluczowa. **Nie można powiedzieć, że nauczyciel stosuje OK, jeśli zaniedbuje informację zwrotną.** Jednocześnie informacja zwrotna sprawia nauczycielom wiele trudności. Prawidłowa informacja zwrotna, która pomoże uczniowi się doskonalić, powinna zawierać cztery elementy:

- a) wskazywać dobre elementy w pracy ucznia,
- b) pokazać to, co wymaga poprawy, nad czym uczeń musi jeszcze popracować,
- c) dawać wskazówki, jak należy to poprawić,
- d) dać wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej.

Informacja zwrotna musi być ściśle powiązana z nacobezu (kryteriami sukcesu) i tylko do niego się odnosić. Udzielanie czteroelementowej informacji zwrotnej wiąże się zawsze ze zmianami w warsztacie pracy nauczyciela. Wcześniej najczęściej nauczyciele formułowali dla ucznia komentarz, który zawierał w sobie niektóre elementy IZ. Jak zbudować pełną informację zwrotną do różnorodnych prac ucznia? Wiąże się to przecież z koniecznością odnalezienia w każdej z prac zarówno stron słabych, wymagających poprawy, jak i dobrych, co czasem sprawia kłopot.

Kolejną kwestią jest zróżnicowanie samej informacji zwrotnej – pisemna może wyglądać inaczej niż ustna. Jak wybrać najlepszą dla ucznia i nauczyciela formę IZ?

W związku z tymi problemami pojawiają się następujące pytania:

- Jak za każdym razem sformułować pełną IZ?
- Jak przestrzegać zasad umowy wynikającej z nacobezu i nie wpisywać w IZ wszystkich uwag do pracy?
- Czy pisać IZ do pracy ucznia, która nie zawiera treści - jest tylko podpisana?
- Co napisać w IZ, jeśli uczeń oddał pustą kartkę?
- Czy IZ w postaci tabelki spełnia funkcję pełnej informacji zwrotnej?

W sytuacji braku pozytywów zawsze można docenić sam fakt podjęcia przez ucznia trudu, ale generalnie każda taka sytuacja wymaga szczególnego podejścia, warto po prostu porozmawiać z uczniem o przyczynach takiej „wpadki”. IZ ma oprócz jasnego i konkretnego informowania o spełnieniu kryteriów z nacobezu także funkcję wspierającą i motywującą. Takiego wsparcia możemy uczniowi udzielić nawet w sytuacji, gdy żadne z kryteriów nie zostało spełnione. Ważne jest, aby uświadomić nauczycielom, że OK pomaga stworzyć atmosferę, która sprzyja uczeniu się. Jeśli chcemy ją zbudować, musimy przede wszystkim zacząć od określenia jasnych reguł gry, których nie możemy potem zmieniać w trakcie.

Nieskuteczna informacja zwrotna

Warto pochylić się w sposób szczególny nad ustną formą informacji zwrotnej. Jest ona bardzo praktyczna – nie zabiera wiele czasu, nauczyciel nie musi wkładać w nią tak wiele pracy, jak w przygotowanie IZ pisemnej. Dzięki rozmowie nawiązuje indywidualny, bliski kontakt z uczniem. Przy wszystkich jej zaletach, pojawiają się jednak wątpliwości dotyczące skuteczności tej formy IZ. Nauczyciele obawiają się, że uczeń nie skorzysta z udzielanych rad, ponieważ nie jest w stanie ich zapamiętać. Nauczycielowi trudniej jest także taki komentarz sformułować – musi pamiętać o zawarciu w nim czterech punktów IZ. Na skuteczność IZ ma wpływ nie tylko jej forma (pisemna czy ustna), ale także warunki i sposób, w jaki została przekazana (życzliwa atmosfera, odpowiedni poziom motywacji, zaangażowanie obu stron). Nie bez znaczenia jest także ciągłe przygotowywanie uczniów do aktywnego słuchania, bo to zwiększa szansę na efektywność IZ. Uczeń powinien dokładnie wiedzieć, co już dobrze opanował, jakie ma braki, w jaki sposób ma poprawić pracę i jak zaplanować dalszą naukę. Na pewno nieskuteczna będzie IZ zbyt długa, napisana czy wygłoszo-

na niezrozumiałym językiem. **Ustna forma IZ dobrze sprawdza się w pracy wychowawczej z uczniami**, przynosi ona dobre efekty. Ustna forma IZ ma także swoje zastosowanie podczas Treningu Zastępowania Agresji. **Warto próbować doprowadzić do sytuacji, w której uczniowie na podstawie dokładnego nacobezu sami oceniają swoje prace, a my je zbierzemy, przejrzymy i ewentualnie dopiszemy tylko dwa elementy IZ - rady, jak poprawić oraz co robić dalej.**

Czytelna i zrozumiała dla ucznia informacja zwrotna, najlepiej skierowana bezpośrednio do niego, będzie również dla rodzica świetnym źródłem wiedzy o umiejętnościach i postępkach w nabywaniu kolejnych wiadomości przez jego dziecko.

4

Warsztaty: Propozycja ćwiczenia: Udzielanie ustnej informacji zwrotnej

Podzielić uczestników szkolenia na trójki i w każdej trójce poprosić o podzielenie się rolami: ucznia, nauczyciela i obserwatora. Uczeń ustala razem z nauczycielem dziedzinę wiedzy lub konkretne zagadnienie. Następnie nauczyciel zadaje pytanie, a uczeń odpowiada na nie w kilku zdaniach. Na końcu nauczyciel udziela czteroelementowej ustnej IZ. Obserwator sprawdza, czy w IZ znalazły się cztery niezbędne elementy.

Na forum podsumowujemy ćwiczenie - strony opisują swoje doświadczenia, formułują rady. Kwestią istotną jest długość przekazanej IZ – często nie trwa ona nawet trzech minut.

Żądanie stopni przez uczniów

Uczniowie w naszej szkole przyzwyczajeni są niestety do ustawicznego otrzymywania stopni. Każdy najmniejszy nawet wysiłek musi kończyć się oceną wystawianą przez nauczyciela. Dlatego wprowadzając ocenianie kształtujące napotykamy na opór uczniów, którzy nie chcą poprawiać prac, nie interesują się nauką. Interesuje ich jedynie otrzymanie stopnia. Często podobnie zachowują się ich rodzice. Jak zmienić ich nastawienie? Nadmierne dążenie do tego, aby mieć stopnie (pozytywne) bierze się także z braku poczucia bezpieczeństwa. Uczeń zagrożony, chce „złapać” pozytywne oceny i mieć spokój. W szkołach ponadgimnazjalnych uczniowie często uczą się tych przedmiotów, z którymi wiążą swoją przyszłość, z pozostałych „złapanie” kilku pozytywnych stopni zupełnie ich satysfakcjonuje. Kluczową rolę odgrywa więc motywacja i praca nad nią.

Pomóc może rozmowa z uczniami i rodzicami na temat tego, co im daje stopień, a czego dowiadują się dzięki informacji zwrotnej. Możemy zastosować ćwiczenie: pokazać sprawdzian oceniony stopniem i spytać: „Co wiemy na podstawie stopnia, o wiedzy i umiejętnościach ucznia?”; „Czy wiemy, nad czym uczeń powinien jeszcze popracować?”; a potem pokazać ten sam sprawdzian z informacją zwrotną.

Napisanie czteroelementowej informacji zwrotnej do pracy ucznia jest początkiem pracy. Aby uczeń skorzystał z IZ, powinien zastosować się do naszych rad i wykonać zalecane ćwiczenia. Często tak się jednak nie dzieje. Jakie są przyczyny takich sytuacji i jak dać sobie z nimi radę? Pomocna być może wymiana doświadczeń i przykłady sukcesów nauczycieli napotykalających na tę samą trudność.

Wymieniliśmy ich kilka:

1. Uczeń nie poprawia pracy zgodnie ze wskazówkami zawartymi w IZ.
2. Uczeń lekceważy IZ - woli przygotować się do innego przedmiotu, na którym dostaje stopnie.
3. Uczeń wielokrotnie poprawia tę samą pracę.
4. Uczniowie nie mają ochoty poprawiać prac - wolą od razu otrzymać ocenę, choćby dopuszczającą.
5. Nauczyciel dał uczniowi informację zwrotną i otrzymał poprawę – czy powinien powtórnie sprawdzić pracę, czy przy niej powinien powtórnie napisać IZ?

Jeśli większość uczniów nie poprawiła zgodnie ze wskazówkami swoich prac, to znaczy, że należy zastanowić się nad jakością/jasnością naszego nacobezu i informacji zwrotnej. Może jest zbyt trudna, ogólna itp. Jeżeli nie mamy nic sobie do zarzucenia, to być może problem leży w zespole klasowym – brak motywacji do nauki, zmęczenie, bunt itp.

Podstawą jest rozmowa z uczniami – dlaczego tak się dzieje. Czasem warto to konkretne zadanie „odpuścić”, można z uczniami spisać kontrakt. PSO powinien opisywać konkretny sposób poprawy pracy: ilość popraw, termin w jakim poprawa ma nastąpić, sposób w jaki nauczyciel odniesie się do poprawy.

W wielu PSO uczeń może poprawić pracę raz, a termin, poprawy waha się od tygodnia do dwóch. Ilość pozytywnych zaliczeń jest brana pod uwagę przy wystawieniu oceny końcowej (semestralnej). Ważne jest aby, wyznaczyć konkretny, rozsądny termin poprawy pracy i konsekwentnie go dotrzymać, żeby uczniowie wiedzieli, że będą to będzie sprawdzane.

Mylenie IZ z oceną opisową

Informacja zwrotna powinna zawierać cztery elementy. Typowa ocena opisowa jest uboższa - wyszczególnia to, co uczeń opanował i wskazuje, z czym ma problemy. IZ powinna pojawiać się systematycznie i towarzyszyć procesowi uczenia się, a nie podsumowywać na koniec semestru czy roku dokonania ucznia. Podkreślam, że „pieczątki”, które pojawiają się w trakcie roku szkolnego, to też oceny sumujące. Ważne jest uzmysłowienie nauczycielom, że:

- a) ocena opisowa przekazywana jest rodzicom najczęściej dwa razy w roku: na zakończenie semestrów lub kwartałów; ma charakter podsumowujący dokonania dziecka w danym czasie; zawiera pewne wskazówki do pracy, ale mają one charakter ogólny, wskazujący w jakim kierunku w ogóle powinna pójść praca z dzieckiem,
- b) ocena opisowa nie odnosi się do konkretnego działania na lekcji, ćwiczenia, pracy, odpowiedzi ustnej lub małej kartkówki – nie wyływa z nacobezu; ma ogólny charakter,
- c) w ocenie opisowej nie ujmuje się tego, co należy poprawić.

Dobrym ćwiczeniem jest przygotowanie semestralnej oceny opisowej lub zapisanej na świadectwie i zestawienie jej z krótką informacją zwrotną napisaną po konkretnym zadaniu do nacobezu.

Współpraca z rodzicami

Ocenianie kształtujące jest przełomem nie tylko w relacji nauczyciel – uczeń. W pracy nauczyciela pojawia się nowy sojusznik – rodzic. Może on w większym niż do tej pory stopniu uczestniczyć w nauce swojego dziecka. Może wspierać autorytet nauczyciela dzięki ciągłej współpracy. Opiera się ona na realizacji zadań określonych w informacji zwrotnej, skierowanej przecież nie tylko do ucznia, ale także do jego rodziców. W domu rodzice mogą pomagać dziecku w nauce dzięki jasno określonym kryteriom sukcesu – NACOBEMU. Od nauczyciela jednak zależy, w jaki sposób rodzice do tej współpracy zostaną zaproszeni i jak będą do niej przygotowani. Problemy, które pojawiły się w dyskusji na temat roli rodziców w ocenianiu kształtującym, dotyczyły:

- a) jasnego określenia zasad współpracy, aby rodzice chcieli w niej uczestniczyć i rozumieli jej potrzebę,
- b) właściwej zachęty do współpracy, zwłaszcza do pracy z dzieckiem nad poprawą elementów określonych w informacji zwrotnej,
- c) dotarcia do wszystkich rodziców, także rodziców dzieci uczących się w szkole ponadgimnazjalnej.

Na początku roku szkolnego klas pierwszych organizujemy indywidualne spotkania wychowawcy z rodzicami i uczniem. To wówczas, w przyjaznej i bezpośredniej atmosferze rozmawiamy o oczekiwaniach ucznia i rodziców oraz przedstawiamy ofertę i możliwości szkoły. To na tym spotkaniu pojawia się okazja i szansa zarazem, aby uzgodnić warunki skutecznej współpracy i uzasadnić wagę udziału rodziców w życiu szkoły. Taka forma pozwala na ogólne wyjaśnienie zasad oceniania kształtującego. Dzięki niej możemy także uzasadnić przydatność oceniania kształtującego, odnosząc się do warunków i atutów naszej szkoły. Aby zachęcić rodziców do czytania informacji zwrotnej nie wystarczy mówić do nich na ten temat. Warto pokazać im np. na wywiadówce anonimową pracę ucznia z IZ, a potem pracę poprawioną dzięki otrzymanej informacji zwrotnej. Poprosić, żeby w parach, albo małych grupach porównali obie prace i znaleźli elementy poprawione, uzupełnione. Jeśli do tego pozwolimy im wypowiedzieć się na temat: „Co rodzic mógłby zrobić, żeby pomóc dziecku poprawić pracę opatrzoną informacją zwrotną?”, uzyskamy listę pomysłów na współpracę w ocenianiu kształtującym. Warto też zademonstrować nacobemu np. do lekcji i pracy domowej i zapytać, czy bez tych wskazówek łatwo byłoby napisać dobrą pracę, wykazać znaczenie samooceny dla uczenia się itp.

Warsztaty: Etapy i sposoby wprowadzania OK we współpracy z rodzicami

Proces wprowadzania oceniania kształtującego w klasie można prowadzić równoległe z procesem informowania o nim rodziców. Powinien być to proces systematyczny, dlatego warto zacząć od pierwszego w roku spotkania z rodzicami i kontynuować go przez cały rok szkolny. Proponuje się wprowadzić kwadrans z OK, czyli każde zebranie z rodzicami zaczynać od OK właśnie.

- 1. Spotkanie pierwsze** – posługując się plakatem „Nasza szkoła jest OK” informujemy o nowej metodzie nauczania, bardzo krótko prezentując zasady oceniania.
- 2. Spotkanie drugie** – na początku spotkania podajemy jego cele (od tej pory każde spotkanie z rodzicami zaczynamy od przedstawienia celów). Informujemy o sposobach informowania uczniów o celach (cele w języku ucznia). Na końcu spotkania za pomocą zdań podsumowujących odnosimy się do celów (robimy to konsekwentnie na każdym spotkaniu).
- 3. Spotkanie trzecie** – proponujemy, aby rodzice w grupach stworzyli nacobezu (można to wyjaśnić prostymi słowami, nie używając terminu nacobezu) do porządkowania pokoju przez ich dziecko. Potem pokazujemy im nacobezu, które dajemy uczniom np. do sprawdzianu i jakiejś pracy domowej i wyjaśniamy, czemu to służy. Zachęcamy do wypowiedzi o korzyściach (runda bez przymusu).
- 4. Spotkanie czwarte** – rozdajemy pracę ich dzieci ze stopniem i pytamy, czego się dowiedzieli, potem rozdajemy pracę z IZ i zadajemy to samo pytanie. Wyjaśniamy, czemu służy IZ.

Ważne, żeby dysponować przykładami celów, nacobezu, IZ i po minimalnej porcji teorii pokazywać, jak robimy to w klasie.

Gdzieś w połowie roku można pokusić się o lekcję otwartą dla rodziców.

Część I:

Opowiadając rodzicom o stosowaniu oceniania kształtującego w pracy z klasą, do której uczęszczają ich dzieci, mówimy również o informacji zwrotnej: „Jednym z elementów OK jest tzw. informacja zwrotna, czyli komentarz do pracy ucznia. W tej chwili chciałabym przedstawić Państwu kilka przykładów takich komentarzy”. Rozdajemy rodzicom kartki z czterema różnymi IZ (jeden egzemplarz na 2-3 osoby). Ewentualnie czytamy te komentarze głośno. Przykłady komentarzy:

I Porażka! Niczego się nie nauczyłeś. Zapomniałeś o najważniejszych szczegółach. Zero korzystania ze wskazówek nauczyciela. Totalny brak odpowiedzialności za własną naukę. Jestem rozczarowana.

II Zadania są rozwiązane niedbale, bardzo dużo w nich błędów rachunkowych. Nie przeliczyłeś jednostek na obowiązujący układ SI. Dobrze wypisałeś dane i szukane, znasz obowiązujące prawa i zasady. Dobrze stosujesz wzory. Powinieneś dbać o czytelność pracy i porządek w obliczeniach. Dalszym etapem Twojej pracy powinno być samodzielne rozwiązywanie zadań ze zwróceniem uwagi na jej czytelność.

III Jacku! Dziękuję Ci za napisanie dobrej pracy. Bardzo dobrze poradziłeś sobie z odpowiedzią na pytanie z tematu. Pamiętałeś też o zasadach redagowania rozprawki. Wykazałeś się doskonałą znajomością lektury. Niestety nadal masz problem z ortografią, szczególnie z pisownią „rz” po spółgłoskach. Przypomnij sobie zasady i częściej korzystaj ze słownika ortograficznego.

IV Nieźle – dobry. Możemy rozdać kartki i jednocześnie przeczytać komentarze głośno. Po zapoznaniu się rodziców z komentarzami pytamy, który z powiedział im najwięcej o tym,

co dziecko już umie i co powinno zrobić, żeby poprawić swoje umiejętności. Prosimy też o zwrócenie uwagi na formę komentarza i odpowiedź, który z tych komentarzy oni sami przyjęliby z najmniejszym buntem, pomimo tego, że zawiera również uwagi negatywne. Możemy też zwrócić uwagę na różnicę między oceną kształtującą i sumującą. Podsumowujemy wypowiedzi rodziców. Można zapisać na tablicy cechy dobrej IZ. Mówimy rodzicom, że dzieci do niektórych swoich prac będą takie właśnie informacje otrzymywać zamiast oceny.

Część II:

Jeżeli atmosfera jest sprzyjająca, możemy zaproponować rodzicom podział na grupy i napisanie informacji zwrotnej osobiście. Każdej grupie wręczamy kartkę z opisem trudnej wychowawczo sytuacji

i prosimy o napisanie informacji zwrotnej zgodnej z zapisanymi wcześniej regułami. Propozycje sytuacji do wykorzystania:

- Uczeń uciekł z lekcji.
- Dziecko nie chce odrabiać lekcji, ani się uczyć.
- Dziecko zniszczyło rzeczy kolegi, który mu dokuczał.
- Dziecko wszędzie rozrzuca swoje rzeczy.

Dajemy rodzicom czas na ustalenie i napisanie IZ. Czytamy głośno przygotowane IZ (lub prosimy o to jedną osobę z grupy), konfrontując je z zapisanymi wcześniej regułami.

Podpowiedzi

Zapoznanie się z ideą OKeja powinno być pierwszym krokiem nauczyciela przygotowującego zebranie z rodzicami. Należy podjąć decyzję, o czym rodzice powinni wiedzieć. Możemy poinformować ich, że:

1. Będą mogli w każdej chwili dowiedzieć się nie tylko tematu lekcji, ale też, jaki był cel lekcji (zaglądając do zeszytu lub pytając dziecko).
2. Zamierzamy zadbać o to, by w klasie panowała atmosfera uczenia się i współpracy, więc dzieci częściej niż dotąd będą pracować w parach i grupkach.
3. Uczenie się jest procesem indywidualnym i bez pracy własnej dziecka na lekcjach i w domu nie jest możliwe osiągnięcie sukcesu w nauce. Nauczyciel będzie oczywiście pomagał w nauce, dbał o to, aby lekcje były interesujące i żeby uczniowie angażowali się w pracę, ale nic nikomu do głowy włożyć nie można na siłę.
4. Zetkną się z nowym przekazem informacji o postępach dziecka w nauce: po pierwsze będą mogli sami sprawdzić, co dziecko potrafi i umie, czytając nacobezu i rozmawiając z dzieckiem na ten temat, po drugie – zapoznając się z informacją zwrotną, jaką dziecko będzie otrzymywać zamiast ocen za niektóre swoje prace.
5. Taki sposób uczenia sprawdza się w wielu szkołach w Polsce i na świecie.

Koniecznym jest poprosić rodziców, żeby zaczęli pytać dziecko, czego się nauczyło w szkole (zamiast „jak było?” i „co dostałeś?”), żeby zachęcali dziecko do rozmowy o tym, czego nowego dowiedziało się na lekcjach, bo to też jest uczeniem się (powtarzanie wiedzy, przypominanie sobie jej).

Największą przeszkodą w przekonaniu rodziców do zasad OK są ich przyzwyczajenia. Podobnie jak wielu nauczycieli i uczniów, także wielu rodziców wierzy, że tylko stopień jest właściwym sposobem oceny umiejętności i wiedzy ich dzieci. Uważają, że ocena niedostateczna może mieć ważną funkcję wychowawczą i mobilizującą do pracy. Nie są przeciwni sytuacjom stresowym w szkole, gdyż sądzą, że dzięki temu uczniowie są bardziej zmobilizowani do pracy. Wydaje im się, że ocena jest wystarczającym źródłem wiedzy o nauce ich dziecka, a czytanie informacji zwrotnej jedynie niepotrzebną stratą czasu. Rodzice podchodzą nieufnie do informacji zwrotnej z kilku powodów. Z pewnością na początku nie rozumieją zasad, które chcemy wprowadzić. Z ich doświadczenia szkolnego wynika, że nauczyciele motywować powinni przede wszystkim stopniami – rodzice często nie znają innych metod. W tej sytuacji stajemy przed kolejnymi problemami do rozwiązania:

1. Jak przekonać rodziców, że ocena kształtująca daje więcej informacji niż ocena sumująca?
2. Co zrobić, gdy rodziców interesuje tylko i wyłącznie to, żeby dziecko zaliczyło i nie miało problemów w szkole?
3. Jak postępować, gdy rodzic mówi: „Najlepiej by było, gdyby Pani pisała komentarz, ale też dawała stopień”?
4. Jak rozwiązać obawy rodziców przed brakiem ocen sumujących, a tym samym (w ich mniemaniu) przed brakiem motywacji?

Ćwiczenie angażujące rodziców, które pozwala im na samodzielne opracowanie wniosków

Proponuję na spotkaniu z rodzicami powiesić plakat, na którym wcześniej zapisaliśmy sprzeczne opinie i poprosić rodziców o wyrażenie opinii przez podniesienie ręki. Odczytujemy po jednej opinii, liczymy ilu rodziców się z nią zgadza i zapisujemy obok liczbę. Przykłady opinii:

1. Nauczyciel powinien przede wszystkim pomagać uczniom w uczeniu się.
2. Nauczyciel powinien przede wszystkim oceniać uczniów stopniem.
3. Chcę, aby moje dziecko uczyło się dla ocen.
4. Chcę, aby moje dziecko rozumiało, że nie uczy się dla stopni, tylko dla siebie.
5. Chcę, aby nauczyciel systematycznie obserwował moje dziecko i dawał mu wskazówki do poprawy.
6. Chcę, aby nauczyciel systematycznie kontrolował moje dziecko i wystawiał takie oceny, na jakie sobie zasłuży.
7. Uważam, że nauczyciel powinien dostrzegać i doceniać wysiłek mojego dziecka oraz zachęcać je do pracy.
8. Uważam, że zadaniem nauczyciela jest wskazywanie, czego uczeń nie umie.
9. Moje dziecko ma prawo czegoś nie rozumieć, nie umieć, nie potrafić.
10. Moje dziecko powinno na bieżąco rozumieć i umieć to, czego naucza nauczyciel.

Na koniec ćwiczenia dokonujemy podsumowania, które powinno pokazać wyższość oceny kształtującej nad sumującą. Zasady współpracy z rodzicami, reguły, do których nauczyciel i rodzic będą się mogli odwołać. Dobrze skutkuje umówienie się z rodzicami na współpracę: „W tym roku postaram się pracować z Państwa dziećmi inaczej, będę stosować OK, który jest uznawany w świecie za bardzo efektywną metodę nauczania. Oczekuję Państwa pomocy, bo OK nie jest łatwy. Musimy współpracować, aby móc osiągnąć efekty. Oczekuję od Państwa:

1. Czytania informacji zwrotnej, którą będę pisała pod pracę ucznia.
2. Podpisu pod moim komentarzem.
3. Zapytania dziecka, czy zastosowało się do moich wskazówek.
4. Zgłaszania mi uwag i wskazówek, które przyjdą Państwu do głowy.

Ocena sumująca a ocenianie kształtujące

Wprowadzenie oceniania kształtującego oznacza poważną zmianę w sposobie oceniania. **Ocenianie kształtujące to filozofia uczenia się i nauczania, której fundamentem jest przekonanie, że istotą uczenia się jest potrzeba rozwoju, nie zaś dążenie do zdobywania stopni.** Informacja zwrotna to kluczowy element OK i najlepsze narzędzie, dzięki któremu nauczyciel może wspierać i kierować rozwojem umiejętności ucznia. Aby mogła odnieść właściwy skutek, powinna być wyraźnie oddzielona od oceny wyrażonej stopniem. Badania pokazują bowiem, że gdy uczniowie otrzymują pracę ocenioną zarówno stopniem, jak i informacją zwrotną, skupiają się tylko na stopniu i nie korzystają ze wskazówek zawartych w IZ. Trzeba jednocześnie wyraźnie podkreślić, że w ocenianiu kształtującym nie postulujemy wcale rezygnacji z oceny sumującej, która również pełni ważną rolę w procesie nauczania. Jaką więc przyjąć strategię oddzielania oceny kształtującej od oceny sumującej? Które formy pracy powinny być oceniane informacją zwrotną, a które stopniem?

Nie ma jednej reguły. Jednak ważne jest, aby uczniowie wiedzieli, jakie zasady w danym czasie obowiązują. **Jeśli oceniamy w trakcie procesu uczenia się, to wykorzystujemy ocenę kształtującą, jeśli zaś podsumowujemy etap pracy i określamy, ile uczeń się nauczył, to stosujemy ocenę sumującą, czyli cyferkę.**

Kształtującą warto oceniać prace krótkie, dotyczące kilku, trzech, czterech elementów wiedzy i umiejętności. Służą one opanowaniu tych elementów, utrwaleniu ich. Dzięki informacji zwrotnej uczeń może łatwo ocenić, czy daje sobie radę z wymaganiami ujętymi w nacobezu. Przygotowanie do kolejnych lekcji, odrobienie pracy domowej, także powinny być oceniane kształtująco. Istotny jest tutaj aspekt wychowawczy i kwestia odpowiedzialności uczniów. Jeśli uczeń nie ma pracy domowej, nie otrzyma od nas informacji zwrotnej, ale to jego decyzja – traci szansę na nauczenie się czegoś i sprawdzenie, co już potrafi. Uczniowie wykonują prace domowe, bo wiedzą, po co mają je wykonać, co ćwiczą w ten sposób lub jakie elementy wiedzy i umiejętności utrwalają za ich pomocą. Dzięki temu uczą się świadomie. W takich klasach rzeczywiście wystarczy oceniać sumująco sprawdziany, a kartkówki – poprzez informację zwrotną (niekoniecznie od nauczyciela).

Trudniejsze zagadnienia, nowo wprowadzone i z obszerniejszym nacobezu, powinny podlegać pisemnej informacji zwrotnej od nauczyciela. Można jednak wprowadzić informację zwrotną dwustopniową – najpierw uczniowie dokonują samooceny lub oceny koleżeńskiej, a potem otrzymują informację zwrotną od nauczyciela. Część nacobezu sprawdzają sami uczniowie, część – nauczyciel.

Przy prostych pracach, w których nauczyciel może podać prawidłowe odpowiedzi, najlepiej jest zaproponować uczniom samoocenę. Tu warto wyjaśniać, że samoocena to nie to samo co autokorekta. Uczeń poprawia pracę, porównując ją z wzorcem, a potem na tej podstawie określa, co już potrafi i nad czym musi pracować. Ocena koleżeńska jest doskonała przy sprawdzaniu prac domowych, ale przynajmniej na początku muszą to być prace proste.

Ustna informacja zwrotna jest najbardziej korzystna przy ocenianiu ustnych wypowiedzi ucznia. Uczeń powinien jednak zapisać sobie jej najważniejsze punkty. W przypadku ucznia z trudnościami w nauce ustna informacja zwrotna umożliwi dialog, dzięki któremu nauczyciel może dotrzeć do źródła problemu. W przypadku ucznia uzdolnionego taka informacja pozwoli wspólnie zaplanować jego rozwój.

Zauważalny jest istotny problem z informacją zwrotną stosowaną do kartkówek. Kartkówka to dużo prostsza forma niż sprawdzian – obejmuje znacznie mniejszą partię materiału, więc uczniowi łatwiej się do niej przygotować. **Ocenianie wszystkich kartkówek kształtująco, a sprawdzianu sumująco może dać nauczycielowi (a i samemu uczniowi) nieco mylny obraz sytuacji.** Może się bowiem okazać, że uczeń dobrze radzi sobie z krótkimi kartkówkami, otrzymuje bardzo pozytywne komentarze do nich, natomiast nie potrafi ogarnąć dużej partii materiału, nie dostrzega wzajemnych powiązań pomiędzy poszczególnymi tematami. Wtedy sprawdzian wychodzi nie najlepiej, a sumująca ocena może się okazać krzywdząca dla dziecka, które pracowało na bieżąco. Dlatego właśnie stosujemy ocenianie kształtujące do umiejętności sprawiających trudność podczas testu, które należy dobrać na podstawie analizy wyników np. egzaminów gimnazjalnych. Umiejętności, które sprawiają uczniom największą trudność, kształtowane i ćwiczone są częściej i to właśnie do nich wystawiamy informację zwrotną. Po ustalonym czasie te same umiejętności zostają oceniane przez mnie sumująco.

Zasady, obowiązujące przy ocenianiu, mogą dotyczyć na przykład kwestii:

- a) które prace opatrzone będą informacją zwrotną,
- b) ile razy ta sama praca będzie oceniana kształtująco,
- c) kiedy i co ocenione zostanie za pomocą stopnia,
- d) czy praca oceniona kształtująco może być później oceniona sumująco,
- e) czy kilka razy poprawiana praca może być oceniona stopniem,
- f) co będzie, jeśli uczeń nie poprawi pracy.

Ocena kształtująca ma służyć rozwojowi wiedzy i umiejętności, które w końcu i tak zostaną ocenione stopniem. Nauczyciele mają więc czas na dokładne przemyślenie zmian potrzebnych w WSO. Wydaje się, że nie są one konieczne od następnego tygodnia po radzie szkoleniowej. Ważne jest, by dobrze przygotować sobie grunt – powoli przekonywać uczniów, rodziców, a przede wszystkim siebie, że ważna jest nauka dla pogłębiania wiedzy i umiejętności, a nie dla ocen.

Poza tym wyraźnie należy powtórzyć, że OK zakłada zmniejszenie liczby ocen na rzecz informacji zwrotnej, a nie całkowitą z nich rezygnację. Chyba „najbezpieczniejszy” jest zapis w WSO, że nauczyciel niektóre prace ocenia kształtująco. Oczywiście ważne jest, by uczniowie wcześniej wiedzieli które.

Niektórzy nauczyciele sądzą, że stopień końcowy należy wystawić ze stopni i z informacji zwrotnych, bo skoro IZ jest formą oceny, to nie można jej pominąć. IZ na stopień się nie przelicza. IZ spełnia inną funkcję – daje informację, która ma pomóc w procesie uczenia się. Stopień wystawiany na koniec roku nie jest też średnią arytmetyczną, wyciągniętą ze stopni cząstkowych. Stopnie cząstkowe są podstawą do wystawienia stopnia końcowego, ale nauczyciel uwzględnia przecież jeszcze inne, dość niewymierne czynniki jak zaangażowanie, zdolności ucznia, jego pracowitość. „Przeliczanie” na stopień takich czynników jest tak samo karkołomne, jak „przeliczanie” IZ. Jednakże nauczyciel może oszacować, na ile uczeń korzysta ze wskazówek zawartych w IZ i czy robi postępy związane z IZ, w żadnym wypadku nie zamieniając tego na stopnie, punkty itp.

Chyba za bardzo chcemy sformalizować proces uczenia, uczynić go całkowicie wymiernym, często pod

wpływem zewnętrznych wymagań. Tymczasem każdy uczeń jest inny i każdy uczy się inaczej, dlatego szeregowanie „od... do...” jest błędne. Ocena kształtująca sprzyja indywidualizacji, trzeba tylko dostrzegać jej różne funkcje. Chęć archiwizowania każdej informacji zwrotnej może sprawić nauczycielowi kłopot. Z IZ pisemną nie ma problemu.

Techniki zadawania pytań. Pytania kluczowe.

Co zrobić, żeby uczniowie zadawali pytania samodzielnie sformułowane i dowodzące umiejętności logicznego myślenia. Problem pojawia się, gdy wbrew naszym oczekiwaniom uczniowie odrzucają propozycję dyskusji. Jak ich do tego zachęcić? Warto tak zaplanować ćwiczenia, by uczniowie wiedzieli, jak pytać: Daję im teksty i proszę o układanie do nich pytań. Kiedy robią to pierwszy raz, pytania dotyczą podstawowych faktów. Dopiero po pewnym czasie pojawiają się ambitniejsze. Lektury historii sprzyjają uczeniu zadawania pytań, ale na innych przedmiotach jest to też możliwe. Ważna jest zachęta do stawiania pytań i życzliwość wobec nieudanych prób uczniowskich. Nauczyciele często uważają, że szkoda czasu na stosowanie technik zadawania pytań. Należy spróbować i przekonać się samemu, jakie płyną z nich korzyści. Proponujemy układać pytania i ustalać techniki ich zadawania podczas planowania celów i nacobezu.

Warsztaty: Ćwiczenie

Postawienie nauczycieli w sytuacji uczniów i zadanie grupie takiego pytania, na które odpowiedź nie jest oczywista, wywoła potrzebę poszukiwania wsparcia wśród partnerów siedzących obok. Po postawieniu pytania najprawdopodobniej po chwili rozpoczną się spontaniczne rozmowy, zmierzające do ustalenia oczekiwanej odpowiedzi. Świadome zaplanowanie pytań, które pozwolą nauczycielowi ukierunkować myślenie uczniów, powinno znaleźć swoje miejsce w konspekcie lekcji.

Warto uczniom pozwolić błędzić, ponieważ: Uczniowie czują się wtedy bezpieczni i łatwiej podejmują ryzyko odpowiedzi, łatwiej im się myśli, gdy nie wisi nad nimi perspektywa krytyki. Opierając się na złej odpowiedzi, łatwiej dojść do dobrej, łatwiej też nauczycielowi udzielić dobrych wskazówek. Często błędna odpowiedź otwiera nowe możliwości. Analiza błędnej odpowiedzi daje szansę, że uczniowie nie pójdą drugi raz „złą” drogą. Nie zawsze jednak wykorzystywanie błędnych odpowiedzi jest korzystne. Jeśli uczeń wymienia np. złą datę bitwy pod Grunwaldem, nie ma sensu analizować tego błędu.

Wtedy lepiej krótko skwitować: „To nie jest właściwa data” i podać prawidłową. Nauczyciel sam musi zdecydować, kiedy warto pochylić się nad błędną odpowiedzią, a kiedy tylko powiedzieć, że nie jest właściwa.

Co najmniej połowa uczniowskich odpowiedzi: „nie wiem” bierze się z lęku przed oceną lub ze stresem, który zamyka dostęp do zasobów pamięci. Pracując jako pedagog, mam zajęcia także dla uczniów z deficytami intelektualnymi. Jeśli więc uczeń unika odpowiedzi lub zawsze odpowiada źle, dobrze z nim indywidualnie porozmawiać i dowiedzieć się, w czym tkwi problem. A może on nam coś swoją postawą manifestuje? Zaproponowano następującą metodę postępowania:

1. Ciesz się, że padła błędna odpowiedź i podkreśl, że dzięki temu będziecie mogli się czegoś nauczyć.
2. Zapytaj klasę, gdzie został popełniony błąd.
3. Zapytaj o jego przyczynę (zła odmiana, błędy fleksyjne, fonetyczne, itp.).
4. Wspólnie z klasą rozwiąż poprawnie zadanie i wróć do ucznia, który popełnił błąd. Zapytaj, czy rozumie dlaczego jego odpowiedź nie była dobra, i zachęć do wykonania kolejnego podobnego zadania (żeby sprawdzić, czy rozumie).

Kiedy pytanie jest pytaniem kluczowym?

Jakie kryteria powinny spełniać pytania kluczowe? Są to pytania, które:

- a) pokazują uczniom szerszą perspektywę zagadnienia,
- b) są ściśle związane z celem lekcji,
- c) skupiają w sobie główną problematykę lekcji,

- d) mają spowodować zainteresowanie ucznia tematem,
- e) odpowiedź na to pytanie uczeń powinien uzyskać podczas lekcji.

Pytania kluczowe powinny:

- a) podkreślać cele uczenia i przyspieszać ich realizację,
- b) wzbudzać chęć uzyskania odpowiedzi na pytanie,
- c) angażować wszystkich uczniów, stawiać im wyzwanie,
- d) zachęcać uczniów do samodzielnego myślenia i poszukiwania odpowiedzi,
- e) zachęcać do uzasadniania poglądów i sposobu rozumowania.

Najwyższą wartość w praktyce szkolnej mają pytania, które nie są odtwórcze, zmuszają uczniów do myślenia, wiązania faktów, kojarzenia wiedzy z różnych działów, skłaniają do poszukiwania, dociekliwości. **Nauczyciele tworzą pytania, uruchamiające kolejne poziomy myślenia - od wiedzy, przez wnioskowanie, zastosowanie wiedzy w praktyce, analizę, syntezę do ewaluacji.** Z ćwiczenia wynika, że im wyższy poziom uczenia się, tym mniej pytań można ułożyć. Każda lekcja powinna uruchamiać wszystkie poziomy myślenia. Przygotowanie na lekcję pytania kluczowego jest gwarancją, że któryś z tych poziomów uruchomimy. Jakość pytań wpływa na jakość odpowiedzi. Pytanie kluczowe nie powinno się odnosić do wiedzy, którą uczeń posiada, raczej do jego doświadczenia. Jeśli zadamy pytanie o wiedzę ucznia, słabi czy nieprzygotowani nie będą dyskutować. W przypadku odwołania do uczniowskich doświadczeń może być inaczej.

Cechą pytania kluczowego, które uruchamia myślenie, jest także interdyscyplinarność. Pytanie kluczowe nie musi mieć formy pytania. Jeżeli możemy je zastąpić definicją, twierdzeniem czy prowokacją, tym lepiej. Ważne, aby w wybranym momencie lekcji zasiać wśród uczniów twórczy niepokój, obudzić ich wyobraźnię i skłonić do rozwiązania problemu czy znalezienia odpowiedzi. Trudne i poważne pytania kluczowe mogą zniechęcać uczniów do udziału w lekcji, a tego przecież nie chcemy. Warto więc uwzględniać doświadczenia i zainteresowania uczniów, jak również ich poziom myślenia. W trudnym zadaniu stawiania twórczych pytań mogą nam pomóc sami uczniowie. Można przy każdym nowym zagadnieniu gromadzić pytania, które intrygują naszych uczniów i na które chcieliby otrzymać odpowiedź. Kiedyś w wywiadzie zapytano Isidora Rabiego – fizyka nuklearnego i noblistę, jak to się stało, że został fizykiem. Odpowiedział, że to dzięki jego matce, która codziennie po przyjściu ze szkoły pytała go: „Jakie mądre pytanie zadałeś dzisiaj w szkole?”

Może to być niedokończona opowieść, mapa z wymyślonymi znakami, wszystko, co pobudzi do myślenia, odchodzi od tradycyjnych szlaków myślenia, wyjdzie poza granicę schematu, zaskoczy, pobudzi. Oczywiście forma pytania jest stosowana najczęściej, ale jak cudownie widzieć uśmiechnięte miny uczniów, kiedy pokazuję im pluszowego dziobaka i pytam, co będzie tematem dzisiejszej lekcji? Albo co ma wspólnego dziobak z ssakami? Wymyślanie pytań, zagadnień, zagadek to sposób na lekcję, o której się nie zapomina i wynosi się z niej mądre skojarzenia. Dobra atmosfera na lekcji, śmieszne pytanie to klucze do sukcesu. Techniki nauczania mówią: wyobraź sobie to, o czym się uczysz, skojarz z czymś śmiesznym, a łatwiej zapamiętasz. Dlatego na lekcjach zadaję pytania, które rozśmieszają moich uczniów.

Nauczyciele wprowadzający do swojego warsztatu pracy pytania kluczowe, od razu widzą ich przydatność w pracy szkolnej. Dla uczniów moment zadania pytania staje się często najbardziej interesującą i oczekiwaną chwilą na zajęciach. Skąd czerpać inspiracje do tworzenia kolejnych pytań kluczowych? Wymyślanie pytań kluczowych nie jest łatwe.

Dobre pytania kluczowe zdecydowanie wynikają z naszych doświadczeń życiowych, z obserwacji zjawisk i zachowań. Formułując takie pytanie, warto też zastanawiać się nad odpowiedzią, której udzieli uczeń, czy przyjdzie mu łatwo, czy będzie wymagała zastanowienia, zanalizowania zjawisk, poszukania dodatkowych informacji w celu udzielenia odpowiedzi. W praktyce jest to bardzo trudne, ponieważ nie wszystkie treści programowe bezpośrednio odnoszą się do tego, co możemy zobaczyć, dotknąć i poczuć w świecie. Dlatego tak bardzo pomocne okazuje się tworzenie banków pytań w gronie nauczycieli, uczących tych samych lub pokrewnych przedmiotów. Potrzeba tu systematycznej współpracy, a przede wszystkim przekonania, że pytaniom kluczowym warto poświęcić czas. Nie ma recepty na to, jak często zadawać pytanie kluczowe. Jeśli mam trudność z wymyśleniem pytania na historii, to wchodzimy w rolę

uczni, co by mnie zainteresowało, zachęciło do poszukiwań. Uczniowie na kółku historycznym zajmowali się tematem: „Husaria - broń pancerna XVII wieku”. Pytanie brzmiało: „Po co husarzom były skrzydła? Uczniowie szukali odpowiedzi, byli tym zainteresowani - pytanie było dobre. Uczniowie nigdy nie będą znudzeni ciekawymi pytaniami!!!

Ocena koleżeńska i samoocena

W praktyce szkolnej uczniowie mają szansę oceniać swoich kolegów i koleżanki, nie zawsze jednak jest to zgodne z ideą oceniania kształtującego. Trzeba pamiętać, że ocena koleżeńska i samoocena nie mają nic wspólnego z oceną sumującą – służą one doskonaleniu informacji zwrotnej. Nauczyciel nie zawsze musi jej udzielać, właściwie przygotowani uczniowie mogą go w tym wyręczyć. Wprowadzenie oceny koleżeńskiej i samooceny pozwoli nam lepiej poznać naszych uczniów. Zrealizujemy ważne cele wychowawcze i dzięki temu lepiej przygotujemy uczniów do dorosłego życia.

Podstawowym zarzutem wobec oceny koleżeńskiej i samooceny jest brak obiektywizmu. Nauczyciele podkreślają, że uczniowie, oceniając innych, zawsze kierują się sympatiami i antypatiami, więc odwoływanie się do ich opinii to tylko strata czasu. Oczywiście, zarzuty te nie są bezpodstawne. Rodzą się pytania: Jak być rzetelnym? Czy warto być uczciwym? Jak oceniać, aby kolega się nie obraził? Jak traktować ocenę kolegi, aby nasze wzajemne relacje były dobre?

To pytania, które powinny pojawić się w rozmowie z uczniem, gdy mamy zamiar wprowadzić ocenę koleżeńską i samoocenę. Zasadnicza różnica między oceną koleżeńską i samooceną a dotychczasowymi praktykami szkolnymi tkwi w braku oceny wyrażonej stopniem. Uczniowie mają prawo do oceny swoich prac i prac kolegów, lecz oceniają jedynie stopień zrealizowania polecenia, do którego otrzymują szczegółowe kryteria, czyli nacobezu. Jest to forma informacji zwrotnej. Ani nie trzeba się domyślać, co autor ocenianej pracy miał na myśli, ani nie trzeba się odnosić do konkretnego punktu standardu. Wystarczy sprawdzić stopień realizacji zadania lub zaznaczyć jego brak. W tej sytuacji nie może pojawić się problem braku obiektywizmu uczniów. Właściwie zastosowana informacja zwrotna i samoocena nie dają uczniom szans na manipulację i stronniczość. Uczniowie uczą się najwięcej, obserwując swojego nauczyciela, który tą formą oceny często posługuje się na zajęciach. Dobrze jest więc najpierw analizować z uczniami przykładowe, anonimowe prace i wspólnie poddawać je ocenie koleżeńskiej. Przygotowanie uczniów do samodzielnego stosowania oceny koleżeńskiej i samooceny wymaga z naszej strony czasu i cierpliwości. Dopiero wtedy, gdy nauczyciel sam czuje się pewnie w dawaniu IZ, może przejść do uczenia jej swoich uczniów, i to z zastosowaniem wszystkich wyżej wymienionych zasad. Dobrym pomysłem może okazać się wywieszony w widocznym miejscu w klasie spis zasad dotyczący przeprowadzania oceny koleżeńskiej. Dzięki temu uczniowie stopniowo uświadamiają sobie sens takiego oceniania. Uczymy się obiektywnie oceniać, czyli:

- a) pamiętamy, że oceniając siebie i innych, pomagamy sobie w nauce,
- b) oceniając kolegę, bierzemy pod uwagę tylko nacobezu,
- c) najpierw zastanawiamy się, z czym sobie radzimy, z czym mamy problem i próbujemy go rozwiązać,
- d) przekazujemy sobie informację zwrotną tak, aby nikogo nie raniła.

Przełożenie samooceny oraz oceny koleżeńskiej na stopień jest pozbawione sensu, ponieważ oba elementy są tylko trudniejszą formą informacji zwrotnej. Nauczyciel, stosując IZ, wskazuje uczniowi jego mocne strony i tłumaczy, nad czym i w jaki sposób powinien jeszcze pracować, by osiągnąć zamierzony efekt. Nie chodzi tu o stopień, ale o to, by uczeń się nauczył. Podobnie jest z oceną koleżeńską – jest informacją zwrotną otrzymaną od kolegi czy koleżanki. Stopień jest tu niepotrzebny. Przełożenie samooceny oraz oceny koleżeńskiej na stopień jest pozbawione sensu, ponieważ oba elementy są tylko trudniejszą formą informacji zwrotnej. Nauczyciel, stosując IZ, wskazuje uczniowi jego mocne strony i tłumaczy, nad czym i w jaki sposób powinien jeszcze pracować, by osiągnąć zamierzony efekt. Nie chodzi tu o stopień, ale o to, by uczeń się nauczył. Podobnie jest z oceną koleżeńską – jest informacją zwrotną otrzymaną od kolegi czy koleżanki. Stopień jest tu niepotrzebny.

Warsztaty: Ćwiczenie

Dzielimy klasę na dwie grupy. Pierwsza otrzymuje polecenie: „Oceń w trzech zdaniach naszą tablicę”, druga: „Czy tablica jest wystarczająco duża do zapisania notatki w czasie lekcji? Czy umieszczona jest tak, że wszyscy uczniowie widzą ją całą? Co można zrobić, aby każdy uczeń widział całą jej powierzchnię?”. W odróżnieniu od pierwszej grupy, druga bardzo szybko odpowiada na pytania i nie ma kłopotów ze sformułowaniem jasnej oceny. Po odczytaniu przykładowych odpowiedzi, nauczyciele zastanawiają się nad zaletami oceny koleżeńskiej, która oparta jest na dobrym nacobezu.

Nauczyciele często traktują ocenę koleżeńską i samoocenę tylko jako jedną z form oceniania, zapominając o ich głębszym sensie. Powinniśmy kłaść duży nacisk na uświadamianie sobie, jakie umiejętności, oprócz oceny merytorycznej danego zadania, nabywają dzieci, stosując ocenę koleżeńską i samoocenę. Sporym sukcesem jest, kiedy uczniowie w swoich pracach potrafią nie tylko wskazać, co zrobili dobrze, a gdzie popełnili błąd. Kiedy przyzwyczaimy uczniów do IZ z naszej strony, możemy próbować, aby sami poszli krok dalej i szukali najlepszych dla siebie sposobów uczenia. **Przecież naszym głównym celem jest nauczyć ich uczyć się.**

Praktycy oceniania kształtującego radzą wprowadzać samoocenę i ocenę koleżeńską etapami. Proponują podzielić pracę w następujący sposób:

- **Etap 1:** informacja zwrotna dawana przez nauczyciela. Udziela on ustnej i pisemnej IZ przez jakiś czas, tak aby stała się ona normą w danej klasie.
- **Etap 2:** ocena kolegi – ćwiczenie umiejętności wyrażania swojego zdania oraz asertywności (szczególnie trudny element, kiedy uczeń nie chce narazić się ocenianemu).
- **Etap 3:** weryfikacja ocen koleżeńskich przez nauczyciela (dotyczy tylko części i ma być na tyle wnikliwa, aby mieć możliwość popracowania z uczniem nieobiektywnym).
- **Etap 4:** samoocena dokonywana poprzez porównanie z odpowiedzią właściwą, wskazaną przez nauczyciela, a następnie napisanie komentarza dla samego siebie. W komentarzu ma się znaleźć: co powinienem zrobić, aby było lepiej, refleksja nad tym, ile czasu poświęciłem na naukę, z jakich źródeł korzystałem itp.

Konkretne kroki, przydatne przy obu technikach:

1. Warto na początku zapytać uczniów, co im dała informacja zwrotna, którą otrzymali od nauczyciela – co im pomogło, a co było nieprzydatne. Potem – przeanalizować, jaka IZ jest efektywna, a jaka nie (to pewien kłopot, bo samemu trzeba być dość dobrym w formułowaniu jej).
2. Przygotować formatki do wpisywania informacji zwrotnej, zgodnie ze schematem:
  - a) kolumna z nacobezu,
  - b) kolumna na zaznaczenie, co wykonano zgodnie z nacobezu, a co nie zostało opracowane właściwie,
  - c) kolumna z propozycją, jak poprawić to, co nie jest dobrze,
  - d) na dole w formatce – rady, jak dalej pracować.Taką formatkę stosować do przekazywania informacji zwrotnej uczniom. Można również wprowadzić symbole, które skracają IZ.
3. Wspólnie z uczniami ocenić anonimową pracę ucznia. Sformułować IZ dla tej pracy.
4. Przed sprawdzianem określić razem z uczniami, jak ma wyglądać dobra praca. Po sprawdzianie omówić anonimowo dobre i słabsze prace.
5. Z pierwszej próby oceny koleżeńskiej zrobić święto klasowe. Jako pierwszą wybrać pracę krótką i łatwą do ocenienia. Poprosić uczniów, którzy otrzymali efektywną dla nich IZ, o jej zacytowanie. Pomóc uczniom, którzy sygnalizują, że mają trudność w pisaniu IZ.
6. NIGDY nie przeliczać informacji zwrotnej na stopnie.
7. Na początku nie stosować oceny koleżeńskiej zbyt często.
8. Analizować informacje zwrotne pod względem ich przydatności w uczeniu się.

Dopiero kiedy uczniowie mieli już pojęcie o sposobach uczenia się, przechodziliśmy do udzielania pełnych indywidualnych ocen koleżeńskich i dokonywania pełnej samooceny.

Bibliografia

1. Danuty Sterny i Anny Dojer, *Ocenianie kształtujące: Dzielimy się tym, co wiemy!* Zeszyty 1-7, Centrum Edukacji Obywatelskiej.
2. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki

Zeszyt numer

5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 5 Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Techniki efektywnego uczenia się - sposób na rozwijanie zdolności intelektualnych	5
Jak funkcjonuje nasza pamięć?	6
Mnemotechniki.....	7
Techniki zapamiętywania:	7
Warsztat: Łańcuchowa Metoda Skojarzeń.....	11
Korzyści płynące ze stosowania mnemotechnik.....	12
Metody motywujące do nauki.....	13
Definicja i rodzaje	13
Rodzaje motywacji:.....	13
Typy motywacji:	13
Motywy szkolne, które mają wpływ na dziecko:.....	13
Motywacja do nauki, a piramida potrzeb	14
Sposoby motywowania:.....	15
Metody motywowania uczniów do nauki - rady dla nauczycieli	15
Postępowanie z uczniami zniechęconymi.....	16
Warsztaty: „Sztuka motywacji” - 9 sposobów wydobywania z ludzi tego co najlepsze	16
Warsztaty: Metody i techniki uczenia się – przykładowe scenariusze zajęć	18
Bibliografia:.....	21

5

Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki

Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład zwiększenie efektywności procesów edukacyjnych poprzez podniesienie kompetencji nauczycieli i uczniów w zakresie technik nauczania i uczenia się oraz metod motywowania do nauki.

Cele szczegółowe:

- poszerzenie warsztatu pracy nauczycieli w zakresie technik nauczania oraz metod aktywizujących;
- zwiększenie kompetencji nauczycieli i uczniów w zakresie technik uczenia się i zapamiętywania;
- sukcesywne wdrażanie do praktyki szkolnej nowych metod motywowania uczniów do pracy oraz technik uczenia się zwiększających odpowiedzialność osobistą za rozwój;
- wypracowanie w zespołach nauczycielskich katalogu sposobów motywowania uczniów, nabycie przez nauczycieli umiejętności właściwego doboru czynników motywujących w zależności od ucznia, sytuacji, kontekstu;
- doskonalenie przez nauczycieli umiejętności stosowania aktywizujących metod pracy na lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych;
- doskonalenie umiejętności pracy zespołowej przez nauczycieli i uczniów.

Techniki efektywnego uczenia się - sposób na rozwijanie zdolności intelektualnych

Prawo Gordona Moore'a mówi o tym, że pojemność pamięci i szybkość obliczeń komputerów o tej samej wartości rynkowej podwaja się co dwa lata lub nawet co rok. Tymczasem mózg ludzki nie tylko nie rośnie, lecz wręcz przeciwnie - wraz z wiekiem jego objętość maleje.

Obliczono, że u osób po trzydziestym roku życia codziennie obumiera około sto tysięcy komórek nerwowych. Czyżbyśmy więc byli na przegranej pozycji w porównaniu ze stworzonymi przez siebie komputerami? A jednak nie! Mózg ludzki jest strukturą złożoną, zawierającą około 100 milionów komórek nerwowych oraz nieskończoną ilość możliwości połączeń między nimi. Produkowane obecnie komputery musiałyby być przynajmniej milion razy sprawniejsze, aby móc dorównać wydajności, jaką posiada ludzki mózg.

Już w XIX wieku było wiadomo, że półkule mózgowe funkcjonują odmiennie. Lewa półkula odpowiada za działania logiczne i analityczne, operowanie pojęciami, liczbami, kategoriami. Natomiast prawa półkula związana jest z wyobraźnią, marzeniami, spostrzeganiem relacji przestrzennych oraz odbiorem kształtu, koloru, rytmu i muzyki. Także wyrażanie i rozpoznawanie stanów emocjonalnych związane jest z większą aktywnością półkuli prawej.

W czasie procesu uczenia się ludzie w sposób nieświadomy wykorzystują głównie lewą, tzw. logiczną półkulę. Prawa wydaje się być jakby uśpiona. Kiedy ją jednak nieco „rozbudzić”, uruchamiając wyobraźnię i tworząc swobodne skojarzenia, okazuje się, że pamięć zaczyna pracować wydajniej. Wszelkie obrazy zapamiętywane są lepiej niż pojęcia. Uruchamiając podczas przyswajania informacji potencjał ukryty w prawej półkuli, sprawiamy, że mózg zaczyna pracować harmonijnie, zgodnie ze swoim naturalnym rytmem. Łącząc to z odpowiednimi technikami, możemy zapamiętać każdy, nawet bardzo skomplikowany materiał.

W procesie nauki szkolnej rozwijana jest głównie lewa półkula. Dlatego w szkole warto wprowadzać więcej zajęć rozwijających wyobraźnię i kreatywność, aby przywrócić równowagę w stymulacji rozwoju półkul mózgowych.

Jak funkcjonuje nasza pamięć?

Techniki pamięciowe opierają się na angażowaniu do pracy obu części naszego mózgu, co sprawia, że prawa półkula „nie nudzi się” i „nie przeszkadza”, ale dodatkowo zwiększa efektywność pracy pamięci. Nasza pamięć składa się z trzech bloków: **pamięci sensorycznej, krótkotrwałej i długotrwałej**.

PAMIĘĆ SENSORYCZNA

Informacja jest przechowywana w pamięci sensorycznej przez ułamek sekund po to, aby najistotniejsze elementy znalazły się w pamięci krótkotrwałej.

PAMIĘĆ KRÓTKOTRWAŁA

Warunkiem utrzymania się informacji w pamięci krótkotrwałej jest ciągłe jej powtarzanie (co wymaga uwagi). W tym „magazynie” jesteśmy w stanie przechować około pięciu do dziewięciu elementów informacji (przechowujemy tu np. numer telefonu, zanim wybierzemy go na klawiaturze aparatu).

PAMIĘĆ DŁUGOTRWAŁA

Informacja może przejść do pamięci długotrwałej, jeśli jest sensowna, długo była w pamięci krótkotrwałej i tam nie została zakłócona przez nowo napływające informacje. Nasza pamięć jest zorganizowana inaczej niż cyfrowa - linearna pamięć współczesnych komputerów. Każda zapamiętana informacja jest przechowywana przez wiele komórek nerwowych, czasem nawet w różnych obszarach mózgu (np. jedna część mózgu pamięta treść rozmowy, w której brałeś udział, a inna, jakie emocje wzbudziła w tobie ta rozmowa). Żadna informacja nie ma swojego konkretnego „adresu”, pod którym można ją znaleźć. Mózg zapamiętuje informacje w taki sam sposób, w jakim potem wyszukuje i przypomina informacje - poprzez skojarzenia. Dzieje się to w podświadomości. Szczególnie dobrze kojarzą nam się obrazy, dźwięki, zapachy, czyli reprezentacje doznań zmysłowych, które odbieramy z otoczenia. Znacznie słabiej kojarzymy tekst z podręcznika, szczególnie tekst bez ilustracji. Mnemotechniki to pewnego rodzaju sztuczki pozwalające utrwalić to, co trudno jest nam naturalnie zapamiętać (np. tekst, numery), w postaci łatwych do zapamiętania obrazów, dźwięków, zapachów.

SKOJARZENIA TO JEDYNY SPOSÓB, W JAKI MÓZG TRWALE ZAPAMIĘTUJE NOWE INFORMACJE!

Podstawowe sposoby ułatwiające zapamiętywanie¹

¹ www.ore.edu.pl

Mnemotechniki

Wśród wielu technik rozwijania umysłu największą popularnością cieszą się techniki pamięciowe. Dzieje się tak dlatego, że w bardzo krótkim czasie można je stosunkowo łatwo przyswoić. A efekty jakie przynoszą, przekraczają najśmielsze oczekiwania ludzi. Po kilku dniach stosowania mnemotechnik zachodzi radykalna zmiana w postrzeganiu własnych możliwości, zwiększa się też trwałość zapamiętywanych treści. Te informacje, które mają największe znaczenie można, przechowywać bardzo długo. Cała tajemnica związana z uzyskiwaniem tak niezwykłych wyników tkwi w odpowiednim wykorzystaniu możliwości ludzkiego umysłu. Główne korzyści płynące ze stosowania mnemotechnik to:

- podniesienie poziomu umiejętności potrzebnych w zapamiętywaniu;
- praktyczne wykorzystanie mnemotechnik.

Techniki zapamiętywania:

- zasada haków pamięci;
- technika obrazkowo-liczbowa;
- mapa myśli;
- łańcuchowa metoda skojarzeń.

1. Technika haków

Techniką polegającą na zapamiętywaniu informacji, dzięki skojarzeniu ich z wcześniej utrwalonymi elementami, reprezentującymi kolejne liczby, jest m.in. technika haków. Reprezentacje kolejnych liczb to właśnie tzw. haki, które mogą być tworzone w oparciu o najbardziej odpowiednie dla poszczególnych osób skojarzenia. Pierwsza przykładowa dziesiątka haków wygląda następująco:

- a. świeca,
- b. łabędź,
- c. jabłko,
- d. krzesło,
- e. dźwig,
- f. baran,
- g. kosa,
- h. bałwan,
- i. balon,
- j. rycerz.

Założmy, że chcemy zapamiętać nr kodu pocztowego: 26-843. Nie będziemy mieć problemu z zapamiętaniem tego numeru, jeśli tylko skojarzymy sobie w wyobraźni każdą cyfrę z odpowiednim hakiem. I tak, powinniśmy wyobrazić sobie np. łabędzia (2), którego na rogi bierze baran (6). Z oddali całą sytuację obserwuje bałwan (8), siedzący na krześle (4) i zjadający się jabłkiem (3).

Podczas zapamiętywania informacji za pomocą tej techniki należy przyswoić kilka zasad. Wszystko, co sobie wyobrażamy powinno być wyraźne. Istotne, aby była to akcja, odbywająca się pomiędzy elementem do zapamiętania a hakiem. Należy unikać tworzenia obrazów banalnych, statycznych i starać się, aby były one niezwykle, odrealnione.

Odtwarzanie treści zapamiętanych za pomocą techniki haków polega na przywołaniu w pamięci obrazów kolejnych haków - skojarzenia pojawią się samoistnie. **By sprawnie i efektywnie wykorzystywać technikę haków, wystarczy umieć posługiwać się pierwszą trzydziestką haków.**

2. Mapa myśli

Mapa myśli składa się z centralnie umieszczonego wyrazu - pojęcia. Naokoło narysowanych jest kilka najgrubszych gałęzi, odpowiadających głównym wątkom tekstu. Następnie odchodzą gałęzie szczegółowe.

we, zgodnie z porządkiem logicznym. W strukturze sieci można umieścić wyraźne, kolorowe rysunki lub symbole (do około 50% tekstu). Stwierdzono, że nasz mózg nie zapamiętuje linearnie. Nie koduje literek, ale najpierw przetwarza je na obrazy, dźwięki, zapachy lub inne bodźce. Mapy myśli opracowano tak, by ich układ przypominał sposób, w jaki mózg organizuje pojęcia. Pamięć działa przez skojarzenia - każde pojęcie ma wiele połączeń z innymi.

Mapy myśli pozwalają przedstawić na papierze skojarzenia - dzięki czemu łatwiej je zapamiętać. Zawierają one tylko kluczowe pojęcia i obrazy, które kojarzą się z wieloma innymi informacjami. Mapy myśli wyzwalają kreatywność, uwalniają umysł od linearnego myślenia, pozwalając nowym pomysłom na szybszy i swobodny przepływ. Mogą być użyte w planowaniu dowolnej formy wypowiedzi, od listu do scenariusza.

Zasady tworzenia map myśli:

1. Umieść w centrum kolorowy rysunek, który stanowi główny temat mapy. Obraz jest wart więcej niż tysiąc słów, dlatego też zachęca do twórczego myślenia, wytwarza skojarzenia, zaciekawia i ułatwia zapamiętanie.
2. Pracuj od środka na zewnątrz. Rysowanie od środka mapy linii (na kształt gałęzi drzew) zmniejszających swoją grubość w miarę oddalania się od centrum określa hierarchię i stopień ważności myśli. Natomiast łączenie linii wskazuje, że każda myśl wypływa z poprzedniej i rodzi następną (podkreśla to „kojarzeniowy” charakter procesu myślenia).
3. Używaj słów-kluczy. Każde słowo-klucz, odzwierciedlające zasadnicze fakty, wywołuje strumień skojarzeniowy, który ułatwia przywołanie, a zatem i zapamiętanie określonego materiału (lekcji). Słowa-klucze pisze się drukowanymi literami, których wielkość w miarę oddalania się od centrum zmniejsza się. Różnicowanie wielkości liter (podobnie jak grubości linii) buduje hierarchię myśli tak, że całość mapy staje się logiczna.
4. Używaj kolorów, symboli, obrazków, piktogramów, strzałek. Wprowadzenie tych elementów cieszy wzrok, pobudza pamięć i stymuluje prawą półkulę mózgową.
5. Rysuj puste linie. Dołączenie pustej (wolnej) linii, np. w przypadku chwilowego braku pomysłu lub pustki w głowie, aktywizuje umysł do wypełnienia tej luki, odblokowuje tok myśli i uwalnia strumień skojarzeń.
6. Numeruj główne linie. Numerowanie porządkuje główne wątki i dodatkowo scala mapę. Jest szczególnie przydatne, jeśli na podstawie mapy mamy wygłosić przemówienie czy referat.
7. „Uwolnij” swój umysł i uwierz w jego potęgę. Podczas rysowania mapy należy pozwolić umysłowi na swobodne i szybkie myślenie. Postaraj się nie przerywać umysłowi, jeżeli bardzo szybko, szybciej niż możesz zapisać, wpada on na różne skojarzenia.
8. Wypracuj swój własny styl. Mapa myśli powinna odzwierciedlać nasz indywidualny tok myśli i skojarzeń. Im bardziej „osobista” jest mapa, tym jest lepsza, z tym większą przyjemnością wracamy do notatek, które są nam bliskie.

3. Technika obrazkowo-liczbowa

Technika ta polega na zmianie numerów od 0 do 10 na symbole obrazkowe. Cyfry i liczby są abstrakcyjne i trudniej je sobie dokładnie wyobrazić niż symbole i obrazy, a tym samym trudniej jest zapamiętać.

ZASTOSOWANIE:

Technika liczbowo-obrazkowa to doskonały sposób na szybkie zapamiętanie krótkiego ciągu informacji. Symbole poszczególnych numerów mogą też służyć jako haki. W tej technice podobnie jak w technice haków (locji), bardzo ważna jest wyobraźnia. Technika ta nie służy do zastosowania ciągu cyfr, lecz można ją stosować, gdy:

1. Chcesz pamiętać informacje w ścisłej kolejności, a na dodatek od razu odtworzyć z pamięci dowolny element, bez wymieniania wszystkich od początku.

2. Zapamiętujesz elementy uporządkowane w rankingu od największego (najdroższego, najdłuższego itp.) do najmniejszego (najtańszego, najkrótszego itp.) i chcesz szybko wskazać „na wrywki”, który jest drugi, czwarty etc.
3. Posługujesz się przepisami, zasadami, regulaminami i powinieneś bez długiego zastanawiania się przywołać paragraf 3,6 albo 9, podając zarówno numer, jak i treść paragrafu, przepisu, zasady.

4. Łańcuchowa Metoda Skojarzeń

Podstawową mnemotechniką jest Łańcuchowa Metoda Skojarzeń. Metoda ta daje możliwości zapamiętywania długich list przedmiotów wraz z ich cechami. Istotą tej techniki jest kojarzenie w pary kolejnych elementów do zapamiętania, w wyniku czego powstaje specyficzny łańcuch skojarzeń. Ma tu miejsce tzw. kojarzenie „wymuszone”, dlatego korzystając z tej metody, musimy opanować umiejętność swobodnego łączenia dowolnych – w tym również odległych – elementów, które niejednokrotnie nigdy dotychczas nie występowały razem. Umiejętność ta jest gwarantem skuteczności mnemotechniki, jaką jest Łańcuchowa Metoda Skojarzeń i pozostałe techniki zapamiętywania.

Podstawowe zasady tworzenia łańcuchów skojarzeń

ŁĄCZYMY WYRAZY W PARY.

Polega ona na łączeniu w pary dwóch wyrazów na zasadzie skojarzeń. Tworzymy opowiadania, w które wplatamy te słowa, które chcemy zapamiętać. Taki sposób zapamiętywania daje możliwość odtworzenia poszczególnych elementów we właściwej kolejności.

WIZUALIZUJEMY

Zapamiętując, musimy tworzyć obrazy w swojej wyobraźni. Wizualizacja stanowi fundament sprawnego zapamiętywania. „Obrazy myślowe” to budulec pamięci pomagający utrzymać informacje w naszym umyśle. Stosując wizualizację, aktywizujemy pracę mózgu. Tworzenie mentalnych obrazów zwiększa skuteczność zapamiętywania, gdyż uaktywnia prawą półkulę mózgu.

KOJARZYMYS

Elementy, które chcemy zapamiętać musimy ze sobą połączyć. Skojarzenie już znanej informacji z nową wiadomością jest najprostszą drogą do zapamiętania. Jest ona jakby „dobudowywana” do posiadanej już wiedzy. Ta „wymuszona” metoda kojarzenia przyczynia się do zdobycia i wykorzystania tej umiejętności w życiu codziennym. Osoby, które potrafią szybko i trafnie kojarzyć uważane są za inteligentne i bystre jednostki.

Jakie powinny być skojarzenia

Połączenia powinny być oryginalne, przejawiskrawione, absurdalne, dziwne, przesadne, kontrastowe, czyli takie, które zwrócą naszą uwagę. Poruszając swoją fantazję, budujemy takie asocjacje między poszczególnymi wyrazami, które nie występują w życiu realnym np. powiększamy, zmniejszamy, przekształcamy, wyolbrzymiamy liczbę przedmiotów, zastępujemy jedne przedmioty drugimi, nadajemy cechy ludzkie zwierzętom lub przedmiotom martwym. Wyobraźnia jest podstawą dobrej pamięci. Powstałe związki powinny przykuwać naszą uwagę tak, aby dały zadawalające rezultaty.

Najskuteczniejsze skojarzenia

Jakie cechy powinny posiadać skojarzenia? Jakie powinniśmy wykonywać czynności w swojej wyobraźni, aby skutecznie zapamiętywać napływające informacje?:

pozytywne	kolorowe
pobudzające wyobraźnię	głupie
pełne fantazji	absurdalne
wykorzystujące czary	śmieszne
dynamiczne	emocjonalne
oryginalne	szukające podobieństw
interesujące	szczegółowe
dziwne	zmieniające wielkości
niesamowite	nadające cechy ludzkie przedmiotom
przejaskrawione	wykonywane w wyobraźni

Dynamiczne skojarzenia

Lepiej zapamiętujemy, gdy wyobrażamy sobie osoby czy przedmioty będące w ruchu. Dynamizujmy obrazy, a tworzone „historyjki” niech będą pełne akcji. Ruch przyciąga naszą uwagę, a tym samym zwiększa koncentrację uwagi. Należy pamiętać, iż większość mnemotechnik opiera się na następującej podstawowej formule pamięci:

Pamięć = obraz + akcja

Emocjonalne skojarzenia

Ważne jest, aby powstałe opowiadania były interesujące i miały zabarwienie emocjonalne. Włączamy siebie, czyli swoje odczucia, które wywołują emocje. Takie skojarzenia łatwiej zapamiętujemy, gdyż emocje rodzą się w układzie limbicznym, położonym w mózgu blisko ośrodka odpowiadającego za zapamiętywanie. Staramy się wywoływać jak najwięcej emocji pozytywnych.

Wielozmysłowe

Zaangażowanie wszystkich naszych zmysłów: wzroku, słuchu, dotyku, zapachu, smaku czy kinestetyczności, ułatwia zapamiętywanie. Rejestrowanie materiału różnymi kanałami wzmacnia naszą pamięć. Gdy mózg wystawiony jest na działanie bodźców, między komórkami nerwowymi powstają nowe połączenia. Zdolność ta zwana jest plastycznością mózgu. Im więcej bodźców do nas dociera, tym większa liczba połączeń i wzorców uczenia tworzy się w naszym mózgu. Każdy z nas jest obdarzony charakterystycznym stylem przetwarzania informacji, dzięki któremu zapamiętywanie staje się łatwiejsze, szybsze i przyjemniejsze. Kodując multisensorycznie informacje, nie przeciążamy jednego kanału i pozwalamy współdziałać wszystkim zmysłom. Wykorzystując różne szlaki neuronalne, przyswajamy wiadomości z otoczenia w bardziej trwały sposób. Gdy uczymy się, wykorzystując nasz najefektywniejszy szlak edukacyjny (wzmacniany innymi drogami), przychodzi nam to łatwo, bez wysiłku i dzieje się niejako automatycznie. Tymczasem, gdy uczymy się korzystając z jednego łącza, które nie jest dla nas odpowiednie, uczenie staje się bardzo trudne.

Pozytywne

Pozytywne i przyjemne obrazy lepiej zapamiętujemy i mózg nasz chętniej je przywołujemy. Złe wspomnienia staramy się „wyrzucić” z naszej pamięci. Tworzenie łańcuchów skojarzeń (historyjek) powinno odbywać się w atmosferze zabawy i humoru. Lepiej zapamiętujemy rzeczy śmieszne, sprawiające nam przyjemność.

Warsztat: Łańcuchowa Metoda Skojarzeń

Mamy listę wyrazów do zapamiętania:

- a) papuga,
- b) samochód,
- c) karetka,
- d) rogal,
- e) kapeć,
- f) jajko,
- g) karuzela,
- h) pralka,
- i) fasola,
- j) lody.

Układamy opowiadanie z wyżej podanych wyrazów. Pamiętamy o tworzeniu obrazów i włączeniu naszych zmysłów i emocji. Pierwszy wyraz, aby dobrze zapamiętać, że to od niego rozpoczyna się łańcuch, możemy połączyć ze swoją osobą np. ubrałam się kolorowo jak **papuga**. Teraz kojarzymy papugę z wyrazem samochód. Mała papuga prowadziła ogromny, stary, głośny **samochód**. Samochód przekreślił się „na lewą” stronę i powstała z niego piękna, lśniąca **karetka**. W karetce tej wypiekano smaczne, pachnące **rogale**. W kształcie rogala mieliśmy **kapeć**, niewygodnie nam się w nim chodziło, ciągle się przewracaliśmy. Do kaptura ktoś nam włożył **jajko**. Jajko było bardzo niezadowolone i głośno protestowało. Jajko zakręciliśmy tak, że wirowało jak **karuzela**, tym razem piszcząc z zadowolenia. Na karuzeli można było pohańcać się tylko na pomarańczowej, trzęsącej się **pralce**. Z pralki wyrosła fasola (śmierdziała i miała żółty fosforyzujący kolor) i oplotła ją całą. Na fasoli zakwitły **lody** (np. czekoladowe i truskawkowe – czujemy ich smak). Taka absurdalna historia z całą pewnością pomogła nam zapamiętać ciąg wyrazów.

Zapamiętując w ten sposób, włączamy do procesu nauki zarówno prawą jak i lewą półkulę mózgu np. – prawa półkula to obraz, a lewa porządek. W ten sposób wzmacniamy zapamiętywanie i w pełni wykorzystujemy możliwości, jakimi dysponuje nasz umysł. Każda informacja, trafiająca do obu półkul, jest

łatwiejsza do zrozumienia, a tym samym do zapamiętania.

Stosowanie Łańcuchowej Metody Skojarzeń wymaga od nas pewnej elastyczności i zmiany podejścia do procesu nauki. Nie możemy obawiać się absurdalności, dziwności czy śmieszności naszych skojarzeń. Takie obrazy zaciekawiają nas, a tym samym zwiększają koncentrację uwagi. Nudne, codzienne i „szare” informacje nasz umysł niechętnie zapamiętuje. Stosowanie tych technik może stanowić doskonałą zabawę, ponieważ są tym skuteczniejsze, im bardziej nasze skojarzenia są humorystyczne, niezwykle, fantastyczne, barwne. Odpowiednio stosowane mnemotechniki mogą nam oddać nieocenione korzyści.

Systemów mnemotechnicznych jest bardzo wiele, a każdy może stworzyć swój własny, który dla niego będzie odpowiedni. Od naszej pomysłowości zależeć będzie skuteczność zapamiętywania za pomocą mnemotechnik.

5

Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki

Korzyści płynące ze stosowania mnemotechnik

Mnemotechniki wyraźnie skracają czas procesu zapamiętywania i przyczyniają się do zwiększenia ilości zapamiętywanych informacji w jednostce czasu oraz sprzyjają trwałości śladów pamięciowych. Za pomocą pewnych sztucznych środków wzmacniają również i rozwijają pamięć naturalną.

Pojemność pamięci

Nie stosując żadnych technik wzmacniających pamięć, możemy z jednokrotnie podanych elementów, zapamiętać $7(+/- 2)$. Taka jest pojemność pamięci krótkoterminowej. Stosowanie mnemotechnik jest wyjątkowo skutecznym sposobem zatrzymania informacji w pamięci operacyjnej. Informacje możemy przenieść do pamięci długotrwałej, która ma nieograniczoną pojemność, przez zastosowanie mnemotechnik. Dzięki nim tworzymy asocjacje, wizualizujemy, włączamy wszystkie nasze zmysły i emocje. Używając systemów pamięciowych, mamy możliwość kodowania dowolnej ilości informacji i przywołanie ich z pamięci. Możemy zapamiętać o wiele więcej i efektywniej.

Mnemotechniki w nauce

Metody te mają szerokie zastosowanie w nauce. Dzięki nim możemy utrwalić nową wiedzę z różnych przedmiotów szkolnych. Mają one szerokie zastosowanie przy nauce języków obcych, czy zapamiętywaniu długich ciągów informacji. Zaoszczędzamy dużo czasu na kodowaniu i odtwarzaniu informacji. Tak przyswojone informacje dają nam większą pewność skutecznego utrzymania nowych wiadomości w naszym umyśle. Praca, w której posługujemy się tymi systemami jest przyjemna, inspirująca i wesoła. Dzięki temu chętniej do niej przystępujemy. Wzrasta nasza motywacja do nauki i wiara we własne możliwości pamięciowe.

Mnemotechniki w życiu codziennym

Wielu osobom nasuwa się pytanie: „Po co stosować techniki pamięciowe w czasach, gdy mamy do dyspozycji tak wiele nowoczesnych nośników zapisujących informacje?” Mnemotechniki możemy używać w każdej sytuacji życia codziennego, a nasza pamięć zawsze będzie podstawowym źródłem informacji pozwalającej nam szybko wywoływać swoją wiedzę i łączyć fakty. Sprawny przebieg zapamiętywania jest możliwy dzięki stosowaniu wizualizacji i szybkiego kojarzenia. Te właśnie umiejętności mamy możliwość doskonale wyćwiczyć dzięki stosowaniu mnemotechnik. Zapamiętując tymi systemami, wykorzystujemy prawą i lewą półkulę mózgu. Ta swoista gimnastyka umysłu pozwala na trwałe utrzymanie informacji w umyśle, po które z łatwością możemy sięgnąć. Jest to sztuka przyjmowania i kodowania wiedzy w pamięci długotrwałej. Tradycyjne sposoby nauki, polegające na ciągłym powtarzaniu, są monotonne i mało twórcze. Nie aktywizują pracy naszego umysłu. Funkcjonowanie mózgu możemy korzystnie zmienić, jeśli jest on właściwie pobudzany.

Zalety mnemotechnik jako twórczego narzędzia

Mnemotechniki to niezwykle twórcze narzędzie pracy rozwijające naszą kreatywność i wzmacniające zapamiętywanie. Opanować i stosować techniki zapamiętywania może każdy, choć to innowacyjne podejście do zdobywania wiedzy na początku może być trudne. Potrzebny jest krótki trening, wytrwałość i przełamanie tradycyjnego podejścia do metod zapamiętywania.

Metody motywujące do nauki

Definicja i rodzaje

To proces wewnętrzny, bądź zewnętrzny nabywany w trakcie rozwoju dziecka – człowieka, który musi mieć określony cel. Oparty jest o system podstawowych potrzeb i wartości, które determinują kierunek dążeń człowieka.

Rodzaje motywacji:

1. Motywacja wewnętrzna

To tendencja wewnętrzna człowieka do podejmowania działania. Cechą tej motywacji jest ciekawość, przyjemność, satysfakcja, talent, wytrwałość.

2. Motywacja zewnętrzna

To działanie podejmowane na skutek czynników zewnętrznych takich jak: siła otoczenia, oddziaływania ludzi, zależności.

3. Motywacja szkolna

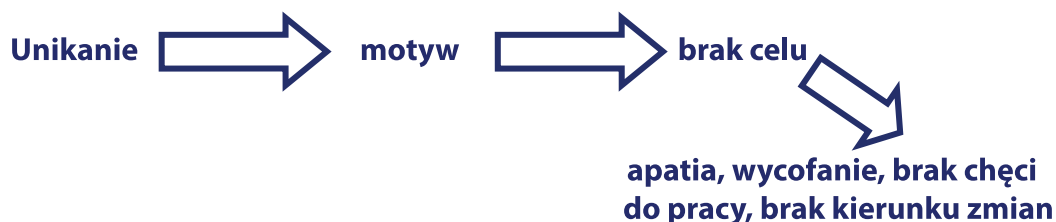
To ogół bodźców (wewnętrznych - cech człowieka i zewnętrznych - otoczenia, wpływu środowiska, rodziny) powodujących gotowość do uczenia się. W motywacji szkolnej bodźce wewnętrzne i zewnętrzne mogą u ucznia wywołać dwa typy zachowań.

Typy motywacji:

TYP 1

TYP 2

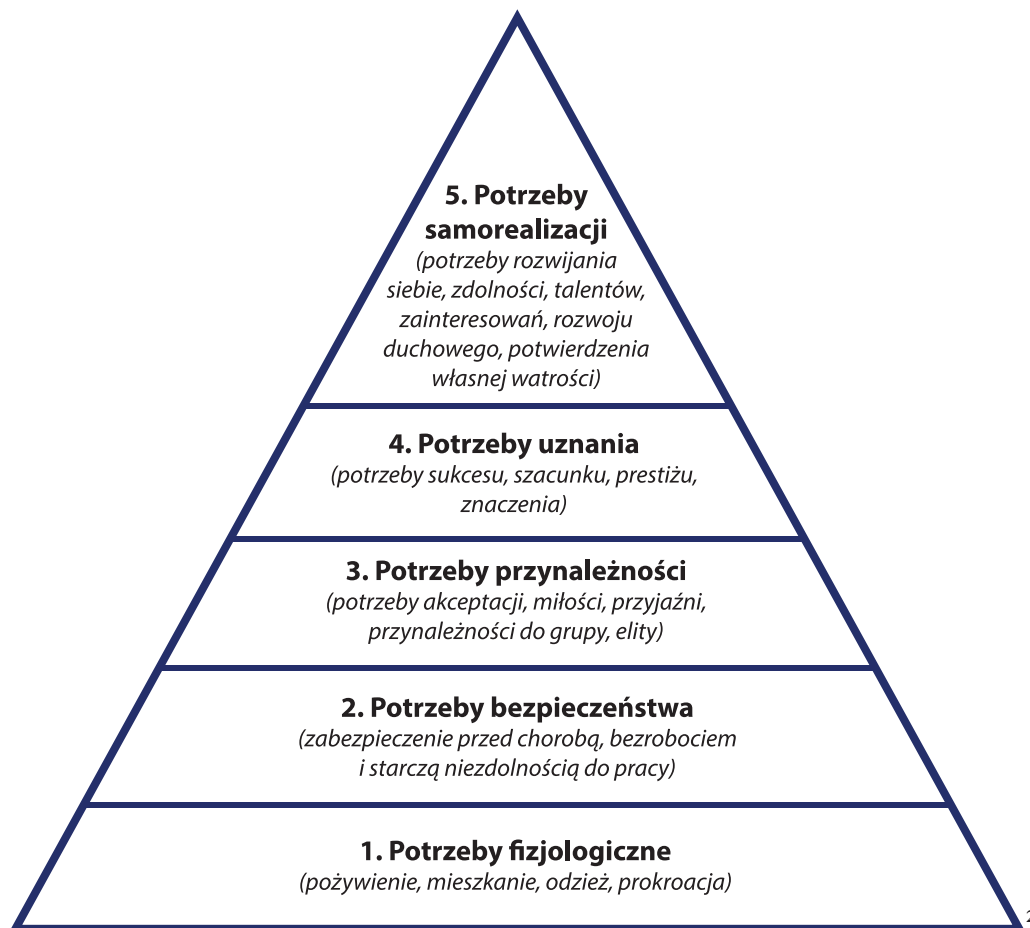

Motywy szkolne, które mają wpływ na dziecko:

Motywy zewnętrzne – osobowość nauczyciela, ocena, sytuacja rodzinna, sytuacja szkolna, grupa rówieśnicza.

Motywy wewnętrzne – cechy charakteru, ambicja, zainteresowania, cel życiowy, wykorzystanie wiedzy w praktyce.

Motywacja do nauki, a piramida potrzeb

Do czynności motywujących na lekcji zalicza się:

- a) upomnienie,
- b) kary,
- c) stosowanie dodatkowych zajęć,
- d) pochwały,
- e) przypominanie,
- f) stosowanie przykładów,
- g) zaciekawienie,
- h) interwencję u rodziców,
- i) zachęcanie,
- j) pobudzanie ambicji,
- k) podsuwanie pomysłów,
- l) organizację wzajemnej pomocy,
- m) nagradzanie.

Na brak motywacji wpływa:

- a) obrażanie,
- b) poniżanie,
- c) zła organizacja lekcji,
- d) brak pochwały,
- e) ośmieszanie.

² www.zarzyccy.pl

Sposoby motywowania:

- a) rozbudzać zainteresowania nauczonym przedmiotem, być jego entuzjastą,
- b) organizować zajęcia pozalekcyjne np. koła zainteresowań,
- c) nauczyć korzystania z gier dydaktycznych, komputerowych, programów telewizyjnych i radiowych,
- d) zachęcać do zadawania pytań,
- e) uczyć samodzielnego myślenia przez nagradzanie własnego zdania uczniów,
- f) uczyć pozytywnego myślenia,
- g) uczyć logicznego myślenia przez nauczanie problemowe,
- h) uczyć tolerancji, nie wyśmiewania się,
- i) uczyć radości życia i cieszenia się z najdrobniejszych rzeczy,
- j) organizować wycieczki,
- k) stosować ciekawe metody prowadzenia zajęć,
- l) stosować nagrody,
- m) dobrze oceniać,
- n) mobilizować poprzez ocenę niedostateczną (uczeń usiłuje to poprawić),
- o) pisać o osiągnięciach uczniów,
- p) dobrze organizować lekcje,
- q) stosować dodatkowe objaśnienia,
- r) dostosować stopień trudności zadań do możliwości ucznia,
- s) podać uczniom kryteria ocen i stawiać wymagania,
- t) być konsekwentnym.

Metody motywowania uczniów do nauki - rady dla nauczycieli

Metody wspierające:

1. Należy programować drogę do sukcesu.
2. Pomagać uczniom ustanowić cele, oceniać postępy i dostrzec związek między nakładem pracy a efektami.
3. Przedkładać merytoryczną informację zwrotną nad oceny i porównania z innymi uczniami.
4. Udzielać dodatkowej pomocy uczniom zmagającym się z niepowodzeniami.
5. Stosować zabiegi wychowawcze wobec uczniów z objawami syndromu porażki.
6. Pomagać uczniom - chroniącym dobre samopoczucie - zastąpić cele popisowe dydaktycznymi.
7. Wpływać na zmianę postaw uczniów osiągających słabe wyniki.
8. Zachęcać do podejmowania zadań o właściwym dla nich stopniu trudności.

Zachęty zewnętrzne:

1. Chwalić i nagradzać uczniów za sprostanie kryteriom wykonania.
2. Kierować uwagę uczniów na praktyczną wartość nauczonych wiadomości i umiejętności.
3. Sporadycznie opierać się na rywalizacji.
4. Metoda ta prowadzi do pojawienia się celów unikowych (unikanie porażki) lub popisowych (liczy się ocena a nie wiedza).

Wewnętrzna motywacja uczniów:

1. Zachęcać uczniów do samodzielności w roli ucznia i pozwalać im dokonywać wyborów.
2. Wybierać czynności, które wymagają od uczniów aktywnego zachowania, i natychmiast dostarczać

informacji zwrotnej, wzbogacać nauczanie elementami gier, stawiać zadania wymagające zróżnicowanych umiejętności (zadania integralne i istotne).

3. Wychodzić naprzeciw uczniowskiej potrzebie włączenia.
4. W czynnościach dydaktycznych łączyć elementy praktyczne z inspirującymi poznawczo.

Metody pobudzania motywacji do nauki:

1. Kształtować motywację do nauki jako dyspozycje ogólne. W tym celu demonstruj własną motywację do nauki, komunikuj właściwe oczekiwania i atrybucje, minimalizuj lęki uczniów związane z wykonaniem.
2. Wykazywać zapał i pasję (kiedy materiał jest szczególnie istotny i wymaga napiętej uwagi).
3. Pobudzać motywację do nauki: odwoływać się do ciekawości, wywołując napięcie. Stosować dydaktyczne przybliżanie: stawiać cele dydaktyczne, zaplanować czynności dydaktyczne i pytania tak, aby uczniowie mogli kształtować i stosować podstawowe pojęcia na własnym przykładzie.

Uwzględnianie potrzeb indywidualnych:

1. Dostosować się do uczniowskich upodobań wynikających ze zróżnicowania stylów poznawczych, cech rozwojowych, zainteresowań właściwych danemu wiekowi.
2. Przedkładać długofalowe dobro ucznia nad jego aktualne upodobania.

Postępowanie z uczniami zniechęconymi

Są cztery typy uczniów, którzy mają problemy z motywacją:

1. Uczniowie o ograniczonych zdolnościach, którzy mają trudności z nadążeniem za realizacją programu, i u których rozwinęło się chronicznie niskie oczekiwanie, paraliżujące przyzwolenie na porażkę.
2. Uczniowie, których porażki i opinie o własnych zdolnościach czynią podatnymi na wyuczoną bezradność w sytuacji niepowodzenia.
3. Uczniowie, którzy obsesyjnie chronią własny wizerunek, a przez to wybierają cele popisowe, a nie dydaktyczne.
4. Uczniowie, których niskie osiągnięcia wynikają z ucieczki przed odpowiedzialnością.

Warsztaty: „Sztuka motywacji” - 9 sposobów wydobywania z ludzi tego co najlepsze

1. Od uczniów/dzieci, którymi kierujesz, których wychowujesz oczekuj tego, co najlepsze.
2. Zauważaj potrzeby drugiego człowieka.
3. Wysoko ustawiaj poprzeczkę doskonałości lub dostosowuj do indywidualnych możliwości każdego dziecka.
4. Stwarzaj środowisko, w którym niepowodzenie nie oznacza przegranej.
5. Jeśli ktoś zdąży tam gdzie ty, dołącz do niego.
6. Wykorzystuj pozytywne wzorce, aby zachęcić do sukcesu.
7. Okazuj uznanie i chwal najmniejsze osiągnięcia.
8. Uwzględniaj potrzebę współzawodnictwa, wykorzystując ją jednak w sposób umiarkowany.
9. Nagradzaj za współpracę.

Przykładowe sposoby motywowania

- Powiąż wiedzę naukową z naturalnymi zjawiskami przyrodniczymi.
- Odwołuj się do rzeczy, które mają dla dziecka znaczenie.
- Wzbogacaj doświadczenia dziecka.
- Rozbudzaj jego zainteresowania.
- Nagradzaj za współpracę.

- Zachęcaj do sukcesu.

Metody motywowania szczególnie przydatne w prowadzeniu lekcji:

- runda bez przymusu – zwrócenie się do każdego ucznia po kolei z prośbą o zabranie głosu lub powiedzenie: „pasuję”,
- pytanie – wszyscy piszą – wszyscy uczniowie odpowiadają pisemnie na pytanie, następnie nauczyciel prosi jednego o przeczytanie odpowiedzi, jeżeli jest błędna, podaje prawidłową,
- zdania podsumowujące – użycie zdań zaczynających się od zwrotów: „Dowiedziałem się, że .....”, „Zaskoczyło mnie, że.....”, które pomagają uczniom wyciągnąć najważniejsze wnioski z lekcji,
- niedopowiedzenia i praca w parach – wyjaśnienie materiału pobieżnie, a następnie uczniowie dobierają się w pary i pomagają sobie nawzajem w uczeniu się,
- głosowanie – zadawanie pytań, na które uczniowie mogą odpowiadać niewerbalnie,
- zapytaj kolegę – uczniowie, którzy potrzebują pomocy, najpierw proszą o nią kolegę,
- wymiana w parach – uczniowie dobierają się w pary i wymieniają się poglądami,
- powtarzanie chórem – uczniowie powtarzają chórem informacje,
- uważne słuchanie wykładu – nauczyciel kończy wykład, zanim uwaga uczniów zacznie się rozpraszać,
- wysłuchaj i zapisz – nauczyciel, co jakiś czas, przerywa wykład, dając uczniom możliwość zapisania przemyśleń,
- ożywić dyskusję – nauczyciel kończy dyskusję, zanim uwaga uczniów zacznie się rozpraszać, zaangażowanie w dyskusję całej klasy,
- głośne myślenie – nauczyciel głośno myśli, rozwiązując jakiś problem,
- krok po kroku – ćwiczenia pod kierunkiem nauczyciela – uczniowie, ćwicząc pod kierunkiem nauczyciela, stopniowo nabierają coraz większej wprawy,
- test – powtórka – nauczyciel zadaje wiele pytań, odnoszących się do omawianego wcześniej materiału, a uczniowie udzielają na nie pisemnych odpowiedzi, po każdym pytaniu nauczyciel podaje prawidłową odpowiedź.

Metody, które pomogą uczniom w nabraniu pewności siebie i przekonaniu, że potrafią się uczyć:

- a) sentencje – zdania przypominające o ważnych prawdach, dotyczących uczenia się i życia,
- b) amortyzowanie – pytania lub stwierdzenia wzmacniające sentencje, mające na celu zmniejszenie niepokoju uczniów i zachęcenie ich do pełniejszego udziału w procesie uczenia się.

Metody służące wspieraniu i zachęcaniu uczniów do pracy:

- a) komunikat „doceniam to” – stwierdzenie, co rzeczywiście w uczniu doceniamy,
- b) komunikat „jestem z tobą” – wyrażenie empatii lub zrozumienia,
- c) uwaga bez pochwały – poświęcenie uczniowi uwagi, bez oferowania nagrody,
- d) zwykłe potwierdzenie – poinformowanie ucznia, że jego odpowiedź jest prawidłowa,
- e) zwykłe zaprzeczenie – poinformowanie ucznia, że jego odpowiedź nie jest prawidłowa i przejście do dalszej części lekcji,
- f) milcząca odpowiedź – nauczyciel notuje w pamięci błędy uczniów, aby zastanowić się, jak im zaradzić,
- g) pochwały i nagrody dla wszystkich – chwalenie i nagradzanie grupy jako całości,
- h) prawdziwy zachwyt – spontaniczne wyrażanie zachwytu uczniem,
- i) budowanie ducha klasy – nauczyciel wygłasza komentarze, które mają na celu wzbudzenie we wszystkich uczniach poczucia własnej wartości, aktywności, samodzielności, chęci do współdziałania w grupie, świadomej, poszukującej postawy.

Metody, które mobilizują uczniów do pracy:

- a) nauka jako wyzwanie – przedstawienie zadania szkolnego jako wyzwania, a nie jako obowiązku czy ciężaru,
- b) inspirujące stwierdzenia – stwierdzenia mobilizujące uczniów do intensywniejszej pracy,
- c) wysokie oczekiwania – wytrwale oczekiwania, że uczniowie będą sobie radzić, nawet jeśli jeszcze nic na to nie wskazuje,
- d) mobilizowanie ducha klasy – wezwania, które wyzwalają w uczniach poczucie własnej wartości, pobudzają zainteresowanie, samodzielność, świadomość i angażują do współpracy.

Warsztaty: Metody i techniki uczenia się – przykładowe scenariusze zajęć

Scenariusz lekcji nr 1

Cele:

1. Doskonalenie pamięci, koncentracji, uwagi i spostrzegawczości.
2. Kształtowanie myślenia logicznego.
3. Ćwiczenie jasnego i precyzyjnego wyrażania swoich myśli.
4. Radzenie sobie ze stresem.

Przebieg lekcji:

1. Ćwiczenie relaksacyjne. Siadamy z wyciągniętymi nogami. Krzyżujemy je w kostkach. Ręce wkładamy pod pachy na krzyż tak, aby kciuki wystawały na zewnątrz. Język przyklejamy do podniebienia. Zamykamy oczy lub wpatrujemy się w jeden punkt. Trwamy tak dwie minuty. Następnie prostujemy nogi, wyjmujemy ręce i przed sobą łączymy palce obu rąk (kciuk z kciukiem, wskazujący ze wskazującym, itd.). Siedzimy tak pół minuty.
2. Piszemy na tablicy dziesięć wyrazów: **samolot, balkon, cegła, wiadro, las, fortepian, kwiat, komin, byk, firana**. Prosimy uczniów, aby starali się zapamiętać te wyrazy tak, aby móc je odtworzyć w takiej samej kolejności. Po chwili zamykamy tablicę i uczniowie na kartkach odtwarzają podane wyrazy.
3. Sprawdzamy wyniki. Informujemy, że jest sposób, aby wyrazy zapamiętywać łatwiej. Czytamy następującą historię: Na niebie widzimy lecący **samolot**, który nagle staje w płomieniach i spada na ziemię, zahaczając o balkon jakiegoś domu. **Balkon** wali się w dół i pozostają po nim tylko rozsypane **cegły**, które pewien przechodzień zbiera do **wiadra**. Wtem z wiadra, pomiędzy cegieł, zaczyna wyrastać drzewo, potem drugie i tak oto znajdujemy się w **lesie**, w którym zamiast śpiewu ptaków słychać dźwięki **fortepianu**. Na polanie pośród drzew siedzi mężczyzna, jedną ręką gra na fortepianie, a w drugiej trzyma wspaniałą czerwoną **kwiat**. Po chwili zamaszystym ruchem rzuca kwiat za siebie.

Kwiat wpada do ceglanego komina, z którego wylania się potężny, ryczący **byk** z przewieszoną przez rogi, powiewającą na wietrze, delikatną białą **franką**.

4. Informujemy, że jest to metoda łańcuszka. Wspólnie z uczniami ustalamy, jakie są reguły trwałego zapamiętania wyrazów:
- Należy posługiwać się różnego rodzaju wyobrażeniami, głównie wzrokowymi (kształty, kolory), ale również słuchowymi, węchowymi, smakowymi.
  - Wyobrażenia powinny być nietypowe, oryginalne, zabawne.
  - Wyobrażenia powinny zawierać jak najwięcej ruchu, dynamizmu.
  - Wielkość wyobrażonych przedmiotów powinna być różna, np. zmniejszamy słonia do wielkości mrówki, a piłkę do rozmiarów domu.

Przypominamy, że ważne jest, aby zapamiętać pierwszy wyraz - klucz.

5. Piszemy na tablicy ciąg dziesięciu wyrazów: **drzwi, wazon, trawa, podłoga, samochód obraz, telewizor, człowiek, kosz, niebo**. Uczniowie na kartkach piszą własne historyjki, pamiętając o wymienionych powyżej wskazówkach, następnie prezentują je.
6. Zadanie domowe: zapamiętać metodą łańcuszka bogactwa naturalne i uprawy Hiszpanii: węgiel, żelazo, miedź, ropa naftowa, ołów, cynk, ryż, pszenica, kukurydza, bawełna, herbata, tytoń.

Scenariusz lekcji nr 2

Cele:

1. Doskonalenie pamięci, koncentracji, uwagi i spostrzegawczości.
2. Kształtowanie myślenia logicznego.
3. Ćwiczenie jasnego i precyzyjnego wyrażania swoich myśli.
4. Radzenie sobie ze stresem.

Przebieg lekcji:

1. Ćwiczenie poprawiające wyobraźnię.

Dajemy uczniom polecenie: Zamknij oczy i wyobraź sobie ulubiony przedmiot. Kiedy będziesz go już widział dokładnie, to:

- spójrz na niego z góry,
- obróć go przed oczyma,
- spójrz na niego od dołu,
- odsuń go od siebie na bardzo dużą odległość,
- przybliż go z powrotem,
- zmień, co najmniej trzy razy, jego kolor,
- spraw, aby zniknął.

2. Przypominając uczniom, że sztuka pamiętania to sztuka koncentracji prosimy o wysłuchanie następującej historii: Prowadzisz autobus w którym jedzie pięćdziesięciu ludzi. Na pierwszym przystanku wysiada 10 osób i wchodzi 3; na następnym wysiada 7 i dochodzą 2. Na kolejnych dwóch przystankach, za każdym razem wysiada 4 pasażerów i wchodzi 1. W tym miejscu trasy autobus staje, gdyż ma kłopoty z silnikiem. Część osób spieszy się i woli iść piechotą. Wysiada więc 8 z nich. Autobus rusza dalej i dowozi resztę pasażerów do końcowego przystanku. Następnie zadajemy pytania: Ile było przystanków? Kto był kierowcą? Wyjaśniamy, że cała zagadka była bardziej sprawdzianem obserwacji i uwagi niż testem pamięci. Podkreślamy, że łatwiej zapamiętujemy to, co nas interesuje i na co zwracamy uwagę.
3. Prosząc o maksymalne skupienie, zachęcamy do zapamiętania wzoru, który narysowaliśmy na tablicy, a następnie wiernym odtworzeniu tego wzoru na kartce (tablicę zamykamy). Ponieważ rysunek musi być jak najbardziej podobny do oryginału, prosimy o zaobserwowanie wielkości figur, proporcji, odstępów, itp.

Scenariusz lekcji nr 3

Cele:

1. Doskonalenie pamięci, koncentracji, uwagi i spostrzegawczości.
2. Kształtowanie myślenia logicznego.
3. Ćwiczenie jasnego i precyzyjnego wyrażania swoich myśli.
4. Radzenie sobie ze stresem.

Przebieg lekcji:

1. Ćwiczenie kinezyjologiczne. Stań w lekkim rozkroku z rozluźnionymi kolanami. Podnieś do góry prawe kolano i dotknij go lewą ręką. Następnie podnieś lewe kolano i dotknij go prawą ręką. Pamiętaj, aby lekko skrócić całe swoje ciało. Ćwiczenie to wzmoże aktywność organizmu, poprawi percepcję wzrokową i słuchową, a także usprawni umiejętność czytania i pisanie.
2. Wyjaśniamy uczniom, że na dzisiejszych zajęciach kształcimy nasze myślenie logiczne. Proponujemy ćwiczenie pt. „**Brakujące ogniwo**”. **Polega ono na tym, że mając trzy człony analogii a, b, c, poszukujemy ostatniego członu d.**

Podajemy przykład: cytryna- kwaśny / cukier-..... (słodki)

Uczniowie na kartkach zapisują swoje odpowiedzi, po wykonaniu ćwiczenia porównują je.

człowiek- dom / pies-...(buda)	kamień- twardy / wrzątek...(gorący)
fiat- samochód / mewa...(ptak)	miasto- dom / pociąg...(wagon)
fiat- pojazd / orzeł...(zwierzę)	żaba- kijanka / motyl...(gąsienica)
długopis- wkład / lampa...(żarówka)	pagórek- góra / morze...(ocean)
pies- szczekać / zegarek...(tykać)	dom- mieszkać / książka...(czytać)
pociąg- stacja / winda...(piętro)	pokój- wojna / mowa...(milczenie)
samochód- benzyna / krowa...(trawa)	deszcz- chmura / roślina...(nasiona)
Indianie- wódz / karty...(as)	rumak- rycerz / miotła...(czarownica)
węgiel- drzewo / bursztyn...(żywica)	minuta- zegarek / dzień...(kalendarz)
olbrzym- mały / węgiel...(czarny)	renifer- śnieg / wielbłąd...(piasek)

3. Proponujemy ćwiczenie: „**Kartki z pamiętnika**” - mając pierwsze zdanie historyjki, oraz jej koniec, musimy wypełnić treścią jej szkielet. Historyjka powinna być logiczna. Każde kolejne zdanie musi wynikać z poprzedniego i wiązać się z następnym. W historyjce można użyć tylko określonej liczby zdań.

Przykład:

Zdanie pierwsze: **Bez pomocy Jurka nie potrafił tego zrobić.**

Zdanie ostatnie: **W końcu dotarł na miejsce.**

Czas wykonania 15 min. Maksymalna liczba zdań - 8.

Bez pomocy Jurka nie potrafił tego zrobić. Zadanie przerastało jego możliwości. Wiedział, że Jurek zrobi to najlepiej. Postanowił czym prędzej pojechać do kolegi i poprosić go o pomoc. W połowie drogi autobus zepsuł się, a kiedy już przyjechał następny, okazało się, że jest tak zatłoczony, że nie można do niego wejść. Cierpliwie czekał na kolejny. **W końcu dotarł na miejsce.**

Zadanie: Wymyśl historyjkę.

Zdanie pierwsze: **Opowiem wam o moim śnie.**

Zdanie ostatnie: **Nagle z półki spadła książka.**

Chętni czytają swoje historyjki.

Bibliografia:

1. Brześkiewicz Z.; *Superpamięć, COMES, Warszawa 1995.*
2. Buzan T.; *Pamięć na zawołanie, Łódź 1997.*
3. Dobrołowicz W., Gralewski J. (praca zbiorowa); *Kreatywność nowe aspekty poznawcze i praktyczne, Warszawa 2005*
4. Drapeau Ch.; *Jak uczyć się szybko i skutecznie?, Warszawa 2002.*
5. Kalina, P.; *Mnemonika czyli sztuka kształcenia i wzmacniania pamięci. Warszawa 1997. Łukasiewicz M.; Sukces w szkole, Poznań 1999.*
6. O'Brien D.; *Sztuka zapamiętywania. Warszawa 2001.*
7. Brophy. J.; *Motywowanie uczniów do nauki. Warszawa 2002.*
8. Harmin. M.; *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki?, Gdańsk 2004.*
9. Mc Ginnisa. A.; *Sztuka motywacji, Warszawa 1996.*
10. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Strony internetowe

1. www.ore.edu.pl
2. www.zarzyccy.pl

Notatki

A series of horizontal dotted lines for taking notes, spanning the width of the page.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

Postawy uczniowskie – jak je kształtować?

Zeszyt numer

6

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 6 Postawy uczniowskie – jak je kształtować?

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Postawy uczniowskie - jak je kształtować?	5
Definicja	5
Geneza postawy.....	6
Po co nam postawy, dlaczego ludzie mają postawy?	6
Wpływ postawy na zachowanie człowieka	7
Czynniki determinujące siłę związku między postawą a zachowaniem	7
Kategorie sytuacji w jakich znajdują się ludzie.....	8
Zmiany postaw	9
Warsztaty: Dlaczego lubimy danego człowieka?	10
Skale mierzące postawy	13
Skala Thurstone'a.....	13
Skala Likerta	14
Skale dystansu społecznego (autorstwa Bogardusa)	14
Postawy utajone i ich mierzenie	14
Warsztaty: Style decyzyjne - różnice indywidualne	14
Warsztaty: Asertywne zachowanie i jego znaczenie w relacji z drugim człowiekiem	18
Warsztaty: Jak postępować z uczniem	19
Bibliografia	23

Postawy uczniowskie – jak je kształtować?

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład wypracowanie narzędzi służących kształtowaniu postaw uczniów zgodnych z systemem wartości promowanym w szkole oraz zgodnych z oczekiwaniami rodziców i środowiska.

Cele szczegółowe:

- refleksja społeczności szkolnej nad koncepcją pracy szkoły, sprecyzowanie/opisanie systemu wartości, określenie - w oparciu o ten system - modelu absolwenta,
- opracowanie programu wychowawczego opartego na przyjętym w szkole określonym systemie wartości,
- nabycie przez nauczycieli umiejętności tworzenia programu wychowawczego szkoły tak, aby w planie pracy wychowawczej zaplanowane zostały działania służące osiągnięciu przyjętych celów,
- uzyskanie/doskonalenie przez wychowawców i nauczycieli umiejętności współpracy w podejmowanych działaniach i procesach wychowawczych,
- integracja nauczycieli, uczniów, rodziców i partnerów szkoły wokół zadań służących kształtowaniu postaw uczniów i rozwojowi szkoły.

Postawy uczniowskie - jak je kształtować?

Problematyka postaw jest z pewnej perspektywy osiowa dla psychologii. Ponieważ jeśli pomyślimy o praktycznych zastosowaniach, to cały szereg działań psychologicznych ma związek z diagnozą postaw oraz z ich zmianą. Pracujemy nad tym, aby zmieniać postawy ludzi, którzy cierpią na różne fobie, możemy chcieć zmienić postawę ludzi wobec ludzi, ludzi wobec węży, ludzi wobec pajaków, ludzi wobec otwartej przestrzeni, czy też przestrzeni zamkniętej itd. W szkole może interesować nas zmiana postawy uczniów wobec nauki, uczniów wobec nauczycieli, nauczycieli wobec uczniów, rodziców wobec nauczycieli, etc. Zajmiemy się więc tym, czym są postawy, na ile jest to zjawisko zgodne ze zdroworozsądkowym myśleniem o postawach oraz w jaki sposób postawy można zmienić i czy w ogóle jest to możliwe, w każdym razie czy jest prawdopodobne.

Definicja

Postawa ma walencję - jest negatywna lub pozytywna. W języku potocznym zwykło się mówić, że ktoś ma neutralną postawę. Z perspektywy wiedzy psychologicznej o postawach, jest to niemożliwe. Jeśli ma się postawę, to dokonuje się emocjonalnego ustosunkowania do określonego obiektu. W związku z tym postawa może być pozytywna lub negatywna. Nie może być neutralna. Postawa może być ambiwalentna, coś w jakimś obiekcie może się nam podobać, coś innego może się nam nie podobać. Ale czym innym jest ambiwalencja postawy, a czym innym neutralność postawy z perspektywy logicznej. Jeśli ktoś nas przekonuje, że ma postawę neutralną to możemy podejrzewać, że albo w ogóle nie ma postawy, nie ma ustosunkowania w tym przypadku do określonego obiektu, albo też nie chce nam ujawnić swojej rzeczywistej postawy.

Postawy mogą dotyczyć różnych rzeczy ludzi obiektów fizycznych, społecznych, ale także pojęć, zjawisk, najróżniejszego rodzaju fenomenów. **Klasycznie mówi się że postawa składa się z trzech części.** Pierwszy składnik to komponent poznawczy, na postawę składają się zatem myśli, przekonania, przeświadczenia, dotyczące obiektu postaci. Drugi składnik to komponent emocjonalny. Chodzi tutaj o emocje jakie odczuwamy wobec określonego obiektu, a więc jakiejś osoby, partii politycznej, ruchu społecznego, zjawiska czy choćby roweru wodnego. Wreszcie komponent trzeci, behawioralny. To są wszelkie działania wobec obiektu postawy. Wyobraźmy sobie, że mówimy o postawie wobec partii politycznej. Na tą postawę składałoby się nasze

przekonanie na temat tego czy partia jest wartościowa, jaki ma program, co oferuje mnie i mojej ojczyźnie. Składałyby się emocje jakie mamy, to może być sympatia do tej partii, to może być nienawiść, to może być obawa przed dojściem tej partii do władzy. Są to też działania np. takie jak głosowanie w dniu wyborów na tę partię albo namawianie innych ludzi, żeby na określoną partię absolutnie nie zagłosowali.

Geneza postawy

Czytając np. w Internecie, albo przeglądając gazetę, wyrabiamy sobie opinie na jakiś temat, na bazie naszych przekonań można mówić, że nabywamy postawę wobec jakiegoś obiektu. Istotny wpływ mogą mieć emocje, czasami jakiś polityk może budzić naszą sympatię bo jest piękny, albo antypatię, bo mu nie ufamy, albo też jest mniej przystojny od polityka, którego lubimy. Nie zdajemy sobie sprawy że nasze najróżniejsze zachowania mogą być źródłem postaw. Chodzi tutaj zarówno o takie zachowania jak np. zachłysłenie się kożuchem świeżego mleka w dzieciństwie. Może to spowodować stałą negatywną postawę wobec mleka. Jak i zachowania bardziej złożone np. jesteśmy w lokalu wyborczym i nie wiemy, na którą partię zagłosować, gdy wreszcie na jakąś się zdecydujemy, to w ślad za tym może pójść nasza bardziej przychylna opinia o tej partii, ponieważ będziemy racjonalizować nasze zachowanie, szukając sensu w tym, co zrobiliśmy. W związku z tym sami będziemy się przekonywać, że ta partia jest dobra, że zrobiliśmy dobrze, że byłoby świetnie, gdyby ta partia wygrała wybory. W ten sposób możemy rozpocząć cały szereg działań na rzecz tej partii, może nastąpić przesunięcie naszej postawy w kierunku jeszcze bardziej pozytywnej. Wreszcie, wyróżnia się czwarte źródło genezy postaw, którym są inni ludzie. Przekonania mogą wynikać z transmisji interpersonalnej. Nie koniecznie musi to być na drodze perswazji, - ktoś nam mówi, co jest dobre, co jest złe, może tak się zdarzyć na drodze konformizmu. Przyjmujemy takie postawy, jakie mają osoby dla nas znaczące, albo podobne do nas pod różnym względem.

Po co nam postawy, dlaczego ludzie mają postawy?

Postawy bardzo wyraźnie wpływają na rozumienie przez nas świata. Początek to sam napływ informacji, albo blokada owego napływu. Jeżeli pomyślimy o tym, jakie gazety czytamy lub jakie obszary Internetu interesują nas najbardziej, to zauważymy, że najczęściej są to te gazety i portale, które są zgodne z naszym światopoglądem i naszym oglądem rzeczywistości. One tak naprawdę powodują, że dokonujemy, chcąc nie chcąc, często zupełnie nieświadomie, selekcji informacji, które do nas docierają. Ta selektywność jest również na etapie poszukiwania informacji. Po niektóre informacje w ogóle nie sięgamy, a innych poszukujemy. Tak się dzieje właśnie ze względu na postawy, jakie mamy w stosunku do poszczególnych aspektów rzeczywistości. Dokonujemy również tendencyjnej oceny napływających informacji, tendencyjnej interpretacji tych informacji. Jeśli ogląda się mecz piłkarski w towarzystwie kibiców dwóch drużyn, które rywalizują na boisku, to bardzo łatwo jest zauważyć, że kibice pewne rzeczy widzą zupełnie inaczej. Jeden z kibiców jest przekonany, że był minimalny spalony, a drugi kibic przeciwnej drużyny, mówi że nic podobnego, przecież zawodnik nie był na spalonym. Łatwo się domyślić, że spalonego widzi ten, którego drużyna mogłaby stracić bramkę, a czystą sytuację i brak spalonego widzi ten, którego drużyna mogła strzelić bramkę.

Przykład innego eksperymentu. Pokazywano studentom palestyńskim i studentom izraelskim wycinki z gazet brytyjskich i amerykańskich, które to gazety opisywały istotę konfliktu palestyńsko-izraelskiego. Zdaniem medioznawców amerykańskich i brytyjskich były to artykuły niebywale wyważone i obiektywne. W artykułach tych pokazywano zarówno racje strony izraelskiej, jak i palestyńskiej, pokazywano złożoność tego konfliktu, pokazywano odmienną interesów obu stron, które są trudne do pogodzenia na małym skrawku ziemi na Bliskim Wschodzie. Zapytano studentów o to, co sądzą o tych artykułach, dziennikarzach i gazetach. Studenci izraelscy stwierdzili, że artykuły są absolutnie propalestyńskie, tendencyjne, wrogie Izraelowi, nieuwzględniające interesu i punktu widzenia strony izraelskiej. Studenci palestyńscy także uznali te artykuły za wrogie i nierzetelne. Stwierdzili, że są to pisma ewidentnie proizraelskie, które w ogóle nie widzą i nie uwzględniają punktu widzenia strony palestyńskiej. Obie strony uznały zatem media, które zdaniem bezstronnych obserwatorów są obiektywne, za wrogie swojej stronie. Bardzo charakterystyczne zjawisko nie dotyczące tylko i wyłącznie mediów - **często nasze postawy powodują, że w sposób tendencyjny widzimy pewne kwestie i ludzi oraz oceniamy ich w sposób bardzo specyficzny.**

Wpływ postawy na zachowanie człowieka

Tak sformułowana teza nie ma żadnego uzasadnienia, ponieważ mówimy, że postawa składa się również z komponentów behawioralnych, a więc zachowanie jest elementem postawy. Raczej należałoby mówić o relacjach między poznawczym elementem postawy i behawioralnym elementem postawy. I o ewentualnej rozbieżności między tymi dwoma elementami. Możemy to zaobserwować w klasycznym eksperymencie La'Pierra, który wykorzystując wyraźne postawy antychińskie w społeczeństwie amerykańskim zadał pytanie wielu restauratorom i właścicielom hoteli, czy przyjęliby Chińczyków do swojej restauracji, swojego hotelu i czy Chińczycy ci zostaliby tam obsłużeni. La'Pierr uzyskał dane, z których wynikało, że większość hotelarzy i restauratorów ma wyraźne postawy antychińskie. Udał się w podróż wraz z dwójką swoich chińskich przyjaciół i okazywało się, że w zdecydowanej większości przypadków, ludzie ci byli obsługiwani i użyczano im miejsca w hotelu. Stwierdzono więc, że przynajmniej w niektórych przypadkach mamy do czynienia z ogromną rozbieżnością między tym, co ludzie deklarują, a tym co ludzie rzeczywiście robią. Dlaczego tak się dzieje? Oczywiście powodów jest bardzo dużo. W większości przypadków abstrahując od eksperymentu La'Pierra, rozbieżność ta może wynikać z tego, że postawy, wtedy kiedy je mierzymy, dotyczą czegoś, co jest bardzo ogólne, dotyczą spraw globalnych np. pytamy ludzi: Czy masz postawę proekologiczną? Jaką masz postawę w stosunku do ochrony przyrody, do ekologii? Zachowanie z natury rzeczy jest bardzo konkretne i dotyczy tylko małego wycinka rzeczywistości np. Czy sortujesz śmieci? I możemy zobaczyć rozbieżność - człowiek deklaruje się jako ktoś, kto ma postawy proekologiczne, a nie sortuje śmieci. A gdybyśmy go zapytali o inne aspekty jego zachowania np. o to czy w domu ma sztuczną choinkę, która jak wiadomo jest nieekologiczna, okazałoby się, że być może nie ma takiej choinki, bo dba o ekologię. Moglibyśmy też zadać mnóstwo innych pytań np. Czy używa toreb, które są biodegradowalne? Czy oszczędza energię elektryczną? Czy jadąc samochodem zabiera sąsiadów, by nie zużywać zbyt dużo benzyny i nie zaśmiecać środowiska? I okaże się, że podejmuje takie działania, ale nie sortuje śmieci dlaczego? Być może dlatego, że w jego mieście nie ma to sensu gdyż wie, że wszystkie śmieci, mimo że są posortowane, i tak trafiają na jedno wysypisko albo firma, która zajmuje się wywozem śmieci w jego mieście, nie uwzględniła możliwości sortowania.

Czynniki determinujące siłę związku między postawą a zachowaniem

Można mówić o czynnikach osobowościowych. Czyli o pewnej wiedzy na temat siebie i świata oraz sposobie organizacji tej wiedzy, a nie o różnicach indywidualnych. Pewne postawy mogą być ze sobą sprzeczne. Właściciel restauracji może mieć negatywne postawy wobec Chińczyków, ale bardzo pozytywne postawy wobec gości i mimo negatywnych postaw wobec Chińczyków może przyjmować ich w swojej restauracji, bo stają się gośćmi. Pewne motywacje mogą być sprzeczne z postawą. Mogę nie lubić Chińczyków, ale bardzo lubić pieniądze i mogę tolerować to, że Chińczyk jest w mojej restauracji, jeśli on zapłaci dużo pieniędzy. Są też inne czynniki o charakterze sytuacyjnym. Obecność innych osób znaczących, jeśli w mojej restauracji siedzi akurat szeryf, czy dyrektor szkoły, który tak naprawdę, o czym ja wiem, bardzo nie lubi zachowań dyskryminacyjnych, to ja mogę swoje postawy wobec Chińczyków ukryć, nie ujawniać ich i obsługiwać grzecznie, tak jakby nie byli Chińczykami. Są pewne przepisy dotyczące ról: formalne lub nie formalne. Rolą kelnera jest obsługiwanie gości. Jest też problem istnienia zachowań alternatywnych. Czy w ogóle można sortować śmieci, czy nie można? Pytanie o zgodność postawy z zachowaniem w kwestii ekologii przestaje mieć sens odnośnie sortowania śmieci, jeśli człowiek ma tylko jeden kubeł i w jego mieście nie można sortować śmieci - nie ma zachowania alternatywnego. Wreszcie kwestia zmiany w poziomie ogólności postawy np. możemy zastanawiać się nad postawą wobec ekologii w ogóle albo postawą wobec sztucznej choinki. Ktoś może uwielbiać sztuczne choinki i dlatego ma ją w domu i może generalnie mieć postawę proekologiczną. Jeśli skonkretyzujemy postawy, powiemy, że chodzi o postawę wobec sztucznej choinki, a nie wobec ekologii. To zgodność może okazać się bardzo duża. Wreszcie przewidywane konsekwencje zachowań. Wyobraźmy sobie, że ów restaurator wie, że będzie ukarany za nie obsługiwanie Chińczyków (klientów) ze względu na kolor ich skóry, wówczas ze strachu może nie ujawniać swojej postawy. Mogą też występować nieprzewidywane sytuacje zewnętrzne. Może się okazać, że jest straszna burza, a Chinka jest w ciąży i restaurator ich przyjmie.

Kategorie sytuacji w jakich znajdują się ludzie

- sytuacje indywidualizujące - na człowieka nie działają żadne zewnętrzne naciski, w postaci presji środowiska, tłumu, postaci znaczących, wobec których trzeba się jakoś zachować. Tu można spodziewać się ekspresji postaw;
- sytuacje dezindywidualizujące - człowiek jest częścią tłumu np. na meczu, na demonstracji, na koncercie, w tłumie. Zachowuje się tak, jak część otoczenia, jego osobowość nie przebija postawy;
- sytuacje skryptowe - człowiek realizuje pewien schemat zachowania, który wynika z roli np. kelner realizuje schemat obsługi gości. Różni ludzie zachowują się tak samo zgodnie ze skryptem. Tu również nie ma miejsca na reprezentację postaw.

Mediatory zgodności postawy i zachowania

- Model (Fazio) tendencyjnego spostrzegania obiektu postawy (mają charakter utajony).
- Teoria (Ajzena i Fishbeina) działań przemyślanych.

Model tendencyjnego spostrzegania obiektu postawy

1. Postawy są silnie aktywizowane wskutek pojawienia się ich obiektu.
2. Przeżywanie nawet słabych emocji w kontakcie z obiektem powoduje tendencyjność w jego spostrzeganiu (np. selektywne zauważanie pozytywnych/negatywnych cech), różna ocena wiarygodności informacji dotyczących tego obiektu np. jeśli nawet trochę jakiegoś polityka nie lubimy, to już zaczynamy mu nie wierzyć.
3. Procesy psychiczne pośredniczące między postawą i zachowaniem są spontaniczne i najczęściej nie uświadamiane.
4. Postawa nie wpłynie jednak na zachowanie, jeśli zinternalizowane przez podmiot normy społeczne na to nie pozwalają, np. człowiek nie rzuci kamieniem w polityków.

Teoria działań przemyślanych

1. Przebieg procesów pośredniczących między postawą i zachowaniem jest uświadamiany i przemyślany. Zachowanie jest konsekwencją świadomej intencji działającego podmiotu.
2. Treść owej intencji uwarunkowana dwoma czynnikami:
  - a. postawą wobec działania (zależącą m.in. od tego, czy działanie doprowadzi do pożądanego rezultatu i na ile owe rezultaty są pożądane,
  - b. subiektywnym przekonaniem o treści norm społecznych dotyczących danego zachowania (gł. co „inni, ważni” pomyśleliby o takim zachowaniu).
3. Zgodność zachowania z postawą tym większa, w im mniejszym stopniu intencja uzależniona jest od norm w danej sytuacji.

Kiedy jedno, kiedy drugie...

Jeśli podmiot ma dużo czasu na podjęcie decyzji o swoim zachowaniu i ma motywację do przemyślenia decyzji – sprawdza się teoria działań przemyślanych. Jeśli brak mu czasu i/lub motywacji – sprawdza się model tendencyjnego spostrzegania obiektu postawy.

Gdzie kupiłbyś aparat fotograficzny? – eksperyment Sanbonmatsu i Fazio? W naszym mieście są dwa domy towarowe. Wobec jednego z nich mamy bardzo pozytywną postawę, jest w nim czysto, obsługują mili ludzie. Jest jednak bardzo słabo wyposażone stoisko fotograficzne z wysokimi cenami. Drugi dom towarowy, twoim zdaniem jest bardzo słaby, brudny, zaniedbany. Jednak jest w nim bardzo dobrze wyposażone stoisko fotograficzne. Co zrobimy w sytuacji konieczności zakupu aparatu fotograficznego. Część osób badanych miała czas na przemyślenie decyzji, natomiast pozostali musieli bardzo szybko, spontanicznie podjąć decyzję. Niektórym kazano również uzasadnić swoją decyzję, co tym bardziej motywowało do jej przemyślenia. Tylko w warunkach, w których ludziom dawano dużo czasu na podjęcie decyzji i dodatkowo oczekiwano uzasadnienia sprawdzała się teoria działań przemyślanych. W pozostałych przypadkach działał model Fazio, wybierano ulubiony dom towarowy, bez względu na jakość stoiska fotograficznego.

Zmiany postaw

Teoria sądów społecznych (Sherif Sherif & Nebergal)

Mamy kogoś z bardzo negatywną postawą wobec jakiegoś obiektu i chcemy to zmienić, aby ta postawa była bardziej pozytywna:

- Czy użycie argumentów dość bliskich tej osobie będzie skuteczne, bo wtedy nam uwierzy?
- Czy użyć argumentów skrajnych - osoba od razu nie uwierzy, ale może chociaż trochę zmienić postawę?

Żaden z tych sposobów nie zmieni postawy. Wypowiedziane argumenty trafiają do obszaru akceptacji albo do obszaru odrzucenia. W pierwszym przypadku człowiek nie zauważy rozbieżności pomiędzy argumentami, a swoją postawą i dojdzie do efektu asymilacji. W drugim przypadku argumenty trafią do obszaru odrzucenia, ponieważ będą tak bardzo różne od własnych przekonań. Dojdzie do efektu kontrastu, człowiek będzie przeceniał różnicę między tym co sam myśli, między swoją dotychczasową postawą, a tymi nowymi argumentami. Najłatwiej zmienić postawy stosując argumenty neutralne. Wówczas człowiek zobaczy różnicę między swoimi przekonaniami, a nowymi argumentami. Jednak nie będą one tak skrajne żeby je odrzucać.

Procesualny model perswazji (McGuire)

Żeby doszło do zmiany postawy musi dojść do szeregu zdarzeń. Żeby nastąpiło kolejne zdarzenie, musi się zdarzyć poprzednie. Jest to iloczyn prawdopodobieństw warunkowych. Zauważyć argumenty – Zrozumieć – Ulec – Utrzymać zmiany. Jeżeli jakkolwiek składnik będzie równy zero, to postawa się nie zmieni. Trwałe zmienianie postaw jest bardzo trudne.

Teoria dwutorowości przekazu (Petty & Caceoppo)

Postawy mogą być zmieniane w dwojaki sposób:

- przez racjonalne przetwarzanie komunikatu perswazyjnego (czy nie są sprzeczne z tym co wiemy o świecie itd.) TOR CENTRALNY;
- inna droga na skróty np. ten człowiek jest autorytetem, jeśli on tak mówi to pewnie tak jest, wówczas nie rozważa racjonalnych argumentów i może dojść do zmiany postawy - TOR PERYFERYCZNY.

Mamy komunikat perswazyjny i zadajemy pytanie:

- Czy człowiek ma motywację do przetwarzania komunikatu?

Jeżeli osoby mają motywację, wówczas pojawia się kolejne pytanie:

- Czy człowiek ma możliwości przetwarzania np. Czy ma wystarczającą z wiedzę? albo Czy nie ma trudności wynikających z sytuacji zewnętrznej? np. hałas.

Jeżeli istnieją możliwości przetwarzania, to kolejnym pytaniem jest:

- Czy argumentacja wywołuje zmianę przekonań?

Jeżeli tak, to dochodzi do zmiany Centralnej Postawy i to powinna być trwała zmiana, którą nie łatwo będzie zmienić.

Nie jest to jedyna droga do zmiany postawy. Jeśli będzie nam brakować motywacji do przetwarzania komunikatu, albo jeśli nie będziemy mieli możliwości jego przetwarzania, to i tak możemy ulec perswazji. Dlatego, że mogą się pojawić pewne przesłanki, żeby uwierzyć temu człowiekowi. Podstawową przesłanką jest autorytet lub atrakcyjność interpersonalna. Wówczas może dojść do zmiany postawy torem peryferycznym. To nie są oddzielne sposoby zmiany postaw, najczęściej oba sposoby gdzie się uzupełniają. Bo np. mamy większą motywację gdy słuchamy jakiegoś autorytetu.

Jeśli ludzie słuchają informacji tam, gdzie są małe zakłócenia zewnętrzne, to jeśli argumenty są silne wówczas zmieniają się postawy. Ale jeżeli zakłócenia są duże, to jest mała różnica między wpływem silnych i słabych argumentów. Ludzie w podobnym stopniu zmieniają postawę. W pozycji niewygodnej (gdzie mamy słabą motywację, bo boli nas noga od stania na jednej nodze), argumenty słabe liczą się prawie tak samo jak argumenty silne.

Jeśli mamy osobę zainteresowaną daną kwestią i używamy argumentu silnego jeden raz, to jest mniejsza zmiana postawy niż jeśli powtórzymy go trzy razy. Opłaca się powtarzać argumenty silne. Powtarzanie argumentów słabych nie ma sensu. To nie działa. Istotny również jest poziom zaangażowania. Osoby

z wysokim zaangażowaniem - zmiany mają dotyczyć tych osób bezpośrednio. Osoby z niskim zaangażowaniem - zmiany nie będą dotyczyły tych osób bezpośrednio. Komunikat mógłby być przygotowany przez specjalistów w danej dziedzinie albo przez laików.

Jeśli ludzie są wysoko zaangażowani, to argumenty silne zmieniają postawy bardziej niż argumenty słabe, a nie liczy się to, czy źródłem tych argumentów są osoby wysoce kompetentne, czy nisko kompetentne. Przy niskim zaangażowaniu jest inaczej. Tu liczą się kompetencje nadawcy komunikatu. Nawet jeśli argumenty są słabe, to zmieniam postawę, jeśli kompetencje były wysokie np. był to wybitny specjalista, a nie laik. Nasze tendencje do używania centralnego lub peryferycznego toru przetwarzania komunikatów zależą od naszego nastroju.

Warsztaty: Dlaczego lubimy danego człowieka?

Nie potrzebujemy racjonalnego wyjaśnienia dlaczego coś lubimy, za to uzasadniamy, dlaczego czegoś nie lubimy.

Eksperyment: zbadano postawę wobec kwaśnych deszczy, a następnie połowę badanych wprowadzono w dobry nastrój. Potem badani słuchali eseju o kwaśnych deszczach. Mówił student ostatniego roku ochrony środowiska - autorytet lub mówił student ostatniego roku filologii - laik. Używali argumentów mocnych albo słabych. Następnie ponownie badano postawę wobec kwaśnych deszczy. U osób z nastawieniem neutralnym pod wpływem mocnych i rzeczowych argumentów postawy się zmieniły bez względu na to, czy argumenty ważne były przekazywane przez autorytet czy nie - tor centralny. W nastroju pozytywnym postawy się zmieniły, kiedy mówił autorytet, nawet jeżeli argumenty były słabe - tor peryferyczny. Czyli pozytywne emocje mogą nas ogłupiać.

Formalne wyznaczniki: „Kto mówi, co mówi, jak mówi i do kogo mówi”

Nadawca przekazu (kto mówi)

Autorytet/kompetencje (bezinteresowność moralność) - w grę może wchodzić interes, jaki ma autorytet, żeby nas do czegoś przekonać. Jeżeli dealer Toyoty mówi kup Hondę, to jemu bardziej uwierzymy niż dealerowi Toyoty, który mógłby mieć interes w naszej decyzji. Ulegamy również osobom atrakcyjnym interpersonalnie, lubianym, podobnym do nas, mającym taki sam światopogląd co my, należącym do naszej grupy społecznej. Dla studenta w niektórych spawach bardziej przekonujący będzie drugi student niż profesor. Bo student jest bardziej podobny do studenta niż do profesora w sensie statusu, wieku itp.

Treść przekazu (co mówi)

Rola emocji i siły argumentów w zależności od tego, czy są przetwarzane torem centralnym, a liczba argumentów ma większe znaczenie, gdy przetwarzanie odbywa się torem peryferycznym.

Organizacja przekazu (kolejność argumentacji)

1. Efekt pierwszeństwa - ludzie będą dobrze pamiętać to, co zostało powiedziane na początku.
2. Efekt świeżości - ludzie będą mieć na świeżo twoje argumenty, które zostały wypowiedziane na końcu.

Kiedy silniejszy jest efekt pierwszeństwa, a kiedy efekt świeżości?

Eksperyment dotyczący ogłoszenia reklamy wyborczej. Kiedy emitować spot wyborczy? Jeżeli kandydatów jest 15, reklama powinna być nadawana albo jako pierwsza, albo jako ostatnia, wówczas zadziała efekt pierwszeństwa lub też efekt świeżości. Ale jeżeli jest tylko dwóch kandydatów, którzy chcą, aby ogłosić ich reklamę wyborczą, musimy się dowiedzieć: czy będzie jakiś przerywnik między komunikatami np. prognoza pogody, kiedy będzie emisja tych programów, czy bezpośrednio przed wyborami, czy do wyborów są jeszcze np. dwa tygodnie. Jeśli jest przerwa w nadawaniu komunikatów np. prognoza pogody, a wybory są wkrótce, wówczas zadziała efekt świeżości - czyli nadanie reklamy jako ostatniej. Jeżeli komunikaty są bezpośrednio po sobie, a do wyborów jest jeszcze daleko, to skuteczniejszy będzie efekt pierwszeństwa - czyli nadanie reklamy jako pierwszej. Tu zachodzi interferencja proaktywna - pierwsza informacja utrudnia zapamiętanie drugiej, zwłaszcza jeżeli ten drugi komunikat jest podobny do pierwszego. Tak przecież jest, bo oba komunikaty dotyczą wyborów. Długi okres czasu do wyborów, likwiduje efekt świeżości. W pozostałych przypadkach oba efekty się zacierają.

Liczba osób argumentujących - im więcej tym lepiej. Bardziej skuteczni jesteśmy wówczas, kiedy nasze

argumenty przekazuje wiele osób, zamiast rzecznika reprezentującego naszą grupę.

Szybkość mówienia - większość osób mówi 120 do 180 słów na minutę (80% ludzi). Z polskich badań wynika, że najwolniej mówią księża - około 80 słów na minutę. Najszybciej sprawozdawcy sportowi, którzy muszą nadążać za akcją.

Związek między tempem mówienia a skutecznością perswazji.

Powszechnie panuje pogląd, że ludzie mówią wolniej, kiedy kłamią i możemy być nieufni wobec wolniej mówiących. Wolne mówienie jest męczące dla słuchacza. Jeśli ktoś mówi bardzo szybko, to zdarza się, że trudno go zrozumieć. Ulegamy ludziom, którzy są do nas podobni, a zatem mówiący w średnim tempie. Ten pogląd podważył przypadek prezydenta Kennedy'ego, który mówił 200 do 300 słów na minutę i porywał za sobą miliony Amerykanów. Prawie wszyscy ludzie przeceniają tempo swojego mówienia. Sądzą, że mówią szybciej niż to ma miejsce w rzeczywistości.

Eksperyment: Prelekcja o picu kawy wygłaszana w różnym tempie. Im szybciej mówiono, tym bardziej wierzone, że picie kawy jest szkodliwe (tak się dzieje, gdy przetwarzamy torem peryferycznym - gdy ktoś mówi szybko, dochodzi do rozbrojenia kontrargumentacji - nie jesteśmy w stanie jednocześnie dokonywać recepcji informacji i kontrargumentować - w związku z czym przyjmujemy wygłaszane informacje „na wiarę”). Zatem wówczas, gdy mówimy coś kontrowersyjnego, warto to mówić szybko, bo wtedy ludzie nie są w stanie kontrargumentować.

Środek przekazu (jak mówi)

Pismo – audio – video

Jeżeli ludzie przetwarzają torem centralnym, to najbardziej do nas dociera słowo pisane. Jeżeli słuchamy np. z telewizji, trudniej jest przetwarzać, ponieważ obraz pochłania część naszych możliwości przetwarzania (zasoby poznawcze). Nie możemy też cofnąć, wrócić do słabiej zrozumiałej treści. Przy przetwarzaniu torem peryferycznym jest odwrotnie.

Odbiorcy przekazu (do kogo mówi)

- indywidualna podatność na perswazję (np. podczas przesłuchania niektórym osobom łatwiej wmówić, że coś widzieli chociaż tego nie widzieli, a innym trudniej);
- zaangażowanie odbiorcy.

Zmiana postaw oparta na teorii dysonansu – definicja Leona Festingera

Kluczowa jest samoocena. Niezgodność pomiędzy dwoma elementami poznawczymi. Nieprzyjemny stan emocjonalny wywołany sprzecznością różnych przekonań o tej samej sprawie istotnych dla podmiotu. Mamy do czynienia ze sprzecznością, która nie ma charakteru logicznego.

Cztery sposoby redukcji dysonansu:

1. Zmiana zachowania – wiem, że palenie jest szkodliwe i rzucam palenie.
2. Uzasadnienie zachowania przez zmianę jednego z elementów poznawczych – stwierdzam, że palenie nie jest szkodliwe.
3. Zmiana zachowania poprzez dodanie nowych elementów poznawczych np. palenie jest szkodliwe na płuca, ale zmniejsza ryzyko zachorowania na Alzheimera, a ja się boję Alzheimera.
4. Trywializowanie „na coś trzeba umrzeć”.

Dysonans postdecyzyjny

Rozważamy wszelkie plusy i minusy, które są w dysonansie z decyzją, którą podjęliśmy.

Sposoby redukcji:

1. Podwyższamy atrakcyjność wybranej opcji.
2. Dewaluacja odrzuconej opcji.
3. Stopień naszej pozytywnej postawy wobec określonych zadań, może zmieniać się pod wpływem prezentowanego przez nas zachowania
4. Eksperyment „nawlekanie koralików na nitkę igłą” – niezwykle nudne zajęcie.

Poproszono osoby uczestniczące w tym eksperymencie, aby namówiły innych ludzi do udziału w tym

samym zadaniu, zachęcając, że sami brali w tym udział i że eksperyment jest bardzo ciekawy. Za tę pracę zaoferowano zapłatę, połowie osób proponowano 1 dolara, drugiej połowie 20 dolarów. Okazało się, że te osoby, którym zaoferowano niską kwotę zapytane później w kwestionariuszu, jak oceniają eksperyment twierdziły, że był bardzo interesujący. Dlaczego? Okazuje się, że jeżeli mam poczucie, że jestem uczciwym człowiekiem i okłamałem innych ludzi mówiąc im, że zadanie jest bardzo ciekawe, a przecież tak nie jest, to mam dysonans między przekonaniem o sobie „jestem porządny”, a tym co zrobiłem, czyli „okłamałem innych ludzi”. Jeżeli dostałam 20 dolarów, to redukuję dysonans. Każdy by tak zrobił za taką kwotę. Jeżeli dostałem tylko jednego dolara, to muszę sam przekonać siebie, że to było interesujące zadanie, żeby nie wyjść na wariata. Judasz powiesił się dlatego, że dostał tylko 20 srebrników i nie mógł sobie poradzić z dysonansem. Gdyby dostał 30 tysięcy poradziłby sobie z dysonansem. Redukuję dysonans tym, że dostaję dużą kwotę pieniędzy. A jeżeli dostaję mało pieniędzy, to jest mi trudniej go zredukować. Muszę przekonać sam siebie, dlaczego uważam inaczej, a piszę lub mówię coś niezgodnego ze swoimi poglądami.

Dysonans jako pobudzenie

Człowiek podejmuje jakieś zachowanie, robi coś. Jeżeli to zachowanie powoduje negatywne konsekwencje, to może wystąpić dysonans (jeżeli nie ma negatywnych konsekwencji, to nie ma dysonansu). Następnie zastanawiamy się, czy człowiek będzie spostrzegał siebie jako odpowiedzialnego za te negatywne konsekwencje (jeżeli nie - to dysonansu nie będzie pojawia się tylko efekt dyskomfortu). Jeżeli zachowanie powoduje negatywne konsekwencje i człowiek spostrzega siebie jako odpowiedzialnego za nie - pojawia się pobudzenie dysonansowe o negatywnym znaku (mieralne fizjologicznie). Czy ludzie wiążą ten wzrost pobudzenia ze swoim zachowaniem. Jeśli nie, postawy nie zostają zmienione. Jeśli tak, to dochodzi do samousprawiedliwienia zmiany postawy. Ludzie zmieniają postawy tak, żeby zredukować dysonans. Czyli chociaż skrzywdziłem drugiego człowieka, to przecież jest to zwykły złodziej i zasługiwał na to. Zmiana postaw w warunkach wysokiej i niskiej wiarygodności źródła komunikatu. Przedstawiano ludziom ten sam komunikat, ale przypisywano go źródłu mało albo wysoce kompetentnemu.

Efekt śpiocha - człowiek pamięta komunikat, ale nie pamięta skąd to wie. Zatem treść pamięta, a źródło jest nieistotne. Łatwo zapominamy skąd o czymś wiemy. Komunikat o niskiej wiarygodności np. artykuł sponsorowany, jeżeli widzę notkę, że tekst jest sponsorowany, to wtedy wiem, że muszę wziąć poprawkę na jego wiarygodność. Jeżeli w nagłówku jest podane, że tekst jest sponsorowany, czytelnik już w trakcie czytania neguje prawdziwość podawanych informacji i tylko w niewielkim stopniu zmienia postawę względem opisanych zjawisk. Po czterech tygodniach osoba, która miała notkę o sponsoringu artykułu na jego końcu, ma efekt śpiocha i pamięta treść artykułu a nie jego źródło. Kiedy notka o sponsoringu artykułu jest na jego początku, wówczas człowiek pamięta to, co kwestionował czytając tekst i nie ma efektu śpiocha.

Efekt sprężyny - zmiana postaw bez argumentacji. Dyskusja o skróceniu staży dla lekarzy. Do dyskusji zapraszamy osobę, która jest za skróceniem staży i osobę, która jest przeciwko ich skróceniu. Postawy obu osób nie są skrajne. Informujemy każdą z nich, że będzie rozmawiała z osobą, która ma przeciwne do niej argumenty. Taki komunikat podajemy rano, natomiast rozmowa ma się odbyć wieczorem i ma być nagrywana na video. Wówczas osoby, które będą miały ze sobą dyskutować przesuwają się lekko w swoich poglądach w kierunku neutralnym. Przecież wartością w dyskusji jest kompromis i rozmowa powinna być przyjemna. Jeżeli zakomunikujemy, że zepsuła się kamera i rozmowa się nie odbędzie, wówczas osoby wracają do swoich poprzednich postaw. Tak się dzieje, kiedy rozmowa miała dotyczyć spraw niezbyt istotnych. Jeżeli rozmowa miała dotyczyć ważnej dla kogoś sprawy, wówczas podczas przygotowań do rozmowy dochodzi do usztywnienia postawy i osoba ta będzie bardziej zagorzale bronić swego stanowiska. Natomiast, gdy odwołamy rozmowę, następuje powrót do poprzedniej postawy, ale z lekkim przesunięciem ku krańcowi. Ludzie usztywniają swoją postawę i generują dodatkowe informacje, które utrwalają tę postawę. Zatem można zmieniać postawy bez żadnej perswazji. Wystarczy powiedzieć, że będziesz rozmawiać z oponentem, a potem odwołać tę rozmowę.

Schematy poznawczo-ruchowe.

Eksperyment: proszę trzymać ręce na pulpicie ławki, jeżeli pokarze się określony symbol nacisnąć pulpit od góry (odpychanie). Inne osoby trzymały ręce pod pulpitem i miały naciskać na widok określonego symbolu, ale pod pulpitem (przyciąganie – a przyciągamy to, co lubimy).

W drugim etapie eksperymentu informujemy, że pokażemy pewne symbole, które przypominają chiński alfabet. Zadaniem osoby badanej będzie nacisnąć pulpit z góry jeżeli dany symbol będzie się kojarzył z czymś złym, natomiast jeżeli skojarzenie będzie wywoływało pozytywny afekt, wówczas trzeba będzie nacisnąć pulpit z dołu. Jeśli ktoś naciskał wcześniej pulpit z góry, widząc określony znak, to w drugiej fazie eksperymentu uznawał ten symbol za coś złego, a jeżeli w pierwszej fazie naciskał pulpit z dołu, to na widok tego symbolu w drugiej fazie zakładał, że oznacza on coś dobrego.

Eksperyment „słuchawki”: Proszę założyć słuchawki na uszy i wysłuchać dwóch fragmentów nagrań, pierwszy to muzyka, drugi to przemówienie. Chcemy sprawdzić na ile zniekształca się dźwięk wtedy, kiedy rusza się głową. W trakcie słuchania połowa osób miała kiwać głową w płaszczyźnie poziomej, natomiast druga połowa osób ruszała głową w pionie (potakując). Przemówienie było komunikatem perswazyjnym. Jeżeli ludzie w trakcie przemówienia ruszali głową w płaszczyźnie pionowej, to bardziej wierzyli w podawane treści i częściej zmieniali postawę. Gdy kiwali głową na „nie”, w mniejszym stopniu zmieniali postawę.

Skale mierzące postawy

Skala Thurstone'a

Istnieją pewne stwierdzenia, z którymi ludzie się godzą albo nie i mogą z kafeterii wybrać jedną odpowiedź. Np. Skala postaw wobec likwidacji segregacji rasowej w polityce mieszkaniowej: [Wybierz jedną odpowiedź spośród a, b, c, d, e]

- a) Powinno się odmawiać wynajęcia mieszkania każdemu, kogo się nie lubi [WS = 1,5] – *to stwierdzenie zezwala na segregację rasową*.
- b) Przepisy federalne nakładające obowiązek otwartości w mieszkalnictwie powinny odnosić się tylko do mieszkań publicznych [WS = 3,0].
- c) Samorządy powinny publicznie nawoływać do zaangażowania się w uczciwe praktyki mieszkaniowe [WS = 4,5].
- d) W wyjątkowych przypadkach dyskryminacji w mieszkalnictwie powinna istnieć możliwość interwencji prawnej [WS = 6,0].
- e) Trzeba wynajmować mieszkanie pierwszemu chętnemu bez względu na rasę, kolor, czy wyznanie (WS 7,5).

WS (Wartość Skalowa). Różnica w postawach może być mierzona niejako centymetrem. Możemy powiedzieć, że człowiek, który skreśla odpowiedź **d** różni się od człowieka, który skreśla odpowiedź **e** o 1,5 WS, tak samo jak człowiek, który skreśla odpowiedź **a** różni się od człowieka, który skreśla odpowiedź **b** o 1,5 jakiejś wartości skalowej. Trzeba tak dobrać odpowiedzi, żeby różniły się one od siebie o taką samą odległość na skali postaw.

Dyferencjał semantyczny Osgooda

Kiedy dokonujemy jakiegoś ustosunkowania, to ono dokonuje się na trzech wymiarach np.

Osoba lubiąca astronomię jest:

- DOBRA ----- ZŁA
- SILNA ----- SŁABA
- AKTYWNA ----- BIERNNA

To samo może dotyczyć oceny przedmiotu, partii, uczelni, samochodu, ruchu religijnego itp. Ta skala składa się z przymiotników, które są na krańcach np. dobry, zły i z szeregu określeń pośrednich między tymi przymiotnikami Osoba ma zaznaczyć krzyżykiem np. na ile jakaś partia jest dobra lub zła itd. Klasycznie ta skala zakłada 3 oryginalne wymiary:

- Czynniki ewaluacyjny (dobra-zła).
- Czynniki siły (silna-słaba).
- Czynniki aktywności (aktywna-bierna).

Skala Likerta

Prezentujemy jakieś twierdzenie, a badani mają ocenić na ile, w jakim stopniu zgadzają się z takim twierdzeniem. Np. Reklama powinna być zakazana:

- 4 - całkowicie się zgadzam
- 3 - zgadzam się
- 2 - trudno powiedzieć
- 1 - nie zgadzam się
- 0 - całkowicie się nie zgadzam

Skale dystansu społecznego (autorstwa Bogardusa)

Uprzedzenie można mierzyć jako dystans do różnych ludzi.

Chińczyka dopuściłbym:

- a) jako współmałżonka,
- b) jako przyjaciela,
- c) jako sąsiada na ulicy,
- d) jako osobę zatrudnioną w moim zawodzie,
- e) jako obywatela mojego kraju,
- f) jako turystę w moim kraju,
- g) należałoby go usunąć z mojego kraju.

Postawy utajone i ich mierzenie

Istota postaw utajonych. Często nasza stara postawa przyjmuje postać utajoną i dalej istnieje tylko w ukryciu. Wyobraźmy sobie, że ktoś palił papierosy i miał pozytywną postawę wobec papierosów. Następnie z różnych względów postanowił zmienić postawę. Jest wrogiem palenia i zastanawiamy się, co stało się z tą starą postawą, czy całkowicie zniknęła, czy może jest utajona. Człowiek nie zdaje sobie sprawy z niej, ale ona może wpływać na różne jego działania, na jego myślenie. Gdy zastanawiamy się, która postawa lepiej wyjaśnia ludzkie zachowania, ta utajona, czy ta deklarowana - to jest bardzo niejasne. Bywają takie obszary ludzkiego zachowania, gdzie lepiej zachowanie jest przewidywane przez postawę utajoną, a gdzie indziej przez postawę jawną. Należy jednak zdawać sobie sprawę z możliwości wpływu postaw utajonych.

Nasze postawy, które są spontaniczne, mogą lepiej przewidywać nasze zachowanie niż postawy przemyślane. Poproszono studentów, aby ocenili jakość swojego związku z partnerem na skali w sposób spontaniczny. Innych proszono, aby przemyśleli i dogłębnie zastanowili się nad jakością swojego związku.

Następnie, pół roku później, zapytano, czy nadal są w swoich związkach. Sprawdzano, czy prawdopodobieństwo rozpadu związku można ocenić na podstawie reakcji spontanicznej, czy raczej przemyślanej decyzji.

Gdy osoba spontanicznie oceniała swój związek pozytywnie, to po upływie pół roku, związek nadal trwał. Gdy ocena spontaniczna związku była negatywna, za pół roku nie było już tego związku. Jeśli mieli dogłębnie ocenić jakość swojego związku, to nie było żadnej reakcji między oceną, a tym co wydarzyło się za pół roku. Jak się zaczynamy zastanawiać, to często popełniamy błędy, a oceny spontaniczne są trafniejsze.

Eksperyment: siedem rodzajów dzemów – proszę wybrać najsmaczniejszy dzem – większość spontanicznie wybiera jagodowy. Gdy wybór ma być uzasadniony, na pierwsze miejsce trafia dzem agrestowy, który przy wyborze spontanicznym był gdzieś daleko na liście, a jagodowy trafia na trzecie miejsce. Gdy mamy uzasadnić dlaczego, okazuje się że nasze decyzje są zupełnie inne niż wtedy kiedy mamy tylko spontaniczny wybór.

Warsztaty: Style decyzyjne - różnice indywidualne

Wyróżnia się cztery odmienne sposoby indywidualnego podejmowania decyzji. Podstawą jest stwierdzenie, że ludzie różnią się pod dwoma względami. Pierwszy to sposób myślenia. Niektórzy są logiczni i racjonalni. Niektórzy zaś intuicyjni i twórczy. Drugi wzgląd dotyczy tolerowania wieloznaczności przez daną osobę. Niektórzy odczuwają silną potrzebę minimalizowania niejednoznaczności informacji, inni

potrafią jednocześnie przetwarzać wiele myśli. Kiedy naniesie się te dwa wymiary na wykres otrzymujemy cztery style podejmowania decyzji: dyrektywny, analityczny, koncepcyjny, behawiorystyczny.

1. Ludzie o **dyrektywnym** stylu podejmowania decyzji cechują się niską tolerancją wobec niejednoznaczności i dążą do racjonalności; są sprawni i logiczni. Jednakże troska o sprawność prowadzi do podejmowania decyzji przy dysponowaniu minimalną ilością informacji i do oceniania niewielu możliwości. Ludzie typu dyrektywnego szybko podejmują decyzję i skupiają uwagę na najbliższej przyszłości.
2. Ludzie typu **analitycznego** cechują się znacznie większą tolerancją wobec niejednoznaczności niż decydenci typu dyrektywnego. Pragną większej ilości informacji i rozważają większą liczbę możliwości niż ci ostatni. Kierowników analitycznych najtrafniej można określić jako decydentów rozważnych, umiających sobie radzić z nowymi sytuacjami albo się do nich dostosowywać.
3. Osoby o stylu **koncepcyjnym** mają bardzo szerokie spojrzenie i rozważają wiele możliwości. Skupiają uwagę na długich okresach i potrafią wyszukiwać twórcze rozwiązania problemów.
4. Ludzie o stylu **behawiorystycznym** to decydenci, którzy potrafią współpracować z innymi. Troszczą się o osiągnięcia kolegów i podwładnych. Chętnie przyjmują propozycje innych i korzystają z porad do komunikowania się. Takie osoby unikają konfliktów i pragną akceptacji.

Zdefiniowaniu własnego stylu podejmowania decyzji służy poniższy kwestionariusz.

Kwestionariusz stylów podejmowania decyzji

Instrukcja

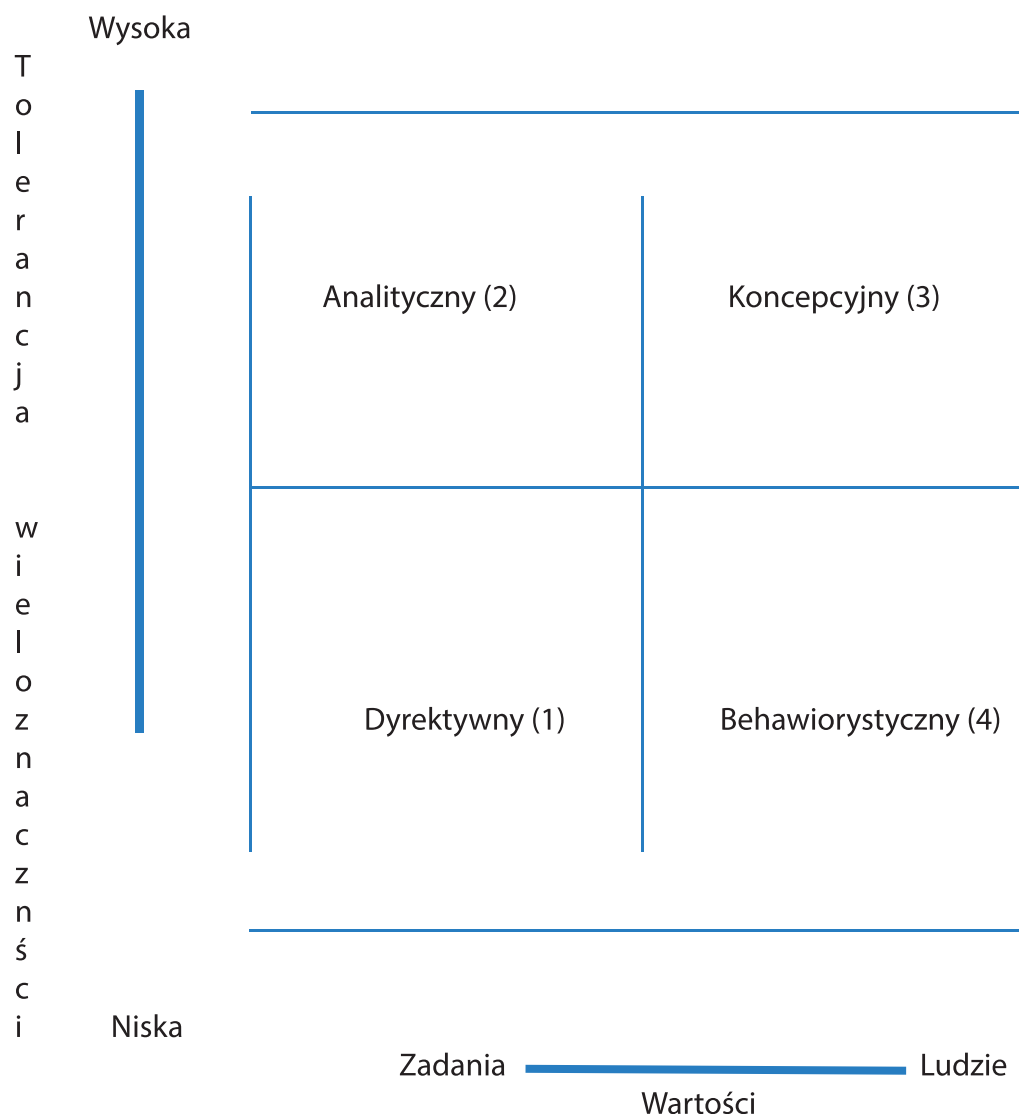
1. Kwestionariusz dotyczy sytuacji związanych z Twoją pracą. Zawiera opisy typowych decyzji podejmowanych w środowisku zawodowym.
2. Poszczególnym twierdzeniom kwestionariusza przypisz odpowiednie liczby (rangi):
8 – kiedy dane twierdzenie opisuje Cię najlepiej,
4 – kiedy dane twierdzenie opisuje Cię w średnim stopniu,
2 – kiedy dane twierdzenie opisuje Cię w niewielkim stopniu,
1 – kiedy dane twierdzenie w ogóle Cię nie opisuje.
3. Wpisz rangi w kratki obok twierdzeń.
4. Rangi przypisane danej grupie twierdzeń nie mogą się powtarzać np. w grupie 1 może pojawić się następująca konfiguracja rang: 8 1 4 2.
5. Przypisując rangi pomyśl, jak w rzeczywistości zachowałbyś się w podobnej sytuacji.
6. Wpisz pierwszą odpowiedź, która przychodzi Ci na myśl.
7. Nie ma ograniczeń czasowych przy wypełnianiu tego kwestionariusza, nie ma tutaj również dobrych lub złych odpowiedzi. Możesz także zmienić wcześniej przypisane rangi.
8. Postaraj się odpowiadać biorąc pod uwagę Twoje preferencje, a nie to, co sądzisz, że jest właściwym zachowaniem dla danej sytuacji.

		1	2	3	4
1.	Moim najważniejszym celem zawodowym jest:	uzyskanie pozycji i statusu	bycie najlepszym w swoim fachu	zdobycie wiedzy dotyczącej mojej pracy	bezpieczna praca
2.	Chciałbym wykonywać pracę:	techniczną i jasno zdefiniowaną	zróżnicowaną	dającą mi niezależność	w kontakcie z ludźmi
3.	Spodziewam się, że w przyszłości moi podwładni będą:	wydajni	wysoko kwalifikowani	zaangażowani i odpowiedzialni	podatni na sugestie i rady
4.	W mojej przyszłej pracy będę szukać:	praktycznych rezultatów	najlepszych rozwiązań	nowych pomysłów i idei	dobrych warunków
5.	Najlepiej porozumiewam się z innymi:	w kontaktach bezpośrednich – „twarzą w twarz”	na piśmie	poprzez dyskusję	w czasie formalnych zebrań i spotkań
6.	Kiedy coś planuję zwracam uwagę na:	bieżące problemy	realizację konkretnego celu	realizację marzeń	dobro otaczających mnie ludzi
7.	Kiedy stoję przed jakimś problemem:	opieram się na sprawdzonych rozwiązaniach	najpierw uważnie go analizuję	szukam twórczych rozwiązań	w wyborze rozwiązania zdaję się na przeczucia
8.	Gdy korzystam z informacji wolę kiedy:	dotyczą one konkretnych	są kompletne i dokładne	dają mi możliwość wyboru wielu opcji	ich liczba jest ograniczona a znaczenie zrozumiałe
9.	Kiedy nie jestem pewien co robić:	podejmuję decyzję intuicyjnie	poszukuję faktów	poszukuję kompromisu	czekam, zanim podejmę decyzję
10.	Kiedy to tylko możliwe unikam:	długich dyskusji	niezakończonej pracy	posługiwania się liczbami i dokumentami	konfliktów z innymi ludźmi
11.	Szczególnie dobrze sobie radzę z:	zapamiętywaniem faktów i dat	rozwiązywaniem trudnych problemów	dostrzeganiem wielu możliwości	kontaktami z innymi ludźmi
12.	Kiedy wykonuję terminową pracę:	decyduję się i działam szybko	działam planowo i zaczynam od rzeczy najważniejszych	nie poddaję się presji czasu	poszukuję porady i wsparcia
13.	W sytuacjach towarzyskich:	rozmawiam z innymi	analizuję to o czym inni mówią	obserwuję to co się dzieje wokół mnie	przysłuchuję się rozmowom
14.	Dobrze zapamiętuję:	imiona ludzi	miejsca	twarze ludzkie	osobowości
15.	Dzięki pracy będę mógł:	wpływać na ludzi	stawiać czoła wyzwaniom	realizować moje własne cele	zdobyć akceptację grupy ludzi
16.	Dobrze mi się współpracuje z ludźmi, którzy:	są energiczni i ambitni	mają zaufanie do siebie	mają „otwarty umysł”	są uprzejmi i budzą zaufanie
17.	Kiedy jestem w stresie:	zaczynam się bać	koncentruję się na problemie	czuję sfrustrowany i zawiedziony	zapominam o wielu rzeczach
18.	Inni spostrzegają mnie jako osobę:	agresywną	zdyscyplinowaną	twórczą	pomocną
19.	Moje typowe decyzje:	są realistyczne i nie są oparte na opiniach innych osób	są systematyczne i osadzone w teorii	dają różne możliwości realizacji	biorą pod uwagę potrzeby innych
20.	Nie lubię:	tracić na czymś kontroli	nudnej pracy	postępowania zgodnie określonymi z góry regułami	braku ludzkiej akceptacji
Suma					

Obliczanie wyników:

1. Dodaj punkty oddzielnie dla każdej kolumny.
2. Dodaj do siebie wyniki wszystkich czterech kolumn. Ich suma powinna się równać 300. Jeśli jest inna sprawdź jeszcze raz prawidłowość przyporządkowania rang.
3. Wpisz swoje wyniki w siatkę stylów decyzyjnych

Interpretacja: Liczba punktów uzyskanych w każdym stylu określa intensywność jego używania na co dzień. Określa się cztery poziomy tej intensywności:

1. **Najmniej preferowany:** pokazuje, że jednostka używa go rzadko, ale kiedy jest potrzebny jest w stanie go zastosować. Na przykład w sytuacji stresu może przejść od stylu analitycznego do dyrektywnego.
2. **Rezerwowy:** pokazuje, że jednostka używa tego stylu od czasu do czasu. W kwestionariuszu oznacza on również wyniki przeciętne.
3. **Częsty:** ta intensywność wskazuje, że jednostka używa danego stylu częściej niż innych.
4. **Dominujący:** jest to najwyższy poziom intensywności i oznacza bardzo częste używanie danego stylu i pomijanie innych. W wyjątkowych przypadkach jednostka może użyć innego stylu niż dominujący.

Poniższa tabela pozwala w przybliżeniu określić poziom intensywności dla wyników uzyskanych w poszczególnych stylach. Dane te należy interpretować ostrożnie, ponieważ zostały opracowane na podstawie badań populacji amerykańskiej (grupy osób dorosłych, sprawujących funkcje menedżerskie).

Tab. Poziom intensywności stylów decyzyjnych [źródło: na podstawie A.J. Rowe, J. D., Boulgarides, M. R. McGrath, *Managerial Decision Making*, 1994, s. 31]

Styl	Intensywność			
	Najmniej preferowany	Rezerwowy	Częsty	Dominujący
Dyrektywny	poniżej 68	68 do 82	83 do 90	powyżej 90
Analityczny	poniżej 83	83 do 97	98 do 104	powyżej 104
Koncepcyjny	poniżej 73	73 do 87	88 do 94	powyżej 94
Behawiorystyczny	poniżej 48	48 do 62	63 do 70	powyżej 70

Warto pamiętać, że ta sama osoba może w różnych okolicznościach zachowywać się inaczej, dlatego najczęściej wśród uzyskanych wyników pojawia się jeden styl dominujący i co najmniej jeden styl rezerwowy. Należy się spodziewać, że osoby, których wyniki dla każdego stylu mieszczą się w kategorii „rezerwowy” będą w stanie elastycznie zmieniać swój styl podejmowania decyzji w zależności od wymagań sytuacji.

Zadanie: Zastanów się, w jakich jeszcze okolicznościach związanych z podejmowaniem decyzji używasz określonego stylu i czy jest on do nich właściwie dostosowany.

Warsztaty: Asertywne zachowanie i jego znaczenie w relacji z drugim człowiekiem

Zachowania asertywne można umieścić pośrodku kontinuum, którego końcami są agresja i uległość. Zachowując się asertywnie, respektujemy prawa zarówno swoje, jak i innych. Zachowując się agresywnie respektujemy jedynie prawa własne, lekceważąc cudze. Gdy jesteśmy ulegli, lekceważymy swoje prawa, a respektujemy innych. Na tym polega istotna różnica pomiędzy tymi trzema typami zachowań. W zachowaniach asertywnych ważne jest nie tylko to, co mówimy, ale jak to robimy. Ton głosu powinien być spokojny, ale stanowczy, spojrzenie skierowane na osobę, z którą rozmawiamy. Nie krzyczymy, nie wymachujemy rękami, nie biegamy po całym pomieszczeniu. Gdy zależy nam na postawie asertywnej - byciu przekonywującym, opanowanym, a jednocześnie stanowczym i zdecydowanym w reprezentowaniu zasad panujących w urzędzie - zadbajmy o spójność między czterema elementami zachowania: kontakt wzrokowy, postawa ciała, ton głosu, treść wypowiedzi.

Asertywność jest sposobem funkcjonowania, który opisują następujące słowa kluczowe:

- autentyczna pewność siebie (nie mylona z bezczelnością!),
- poczucie własnej wartości i godności (nie mylone z wywyższaniem się i dominacją nad innymi),
- uznanie praw własnych i praw innych (równowaga posiadanych praw),
- szacunek dla siebie i innych (niezależnie od wieku, pełnionych funkcji, stopnia zamożności itp.),
- realizacja własnych potrzeb i praw bez naruszania godności innych (polegające na respektowaniu zasad dobrej komunikacji międzyludzkiej bez stosowania manipulacji),
- szczerość, swoboda i aktywne rozumienie tego, co się dzieje (świadomość własnych i ewentualnie cudzych emocji i stanów psychicznych),
- elegancja działania, funkcjonowanie ze znakiem Q!

Przykłady asertywnego radzenia sobie ze złożonymi, uwikłanymi formami krytyki:

- I. Krytyka częściowo słuszna, ale zbyt szeroko zakrojona:

Krytykant: Ty zawsze się spóźniasz

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

II. Krytyka totalnie uogólniona, chociaż mogąca nawiązać do rzeczywistych faktów:

Krytykant: Ty zawsze wszystko musisz zepsuć!

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

III. Krytyka oparta na nieuprawnionym uogólnieniu pojedynczych faktów:

Krytykant: Naprawdę trudno jest pracować, kiedy jest się źle zarządzanym. W pracy mam prawo wiedzieć co i kiedy mam robić, a o Pana decyzjach dowiaduję się od innych i na samym końcu.

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

IV. Krytyka oceniająca osobę, a nie działanie:

Krytykant: Pan jest kompletnie nieodpowiedzialny. Dwa razy prosiłam, aby załatwił pan tę sprawę, a sprawa wciąż jest niezłatwiona.

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

Krytykant: Czy Pani zawsze musi być taka złośliwa?

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

V. Krytyka wyrażona w agresywnej, raniącej formie (wyrażona krzykiem z epitetami):

Krytykant: Co Pan do cholery wyprawia z tymi dokumentami! Czy Pan w ogóle nie wie co Pan robi. Cholera jasna, jak z takimi niedorajdami pracować!!!

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

VI. Krytyka podana w formie aluzyjnej:

Krytykant: Czytałam w ciekawych badaniach, że podobno osoby, które chodzą po górach, mają często zaburzone życie rodzinne.

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

Krytykant: Niektórzy ludzie to myślą, że jak skończyli studia, to już na wszystkim się znają.

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

Krytykant: Widocznie nie macie co robić, skoro tak punktualnie opuszczacie swoje miejsca pracy.

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

Krytykant: Powinnaś pójść do fryzjera, bo chyba dawno nie patrzyłaś w lustro.

ASERTYWNA ODPOWIEDŹ:

.....

Warsztaty: Jak postępować z uczniem....

„Awanturnik” – ROBERT (IV klasa)

Bardzo niezależny i kochający ryzyko, znacznie odbiega od przyjętych standardów zachowania określających, co w szkole można robić, a czego nie. Niebezpieczne jest szczególnie to, że niewiele potrzebuje, aby wylać się w niebezpieczne przedsięwzięcia lub relacje. Na naturalne, proste pytania lub polecenia odpowiada w sposób: gwałtowny, sarkastyczny, wrzaskliwy, wulgarny, prowokacyjny lub agresywny. Uczeń reaguje nieadekwatnie. Często towarzyszy temu charakterystyczna postawa ciała, jak odchylona lekko w tył i w bok głowa, przewracanie oczami, parskanie. Wykazuje niski poziom kultury osobistej zarówno do kolegów, jak i do nauczycieli. Wywołuje często konflikty, używa wulgaryzmów i nie reaguje na polecenia nauczycieli.

Strach go podnieca, a nie paraliżuje, co bywa tragiczne w skutkach. Myśli głównie o sobie i nie przejmuje się uczuciami czy opinią innych. Słabo kontroluje swoje emocje. Jest niegrzeczny, krzykliwy, prowokacyjny. Jeśli dochodzi do sytuacji trudnej atakuje. W ten sposób zyskuje to, czego potrzebuje do życia na poziomie emocjonalnym: bycie w centrum uwagi, energię i bycie dostrzeganym przez innych ludzi. Jest z założenia krótkodystansowcem. Robert interesuje się militariami. W szkole największe kłopoty ma z matematyką, brakuje mu systematyczności i konsekwencji. Rodzice dysfunkcyjni – problemy z nadużywaniem alkoholu.

1. Jak postępować z tym rodzajem ucznia?
2. Proszę „odszukać” podobny typ ucznia w realnym świecie swojej szkoły, a następnie sporządzić analizę SWOT oraz analizę zasobów ucznia (realnego lub w razie braku przykładu – ucznia z powyższego studium przypadku).

„Drażliwy” – DAREK (VI klasa)

Darek jest uczniem, którego wielu uczniów się boi, ponieważ często rzuca przedmiotami, robi dwuznaczne, nieprzyzwoite uwagi. Pod koniec pierwszego tygodnia nauki nauczyciel - Pan Kowalski zadał mu pytanie: „Czy możesz powiedzieć po niemiecku <<dziewczyna>>?” Zamiast spróbować odpowiedzieć na pytanie, Darek powiedział: „Nie, ale mogę przespać się z dziewczyną”. Po czym spojrzał wymownie na ładną dziewczynę i pokazał jej język. Zakłóciło to tok lekcji i odwróciło uwagę od niemożności udzielenia przez Darka odpowiedzi. Nie pomagały ani ciągłe otrzymywane od dyrektora, ani rozmowy z rodzicami, ani zostawianie go w szkole po lekcjach. Nauczyciela - Pana Kowalskiego poproszono, aby rozpoczął pracę z Darkiem. Odkrył on po paru miesiącach, że chłopiec ten bał się, że jeśli spróbuje odpowiadać na pytania, zyska sobie wobec całej klasy opinię nierozgarniętego. Postanowił, że woli zostać „Darkiem diabłem”, niż „Darkiem kretynem”. Darek stwarza problem tylko wtedy, gdy zostaje sprowokowany, przypadkowo lub celowo. W przypadku Darka jego czułym miejscem jest niski stopień inteligencji. Aby to ukryć, atakował. Na co dzień Darek chodzi na zajęcia zapaśnicze, lubi tę dyscyplinę sportu ponieważ ma okazję zarówno poznać sposoby walki, jak również pograć w piłkę, czy siłować się z kolegami.

1. Jak postępować z tym rodzajem ucznia?
2. Proszę „odszukać” podobny typ ucznia w realnym świecie swojej szkoły, a następnie sporządzić analizę SWOT oraz analizę zasobów ucznia (realnego lub w razie braku przykładu – ucznia z powyższego studium przypadku).

„Błazen” KRZYSIEK (V klasa)

Błazen jest zwykle lubiany przez innych uczniów i nauczycieli. Pewnego dnia przed wejściem nauczyciela do klasy Krzysiek odwrócił się i powiedział do Maćka „Hej, naśladuję Kowalskiego, pożycz mi swoje okulary”. Wszedł za drzwi z książkami, kluczami i okularami. Otworzył niedbale drzwi i wszedł krokiem ociężałym dowlóknął się przed front klasy, rzucił z łoskotem książki i klucze. Potem wziął notes i zaczął go kartkować, grzebał w kieszeniach szukając długopisu. Nałożył na nos okulary i spoglądał znad nich badawczo „Ma ktoś długopis”, powiedział monotonnym głosem. Pożyczył od jakiegoś ucznia długopis, wywołał do odpowiedzi innego ucznia, a klasa ryczała ze śmiechu z jego mistrzowskiej karykatury nauczyciela. Gdy uczeń stojący na czatach szepnął, że idzie nauczyciel, Krzysiek zgarnął książki i klucze powracając na swoje miejsce. W klasie panowała całkowita cisza, gdy nauczyciel - Pan Kowalski otworzył niedbale drzwi, wszedł ociężałe do klasy i odtworzył całą poprzednią scenę. Wszystko to, ku milczącej ucieście klasy. Krzysiek rzadko stwarza problemy, uczy się średnio, chodzi mu tylko o to, aby ludzie się z niego śmiali i aby udowodnić, że jest nieszkodliwy. Najbardziej interesują go podróże, lubi opowiadać dokąd chciałby pojechać parodiując przedstawicieli różnych kultur.

1. Jak postępować z tym rodzajem ucznia?
2. Proszę „odszukać” podobny typ ucznia w realnym świecie swojej szkoły, a następnie sporządzić analizę SWOT oraz analizę zasobów ucznia (realnego lub w razie braku przykładu – ucznia z powyższego studium przypadku).

„Zmuś mnie” LAURA (VI klasa)

Na początku lekcji nauczyciel poprosił uczniów, aby mu oddali swoje prace domowe. Gdy je zbierał, doszedł do Laury, która powiedziała, że nie napisała tej pracy. Na pytanie jak chce otrzymać ocenę pozytywną na koniec semestru nie oddając prac domowych, odpowiedziała, że jej na tym nie zależy. Kiedy nauczyciel

zapytał, czy zatem ma w planie ukończyć szkołę – odpowiedziała, że gdyby materiał był ciekawiej wykładany, to może by się starała. Na zapowiedź konieczności rozmowy z rodzicami o tym zachowaniu – odparła: „Proszę bardzo niech Pan rozmawia.” Jest to uczennica, która prowokuje nauczyciela robiąc na lekcji rzeczy, których robić nie wolno np. maluje się, przegląda w lusterku, czyta gazetę. Odmawia wykonania polecenia nauczyciela np. zrobienia zadania przy tablicy, robiąc to w sposób lekceważący. Koniecznie chce udowodnić klasie, że może więcej niż oni, bo nie dotyczą jej ich zasady, udowodnić, że nauczyciel i tak sobie z nią nie poradzi, skupić na sobie zainteresowanie.

Dziewczyna jest inteligentna i ma bardzo szeroką wiedzę. Interesuje się zoologią. Świetnie analizuje zawiłości otaczającego świata, wyciąga słuszne wnioski. W przyszłości chce zostać weterynarzem. Zwykle bardzo lubi dzielić się tym, co wie. Ma bardzo bogate słownictwo. Rodzicom bardzo zależy na dobrych ocenach Laury i jej karierze „naukowej”. Ostatnio matka zgłosiła wychowawczyni, że Laura okaleczyła się celowo cyrklem. Na interwencję rodziców zareagowała prowokacyjnym milczeniem. Matka znalazła też wpisy na facebooku Laury, mówiące o tym, że Laura lubi się okaleczać. Rodzice są zrozpaczeni.

1. Jak postępować z tym rodzajem ucznia?
2. Proszę „odszukać” podobny typ ucznia w realnym świecie swojej szkoły, a następnie sporządzić analizę SWOT oraz analizę zasobów ucznia (realnego lub w razie braku przykładu – ucznia z powyższego studium przypadku).

„Głupi” MAREK (IV klasa)

Marek zdawał się nie lubić samego siebie, jego uśmiech skłaniał do myślenia, że przed chwilą zrobił coś niewłaściwego, o czym jeszcze nie wiemy. Rodzice przychodzili do dyrektora z prośbą, aby nauczyciele obchodzili się z Markiem delikatnie. Obawiali się, że z jego mózgiem może coś być nie w porządku. Dlatego zabrali go do Centrum Medycznego celem przeprowadzenia szeregu testów. Odczyty testów nie dały w tej sprawie rozstrzygających odpowiedzi. W szkole robił głupie rzeczy, w klasie i poza nią także. Jedną z jego „głupot” było granie nogą w meczach koszykówki. Pozostałych chłopców to denerwowało i mówili o nim głupi. Jeden próbował go bronić mówiąc „to nie jego wina”, kiedyś na lekcji angielskiego przyniósł przez pomyłkę podręcznik od historii. Kilkakrotnie odrabiając pracę domową pomylił strony. Próbuąc coś zrobić, zawsze wykonywał głupie i niepotrzebne ruchy. Przy każdym głupim ruchu uważnie śledził, czy inni się z niego śmieją lub czy obrzucają wyzwiskami. Wkrótce wielu uczniów zaczęło o nim mówić „głupi”, co stało się jego przezwiskiem. Nauczyciel Pan Kowalski po pewnym czasie dostrzegł coś niewłaściwego w jego zachowaniu. Po każdym wygłupie, gdy stawał się przedmiotem drwin uśmiechał się skrycie. Po trwających jakiś czas obserwacjach wyłonił się następujący schemat postępowania Marka. Marek poszukuje audytorium, robi coś głupiego, inni się z niego śmieją, Marek uśmiecha się. Niektóre z tych sytuacji były bardzo szybkie, zabierały nie więcej niż kilka sekund. Inne miały charakter starannie opracowanych gier i rozciągały się na kilka tygodni np. Marek zadał sobie wiele trudu, aby wyszukać w bibliotece książki potrzebne do napisania pracy semestralnej. Część z nich nawet przeczytał, porobił notatki. O postępach w pracy informował szczegółowo i systematycznie nauczyciela. Gdy doprowadził już całą rzecz do połowy, zaczął pracować coraz leniwiej, lecz zadbał o to, aby nauczyciel wiedział o tym zmniejszającym się zainteresowaniu. Gdy nadszedł czas oddania pracy, wyprał swoje spodnie. W kieszeni spodni znajdował się plik fiszek ze wszystkimi jego notatkami. Nauczyciel mógł się teraz znaleźć w pułapce. Jeśli będzie w stosunku do Marka surowy i odmówi przyjęcia usprawiedliwienia, zasłuży sobie na miano podłego prześladowcy. Z drugiej strony, jeśli spróbuje być porządnym facetem i potraktuje Marka w sposób szczególny, Marek dostrzeże w nim wybawcę „fajera”, którego można wykorzystywać.

Marek ma trudności z nauką, „udawanie głupiego”, to jedyny sposób, w jaki próbuje zająć jakąś określoną, znaczącą dla niego rolę w klasie, aby być docenionym przez kolegów.

1. Jak postępować z tym rodzajem ucznia?
2. Proszę „odszukać” podobny typ ucznia w realnym świecie swojej szkoły, a następnie sporządzić analizę SWOT oraz analizę zasobów ucznia (realnego lub w razie braku przykładu – ucznia z powyższego studium przypadku).

„Nadpobudliwy” JANEK (III klasa)

Janek jest uczniem z silną nadpobudliwością psychoruchową i zaburzeniami integracji sensorycznej. Można już również zaobserwować symptomy dysleksji (przede wszystkim w obszarze pisania). Wychowuje się ze starszym niepełnosprawnym bratem (porażenie mózgowe). Ma to duży wpływ na zachowania chłopca –

często powiela wynikające z choroby zachowania brata: głośno krzyczy, wykonuje nieskoordynowane ruchy, okazuje swoją złość w bardzo agresywny sposób. Często poszukuje silnych bodźców: uderza całym ciałem w drzwi, uderza głową w ławkę lub pięścią w głowę. Mówi bardzo głośno, właściwie krzyczy, nie jest w stanie usiedzieć w spokoju i w jednym miejscu spokojnie nawet przez kilkanaście sekund: huśta się, „pokłada na ławce”, stuka nogą, ręką lub jakimś przedmiotem, wstaje, biega lub chodzi po klasie. Wszystko go rozprasza. Nie jest w stanie skoncentrować się na wykonywanej czynności. Często reaguje agresywnie na kolegów lub nauczyciela, używa wulgaryzmów. Ma duże problemy zarówno z motoryką małą, jak i dużą. Jego umiejętności grafomotoryczne są mocno ograniczone: bardzo niestarannie i słabo rysuje, koloruje, wycina, ma spore problemy z pisaniem. Nie potrafi poprawnie wykonać wielu podstawowych ćwiczeń ogólnorozwojowych na lekcjach wychowania fizycznego. Nie lubi śpiewać i tańczyć. Jest mocno nieskoordynowany. Ma zaburzone poczucie równowagi. Bardzo słabo skacze. Słabo trafia do celu. W grach zespołowych nie respektuje obowiązujących zasad. Jednocześnie w zabawach z rówieśnikami sprawnie i szybko biega.

Chłopiec jest bardzo inteligentny i ma bardzo szeroką wiedzę. Interesuje się historią wojen. Świetnie analizuje zawłości otaczającego świata, wyciąga słuszne wnioski. Bardzo lubi dzielić się tym, co wie. Ma bardzo bogate słownictwo. Preferuje zadania i pytania otwarte.

1. Jak postępować z tym rodzajem ucznia?
2. Proszę „odszukać” podobny typ ucznia w realnym świecie swojej szkoły, a następnie sporządzić analizę SWOT oraz analizę zasobów ucznia (realnego lub w razie braku przykładu – ucznia z powyższego studium przypadku).

„Walczący o władzę” FRANEK (IV klasa)

Franek jest uczniem o silnym charakterze. Często atakuje nauczyciela podważając jego słowa, udowadniając mu, że nie ma zupełnie racji, jest przy tym arogancki: zauważa cały czas błędy nauczyciela i głośno je wytyka, „stawia się nauczycielowi”, robi złośliwe uśmiešky lub miny, prowokuje dyskusje z nauczycielem. Lubi dominować. Sam często nie potrafi przyjmować krytyki. Ma wysokie mniemanie o sobie. Uważa się za osobę inteligentną. Franek często odmawia wykonywania poleceń po to, aby udowodnić, że tylko on sam stanowi o sobie. Jeśli nauczyciel domaga się zmiany zachowania, to Franek uważa, że nie wolno go posłuchać. Często prowokuje konflikty w grupie, zwłaszcza iż jest typem lidera i lubi przejmować inicjatywę oraz władzę. Nie znosi sprzeciwu. Konflikty najczęściej rozwiązuje poprzez agresję. Wdaje się w bójki, przepychanki. Wysławia się w sposób bardzo niecenzuralny. Chłopiec radzi sobie z nauką, jest inteligentny. Interesuje się informatyką. Świetnie analizuje, myśli dedukcyjnie, wyciąga słuszne wnioski. Bardzo lubi popisywać się swoją wiedzą, pokazywać innym kolegom swoją przewagę w pracy z komputerem.

1. Jak postępować z tym rodzajem ucznia?
2. Proszę „odszukać” podobny typ ucznia w realnym świecie swojej szkoły, a następnie sporządzić analizę SWOT oraz analizę zasobów ucznia (realnego lub w razie braku przykładu – ucznia z powyższego studium przypadku).

Bibliografia

1. Aktywni uczniowie w aktywnej szkole [Film]: 4 kroki do dojrzałego podejmowania decyzji. Poznań : Forum Sp. z o.o, 2009
2. Autorytety w opiniach młodzieży, Małgorzata Karwatowska. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012.
3. Jak nauczyć dzieci odpowiedzialności, Dale Scott Ridley , Bill Walther; przekł. [z ang.], Krzysztof Rogowski. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005.
4. Jak zapewnić dyscyplinę, ład i uwagę w klasie, John Robertson; tł. Krzysztof Kruszewski. Wyd. 3. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2003.
5. Młodzież wobec wartości : próba diagnozy, Mirosław J. Szymański. Wyd.2. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2000.
6. Nauczyciel wobec postaw twórczych uczniów. Pedagogiczne uwarunkowania kompetencji zawodowych, Barbara Dobrowolska. Toruń: „Akapit”, 2009.
7. Szkoła dialogu i samodzielnego uczenia się uczniów, Jerzy Kujawiński. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2006.
8. Współczesna młodzież wobec problemu wolności. Studium socjologiczno-pedagogiczne, Violetta Kopińska. Toruń: „Akapit”, 2008.
9. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Uczeń - aktywny uczestnik
procesu uczenia się**

Zeszyt numer

7

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 7 Uczeń - aktywny uczestnik procesu uczenia się

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Etapy procesu uczenia się	5
Motywacja do nauki	6
Czynniki motywacyjne zależne od nauczyciela	7
Wpływ ocen szkolnych na uczniów	8
Znaczenie nagród i kar w procesie nauczania	9
Sposoby motywowania uczniów	9
Jak uczyć myślenia w szkole	10
Zmęczenie, stres jako czynniki blokujące myślenie	11
Rola myślenia w uczeniu się	12
Operacje myślowe	13
Zapamiętywanie	13
Nauczanie	14
Czynniki wpływające na efektywność kształcenia	15
Indywidualne czynniki wpływające na zdolność do uczenia się:	16
Metody aktywne i rola nauczyciela w procesie pobudzania uczniów do twórczej aktywności	16
Metody aktywizujące	16
Metody aktywne	17
Warsztaty: Metody aktywizujące uczenie i nauczanie	17
Rola nauczyciela w procesie pobudzenia uczniów do twórczej aktywności	22
Warsztaty: Ankieta dla ucznia badająca aktywność uczniów w szkole	23
Warsztaty: Opracowanie ankiety monitorującej aktywność uczniów w procesie uczenia się:	23
Warsztaty: Metoda projektów jako przykład aktywności uczniów	24
Warsztaty: Opracuj grę dydaktyczną wg zaproponowanych wskazówek	25
Bibliografia	26

Uczeń - aktywny uczestnik procesu uczenia się

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład zbudowanie lub udoskonalenie systemu organizowania procesów edukacyjnych w kontekście warunków sprzyjających uczeniu się i/lub uczestnictwa uczniów w doskonaleniu procesów edukacyjnych realizowanych przez szkołę.

Cele szczegółowe:

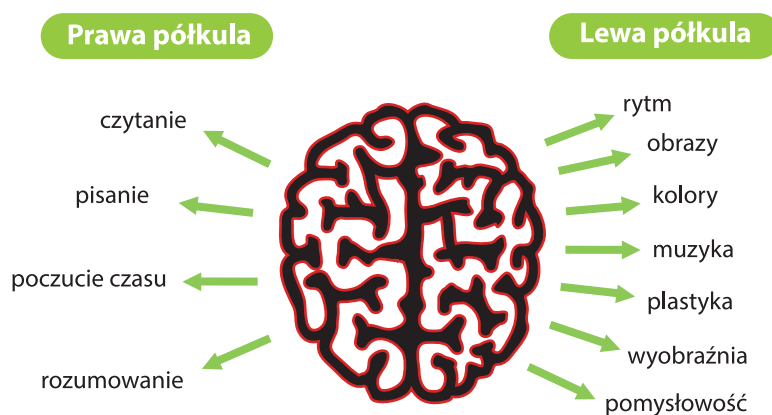
- nabycie przez nauczycieli wiedzy o warunkach sprzyjających procesowi edukacyjnemu (np. organizacja planu lekcji, organizacja przestrzeni w sali lekcyjnej, wykorzystywanie odpowiednich metod pracy);
- wspólne opracowanie przez nauczycieli planu działania służącego angażowaniu uczniów w doskonalenie procesów edukacyjnych;
- poznanie przez nauczycieli, a następnie wdrożenie metod pracy z uczniami zwiększających aktywność uczniów w procesach edukacyjnych;
- monitorowanie, krytyczna ocena zaplanowanych działań oraz wymiana doświadczeń między nauczycielami;
- opracowanie i sukcesywne wdrażanie przez dyrektora strategii zarządzania szkołą służącej utrwaleniu zmian w praktyce nauczycieli.

Etapy procesu uczenia się

Każdy nauczyciel podejmując trudną pracę określaną nauczaniem wpisuje się w złożony proces zależności: uczenie się – nauczanie. Obecnie psychologia dysponuje ogromnym zasobem wiedzy na temat fenomenu uczenia się i nauczania, a co istotniejsze, różnic w indywidualnym tempie przyswajania wiedzy oraz efektywności kształcenia.

Mimo tego zasobu wiedzy pytania, dlaczego jedni umieją więcej, pamiętają dłużej lub potrafią lepiej stosować wiedzę, pozostają nadal, pod wieloma względami, pytaniami otwartymi. Pytaniami, do których zawsze warto wracać, zaczynając od podstawowego: *Czym jest uczenie się?*

Jak działa nasz umysł?

Uczenie się to proces w którego toku na podstawie doświadczenia, poznania i ćwiczenia powstają nowe formy zachowania się i działania lub ulegają zmianom formy wcześniej nabyte. Uczenie się jest jedną z podstawowych form działalności ludzkiej.

W procesie uczenia się można wyróżnić następujące etapy:

- a) motywacja,
- b) znalezienie właściwego rozwiązania problemu, czyli myślenie,
- c) pamięciowe opanowanie rozwiązania, czyli zapamiętywanie.

Przy czym proces uczenia się może się składać ze wszystkich trzech, z dwóch lub z jednego z wymienionych etapów.

Motywacja do nauki

7

Uczeń - aktywny uczestnik procesu uczenia się

Często szukamy odpowiedzi na pytanie: Co decyduje o skutecznym nauczaniu? Powinniśmy zdecydowanie odpowiedzieć, że - motywacja. Nawet najwyższy poziom inteligencji ogólnej, połączony z umiejętnościami dobrze przystosowanymi do określonych warunków działania, może okazać się bezskuteczny z braku motywu działania. Aby osiągnąć efekty nauczania szkolnego, uczeń musi chcieć się nauczyć, posiadać jakiś cel, który pragnie osiągnąć przez naukę szkolną. Jeśli uczeń nie będzie dążył do tego, aby się czegoś nauczyć, to mimo stosowania najlepszych środków przekazywania wiedzy, nie uzyskamy tego, aby opanował ją trwale lub też stosował w praktyce.

Motywować, to znaczy skłaniać kogoś do robienia czegoś, zachęcać, pobudzać do czegoś; rozbudzać w kimś motywację do jakiegoś działania, wpływać mobilizująco.

W motywacji występują takie zjawiska, jak chęć, zamiar, pragnienia, życzenie i inne, mające jedną wspólną cechę, jaką jest dążenie do osiągnięcia określonego celu. Dążenie to może być świadome lub nieświadome, mniej lub bardziej sprecyzowane. Motywacja jest siłą poruszającą do działania i ukierunkowującą je na określone cele. Stanowi proces wewnętrzny aktywizujący jednostkę do działania. Proces motywacji składa się z pojedynczych motywów, które mają wpływ na procesy pamięci. Zapamiętywanie staje się dużo trwalsze, jeśli uczeń jest umotywowany do przyswojenia określonych tekstów, faktów lub czynności akceptowanych przez niego.

Wpływ motywów na przebieg procesu myślenia zaznacza się wyraźnie w trakcie nauki szkolnej. Uczeń o silnej motywacji stara się rozwiązać zadania trudne, szukając wszystkich możliwych sposobów, przeprowadzając wnikliwe rozumowanie, mobilizując do pomocy całą swoją wiedzę. Uczeń o słabej motywacji rezygnuje z rozwiązania takiego zadania. Dzięki silnej motywacji, nawet słabemu uczniowi udaje się pokonać trudności i osiągnąć dobre lub zadawalające wyniki w nauce.

Ucznia można motywować do działania przez dwa rodzaje motywacji: dodatnią i ujemną. Motywacja dodatnia występuje w momencie, gdy jednostka pragnie coś osiągnąć, a ujemna wtedy, gdy trzeba czegoś unikać. Pragnienie jest przykładem motywacji dodatniej, a niechęć lub obawa ujemnej.

Osiągnięcia szkolne są uzależnione od motywacji do uczenia się. Może ona oddziaływać stymulująco na ucznia, pobudzać go do wysiłku w celu osiągnięcia jak najlepszych wyników. Funkcję taką spełniają:

- a) zainteresowanie nauczonym przedmiotem,
- b) aspiracje dotyczące ocen szkolnych,
- c) chęć poszerzenia posiadanej wiedzy,
- d) przeświadczenie o sukcesie osobistym i społecznym.

Brak motywacji powoduje, że uczeń nie przeznaczając wystarczającej ilości czasu na uczenie się, nie wykonuje prac domowych, a przy odpytywaniu, nie liczy na posiadaną wiedzę, lecz na własny spryt i podpowiedzi kolegów.

Funkcję stymulującą spełniają oceny stawiane przez nauczyciela pod warunkiem, że są one sprawiedliwe i odzwierciedlają rzeczywiste osiągnięcia uczniów. Motywami uczenia się są niekiedy procesy emocjonalne. Pozytywną funkcję spełniają emocje związane z zainteresowaniem, zapałem do nauki, życzliwym nastawieniem wobec nauczyciela, chęcią wyróżnienia się.

Motywy uczenia się są różnorodne i zmieniają się z wiekiem. Każde dziecko od najmłodszych lat ma potrzebę uczenia się. Dążenie do jej zaspokajania staje się dla dziecka motywem działania. Naturalny zapał do uczenia się utrzymuje się na ogół w pierwszej klasie. Dzieci są zafascynowane procesem uczenia się, lubią zaspokajać oczekiwania nauczyciela, chętnie wykonują wszystkie prace, które wymagają od nich aktywności. Zadaniem nauczyciela w tym czasie jest pielęgnowanie owego naturalnego zapału, co wymaga dużej znajomości psychiki dziecka i wycucia pedagogicznego. Pomocą są tu atrakcyjne formy organizacji pracy, stosowanie zajęć wielopoziomowych, ciekawe środki dydaktyczne, a przede wszystkim indywidualizacja nauki domowej. Gwarantuje to rozwój zainteresowań, a przez to wzmożoną aktywność i pełniejsze przyswojenie przekazywanych informacji.

Oprócz tych czynników stymulujących poziom motywacji, istotną rolę odgrywa postawa nauczyciela. Od jego umiejętności nawiązywania kontaktu z dziećmi, znajomości ich psychiki i uwarunkowań środowiskowych zależy wiele. Dziecko w wieku młodszym jest niesłuchanie czułym partnerem we wszystkich układach interpersonalnych, rejestrującym zachowania nauczyciela z zadziwiającą dokładnością.

W tym okresie nauczyciel jest dla ucznia wzorem, autorytetem. Dlatego nie można pozwolić, aby dziecko przeżyło moment rozczarowania spowodowany nietaktowną uwagą, bądź pochopną oceną. Może ona zdecydować o stosunku dziecka do całej instytucji szkolnej.

Z wiekiem motywacja staje się coraz bardziej świadoma, a potem coraz bardziej perspektywiczna, to znaczy dotycząca celów odległych, a nie tylko uzyskania dobrych ocen na świadectwie. W uczeniu się starszych dzieci odgrywają rolę rozmaite propozycje klasyfikacji motywów uczenia się szkolnego. Zdaniem Józefa Pietera główne motywy skłaniające ucznia do nauki to:

- a) wpływ sugestywny nauczyciela,
- b) obawa przed złą oceną i karą,
- c) ciekawość i zainteresowanie,
- d) ambicja,
- e) siła nawyku,
- f) praktyczna przydatność wiedzy,
- g) potrzeba uzyskania dobrego świadectwa szkolnego,
- h) motywy ideowe i światopoglądowe.

O wyborze któregoś motywu decydują cechy osobiste ucznia. Istnieje jednak zależność między sposobem oddziaływania wychowawczego szkoły, a dominacją określonej kategorii motywacji uczenia się.

Dla kształtowania właściwej motywacji do uczenia się niezwykle istotną sprawą jest rozbudzenie u jednostki odpowiednich potrzeb psychicznych i zainteresowań. Szczególnie ważna jest potrzeba osiągnięć, której zaspokojenie prowadzi do zadowolenia z sukcesów w nauce, uzyskanych dzięki własnej pracy i wysiłkom. Istnieją pewne czynniki, w rodzaju doświadczeń z wczesnego dzieciństwa, oddziałujące na motywację ucznia, na które nauczyciel ma tylko nieznaczny wpływ.

Czynniki motywacyjne zależne od nauczyciela

Są określone działania, które nauczyciel może przedsięwziąć, aby zwiększyć motywację ucznia. Są to:

1. **Poziom napięcia jakie w uczniach wytwarza osiągnięcie danego celu uczenia się.** Napięcie jest połączone ze stresem. Jeśli uczniowie uznają, że postawione przed nimi zadanie jest zbyt łatwe, już im

znane, nie włożą zbyt wiele pracy w jego wykonanie. Jeżeli natomiast zadanie okaże się zbyt trudne, stresujące - stres będzie dominował nad uczniem. Umiarkowany poziom napięcia pobudza do uczenia się. Ważne jest również pomaganie uczniom w ustanawianiu sobie celów. Uczniów, którzy postawili sobie zbyt ambitne cele, należy zachęcić, by, sprawę przemyśleli i wyznaczyli sobie cele bardziej realistyczne. Natomiast uczniów, którzy zwykle stawiali sobie łatwe cele, trzeba namówić, żeby podnosili poprzeczkę.

2. **Koloryt emocjonalny.** Uczniowie wkładają w uczenie mniej albo więcej wysiłku w zależności od tego, czy środowisko dydaktyczne i określona sytuacja dydaktyczna są przyjemne lub nieprzyjemne. Nauczyciel może nadawać zadaniu lub sytuacji koloryt emocjonalny pozytywny, negatywny lub neutralny. Ważne jest, że jeśli posłużyliśmy się nieprzyjemnym kolorytem emocjonalnym, żeby wzmocnić motywację do ukończenia trudnego zadania, to tak szybko, jak tylko możliwe, należy wrócić do przyjemnego kolorytu emocjonalnego.
3. **Poziom poczucia sukcesu.** Poczucie sukcesu jest powiązane ze stopniem trudności zadania i włożonym w nie wysiłkiem. Zadania zbyt łatwe wymagają niedużego wysiłku, nie przynoszą poczucia sukcesu, w efekcie więc nie motywują uczniów. Zadania zbyt trudne także nie mają wartości motywacyjnej. Skuteczny nauczyciel wie, jak dostosować stopień trudności zadania do danego ucznia. Efektywni nauczyciele pomagają uczniom dostrzec związku pomiędzy wkładem pracy i wysiłkiem a powodzeniem i osiągnięciami.
4. **Poziom zainteresowania.** Zarówno materiał nauczania, jak i sposób pracy nad nim stwarza nauczycielowi duże możliwości nawiązywania do zainteresowań uczniów. Niektóre zajęcia, takie jak gry, układanki, są pociągające dla uczniów i same przez się ich motywują. Urozmaicenie nauki wycieczkami, inscenizacjami, muzyką, wizytami interesujących ludzi w połączeniu z różnymi metodami, podtrzymuje zainteresowanie szkołą i nauką.
5. **Sprzężenie zwrotne.** Informacje zwrotne dotyczą zarówno tego, co uczeń powinien poprawić, jak i tego, co wykonuje dobrze. Sprzężenie zwrotne to coś więcej niż oceny wystawiane na świadectwach, musi następować szybciej i dotyczyć szczegółów. Informacja zwrotna powinna:
  - a. trafiać do ucznia jak najszybciej,
  - b. być konkretna,
  - c. dotyczyć bezpośrednio czynności, zamiast wynikać z odgadywania intencji kryjących się za postępowaniem ucznia,
  - d. być dostosowana do stopnia zaawansowania ucznia, nie za bogata i nieskomplikowana,
  - e. kłaść nacisk na pochwały - należy dowartościować błędne wypowiedzi i wykonane czynności, naprowadzać, podpowiadać, wskazywać, utrzymać ucznia w poczuciu odpowiedzialności,
  - f. w przypadku informacji o błędzie wskazywać prawidłowo wykonaną czynność,
  - g. kierować uwagę ucznia na proces wykonywania zamiast na rezultat czynności.

Motywowanie to również zestawienie wszystkich działań nauczyciela – pomoc i wsparcie oraz zestawienie stawianych uczniom wyzwań. Duża pomoc i duże wyzwanie prowadzi do maksymalnie pozytywnych efektów uczenia się młodych ludzi, zwiększa ich szacunek do siebie, asertywności, zmiany postaw i rozwoju. Duża pomoc i małe wyzwanie stwarza wprawdzie miłą atmosferę, ale jest zbyt komfortowa, rozleniwia - brakuje zadawalających efektów uczenia się i pozytywnych zmian w postawach uczniów - nie rozwija. Mała pomoc i duże wyzwanie blokuje rozwój ucznia, który zaczyna popełniać za dużo błędów i źle to znosi; brak mu pewności siebie i szacunku do własnej osoby. Mała pomoc i małe wyzwanie hamuje rozwój; sytuacja przypomina stojącą wodę w stawie, nic się nie dzieje, prawie nie ma efektów uczenia się.

Wpływ ocen szkolnych na uczniów

Uczniowie, podobnie jak wszyscy, mogą być motywowani do działań przez nagrody. Zadania związane z nauką szkolną w rodzaju uczenia się do klasówki, pisanie wypracowań składają się na obowiązki ucznia. Często nauczyciele pragnęliby, żeby uczniowie wykonywali te obowiązki ze względu na wewnętrzną wartość samej nauki. Nie należy jednak przeoczyć stopni, jako najłatwiej dostępnego rodzaju nagród zewnętrznych. Tak jak dorośli pracują dla pieniędzy, uczniowie pracują dla stopni. Tak więc stopnie szkolne mogą stanowić skuteczną zachętę do wykonania pracy.

Ocena powinna informować ucznia: „gdzie jest”, dokąd zmierza i jak może osiągnąć swój cel. Nauczyciele często oceniają efekt końcowy, nie wnikając w trud i zaangażowanie dziecka. Takie ocenianie spowodować może zniechęcenie uczniów mniej zdolnych, którzy maksymalnym nakładem sił osiągają efekty przeciętne, a rozluźnienie u uczniów zdolnych, którzy oceny dobre zdobywają przy minimalnym wysiłku.

Czynności oceniające stanowią niezwykle istotny czynnik kształtujący motywację uczenia się. Ocena powinna przede wszystkim informować ucznia o stanie przyswojonych wiadomości czy umiejętności. Rzetelna, zwrotna informacja o popełnionych błędach, jak i poprawnym działaniu jest jedyną drogą podnoszenia aktywności ucznia na coraz to wyższy poziom. Ocena, nawet ta niedostateczna, spełnia swoją motywacyjną funkcję, jeśli jej wydawaniu towarzyszy właściwe zachowanie nauczyciela. Prawidłowe, mądre ocenianie musi podsumować wysiłek dziecka i jego postępy rozpatrywane w kontekście indywidualnego rozwoju i możliwości. Tylko taka ocena, zarówno w przypadku słabszych, jak i zdolnych uczniów, ma działanie motywujące.

Uczeń, któremu brakuje motywacji do nauki:

- aseptyczny, obojętny,
- znudzony,
- mało aktywny, niechętny do działania,
- nadpobudliwy,
- wagaruje,
- niepewny siebie,
- ma niskie poczucie własnej wartości,
- brak skupienia uwagi,
- nieprzygotowany do lekcji.

Znaczenie nagród i kar w procesie nauczania

Nagrody i kary, czyli wzmocnienia pozytywne i negatywne odgrywają szczególnie ważną rolę w procesie uczenia się. Wielokrotnie dyskutowano nad równorzędnością i skutecznością nagród i kar przy utrwalaniu lub eliminowaniu rozmaitych czynności. Najwięcej kontrowersji wywołało karanie i jego efekty w procesie uczenia się. Nie ulega bowiem wątpliwości, że – zgodnie z prawem efektu – nagroda jako wzmocnienie pozytywne przyspiesza opanowanie reakcji i jej utrwalenie. Co do karania nie ma podstaw do twierdzenia, że wywoła ona zachowanie się odmienne.

W procesie uczenia się najkorzystniejsze jest łączne stosowanie nagród i kar, przy czym powinna zaznaczyć się zdecydowana przewaga nagród nad karami. Kary są przydatne i skuteczne wówczas, gdy stanowią naturalną konsekwencję niepożądanych czynności lub zaniechania działania i gdy uczeń ma przeświadczenie, że został słusznie ukarany za konkretne zachowanie się. Trzeba też zdawać sobie sprawę z tego, że nadmierne i wyłączne stosowanie nagród może wywołać u uczniów postawy egocentryczne i stałe oczekiwanie wyróżnień.

Sposoby motywowania uczniów

Bez chęci do nauki nie można tak naprawdę nauczyć się niczego, dlatego tak ważna jest znajomość różnych sposobów motywowania uczniów.

Techniki motywujące ucznia do nauki:

1. Stwórz luźną atmosferę podczas lekcji, demonstruj poczucie humoru, żartuj: spraw by nauka w zabawie stała się przyjemnością.
2. Szanuj odmienne zdanie uczniów i zachęcaj ich do samodzielnego, krytycznego, twórczego myślenia.
3. Staraj się być lubianym nauczycielem.
4. Reaguj na potrzeby uczniów, np. kiedy mówią, że czegoś nie rozumieją lub są zmęczeni czy zniechęceni.
5. Stosuj pomoce audiowizualne.
6. Dostosowuj metody nauczania do stylów uczenia się uczniów.
7. Dbaj, aby poziom motywacji uczniów nie był zbyt niski (wtedy nic nie robią), ani za wysoki (wtedy dochodzi do dezorganizacji myślenia i działania, zwłaszcza w sytuacjach trudnych).

8. Obniżaj w grupie uczniów poziom napięcia i lęku; im wyższy lęk, tym mniejsza sprawność intelektualna.
9. Próbuj zaciekawić uczniów i rozwijać ich zainteresowania; motywy poznawcze (pragnienie wiedzy i rozumienia) dają znacznie lepsze i trwalsze efekty niż czysto egocentryczne (rywalizacja, pokazanie swojej wyższości) i zewnętrzne (nauka dla stopnia i sprawienia przyjemności innym osobom).
10. Oczekuj od uczniów tego, co w nich najlepsze i mów im o tym.
11. Dostosuj wymagania do górnej granicy możliwości uczniów: niech mają poczucie osiągalności celu, ale przy dużym wysiłku; tylko wtedy bowiem nauka może być dla nich w pełni satysfakcjonującym wyzwaniem.
12. Przypominaj uczniom, że niepowodzenia i błędy to normalny etap na drodze do doskonalenia się.
13. Ucz wyciągania konstruktywnych wniosków z porażek.
14. Zachęcaj do odnoszenia sukcesów.
15. Omawiaj konkretne korzyści, jakie można odnieść z każdej lekcji.
16. Chwal uczniów często - także za najdrobniejsze osiągnięcia.
17. Nagradzaj współpracę.
18. Przyznawaj się do błędów, okazuj, że jesteś omylny, ponieważ to zwiększa sympatię uczniów do ciebie i modeluje zachowanie uczniów (stanowi wzór do naśladowania).
19. Utrzymuj własną motywację do pracy na wysokim poziomie: bądź entuzjastyczny.
20. Kontroluj własny poziom stresu.

Jak uczyć myślenia w szkole

Myślenie posiada charakter osobisty, jednak pośredniczą w nim inne osoby. Nie jesteśmy samotnikami w pancerzu własnych myśli. Zatem wpływa na nas otaczające środowisko i panująca w nim kultura.

Jednak nie tylko kontekst społeczny jest istotny, ale przede wszystkim aspekt fizjologiczny. Myślenie dzieci nie jest tak efektywne, jak myślenie dorosłych i przebiega trochę inaczej. Wszystko to dlatego, że do dziecka nieustannie docierają nowe bodźce, które nie zawsze potrafi prawidłowo sklasyfikować i rozpoznać. Musi ono niemalże cały czas wysilać swój umysł, żeby zrozumieć wszystko to, co nieznanne, co budzi zdziwienie, radość czy lęk.

Myślenie składa się z takich podprocesów jak analiza, synteza, abstrahowanie i uogólnianie. Polega więc na operowaniu pewnymi treściami nawet wtedy, kiedy dany przedmiot czy zjawisko nie oddziałuje bezpośrednio na zmysły.

Zachodzące współcześnie przemiany kulturowe zmieniają także myśli teoretyczne poświęcone szkole. Dostrzega się szanse na zwiększenie swobody myślenia o zjawiskach edukacyjnych.

Nauczyciele mają możliwość tworzenia własnych programów autorskich, co pozwala im na refleksję nad własną praktyką.

Badacze podkreślają także pozytywne znaczenie spontanicznego eksperymentowania przez nauczyciela w trakcie lekcji. Proponuje się, aby nauczyciel był mniej regulowany przez narzucone z góry prawa, zasady, programy i harmonogramy, czego efektem mogłaby być większa kreatywność, improwizacja. W wielu przypadkach tego typu działania wzmogłyby efektywność pracy nauczyciele i lepsze wyniki uczniów.

W aspekcie wiedzy ucznia coraz mocniej stawia się na dialog rozumiejący, nastawiony na pielęgnowanie różnic w myśleniu i odczuwaniu świata, a nie ich niwelowaniu.

Dzieci mają prawo do „nieposłuszeństwa” w myśleniu, mogą wygłaszać swoje zdanie, reinterpretować na własny sposób poznane teorie, dzięki czemu kreuje się w ich postawach tolerancja dla myśli innych,

kształtuje się umiejętność słuchania i poznawania poglądów odmiennych od własnych, z jednoczesnym rozwojem osobistych przekonań.

Dziecko wyposażone jest w nieprawdopodobnie wielką ciekawość, elastyczność myślenia, zdolność pytania i reagowania na głębokie i trudne sprawy. Ale niezależnie od posiadanych zdolności wszystkim dzieciom grozi, że m.in. przez zły dobór metod pracy nauczyciela, nie rozwiną w pełni tego, co jest w zakresie ich możliwości. Niekończące się powtórki, zadania, wymagające coraz to prostszych form myślenia i coraz mniejszego zaangażowania, mogą upośledzić zdolności dzieci. Należy zatem pamiętać, aby tworzyć jak najwięcej sytuacji, które będą wymagały aktywnego uczenia się, co wyzwoli i wzmocni procesy myślowe.

Żeby uczenie się przebiegało prawidłowo, trzeba pomóc uczniowi wznieść się na wyższe poziomy myślenia, charakteryzujące się „kontrolą metapoznawczą” i „metamyśleniem”, co oznacza kontrolę i myślenie nad własnym myśleniem.

Pierwszym zadaniem edukacji jest uformowanie ludzi zdolnych tworzyć rzeczy nowe, zamiast po prostu powielać dzieła wcześniejszych pokoleń – ludzi twórczych, wynalazczych, odkrywczych.

Drugim zadaniem jest ukształtowanie umysłów zdolnych do krytyki i weryfikowania, nie akceptujących wszystkiego, co im podsunęto.

Uczeń jest twórczy wtedy, kiedy uda mu się spojrzeć na coś z nowej perspektywy, kiedy tworzy coś nowego. Każde uczenie się, które nie jest rutynowe i bezmyślne, wymaga twórczego podejścia. Uczeń staje się twórczy, kiedy potrafi przenieść uwagę z jednego przedmiotu na drugi, kiedy potrafi ujrzeć i przemyśleć możliwości nie zawarte w danych mu informacjach. Konstruuje idee, wymyśla, bawi się nimi.

Można to osiągnąć m.in. poprzez różnego rodzaju zadania dla uczniów, np.: wymyślanie metafor, dopisywanie zakończenia, produkcji zdań, skojarzeń, obrazowania myśli, tekstów i danych sytuacji, zaproponowanie metody burzy mózgów, itp.

Twórcze postawy sprawiają, że uczeń jest ciekawy, nie boi się ryzyka, korzysta z własnej wyobraźni. Myślenie twórcze charakteryzują takie właściwości, jak: płynność, elastyczność, oryginalność, dopracowanie.

Uczyć się myślenia krytycznego, to uczyć się jak pytać, kiedy i o co. Dziecko jest w stanie myśleć krytycznie lub rozumieć na tyle, na ile potrafi rozpatrywać swoje przeżycia i doświadczenia, oceniać wiedzę i pomysły, rozważać argumenty i wnioskować.

Dziecko czuje potrzebę rozumowania, chętnie kwestionuje i dąży do odkrycia prawdy. Technikami rozbudzającymi myślenie krytyczne, które powinny być stosowane przez nauczycieli, są: nauka i zachęcanie do zadawania pytań, zagadki logiczne, zadania, wymagające osądzania, klasyfikowania, przewidywania, czy analizy zakończonej wnioskiem w kontekście danej sytuacji.

Zmęczenie, stres jako czynniki blokujące myślenie

Myślenie dzieci może być blokowane przez wiele czynników, lęk przed niepowodzeniem. Zatem rolą nauczyciela, w takim przypadku, jest zachęcanie dziecka do wysiłku. Nie można jednak popaść w skrajność i chronić dzieci przed jakąkolwiek porażką czy błędem, ponieważ one są nieodzownymi elementami prawidłowego rozwoju myślenia i uczenia się. Dzieci muszą przekonać się, że powodzenie danego działania bardzo często obarczone jest trudem pracy, wielokrotnych przeróbek, czy zaczynania wszystkiego „od nowa”.

Sytuacje stresowe to te, z którymi dzieci radzą sobie za pomocą tzw. mechanizmów obronnych, do których należą: obarczanie winą innych, unikanie, bagatelizowanie i lekceważenie. Trzeba nauczyć je wydobywania z każdej sytuacji elementów pozytywnych, znajdowania czegoś dobrego, od czego można rozpocząć ciężką pracę, a także odpowiedzialności za swoje myśli, słowa czy czyny. Kreować taką atmosferę, dobierać takie metody pracy, które zminimalizują sytuacje stresowe.

Zmęczenie oraz przeciążenie również upośledzają funkcje myślenia. Tego rodzaju barierę ciężko jest pokonać samemu nauczycielowi. Potrzebna jest współpraca z rodzicami. Być może wystarczy rozmowa na temat potrzeb fizjologicznych względem snu i wypoczynku, a także potrzeby zabawy dzieci. Myślenie blokowane jest także przez ludzi, którzy otaczają uczniów i rozpraszają ich myśli.

Większym problemem jednak są elektroniczne pomoce dydaktyczne, które nierzadko zastępują myślenie, zamiast je wyzwalać. Np. telewizja kreuje w dzieciach postawę bierną, nie zachęca do podejścia krytycznego,

nie zostawia czasu na refleksję. Musimy do nawyków i sposobu oglądania telewizji wsączyć nieco myślenia.

Złe warunki życia, niezdrowe odżywianie, mogą również negatywnie wpływać na rozwój dziecka, a co za tym idzie na rozwój procesów myślenia. Tego rodzaju przeszkoda, wymaga przede wszystkim interwencji pracowników pomocy społecznej i środowiska medycznego.

Warto teraz wspomnieć o czynnikach, które wspomagają procesy myślenia. Powinny one być wykorzystywane na porządku dziennym przez nauczycieli.

Samocena dziecka i jego sposób postrzegania siebie jako ucznia, styl nauczania i środowisko dydaktyczne preferowane przez nauczyciela są tutaj bardzo istotne. Dobry wychowawca w swojej strategii współpracy z wychowankami powinien zawrzeć następujące zadania:

- a) formować poczucie własnej wartości – np. poprzez zaufanie do dziecka,
- b) wyznaczać mu odpowiedzialne zadania, kreować sytuację, w których ono samo podejmie decyzje i będzie działało samodzielnie,
- c) doceniać jego propozycję, pomysły, chwalić go,
- d) dotrzeć do każdego ucznia – np. poprzez zaktywizowanie do pracy wszystkich uczniów z klasy, tworzenie projektów, w którym każdy pełni jakąś rolę,
- e) słuchać uważnie tego, co uczniowie mają do powiedzenia,
- f) być szczerym w relacjach z dziećmi,
- g) aprobować i wymieniać się z uczniami myślami i opiniami,
- h) dbać o jasność – posługiwać się jasnymi i zrozumiałymi wskazaniem,
- i) wejść w rolę ucznia – czyli wypróbować to, co chcemy zastosować wobec dzieci na własnej skórze, pokazać wychowankom, że my też się uczymy i wykonujemy dane czynności chętnie.

Konstruowanie wiedzy i nauka myślenia wciąż wydają się być w polskiej szkole bardziej postulatem niż rzeczywistością. Nauczyciele muszą zastąpić uczniowską postawę „wiem”, postawą „potrafię”, poprzez udoskonalenie procesu dydaktycznego w stronę rozwoju myślenia. Uczeń musi stać się czynnym uczestnikiem, a nie tak jak dotychczas biernym obserwatorem.

Należy wdrożyć do pracy jak najwięcej metod aktywizujących uczniów, m.in. takie strategie i metody jak: wizualizacja, burza mózgów, pytania, modelowanie, rysowanie teoretyzowanie, rozwiązywanie problemów. Są one formą atrakcyjniejszą dla uczniów, przez co również poziom przyswajanej wiedzy, jak i rozwój wewnętrzny dzieci są na wyższym poziomie.

Rola myślenia w uczeniu się

Myślenie w uczeniu się odgrywa najważniejszą rolę.

Warto zwrócić uwagę na podstawową, ogólną wiedzę opisującą proces myślenia. W sposób bardzo obrazowy i uproszczony myśleniem można by nazwać swoistą obróbkę informacji dostarczonych przez receptory i **efektory**.

Właściwości myślenia występującego w młodszym wieku szkolnym opisywała L. Wołoszynowa, wskazując przede wszystkim na rolę powiązanych ze sobą procesów analizy i syntezy, zachodzących zarówno w myśleniu konkretnym, jak i abstrakcyjnym. *Każde poznanie zaczyna się od spostrzeżenia i ujęcia całości – jest to synteza pierwotna, poznanie przedanalizyczne, sumaryczne, całościowe. (...) Następny etap poznania zaczyna się, gdy osoba myśląca (dziecko nieco starsze czy człowiek dorosły) dokona analizy, czyli rozczłonkuje w myśli (lub drogą operowania konkretami) przedmiot czy zjawisko na części, z których się składa, i ustali zachodzące między nimi stosunki i związki. Po dokonaniu analizy zaczyna się proces trzeci: scalanie wyodrębnionych elementów, tworzenie z nich nowej części-synteza wtórna. Syntezę wtórną-myślowe odtwarzanie przedmiotu czy zjawiska - poprzedza więc poznanie jego elementów, dokonane w procesie analizy. Wartość tego wtórnego odbicia przedmiotu polega na tym, że po dokonaniu analizy nastąpiło zrozumienie, nieskończenie wyższa forma poznania przedmiotu niż jego pierwsze, całościowe odbicie.*

Wołoszynowa zwraca uwagę na **ogromną rolę analizy i syntezy** w opanowywaniu nauki czytania i pisania. Rozwój myślenia zależy w dużym stopniu od treści i metod nauczania. Dzięki właściwym metodom, tj. działania na realnych przedmiotach, rozwijają się kolejne operacje myślowe: abstrahowanie, uogólnianie, konkretyzacja, szeregowanie, klasyfikacja, porównywanie, systematyzacja. Podążając za autorką można krótko scharakteryzować każdy z tych procesów.

Operacje myślowe

1. **Abstrahowanie** - tworzenie abstrakcji, rozwój tej funkcji przebiega od elementarnej abstrakcji zmysłowej, tworzonej na podstawie zmysłowych cech przedmiotu, do tworzenia pojęć abstrakcyjnych.
2. **Uogólnianie** - rozpoznawanie cech ogólnych, istotnych, wspólnych dla klasy przedmiotów, to także przyswajanie sobie ogólnych pojęć i wyobrażeń. Procesy te zachodzą na drodze dwu zależnych operacji - stosowania terminu, pojęcia do jednostkowych przypadków i zdefiniowania pojęcia, określenia jego znaczenia ogólnego. Dzięki uogólnianiu dziecko syntetycznie ujmuje wiedzę i może wyciągać wnioski ogólne.
3. **Konkretyzacja** - proces równoważący, jakby abstrahowanie i uogólnianie, sprzyja on pogłębieniu rozumienia znaczenia pojęcia poprzez ponowne odniesienie go do rzeczywistości.
4. **Szeregowanie** - procesem, w którym pojęcia zaczynają istnieć w szerszym kontekście, tworzą zbiory, grupy, stąd ściśle z szeregowaniem są związane procesy porównywania, czyli dostrzegania cech wspólnych i różniących oraz klasyfikacji, będącej rodzajem porządkowania wyników przeprowadzonej operacji, dzięki niej kształtują się pojęcia klas obiektów.
5. **Systematyzacja** - określa, iż między pojęciami rozpoznawane są wzajemne zależności, pojęcia zaczynają mieć określone miejsce w systemie innych pojęć, dzięki wzajemnym powiązaniom odzwierciedlającym związki realnej rzeczywistości.

Zapamiętywanie

Uczenie się i pamięć są od siebie wzajemnie zależne. Wszystkie informacje odbierane przez zmysły wydają się najpierw przechodzić przez pamięć krótkoterminową, lecz po krótkim czasie są albo zapominane, albo przenoszone do pamięci długoterminowej. Ten transfer z pamięci krótkoterminowej do długoterminowej jest istotny dla procesu uczenia się. Wymaga to pewnej formy konsolidacji, zazwyczaj krótkiej przerwy, podczas której informacja jest świadomie przechowywana w umyśle. Nawet po interesującej lekcji dzieci często niewiele zapamiętują, prawdopodobnie dlatego, że po każdym fragmencie informacji bardzo szybko następuje następny.

Podczas zapamiętywania informacji należy stworzyć w wyobraźni **żywe obrazy** związane z tymi informacjami- należy wykorzystać nie tylko **słowa** czy **logikę**, ale również (a może przede wszystkim) **barwę, humor, wrażenia zmysłowe**.

Konsolidowaniu oraz zwiększaniu efektywności pamięci długoterminowej służą:

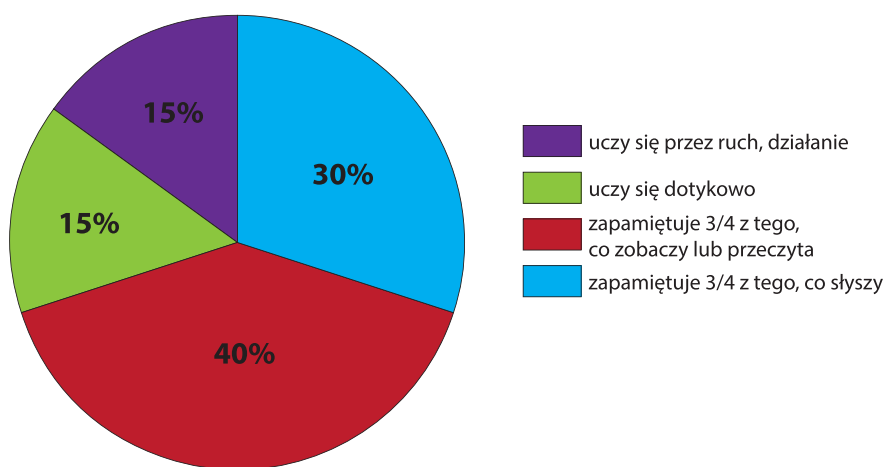
- a) przerywanie, powtarzanie i odpytywanie,
- b) porcjowanie,
- c) adekwatność i zainteresowanie, lepiej są zapamiętywane te rzeczy, które odnoszą się do własnych doświadczeń i uczuć,
- d) uwzględnianie zakresu uwagi adekwatnie do wieku dziecka – minuta do półtorej na każdy rok życia dziecka,
- e) wykorzystanie praktyczne, prezentacja,
- f) znaczenie – materiał zrozumiany jest lepiej zapamiętany,
- g) praktykowanie, ćwiczenie,
- h) kojarzenie nowego materiału z czymś już znanym,
- i) przedstawienie obrazowe,
- j) rozpoznawanie i przypominanie.

W zależności od sposobu zapamiętywania wyróżnia się:

- **pamięć logiczną** - zapamiętywanie materiału w formie myślowych struktur uwzględniających związki zachodzące między jego elementami,
- **pamięć mechaniczną** - polegającą na wiernym zapamiętaniu a następnie odtworzeniu danego materiału bez wnikania w jego sens.

Ze zdolnością do zapamiętywania kolidują:

- a) lęk,
- b) interferencja retroaktywna - materiał ostatnio zapamiętany hamuje przypominanie zapamiętanego wcześniej,
- c) interferencja proaktywna - odwrotnie,

Nauczanie

Z uczeniem się w rozumieniu „szkolnym” związane jest nieodzownie pojęcie nauczania. Nauczaniem nazwiemy organizowanie sytuacji, w których zachodzi uczenie się innej osoby.

Dziecko pod kierunkiem nauczyciela ma zdobyć w szkole podstawy wiedzy naukowej, przy czym nauczanie nie musi dostosowywać się ściśle do aktualnych możliwości dziecka, ale może wyprzedzać rozwój prowadząc go za sobą.

T. Lewowicki poszukując wpływu psychologicznych cech uczniów na ich osiągnięcia przeprowadził badania, które wykazały, iż o efektywności kształcenia decydują takie cechy natury psychologicznej, jak:

- typ układu nerwowego (a przede wszystkim siła procesu pobudzenia oraz ruchliwość procesów nerwowych),
- poziom inteligencji,
- rodzaj motywacji
- oraz spójność tych cech.

Czynniki wpływające na efektywność kształcenia

- a) zgodność elementów systemu dydaktycznego,
- b) strategie kształcenia,
- c) oraz środowisko zamieszkania uczniów.

Szewczuk, na podstawie badań dowodził, że przebieg nauczania w szkole oraz jego efekty zależą od zakresu i jakości uczestniczącego w niej myślenia, przy czym błędne jest zakładanie istnienia inteligencji samej w sobie, gdyż zawsze odnosi się ona do konkretnego rodzaju działania, można więc mówić o różnych rodzajach inteligencji, czyli myślenia ujawniających się chociażby na poszczególnych przedmiotach szkolnych. Stwierdził, że **główną przyczyną trudności w prawidłowym opanowaniu wiedzy przedmiotowej przez uczniów są braki w sprawności ich myślenia w zakresie danego przedmiotu. Braki te wyrażają się w trzech płaszczyznach:**

- a) w wadliwym opanowaniu pojęć przedmiotowych,
- b) w niezrozumieniu struktury materiału,
- c) w nieumiejętności operowania członami struktury. (Szewczuk, s.132);

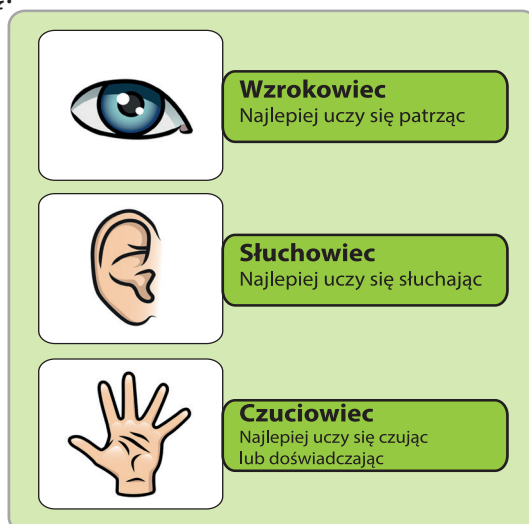
Braki te mają aspekt sprawnościowy i treściowy. Jeżeli chodzi o aspekt **sprawnościowy**, przyczyna ich tkwi w błędach popełnianych przez nauczycieli w **kierowaniu procesem** poznawania przez uczniów. Jeżeli chodzi o **treściowy** aspekt braków w sprawności myślenia, to ich przyczyny mają dwa źródła. Pierwszym jest **nieumiejętny sposób wprowadzania uczniów** przez nauczyciela w tę właśnie specyfikę. Drugim jest mniejsza lub większa **łatwość indywidualna uczniów w poznawaniu określonych treści przedmiotowych** w ich specyfice.

W procesie aktywnego, świadomie i właściwie kierowanego problemowego poznawania danej dziedziny rzeczywistości, danego przedmiotu, rozwijają się zdolności przedmiotowe, myślenie zaś nabiera specyfiki, ze względu na którą staje się określonym myśleniem przedmiotowym. **W każdym przypadku jest ono ujmowaniem stosunków, ale „elementami” tych stosunków są w myśleniu:**

- matematycznym - abstrakcyjne wielkości
- fizycznym - zdarzenia materialne
- technicznym - obiekty konstruowane
- historycznym - obiektywne obrazy zdarzeń ludzkich
- literackim - subiektywne obrazy zdarzeń ludzkich
- muzycznym - dźwięki

Uczenie jest w dużym stopniu kwestią odnalezienia sposobu umożliwienia dzieciom realizacji większej części ich potencjału przez takie prezentowanie im doświadczenia, aby było to dla nich osobiście znaczące. Dalej, jest to kwestia umożliwienia dzieciom dodania do doświadczenia tych osobistych zdolności, które pozwalają im wygenerować nowe i w coraz większym stopniu właściwe strategie udanego i kompetentnego funkcjonowania w świecie. Przebieg procesu uczenia się, jak i jego efekty są zależne od:

- a) ogólnie ujętej natury uczącego się,
- b) natury wiedzy, którą ma opanować,
- c) natury procesu uczenia się.

Style uczenia się . Jak wykorzystać kanały zmysłowe.

- **Jeśli dziecko jest wzrokowcem** -niech czyta, notuje, rorysowuje, tworzy schematy, ogląda filmy, albumy, ilustracje, podkreśla, zaznacza
- **Jeśli jest słuchowcem** - niech opowiada głośno, nagrywa kasety, słucha
- **Jeśli jest kinestetykiem** - niech dotyka, porusza się, modeluje, klei, wycina, a przerwy koniecznie wypełnia ruchem

Indywidualne czynniki wpływające na zdolność do uczenia się:

- a) czynniki poznawcze, a wśród nich, oprócz inteligencji również przetwarzanie informacji i kreatywność,
- b) czynniki afektywne, czyli emocjonalne, w tym relacje nauczyciel – uczeń,
- c) motywacja, aspiracje zawodowe,
- d) czynniki rozwojowe, wiek osoby uczącej się,
- e) płeć,
- f) pochodzenie społeczne,
- g) zwyczaje uczenia się
- h) osobowość,
- i) samoocena,
- j) naciski ze strony grupy rówieśniczej,
- k) pamięć (osobny czynnik, niezwiązany z intelektem).

Ważnym czynnikiem decydującym o efektywności nauczania jest sfera afektywna młodego człowieka, czyli towarzyszące uczeniu się **emocje**. Szczególnie istotny dla wyników jest poziom lęku osoby uczącej się i blisko z nim związane samoocena i stosunek do siebie samego. Ogólnie można powiedzieć, że lepiej radzą sobie dzieci o niewielkim poziomie lęku i z wyższą samooceną. Samoocenę kształtują przede wszystkim:

- stosunek rodziców do dziecka,
- odpowiednia zachęta, uwaga,
- okazywanie uczuć,
- tolerancja,
- stałość.

Nauczyciel może z kolei pomóc dzieciom nabrać zaufania do własnych zdolności przez dawanie im okazji do odniesienia sukcesu, raczej przez zachęcanie ich niż cenzurowanie, gdy doznają porażki i przez okazywanie osobistej wiary w ich kompetencje.

Ważnym wnioskiem dla nauczyciela jest **zróznicowanie podejścia nie tylko ze względu na zdolności poznawcze ucznia, ale również ze względu na cechy osobowości ucznia** – *introwertycy cieszą się z okazji do spokojnej, ustrukturalizowanej pracy, a ekstrawertycy z bardziej aktywnych, społecznie zorientowanych działań*

Metody aktywne i rola nauczyciela w procesie pobudzania uczniów do twórczej aktywności

Wykorzystanie metod aktywizujących w nauczaniu jest wiodącym tematem w odniesieniu do jego projektowania i przekształcania przez nauczycieli. Nie można powiedzieć, że wcześniej nie akcentowano tych metod w pracy z uczniami, jednak były one (i są) dość kłopotliwe dla nauczycieli, nie wszyscy je znają, niektórzy tylko podejmują próby ich wykorzystania. Dobrze się jednak dzieje, że znajdują coraz większe uznanie.

Metody aktywizujące

Obecnie jest coraz więcej opracowań metodycznych, nastawionych szczególnie na wykorzystanie tych metod np. M. Taraszkiewicz, „Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu”; E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, „Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie”. Metody aktywizujące powinny mieć swoje wyraźne odniesienie realizacyjne. W pierwszej kolejności tym odniesieniem powinno być uczenie

naszych podopiecznych różnych form współpracy, którym sprzyja praca w grupach. Jest to istotna kwestia dla stosowania metod aktywizujących, zwłaszcza ważnej perspektywie edukacyjnej jaką jest wysoka jakość doświadczeń wynikających z tych form uczestnictwa na lekcjach, których celem jest tworzenie nowoczesnego społeczeństwa.

Ważnym elementem jest autorska metodyka nauczyciela, której nie możemy odnosić do jednostkowego wykorzystania tej bądź innej metody aktywizującej. To musi być płynąca od nauczyciela przemyślana koncepcja, która znajdzie swoją realizację w dłuższym przebiegu procesu kształcenia.

Zastosowanie metod aktywizujących wymaga od nauczyciela bardziej nowoczesnego rozumienia funkcji zawodowych, np. organizatora współpracy, eksperta, diagnosty czy trenera. Wyraźnie trzeba podkreślić, że nauczyciel, który ciągle preferuje wykład i nic więcej w zasadzie nie robi, nie da sobie rady z metodami aktywizującymi, bo one wymagają prowokowania uczniów do działania czy dyskusji, błyskotliwości, szybkiego reagowania na dokonujące się zmiany, docenienia oryginalnych wypowiedzi uczniów, poczucia humoru, wreszcie - odwagi.

Metody aktywne

Metody aktywne to nie tylko pobudzenie ucznia do aktywności w pojęciu – aktywność. Aktywizowanie, aktywizm, partnerstwo czy decyzja, to przede wszystkim wskazanie na źródła aktywności - heurystyka, technologie informacyjne, innowacyjność, komunikacja interpersonalna i intrapersonalna, metody wychowania, myślenie spekulatywne, kształtowanie osobowości człowieka. Zauważamy wobec tego, że metody aktywizujące muszą mieć swoją otoczkę pojęciową. Powstała z nich struktura metodyczna może dopiero wówczas wyznaczyć właściwy kierunek nauczaniu aktywizującemu.

Podsumowując - nie wystarczy tylko wybrać daną metodę aktywizującą, trzeba ją jeszcze dokładnie przemyśleć i skutecznie wykorzystać.

Metody aktywizujące

Ile zapamiętujemy?

10% z tego, co słyszymy

20% z tego, co widzimy

40% z tego, o czym rozmawiamy

90% z tego co robimy

Warsztaty: Metody aktywizujące uczenie i nauczanie

Do metod aktywizujących proces uczenia i nauczania zaliczamy:

- a) aktywny wykład,
- b) pracę z tekstem podręcznikowym,
- c) pokaz, prace laboratoryjne, zajęcia praktyczne,
- d) pytania i odpowiedzi,
- e) dyskusję,
- f) burzę mózgów,
- g) metody aktywności kreatywnej,
- h) analizę przypadku,
- i) odgrywanie ról,
- j) dramę,
- k) symulacje,
- l) karty dydaktyczne,
- m) mapy mentalne,

- n) linie czasu,
- o) wizualizację,
- p) pracę w grupach.

Aktywny wykład, jako element lekcji, odgrywa bardzo ważną rolę przy realizacji niektórych treści. Jednak umiejętne prowadzenie wykładu wymaga:

- plastycznego wyjaśnienia tak, by treść była zrozumiała dla wszystkich uczniów,
- jasnego, wyraźnego przedstawiania teorii i faktów,
- stałej komunikacji z uczniem, na którą ma wpływ modulowanie głosu.

Aktywna praca z tekstem polega na przejściu przez kilka etapów:

- uświadomienie sobie celu czytania określonego tekstu (np. odszukanie informacji, które będą odpowiadały na zadane pytanie),
- analizę tekstu, wskazywanie na niezrozumiałe określenia,
- właściwe czytanie tekstu, poszukiwanie odpowiednich informacji, opracowywanie słów kluczowych, formy zapisu notatki.

Przy pokazie należy zwrócić uwagę na instrukcję, aby była w pełni zrozumiała i poprzedzona wyjaśnieniem.

W tradycyjnej metodzie laboratoryjnej umożliwia się uczniom wykonanie określonych eksperymentów, doświadczeń biologicznych, biochemicznych lub innych. Eksperyment taki służy do zilustrowania poznanych wcześniej praw czy zasad lub też do uogólnienia poznanych zjawisk.

W problemowej metodzie laboratoryjnej uczniowie przyswajają nowe wiadomości i umiejętności na drodze samodzielnej aktywności. Metoda ta wymaga wyraźnego odróżnienia rzeczywistych problemów dydaktycznych od zwykłych pytań uczniów, aby nie zahamować aktywności intelektualnej i samodzielnego myślenia uczniów. Nauczyciel powinien być tu dość czujny i umiejętnie postawić problem tak, aby jego celem było poszukiwanie pomysłów rozwiązania - postawa badawcza ucznia. Powinien on sformułować hipotezy, sprawdzić ich słuszność.

Metoda ta aktywizuje myślenie produktywne i reproduktywne. Zaletą metod laboratoryjnych jest to, że ułatwiają one dzieciom bezpośrednio i zarazem skutecznie poznawanie rzeczywistości. Wymagają one od nauczyciela wielu umiejętności np. przeprowadzenia próbnego eksperymentu i odpowiedniego przygotowania uczniów do przeprowadzenia ćwiczeń. Element ten jest bardzo ważny, gdyż każde nieudane doświadczenie nie pozwala uczniom osiągnąć zamierzonego w eksperymencie celu oraz nasuwa wątpliwości co do słuszności uogólnienia naukowego.

1. Nauczyciel podaje właściwą instrukcję. Zwraca uwagę na ważniejsze elementy eksperymentu i ukierunkowuje uczniów na odpowiednie wnioski.
2. Po przeprowadzeniu ćwiczeń, w rozmowie z uczniami zbierane są wyniki doświadczeń, porządkowane wnioski i uogólnienia wyprowadzone na podstawie eksperymentu
3. Nauczyciel dobiera odpowiednie pomoce techniczne, często organizuje pokaz.

Metody oparte na działalności praktycznej uczniów polegają na celowości racjonalnego łączenia wiedzy z czynnościami praktycznymi.

Pytania i odpowiedzi - jako element aktywizujący ucznia w procesie nauczania i uczenia - może być stosowany we wszystkich fazach lekcji: wstępnej, diagnozy przyrostu wiedzy oraz podsumowującej i ewaluacji wiedzy. Pytania możemy zastosować ustne lub pisemne. Pytania mogą pełnić funkcje oceniające, wspomagające, diagnozujące, wyjątkowo - kontrolujące. Ważną funkcję spełniają pytania o charakterze ewaluacyjnym. Pytania zadawać powinni również uczniowie, co pozwala na uczenie się i doskonalenie tej umiejętności.

Dyskusja jest to sztuka wyrażania swojego zdania, argumentacji oraz ćwiczenie szacunku i tolerancji dla przekonań innych osób. Dyskusja może mieć charakter wolny lub być kierowana. Należy umożliwić zabranie głosu wszystkim chętnym, zachowując szeroko rozumianą kulturę słowa. Wariantem dyskusji jest

debata. Każde wystąpienie należy zaplanować, rozplanować w czasie, rozdzielić na wstęp, argumenty i ciekawe zakończenie. Dyskusję należy ocenić i zakończyć wnioskami.

Burza mózgów jako metoda pod hasłem „wszyscy mają równe szanse w wymyślaniu dobrych pomysłów”. Burza mózgów czy „fabryka pomysłów” to metoda, którą można wykorzystać na kilka sposobów - zabawa wyobraźni i pomysłowości, jako działanie rozwijające myślenie samo w sobie lub dla rozgrzewki przed innym zadaniem. Przez określony czas wymyślane są i spisywane wszystkie pomysły, nawet te najbardziej absurdalne. Na ogół na początku pojawiają się pomysły dość banalne, oczywiste, codzienne.

Z czasem wyobraźnia podsuwa pomysły coraz to bardziej nieoczekiwane, abstrakcyjne, innowacyjne. Zasada podstawowa nie wolno krytykować pomysłów innych, każdy ma prawo podać swój pomysł.

Zadanie można realizować w całej grupie, zespołach podzielonych, parach. Stwierdza się, że im większa grupa, tym szybciej następuje przejście do pomysłów bardzo oryginalnych. Hałas, śmiech i ruch sprzyjają generowaniu pomysłów.

Skojarzenia rozgrzewkowe to narzędzia ustanawiania obszarów wspólnych znaczeń. Np. wymień 6 skojarzeń, kiedy słyszysz hasło „obserwator”. Następnie w parach porównuje się liczbę takich skojarzeń. Można dalej poszukiwać wspólnych skojarzeń, aż do uzyskania wyniku dla całej klasy. Ćwiczenie to ilustruje potencjalna wieloznaczność funkcjonowania pojęć, nawet bardzo oczywistych.

Metody aktywności kreatywnej. W nauczaniu możemy zastosować kreatywne działanie, akcje, projekty, happeningi.

Akcja tematyczna realizowana przez wszystkich uczniów w szkole - hasło o tematyce historycznej czy przyrodniczej. Określamy miejsce na hasło, rysunki. Kontynuując, zbieramy plakaty, reklamy z prasy, umieszczamy je na terenie szkoły, wykreślamy z gazet wszystkie złe informacje dla np. przyrody, malujemy na czarno informacje np. o pożarach lasów, katastrofach ekologicznych itp.

Działania tego typu mogą być planowane nawet na cały dzień zajęć lekcyjnych. Mogą one być realizowane spontanicznie, ale na ogół wymagają przygotowania scenariusza, wyłonienia się grupy organizatorów, podziału ról, terminarza wydarzeń, jeżeli działania obejmują uczniów i nauczycieli całej szkoły lub są realizowane z inną szkołą, należy ustalić:

- tematykę działania (akcji, projektu),
- zadania do wykonania (etapy pracy),
- sposoby pracy (kolejność przygotowania materiałów, terminarz wydarzeń),
- materiały i źródła zbierania danych,
- termin akcji (działania),
- kryteria oceny (czy będzie to tylko forma zabawowa, czy czynność poddawana ocenie, czy będą włączeni rodzice, społeczność szkolna, lokalna).

Oprócz kreatywnego działania może być kreatywne mówienie. Kreatywne myślenie wyzwalamy poprzez rozwiązywanie określonego problemu, np. jak woda w swojej wędrówce zmienia stan skupienia. Oceniając kreatywne myślenie i mówienie, koniecznie należy podsumować temat i cel.

Analiza przypadku jest to metoda interpretacji określonych zdarzeń - rzeczywistych bądź opracowanych na użytek określonego problemu. Dobrze zrealizowana uczy, że nigdy nie ma jednego dobrego rozwiązania, że świat jest dość złożony. Pochopnie wydawane sądy mogą okazać się nieprawdziwe, krzywdzące, a czasem kompromitujące.

Oto przykład wykorzystania metody: uczniowie otrzymują opis przypadku lub wcześniej otrzymują odpowiedni materiał (raport na temat zanieczyszczenia środowiska w danej gminie).

Po zapoznaniu się z całością materiału analizują: kto ponosi odpowiedzialność za dany stan rzeczy, co spowodowało, że obraz sytuacji jest właśnie taki, dlaczego ktoś postąpił w ten sposób, co można zrobić, żeby było inaczej?

Można też opracować plan działania, czyli receptę. Metodę analizy przypadków można wykorzystać do analizy kreatywnej. Wtedy zadanie brzmi: Jakie jest najlepsze z możliwych rozwiązań tej sytuacji?

Odgrywanie ról jest charakterystyczne dla przedmiotów humanistycznych.

Daną rolę wywołują określone cechy sytuacji, miejsca, osoby. Rolę cechującą określone zachowania, wartości, reguły i przepisy, jak w danej sytuacji należy się poruszać.

Odgrywanie ról spełnia dwa zadania:

- odgrywanie ról z własnego życia pozwala lepiej zrozumieć swoje zachowanie, intencje, priorytetowe wartości i nastawienia.
- odgrywanie ról innych - postaci rzeczywistych, symbolicznych, wymyślonych - pozwala lepiej poznać świat widziany i odczytywany z perspektywy kogoś drugiego.

Wchodzenie w role pozwala wnikać do świata drugiego człowieka, zrozumieć jego intencje, znaczenia, wartości, przeżycia.

Drama polega na improwizacji angażującej ruch i gest, mowę, myśli oraz emocje. Umożliwia przeżycie określonych problemów, poszukiwanie własnych rozwiązań i dokonywanie wyborów. Umożliwia także korektę zachowania. W wyniku działań dramowych obserwuje się znaczne przyspieszenie dojrzewania dzieci w aspekcie emocjonalnym, intelektualnym i społecznym. Drama w edukacji dorastającego człowieka uczy samowiedzy, rozumienia siebie i innych na poziomie emocji i uczuć. Zaproszenie do wnikięcia w świat swoich emocji, myśli, wrażeń to najważniejsza faza pracy w dramie.

Symulacje, czyli naśladowanie rzeczywistości. Ich ideą jest doskonalenie umiejętności oraz uczenie się na błędach popełnianych w bezpiecznej sytuacji ćwiczeniowej. Trening jest zasadniczym mechanizmem osiągania wysokiej sprawności w działaniu. Należy uświadomić młodzieży, jak ważną rolę pełni trening, konieczność powtarzania i próbowania. Podejmowanie próby samoobserwacji przyrostu sprawności czy samowiedzy. Dzieci często są zdumione, gdy dowiadują się, że „ideały” ciężko pracują, całe godziny spędzają na treningach ze wszystkimi tego konsekwencjami. Należy uświadomić uczniom, że należy powtarzać, powtarzać, powtarzać... Dobrze dobrane tematy uczą umiejętności życiowych, operacyjnych, sprawności w efektywnej komunikacji, zaradności, śmiałości. Każda symulacja wymaga podsumowania zebranego doświadczenia. Nauczyciel powinien przygotować pytania testujące emocje, wrażenia, opinie.

Karty dydaktyczne to metoda umożliwiająca pełną indywidualizację nauczania, dostosowanie tempa pracy i stopnia trudności do możliwości dziecka. Metoda bardzo efektywna, lecz wymaga zaprojektowania całego programu bądź działu tematycznego w moduły problemowe. Moduły należy opracować na kartach osobowych, na których znajduje się informacja o temacie, odpowiednie streszczenie wiedzy, przykłady oraz zadania do samodzielnego opracowania przez ucznia. Metoda ta umożliwia wybór poziomu modułu. Uczeń może realizować wymagania programowe w stopniu minimalnym bądź cyzelować swoje zdolności na poziomie jemu właściwym.

Inna wersja kart dydaktycznych to karty ewaluacyjne, weryfikujące przyrost określonej wiedzy i sprawności, np. na dany etap nauczania czy semestr. Jest to informacja dla ucznia i rodziców, jakimi umiejętnościami i na jakim poziomie powinien uczeń się wykazać w konkretnym okresie, aby uzyskać odpowiednie normy wymagań na dany stopień i promocję do następnej klasy. Taką kartę uczeń i rodzice powinni otrzymać na początku roku szkolnego.

Mapy mentalne to metoda wizualnego opracowania problemów z wykorzystaniem rysunków, obrazków, zdjęć, symboli, krótkich, dynamicznych zwrotów, haseł. W postaci mapy mentalnej można rozwiązywać następujące zagadnienia:

- przedstaw osiągnięcia kultury Egiptu, wg najistotniejszych dla ciebie dziedzin,
- rozpracowania hasła, np. podróż po naszej planecie.

Mapy mentalne ilustrują spiralność, złożoność myślenia i simultanicznego przebiegu procesów i występowania problemów. Punktem startowym jest dowolny, złożony problem.

Linie czasu to metoda wizualnego przedstawienia problemu. Ukazuje sprawy w wymiarze linearnym, pokazuje następstwo czasu i jest odpowiednia w pracy z problemami, które dadzą się przedstawić chronologicznie, np. praca na temat: „Wynalazki cywilizacyjne”, „Przedstawienie twórczości H. Sienkiewicza”.

7

Uczeń - aktywny uczestnik procesu uczenia się

„Wydarzenia polityczne II Rzeczypospolitej” i wiele innych. Zadaniem dzieci jest ustalenie właściwych dat, miejsca wydarzeń i chronologiczne ułożenie ich na linii czasu (pasku papieru lub sznurku zawieszonym przy tablicy) - oprócz podręczników wykorzystujemy encyklopedię, leksykon i inne materiały tego typu.

Wizualizacja to metoda wykorzystująca naturalne umiejętności kierowania w myślach obrazami rozmaitych stanów rzeczy. To trening wyobraźni i praca nad wyobrażeniem stanów przeszłych, aktualnych i przyszłych dla ich lepszego pamięciowego opracowania lub dokonywania nowych interpretacji i rekonstrukcji doświadczenia. Wizualizacja jest techniką lepszego zapamiętywania, budowania systemów skojarzeń dla zapamiętania zależności, większych narracji itd.

Aby wizualizacja realizowała się, potrzebne są następujące elementy:

- życzenie (pragnienie),
- wiara w realizację,
- akceptacja celu,
- poczucie kierunku,
- zrozumienie,
- odwaga,
- życzliwość,
- zaufanie do siebie,
- samoakceptacja.

Praca w grupach. Praca w grupach jest konwencją bardzo cenną:

- uczy kooperacji, respektowania przyjętych zasad i dyscypliny,
- pozwala na doskonalenie kompetencji komunikacyjnych,
- ułatwia aktywizację wszystkich uczniów,
- działa wzajemnie inspirująco.

Jak dzielić na grupy?

Z praktyki wynika, że najlepiej pracują grupy kilkusobowe, mieszane pod względem płci. Grupy powinny być dobierane według zasad zmienności lub podziału automatycznego. W ramach grupy uczniowie mogą mieć do wykonania takie same zadania dla wszystkich grup, zadania odmienne lub zadania względem siebie etapowe.

Funkcje w ramach grupy:

- uczniowie mogą mieć nieokreślone role,
- wszyscy pracują na równych prawach plus jedna osoba jest wyznaczona do kontaktu z nauczycielem,
- każda osoba w grupie pełni jakąś funkcję.

Uczenie się jest bardzo złożonym procesem, opartym na pamięci, zapamiętywaniu i przywoływaniu, koncentracji uwagi. Wymienione metody nauczania i uczenia się to „aktywatory” procesów uczenia się. Każdej metody powinno się uczenia nauczyć, wyjaśnić na czym polega i czego uczy.

Rola nauczyciela w procesie pobudzenia uczniów do twórczej aktywności

Przed przystąpieniem do nauczania nauczyciel musi zdać sobie sprawę z celów i zadań nauczania oraz wybrać odpowiedni dla danego przedmiotu sposób ich uświadomienia uczniom, zwłaszcza na początku roku szkolnego.

Cele i zadania nie powinny być stawiane formalnie. Najlepiej jest postępować tak, aby uczniowie sami stopniowo te zadania wysuwali, by czuli się odpowiedzialni za ich wykonanie.

Nauczyciel powinien uczyć tak, aby każde pojęcie, uogólnienie, umiejętność czy nawyk uczniów stały się „instrumentem” dalszej aktywności. W miarę podwyższania u uczniów aktywności, zmianie ulega rola nauczyciela w klasie. Przestaje on być osobą, która podaje wiadomości, a staje się tym, który kieruje samodzielnym zdobywaniem wiedzy przez uczniów.

Aby nauczyciel mógł osiągnąć dobre wyniki w pracy, powinien być zdolny do krytycznej samooceny, dzięki czemu wzbogaca swoje kwalifikacje i osobowość. Powinien także być pozytywnie nastawiony do swoich uczniów, umiejętnie motywować ich do nauki, dostosować własny styl kierowania do stopnia ich dojrzałości oraz budować zgrany zespół klasowy z przypadkowej grupy uczniów.

Nauczyciel organizując proces nauczania - uczenia się powinien zwrócić szczególną uwagę na możliwość zaspakajania potrzeby poznawczej uczniów oraz wykorzystać ich wrodzoną aktywność.

Uczeń będzie aktywny, gdy:

- a) cel jest dla niego bliski i wyraźny,
- b) uwzględnia się jego zainteresowania,
- c) ma poczucie bezpieczeństwa,
- d) bierze udział w planowaniu i podejmowaniu decyzji,
- e) odczuwa satysfakcję,
- f) ma poczucie własnej wartości,
- g) dostrzega się jego wkład pracy, a nie tylko efekty,
- h) ma możliwość realizowania własnych pomysłów.

Aby uczniowie chętnie uczestniczyli w zajęciach prowadzonych metodą aktywizującą należy przygotować potrzebne pomoce, rekwizyty i przybory. Muszą one znajdować się w zasięgu ręki nauczyciela i uczniów. Nauczyciel musi być świadomy swoich umiejętności oraz wkładanego wysiłku. W nauczaniu aktywizującym jest on dla ucznia modelem, organizatorem, towarzyszem rozwoju, twórcą i nowatorem.

Warsztaty: Ankieta dla ucznia badająca aktywność uczniów w szkole

Proszę, wypełnij ankietę zaznaczając wybraną odpowiedź.

1. Czy chętnie uczestniczysz w zajęciach pozalekcyjnych w szkole?
TAK NIE
2. Czy uczestniczysz w zajęciach ruchowych (basen, SKS, gimnastyka korekcyjna)?
TAK NIE
3. Czy uczestniczysz w dyżurach uczniowskich na stołówce szkolnej bądź na korytarzach?
TAK NIE
4. Czy uczestniczysz w różnego rodzaju akcjach organizowanych przez szkolny wolontariat?
TAK NIE
5. Czy masz możliwość udziału w różnych konkursach klasowych i szkolnych?
TAK NIE
6. Czy w naszej szkole działa Samorząd Uczniowski?
TAK NIE
7. Czy bierzesz udział w wyborach do Samorządu Uczniowskiego?
TAK NIE
8. Czy w naszej szkole organizuje się kiermasze uczniowskich prac plastyczno-technicznych?
TAK NIE
9. Czy organizujecie w szkole klasowe imprezy, ogniska, wycieczki, dyskoteki, wyjazdy, Zielone Szkoły?
TAK NIE
10. Czy masz możliwość zaproponowania tematu na lekcję wychowawczą?
TAK NIE
11. Czy współpracujesz z uczniami innych szkół, przedszkoli?
TAK NIE

Dziękuję za wypełnienie ankiety

Warsztaty: Opracowanie ankiety monitorującej aktywność uczniów w procesie uczenia się:

1. Czy nauczyciel motywuje wszystkich uczniów do angażowania się w proces uczenia się? (podaj propozycje odpowiedzi).....
2. Jak nauczyciel indywidualizuje proces edukacyjny i jakiej grupy uczniów to dotyczy?
.....
3. W jaki sposób nauczyciel monitoruje nabywanie wiedzy i umiejętności przez każdego ucznia podczas lekcji?
.....
4. Czy nauczyciel zwraca uwagę na te elementy odpowiedzi lub działania ucznia, które były nieprawidłowe?
.....
5. Które z najważniejszych umiejętności, opisanych w podstawie programowej dla danego etapu kształcenia, były kształtowane u uczniów podczas lekcji?
.....
6. Opisz, jak na lekcji uwzględniane są zalecane warunki i sposoby realizacji podstawy programowej.
.....

Warsztaty: Metoda projektów jako przykład aktywności uczniów

Opracuj propozycję projektu wg niżej przedstawionych propozycji

Cechy tej metody to: samodzielne planowanie przez uczniów, przeprowadzanie i ocenianie swego działania, zerwanie z zasadą dominacji nauczyciela, uczenie się poprzez rozwiązywanie problemów, zdobywanie wiedzy z jednoczesnym jej wykorzystaniem w praktyce. Metoda projektów przebiega w pięciu fazach:

- 1. Zainicjowanie projektu** (uczestnikami tej fazy może być nauczyciel, rodzice lub inne osoby. Najpierw wysuwa się propozycję zrealizowania jakiegoś przedsięwzięcia np. założenie akwarium, wystawienie sztuki teatralnej itp. Cechą charakterystyczną tej fazy jest to, że tworzy się w niej sytuację otwartą na wiele możliwości. Nauczyciel może wykorzystać wiele technik np.: zorganizowanie konkursu na najciekawszy projekt, burze mózgow.....)
- 2. Rozważenie propozycji projektów** - w tej fazie uzgadnia się sprawy formalne - formę dyskusji, jej reguły. Potem następuje właściwa dyskusja. Rozważa się wszystkie za i przeciw. Ta faza składa się z dwóch etapów, pełniących trzy funkcje: komunikacyjną, rzeczową i motywacyjną. Dyskusja kończy się wybraniem jednej inicjatywy i naszkicowaniem sposobu jej realizacji.
- 3. Wspólne opracowanie planu projektu** - uczestnicy ustalają szczegółowo co jest do zrobienia, jakie środki, materiały i narzędzia będą potrzebne, kto i za co będzie odpowiedzialny, ile czasu przeznaczają na realizację projektu, na czyją pomoc mogą liczyć, jak będą rozstrzygać ewentualne konflikty itp.
- 4. Wykonanie projektu** - uczestnicy wykonują wcześniej opracowany plan działania. Tu można wykorzystać różne formy pracy np.: indywidualną, parami, zbiorową, zespołową. Ze względu na czas przeznaczony na wykonanie projektu wyróżniamy: projekt mały (kilka godzin), średni (kilka dni), duży (miesiąc lub nawet rok).
- 5. Ukończenie projektu** - istnieją trzy sposoby ukończenia pracy nad projektem:
  - a. powstał zamierzony projekt,
  - b. mimo formalnego zakończenia projektu, działalność może być kontynuowana,
  - c. mimo że projektu nie zrealizowano, osiągnięte wyniki porównuje się z zamierzonymi.

We wszystkich fazach realizacji metody projektów mogą wystąpić świadome przerwy w pracy.

Wyróżnić można kilka rodzajów działań w realizacji metody projektów:

- 1. Organizacja wypraw** jako forma poszukiwań, badań, przeżywania przygód. Odchodzenie od wybieżek klasowych na koszt wypraw zawierających elementy przygody oraz dążenia do osiągnięcia określonego celu np.: plenery artystyczne, zajęcia w muzeach, zajęcia poszukiwawcze...
- 2. Projektowanie i budowanie wystawy** jako forma prezentacji efektów działań projektowych, gdzie dzieci wspólnie opracowują plan wystawy, dzielą się zadaniami i prezentują swe dokonania.
- 3. Tworzenie muzeum** jako zbioru problemowego, formy odpowiedzi na wcześniej przygotowane pytania lub zagadnienia.
- 4. Projekty badawcze, techniczne** pozwalające dzieciom na samodzielne poszukiwanie rozwiązań, np.: W jaki sposób wykonać album mojej miejscowości z uwzględnieniem zabytków? Jak zrobić drzewo genealogiczne? itp.
- 5. Projekty artystyczne** wernisaże, formy teatralne, które samodzielnie przygotowują dzieci wchodząc w rolę aktorów, formy muzyczne i inne działania realizujące sformułowane przez dzieci cele.
- 6. Projekt literacki** tworzenie książek, drukowanie oraz zakładanie własnego księgozbioru.

Metoda projektów daje szczególne możliwości do działań długofalowych. Swoim zasięgiem może objąć zespół nauczycieli lub uczniów danej społeczności szkolnej. Pracując tą metodą rozwijamy u ucznia umiejętność współpracy w grupie, obserwowania rzeczywistości i ustosunkowywania się do niej, wdrażania zdobytej wiedzy do praktycznego działania, samooceny i samodzielności. Szczególne zalety tej metody polegają na rozwijaniu umiejętności pracy grupowej, podejmowaniu różnych ról, komunikowaniu się w trakcie wykonywania projektu, korzystania z różnych źródeł informacji, planowaniu działań i prezentacji wytworów.

Warsztaty: Opracuj grę dydaktyczną wg zaproponowanych wskazówek

Gry dydaktyczne ułatwiają powtórzenia, utrwalenia i lepsze zapamiętywanie informacji. Podnoszą również atrakcyjność zajęć, ponieważ mogą być przez uczniów traktowane jak zabawa z określonymi regułami. Najprostsze gry dydaktyczne to loteryjki, zgadywanki, testy, gry w skojarzenia. Mogą być one konstruowane przez samych uczniów, stanowiąc okazję do zdobywania wiedzy.

Stosowanie gier dydaktycznych przynosi następujące korzyści:

- a) uczenie się w trakcie zabawy,
- b) przyswajanie wiedzy w atrakcyjnej formie,
- c) lepsze utrwalanie wiedzy.

Aby gra dydaktyczna spełniła założone cele, musi być prawidłowo skonstruowana. Konstruowanie gry składa się z następujących etapów:

- a) ustalenie celów dydaktycznych gry,
- b) określenie użytkownika gry,
- c) ustalenie parametrów gry,
- d) dostosowanie struktury gry do warunków w których będzie się ona odbywać,
- e) opracowanie scenariusza gry,
- f) opracowanie reguł gry,
- g) wstępna weryfikacja gry,
- h) opracowanie instrukcji gry i szkicu jej omówienia po zakończeniu,
- i) próbne rozegranie gry,
- j) korekta reguł,
- k) rozegranie po korekcie.

Bibliografia

1. Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, CODN, Warszawa 1996.
2. Czaińska Z., Wójtowicz Z., *Aktywne metody w edukacji geograficznej*, SOP, Toruń 2000.
3. Brudnik E., Moszczyńska A., Owczarska B., *Ja i Mój uczeń pracujemy aktywnie*,
4. Michalski J., *Metody aktywizujące*, NOWA SZKOŁA, czerwiec 2001
5. Hamer H., *Do efektywności nauczania*, Warszawa 1994.
6. Reykowski J., *Z zagadnień psychologii motywacji*, Warszawa 1977.
7. Szewczuk W., *Trudności myślenia i rozwijanie zdolności uczniów*, WSiP, Warszawa 1983
8. Włodarski Z., *Rozwój anatomiczno-czynnościowego podłoża psychiki [w:] Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, op. cit, s. 253
9. Wołoszynowa L., *Młodszy wiek szkolny [w:] Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży* red. M. Żebrowskiej, PWN, Warszawa 1975, wyd. VI, L. s. 614
10. Lewowicki T., *Psychologiczne różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów*, WSiP, Warszawa 1977, s. 53,
11. Okoń W., *Zarys dydaktyki ogólnej*, PZWS, Warszawa 1970
12. Nowacki T., *Aktywizujące metody w kształceniu*, CODN, Warszawa
13. Krzyżewska J., *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej AVOMEGA*, Suwałki 1998
14. Radecki E., *Metody aktywizujące, niekonwencjonalne metody nauczania-uczenia się*, Wydawnictwo Centrum Kształcenia Zawodowego, Szczecin 1992
15. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

Praca z uczniem zdolnym

Zeszyt numer

8

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 8 Praca z uczniem zdolnym

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Praca z uczniem zdolnym.....	5
Próba charakterystyki ucznia zdolnego	6
Cechy, które wyróżniają dzieci i młodzież bardzo zdolną:.....	6
Cechy charakterystyczne uczenia się uczniów zdolnych	7
Identyfikowanie uczniów zdolnych	7
Warsztaty: Budowanie uważności na talenty innych.....	8
Warsztaty: Arkusz do rozpoznawania poszczególnych obszarów talentu – przykładowe propozycje.....	9
Metody i formy pracy z uczniami zdolnymi.....	11
Formy pracy z uczniem zdolnym	12
Wybrane metody pracy z uczniem zdolnym.....	14
Mocne strony - kategorie	17
Mocne strony w uczeniu się.....	17
Mocne strony w relacjach.....	18
Mocne strony w działaniu.....	18
Warsztaty: Ankieta na temat motywacji uczenia się.....	18
Bibliografia.....	26

Praca z uczniem zdolnym

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład utworzenie i wdrożenie w szkole sprawnie funkcjonującego systemu pracy z uczniem zdolnym, zgodnego ze specyfiką i możliwościami szkoły oraz objęcie jak największej liczby uczniów zdolnych profesjonalnym wsparciem w zakresie działań edukacyjnych, opiekuńczych i terapeutycznych, włączając do współpracy rodziców uczniów.

Cele szczegółowe:

- opracowanie zasad powoływania, a następnie powołanie zespołu do spraw Szkolnego Systemu Wspierania Zdolności - określenie jego zadań i kompetencji, wypracowanie odpowiednich narzędzi;
- nabycie przez nauczycieli umiejętności planowania i monitorowania efektywnych działań zespołu w zakresach: merytorycznym, metodycznym, organizacyjnym i prawno-finansowym;
- przygotowanie i przeprowadzenie ewaluacji działania zespołu;
- nabycie przez członków zespołu ds. SSWZ wiadomości i umiejętności w zakresie budowania i organizowania działań zespołu zadaniowego, prowadzenia dokumentacji pracy zespołu oraz dokumentowania pracy z uczniem zdolnym.

Praca z uczniem zdolnym

Dziecko rodzi się wszechstronnie uzdolnione, z pełną możliwością rozwoju we wszystkich kierunkach, potencjalną wybitną inteligencją i zadatkami na rozwijanie wielkiej twórczości oraz dużym talentem społecznym. Trzeba stworzyć mu możliwości ich maksymalnego rozwoju.

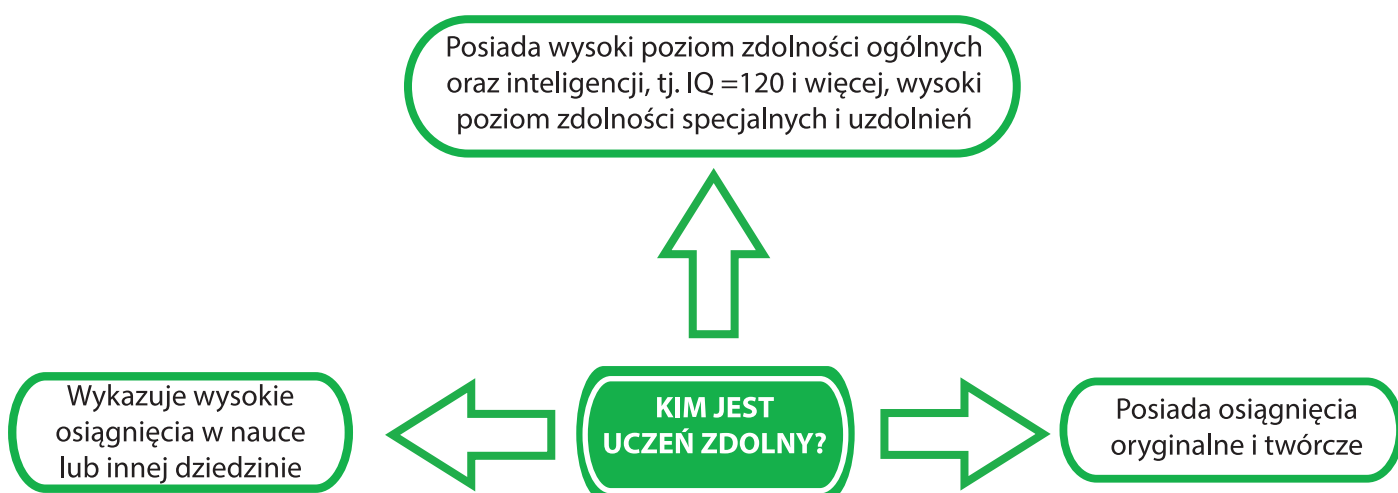
David Lewis

W każdej klasie spotyka się uczniów zdolnych, interesujących się określonym przedmiotem, czy też mających zainteresowania wykraczające poza nauczanie szkolne. Obowiązkiem szkoły i nauczycieli jest takie zorganizowanie pracy z tymi uczniami, by mogli we właściwy sposób rozwijać swoje zainteresowania i zdolności.

System klasowo-lekcyjny, zbyt liczne oddziały, tradycyjne metody organizacji nauczania nie sprzyjają indywidualizacji w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

Uczeń zdolny, pracujący w szybszym tempie, bardziej dociekliwy, często przeszkadza, jest rzadko wyróżniany i nagradzany, a niekiedy nawet karany za nietypowe przejawy swojej aktywności.

Najlepsze efekty w pracy nad rozwojem zdolności uczniów osiągają szkoły o wysokim poziomie nauczania i wychowania, w których stosowane są nowoczesne metody opanowania wiedzy i umiejętności, w których stawia się wysokie wymagania zarówno uczniom zdolnym, jak i nauczycielom, a jednocześnie panuje tam atmosfera otwartości, życzliwości i pomocy uczniowi w kształtowaniu jego wielostronnie rozwijającej się osobowości.

Próba charakterystyki ucznia zdolnego

W Europie dziećmi uzdolnionymi interesował się C. Burt. Na podstawie przeprowadzonych badań wyselekcjonował uczniów wybitnie zdolnych, których liczba wyniosła 3% wszystkich dzieci objętych nauczaniem szkolnym. Dokonał też ogólnej typologii uzdolnień. Zgodnie z nią u dzieci występuje 5 rodzajów uzdolnień: słowne, matematyczne, techniczne, artystyczne i twórcze. Stwierdził też, że uzdolnienia słowne i artystyczne częściej występują u dziewcząt, natomiast techniczne u chłopców.

Cechy, które wyróżniają dzieci i młodzież bardzo zdolną:

- a) dobra uwaga,
- b) bogate słownictwo,
- c) logiczne i krytyczne myślenie,
- d) zdolność do uogólniania,
- e) oryginalność,
- f) inicjatywa,
- g) żądza wiedzy,
- h) szybkie zapamiętywanie, prawidłowe kojarzenie i rozumowanie,
- i) ciekawość świata i ludzi, dar bystrej obserwacji otoczenia,
- j) dociekliwość, zadawanie dużej ilości pytań,
- k) szeroki wachlarz zainteresowań, dużo wiadomości pozaszkolnych, ukierunkowane uzdolnienia i pasje,
- l) wykonywanie zadań umysłowych z przyjemnością, umiejętność skupiania uwagi przez dłuższy czas na tym, co je interesuje,
- m) bogata wyobraźnia, ciekawe, oryginalne pomysły, potrzeba wyrażania swoich wrażeń, myśli i emocji w różnej formie, np. muzyce, tańcu, plastyce, w słowie lub w piśmie,
- n) niezależna postawa, obrona swoich poglądów i pomysłów,
- o) poczucie humoru.

Badania te umożliwiły również uzyskanie dowodów na to, że osobowość człowieka kształtowana jest zarówno przez czynniki dziedziczne, jak i środowiskowe, a ponadto, że istotny wpływ odgrywają również wychowanie oraz własna aktywność jednostki.

Cechy charakterystyczne uczenia się uczniów zdolnych

W szkole zdolności ucznia praktycznie ujawniają się w toku pracy nad materiałem nauczania. Uczniowie zdolni z reguły:

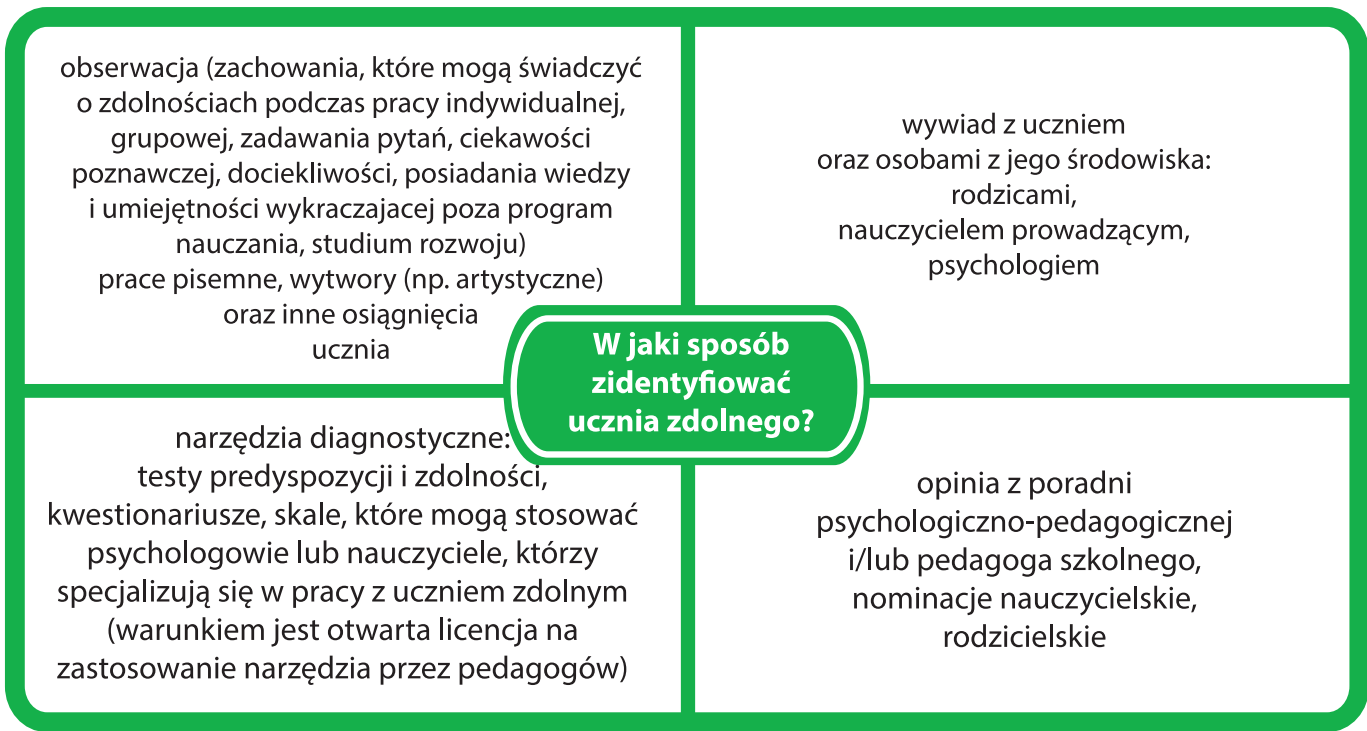
- a) uczą się szybciej,
- b) opanowują szerszy zakres materiału,
- c) uczą się inaczej, szukają związków przyczynowo-skutkowych, dążą do odkryć, swobodniej zestawiają wiadomości, sięgają po dodatkowe informacje, mają bogatsze skojarzenia, potrzebują większej liczby i lepszych argumentów, posługują się łatwo językiem danej dyscypliny,
- d) ich wyniki uczenia się sięgają głębiej, obejmują rozumienie materiału, rozwiązywanie problemów, umiejętność świadomego kierowania własnymi procesami umysłowymi,
- e) uczą się wytrwalej, jeśli tylko uznają sens pracy nad danym materiałem, czytają dużo i chętnie,
- f) mają urozmaicone cele uczenia się i zaspokajania ciekawości, zainteresowań i ambicji, realizację odległych planów życiowych,
- g) bardziej zależy im na nagrodach,
- h) mają szeroki zakres uwagi, są zdolni do koncentracji i wytrwałości w rozwiązywaniu problemów,
- i) charakteryzuje ich bogatsze niż u rówieśników słownictwo, zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym,
- j) są zdolni do samodzielnej i efektywnej pracy,
- k) wcześniej niż inni (często w wieku przedszkolnym) opanowują umiejętność czytania i pisanie (potrafią z niej korzystać),
- l) szybko uczą się na pamięć (zapamiętują nowe rzeczy),
- m) mają różne i liczne zainteresowania, często korzystają z bibliotek i innych źródeł informacji,
- n) są na ogół lepsi od innych w matematyce.

Wiele badań wskazuje, że wysoki procent uczniów zdolnych nie wykorzystuje swoich możliwości umysłowych w nauce szkolnej. Nie wyróżniający się w nauce uczniowie zdolni mogą nie być identyfikowani jako jednostki zdolne, wymaga to bowiem rozpoznania specyficznych właściwości ich myślenia i uczenia się, których po uczniu o słabych, czy przeciętnych wynikach w nauce na ogół nie spodziewają się ani nauczyciele ani rodzice.

Identyfikowanie uczniów zdolnych

Do wykrywania zdolności intelektualnych służą różne wypracowane przez psychologię testy inteligencji, zdolności i osobowości. Najlepiej jednak poznaje się zdolności przez obserwację procesów i wyników działania jednostki. Możliwość takiej obserwacji mają przede wszystkim rodzice i nauczyciele. Oni w pierwszej kolejności mogą zwrócić uwagę na dzieci wyróżniające się wysokimi lub wybitnymi zdolnościami w jakimś kierunku. Utrudniają to stereotypy dziecka (ucznia) zdolnego, podczas gdy jednostki zdolne – podobnie jak inne dzieci – wykazują znaczne różnice indywidualne. Ważne jest tu rozróżnienie między zdolnościami potencjalnymi, a tymi, które wiążą się z osiągnięciami w nauce szkolnej. Wnikliwa obserwacja sposobów uczenia się i myślenia oraz zachowania się dzieci może stanowić bardzo dobrą podstawę do wyodrębnienia uczniów zdolnych.

Warsztaty: Budowanie uważności na talenty innych

Wybierz dowolnego, dobrze znanego Ci ucznia, a następnie odpowiedz na poniższe pytania:

1. Czego uczy się najszybciej?
.....
2. Co przychodzi mu z łatwością?
.....
3. Co najłatwiej zapamiętuje?
.....
4. Co sprawia mu największą satysfakcję?
.....
5. Co sprawia mu przyjemność?
.....
6. Jakie sytuacje dodają mu energii?
.....
7. Jak lubi spędzać czas?
.....
8. Co sprawi, że czuje się spełniony?
.....

Na podstawie odpowiedzi spróbuj określić, jakiego rodzaju talenty ma ta osoba.

.....

.....

.....

.....

Warsztaty: Arkusz do rozpoznawania poszczególnych obszarów talentu – przykładowe propozycje

ZESTAW KONTROLNY DO ROZPOZNAWANIA TALENTU TWÓRCZEGO

1. Wymyśla gry, zabawy.	1	2	3	4
2. Wykorzystuje zwykle przedmioty w celu uatrakcyjnienia jakiejś zabawy.	1	2	3	4
3. Jest żądny przygód, dociekliwy.	1	2	3	4
4. Słucha muzyki, interesują go rzadkie instrumenty.	1	2	3	4
5. Skomponuje i zagra miniaturowy utwór muzyczny.	1	2	3	4
6. Wie, jak połączyć słowo, muzykę i ruch (w zabawie i nie tylko).	1	2	3	4
7. Jest dobry w mimice, pantomimie i naśladowaniu.	1	2	3	4
8. Składa elementy, całości w nowy, niespotykany sposób.	1	2	3	4
9. Jest wrażliwy na uczucia innych, potrafi je interpretować.	1	2	3	4
10. Lubi odmienność.	1	2	3	4
11. Potrafi marzyć i fantazjować.	1	2	3	4
12. Wymyśla niezwykle rozwiązania różnych problemów.	1	2	3	4

Razem 48

Klucz

- 1 - Nigdy
- 2 - Czasami
- 3 - Często
- 4 - Zawsze

Obliczanie wyniku: im więcej punktów, tym większe prawdopodobieństwo występowania talentu.

ZESTAW KONTROLNY DO ROZPOZNAWANIA TALENTU JĘZYKOWEGO

1. Potrafi czytać ze zrozumieniem.	1	2	3	4
2. Lubi czytać i pisać.	1	2	3	4
3. Posiada duży zasób wiadomości na różne tematy.	1	2	3	4
4. Ma dobrą pamięć, szybko opanowuje i przywołuje z pamięci konkretne wiadomości.	1	2	3	
5. Jest dociekliwy, zadaje wiele pytań.	1	2	3	4
6. Jest dobrym obserwatorem.	1	2	3	4

Razem 24

Klucz

- 1 - Nigdy
- 2 - Czasami
- 3 - Często
- 4 - Zawsze

Obliczanie wyniku: im więcej punktów, tym większe prawdopodobieństwo występowania talentu.

ZESTAW KONTROLNY DO ROZPOZNAWANIA TALENTU SPORTOWEGO

1. Chętnie uczestniczy w grach i zabawach sportowych o wysokim stopniu rywalizacji.	1	2	3	4
2. Jest sprawny fizycznie.	1	2	3	4
3. Lubi sporty na powietrzu, wędrówki, włóczęgi.	1	2	3	4
4. Potrafi pomagać w prowadzeniu zabaw i gier sportowych.	1	2	3	4
5. Łatwo adoptuje się do wszystkich rodzajów sportów i zajęć rekreacyjnych.	1	2	3	4
6. Jest wytrwały w ćwiczeniach.	1	2	3	4
7. Interesują go programy i nowinki o sporcie.	1	2	3	4
Razem				28

Klucz

- 1 - Nigdy
- 2 - Czasami
- 3 - Często
- 4 - Zawsze

Obliczanie wyniku: im więcej punktów, tym większe prawdopodobieństwo występowania talentu.

ZESTAW KONTROLNY DO ROZPOZNAWANIA TALENTU PRZYWÓDCZEGO

1. Potrafi odnaleźć się wśród dorosłych i rówieśników.	1	2	3	4
2. Jest towarzyski, ale lubi też być sam.	1	2	3	4
3. Potrafi bronić praw swoich i innych.	1	2	3	4
4. Wykazuje inicjatywę w działaniu.	1	2	3	4
5. Jest elastyczny w myśleniu i działaniu.	1	2	3	4
6. Lubi pełnić różne funkcje.	1	2	3	4
7. Potrafi być samokrytyczny.	1	2	3	4
8. Jest stanowczy.	1	2	3	4
9. Potrafi pomóc rówieśnikom w trudnych sytuacjach.	1	2	3	4
10. Bez trudu przyjmuje rolę lidera/przywódcy drużyny.	1	2	3	4
11. Podejmuje się trudnych zadań.	1	2	3	4
12. Często zadaje pytania i czyni komentarze.	1	2	3	4
13. Żywo gestykuje podczas dyskusji.	1	2	3	4
14. Ma poczucie humoru.	1	2	3	4
15. Lubi wyzwania.	1	2	3	4
16. Jest lubiany przez kolegów.	1	2	3	4
17. Umie współpracować z nauczycielami i kolegami.	1	2	3	4
18. Ma skłonności do dominowania nad innymi w grupie.	1	2	3	4
Razem				72

Klucz

- 1 - Nigdy
- 2 - Czasami
- 3 - Często
- 4 - Zawsze

Obliczanie wyniku: im więcej punktów, tym większe prawdopodobieństwo występowania talentu.

ZESTAW KONTROLNY DO ROZPOZNAWANIA TALENTU MATEMATYCZNEGO

1. Interesuje się matematyką.	1	2	3	4
2. Rozumie pojęcia matematyczne.	1	2	3	4
3. Przejawia duże zainteresowanie rachunkami (poj. czasu, cyframi)	1	2	3	4
4. Rozwiązuje zadania rachunkowe, zagadki rebusy.	1	2	3	4
5. Odpowiada na podchwytliwe pytania.	1	2	3	4
6. Interesują go nowinki matematyczne.	1	2	3	4
7. Rysuje w sposób bardziej mechaniczny i schematyczny, aniżeli artystyczny.	1	2	3	4
8. Ma umysł ścisły i potrafi logicznie wnioskować z faktów.	1	2	3	4
9. Ma doskonałą pamięć do szczegółów.	1	2	3	4
10. Interesuje się komputerami.	1	2	3	4
11. Szybko pochłania nowe wiadomości.	1	2	3	4

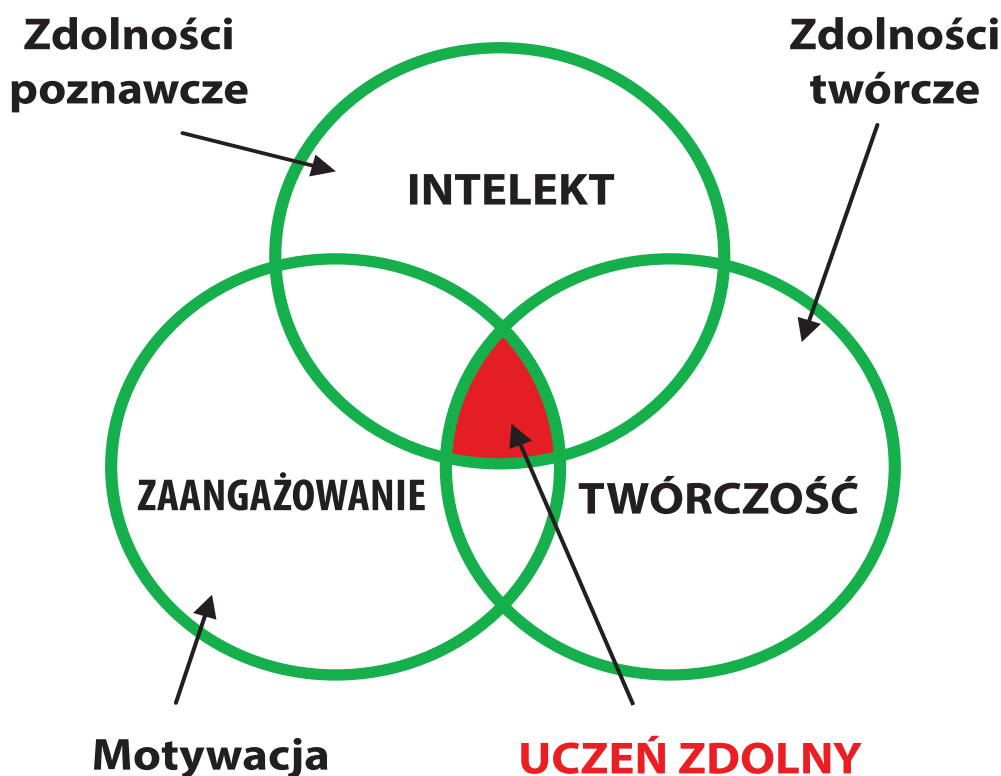
Razem 44

Klucz

- 1 - Nigdy
- 2 - Czasami
- 3 - Często
- 4 - Zawsze

Obliczanie wyniku: im więcej punktów, tym większe prawdopodobieństwo występowania talentu.

Metody i formy pracy z uczniami zdolnymi

Specjalna opieka nad uczniami zdolnymi postrzegana jest stale jako kontrowersyjna. Budzi emocje zarówno wśród zwolenników, jak i przeciwników poglądu, że nawet najzdolniejszym potrzebna jest troska, a często wyraźna pomoc. Tymczasem z gromadzonych danych wynika, że wiele dzieci zdolnych pozbawionych właściwej opieki i do tego jeszcze postrzegających niechęć otoczenia, nie rozwija się na miarę swoich możliwości.

Rozpoczynając pracę z tymi uczniami należy przede wszystkim dobrze rozeznaczyć ich potrzeby i ustalić zgodny z nimi plan działania. Dobór treści, metod nauczania, form organizacyjnych dydaktyki oraz oddziaływań wychowawczych, jest bardzo ważny.

W zakresie **pracy dydaktycznej** postuluje się wprowadzenie metod badawczych i problemowych przy uwzględnieniu indywidualnych możliwości, zainteresowań oraz potrzeb ucznia. Podkreśla się konieczność formułowania takich zadań, które miałyby optymalny poziom trudności i motywowały ucznia dzięki odpowiednio wprowadzonej ocenie. Ważne jest, aby nawiązując do indywidualnych predyspozycji ucznia, umożliwić mu pełny rozwój zdolności, a więc w przyszłości zapewnić efektywne społeczne działanie.

Praca dydaktyczna, w toku której uwzględnia się zdolności uczniów, może być prowadzona w rozmaitych strukturach organizacyjnych i począwszy od klas/szkół dla uzdolnionych, poprzez specjalne programy oraz indywidualny tok pracy, do wielopoziomowego nauczania w typowych zespołach klasowych (a w takich warunkach pracuje się najczęściej).

Jeśli chodzi o **warunki wychowawcze** stworzone przez szkołę, to należy dążyć do właściwej i bezstronnej postawy wobec dziecka zdolnego, tolerancji dla jego ewentualnej nietypowości w zachowaniu, docenić samodzielność jego myślenia i działania, oryginalność w rozwiązywaniu zadań. Trzeba też ustrzec się przed traktowaniem go jako uciążliwego członka zespołu klasowego, który albo za dużo wie, albo za dużo chciałby wiedzieć. Wywieranie presji lub nadmierne chwalenie także są zbędne w pracy z dzieckiem zdolnym. Metodą najlepszą jest życzliwa, poparta argumentami dyskusja i ocena.

Formy pracy z uczniem zdolnym

Praca z uczniem zdolnym odbywać się musi na każdej lekcji i na zajęciach pozalekcyjnych. Czynne uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych sprzyja kształtowaniu osobowości i rozwijaniu zainteresowań. W różnorodnych zajęciach każdy uczeń powinien mieć możliwość rozwijania swych zdolności i zainteresowań. Zajęcia pozalekcyjne pozwalają nauczycielowi lepiej poznać uczniów, ich zdolności i predyspozycje. Wspólna praca nauczyciela i ucznia na zasadach partnerskich przynosi korzyści: uczniowie są zainteresowani przedmiotem, uczą się chętniej, a na lekcjach są efektywniejsi. W pracy koła należy skupić uwagę na zagadnieniach mających związek tematyczny z materiałem programowym oraz problemach dotyczących różnych i ciekawych pojęć oraz doświadczeń, z którymi uczniowie nie zetkną się w normalnym toku nauki.

Praca koła nie powinna być przedłużeniem tradycyjnych metod i form lekcji. Potrzebna jest tu swoboda, samodzielność, właściwy klimat twórczych poszukiwań, dyskretna inspiracja i kierowanie przez nauczyciela rozwojem ucznia, jego zdolnościami i zainteresowaniami.

Praca z uczniem zdolnym na lekcjach matematyki realizowana jest głównie w formie pracy indywidualnej. Jest to optymalna forma pozwalająca precyzyjnie dobrać treść i dostosować tempo uczenia się.

Realizuje się je poprzez :

- a) krótkie, kilkuminutowe rozmowy nauczyciela z uczniem, zwykle komentujące w sposób rozszerzający bieżący materiał lub kończące się sformułowaniem problemu, a potem rozwiązaniem go,
- b) zadawanie dodatkowych zadań podczas prac klasowych i domowych,
- c) przygotowanie przez ucznia referatów po przeczytaniu odpowiedniej literatury,
- d) korygowanie błędów kolegów (szukanie błędów w rozumowaniu),
- e) prowadzenie przez uczniów fragmentów lekcji (czasami przygotowanie całej lekcji),
- f) zachęcanie do czytania fachowych czasopism,
- g) zwiększanie wymagań, co do ścisłości i precyzji ich wypowiedzi,
- h) stworzenie uczniom najzdolniejszym okazji do swobodnego wyboru zadań trudniejszych oraz swobodnej decyzji w podejmowaniu dodatkowych zadań,
- i) organizowanie konkursów w rozwiązywaniu zadań trudniejszych.

Innymi formami pracy z uczniem zdolnym są :

- a) praca w grupach o podobnym poziomie uzdolnień, gdzie zadawane są zadania trudniejsze dla grup zdolniejszych,
- b) praca w grupach, w których uczniowie uzdolnieni pełnią rolę liderów, a praca może być formą konkursów.

Bardziej selektywnie można dobrać materiał do opanowania pracując z uczniami zdolnymi, dobierając ich w pary.

Uczniowie lubią lekcje, w których występuje współzawodnictwo, konkursowe pytania oraz lekcje prowadzone ciekawie, atrakcyjnie. Obok treści programowych uczniowie poznają historię matematyki, wybitnych matematyków, ciekawostki matematyczne. Dlatego dobrze jest wprowadzać na lekcjach kilkuminutowe bloki informacyjne np. referaty przygotowane przez uczniów uzdolnionych o szczególnych zainteresowaniach.

Przy pracy w grupach należy eliminować takie sytuacje, w których uczeń będzie kwalifikowany stale do tej samej grupy. Klasa może być podzielona na grupy od najbardziej zdolnych do grup o niżej zaawansowanych procesach myślowych, ale musi istnieć ciągła możliwość zmiany zespołów. Uczniowie z każdego zespołu, którzy otrzymali oceny najwyższe, przesuwać się do zespołów „silniejszych”. Osoby z ocenami najniższymi wracają do zespołów o wolniejszym tempie myślenia. Takie postępowanie bardzo korzystnie wpływa na motywację uczenia się. Innym motywem pobudzającym ucznia może być przyjemność w rozwiązywaniu problemów np. uczniowie chętnie rozwiązują łamigłówki, krzyżówki, bo czynność ta daje im zadowolenie. To są elementy konkursowe. Zależność sprawności umysłowej dziecka od stopnia trudności jest najkorzystniejsza przy średnio-trudnych problemach. Idealną sytuacją byłoby dobranie stopnia trudności zadania do rozwoju umysłowego danego ucznia. Możliwość taką daje praca w grupach zróżnicowanych. Zbiory zadań też mają zróżnicowaną treść tak, aby uczniowie zdolni mieli do wyboru zadania trudniejsze, a inni uczniowie - na miarę swoich możliwości. Wysiłek każdego ucznia powinien być maksymalny. Podział na grupy zróżnicowane jest więc w interesie każdego ucznia, a nie jak twierdzą niektórzy, pogłębia różnice rozwojowe. Dyskusja podsumowująca wyniki pracy zespołów pokazuje uczniom różne drogi dojścia do rozwiązania tego samego problemu, co podnosi aktywność klasy i daje możliwość dyskusji. Uczniowie z zainteresowaniem przysłuchują się rozumowaniu kolegów, porównując je ze swoimi wynikami. Można zauważyć, że uczeń dyskutując z kolegą rozumuje logiczniej i swobodniej, niż robiłby to odpowiadając na pytania nauczyciela przy tablicy. Uważam, że najkorzystniejsze warunki dla rozwoju samodzielności myślenia i działania daje praca w grupach zróżnicowanych. Praca taka uczy dzieci współpracy, kompromisu, potrzeby zaistnienia w grupie i odpowiedzialności.

Innym zabiegiem dydaktycznym, który stworzył dobre warunki do rozwoju dzieci zdolnych była indywidualizacja tempa uczenia się. Uczniowie bardzo zdolni otrzymują przydzielony materiał o wysokim stopniu trudności, uczniowie mniej zdolni – przydzielony na miarę ich możliwości. Indywidualizacja tempa uczenia się oraz zróżnicowanie treści nauczania wydatnie przyczyniły się do stworzenia odpowiednich warunków do uczenia się dzieci o różnych poziomach zdolności. Najwięcej korzyści miały z tego dzieci najzdolniejsze, którym samodzielna, indywidualna nauka przychodziła najłatwiej i które uczyły się najszybciej. Przykładem rozwiązania ułatwiającego indywidualizację tempa uczenia się jest stosowanie tzw. *kart samokontrolnych*. Uczniowie rozwiązywali problemy: wykonywali zadania zawarte na kartach realizując określony program. Tempo uczenia się zależało od możliwości dziecka, każdy uczeń mógł zatem pracować w tempie odpowiednim dla siebie. Indywidualizacja tempa nauki sprzyjała podnoszeniu efektów uczenia się wszystkich uczniów, niezależnie od poziomu ich zdolności i uzdolnień, zapobiegała też zniechęcaniu się do nauki uczniów pracujących wolniej. Dzięki indywidualizacji, nawet ci najwolniej uczący się mieli warunki, aby z powodzeniem opanować podstawowy zakres wiedzy. Uczniowie zdolni zaś mogli, nie czekając na uczniów uczących się wolno, opanować partie materiału o podwyższonym stopniu trudności.

Jeszcze innym sposobem kształcenia uczniów zdolnych we współczesnej szkole jest przyspieszenie nauki szkolnej, bądź przez wcześniejsze podejmowanie przez dziecko nauki w szkole, bądź też przez szybsze opanowanie materiału nauczania i szybsze promowanie. Większość uczniów zdolnych zdecydowanie chwali takie rozwiązania, które umożliwiają szybsze zdobywanie wiedzy. Najwięcej opinii pozytywnych formułują uczniowie starsi (wyższych klas szkół średnich), którzy mogą uczyć się na zajęciach akademic-

kie (mają możliwość wysokiego poziomu nauczania, samodzielności, swobody, poznania nowego stylu pracy). Przyspieszona nauka i związane z nią zwiększone wymagania wpływają mobilizująco na uczniów, motywując ich do wyczerpanej nauki.

Jednak uczniowie zdolni nie zawsze są w stanie sprostać wymaganiom przyspieszonej nauki. Wynikać to może ze stanu zdrowia, posiadania zdolności specjalnych, które rozwijane mogą być raczej poza szkołą (np. muzyczne). Dlatego uważa się, że uczniowie zdolni powinni w każdej klasie przebywać do końca roku szkolnego. Jeśli natomiast uczą się szybciej, mogą w zaoszczędzonym dzięki temu czasie poszerzać wiedzę z wybranych dziedzin.

Myślę, że takie rozwiązanie jest lepsze: zamiast nastawiać się na szybsze opanowanie wiedzy, uczniowie zdobywają większy zakres wiadomości i umiejętności. Uważam też, że pozostawienie uczniów zdolnych w zwykłych klasach ma duże znaczenie dla właściwego rozwoju społecznego i intelektualnego wszystkich uczniów. Sądzę, że przyspieszenie nauki szkolnej powinno być stosowane w odniesieniu do nielicznej grupy dzieci najbardziej zdolnych, natomiast wzbogacenie treści kształcenia jest i powinno być stworzone w kształceniu wszystkich uczniów zdolnych.

Wybrane metody pracy z uczniem zdolnym

Odyseja umysłu:

- uczeń stoi przed wyzwaniem rozwiązania problemów otwartych, które stymulują jego twórczość, pobudzają wyobraźnię,
- dziedziny: mechanika, realizacje techniczne, działa sztuki

Twórcze rozwiązywanie problemów według Osborna i Sidneya Patresa:

- burza mózgów, praca grupowa,
- rozwój zdolności generowania twórczych rozwiązań, oryginalnych, innowacyjnych pomysłów

CoRT Edwarda de Bono:

- metoda bazuje na: metodzie sześciu kapeluszy, metodzie sześciu butów, planowaniu kroków, które prowadzą do rozwiązania różnorodnych problemów

Lekcje twórczości:

- zadaniem nauczyciela jest stwarzanie warunków do rozwoju odpowiedzialności, przedsiębiorczości, tutoringu równieśniczego, rozwoju ciekawości poznawczej uczniów, motywacji do podejmowania wyzwań intelektualnych

Korepetycje poznawcze:

- indywidualna forma pracy z uczniem, uczeń jest stroną kreatywną, ma on pełnić rolę badacza, odkrywcy, samodzielnie dokonywać oceny swojej pracy, modyfikować plan działania, nauczyciel jest stroną wspomagającą proces kształcenia

1. Jak rozwijać zdolnych uczniów?

Działanie	W jaki sposób?
Doceniaj myślenie twórcze.	
Uwrażliwiał na bodźce istniejące w otoczeniu.	
Zachęcaj do manipulowania przedmiotami, ideami.	
Ucz sposobów systematycznej analizy i oceny każdego pomysłu.	
Nie narzucaj sztywnych schematów.	

Twórz i utrwalaj atmosferę twórczą (swoboda w przestrzeni i w zachowaniu).	
Edukuj, aby uczeń docenił swoje twórcze myślenie.	
Wyrabiaj w uczniu umiejętność unikania sankcji ze strony kolegów.	
Dostarczaj informacji dotyczących procesu twórczego.	
Rozwiewaj obawy, których źródłem są arcydzieła, przekonując, że tworzyć można na co dzień.	
Wspieraj i doceniaj uczenie inicjowane przez samych uczniów.	
Stawiaj kontrowersyjne pytania, pytania-niespodzianki, pytania-pułapki, włączaj poczucie humoru.	
Stwarzaj sytuacje wymagające nieszablonowego myślenia, nowego rozwiązania.	
Zapewnij okresy wzmożonej aktywności, jak i względnego spokoju.	
Udostępniaj środki niezbędne do realizacji pomysłu.	
Utrwalaj zwyczaj pełnej (do końca) realizacji pomysłów.	
Rozwijaj konstruktywny, zdrowy krytycyzm.	
Zachęcaj do zdobywania wiedzy z różnych dziedzin.	
Wychowuj nauczycieli o odważnym umyśle.	

2. Jak umacniać motywację zdolnych uczniów?

Działanie	W jaki sposób?
Od osób, którymi kierujesz, z którymi działasz, oczekuj tego, co najlepsze.	
Zauważaj potrzeby drugiego człowieka.	
Wysoko stawiaj poprzeczkę doskonałości.	
Stwórz atmosferę, w której niepowodzenie nie oznacza przegranej.	

Jeśli ktoś podąża tam, gdzie ty - dołącz do niego.	
Wykorzystuj wzorce osobowe, przykłady, aby zachęcać do sukcesu.	
Okazuj uznanie i chwal osiągnięcia.	
Stosuj mieszankę wzmacniania pozytywnego i negatywnego.	
Potrzebę współzawodnictwa wykorzystuj w sposób umiarkowany.	
Nagradzaj współpracę.	
Pozwalaj, aby w grupie zdarzały się burze.	
Staraj się własną motywację utrzymać na wysokim poziomie.	

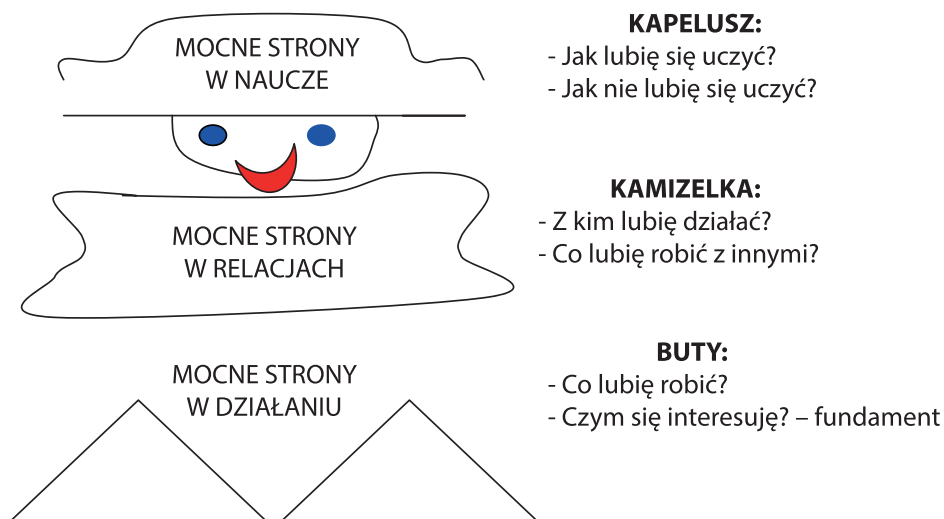
3. Czy uczeń pomaga sobie w rozwijaniu talentów?

Facylitatory talentu: cechy, które ułatwiają rozwój zdolności	
Czynnik	Poziom (wysoki, średni, niski)
Samoświadomość własnych możliwości.	
Poczucie dystansu wobec siebie i podejmowanej aktywności.	
W miarę wysoka, ale adekwatna samoocena i poczucie własnej wartości.	
Odporność na stres.	
Poczucie sprawstwa.	
Wiara i nadzieja.	
Killerzy talentu: (nietrafna samoocena)	
Czynnik	Poziom (wysoki, średni, niski)
Myślenie życzeniowe.	
Zaniżona samoocena.	
Brak krytycyzmu wobec siebie.	
Wysokie wymagania wobec siebie.	
Poczucie braku sprawstwa (zewnątrzsterowności).	
Zarozumiałość i poczucie wyższości.	

Mocne strony - kategorie

Życie ze świadomością mocnych stron daje poczucie celu, sensu, siły i spełnienia. Mocne strony, to rzeczy, które podczas wykonywania dodają nam energii i sprawiają, że się ożywiamy. Trzy kategorie mocnych stron proponowane przez Renifer Fox obejmują działanie, naukę i relacje międzyludzkie. Mocne strony w nauce to KAPELUSZE, ponieważ zakładamy je na głowę, a głowa to mózg i myślenie. Mocne strony w relacjach to KAMIZELKI, ponieważ nosimy je na sercu, a mocne strony w działaniu to BUTY, dzięki którym poruszasz się naprzód.

Każdy ma w swojej szafie kilka kapeluszy, kamizelek i par butów. W życiu przymierzamy różne ubrania i sprawdzamy, czy czujemy się w nich dobrze. Wreszcie wybieramy te, które są najwygodniejsze, ale też zmieniamy je w zależności od warunków, sytuacji/zadania do wykonania (nie ma stroju na każdą okazję).

Określając profil silnych stron trzeba pamiętać, że u każdego w różnych kombinacjach występują wszystkie typy mocnych stron. Ludzie lepiej sobie radzą, gdy zdają sobie sprawę ze swoich indywidualnych mocnych stron i potrafią zakomunikować, w jaki sposób zdobywają potrzebną im wiedzę oraz to, jak i co lubią robić.

Każdy ma inny styl przyswajania wiedzy zależny od: preferencji wzrokowych, logiczno-matematycznych, kinestetycznych, słuchowych lub społeczno-interpersonalnych.

Mocne strony w relacjach międzyludzkich, to rzeczy, które robimy dla innych i wspólnie z innymi ludźmi oraz to, jak budujemy nasze stosunki z innymi. Przejawiają się w formie różnych zalet charakteru, takich jak: lojalność, rozważa, umiejętność przebaczenia, wdzięczność, elastyczność oraz to, że można na nas polegać. Opisane postawy to: dyrektor, opiekun, prawdomówny, doceniający, negocjator lub instruktor.

Mocne strony w działaniu to to, co robimy dobrze, a jednocześnie lubimy to robić. Dotyczy to najprostszych codziennych czynności, ale i postaw obejmujących różnorodne działania. Sposoby działań to: śledczy, organizator, filolog, twórca, współpracownik oraz badacz.

Mocne strony w uczeniu się

WZROKOWE – lubisz mapy, plany, schematy wykresy. W uczeniu się pomagają ci pokazy slajdów, filmy, fotografie. Twoją domeną jest tworzenie dzieł sztuki prezentujących daną koncepcję, rysowanie modeli, zapisywanie, ilustrowanie, rysowanie, szkicowanie, rzeźbienie.

LOGICZO-MATEMATYCZNE – przekładasz informację na wzory matematyczne. Lubisz planowanie i prowadzenie doświadczeń. Wyjaśniasz za pomocą analogii, wyławiasz symetrię i prawidłowości. Twoją domeną są dowody matematyczne.

KINESTETYCZNE – wyjaśniasz za pomocą ruchów albo układów ruchów. Lubisz układać klocki lub pasujące elementy, budować lub konstruować. Najwięcej uczysz się podczas wycieczek terenowych, praktykując i podczas uprawiania sportu oraz zabaw fizycznych.

SPOŁECZNO-INTERPERSONALNE – lubisz mówić o sobie i sprawach osobistych. Stawiasz i realizujesz cele, aby lepiej zrozumieć siebie. Lubisz rozwijać poczucie własnej misji. Pomaga ci prowadzenie dziennika. Ważne dla ciebie jest samodoskonalenie.

JĘZYKOWE – wyjaśniasz za pomocą narracji. Lubisz debaty, dyskusje, rozmowy. Piszesz wiersze, scenariusze, opowiadania, sztuki lub artykuły. Chętnie przeprowadzasz wywiady.

Mocne strony w relacjach

DYREKTOR – lubisz wydawać polecenia, dobrze się czujesz udzielając ludziom wskazówek. W grupie naturalnie obejmujesz kierownictwo. Przewodzenie ludziom zapewnia ci dreszczyk emocji. Kiedy kierujesz innymi masz poczucie wartości siebie samego.

OPIEKUN – czujesz się dobrze, jeśli w jakiś sposób opiekujesz się innymi. Lubisz słuchać o cudzych problemach. Gdy możesz komuś pomóc wtedy czujesz się ważny.

PRAWDOMÓWNY – czujesz, że odgrywasz ważną rolę przydzieloną tylko nielicznym. Mówisz prawdę, a ludzie cię za to szanują. Wprawdzie zmniejsza się krąg twoich znajomych, bo niektórzy boją się prawdy, ale wolisz utrzymywać mniej prawdziwych związków niż więcej fałszywych.

DOCENIAJĄCY – radość sprawia ci okazywanie uznania spotkanym w życiu ludziom. Pamiętasz o urodzinach i specjalnych okazjach. Dzięki oddaniu i wdzięczności nawiązujesz silne relacje.

NEGOCJATOR – dążysz do zawierania pokoju i korzystnych układów. Wierzysz, że każdy może coś zyskać i nie zniechęcają cię drobne konflikty. Dzięki czemu zyskujesz u ludzi niezwykle zaufanie.

INSTRUKTOR – jesteś urodzonym nauczycielem. Ludzie przychodzą do ciebie, abyś im pokazał, jak robić różne rzeczy. Dodajesz ludziom pewności siebie i wierzysz, że są w stanie odnieść sukces. Pokazywanie umiejętności sprawia ci przyjemność.

Mocne strony w działaniu

ŚLEDZCY – lubisz zajęcia, które pozwalają ci analizować problemy i badać fakty. Lubisz oglądać wszystkie części i dopasowywać je do siebie. Lubisz prowadzić badania.

ORGANIZATOR – lubisz układać, składać, dopasowywać, aranżować, a także doszukiwać się prawidłowości i porządku. Lubisz zajęcia polegające na zbieraniu i kategoryzowaniu rzeczy.

FILOLOG – lubisz zajęcia, w których możesz rozmawiać o różnych rzeczach. Czujesz obowiązek, aby omówić każdą koncepcję, rozmawiasz z ludźmi o pomysłach i wydarzeniach.

TWÓRCA – lubisz działania wymagające robienia czegoś nowego i odmiennego. Lubisz być kreatywny. Podoba ci się projektowanie i przedstawianie nowych rozwiązań. Lubisz wymyślać różne rzeczy i starasz się o oryginalność.

WSPÓŁPRACOWNIK – lubisz prace zespołowe. Przyjemność sprawiają ci zadania, w których angażujesz innych i grupowo rozwiązujesz problemy. Najlepiej pracuje ci się z innymi ludźmi i nad zadaniami, które wymagają spojrzenia z różnych punktów widzenia.

BADACZ – lubisz odkrywać nowe rzeczy i analizować nowe możliwości. Potrafisz spojrzeć z innej perspektywy i umiesz syntetyzować różne rodzaje informacji. Przyjemność sprawia ci znajdowanie rozwiązań.

Warsztaty: Ankieta na temat motywacji uczenia się

1. Czy znasz system oceniania (WSO) stworzony w naszej szkole?
tak
częściowo
nie
2. Czy nauczyciele stosują kryteria oceniania, z którymi cię zapoznali?
tak
większość
tylko niektórzy

3. Czy nauczyciele oceniają Cię systematycznie?
tak
raczej tak
nie
4. Czy nauczyciele stosują różnorodne formy oceniania?
tak
raczej tak
raczej nie
5. W jaki sposób nauczyciele uzasadniają wystawioną ocenę?
wskazują braki
chwałą postępy
nie uzasadniają ocen
6. W jaki sposób Twoi rodzice uzyskują informacje o stopniu opanowania przez Ciebie wiedzy?
ustnie od nauczyciela
pisemnie od nauczyciela
ustnie i pisemnie
wcale nie otrzymują takiej wiedzy
7. Czy otrzymana ocena motywuje cię do dalszej pracy?
tak
raczej tak
raczej nie
nie
8. W jakim stopniu oceny dostarczają ci informacji o postępach, trudnościach, specjalnych uzdolnieniach?
w wysokim
w średnim
w niskim
9. Czy analizujesz otrzymaną i ocenioną pracę pisemną
tak zawsze
czasami
nigdy
10. Czy nauczyciele, na twoją prośbę, uzasadniają wystawioną ocenę?
tak
nie
nie pytam o uzasadnienie
11. Jakie informacje są dla ciebie najważniejsze (jako wskazówka do dalszej nauki)?
ocena
poprawki nauczyciela w błędnie wykonanym zadaniu
wskazanie dobrych elementów w pracy
uzasadnienie oceny
12. Czy ocenianie szkolne pomaga ci się uczyć?
tak
czasami
nie
13. Co czujesz podczas oceniania?
zadowolenie
ochotę do nauki
postanowienie poprawy
zniechęcenie
obojętność wobec nauki

- 14.** Co najbardziej przeszkadza ci się uczyć?
 niesystematyczność oceniania
 krytyczne uwagi nauczyciela
 niewyjaśnienie przyczyny otrzymania danej oceny
 niesprawdzanie zadań domowych
- 15.** Ile czasu dziennie poświęcasz w domu na naukę?
 mniej niż godzinę
 ponad godzinę
 ponad 2 godz.
 nie uczę się codziennie
- 16.** Czynniki motywujące cię do nauki:
 dobre oceny
 nagrody i wyróżnienia
 rodzice
 ciekawy temat
 słabe oceny
 dobra atmosfera na lekcji
 systematyczna kontrola
- 17.** Czynniki niemotywuujące cię do nauki:
 słabe oceny
 niesprawiedliwe oceny
 nadmiar materiału
 stres
 stare pomoce dydaktyczne

Tabela 1. Wybrane narzędzia do diagnozy i identyfikacji ucznia zdolnego (szkoła podstawowa)

ETAP EDUKACJI: SZKOŁA PODSTAWOWA			
NAZWA NARZĘDZIA	OPIS	OSOBY UPRAWNIONE DO WYKORZYSTYWANIA NARZĘDZIA	ŹRÓDŁO
Arkusze Identyfikacji Trzech Składowych Talentu Eby i Smutny (1998)	Konstrukcja arkusza jest oparta o definicję zdolności Renzulliego, który ujmuje talent szkolny jako zestaw ponadprzeciętnych zdolności, zaangażowania zadaniowego i twórczości. W skład narzędzia wchodzi 15 stwierdzeń- 5 na każdy z wyodrębnionych aspektów. Diagnozę stopnia zdolności przeprowadza się poprzez zaznaczenie na 4-stopniowej skali poziomu wykonywania zadań. (1- poniżej średniej, 4- w stopniu wybitnym).	psychologowie, pedagodzy, nauczyciele	J. Eby, J. Smutny Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998 s.23-24
Bateria Testów APIS- P (R) A. Matczak, A. Jaworowska, A. Ciechanowicz, J. Stańczak, E. Zalewska, (1995)	Narzędzie służy do badania inteligencji ogólnej. W jego skład wchodzi 8 testów: Zachowania, Kwadraty, Synonimy, Klasyfikacja, Przekształcenia Liczb, Nowe Słowa, Klocki, Historyjki. Testy te diagnozują różne aspekty inteligencji, tj. zdolności abstrakcyjno-logiczne, werbalne, wzrokowo-przestrzenne i społeczne.	psychologowie	A. Matczak, A. Jaworowska, A. Ciechanowicz i In., Bateria Testów APIS- P (R), Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 1995

<p>Skala Dojrzałości Umysłowej Columbia Polska adaptacja: A. Ciechanowicz (1990)</p>	<p>Skala diagnozuje poziom rozumienia w zakresie konstruowania klasyfikacji pojęć konkretnych i abstrakcyjnych. Zadania zbudowane są w oparciu o materiał rysunkowy - badający prosi dziecko o pokazanie rysunku, który nie pasuje do pozostałych. W skład testu wchodzi 70 tablic, 3 pierwsze stanowią tablice przykładowe.</p>	<p>psychologowie</p>	<p>A. Ciechanowicz, Skala Dojrzałości Umysłowej Columbia, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 1990</p>
<p>Narzędzie Rozpoznania w Szkole Podstawowej Eby. Nauczycielski Formularz Rekomendacji J. W. Eby (1998)</p>	<p>Konstrukcja arkusza oparta jest o definicję zdolności Renzelliiego. Składa się z trzech sal: Zdolności, Twórczości, Zaangażowania Zadaniowego. W jej skład wchodzi 15 pozycji, po 5 twierdzeń do każdej ze skal. Zadaniem nauczyciela jest ocena pozycji testowych zgodnie z zachowaniem ucznia, której dokonuje zaznaczając odpowiednią pozycję na 4 stopniowej skali, na jej podstawie oblicza łączny wynik.</p>	<p>pedagodzy, nauczyciele</p>	<p>J. W. Eby, Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998, s. 104-105</p>
<p>Wskaźnik Eby zachowań znamionujących uzdolnienie. Ogólna lista cech J. W. Eby (1998)</p>	<p>Arkusze składa się z listy zachowań ucznia, które nauczyciel może zaobserwować podczas różnych sytuacji szkolnych. Podstawą teoretyczną narzędzia jest koncepcja Inteligencji Wielorakich Gardnera. Dla każdego z sześciu typów uzdolnień skonstruowany został osobny formularz: językowych, matematycznych, przyrodniczych i rozwiązywania problemów, społecznych i przywódczych, orientacji wzrokowo-przestrzennej, muzycznych i technicznych. W obrębie każdego z nich weryfikować można występowanie dziesięciu zachowań: spostrzegawczości, aktywnych interakcji ze środowiskiem, refleksyjności, wytrwałości, niezależności, nastawienia na cel, oryginalności, wydajności, samooceny i skutecznego komunikowania pomysłów. Każdemu z nich przyporządkowane są dwie pozycje w arkuszu. Nauczyciel dokonuje oceny na skali 5-stopniowej.</p>	<p>pedagodzy, nauczyciele</p>	<p>J. W. Eby, Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998</p>
<p>Scheduła obserwacyjna ogólna, Cz. Nowaczyk</p>	<p>Arkusze zawiera 16 pozycji, ocenie podlega stopień nasilenia występowania danego zachowania. Dla każdego przedmiotu skonstruowano osobny arkusz.</p>	<p>pedagodzy, nauczyciele</p>	<p>M. Guzik-Tkacz, Badania diagnostyczne w pedagogice i psychopedagogice, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2011</p>
<p>Test do badania poziomu sprawności manualnej i percepcji wzrokowej H. Spionek</p>	<p>Zadanie przed którym stoi dziecko to zaprezentowanie za pomocą rysunku pokazywanych wcześniej figur geometrycznych. Dziecko odtwarza figury pojedynczo, od 1 do 14. Elementem diagnozy jest sposób, w jaki dziecko odtwarza figury - poziom jego możliwości graficznych (procesów analizy i syntezy wzrokowej). Rysunki dziecka podlegają ocenie w dwóch aspektach: sprawności manualnej, napięcia mięśniowego, precyzji i koordynacji wzrokowo-ruchowej oraz percepcji wzrokowej, spostrzegania, orientacji przestrzennej oraz analizy i syntezy.</p>	<p>pedagodzy, nauczyciele</p>	<p>M. Guzik-Tkacz, Badania diagnostyczne w pedagogice i psychopedagogice, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2011</p>

Test dla rodziców Davida Lewisa	Arkusze składa się z 35 pozycji opisujących cechy dziecka zdolnego. Rodzic zaznacza zachowania, cechy, które rozpoznaje u swojego dziecka: Dziecko zdolne, Sprawność Intelktualna, Zdolności Przywódcze, Zdolności artystyczne, Zdolności muzyczne.	rodzice, pedagodzy, nauczyciele	M. Guzik- Tkacz, Badaia diagnostyczne w pedagogice i psychopedagogice, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2011
Zestaw kontroly dla rodziców i nauczycieli „Zdolności dziecka”	Arkusze składa się z 25 stwierdzeń, które przedstawiają sposób zachowania charakterystyczny dla dziecka zdolnego. Niezwykle istotny wkład w diagnozę zdolności dziecka mają rodzice, którzy najwcześniej mogą zaobserwować zdolności przejawiane przez dziecko. Nauczyciele przed podjęciem diagnozy powinni przeprowadzić obserwacje dziecka w dłuższym okresie czasu.	rodzice, pedagodzy, nauczyciele	B. Dyrda, zjawiska niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych, Rozpoznawanie i przeciwdziałanie, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007
Arkusze obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców A. Kopik, M. Zatorska	Narzędzie umożliwia diagnozę profilu inteligencji dziecka: każdy typ inteligencji został pisany przez 10 stwierdzeń. Badanie polega na ukierunkowanej obserwacji dziecka podczas lekcji i zabaw w przyjaznym dla dziecka środowisku. Zadaniem rodzica, nauczyciela jest opisanie reakcji i zachowań dziecka w zgodzie z zagadnieniami ujętymi w arkuszu. Istotnym elementem diagnozy jest współpraca nauczycieli i opiekunów dziecka, ponieważ informacje wyodrębnione podczas diagnozy mogą się od siebie różnić i dopiero ich zestawienie umożliwi całościowy obraz zachowania dziecka.	rodzice, nauczyciele, pedagodzy	A. Kopik, M. Zatorska, Wielointeligentne odkrywanie świata. Program edukacji wczesnoszkolnej, maszynopis, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2009

Tabela 2. Wybrane narzędzia do diagnozy i identyfikacji ucznia zdolnego (gimnazjum)

ETAP EDUKACJI: GIMNAZJUM			
NAZWA NARZĘDZIA	OPIS	OSOBY UPRAWNIONE DO WYKORZYSTYWANIA NARZĘDZIA	ŹRÓDŁO
Kwestionariusz Twórczego Zachowania (KANH) S. Popek (2000)	Narzędzie służy do diagnozy postawy ucznia w dwóch aspektach: twórczym - nonkonformizm i zachowania heurystyczne, odtwórczym - konformizm i zachowania algorytmiczne. Zachowania heurystyczne i algorytmiczne są elementem składowym sfery poznawczej, natomiast nonkonformizm i konformizm to elementy sfery motywacyjno-emocjonalnej. Test jest narzędziem do autodiagnozy, wypełnia go uczeń.	psychologowie	S. Popek, Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH, Wyd. 2 popr., Wydawnictwo UMCS, Lublin, 2000
Rysunkowy Test Twórczego Myślenia (TCT- DP) Adaptacja polska: A. Matczak, A. Jaworowska, J. Stańczyk (2000)	Narzędzie służy do diagnozy myślenia twórczego w oparciu o koncepcję holistyczną, uwzględnia ono zatem aspekty jakościowe: wykraczanie poza schematy, nietuzinkowość, nasycenie emocjonalne, poczucie humoru, podejmowanie ryzyka w kreacji. Zadaniem osoby badanej jest stworzenie rysunku opartego na przedstawionych fragmentach figur, istnieje dowolność w tworzeniu dzieła. Psycholog dokonuje oceny rysunku na podstawie 14 kryteriów.	psychologowie	A. Matczak, A. Jaworowska, J. Stańczyk, Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K.K. Urbana i H, G. Jellena TCT- DP, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2000

<p>Dwuwymiarowy Inwentarz Inteligencji Emocjonalnej DINEMO A. Jaworowska, A. Matczak, A. Ciechanowicz, J. Stańczak i E. Zalewska (2006)</p>	<p>Narzędzie służy do diagnozy rozwoju inteligencji emocjonalnej, ujmowanej jako zdolność do przetwarzania i wykorzystywania informacji emocjonalnych. Podstawę teoretyczną narzędzia stanowi Model Saloveya i Moyera, który zakłada, iż emocje pełnią funkcję informacyjną, mobilizacyjną i komunikacyjną. Narzędzie bada sześć aspektów: świadomość własnych emocji, adekwatne ich wyrażanie, rozpoznawanie emocji innych osób, emocjonalne wspomaganie myślenia, rozumienie emocji, kontrolowanie i regulowanie emocji. W skład arkusza wchodzi dwie skale: JA i INNI.</p>	<p>psychologowie</p>	<p>A. Jaworowska, A. Matczak, A. Ciechanowicz i In. Dwuwymiarowy Inwentarz Inteligencji Emocjonalnej DINEMO, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2006</p>
<p>Test Rozumienia Emocji (TRE) A. Matczak, J. Piekarska (2011)</p>	<p>Arkusz służy do diagnozy poziomu zdolności rozumienia emocji. Stanowi jeden z elementów Modelu Saloveya i Meyera. TRE weryfikuje wiedzę o emocjach: zakres znajomości słownictwa związanego z emocjami, powiązań pomiędzy emocjami, wiedzę na temat procesów emocjonalnych (zmiany, wpływ czynników zewnętrznych, przyczyny itd.). W skład arkusza wchodzi pięć części składowych posiadających zadania skonstruowane na materiale werbalnym.</p>	<p>psychologowie, pedagodzy, specjaliści HR i doradcy zawodowi (po przeszkoleniu)</p>	<p>A. Matczak i J. Piekarska, Test Rozumienia Emocji TRE, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2011</p>
<p>Nauczycielski kwestionariusz obserwacji umiejętności ucznia Layocka</p>	<p>Narzędzie służy do diagnozy poziomu umiejętności ucznia w dziesięciu aspektach: sprawności językowej, wyciągania wniosków, stawiania pytań, oryginalności pomysłów, rozwiązywania problemów, tempa myślenia, wyobraźni, pamięci, prowadzenia obserwacji, koncentracji uwagi. Są one oceniane za pomocą pięciostopniowej skali: „słaba”- „wyjątkowo dobra”</p>	<p>pedagodzy, nauczyciele</p>	<p>M. Guzik- Tkacz, Badania diagnostyczne w pedagogice i psychopedagogice, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2011</p>
<p>Zestawy kontrolne do rozpoznawania zdolności naukowych, artystycznych, talentu twórczego, talentu językowego, matematycznego, sportowego, przywódczego i organizacyjnego, G. Lewis</p>	<p>W skład zestawów wchodzi 12-28 stwierdzeń przedstawiających zachowania dziecka. Osoba diagnozująca zaznacza częstotliwość występowania zachowania (1- nigdy, 5- zawsze). Ocenę konstruuje się na podstawie liczby zdobytych punktów, im większa liczba, tym większe prawdopodobieństwo posiadania przez ucznia talentu.</p>	<p>rodzice, nauczyciele, pedagodzy</p>	<p>G. Lewis, Jak wychowywać utalentowane dziecko, Rebis, 1998, s. 167-179</p>
<p>Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji (WKP) A. Matczak, A. Jaworowska, A. Ciechanowicz, E. Zalewska, J. Stańczyk (2006)</p>	<p>Podstawą teoretyczną konstrukcji narzędzia jest koncepcja zainteresowań zawodowych, rozumianych jako typ wykonywanych czynności, sposób ich wykonywania oraz środowiska w jakim są one wykonywane oraz koncepcja Wielorakich Inteligencji Gardnera. W skład arkusza wchodzi 7 skal dotyczących zainteresowań: językowych, matematyczno-logicznych, praktyczno-technicznych, praktyczno-estetycznych, opiekuńczo-usługowych, kierowniczo- organizacyjnych i biologicznych. Narzędzie służy do określenia profilu preferencji, nie diagnozuje poziomu konkretnych kompetencji w zakresie wyżej wymienionych obszarów.</p>	<p>psychologowie, pedagodzy, doradcy zawodowi</p>	<p>A. Matczak i in. Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji WKP, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2006</p>

Skala Postaw Twórczych i Odtwórczych (SPTO) R. M. Sigva (2011)	Arkusz służy do diagnozy poziomu postaw twórczych i identyfikacji cech motywacji. W skład narzędzia wchodzi dwa moduły: identyfikacyjny oraz samo opisowy. Pierwszy z nich obejmuje 4 elementy kreatywności: myślenie dywergencyjne, motywację, umiejętności elaboracji i stosunek do niepowodzeń w twórczej działalności. Drugi z nich obejmuje podejmowane przez uczniów strategie radzenia sobie z trudnymi sytuacjami, zarówno w wymiarze inter- i intrapersonalnym.	pedagodzy, nauczyciele, psychologowie	R.M. Sigva, Skala Postaw Twórczych i Odtwórczych (SPTO). Podręcznik Testu- wersja dla uczniów szkoły gimnazjalnej, Wydawnictwo Ministerstwa Edukacji Narodowej, Kraków, 2011
---	--	---------------------------------------	--

Tabela 3. Wybrane narzędzia do diagnozy i identyfikacji ucznia zdolnego (szkoły ponadgimnazjalne)

ETAP EDUKACJI: SZKOŁA PONADGIMNAZJALNA			
NAZWA NARZĘDZIA	OPIS	OSOBY UPRAWNIOWANE DO WYKORZYSTANIA NARZĘDZIA	ŹRÓDŁO
Kwestionariusz Twórczego Zachowania (KANH) S. Popek (2000)	Narzędzie służy do diagnozy postawy ucznia w dwóch aspektach: twórczym - non-konformizm i zachowania heurystyczne, odtwórczym - konformizm i zachowania algorytmiczne. Zachowania heurystyczne i algorytmiczne są elementem składowym sfery poznawczej, natomiast nonkonformizm i konformizm to elementy sfery motywacyjno- emocjonalnej. Test jest narzędziem do autodiagnozy, wypełnia go uczeń.	psychologowie	S. Popek, Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH, Wyd. 2 popr., Wydawnictwo UMCS, Lublin, 2000
Rysunkowy Test Twórczego Myślenia (TCT- DP) Adaptacja polska: A. Matczak, A. Jaworowska, J. Stańczyk (2000)	Narzędzie służy do diagnozy myślenia twórczego w oparciu o koncepcję holistyczną, uwzględnia ono zatem aspekty jakościowe: wykraczanie poza schematy, nietuzinkowość, nasycenie emocjonalne, poczucie humoru, podejmowanie ryzyka w kreacji. Zadaniem osoby badanej jest stworzenie rysunku opartego na przedstawionych fragmentach figur, istnieje dowolność w tworzeniu dzieła. Psycholog dokonuje oceny rysunku na podstawie 14 kryteriów.	psychologowie	A. Matczak, A. Jaworowska, J. Stańczyk, Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K.K. Urbana i H, G. Jellena TCT- DP, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2000
Dwuwymiarowy Inwentarz Inteligencji Emocjonalnej DINEMO A. Jaworowska, A. Matczak, A. Ciechanowicz, J. Stańczyk i E. Zalewska (2006)	Narzędzie służy do diagnozy rozwoju inteligencji emocjonalnej, ujmowanej jako zdolność do przetwarzania i wykorzystywania informacji emocjonalnych. Podstawę teoretyczną narzędzia stanowi Model Saloveya i Moyera, który zakłada, iż emocje pełnią funkcję informacyjną, mobilizacyjną i komunikacyjną. Narzędzie bada sześć aspektów: świadomość własnych emocji, adekwatne ich wyrażanie, rozpoznawanie emocji innych osób, emocjonalne wspomaganie myślenia, rozumienie emocji, kontrolowanie i regulowanie emocji. W skład arkusza wchodzi dwie skale: „JA” i „INNI”.	psychologowie	A. Jaworowska, A. Matczak, A. Ciechanowicz i In. Dwuwymiarowy Inwentarz Inteligencji Emocjonalnej DINEMO, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2006

<p>Test Rozumienia Emocji (TRE) A. Matczak, J. Piekarska (2011)</p>	<p>Arkusz służy do diagnozy poziomu zdolności rozumienia emocji. Stanowi jeden z elementów Modelu Saloveya i Meyera. TRE weryfikuje wiedzę o emocjach: zakres znajomości słownictwa związanego z emocjami, powiązań pomiędzy emocjami, wiedzę na temat procesów emocjonalnych (zmiany, wpływ czynników zewnętrznych, przyczyny itd.). W skład arkusza wchodzi pięć części składowych posiadających zadania skonstruowane na materiale werbalnym.</p>	<p>psychologowie, pedagodzy, specjaliści HR i doradcy zawodowi (po przeszkoleniu)</p>	<p>A. Matczak i J. Piekarska, Test Rozumienia Emocji TRE, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2011</p>
<p>Skała Postaw Twórczych i Odtwórczych (SPTO) A. Mirski (2011)</p>	<p>W skład arkusza wchodzi 5 podskal: społeczne nastawienie twórcze, zmysłowość twórcza, osobowość, motywacja twórcza, myślenie i wyobrażenia twórcza, efektywna działalność twórcza, Każda skala składa się z 6 stwierdzeń, na której zaznacza się stopień zgodności 1-5.</p>	<p>pedagodzy, nauczyciele, psychologowie</p>	<p>A. Mirski, Skala Postaw Twórczych versus Odtwórczych (SPTO). Podręcznik testu - wersja dla uczniów szkoły ponadgimnazjalnej. Wydawnictwo Ministerstwa Edukacji Narodowej, Kraków 2011</p>
<p>Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji (WKP) A. Matczak, A. Jaworowska, A. Ciechanowicz, E. Zalewska, J. Stańczyk (2006)</p>	<p>Podstawą teoretyczną konstrukcji narzędzia jest koncepcja zainteresowań zawodowych, rozumianych jako typ wykonywanych czynności, sposób ich wykonywania i środowiska w jakim są one wykonywane oraz koncepcja Wielorakich Inteligencji Gardnera. W skład arkusza wchodzi 7 skal dotyczących zainteresowań: językowych, matematyczno-logicznych, praktyczno-technicznych, praktyczno-estetycznych, opiekuńczo-usługowych, kierowniczo-organizacyjnych i biologicznych. Narzędzie służy do określenia profilu preferencji, nie diagnozuje poziomu konkretnych kompetencji w zakresie wyżej wymienionych obszarów.</p>	<p>psychologowie, pedagodzy, doradcy zawodowi</p>	<p>A. Matczak i in. Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji WKP, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2006</p>
<p>Kwestionariusz Inteligencji Wielorakich H. Gardnera (2002)</p>	<p>Kwestionariusz składa się z 28 stwierdzeń obejmujących obszary: Lingwistyczny, Matematyczno logiczny, Wizualno-przestrzenny, Muzyczny, Interpersonalny, Intrapersonalny, Kinestetyczny. Badany dokonuje samooceny zaznaczając przy każdym stwierdzeniu ocenę od 0 do 5. Suma punktów i zaznaczanie jej na diagramie wyznacza profil dominującego typu/ typów inteligencji.</p>	<p>pedagodzy, nauczyciele, psychologowie</p>	<p>H. Gardner, Inteligencje wielorakie: teoria w praktyce, Wydawnictwo „Media Rodzina”. Poznań, 2002</p>

Bibliografia

1. K. Bieluga, *Uzdolnienia twórcze i ich rozpoznawanie*, „*Życie Szkoły*” 2001, nr 3
2. Borzym, *Uczniowie zdolni*, Warszawa 1979
3. J.W. Eby, J.F. Smutny, *Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży*, Warszawa 1998
4. T. Lewowicki, *Kształcenie uczniów zdolnych*, Warszawa 1986
5. J. Zborowski, *Rozwijanie aktywności twórczej dzieci*, Warszawa 1986
6. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Praca z uczniem/
przedszkolakiem o specjalnych
potrzebach edukacyjnych**

Zeszyt numer

9

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 9

Praca z uczniem/przedszkolakiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Specjalne potrzeby edukacyjne	5
Kryteria diagnostyczne SPE	6
Zasoby dziecka	6
Wyjaśnienia terminów z rozporządzenia	7
Standardy dostosowania wymagań edukacyjnych wobec uczniów z SPE	7
Praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych.....	8
Zadania zespołu	8
Dla kogo powoływać zespół?	9
Kogo powoływać do zespołu?	9
Podział zadań pomiędzy członków zespołu	10
Warsztaty: Zadania członków zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej.....	10
Warsztaty: Harmonogram pracy zespołu.....	12
Dokumentacja pracy zespołu	12
Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny.....	14
Dla kogo?	14
Co zawiera?	14
Praca zespołu	14
Warsztaty: Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny	15
Warsztaty: Zasady pracy pedagogicznej z uczniem ze SPE.....	16
Warsztaty: Jak radzić sobie z wybuchami złości	20
„ABC” radzenia sobie z trudnymi zachowaniami dziecka	20
Warsztaty: Jak skutecznie chwalić, nagradzać i karać dziecko?	21
Warsztaty: Wskazówki wychowawcze dla rodziców	23
Warsztaty: Wybrane kompetencje terapeutyczne nauczyciela	23
Bibliografia.....	25

Praca z uczniem/przedszkolakiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład utworzenie i wdrożenie efektywnego systemu pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, szczególnie z tymi, którzy posiadają orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, a uczą się w szkole ogólnodostępnej.

Cele szczegółowe:

- zwiększenie kompetencji kadry pedagogicznej w zakresie analizowania indywidualnych potrzeb ucznia,
- nabycie/doskonalenie umiejętności zespołowego planowania pracy z uczniem posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, w tym konstruowania indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (IPET),
- realizowanie zaplanowanych w IPET konkretnych działań, monitorowanie ich i poddanie ewaluacji,
- integracja nauczycieli, uczniów, rodziców i partnerów szkoły wokół działań służących zaspokojeniu potrzeb uczniów z orzeczeniami,
- zwiększenie szans powodzenia w realizacji celów określonych w IPET poprzez stworzenie klimatu sprzyjającego włączaniu uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych w proces nauczania i uczenia się w szkole ogólnodostępnej.

Specjalne potrzeby edukacyjne

Specjalne potrzeby edukacyjne to takie potrzeby, które w procesie rozwoju dzieci i młodzieży wynikają z ich niepełnosprawności lub są efektem innych trudności/przyczyn w uczeniu się i zachowaniu.

Rozpoznawanie i zaspokajanie tych potrzeb obejmuje bardzo szeroką grupę uczniów:

1. Z zaburzeniami rozwojowymi.
2. Z deficytami w rozwoju.
3. Wybitnie zdolnych.

Wymagają one w procesie edukacji: nauczycieli – specjalistów; specjalnego, zindywidualizowanego w zakresie tempa i wymagań programu oraz adekwatnych metod nauczania; odpowiednich warunków lokalowo-bytowych, w jakich odbywa się proces nauczania; specjalnych form odpytywania i sprawdzania poziomu ich wiedzy oraz umiejętności, czyli oceniania wewnętrznego i zewnętrznego.

Kryteria diagnostyczne SPE

1. Kryterium organiczne:

- zaburzenia lub dysfunkcje ruchowe: motoryka mała (artykulatory, umiejętności manipulacyjne, ruchy gałek ocznych itp.), motoryka duża (m.in. nadmierne bądź niskie napięcie mięśniowe, synkinezyje, stereotypie ruchowe, zaburzenia lub brak koordynacji ruchowej itp.);
- zaburzenia narządu wzroku – dzieci i młodzież słabowidzące i niewidome;
- zaburzenia narządu słuchu – dzieci i młodzież słabosłyszące i niesłyszące;
- zaburzenia OUN: mózgowo porażenie dziecięce, epilepsja, afazja dziecięca, inne schorzenia neurologiczne;
- deficyty rozwojowe w zakresie poszczególnych funkcji poznawczych: dysleksja rozwojowa;
- choroby przewlekłe.

2. Kryterium psychiczne (psychologiczne):

- szczególne uzdolnienia;
- upośledzenie umysłowe;
- zaburzenia rozwoju psychicznego: specyficzne zaburzenia rozwoju mowy i języka, zaburzenia rozwoju umiejętności szkolnych i funkcji motorycznych, całościowe zaburzenia rozwojowe: autyzm, Zespół Retta, Aspergera, zaburzenia dezintegracyjne, hiperkinetyczne z towarzyszącym upośledzeniem umysłowym i stereotypiami;
- zaburzenia zachowania i emocji: zaburzenia hiperkinetyczne, zaburzenia zachowania.

Zasoby dziecka

To potencjalne możliwości rozwojowe w zakresie rozwoju ruchowego, sprawności intelektualnej, procesach poznawczych, funkcjach językowych, uczeniu się, kształtowaniu osobowości (normy, postawy, system wartości, zachowanie).

Odchylenia (opóźnienia) rozwojowe indywidualne - opóźnienia rozwoju w stosunku do ustalonych norm, nie będące jednak zaburzeniami z uwagi na niewielkie nasilenie objawów, ograniczony zakres i czas trwania. (M. Bogdanowicz)

Dysfunkcja - w szerokim i powszechnym rozumieniu: każde zakłócenie normalnego funkcjonowania narządu lub zachowania.

Deficyty rozwojowe - „braki” w rozwoju somatycznym bądź określonych funkcji psychicznych.

Dysharmonie rozwojowe - tzw. nieharmonijny rozwój.

Zaburzenia rozwojowe - klasa zaburzeń dziecięcych, charakteryzujących się poważnym zniekształceniem funkcjonowania społecznego, poznawczego, ruchowego i językowego, przypadki głębszego stopnia odchylenia od normy.

Przypadki głębszego stopnia odchylenia od normy (M. Bogdanowicz) - rodzaj, rozległość, głębokość, dynamika, etiologia. Zaburzenia rozwoju rozpoznaje się w odniesieniu do norm rozwojowych.

Podział zaburzeń rozwoju:

1. Rodzaj (psychologiczne, nozologiczne).
2. Rozległość (globalne, parcjalne, czyli fragmentaryczne).
3. Głębokość (stopień nasilenia objawów np. stopnie II).
4. Dynamika (trwałe, przejściowe, wrodzone, nabyte).
5. Etiologia (organiczne i funkcjonalne czyli czynnościowe).

Formy kształcenia:

1. Kształcenie w szkole ogólnodostępnej.
2. Kształcenie specjalne lub oddział specjalny.
3. Kształcenie integracyjne lub oddział integracyjny.
4. Kształcenie w szkołach ogólnodostępnych.
5. Kształcenie w ośrodkach szkolno-wychowawczych.
6. Kształcenie w ośrodkach socjoterapii.
7. Kształcenie w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych.

Wyjaśnienia terminów z rozporządzenia

1. Wymagania edukacyjne to:

- program nauczania - wymagania w nim zawarte;
- wymagania formułowane przez nauczyciela - np. przygotowanie do lekcji, wypełnianie obowiązków ucznia, umiejętności ponadprzedmiotowe (muszą uwzględniać możliwości uczniów, warunki szkoły itp.);
- kryteria wymagań np. określenie sposobu i form sprawdzania i oceniania osiągnięć dydaktycznych uczniów.

2. Potrzeby psychofizyczne ucznia.

Potrzeba to rzecz lub stan rzeczy natury psychicznej i fizycznej poprawiające „dobrostan” organizmu, potrzeby psychofizyczne ucznia to np. pożywienie, picie, unikanie bólu (podstawowe), bezpieczeństwo, miłość osiągnięcia i prestiż (pośrednie).

3. Potrzeby edukacyjne:

- potrzeby natury psychologicznej - pośrednie;
- aktywność jednostki - ukierunkowana jest na poszukiwanie, analizowanie informacji oraz rozwiązywanie problemów stosownie do poziomu jej rozwoju.

4. Specyficzne trudności w uczeniu się - specyficzne rozwojowe zaburzenia umiejętności szkolnych i zaburzenia w uczeniu się – dysleksja rozwojowa.

Nie są spowodowane niskimi możliwościami intelektualnymi, słabym poziomem dydaktycznym szkoły i czynnikami kulturowymi. (M. Bogdanowicz).

Standardy dostosowania wymagań edukacyjnych wobec uczniów z SPE

OGÓLNE – będące w gestii szkoły, placówki:

1. Określenie procedur działań podejmowanych w szkole wobec tych uczniów:

- działania przeddiagnostyczne - obserwacja ucznia, konsultacja z innymi nauczycielami uczącymi dziecko, z pedagogiem szkolnym, rozmowa z rodzicami, skierowanie na diagnozę, działania diagnostyczne- pedagog, psycholog, szkolny, lekarz-specjalista, poradni;
- działania postdiagnostyczne - otrzymanie opinii/orzeczenia o uczniu, analiza treści opinii/orzeczenia przez zespół nauczający, pedagoga/psychologa, opracowanie zasad opieki i pomocy oraz metod i form pracy z uczniem czyli dostosowania wymagań.

2. Określenie form i sposobów dokumentowania dostosowania wymagań.

3. Poznanie i zrozumienie przez nauczycieli istoty specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów: doskonalenie zawodowe, konsultacje.

SZCZEGÓŁOWE – będące w gestii nauczyciela:

1. Modyfikacja procesu edukacyjnego.
  2. Obszary dostosowania wymagań: warunki procesu edukacyjnego, w tym w szczególności zasady, metody, formy i środki dydaktyczne dostosowane do poszczególnych dysfunkcji lub zaburzeń uczniów, zewnętrzna organizacja nauczania, przestrzeń szkolna, klasowa, „społeczna”.
  3. Warunki sprawdzania poziomu wiedzy i umiejętności - oceniane wewnętrzne i zewnętrzne: metody i formy sprawdzania, kryteria oceniania - modyfikacja w sytuacji upośledzenia umysłowego ucznia.
- **Dostosowanie powinno dotyczyć głównie form i metod pracy z uczniem.**
  - **Dostosowanie wymagań edukacyjnych nie może polegać na takiej zmianie treści nauczania, która powoduje obniżanie wymagań wobec uczniów z normą intelektualną.**
  - **Organizacja pracy zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu.**

Praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Wprowadzenie w życie nowego rozporządzenia w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej wymagać będzie od kierownictwa przedszkoli, szkół i placówek oświatowych wzmoczonego wysiłku, pomysłu oraz zmierzenia się z barierami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Uwzględnić należy dwa etapy wprowadzania zmian:

1. Wypracowanie koncepcji oraz przygotowanie ram prawnych.
2. Koncepcja organizacji pracy zespołów ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Wypracowanie koncepcji organizacji i funkcjonowania zespołów praktycznie oznacza poszukanie odpowiedzi na szereg szczegółowych pytań związanych z realizacją zapisów rozporządzenia w konkretnej szkole. Pytania te dotyczyć będą celów działania zespołów ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej, ich szczegółowych zadań, składu, procedury powoływania, harmonogramu pracy i jej dokumentowania. Na wszystkie te pytania znajdziemy odpowiedź w rozporządzeniach MEN 1) w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz 2) w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych. Głównym zadaniem dyrektorów przedszkoli, szkół i placówek będzie odpowiedź na pytanie: Jak to zrobić?

Zadania zespołu

Zadania zespołu zostały określone w cytowanych wyżej rozporządzeniach. Głównym celem pracy zespołu jest planowanie i koordynowanie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniowi. Do zadań zespołu należy w szczególności:

1. Ustalenie zakresu, w którym uczeń/dziecko wymaga pomocy psychologiczno-pedagogicznej z uwagi na indywidualne potrzeby rozwojowe, edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne, w tym szczególne uzdolnienia.
2. Określenie zalecanych form, sposobów i okresu udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Zespół opracowuje indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny dla ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub plan działań wspierających dla ucznia posiadającego opinię psychologiczną. Plan działań wspierających będzie również przygotowany dla ucznia, który został zdiagnozowany i zakwalifikowany do różnych form pomocy przez nauczycieli czy szkolnych specjalistów. Zespół prowadzi kartę indywidualnych potrzeb.

Dla kogo powoływać zespół?

Dyrektor przedszkola powołuje zespół dla dziecka, niezwłocznie po otrzymaniu odpowiednio:

- a) orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego,
- b) orzeczenia o potrzebie indywidualnego rocznego przygotowania przedszkolnego,
- c) opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej lub poradni specjalistycznej,
- d) informacji nauczyciela lub wychowawcy grupy wychowawczej o tym, że uczeń potrzebuje pomocy.

Podmiotami oddziaływań zespołów ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej będą zatem uczniowie/dzieci:

- a) szczególnie uzdolnieni,
- b) niepełnosprawni,
- c) niedostosowani społecznie,
- d) zagrożeni niedostosowaniem społecznym,
- e) ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się,
- f) z zaburzeniami komunikacji językowej,
- g) z chorobami przewlekłymi,
- h) z doświadczeniami sytuacji kryzysowych lub traumatycznych,
- i) z niepowodzeniami edukacyjnymi,
- j) zaniedbani środowiskowo,
- k) z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi.

Bezpośrednią konsekwencją zapisów rozporządzenia są praktyczne wnioski związane z organizacją pomocy psychologiczno-pedagogicznej:

1. W szkole pracować może tyle zespołów, ilu jest uczniów potrzebujących pomocy psychologiczno-pedagogicznej.
2. Jeden nauczyciel oraz specjalista będzie członkiem kilku, a nawet kilkunastu zespołów.

I to jest pierwsze poważne wyzwanie organizacyjne dla kierownictwa placówki.

Kogo powoływać do zespołu?

Zespół składa się z nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych oraz specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem. W procesie podejmowania decyzji w sprawie składu i liczby członków zespołu dla danego ucznia warto wziąć pod uwagę poniższe kryteria:

1. Cele i zadania zespołu.
2. Przyczynę objęcia ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną, problemy, potrzeby i możliwości ucznia.
3. Efektywność pracy zespołu.

Jednym z najważniejszych celów pracy zespołu jest integrowanie działań w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej dziecku. W praktyce oznaczać to powinno stosowanie jednakowych zasad postępowania z uczniem przez wszystkich nauczycieli, wykorzystywanie właściwych strategii nauczania, respektowanie zaleceń sformułowanych w orzeczeniu lub w opinii, informowanie się o wynikach diagnozy, postępach i trudnościach ucznia. Ze względu na to kryterium ważne miejsce w zespole zajmować powinien wychowawca oraz nauczyciel lub nauczyciele zajęć edukacyjnych uczący w klasie.

Ważnym kryterium doboru członków zespołu spośród specjalistów szkoły będzie rodzaj i zakres trudności ucznia. Warto, aby w zespole powołanym dla ucznia, którego trudności wynikają z wady wymowy pracował logopeda szkolny, a dla ucznia niepełnosprawnego ruchowo – rehabilitant. Kolejnym kryterium jest efektywność pracy zespołu. Moim zdaniem zespół może pracować efektywnie w składzie od 3 do 6 osób.

Członkami zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej mogą być:

- a) wychowawca klasy i co najmniej jeden nauczyciel uczący w klasie, wychowawca świetlicy szkolnej, jeżeli dziecko uczęszcza do świetlicy,
- b) logopeda albo nauczyciel terapeuta, który prowadzi lub będzie prowadził zajęcia z uczniem,
- c) pedagog specjalny, jeżeli uczeń ma orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego,
- d) pedagog lub psycholog szkolny.

Warto się zastanowić, jaką rolę w zespole będą pełnić poszczególni członkowie.

Podział zadań pomiędzy członków zespołu

Podział zadań z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej pomiędzy członków zespołu powinien uwzględniać ich kompetencje, pełnione funkcje w placówce oraz możliwości szkoły/przedszkola. Czynniki, które determinują podział zadań to:

- a) wielkość szkoły/przedszkola i wynikająca z niej organizacja pracy, liczba uczniów, w tym liczba uczniów wymagających pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- b) liczba pracowników pedagogicznych oraz kompetencje nauczycieli, w tym liczba i stanowiska specjalistów szkoły.

Warsztaty: Zadania członków zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Przykładowy podział zadań pomiędzy poszczególnych członków zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole, który może być pomocny w wypracowaniu własnej koncepcji uwzględniającej specyfikę placówki.

KTO?	CO ROBI?
Pedagog	Pełni funkcję koordynatora ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole: <ul style="list-style-type: none"> • ustala harmonogram pracy zespołów; • ustala terminy i zwołuje spotkania zespołów; • dokumentuje i przechowuje dokumentację pracy zespołu i dokumentację pomocy psychologiczno-pedagogicznej ucznia.
Członkowie zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej	Planują, koordynują i ewaluują pomoc psychologiczno-pedagogiczną udzielaną uczniowi: <ul style="list-style-type: none"> • zalecają formy, sposoby i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin; • opracowują indywidualne programy edukacyjno-terapeutyczne dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego; • opracowują plany działań wspierających dla uczniów posiadających orzeczenie z PPP
Wychowawca klasy	Koordynuje i integruje pracę w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w czasie zajęć edukacyjnych, pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych: <ul style="list-style-type: none"> • informuje nauczycieli zajęć edukacyjnych o potrzebach, trudnościach i możliwościach ucznia; • informuje o przyjętych zasadach pracy z uczniem i egzekwuje ich realizację; • integruje zespół klasowy z uwzględnieniem uczniów objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną; • współpracuje z rodzicami uczniów.

Nauczyciel zajęć edukacyjnych	<p>Wspiera wychowawcę klasy w działaniach na rzecz koordynacji pracy w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostosowuje program nauczania, wymagania, kryteria i formy oceniania oraz metody pracy do potrzeb ucznia; • pozyskuje od nauczycieli zajęć edukacyjnych informacje o funkcjonowaniu ucznia w klasie szkolnej, jego sukcesach i porażkach; • integruje działania nauczycieli wokół potrzeb i problemów ucznia; • uwzględnia w codziennej pracy zasady pracy z uczniem; • monitoruje stosowanie zasad pracy z uczniem na zajęciach edukacyjnych.
Logopeda	<p>Planuje i prowadzi zajęcia z zakresu logoterapii:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przeprowadza badania przesiewowe w oddziałach przedszkolnych i w klasach pierwszych; • przeprowadza diagnozę zaburzeń mowy; • tworzy indywidualny program pracy z dzieckiem z zaburzeniami mowy; • realizuje program pracy kompensacyjno-korekcyjnej; • informuje wychowawcę klasy oraz nauczycieli zajęć edukacyjnych
Terapeuta	<p>Planuje pracę i prowadzi zajęcia korekcyjno-kompensacyjne lub inne, w zależności od potrzeb zajęcia specjalistyczne, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przeprowadza diagnozę pedagogiczną, rozpoznaje mocne i słabe strony ucznia; • opracowuje program pracy korekcyjno-kompensacyjnej dostosowany do potrzeb i możliwości ucznia; • informuje o przebiegu terapii wychowawcę, innych nauczycieli uczących ucznia; • zaleca uwzględnianie w bieżącej pracy wychowawczej i dydaktycznej możliwości ucznia; • współpracuje z rodzicami ucznia w realizacji celów edukacyjnych i terapeutycznych.
Pedagog specjalny	<p>Wspiera ucznia w czasie zajęć edukacyjnych oraz pozalekcyjnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczestniczy w zajęciach edukacyjnych i pozalekcyjnych według ustalonego harmonogramu; • uwzględnia w pracy możliwości oraz ograniczenia ucznia; • dostosowuje ofertę edukacyjną nauczyciela prowadzącego zajęcia do potrzeb i możliwości ucznia; • pomaga uczniowi w wywiązywaniu się wymagań edukacyjnych i wychowawczych; • podejmuje działania na rzecz integracji klasy, wzbudza empatię wśród uczniów, pogłębia zrozumienie trudności i ograniczeń oraz mocnych stron dziecka niepełnosprawnego; • dzieli się wiedzą z zakresu specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów z innymi nauczycielami.
Psycholog	<p>Prowadzi badania i działania diagnostyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • diagnozuje indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne uczniów; • realizuje różne formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej; • prowadzi zajęcia terapii indywidualnej lub grupowej.

Zespół powołuje dyrektor szkoły dla ucznia, niezwłocznie po otrzymaniu wymienionych w rozporządzeniu dokumentów. Działania dyrektora od uzyskania informacji o potrzebach ucznia do pierwszego spotkania przedstawia poniższy schemat. Obowiązek powiadamiania rodziców o terminie spotkań zespołu oraz prawo rodziców do uczestniczenia w spotkaniach zespołu będzie ważną przesłanką do ustalania harmonogramu pracy zespołu. Termin spotkań powinien uwzględniać możliwości rodziców, w tym rodziców pracujących.

Warsztaty: Harmonogram pracy zespołu

Działania zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej obejmują wszystkie etapy pracy zorganizowanej; od planowania poprzez realizację do oceny efektywności działań. Rozporządzenie nie określa wprost minimalnej liczby spotkań (zespół spotyka się „w miarę potrzeb”). W praktyce, jako dyrektor szkoły, zorganizowałabym w sprawie jednego ucznia co najmniej trzy spotkania w ciągu okresu, w którym będzie on objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną. Będzie to nie lada wyzwanie dla rad pedagogicznych.

Kolejne spotkania	Cel	Termin	Efekt
Pierwsze spotkanie	Analiza opinii, orzeczenia lub uzasadnienia informacji o potrzebie udzielenia pomocy uczniowi oraz zlecenie dodatkowych badań służących np. wieloaspektowej ocenie funkcjonowania ucznia.	Niezwłocznie po uzyskaniu orzeczenia, opinii lub informacji o tym, że uczeń wymaga objęcia pomocą psychologiczno-pedagogiczną	Określenie i przedłożenie dyrektorowi szkoły zalecanych form, sposobów i okresu udzielania pomocy pedagogiczno-psychologicznej.
Drugie spotkanie	Opracowanie planu działań wspierających ucznia lub indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego.	Po ustaleniu przez dyrektora szkoły form, sposobów i okresu udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiaru godzin, w którym poszczególne formy będą realizowane.	Plan działań wspierających ucznia lub indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny.
Trzecie spotkanie	Ocena efektywności form pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielonej w danym roku szkolnym.	Przed opracowaniem arkusza organizacji, tj. do 31 marca w roku szkolnym lub po zakończeniu danej formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej, ewentualnie po otrzymaniu wniosku rodziców lub nauczyciela.	Wniosek w sprawie kontynuacji zajęć, ich zakończenia lub zmiany formy pomocy pedagogiczno-psychologicznej.

Racjonalizacji czasu pracy zespołów służyć będzie przyjęcie poniższych zasad w sprawie organizacji pracy zespołów ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej:

- indywidualny plan edukacyjno-terapeutyczny ucznia powinien obejmować jeden etap edukacyjny;
- w każdym przypadku, w którym jest to możliwe i uzasadnione, formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej powinny obejmować okres co najmniej dwuletni;
- w szkole/placówce muszą być opracowane i dostępne wzory dokumentacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Dokumentacja pracy zespołu

Dokumentację pracy stanowią będą opracowania będące efektem pracy zespołu oraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole:

- indywidualne programy edukacyjno-terapeutyczne,
- inne dokumenty, na przykład karty oceny efektywności zajęć, protokoły ustaleń będących wynikiem podejmowanych mediacji, czy też interwencji, kwestionariusze wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, itp.

Zakres treści indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego określają właściwe rozporządzenia MEN.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny określa:

- zakres dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości ucznia;
- rodzaj i zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem;
- formy i metody pracy z uczniem;
- formy, sposoby i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin, w którym poszczególne formy będą realizowane;
- działania wspierające rodziców oraz zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, specjalistycznymi placówkami doskonalenia nauczycieli, organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami działającymi na rzecz dziecka i rodziny;
- zajęcia rewalidacyjne i resocjalizacyjne oraz inne odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby ucznia;
- zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami ucznia.

Pomocne w wywiązaniu się z postanowień rozporządzenia będą wzory wyżej wymienionych dokumentów. Muszą być one proste, zrozumiałe, łatwe w użyciu, dość ogólne, możliwe do zastosowania w wielu przypadkach. Natomiast powstające na ich bazie programy i plany powinny być dostosowane do indywidualnych potrzeb uczniów.

Podstawy prawne organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole/przedszkolu

Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej według nowych zasad wymagać będzie dostosowania statutu szkoły do nowych uregulowań prawnych. Wprowadzanie zmian w statucie szkoły musi odbywać się zgodnie z obowiązującą procedurą uwzględniającą:

- a) przygotowanie projektu zmian statutu, zgodnie z kompetencjami przez Radę Szkoły lub Radę Pedagogiczną,
- b) opiniowanie zmian przez Radę Rodziców,
- c) wprowadzenia zmian w trybie określonym przez statut (np. uchwały Rady Szkoły lub Rady Pedagogicznej).

Zapisy w statucie szkoły powinny uwzględniać ustalenia w sprawie:

- a) składu zespołu ds. organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- b) podziału zadań pomiędzy członków zespołu,
- c) kompetencji osoby koordynującej pracę zespołu,
- d) harmonogramu pracy.

Podsumowanie

Nowe zapisy prawne wnoszą istotne zmiany jakościowe i ilościowe w obszarze wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Ich efektem ma być podniesienie efektywności kształcenia tej grupy uczniów. Sprostanie zawartym w prawie wymaganiom będzie dla środowisk szkół niezwykle trudne. W planowaniu pracy i przygotowaniu do wdrożenia zmian trzeba uwzględnić wielkość szkoły, liczbę uczniów potencjalnie wymagających pomocy psychologiczno-pedagogicznej, liczbę i przygotowanie kadry pedagogicznej, w tym poziom zatrudnienia specjalistów. W szkole liczącej ponad 500 uczniów, w której dziś ponad 100 uczestniczy w różnych formach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w myśl rozporządzenia, należy stworzyć 100 indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych, zaplanować minimum 100 spotkań zespołów, zawiadomić o nich pisemnie rodziców uczniów i wyznaczyć odpowiednią ilość czasu na ich odbycie. Dlatego poszukiwanie rozwiązań racjonalnych, ale jednocześnie zgodnych z zapisami prawnymi wydaje się drogą jak najbardziej słuszną.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny

Dla kogo?

Dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którzy posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, i wobec których zespół dokonał wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia.

Co zawiera?

1. Zakres dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.
2. Rodzaj i zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, w tym przypadku:
  - a. ucznia niepełnosprawnego - zakres działań o charakterze rewalidacyjnym,
  - b. ucznia niedostosowanego społecznie - zakres działań o charakterze resocjalizacyjnym,
  - c. ucznia zagrożonego niedostosowaniem społecznym - zakres działań o charakterze socjoterapeutycznym.
3. Formy i metody pracy z uczniem.
4. Formy, sposoby i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin, w którym poszczególne formy pomocy będą realizowane - ustalone przez dyrektora.
5. Działania wspierające rodziców ucznia oraz zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.
6. Zajęcia rewalidacyjne i resocjalizacyjne oraz inne zajęcia odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia.
7. Zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami ucznia w realizacji zadań.

Praca zespołu

Do zadań zespołu należy:

- a) rozpoznanie, jakiego rodzaju pomocy i w jakim zakresie potrzebuje dziecko,
- b) zaplanowanie pomocy (form, sposobów i okresów jej udzielania) i stworzenie właściwej dokumentacji, monitorowanie realizacji zaplanowanej pomocy oraz ocena efektywności tej pomocy,
- c) podejmowanie działań mediacyjnych w sytuacjach kryzysowych.

P - pozytywna

R - regularna

O - obustronna

M - mobilna

POZYTYWNA, czyli zakładająca dobre intencje każdej ze stron. Wzajemne zaufanie, że każdy z nas chce pomóc dziecku i dbać o jego optymalny rozwój.

REGULARNA, czyli nieakcyjna.

OBUSTRONNA, czyli polegająca na wzięciu odpowiedzialności – indywidualnej przez każdą ze stron (rodziców i szkołę) za działania, których się podejmujemy, za wspieranie i otwarte komunikowanie.

MOBILNA, czyli zakładająca zaangażowanie w realizację założonych celów, podejmowanie się rzeczywistych, realistycznych zobowiązań i nie obarczanie nimi innych. Mobilność, to także elastyczne działania dostosowane do dziecka, a nie do planów.

Warsztaty: Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny

I. OGÓLNE INFORMACJE O UCZNIU			
1.	Imię i nazwisko ucznia, data urodzenia, klasa rok szkolny:		
2.	Numer orzeczenia z dnia:		
3.	Okres na jaki utworzono IPET:		
4.	Rozpoznanie wynikające z orzeczenia:		
5.	Zalecenia zawarte w orzeczeniu:		
6.	Wynik wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia.		
Mocne strony ucznia:		Trudności ucznia:	
II. ZAKRES DOSTOSOWAŃ WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH			
7.	Realizowany program edukacyjny: podstawa programowa, adaptacja programu, indywidualny program edukacyjny.		
III. RODZAJ I ZAKRES ZINTEGROWANYCH DZIAŁAŃ NAUCZYCIELI I SPECJALISTÓW			
8.	Zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów.		Rodzaje działań:
IV. RORMY, SPOSOBY I OKRES UDZIELANIA UCZNIOWI POMOCY			
9.	Formy pomocy udzielanej uczniowi	Sposoby	Okres/wym. Godz.
	Zajęcia resocjalizacyjne		
	Zajęcia socjoterapeutyczne		
	Zajęcia rehabilitacyjne		
	Zajęcia rewalidacyjne		
	Zajęcia logopedyczne		
	Zajęcia korekcyjno - kompensacyjne		
	Wsparcie pedagoga wspomagającego		
Inne			

V. DZIAŁANIA WSPIERAJĄCE RODZICÓW WE WSPÓLDZIAŁANIU Z INSTYTUCJAMI

	Instytucja	Rodzaj i zakres współpracy
10.	PP-P	
	Poradnia specjalistyczna	
	Organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia)	
	Placówki doskonalenia nauczycieli	
	Instytucje działające na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży (OPS, sąd)	

VI. WSPÓŁPRACA NAUCZYCIELI I SPECJALISTÓW Z RODZICAMI

11.	Działania wspierające rodziców ucznia.	
12.	Zakres współpracy z rodzicami.	

VII. OCENA EFEKTYWNOŚCI POMOCY PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ

13.	Proponowane modyfikacje IPET.	
14.	Data:	
15.	Podpisy członków zespołu opracowującego IPET:	
16.	Data i podpis rodzica/opiekuna:	
17.	Podpis dyrektora:	

Warsztaty: Zasady pracy pedagogicznej z uczniem ze SPE

Wspólne uzgodnienie zapisów zasad pracy pedagogicznej z uczniem ze SPE obowiązujących w placówce, np.:

1. Staraj się usamodzielniać dziecko.
2. Dostosuj sposób komunikowania się do możliwości psychofizycznych dziecka.
3. Informuj ucznia o sposobie własnego rozumowania.
4. Bądź dyskretny.
5. Bądź konsekwentny w prezentowaniu wartości.
6. Zachęcaj do działań twórczych.
7. Inicjuj działania twórcze.
8. Pobudzaj wyobraźnię.
9. Utrzymuj porządek w swoim otoczeniu.
10. Wsłuchaj się w racje dziecka.
11. Podążaj za rozumowaniem dziecka.
12. Podawaj i ćwicz z uczniem wszystkie metody pracy potrzebne do wykonania zadania.

13. Nie pospieszaj ucznia.
14. Bądź gotowy do zmiany sposobu działania.
15. Prezentuj swoje poczucie humoru z umiarem.
16. Dawaj przykłady dobrych rozwiązań.
17. Wykorzystuj na bieżąco zdarzenia do formułowania przykładów pożądaných zachowań.
18. Prezentuj przykłady różnych zachowań w takiej samej sytuacji.
19. Pokazuj inne zachowania, jeżeli postępowanie ucznia wynika z przyjęcia przez niego negatywnego elementu w systemie wartości.
20. Nawiązuj kontakty z dzieckiem w płaszczyźnie rzeczywistych trudnych sytuacji, z którymi ma do czynienia.

KOMUNIKAT JA

Ja czuję, ..., kiedy....., ponieważ.....

SYTUACJA	KOMUNIKAT TY	KOMUNIKAT JA
Twoja koleżanka w pracy jak zwykle długo i bardzo głośno rozmawia przez telefon.	Czy ty musisz tak głośno gadać? Nigdy nie liczysz się z tym, że to może komuś przeszkadzać.	
Jesteście na imieninach, twój partner przegląda gazety, od czasu do czasu zerka na zegarek.		
Zmęczona stoisz kolejce do kasy, ktoś wpycha się przed ciebie i zostaje obsłużony przed wcześniej.		
Prosisz partnera, aby wracając do domu zrobił zakupy. Jak zwykle zapomina.		
Twoja koleżanka kolejny raz nie przekazała ci, że był do ciebie telefon.		
Fachowiec od naprawy pralki po raz trzeci zmienia termin przybycia.		

Jak okazywać wsparcie?

- Okazuj wiarę w możliwości ucznia.
- Przypominaj o pokonywanych trudnościach i odniesionych sukcesach.
- Zwracaj uwagę na mocne strony.
- Okazuj bezwzględny szacunek dla ucznia jako osoby ludzkiej.
- Stwórz atmosferę bezpieczeństwa służącą podejmowaniu prób zmiany i eksperymentowaniu.
- Nie krytykuj, nie oceniaj.
- Okazuj zainteresowanie.
- Wyrażaj sympatie.
- Dostrzegaj postępy i dokonania i informuj o tym.
- Słuchaj!

- Bądź z uczniem.
- Utrzymuj kontakt wzrokowy.
- Uśmiechaj się (jeżeli jest to adekwatne do sytuacji).
- Zmniejsz dystans fizyczny, jeśli nie budzi to sprzeciwu (możesz usiąść bliżej, pochylić się w kierunku osoby, z którą rozmawiasz, dotykać ręk lub przytulić, jeśli uzyskasz na to zgodę).

SZACUNEK

Obejmuje pozytywny stosunek i przekonanie, że drugi człowiek jest w porządku jako osoba. Możesz nie pochwalać jego zachowań, lecz traktujesz go przede wszystkim jako człowieka. Sposób, w jaki się z nim kontaktujesz pokazuje wyraźnie, że uważasz go za kogoś ważnego.

Możesz okazać komuś szacunek:

- Poświęcając mu swój czas.
- Przedstawiając mu się oraz zapamiętując jego imię.
- Poświęcając mu uwagę.
- Aktywnie słuchając.
- Unikając przerywania, czy równoczesnego mówienia.
- Zadając pytania (raczej otwarte niż zamknięte).
- Unikając krytykowania i osądzania.
- Używając prostego, zrozumiałego języka.

AUTENTYCZNOŚĆ

Oznacza bycie spostrzeganym jako osoba, która mówi to, co myśli. Wymaga to szczerości i przekazywania zgodnej informacji zarówno na poziomie werbalnym, jak i niewerbalnym.

Możesz przejawiać autentyczność:

- Opowiadając szczerze o sobie samym.
- Dzieląc się szczerze uczuciami.
- Nie udając, że jesteś kimś innym.
- Nie obiecując czegoś, czego nie możesz zagwarantować (np. mówiąc „jestem pewna, że wszystko będzie w porządku”).
- Nie przybierając postawy obronnej.
- Zachowując konsekwencję między zachowaniami werbalnymi i niewerbalnymi.
- Dotrzymując obietnic i umów.

PROJEKTOWANIE ZAJĘĆ

CEL – czego powinni nauczyć się uczestnicy?

TREŚCI – jakie tematy powinny być objęte?

METODY – w jaki sposób powinny być prowadzone zajęcia?

PROWADZĄCY – ilu, z jakimi kompetencjami i przygotowaniem?

CZAS – jak długo winny trwać zajęcia i przerwy?

MIEJSCE – jaki układ sali?

POMOCE – jakie pomoce audiowizualne i materiały szkoleniowe?

JA

JA TO

BOJĘ SIĘ (BRZYDZĘ)

LUBIĘ/JEST WAŻNE

„TRUDNI” UCZESTNICY

Stale zadający pytania:

- czuje się niepewnie,
- lubi wbijać szpilki,
- agresywny werbalnie i argumentujący.

RADA:

- Nie martw się.
- Zgódź się z nim.
- Wróć do meritum.
- Gdy się pomyli, poproś grupę o korektę.

Wszystkowiedzący:

- dobrze poinformowany.

RADA:

- Poczekaj aż weźmie oddech, podziękuj, zmień temat.
- Zadaj trudne pytanie.
- Podejmij temat i poproś grupę o komentarz.

Znudzony:

- obojętny,
- zajmujący się innymi sprawami.

RADA:

- Zadaj trudne pytanie.
- Użyj jako pomocnika w ćwiczeniach.

Maruda:

- humorzasty,
- spracowany.

RADA:

- Poproś żeby był konkretny.
- Zaznacz, że celem zajęć są konstruktywne rozwiązania.
- Odnies się do zasad panujących na zajęciach.

Nieśmiały:

- skrępowany,
- niepewny.

RADA:

- Zadaj łatwe pytanie.
- Dowartościuj go.
- Odwołuj się do jego przykładów.

Warsztaty: Jak radzić sobie z wybuchami złości

Jak może wyglądać wybuch?

- Krzyk, płacz.
- Agresja fizyczna lub słowna w stosunku do siebie lub innych.
- Agresja w stosunku do przedmiotów (rzucanie, kopanie w ścianę itp.);
- Bardzo głośne włączenie muzyki, telewizora.
- Pretensje do wszystkich o „nic” – „czepianie się” lub wypominanie dawnych przewinień („Bo Ty zawsze...”, „Bo Ty nigdy...”).

Jak reagować?

- Rozpocząć od słów „spójrz na mnie”.
- Stać przodem do dziecka i mówić tak, aby widziało naszą twarz.
- Mówić spokojnie i wyraźnie.
- Wydawać proste polecenia.
- Utrzymywać z dzieckiem kontakt wzrokowy.
- Poprosić, żeby powtórzyło – aby upewnić się, że usłyszało i zrozumiało.
- Czasem trzeba przytrzymać dziecko za ramiona.

1. Wymieńcie naruszoną zasadę (Nie wolno Ci bić brata).
2. Dajcie dziecku możliwość wypowiedzenia się na temat, jak do tego doszło.
3. Uzasadnijcie, jeżeli to konieczne, obowiązującą zasadę jeszcze raz.
4. Przypomnijcie o negatywnej konsekwencji.
5. Dopilnujcie wykonania negatywnej konsekwencji.
6. Jeżeli inne sprawy również trzeba wyjaśnić, zróbcie to, ale wówczas, gdy konsekwencje będą już wyciągnięte.

Pamiętajmy!

Dziecko szantażuje możliwością wybuchu, gdy nauczyło się, że rodzic, aby do niego nie dopuścić, jest gotowy zrezygnować z oczekiwań lub nie doprowadzić konsekwencji do końca.

„ABC” radzenia sobie z trudnymi zachowaniami dziecka

Aby zmiana zachowania dziecka była możliwa, należy przestrzegać dwóch podstawowych zasad:

- Nie należy wzmacniać („nagradzać”) negatywnych zachowań.
  - Należy wzmacniać pozytywnie wszystkie dobre, właściwe zachowania.
1. Bardzo często negatywne zachowania są „nagradzane” przez rodziców poprzez poświęcaną wówczas

dziecku uwagę. To sprawia, że ma ono ochotę zachować się tak po raz kolejny w przyszłości – dzięki temu przez pewien czas cała uwaga rodziców skupiona jest na nim - to często ważniejsze niż fakt, że naszą intencją jest ukaranie dziecka. Dlatego też należy, jak najczęściej zauważać, doceniać i chwalić dziecko w sytuacjach, kiedy zachowuje się ono w oczekiwany przez nas sposób. Natomiast skuteczną metodą „wygaszania” niepożądanych zachowań jest odebranie dziecku uwagi w sytuacji negatywnego zachowania, jeśli tylko okoliczności na to pozwalają. Dziecko musi również odczuć negatywne konsekwencje swojego postępowania. Kary nie muszą być bardzo dotkliwe - najważniejsza jest konsekwencja w ich stosowaniu!

2. Warto na początek odpowiedzieć sobie na pytanie: „Co konkretnie dziecko robi źle?” Zamiast mówić: „Jest nie do opanowania”. Pozwoli to na określenie kilku najważniejszych negatywnych zachowań, które chcemy zmienić. Ponadto pozwoli dostrzec to wszystko, co dziecko robi dobrze - co należy wykorzystać do jak najczęstszego chwalenia!
3. Następnie przez jakiś czas obserwujmy negatywne zachowania:
  - a. ich częstotliwość, sytuacje i okoliczności, w jakich zachowania najczęściej występują,
  - b. co przeważnie poprzedza zachowanie, jakie są sygnały „ostrzegawcze”,
  - c. co następuje po zachowaniu (jak my zachowujemy się wobec dziecka).
4. Zdobytą wiedzę możemy wykorzystać, aby zmniejszyć częstotliwość zachowań w przyszłości:
  - a. unikajmy sytuacji, w których najczęściej dochodzi do wybuchu,
  - b. nauczmy się rozpoznawać sygnały ostrzegawcze i wcześniej zareagujmy,
  - c. zauważmy i zaakceptujmy uczucia dziecka, to, że ma prawo być złe, rozżalone, smutne,
  - d. pomóżmy dziecku rozładować złość i nadmiar energii w dozwolony lub możliwy do zaakceptowania sposób,
  - e. wytyczmy wyraźną granicę, określając jakie zachowania są oczekiwane, a jakie są nie do przyjęcia.
5. Nauczmy się modyfikować nasze zachowania, które podtrzymują motywację dziecka do powtarzania negatywnych zachowań w przyszłości:
  - a. stosujmy strategię „niezwracania uwagi” w czasie trwania „wybuchu”,
  - b. wyciągnijmy negatywne konsekwencje.

Warsztaty: Jak skutecznie chwalić, nagradzać i karać dziecko?

Przede wszystkim musimy pamiętać, że dzieci do prawidłowego rozwoju potrzebują jasno ustalonych i konsekwentnie przestrzeganych reguł. W ich poznawaniu pomagają dziecku pochwały i nagrody za ich przestrzeganie oraz kary, w postaci negatywnych konsekwencji niewłaściwego zachowania. Wcześniej należy jednak ustalić i zakomunikować dziecku obowiązujące zasady. Określić, jakich zachowań oczekujemy, jakich natomiast nie będziemy akceptować. **Dzieci, aby się uczyć, muszą wiedzieć co, kiedy i jak robić. Dla skuteczności stosowanych nagród i kar najważniejsza jest konsekwencja!**

POCHWAŁY

Pochwały zwiększają motywację do działania i pokonywania trudności. Jeśli coś jest zrobione choćby odrobinę lepiej niż poprzednio, to jest to powód do pochwały.

1. Uzależniaj pochwałę od zachowania.
2. Udzielaj pochwały natychmiast.
3. Wyrażaj precyzyjnie swoje uznanie, podkreślając czego dotyczy.
4. Chwal w sposób pozytywny bez posługiwania się sarkazmem.
5. Wyrażaj aprobatę nie tylko słowami lecz również uśmiechem, spojrzeniem, wyrażeniem entuzjazmu.
6. Chwaląc dziecko poklepuj je po plecach, obejmij, pocałuj.
7. Zauważ, w czym dziecko jest dobre, nie czekając z nagrodą wyłącznie na zachowanie perfekcyjne.

8. Chwal konsekwentnie, jeśli tylko zauważysz postępy w zachowaniu, do którego pragniesz dziecko zachęcić.
9. Wyrażaj się pochlebnie o dziecku w obecności innych.
10. Chwal częściej dzieci, które sprawiają problemy wychowawcze.

NAGRODY. Cechy dobrej nagrody

1. Osiągalna: jeśli coś jest nawet bardzo pożądane, ale wiemy, że się tego nie da zdobyć to przestaje nas to motywować.
2. Natychmiastowa: otrzymywana zaraz po wykonaniu zadania.
3. Niezawodna: jeśli dziecko zasłużyło na nagrodę to musi ją otrzymać.
4. Wyłączna: jeśli dziecko zasłużyło na nagrodę to nie musi się nią z nikim dzielić.
5. Raz zarobionej nagrody nie można utracić.
6. Dopasowana do wysiłku.

Przykłady nagród

1. Pochwała, podziękowanie.
2. Gwiazdki, uśmiechnięte buźki na tablicy.
3. Czas spędzony z ważnym dla dziecka dorosłym.
4. Zabawy, spacer, wyprawy.
5. Uzyskanie przywileju związanego np. z możliwością wyboru (np. miejsce spaceru).
6. Dodatkowy czas na wykonanie interesującej czynności (np. dłuższy czas na telewizję).
7. Skorzystanie z limitowanej rzeczy lub wejście w jej posiadanie.
8. Zwolnienie z wykonania jakiegoś przydzielonego dziecku obowiązku.
9. Pozwolić dziecku robić to, co najbardziej lubi i co jest zazwyczaj przez dorosłych ograniczane, a co można od czasu do czasu zaakceptować.
10. Nagrody materialne (powinny być stosowane jak najrzadziej).

KARY. Cechy dobrej kary.

Szybka, skuteczna (doprowadzona do końca), stosowalna, sprawiedliwa, stała, słuszna, sympatyczna, słowna, stanowcza, systematyczna.

Przykłady:

1. Odebranie przyjemności, przywileju.
2. Odesłanie w nudne miejsce.
3. Brak zainteresowania ze strony ważnej, dorosłej osoby (zabranie uwagi).

Zamiast karania:

1. Wskaż, w czym dziecko mogłoby ci pomóc.
2. Wyraż ostry sprzeciw (nie atakując charakteru).
3. Wyraż swoje uczucia i oczekiwania.
4. Pokaż dziecku, jak może naprawić zło.
5. Zaproponuj wybór.
6. Przejmij inicjatywę.
7. Daj dziecku odczuć konsekwencje złego zachowania.

Warsztaty: Wskazówki wychowawcze dla rodziców

1. Popatrz na trudne zachowanie dziecka jako wołanie o pomoc, a nie jako próbę zagrożenia Tobie osobiście.
2. Bądź uczciwy w wyrażaniu swoich uczuć. Mów o swojej złości, żalu, gniewie w pierwszej osobie: „Czuję złość, ponieważ...” Powiedz jednak, że jesteś zły o konkretną rzecz jaką zrobił, a nie na niego samego.
3. Zaakceptuj również to, że dziecko także przeżywa podobne uczucia w różnych sytuacjach (co nie oznacza akceptowania negatywnych zachowań z nimi związanych) i pomóż dziecku w wyrażaniu uczuć. Powiedz „Widzę, że jesteś zły/smutny. Co możemy z tym zrobić?”
4. Unikaj w kontakcie z dzieckiem zbytniej surowości i skłonności do karania – spróbuj nawiązać kontakt z prawdziwym dzieckiem, które kryje się pod przykrywką pozorów (np. tego, że nie zależy mu na twojej opinii) – rozmawiaj, pytaj o jego trudności, uczucia, potrzeby.
5. Zatoszcz się, aby dziecko wiedziało, gdzie są granice tego co wolno, a czego nie wolno. Poinformuj wyraźnie, jakie są obowiązujące reguły i zwyczaje. Rozsądne, przewidywalne, a jednak elastyczne granice są bardzo ważne, jeśli chcemy pomóc dzieciom zapanować nad ich własnymi zachowaniami.
6. Postaraj się o pozytywne podejście, tłumacząc dziecku czego się od niego oczekuje i z jakiego powodu, zamiast ciągle mówić mu, czego mu nie wolno. Pokaż również dziecku jakie ono odniesie korzyści podporządkowując się regułom.
7. Chwal dziecko za zachowania pozytywne nawet w najdrobniejszych rzeczach.
8. Pozwalaj dziecku uczestniczyć w podejmowaniu decyzji w prostych sprawach dotyczących niego samego, kiedy to tylko możliwe, to nauczy je umiejętności dokonywania wyborów i ponoszenia ich konsekwencji.
9. Wyznacz mu rolę przywódczą w sytuacjach, gdzie sukces jest pewny i pochwal je za dobrze wykonaną pracę.
10. Zachęć dziecko, aby zajęło się jakąś dyscypliną sportu, najlepiej ściśle zorganizowaną, gdzie można rozładować silne emocje, jak również rozwijać pozytywne relacje interpersonalne, a także nauczyć się przestrzegania reguł.

Warsztaty: Wybrane kompetencje terapeutyczne nauczyciela

Aktywne słuchanie - świadomy i czynny odbiór bodźców dźwiękowych docierających do nas kanałem powietrznym. Problemy i przeszkody, czyli co może utrudniać odbiór komunikatu:

1. Czynniki zewnętrzne - wszystkie dźwięki, które docierają do nas z zewnątrz i mogą utrudniać odbiór komunikatu.
2. Czynniki wewnętrzne - własne emocje i przeżycia przełożone na myśli. To także planowanie przyszłości i analizowanie przeszłości.
3. Prędkość mówienia a myślenie - mówimy z prędkością ~150-250 słów na minutę, a myślimy trzy razy szybciej. Rozmówca może więc być dla nas „za wolny” przez co przestajemy słuchać i skupiamy się na naszych umysłowych projekcjach. Ponadto, często stajemy się zamyśleni, gdy planujemy naszą odpowiedź. Tak na prawdę, gdy nie myślimy nad naszą odpowiedzią, lepiej słuchamy.
4. Pamięć - warto w wypowiedzi odnosić się do istotnych wątków użytych we wcześniejszych momentach rozmowy - rozmówca poczuje że go słuchamy i zwracamy uwagę na istotne sprawy.
5. Słuchanie siebie - przenoszenie doświadczeń naszego rozmówcy na nasze życie praktyki. Odwoływanie się do naszych własnych przeżyć, sprawi że nasza mózg zacznie skupiać się na innych funkcjach niż odbiór komunikatu.
6. Wsłuchiwanie się w wewnętrzne emocje - słuchamy nie tylko treści wypowiedzi, ale też sposobu w jaki zostanie ona nam przekazana. Komunikat werbalny stanowi jedynie 7% wartości wypowiedzi! Pozostałe składowe, to tonacja głosu oraz komunikat niewerbalny - gesty, postawy, mimika. Warto obserwować wychowanka, bo może chcieć nam przekazać zupełnie inną treść niż to, co kieruje do nas słowami.

7. Cisza - czasem lepiej chwilę pomilczeć, pozwolić rozmówcy na „nic niemówienie” tak, byśmy oboje mogli zebrać myśli i złapać oddech (szczególnie istotne przy rozmowach bardzo emocjonalnych). Pamiętaj jednak, że zbyt długie milczenie może wywołać zupełnie odwrotny efekt. Nawet w trakcie wypowiedzi drugiej osoby warto dać jej krótki komunikat - werbalny lub nie werbalny - tak, aby wiedziała że jej słuchamy.

Asertywność - czyli sztuka świadomego mówienia „nie», bez ranienia innych osób. Osoba asertywna jest konkretna i pewna siebie. Ma zachowany spokój wewnętrzny, ponieważ wie czego chce stara się do tego dążyć (lub wie czego nie chce i tego unika). Trzeba nauczyć się słuchać samego siebie, swoich potrzeb, obaw. Kiedy będziemy w stanie prowadzić dialog wewnętrzny, to dialog z otoczeniem, dialog zewnętrzny, nie będzie stanowił żadnego problemu. Ludzie będą postrzegać nas jako osoby spójne i określone.

Kreatywność - zaciekawienie światem i ludźmi sprawia, że dążymy do poznawania tego, co nowe. Kreatywne myślenie sprawia, że chcemy działać w innowacyjny, atrakcyjny (dla nas i odbiorców) sposób. Pogłębia to naszą wiedzę z zakresu innych dziedzin oraz sprawia, że mamy większą energię, wydajność i dynamikę pracy.

Rzeczowe mówienie - pamiętaj! Twoje słowa w znacznym stopniu wpływają na poczucie wartości Twoich podopiecznych. Staraj unikać się w swoich wypowiedziach oceniania, staraj się raczej zachęcić wychowanka to refleksji nad sobą - zaproś go do pracy nad samooceną. Jeśli już oceniasz, używaj głównie pozytywnych wzmocnień, a krytyka niech będzie konstruktywna i uzasadniona, tak aby dziecko wiedziało konkretnie co i dlaczego należy zmienić. Zadając pytanie zbuduj je w taki sposób, by skłonić rozmówcę do refleksji, nakierować go na pewne działania. Posługuj się feedbackiem - informacją zwrotną.

Jak posługiwać się feedbackiem?

1. „Czuję się (...), kiedy Ty (...)”.
2. Zwracamy uwagę na własne odczucia - mówimy z perspektywy „ja”.
3. Opisz konkretne zachowanie, do którego się odnosisz.
4. Unikaj zwrotów typu „Tak ale”, „Ty zawsze”, „Potem”.

Bibliografia

1. *Dzieci o specjalnych potrzebach komunikacyjnych: diagnoza, edukacja, terapia*, red. nauk. Barbara Winczura. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2013
2. *Moje dziecko w przedszkolu i szkole: poradnik dla rodziców uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Katarzyna Leśniewska, Ewa Puchała. Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, 2011
3. *O poznawaniu siebie i świata przez dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, pod red. Władysławy Pileckiej, Karola Bidzińskiego, Małgorzaty Pietrzakiewicz. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, 2008
4. *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi : materiały szkoleniowe. Cz. 1*, [aut. Emilia Wojdyła et al.]. Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, 2010
5. *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi : materiały szkoleniowe. Cz. 2*, [Barbara Trochimiak et al.]. Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, 2010
6. *Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży : praca zespołu nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem w przedszkolach, szkołach i placówkach*, [Katarzyna Leśniewska, Ewa Puchała, Lilianna Zaremba]. Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, 2011
7. *Specjalne potrzeby edukacyjne : wskazówki dla nauczycieli*, Jenny Thompson; przekł. Jolanta Bartosik. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, cop. 2013
8. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Notatki

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

Praca z uczniem/przedszkolakiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Wspieranie pracy
wychowawców klas**

Zeszyt numer

10

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

**Zeszyt numer 10
Wspieranie pracy
wychowawców klas**

Lubań, 2015

Spis treści

Wspieranie pracy wychowawców klas	5
Cele	5
Wychowawca - osobowość i umiejętności	5
Cechy dobrego wychowawcy	6
Predyspozycje wychowawcy	6
Zadania i obowiązki wychowawcy	6
Rola wychowawcy	7
Obowiązki wychowawcy	7
Komunikacja interpersonalna w pracy wychowawcy	8
Proces komunikacji	8
Rodzaje komunikacji	8
Trudności w komunikacji	9
Warunki dobrej komunikacji	10
Informacja zwrotna	10
Warsztaty: Konstrukcja komunikatu „ja” - przykład 1	11
Warsztaty: Konstrukcja komunikatu „ja” - przykład 2	11
Cztery poziomy komunikacji (Schulz von Thuna 1981)	12
Warsztaty: Przykładowy scenariusz zajęć wychowawczych. Komunikacja interpersonalna - sztuka porozumiewania się	12
Warsztaty: Przykładowe ćwiczenia	14
Budowanie autorytetu wychowawcy	15
Miarą autorytetu nauczycieli jest postawa uczniów wobec nich	16
Jak nie tracić autorytetu w sytuacjach trudnych?	16
Rady dla nauczyciela budującego swój autorytet	17
Współpraca z rodzicami	18
Proste rady	18
Jak rozmawiać z rodzicami uczniów	19
Warsztaty: Przykładowy scenariusz rozmowy z rodzicami ucznia sprawiającego trudności wychowawcze i dydaktyczne	19
Organizacja warsztatu pracy wychowawcy	20
Warsztat pracy nauczyciela	20
Dokumentacja planistyczno-organizacyjna	21
Coaching	21
Bibliografia	22

10

Wspieranie pracy wychowawców klas

Wspieranie pracy wychowawców klas

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład zbudowanie kompleksowego wsparcia dla wychowawców, aby w maksymalnym stopniu osiągnęli zaplanowane efekty wychowawcze; poprawa funkcjonowania klas i pojedynczych uczniów w sferze wychowawczej oraz lepsza współpraca wychowawcy z uczniami, rodzicami.

Cele szczegółowe:

- zwiększenie świadomości nauczycieli, wychowawców i specjalistów (Jaką rolę wychowawczą w życiu ucznia spełnia środowisko szkolne oraz oni sami jako osoby znaczące?);
- zapoznanie nauczycieli z metodami rozpoznawania potrzeb wychowawczych uczniów oraz z zasadami planowania i monitorowania oddziaływań wychowawczych;
- zwiększenie kompetencji komunikacyjnych nauczycieli oraz ich umiejętności zawodowych w zakresie pracy wychowawczej;
- wypracowanie systemu współpracy w zespole nauczycieli – wychowawców klas oraz opracowanie przydatnych dokumentów (np. procedury interwencji wychowawczych, katalogu nagród i kar/konsekwencji, zestawu norm/zasad szkolnych, regulaminu dyżurów nauczycieli).

Wychowawca - osobowość i umiejętności

Wychowawca, to ten kto wychowuje dziecko, wpływa na ukształtowanie jego osobowości, to nauczyciel opiekujący się jedną klasą w szkole (Słownik Języka Polskiego, 1996)

Wychowanie to całokształt zabiegów mających na celu ukształtowanie człowieka pod względem fizycz-

nym, moralnym i umysłowym (Słownik Języka Polskiego, 1996); celowy i zamierzony wpływ środowiska na dziecko (Encyklopedia Zdrowia Dziecka, 1986); całością oddziaływań rodziców, wychowawców i środowiska na rozwój dzieci i młodzieży. Obejmuje ono określone wpływy i oddziaływania na fizyczny, umysłowy, moralny i estetyczny rozwój dzieci i młodzieży (Encyklopedia dla Pielęgniarek, 1990).

Jeżeli zgadzasz się pełnić funkcję wychowawcy klasy, musisz być świadomy roli, odpowiedzialności i obowiązków, jakie cię czekają.

Jeśli masz obawy, powiedz o nich głośno, a jeśli nie czujesz się dobrze w tej roli zrezygnuj. Nie możesz być wychowawcą z przymusu, bo klasa od razu to wyczuje.

10 Cechy dobrego wychowawcy

Wychowawcę, tak jak innych pracowników, powinny cechować:

- a) kompetencja,
- b) odpowiedzialność,
- c) punktualność,
- d) wysoka kultura osobista,
- e) umiejętność współpracy itd.

Nauczyciel-wychowawca, ponieważ wykonuje szczególną pracę z dziećmi i ma ogromny wpływ na ich osobowość, powinien być:

- tolerancyjny,
- wyrozumiały,
- cierpliwy,
- konsekwentny,
- sprawiedliwy,
- pełen empatii.

Taka postawa pozwoli zbliżyć się do młodzieży. Wychowawca powinien ściśle współpracować z rodzicami. Musi robić to umiejętnie, bo dotyczy wyjątkowo delikatnej i najważniejszej sfery ich uczuć. Wskazane są tu umiejętności interpersonalne, łatwa komunikacja, duża odporność na stres.

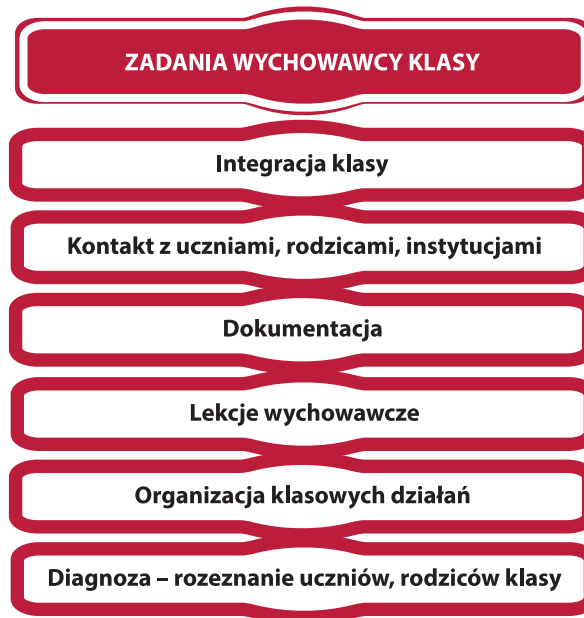
Predyspozycje wychowawcy

- **takt** - nie ranić wychowanka zbyt brutalną ingerencją w jego życie;
- **życzliwość** - rozumiana jako wiara w pierwotną dobroć;
- **wyrozumiałość** - pozwolenie na naukę na własnych błędach i dawanie szansy od nowa;
- **konsekwencja w działaniu** - dążenie do rozwijania osobowości dziecka i osiągania wyznaczonych celów wychowawczych;
- **poczucie odpowiedzialności** - świadomość bycia moderatorem każdego indywidualnego życia;
- **zrównoważenie psychiczne** - świadomość własnych konfliktów wewnętrznych, tak aby nie wpływały na jakość pracy;
- **łatwość nawiązywania kontaktów** - towarzyskość, otwartość na drugiego człowieka, czerpanie satysfakcji z przebywania wśród ludzi;
- **zdolność przejmowania się losem dzieci** - empatia, wyczulenie na krzywdę;
- **pogodne usposobienie** - ciepło wewnętrzne, radość, humor, optymizm;
- **zainteresowanie dzieckiem** - pajdocentryzm, „dziecko ojcem człowieka dorosłego” (Freud).

Zadania i obowiązki wychowawcy

Wychowawca klasy to nauczyciel odpowiedzialny za koordynację i prowadzenie pracy wychowawczej w powierzonej mu klasie.

Do jego zadań należą:

Rola wychowawcy

- integrator;
- komunikator;
- diagnosta;
- dydaktyk;
- terapeuta;
- organizator.

Obowiązki wychowawcy

- a) otaczanie indywidualną opieką wychowawczą każdego ze swoich wychowanków,
- b) planowanie i organizowanie wspólnie z uczniami i rodzicami różnych form życia zespołowego, rozwijających jednostki i integrujących zespół klasowy,
- c) ustalanie treści i formy zajęć tematycznych na godzinie do swojej dyspozycji,
- d) współdziałanie z nauczycielami uczącymi w jego oddziale, uzgadnianie z nimi i koordynowanie ich działań wychowawczych wobec ogółu uczniów, a także wobec tych, którym potrzebna jest indywidualna opieka,
- e) współpraca z pedagogiem i psychologiem szkolnym, ustalanie sposobów zapobiegania trudnościom wychowawczym,
- f) utrzymywanie systematycznego kontaktu z rodzicami uczniów, udzielanie informacji, porad, wskazówek ułatwiających rozwiązywanie problemów dzieci,
- g) przekazywanie rodzicom informacji o sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów, wymaganiach edukacyjnych i kryteriach oceniania z przedmiotów i zachowania
- h) organizowanie zebrań i dni otwartych, w miarę potrzeb prowadzenie indywidualnych rozmów z rodzicami,
- i) włączanie rodziców w sprawy klasy i szkoły,
- j) rozpoznawanie warunków życia i nauki swoich wychowanków,
- k) otaczanie opieką dzieci specjalnej troski,
- l) organizowanie życia kulturalnego klasy,
- m) dokonywanie systematycznej oceny sytuacji wychowawczej w klasie, przedkładanie sprawozdań z postępów klasy na posiedzeniach rady pedagogicznej,
- n) systematyczne i terminowe prowadzenie dokumentacji klasy,
- o) pełnienie roli mediatora w rozstrzyganiu wszelkich kwestii spornych dotyczących wychowanków,
- p) odpowiedzialność za wyposażenie i estetykę powierzonej mu izby lekcyjnej.

Jak więc widać, katalog zadań wychowawcy jest niezwykle obszerny. Aby wywiązać się z nich należycie, wychowawca powinien dobrze poznać każde „poszczególne” dziecko w klasie. Poznanie to dotyczy sytuacji domowej, zdrowotnej, społecznej i wielu innych. To dopiero stanowi punkt wyjścia do właściwej pracy wychowawcy.

Komunikacja interpersonalna w pracy wychowawcy

Większość konfliktów, nieporozumień nie wynika ze złej woli. Są one zazwyczaj efektem nieumiejętności skutecznego porozumiewania się.

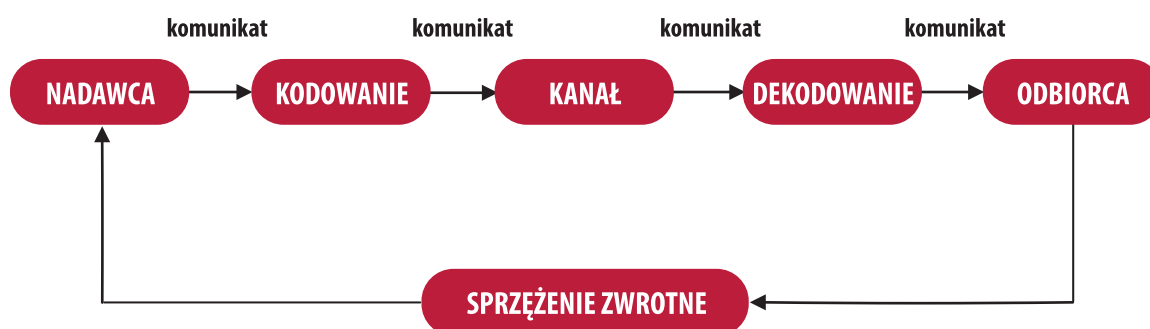
10 Co to jest komunikacja?

Człowiek ze swej natury jest istotą „stadną”. Żyje on we wspólnocie z innymi i potrzebuje innych ludzi. Komunikacja to nic innego jak wymiana informacji między żywymi istotami.

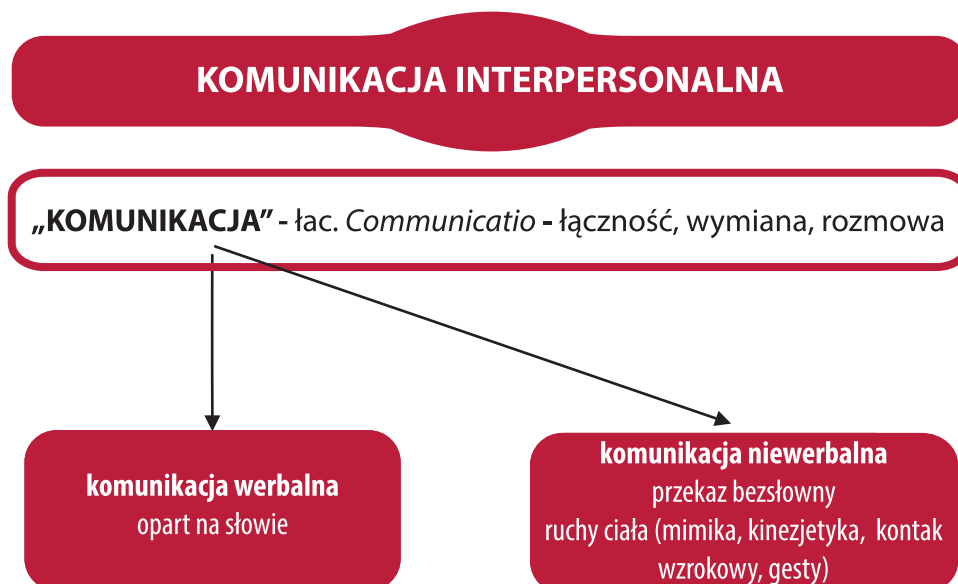
Proces komunikacji

Do zaistnienia procesu komunikacji konieczne jest wystąpienie 7 zasadniczych elementów:

- źródła – nadawcy komunikatu;
- kodowania – przekształcenia w symboliczną postać;
- komunikatu – zakodowana wiadomość;
- kanał – środek przekazu (komunikacja ustna, pisemna, wizualna);
- dekodowanie – przełożenie komunikatu na zrozumiałą formę;
- odbiorca – adresat komunikatu;
- sprzężenie zwrotne – informacja zwrotna o zrozumieniu przekazu.

Rodzaje komunikacji

Komunikacja niewerbalna może wyrażać się poprzez:

- Kontakt wzrokowy
- Twarz, mimika
- Gestykulacja i postawa ciała
- Odległość i dystans
- Właściwości głosu i mowy

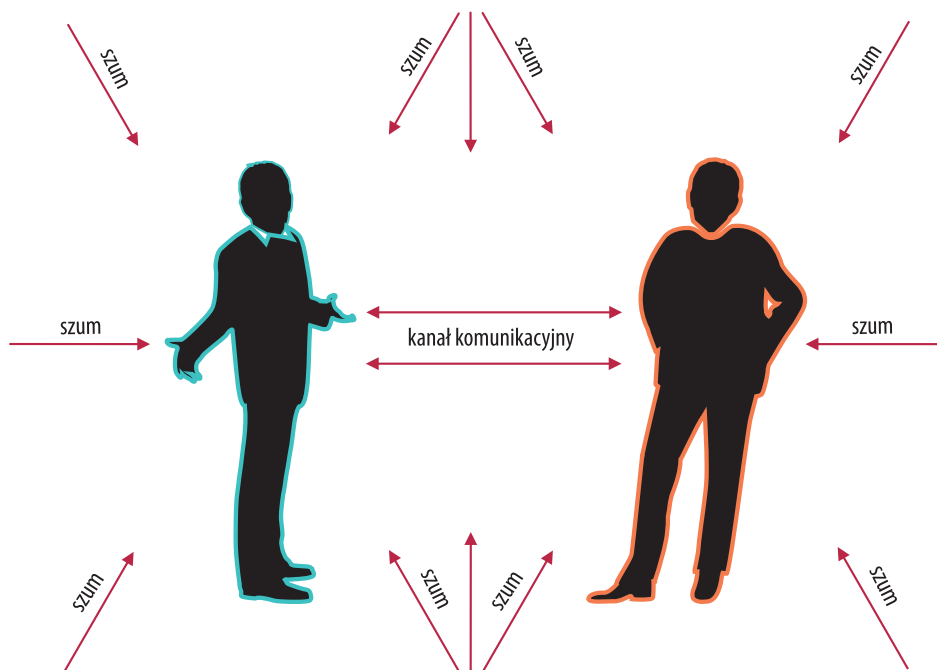
Mimo iż przekaz werbalny stanowi zaledwie 7% i w przeciwieństwie do niewerbalnego odbywa się na poziomie świadomym, to nie jest on wolny od błędów.

Trudności w komunikacji

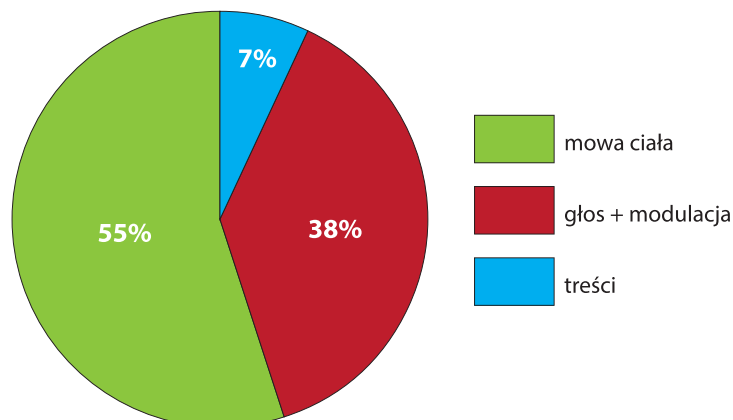
Dlaczego tak często mówiąc do siebie nie rozumiemy się nawzajem?

Istnieje luka komunikacyjna, w której to, co słyszy słuchacz, nie odpowiada zamierzonemu przekazowi mówcy, odbiorca rozumie informację inaczej, niż było to zamierzone przez nadawcę.

Nie zawsze komunikujemy to, co mamy na myśli. W związku z czym wiele czasu spędzamy na wyjaśnianiu wynikających z tego nieporozumień. Niepowodzenia komunikacji, które biorą się z rozbieżności między tym, co nadawca miał na myśli, a tym, co odbiorca myśli, że nadawca miał na myśli, zwykle nie są spowodowane użyciem słów, form gramatycznych, niesprawnością werbalną. Przyczyną ich są raczej emocjonalne i społeczne źródła szumów.

KOMUNIKACJA WERBALNA I NIEWERBALNA KANAŁY KOMUNIKACJI

Warunki dobrej komunikacji

- dobra wola nadawcy i odbiorcy;
- właściwe nastawienie;
- odpowiedni czas;
- bez pośpiechu;
- odpowiednie okoliczności;
- miejsce, czynniki zewnętrzne (cisza, ciepło, przytulnie, właściwa odległość);
- odpowiednie możliwości fizyczne (obie strony słyszą, widzą, rozumieją się nawzajem);
- podobne doświadczenia i właściwy poziom intelektualny;
- spójność komunikatów werbalnych i niewerbalnych;
- kontakt wzrokowy;
- koncentracja na rozmówcy;
- gotowość do podjęcia komunikacji;
- właściwa postawa ciała – otwarta;
- życzliwy, ciepły ton głosu;
- mimika twarzy – życzliwy wyraz twarzy.

Wyrażanie emocji – inteligencja emocjonalna:

- znajomość emocji;
- umiejętność nazywania własnych emocji/uczuć;
- umiejętność nazywania emocji/uczuć rozmówcy;
- umiejętność zarządzania emocjami innych.

Empatyczne techniki komunikacyjne:

- parafraza;
- klaryfikacja;
- odzwierciedlenie.

Informacja zwrotna

Zanim zaczniemy posługiwać się szkolnym systemem IZ – model 6 kroków:

- poinformuj o warunkach (oczekiwaniach);
- zastanów się, o których z nich chcesz mówić;
- powiedz (pracuj tylko na faktach – nie oceniaj osoby);
- daj ujść emocjom swojemu rozmówcy;
- zapytaj, czy rozmówca chce coś dodać;
- uzgodnijcie rozwiązanie (plan) akceptowalny dla obu stron.

INFORMACJA ZWROTNA - MODEL KANAPKI

- informacja dobra;
- informacja niekorzystna (właściwa);
- informacja dobra (rozwiązanie).

INFORMACJA ZWROTNA – MODEL FUKO

- fakty;
- uczucia/emocje;
- konsekwencje;
- oczekiwania

Komunikat typu „ja” – IZ dla ucznia

Technika asertywności, która jest „nieraniącą formą”:

1. Wyrażenia naszych emocji związanych z zachowaniem drugiej osoby.
2. Poinformowania, jakie konsekwencje wywołuje zachowanie drugiej osoby.
3. Zaangażowania drugiej osoby w poszukiwanie rozwiązania.

Warsztaty: Konstrukcja komunikatu „ja” - przykład 1

Ja czuję.....

Kiedy ty.....

(opis zachowania)

Bo ja.....

(konsekwencje Twojego zachowani)

Oczekuję.....

(opis zachowania, sytuacji)

Bo następnym razem.....

(opis konsekwencji)

Warsztaty: Konstrukcja komunikatu „ja” - przykład 2

Mówimy o naszych uczuciach wywołanych zachowaniem drugiej osoby w danej chwili.

Wskazujemy zachowanie osoby, które wywołało w nas emocję.

Pokazujemy, do jakich konsekwencji dla nas to zachowanie prowadzi.

Czego związku z tym oczekujemy od drugiej osoby.

I jakie będą konsekwencje, jeśli ta osoba, tego nie zrobi.

Informuje o naszym przeżywaniu sytuacji, o tym, co nas w niej poruszyło, bez obwiniania drugiej strony, nie tracąc twarzy i nie broniąc się niepotrzebnie.

NADAWANIE KOMUNIKATU „JA” - ĆWICZENIE

CEL:

Ćwiczenie umiejętności nadawania komunikatu „Ja”

POMOCE:

Karta ćwiczeń.

Sytuacja	Komunikat „Ty”	Komunikat „Ja”
Twój chłopak nie odzywa się do Ciebie od tygodnia.	Powiedz o co Ci chodzi.	
Jesteście na weselu a Twój partner chce wcześniej wyjść, bo nie lubi takich imprez.	Ty to zawsze coś takiego wymyślisz.	
Dyrektor zarzuca Ci, że nie wywiązałeś się z obowiązków, a to nie prawda.	Dlaczego wszystko co złe widzi Pan tylko u mnie?	
Koleżanka bez Twojej wiedzy przeczytała list od Twojego byłego chłopaka, który zostawiłaś na biurku.	Jesteś wredna. Nie chcę z tobą rozmawiać.	

PRZEBIEG:

Uczniowie w grupach zastanawiają się nad przekształceniem komunikatu „Ty” na komunikat „Ja”. Następnie prezentują swoje propozycje i rozmawiają na ten temat.

OMÓWIENIE

- Czy często nadajemy komunikat „Ja”?
- Czy łatwiejszy jest komunikat „Ja” czy komunikat „Ty”?
- Od czego to zależy?

Cztery poziomy komunikacji (Schulz von Thuna 1981)

Komunikacja składa się z czterech aspektów:

- Aspekt rzeczowy - o czym informuję;
- Samootwarcie (autoprezentacja) - co mówię o sobie;
- Wzajemnych związków - co sędzę o tobie, jakie mamy wzajemne powiązania;
- Apel - do czego chciałbym ciebie zachęcić, nakłonić, o co chciałbym poprosić.

Cztery poziomy komunikacji (Schulz von Thuna 1981) - przykład

„Spóźniasz się na konferencje. Dyrektor spogląda na zegarek i mówi: Jest już 14.15.”

Cztery strony **nadawcy**:

- **Płaszczyzna rzeczowa:** Jest 14.15;
- **Autoprezentacja:** Denerwuje się z powodu pańskiego opóźnienia;
- **Wzajemne związki:** Ja, jako dyrektor, jestem zawiedziony pańskim postępowaniem;
- **Apel:** Proszę się nie spóźniać.

Interpretacja odbiorcy - wariant 1

- **Płaszczyzna rzeczowa:** Jest 14.15;
- **Autoprezentacja:** Punktualność ma dla mnie ogromną wartość;
- **Wzajemne związki:** Jest pan osobą nieodpowiedzialną;
- **Apel:** Proszę się nie spóźniać.

Interpretacja odbiorcy - wariant 2

- **Apel:** Jest 14.15;
- **Wzajemne związki:** Pańskie zdenerwowanie nic mnie nie obchodzi;
- **Autoprezentacja:** Nic na to nie poradzę, że jest pan zawiedziony;
- **Płaszczyzna rzeczowa:** Niech Pan nie będzie taki drobiazgowy!

Warsztaty: Przykładowy scenariusz zajęć wychowawczych. Komunikacja interpersonalna - sztuka porozumiewania się

Cele:

- a) poznanie czynników, zachowań ułatwiających porozumiewanie się,
- b) kształtowanie umiejętności konstruktywnego porozumiewania się z innymi,
- c) uświadomienie roli aktywnego słuchania w procesie porozumiewania się,
- d) budowanie pozytywnych komunikatów,
- e) poznawanie barier komunikacyjnych i ich wpływu na proces porozumiewania się,
- f) uświadamianie znaczenia niewerbalnego porozumiewania się.

Metody i formy pracy:

- mini wykład, „burza mózgów”, praca w grupach, praca indywidualna, uzupełnianie zdań, rundka.

Pomoce:

- karta pracy;
- karteczki z wypisanymi nazwami uczuć;
- karteczki z wypisanymi tytułami książek, filmów, nazwiskami słynnych ludzi, przysłowiami;

- „Ściągawka z komunikacji” czyli „Zasady skutecznego komunikowania się”;
- ksero dla każdego ucznia.

Czas trwania zajęć: 90 minut

Przebieg zajęć:

1. Ćwiczenia integrujące. Rozmowa o uczuciach. Zadaniem każdego ucznia jest dokończenie rozpoczętych przez nauczyciela zdań:
  - *Dzisiaj odczuwam ...* (zadowolenie, radość, spokój, ulgę, dumę, szczęście).
  - *Wiem (lub nie wiem), dlaczego tak się czuję ...* Przykładowe wypowiedzi: *Dzisiaj czuję się szczęśliwa, ponieważ rodzice zabierają mnie ze sobą na wycieczkę.*
  - *Dzisiaj czuję się zdenerwowana, gdyż piszemy klasówkę z matematyki.*
  - *Dzisiaj odczuwam niepokój i obawę, gdyż....*
  - *Dzisiaj odczuwam akceptację (życzliwość), gdyż....*
  - *Dzisiaj odczuwam zakłopotanie (zażenowanie), gdyż....*

2. **Ustalenie zasad** pracy oraz reguł obowiązujących podczas spotkania.

Zasady pracy:

- Każdy ma prawo do własnego sądu i wyrażania swych myśli.
  - Nikt nie krytykuje i nie wyśmiewa kolegów ani ich wypowiedzi.
  - Nie przeszkadzamy sobie.
  - Okazujemy sobie nawzajem szacunek.
3. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat zajęć, stara się zbudować atmosferę zainteresowania.
  4. Nauczyciel przypina w widocznym miejscu arkusz papieru z napisem KOMUNIKACJA, prosi uczniów o podanie synonimów i skojarzeń do tego słowa – ich lista powstaje na tablicy. „Komunikacja” oznacza porozumiewanie się, przekazywanie myśli, udzielanie wiadomości, łączność, wymianę, rozmowę.
  5. **Definiowanie** pojęcia komunikacji.
  6. **Mini wykład** na temat porozumiewania się, wprowadzenie pojęcia komunikacja werbalna i komunikacja niewerbalna.
  7. Ćwiczenie „Odgadnij tytuł”. Przy pomocy gestów, mimiki itp., lecz bez pomocy słów, uczniowie „odgrywają” tytuły książek, filmów, programów telewizyjnych, nazwiska słynnych ludzi, przysłowia. Reszta grupy odgaduje, o co chodzi. Omówienie ćwiczenia.
  8. Praca indywidualna - losowanie uczuć, prezentacja na forum, odgadywanie przez innych. Omówienie ćwiczenia - wniosek: komunikacja niewerbalna jest wieloznaczna, niejednoznaczna i nieprecyzyjna.
  9. Praca w grupach: Co służy dobrej rozmowie? Przypomnienie dobrej rozmowy, odwołanie się do doświadczeń uczniów.
  10. Nauczyciel wspólnie z uczniami przygotowuje listę cech dobrej rozmowy, uwzględniając cechy dobrego słuchacza.

Wprowadzenie terminu **aktywne słuchanie:**

- a. wyrażenie zainteresowania poprzez zwrócenie się do mówiącego, zachęcanie do kontynuowania wypowiedzi,
- b. utrzymanie kontaktu wzrokowego ze swoim rozmówcą (nie patrzymy bez przerwy, ale przez większość czasu),
- c. pozwolenie drugiej osobie wypowiedzieć się w pełni, prowokowanie tej osoby, aby wyrażała swoje uczucia, aby swobodnie wypowiadała się,
- d. przekazywanie drugiej osobie informacji, że chcemy ją wysłuchać, zrozumieć oraz, że ją akceptujemy,
- e. słuchając nie udzielamy rad, pozwalamy osobie mówiącej na samodzielne odszukanie rozwiązań dla jej problemów,
- f. nieprzeszkadzanie i nierozpraszenie mówcy,
- g. delikatne zachęcanie mówiącego poprzez wyrażanie na bieżąco swoich odczuć,

- h. dopytywanie o szczegóły i dodatkowe informacje (robimy to z umiarem, delikatnie,
- i. należy uważać, aby zadawanie pytań nie zmieniało się w wypytywanie),
- j. powstrzymywanie się od wyrażania własnej opinii czy dezaprobaty,
- k. okazujemy cierpliwość oraz akceptujemy chwile ciszy, pauzy, które służą rozmówcy do znalezienia odpowiednich określeń,
- l. milczące skupienie.

11. Rozmowa na temat ważności aktywnego słuchania.

12. Ćwiczenie aktywnego słuchania. Dobra rozmowa - przeprowadź dobrą rozmowę, uwzględniając cechy dobrego słuchacza. Uczniowie dobierają się parami, dzielą się na osobę A i B. Osoba A opowiada przez 3 minuty o swoich ulubionych wakacjach. Osoba B ma uważnie słuchać. Po 3 minutach następuje zamiana.

13. **Komunikat typu „ja”** - przykłady i omówienie.

Komunikat typu „ja” polega na tym, że mówimy o swoich uczuciach (potrzebach) wywołanych zachowaniem drugiej osoby, biorąc jednocześnie odpowiedzialność za te uczucia. Ważne jest, abyśmy mówili rzeczywiście o swoich odczuciach, bez obwiniania i oceniania innych. Najistotniejsza w komunikatach typu „ja” jest świadomość, że informujemy, jaki skutek wywiera na nas określone zachowanie i jak wpływa na nasze uczucia.

Komunikat typu „ja” jest takim sposobem udzielenia informacji zwrotnej, który pozwala nam wyrazić swoje myśli, uczucia, oczekiwania w takiej formie, która nie obraża i szanuje osobę, do której mówimy.

Komunikat typu „ja” można przedstawić za pomocą następującego schematu:

- **co ja czuję ...** (mogę poinformować o swoich uczuciach, myślach, oczekiwaniach);
- **kiedy ty ...** (obiektywny opis wydarzeń lub faktów);
- **co to dla mnie znaczy , co powoduje...**

Przykład:

„Przeszkadza mi, kiedy spóźniasz się po raz kolejny pół godziny, co dezorganizuje moje zaplanowane obowiązki i mnie złości”.

14. Praca indywidualna - nauczyciel rozdaje karty pracy (załącznik 2)

Zadaniem uczniów jest:

- odszukać komunikaty typu „ja”;
- do opisanych sytuacji utworzyć komunikaty typu „ja”.

15. Uczniowie prezentują swoje odpowiedzi. Omówienie ćwiczenia.

16. **Bariery komunikacyjne** - praca w grupach (uczniowie przypominają sobie własne doświadczenia, kiedy im się źle rozmawiało). Robią listę zachowań, które im nie służyły. *Przedstawiciele każdej z grup prezentują swoje odpowiedzi, tworząc w ten sposób wspólną listę zachowań niepożądanych.*

17. Nauczyciel podsumowuje zajęcia i rozdaje uczniom przygotowany materiał: „Ściągawkę z komunikacji” mówiącą o zasadach skutecznego komunikowania się.

18. Runda kończąca. Uczestnicy wypowiadają się na temat wrażeń z zajęć: „Dzisiaj na zajęciach najbardziej podobało mi się ...”

Warsztaty: Przykładowe ćwiczenia

ZWIERCIADŁO DUSZY

CEL:

Doskonalenie umiejętności komunikowania i odczytywania sygnałów niewerbalnych.

MATERIAŁY:

Kartki z nazwami uczuć.

PRZEBIEG:

Grupę dzielimy na 3-4 zespoły. Każdy zespół otrzymuje po kilka kartek z nazwami uczuć. Cała grupa zastawia się, a potem przedstawia pantomimicznie dane uczucie. Reszta zgaduje, o co chodzi.

OMÓWIENIE:

1. Jak wygląda twarz osoby zdziwionej, zdenerwowanej, smutnej i przerażonej?
2. Co się dzieje z rękami osoby zrozpaczonej lub szczęśliwej?

KARTY Z NAZWAMI UCZUĆ:

IRYTACJA	WSTYD
UKOJENIE	GNIEW
SZCZĘŚCIE	ENTUZJAZM
SPEŁNIENIE	ZAURCZENIE
STRACH	ROZPACZ
WROGOŚĆ	ONIEŚMILENIE

KALAMBURY

CEL:

Uświadomienie znaczenia niewerbalnego porozumiewania się.

MATERIAŁY:

Niepotrzebne.

PRZEBIEG:

Za pomocą gestów i mimiki, lecz bez pomocy słów, uczestnicy „odgrywają” tytuły książek, filmów, programów TV lub przysłowia czy powiedzenia. Reszta grupy odgaduje.

OMÓWIENIE:

Jakie zachowania przedstawiających ułatwiały odgadnięcie tytułu, a jakie utrudniały.

POSŁUCHAJ, CO CI POWIEM

CEL:

Rozwijanie i ćwiczenie umiejętności aktywnego słuchania.

MATERIAŁY:

Kartki i długopisy.

PRZEBIEG:

Grupa dzieli się w pary. Uczestnicy uważnie słuchają swoich partnerów, a następnie przedstawiają ich innym. Pary grupuje się w zespoły (6-12 osób) i przedstawia swoich partnerów (rodzina, zainteresowania, miejsce zamieszkania, przyjaciele, zwierzęta domowe).

OMÓWIENIE:

1. Gdybyście nie musieli później przedstawić koleżanki/kolegi czy słuchalibyście uważnie?
2. Czy zadawaliście dużo pytań?
3. Czy przypominacie sobie sytuację, w której myśleliście o tym, co powiedzieć i nie słuchaliście tego, co do was mówiono?

Budowanie autorytetu wychowawcy

Na budowanie autorytetu nauczyciela i wychowawcy składa się wiele czynników – ukończenie studiów pedagogicznych nie zapewnia posiadania autorytetu u uczniów, z którymi się pracuje. Do tego, aby być

autorytetem dla podopiecznych, trzeba samodzielnie doprowadzić – często wytężoną własną pracą, a także poprzez podejmowanie wielu działań związanych z procesem wychowania.

Autorytet zależy od:

- **Doświadczenia** – codzienna praca w szkole wzbogaca zasób umiejętności wychowawczych oraz repertuar podejmowanych działań.
- **Pełnionej roli** – inne działania podejmuje wychowawca klasy, inne nauczyciel przedmiotowy. Uczeń doskonale orientuje się w pozycji danego pracownika pedagogicznego, wie, jakie działania może on podjąć, z jakimi spotka się konsekwencjami (karami, czy nagrodami).
- **Sympatii dla ucznia** – więcej można osiągnąć z uczniem, jeśli czuje on akceptację i zainteresowanie ze strony nauczyciela. Najczęściej uczniowie źle się zachowują przy nauczycielach, których nie lubią i przez tych nauczycieli są też najczęściej nie lubiani.
- **Atrakcyjności własnej oraz prowadzonych przez siebie zajęć** – nauczyciel, który ma dużo do zaoferowania i ciekawie organizuje zajęcia, cieszy się wyraźnie większym, od pozostałych nauczycieli, autorytetem.
- **Uczestniczenia w wydarzeniach ważnych dla ucznia** – gdy wychowawca lub inny nauczyciel jest zainteresowany losem ucznia, wraz z nim przeżywa dobre i złe chwile, okazuje zrozumienie dla sytuacji rodzinnej i losowej wychowanka, wtedy jego autorytet wzrasta. Staje się on dla ucznia osobą ważną, której można powierzyć własne porażki i sukcesy.
- **Czynników osobowościowych** – osobom dominującym łatwiej jest zbudować autorytet niż uległym. Nauczyciel, który sam ze sobą ma problemy, nie będzie nigdy w stanie dobrze oddziaływać wychowawczo.
- **Sposobów oddziaływania wychowawczego** – w stosunku do grupy i indywidualnych uczniów.

O autentycznym autorytecie nauczyciela – wychowawcy możemy mówić, gdy:

- Prezentowane przez nauczyciela - wychowawcę społecznie akceptowane cele i wartości uczeń dobrowolnie przyjmuje za swoje.
- Podporządkowanie nauczycielowi nie wynika z jego władzy, dominacji, lecz uznania, zaufania i podziwu.

Miarą autorytetu nauczycieli jest postawa uczniów wobec nich

Budowanie autorytetu to:

- Tworzenie w świadomości ucznia pozytywnych sądów i przekonań na temat danej osoby, np. jest mądry, dużo wie, można na nim polegać, nie zawiedzie, potrafi rozwiązywać trudne zadania, zna się na literaturze jak nikt itp.
- Kształtowanie u ucznia wobec tej osoby emocji o pozytywnym zabarwieniu, np. podziwu, zainteresowania, szacunku.

Budowaniu własnego autorytetu sprzyjają następujące działania wychowawcze:

1. Jasne przekazywanie norm.
2. Brak akceptacji dla zachowań agresywnych.
3. Sprawiedliwość.
4. Pozytywne wzmocnienia.
5. Modelowanie pozytywnych zachowań.
6. Cierpliwość.
7. Skuteczność.

Jak nie tracić autorytetu w sytuacjach trudnych?

Wiele sytuacji szkolnych sprawia, że nauczyciel może mieć poczucie utraty autorytetu.

Dzieje się tak np. wówczas, gdy uczeń odmówi wykonania polecenia, niegrzecznie się odezwie, nie respektuje ustalonych, ważnych dla nauczyciela i grupy zasad itp. W takich sytuacjach zanim podejmiemy

odpowiednie kroki, warto zwrócić uwagę na kilka spraw i zadać sobie kilka pytań pozwalających lepiej ocenić sytuację i konsekwencje własnych działań.

O co tak naprawdę chodzi?

Czy to, co uczeń robi, jest rzeczywiście skierowane przeciwko nauczycielowi, czy też głównym „odbiorcą” ma być publiczność, tj. grupa rówieśnicza. Być może ważniejsze dla dziecka w danym momencie jest zachowanie twarzy wobec rówieśników, niż narażenie się na niezadowolenie, czy sankcje ze strony dorosłych. Mniejszym złem może być dla niego gniew, czy złość nauczyciela, niż pokazanie grupie rówieśniczej własnej słabości, niekompetencji. Może się też zdarzyć, że okazanie niesubordynacji, przeciwstawienie się woli nauczyciela kreuje ucznia w oczach rówieśników na bohatera – „Inni na to się nie zdobyli, tylko on miał tyle odwagi”. Takie zachowanie, choć bardzo trudne dla nauczyciela, jest adresowane głównie do kolegów. Nauczyciel jest tu jedynie „narzędziem” pozwalającym na zaprezentowanie się w określony sposób grupie rówieśniczej.

Nieporozumienie wynikać może bowiem z braku informacji lub różnej jej interpretacji.

Być może udzielenie dodatkowych wyjaśnień, jasne i precyzyjne, a przy tym przyjazne przedstawienie własnych oczekiwań i ich uzasadnienie sprawi, że zachowanie dziecka zmieni się.

Dlaczego uczeń prezentuje zachowanie narażające na szwank autorytet nauczyciela?

Być może wynika to z podejmowanych przez niego gier interpersonalnych. Warto takie gry rozpoznać i nie dać się w nie uwikłać. Może próbuje „odegrać się” za jakieś prawdziwe lub domniemane wcześniejsze krzywdy, których doznał od tego właśnie nauczyciela lub innego dorosłego.

Jak zdiagnozować można dziecko, które postawiło nas w kłopotliwej sytuacji?

Czy przypadkiem nie prezentuje ono zaburzonego zachowania? Jeśli odpowiedź jest twierdząca, postępowanie dziecka, subiektywnie odbierane przez nauczyciela, jako zagrażające autorytetowi, winno być interpretowane w innych kategoriach. Sądzić możemy, że uruchomiły się w dziecku zachowania słabo przezeń kontrolowane.

Rady dla nauczyciela budującego swój autorytet

- 1.** Pamiętaj, że fakt bycia nauczycielem nie gwarantuje ci tego, że będziesz dla uczniów autorytetem. Musisz na to zapracować!
- 2.** Zawsze traktuj uczniów z należyтым szacunkiem – niezależnie od ich wieku. Nie poniżaj, nie wyominaj, nie używaj sarkazmu, ale też stawiaj wyraźne granice.
- 3.** Pokazuj swoje mocne strony, swoje umiejętności, wiedzę. „Zarażaj” dzieci swoim zapałem do działań realizujących ważne dla ciebie cele i wartości. Nie zmuszaj ich jednak, by je podzielali. Możesz jedynie pokazywać, jak są one dla ciebie ważne.
- 4.** Nie walcz o utrzymanie autorytetu za wszelką cenę, bo paradoksalnie obniża to twój autorytet. Przyznaj się, gdy coś ci się nie uda, gdy popełnisz błąd. Pokazujesz wówczas swoją ludzką twarz. Ukrywając błąd możesz rzeczywiście stracić autorytet.
- 5.** Bądź autentyczny, komunikuj się w sposób otwarty, jednoznaczny, bez uciekania się do gier międzyludzkich.
- 6.** Nie wymagaj okazywania wdzięczności, nie wymuszaj podporządkowania i zgody. Po prostu nie używaj władzy, którą jako nauczyciel w pewnym sensie dysponujesz w stosunkach z uczniami.
- 7.** Przyjmij odpowiedzialność za relacje z uczniami. Nie możesz stać się ich kumplem, nie możesz też się na nich jak kumpel obrazić. Za rodzaj kontaktów uczeń – nauczyciel odpowiedzialny jest nauczyciel, ponieważ jest dorosły i taka jest jego rola.
- 8.** Bądź przewidywalny, w najszerszym znaczeniu tego słowa, ale nie bądź sztywny. Dotrzymuj obietnic.
- 9.** Okazuj ciepło, ale w sposób dostosowany do oczekiwań uczniów. Nie narzucaj bliskości tym, którzy tego od ciebie nie oczekują, ale dawaj ją tym, którzy tego od ciebie chcą. Szanuj przy tym swoje granice i nie rób tego wbrew sobie, bo przestaniesz być autentyczny.
- 10.** Pomagaj uczniom, gdy im trudno, ale słuchaj uważnie jakiej pomocy od ciebie oczekują. Nie narzucaj im własnych rozwiązań.

11. Wybaczaj. Przebaczenie jest w istocie utrzymywaniem kogoś pod wpływem tego, który przebacza. Prawdziwe autorytety wybaczają. Bądź lojalny i sprawiedliwy na tyle na ile potrafisz.
12. Daj sobie prawo do błędu. Życie składa się z wielu epizodów i zawsze masz szansę go naprawić. Dostrzegaj w uczniach to co najlepsze – budujesz sobie tym depozyt emocjonalny.
13. Bądź spójny – postępuj zgodnie z zasadami, które głosisz.

Budowanie autorytetu nauczyciela podczas procesu dydaktycznego, biorąc pod uwagę istniejące uwarunkowania, jest aktualnie zadaniem bardzo trudnym. Wymaga ona z jednej strony bardzo dobrego przygotowania zawodowego, w bardzo szerokim zakresie, zaś z drugiej, pełnego zaangażowania w proces dydaktyczno-wychowawczy. Jest to przy tym proces bardzo powolny, który może być zachwiany jednym nieprzemyślanym krokiem, lecz bardzo trudny potem do odbudowania. Wszystko to powoduje, że nauczyciele cieszący się autorytetem powinni być doceniani.

Reasumując, dobry nauczyciel z autorytetem („pedagog marzeń”):

- jest kompetentny (poprzez wiedzę i doświadczenie);
- pomaga swoim uczniom;
- potrafi chwalić;
- dostrzega niedociągnięcia i umiejętnie o nich komunikuje;
- daje tyle swobody, że uczeń może rozwijać swoje zdolności i umiejętności;
- potrafi słuchać;
- potrafi przyznać się do błędu;
- jest otwarty na sugestie innych;
- postępuje konsekwentnie;
- jest systematyczny;
- jest elastyczny;
- odznacza się poczuciem humoru (wie, kiedy należy przywołać uczniów do porządku);
- zawsze jest człowiekiem (traktuje ucznia podmiotowo).

Współpraca z rodzicami

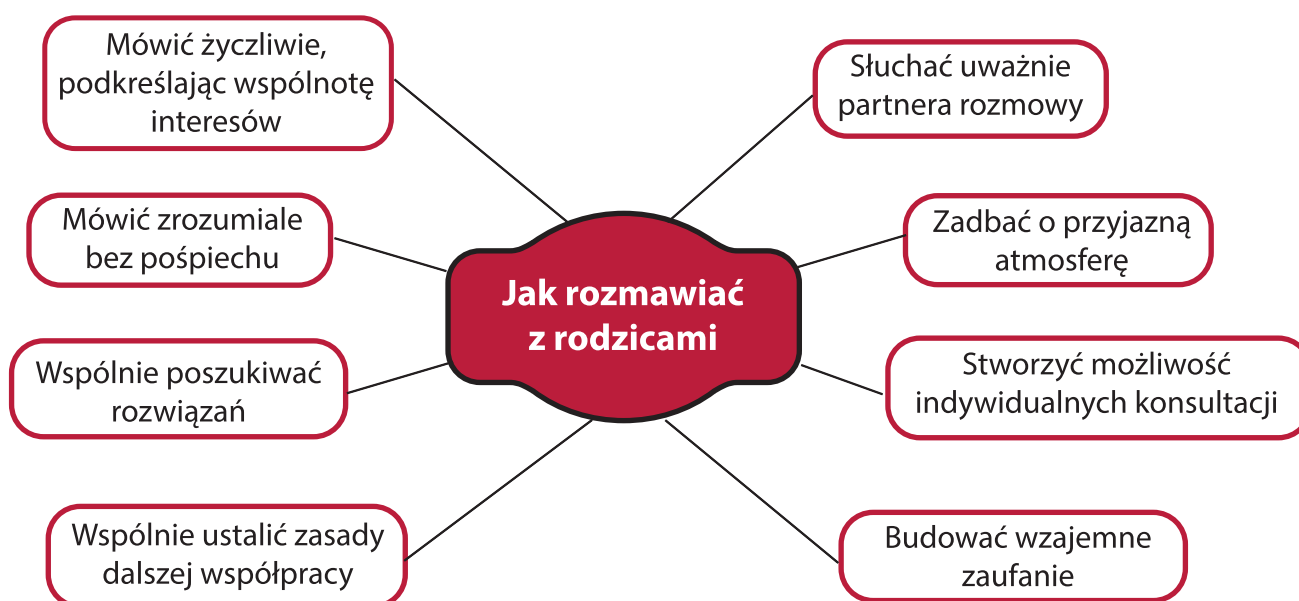
Jest bardzo ważna w pracy wychowawcy klasowego. Wcale nie musi być trudna. Aby współpraca z rodzicami układała się prawidłowo trzeba pamiętać o kilku prostych zasadach. Bardzo dużo zależy od wychowawcy, od tego jak zacznie, zachęci rodziców i wyjaśni najważniejsze cele wspólnej pracy. Pomocna jest literatura, kursy, szkolenia, doświadczenie własne i innych nauczycieli a także pomysłowość wychowawcy.

Proste rady

1. Postaraj się o dobrą współpracę z rodzicami
Bardzo dużo zależy od pierwszego spotkania, kontaktu, przygotuj się starannie, zrób dobre wrażenie, mów konkretnie, prostym, zrozumiałym językiem, powiedz kilka słów o sobie i o swoich oczekiwaniach wobec rodziców. To rodzice wychowują swoje dzieci, a my wychowawcy tylko w tym pomagamy najlepiej jak umiemy.
2. Wyłumacz rodzicom jak ważne jest ich wsparcie i pomoc we wszelkich działaniach klasowych.
Powiedz szczerze, że bez ich pomocy po prostu nie poradzisz sobie z tak dużym zespołem. Rodzice powinni poczuć się ważni, potrzebni, współodpowiedzialni za klasę i wychowanie młodzieży.
3. Razem macie do wypełnienia ważny cel, wspólną, ważną rolę: dobro dziecka.
Musicie nauczyć się współpracować, być wyrozumiałym i tolerancyjnym, życzliwym dla dobra młodzieży.
4. Zachęcaj do pracy na rzecz szkoły, klasy, bo tylko wtedy rodzice mają wpływ na istotne sprawy.
5. Bądź zawsze przygotowany do spotkań z rodzicami.
Przygotuj konspekt, kartki z ocenami i frekwencją, szanuj czas rodziców. Jeśli jest to możliwe postaraj się o przyjazną atmosferę, filiżankę kawy, stoliki ustawione w kwadraty lub koła, tak aby być lepiej widocznym.
6. Nie żałuj pochwał dla całej klasy i poszczególnych uczniów.
Wymieniaj głośno z imienia.
7. Uwagi negatywne przekazuj indywidualnie, bez nazwisk na forum.

8. Nie moralizuj za dużo, nikt tego nie lubi.
9. Nie narzekaj, szukaj rozwiązań, pomagaj, tego oczekują od Ciebie rodzice.
10. Kontaktuj się telefonicznie, zapraszaj do szkoły, znajdź sposób na rodziców uchylających się od swoich obowiązków.
11. Wspólnie ustalajcie plan pracy, jeśli rodzice sami go ułożą i zaakceptują, nie będzie problemu z realizacją.
12. Zawsze zacznij od dobrych wiadomości, to dobra stara zasada, to co masz przykrego do przekazania niech będzie na drugim miejscu, informacje o dziecku, nawet te złe to wyraz twojej troski.
13. Pytaj otwarcie czego oczekują od wychowawcy.
14. Prowadź pedagogizację rodziców.
15. Jest tyle problemów (alkohol, narkotyki, papierosy, agresja, przemoc), które warto poruszyć, na które trzeba ukierunkować rodziców. Skorzystaj z pomocy psychologa, pedagoga, zaprzyjaźnionego lekarza, policjanta.
16. Śmiało proś rodziców o pomoc, radę, wsparcie, korzystaj z ich doświadczenia, im więcej pomysłów tym lepiej.
17. Wszelkie imprezy klasowe, dyskoteki, biwaki, rajdy i wycieczki organizuj wspólnie z rodzicami – słuchaj podpowiedzi i ciekawych rozwiązań.
18. Troszcz się o swoich wychowanków jak o własne dzieci.
19. Nie generalizuj, popatrz na każde dziecko z osobna.
20. Ostrożnie z osądami, bądź mądrym doradcą.

Jak rozmawiać z rodzicami uczniów

Warsztaty: Przykładowy scenariusz rozmowy z rodzicami ucznia sprawiającego trudności wychowawcze i dydaktyczne

- Powitanie (właściwa atmosfera, odpowiednie miejsce, czas).
- Przedstawienie celu spotkania.
- Określenie stopnia znajomości problemu przez rodziców.
- Ustalenie, czy rodzice podejmowali próbę poznania przyczyn trudności, czy szukali pomocy.
- Wspólne poszukiwanie rozwiązań.
- Propozycje konkretnych działań ze strony rodziców i deklaracja pomocy ze strony szkoły.
- Wybór przedsięwzięć i określenie terminu następnego spotkania.
- Podpisanie ustaleń dotyczących współpracy w realizacji przyjętych postanowień przez zainteresowane strony.
- Pożegnanie.

ROZMOWA, KTÓRA PRZYBLIŻA – PRZYKŁAD

W rozmowie z rodzicem:

- Bądź miły.
- Używaj w pełni zrozumiałego języka.
- Zwróć uwagę na język ciała, respondenta i dostosuj do niego swoje zachowanie.
- Podążaj tropem myśli respondenta i staraj się zrozumieć jego punkt widzenia.
- Nie „wcinaj się” w jego wypowiedź po to, aby rozpocząć własny monolog.
- Nie pozuj na osobę bez wad - napomnij o własnych gafach, błędach.
- Nie przerywaj, słuchaj uważnie, dawaj wypowiedzieć się do końca.
- Nigdy nie staraj się być dowcipny kosztem ucznia, ani tym bardziej nie sil się na złośliwości.
- Nie domyślaj się jego motywów.
- Nigdy nie poniżaj i nie upokarzaj.
- Nie zmuszaj do przyznania ci racji.
- Nie zrzedź, nie gderaj, nie marudź.
- Mów wprost, nie kręć, nie owijaj w bawełnę.
- Mów w pierwszej osobie.
- Używaj raczej opisowych niż oceniających sformułowań.
- Chwal wszystko co się da pochwalić.
- Mów o konkretnych zachowaniach ucznia, które ci przeszkadzają, a nie o nim w ogóle.
- Pamiętaj, że jeśli rozmowa ma odnieść pozytywny skutek, pozytywne emocje ucznia muszą przeważać nad negatywnymi,

Rozmowa powinna się zakończyć jakimś miłym akcentem!

Organizacja warsztatu pracy wychowawcy

Warsztat pracy jest pojęciem bardzo szerokim. Juliusz Radziejewicz w książce „Wychowawca i jego klasa” określa jako warsztat pracy wychowawcy jego klasę szkolną, dzieci i ich problemy. Potrzeba rozwoju warsztatu pracy wynika z dwóch powodów. Pierwszy tkwi w samej istocie pracy pedagoga, drugi dotyczy potrzeb edukacyjnych, jakie przyniósł przełom formacyjno-kulturowy w Polsce.

Nauczyciel, który posiada określoną wiedzę i opowiada o niej uczniom, dawno przeszedł do lamusa. Współczesnym typem nauczyciela jest osoba, która łączy przekazywaną wiedzę z praktyką. Ważnym czynnikiem przy tym jest organizacja i zaplecze materialno-techniczne.

Warsztat pracy nauczyciela

- a) celowo dobrane procedury postępowania,
- b) sposoby i metody działania,
- c) dokumenty prawne i planistyczno-organizacyjne, czyli opisane decyzje nauczyciela dotyczące działań jego i uczniów w czasie roku szkolnego.

W skład warsztatu pracy nauczyciela wchodzi również źródła wiedzy i środki materialno-techniczne, które służą uczniom do uczenia się, a nauczycielowi do nauczania, wychowania i opieki oraz doskonalenia własnej pracy zawodowej.

Obudowa prawna warsztatu pracy nauczyciela to:

Dokumentacja prawna z wiązana ze stanowiskiem pracy oraz czynnościami zawodowymi, wykonywanymi przez nauczyciela na tym stanowisku.

Są to przede wszystkim ustawy: O systemie oświaty, „Karta Nauczyciela”, O utworzeniu urzędu MEN. Przepisy są publikowane w: „Dzienniku Ustaw”, „Monitorze Polskim” i „Dzienniku Urzędowym MEN”.

Dokumentacja planistyczno-organizacyjna

Są to opisane decyzje nauczyciela dotyczące działań jego i uczniów w czasie roku szkolnego. Na dokumentację tą składają się:

- roczny plan pracy dydaktycznej (rozkład materiału nauczania);
- konspekty (scenariusze) lekcji, zajęć pozalekcyjnych;
- plany pracy klasy, której nauczyciel jest wychowawcą;
- terminarz zadań i wydarzeń z planu pracy szkoły i kalendarza szkolnego;
- struktura organizacyjna uczniów w klasach, przydzielonych nauczycielowi w ramach obowiązków służbowych na dany rok;
- oraz inne plany nauczyciela;

Coaching

Nauczyciel powinien w swoim warsztacie zgromadzić lub zorganizować dostęp do podstawowych źródeł informacyjnych ze swojej dziedziny wiedzy.

Nauczyciel chcąc być dobrym i wartościowym pracownikiem musi się doskonalić, podnosić swoje kwalifikacje zawodowe. Jednym z nowszych pojęć związanych z doskonaleniem nauczycieli jest **coaching**. Jest to termin, który przywędrował do naszego języka z języka angielskiego i tłumaczony jest jako wsparcie, doradztwo, motywowanie i pomoc w rozwoju. Efektywny proces doskonalenia zawodowego nauczycieli polega na zastosowaniu 5 metod:

1. Prezentacja teorii oraz opis nowych umiejętności i sposobów ich zastosowania.
2. Demonstracja nowych umiejętności, jak wykorzystać je w praktyce.
3. Praktyczne zastosowanie nowych wiadomości w symulowanych warunkach.
4. Dostarczanie informacji zwrotnej.
5. Indywidualna pomoc udzielana w trakcie zastosowania nowych umiejętności w rzeczywistych warunkach.

Coaching polega na udzielaniu indywidualnej pomocy w celu doskonalenia konkretnych umiejętności praktycznych. Opiera się na udzielaniu porad, demonstrowaniu prawidłowego wykonania określonych czynności, obserwowaniu praktycznych działań, przekazywaniu konstruktywnej informacji zwrotnej oraz dostarczaniu wzorców.

Innym sposobem wzbogacania swojego warsztatu pracy jest uczenie się na cudzych sukcesach i to sukcesach tych najlepszych. Jest to metoda doskonalenia organizacji zwana **benchmarkingiem**. Nie błąd, lecz sukces staje się sytuacją uczącą. To metoda poszukiwania wzorcowych sposobów postępowania oraz adoptowanie ich na własny użytek.

Nowe trendy w nauce powodują, że obecnie bardziej postrzega się uczącą się organizację niż samotnie uczącą się jednostkę. Bowiemy „czas, w którym żyjemy, to przede wszystkim czas pracy zespołowej”. Uczy się „placówka oświatowa”, uczy się „Kuratorium Oświaty” i uczy się „Ministerstwo Edukacji Narodowej”. Polega to na tym, że do procesu kształcenia w ten sposób, włącza się osoby mniej aktywne z organizacji. Połączone w ten sposób wysiłki podnoszą jakość całej organizacji. Musi o tym pamiętać kierownik takiej placówki, którego głównym celem będzie, poprzez podtrzymywanie ciągłej „mądrości”, osiągnięcie jak największej efektywności. Dokona tego poprzez nieustanne szkolenie rady pedagogicznej. Nauczyciel jako jednostka wzbogaca w ten sposób swój warsztat pracy, mając - od razu - możliwość wymiany doświadczeń z kolegami z innych dyscyplin.

Do tego dochodzi:

- przegląd ciekawej literatury;
- prenumerowanie prasy oświatowej, czasopism popularnonaukowych;
- udział w lekcjach koleżeńskich i pokazowych;
- wzbogacanie swojego warsztatu poprzez gromadzenie pomocy dydaktycznych.

Bibliografia

1. Bezpieczna i przyjazna szkoła, Małgorzata Taraszkiewicz, Jarosław Kordziński. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2009.
2. *Co robić, kiedy nie wiadomo, co robić: podpowiednik dla nauczyciela*, Nora Grochowska. Warszawa: Seventh Sea, cop. 2001.
3. *Jak być autorytetem? Autorytety młodzieży a model kompetentnego wychowawcy. Istota szkolnego programu wychowawczego*, Jan Zowczak [et al.]. Siedlce: Kuratorium Oświaty. Delegatura w Siedlcach 2001.
4. *Jak być dobrym wychowawcą: autoewaluacja pracy wychowawczej, asertywność nauczyciela, skuteczne kierowanie klasą*, Marek Grondas [et al.]. Warszawa: Dr Josef Raabe Spółka Wydawnicza, 2012.
5. *Kompetencje nauczyciela wychowawcy*, red. nauk. Krystyna Ferenz, Edward Koziół; Uniwersytet Zielonogórski. Zielona Góra: Redakcja Wydawnictw Humanistyczno-Społecznych UZ, 2002.
6. *Kompetentny wychowawca: materiały pomocnicze dla nauczycieli i wychowawców: praca zbiorowa*, red. Jerzy Celiński-Mysław. Siedlce: Fundacja Bonum Educationis, 2001.
7. *Powinności wychowawcze nauczyciela: o teorii i praktyce wychowania w szkole*, pod red. Jadwigi Lubowieckiej. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, cop. 2004.
8. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Artykuły z czasopism, rozdziały z książek

1. Alfabet wychowawcy, Bożena Pasternak, Wychowawca 2011.
2. Autorytet w procesie wychowania, Sylwia Trojnieł, Lider. 2006.
3. *Bezpieczna szkoła - czy taka istnieje?*, Urszula Zimińska. *Edukacja dla Bezpieczeństwa. - 2005* Bezpieczna szkoła, Przemysław Piotrowski, Małgorzata Wysocka-Pleczyk. *Psychologia w Szkole*. 2005, nr 2.
4. *Jak wychować wychowawcę?*, Anna Wojciechowska, Elżbieta Sokołowska, *Głos Nauczycielski*. 2006, nr 11.
5. *Jakim być wychowawcą?*, Leszek Trzaska, *Remedium*. 2010, nr 12.
6. *Każdy jest wychowawcą*, Aleksandra Kubała-Kulpińska, *Głos Pedagogiczny*. 2012, nr 41.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych

Zeszyt numer

11

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 11 Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Podstawa prawna funkcjonowania, istota i cele zespołów nauczycielskich	5
Podstawa prawna	5
Definicja zespołu.....	6
Dlaczego zespoły?	7
Zalety pracy zespołowej	7
Cele pracy zespołu	8
Warsztaty: Formułowanie celów	8
Ocena efektywności zespołu.....	9
Korzyści płynące z pracy zespołowej.....	9
Obszary pracy zespołów nauczycielskich.....	9
Zespoły funkcjonujące w szkołach.....	10
Organizacja pracy zespołu	11
Ocena efektywności pracy zespołu.....	12
Harmonogram	12
Warsztaty: Opracowanie przykładowych planów pracy zespołów nauczycielskich.....	13
Warsztaty: Raport z ewaluacji wewnętrznej w roku szkolnym .../.....	17
Warsztaty: Analiza wywiadu z przewodniczącymi zespołów	18
Warsztaty: Wywiad z dyrektorem.....	19
Bibliografia.....	22

11

Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych

Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład zbudowanie w szkole kultury pracy zespołami w zakresie organizacji procesów edukacyjnych oraz pozyskanie większości nauczycieli dla tego typu form pracy.

Cele szczegółowe:

- wspólne zbadanie kultury organizacyjnej szkoły i pozyskanie w ten sposób wiedzy przez nauczycieli do wypracowania rozwiązań umożliwiających budowę podstaw pracy zespołowej;
- podniesienie/rozwinięcie niezbędnych dla nauczycieli kompetencji w zakresie komunikacji interpersonalnej;
- nabycie/poszerzenie umiejętności praktycznego stosowania wiedzy oraz metod pracy w zakresie skutecznej organizacji procesów edukacyjnych;
- nabycie/poszerzenie umiejętności nauczycieli w obszarze zespołowego planowania działań, a także programowania i stosowania bieżącej oraz sumującej oceny efektów uzyskiwanych przez uczniów;
- pomoc przy opracowaniu struktury działań zespołowych wspierania każdego ucznia w jego rozwoju oraz systematycznego i poddawanego bieżącej refleksji monitorowania efektów tych działań.

Podstawa prawna funkcjonowania, istota i cele zespołów nauczycielskich

Nauczyciele zwykle pracują samodzielnie podczas lekcji. Prowadzenie uczniów w klasie czy szkole jest jednak wspólnym działaniem. Procesy edukacyjne w szkole wymagają współpracy nauczycieli podczas ich planowania, realizacji i dokonywania systematycznych analiz, które pomagają w ich doskonaleniu. Współdziałanie nauczycieli staje się zatem koniecznością, a nie jedną z możliwych form ich pracy.

Osiąganie przez szkoły stawianych przed sobą i uczniami celów edukacyjnych odbywa się przez planowanie, organizowanie i realizację procesów edukacyjnych.

Sam termin „proces” jest definiowany na wiele sposobów:

- a) jako systematyczny sposób postępowania,
- b) jako ciąg działań, które mają prowadzić do jakiegoś celu,
- c) jako sekwencja zachodzących w danym układzie zmian, które wywołują jego
- d) trwałe przekształcenia.

Szkoła jest instytucją zorientowaną na wieloletnią pracę z uczniem w bardzo konkretnym celu. Jeżeli działania nauczycieli i innych pracowników szkoły są działaniami celowymi i systematycznymi, to mamy do czynienia z procesem edukacyjnym.

Współpraca nauczycieli w realizacji procesów edukacyjnych odbywa się głównie na poziomie funkcjonowania zespołów. Wynika to wprost z przepisów prawnych oraz upowszechniania dobrych praktyk.

Podstawa prawna

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U z 2001 r. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.)

§ 14.1. Nauczyciele prowadzący zajęcia w danym oddziale tworzą zespół, którego zadaniem jest w szczególności ustalenie zestawu programów nauczania dla danego oddziału oraz jego modyfikowanie w miarę potrzeb.

2. Dyrektor szkoły może tworzyć **zespoły wychowawcze, zespoły przedmiotowe** lub inne **zespoły problemowo-zadaniowe**. Pracą zespołu kieruje **przewodniczący** powoływany przez dyrektora szkoły, na wniosek zespołu.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. Nr 168, poz. 1324 z późn.zm.)

Wymaganie dla szkół:

Procesy edukacyjne są efektem współdziałania nauczycieli

Charakterystyka wymagania na poziomie D:

Nauczyciele współdziałają w tworzeniu i analizie procesów edukacyjnych.

Charakterystyka wymagania na poziomie B:

Nauczyciele wspomagają siebie nawzajem w organizowaniu i realizacji procesów edukacyjnych.

Wprowadzanie zmian dotyczących przebiegu procesów edukacyjnych następuje w wyniku wspólnych ustaleń między nauczycielami.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2013, poz. 532)

§ 19.1. *Planowanie i koordynowanie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniowi w przedszkole, szkole i placówce, o której mowa w art. 2 pkt. 5 ustawy, jest zadaniem zespołu składającego się z nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych oraz specjalistów, prowadzących zajęcia z uczniem, zwanego dalej zespołem.*

2. *Zespół tworzy dyrektor przedszkola, szkoły [...]*

Zadania zespołów (określone w rozporządzeniu) należy:

- 1. Ustalenie zakresu**, w którym uczeń wymaga pomocy psychologiczno-pedagogicznej z uwagi na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne, w tym szczególne uzdolnienia.
- 2. Określenie zalecanych form, sposobów i okresu udzielania uczniowi pomocy** psychologiczno-pedagogicznej, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, a w przypadku ucznia posiadającego orzeczenie lub opinię - także z uwzględnieniem zaleceń zawartych w orzeczeniu lub opinii.
- 3. Zaplanowanie działań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego** i sposobu ich realizacji - w przypadku ucznia gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej.

Definicja zespołu

Zespół to:

- a)** grupa osób (ze względów komunikacyjnych i logistycznych licząca zazwyczaj nie więcej niż 25 os.) posiadających wspólny cel (specyficzny dla danego zespołu, cel spójny, ale nie tożsamy z misją organizacji, taki, z którym członkowie się identyfikują), - zazwyczaj różniących się kompetencjami korzystających z efektu synergii (budowanie na różnicach),
- b)** biorących odpowiedzialność za realizację celu i wspólne działania (odpowiedzialność indywidualna i zbiorowa),
- c)** nastawionych na otwarte dyskusje, współdecydowanie i zbiorowe rozwiązywanie problemów (zaufanie, szczerza, otwarta komunikacja - wymiana myśli, informacji, idei).

Dlaczego zespoły?

Formowanie zespołu, nawet składającego się z osób, które dobrze się znają, to przede wszystkim do-
określanie zasad funkcjonowania danej grupy, być może wstępny podział kompetencji, na pewno wspólne
wypracowanie reguł współpracy. Inicjowanie pracy nowego zespołu to zawsze znalezienie się w sytuacji
zmiany, a więc trochę wewnętrznego oporu, ale też mniejszego czy większego przecucia, że nie wszystko
musi być tak, jak było do tej pory. W efekcie wejście w skład nowego zespołu to dla jednych nadzieja, dla
drugich niepewność. I nawet jeśli w skład zespołu wchodzi ludzie, którzy się znają od lat, to dla wielu ko-
nieczność odnalezienia się w nowych relacjach – w mniejszej grupie, w kontekście bardziej jednoznacznie
określonych zadań, a i zakresu odpowiedzialności. W efekcie w głowach poszczególnych członków zespołu
pojawiają się rozmaite pytania i wątpliwości, na przykład takie:

1. Na czym konkretnie ma polegać moje zadanie?
2. Co muszę zrobić i na ile to, co mam wykonać zależy ode mnie, a na ile zostanie mi narzucone przez innych?
3. Jaka jest moja rola w tym zespole?
4. Co mogę mówić, robić, żeby sobie nie zaszkodzić?
5. Kto tu jest szefem? - Jakie są jego uprawnienia?
6. Na ile może decydować o tym, co ja będę robić i za co będę odpowiadać?
7. Jak ważnym elementem tego zespołu będę?

Kiedy wybór kierownika pracy takiego zespołu pozostawimy grupie, nie zawsze musi on być trafiony.
Zbyt często na liderów kreuje się tych, którzy mają więcej kompetencji medialnych niż przywódczych.
Prawdziwy lider to osoba, której nie zależy na skupieniu wszystkich światła na własnej osobie, ale postać,
która rozpoznaje i potrafi reagować na potrzeby innych, która rozumie i potrafi skupić aktywność swoją
i swojej grupy na zadaniu. To w gruncie rzeczy człowiek pracy, a nie zaszczytów. Tacy zwykle nie są odnaj-
dywani na pierwszy rzut oka ani nawet nie zyskują od razu poklasku. Pracą zespołu w początkowej fazie
powinien kierować ktoś z zewnątrz. Bardzo często to któryś z wicedyrektorów. Jeszcze lepiej byłoby, gdyby
szkole udało się dorobić funkcji kogoś na kształt moderatora grup zadaniowych, osoby, która nie byłaby
odpowiedzialna za pracę merytoryczną zespołu, ale za jej organizację i za stymulowanie oraz odpowiednie
towarzystwo procesom grupowym, które na pewno w każdym zespole się pojawią. Okres formowania
to dla takiego moderatora, ktokolwiek nim będzie, wyzwanie polegające na wstępnym integrowaniu
i wypracowaniu zasad współpracy zespołu. Na ogół tego się nie robi. Wydaje się, że integracja w ogóle nie
jest potrzebna. Przecież i tak wszyscy pracujemy w jednej szkole, więc po co dowiadywać się czegoś więcej
o sobie. Podobnie jak ustalanie zasad - Zasady? Jakie zasady?! Musimy coś zrobić razem, to róbmy!

Zalety pracy zespołowej

1. Praca zespołowa pozwala uzyskiwać lepsze rezultaty niż praca jednostki.
2. Wykorzystanie indywidualnych umiejętności.
3. Zmniejsza się poczucie zależności od przełożonego.
4. Wzmacniają się więzy pomiędzy poszczególnymi członkami zespołu (integracja).
5. Pozwala na lepsze delegowanie zadań.
6. Grupowe rozwiązywanie problemów.
7. Ułatwia, przyspiesza, udrażnia przepływ informacji i proces komunikowania się, wymianę doświadczeń.
8. Uaktywnia proces wzajemnej kontroli i samokontroli.

Pytania, na które warto znać odpowiedź

Kto ?	Powołanie zespołu, podział funkcji: <ul style="list-style-type: none"> • Dyrektor powołuje/tworzy/wyznacza koordynatora. • Każdy członek zespołu zna swoją funkcję i rozumie swoją rolę.
Kiedy i gdzie?	Ustalenie czasu, miejsca, częstotliwości spotkań. Stworzenie dobrych warunków pracy.
Po co ?	Ustalenie celów: <ul style="list-style-type: none"> • Dotyczących całokształtu pracy zespołu (wizja). • Dotyczących poszczególnych spotkań.
Jak ?	Ustalenie trybu pracy: <ul style="list-style-type: none"> • Na jakich zasadach pracujemy? • Harmonogram spotkań (co robimy?) • Jak dokumentujemy? • Jak dbamy o przepływ informacji? • Jak sprawdzamy efektywność podejmowanych działań?

Cele pracy zespołu

Cele ogólne - wizja pracy.

Cele szczegółowe - jeśli są sformułowane operacyjnie, mówią, co będzie efektem, dają wskazówki do analizy efektywności podejmowanych działań.

S - SKONKRETYZOWANY, czyli określa konkretnie, co zamierzamy osiągnąć.

M - MIERZALNY, czyli określa, co nam pokaże, że osiągnęliśmy cel.

A - AKCEPTOWALNY, czyli tak sformułowany, by nakłady nie przekraczały zysków.

R - REALNY, czyli taki, który uwzględnia posiadane zasoby (materialne, kadrowe, kompetencyjne kadry oraz możliwości ucznia).

T - TERMINOWY, czyli zawierający doprecyzowanie, do kiedy zamierzamy osiągnąć dany cel.

Warsztaty: Formułowanie celów

Nauczyciele prowadzący zajęcia w danym oddziale tworzą zespół

Zgodnie z rozporządzeniem: (...) zadaniem jest w szczególności ustalenie zestawu programów nauczania dla danego oddziału oraz jego modyfikowanie w miarę potrzeb.

Zastanówmy się PO CO realizujemy to zadanie, zapisane w Rozporządzeniu (czemu to ma służyć)?

Cel ogólny pracy dla zespołu nauczycieli pracującego w oddziale:

Nauczyciele pracujący w zespole podniosą efektywność pracy z uczniami z oddziału poprzez modyfikację programów nauczania.

Wiemy, że w tym oddziale jest duża grupa uczniów z dysleksją.

Cel szczegółowy:

W ciągu 2 tygodni na podstawie analizy trudności uczniów z dysleksją zostaną zmodyfikowane programy nauczania pod kątem pracy tymi uczniami.

Ocena efektywności zespołu

Efektywność możemy rozważać w dwóch wymiarach:

- a) jako **skuteczność** - zastanawiamy się, czy dokonaliśmy wyboru właściwych celów, czyli czy „**robiliśmy właściwe rzeczy**”,
- b) jako **sprawność** - rozważamy, czy podjęte działania były właściwe, czyli czy „te rzeczy, które założyliśmy, **robiliśmy we właściwy sposób**”

Korzyści płynące z pracy zespołowej

Wartość pracy zespołowej w szkole – podobnie jak w firmach produkcyjnych czy usługowych – oznacza wymierne korzyści:

- umiejętności i wiedza członków grupy, sumując się i wzmacniając, powodują efekt synergii umożliwiający wykorzystanie potencjału zespołu dla poprawy jakości nauczania, wychowania, organizacji pracy;
- zwiększa się efektywność pracy jednostki poprzez ograniczenie ryzyka indywidualnych błędów i pomoc tym, którzy mają trudności w wykonywaniu zadania;
- członkowie zespołu doskonałą umiejętność prowadzenia dialogu, która ułatwia współdziałanie i otwartą komunikację umożliwiającą wykonywanie tego, co ludzie potrafią najlepiej na rzecz wspólnego dobra oraz wzmacnia więź pomiędzy nauczycielami i integruje środowisko;
- działa zasada „co dwie głowy, to nie jedna” – w czasie dyskusji rodzą się pomysły będące często oryginalnymi rozwiązaniami problemów uczniów lub nauczycieli;
- jest szansa na wymianę doświadczeń, rozwój jednostki i zespołu;
- przyczynia się do poczucia bezpieczeństwa, zaspokaja potrzebę przynależności.

Warto więc pracować zespołowo, ponieważ taka forma pracy:

- a) ułatwia wykonanie zadań stojących przed szkołą i nauczycielami, a jednocześnie zwiększa skuteczność działania, integruje nauczycieli, umożliwia doskonalenie umiejętności indywidualnych i rozwój szkoły, zaspokaja potrzebę przynależności,
- b) zapewnia nauczycielom pracującym w zespołach bezpośredni wpływ na podejmowane decyzje, ustalanie celów związanych z wykonywaną pracą i sposobów ich realizacji. To powoduje wzrost odpowiedzialności i identyfikowanie się z celami szkoły, które nabierają większego znaczenia wraz z możliwością realizacji własnych pomysłów i idei,
- c) może modelować funkcjonowanie zespołowej pracy uczniów, co jest kolejnym bardzo ważnym obszarem edukacji dla przyszłości, bowiem przyczynia się do wzrostu umiejętności współdziałania, zaufania we współodpowiedzialności, czyli budowania kapitału społecznego, który – jak wskazują ostatnie badania – plasuje się w naszym kraju na jednym z najniższych poziomów w Europie.

Autentyczne funkcjonowanie zespołów nauczycielskich zapewnia więc sprawne, skuteczne, przyjazne i demokratyczne funkcjonowanie szkoły, pozwala na najbardziej efektywną i spójną realizację zadań poprzez wykorzystanie wiedzy, doświadczeń i motywacji nauczycieli, jest szansą na rozwój szkoły.

Obszary pracy zespołów nauczycielskich

Przyglądając się poniższym obszarom działania, w których mogą pracować zespoły nauczycieli, warto zadać sobie pytanie, jakie zespoły funkcjonują w mojej szkole i czym się zajmują?

Jak wynika z cytowanego wyżej rozporządzenia, statut szkoły prawnie umocowuje tworzenie zespołów zadaniowych. Na stronach internetowych można znaleźć wiele przykładowych statutów szkół z zapisami na temat zespołów nauczycielskich. Do realizacji takiego zadania najlepiej powołać **zespół zadaniowy**, który zaproponuje/sformułuje zapisy statutowe efektywnie służące autentycznej pracy zespołowej w szkole. W statucie powinny być zawarte podstawowe regulacje, precyzujące np. sposób wyłaniania

lidera czy zespołów, dokumentowania pracy i inne procedury, wspólne dla wszystkich zespołów. Statut powinien jednak zakładać też możliwości specjalnych rozwiązań, np.:

- pracą zespołu kieruje lider powołany przez dyrektora szkoły na wniosek członków zespołu. W przypadku, gdy rola lidera wymaga określonej wiedzy lub umiejętności może go powołać dyrektor;
- zebrania zespołu są protokołowane, ale w sytuacji poruszania danych wrażliwych można odstąpić od szczegółowych zapisów w protokole;
- zespoły pracują według planu sporządzonego na dany rok szkolny lub okres, na który zostały powołane;
- praca zespołów jest dokumentowana w sposób przyjęty przez zespół, w uzgodnieniu z dyrektorem.

11 Zespoły funkcjonujące w szkołach

- 1. Nauczyciele uczący w jednej klasie** – przypominamy za rozporządzeniem: „Nauczyciele prowadzący zajęcia w danym oddziale tworzą zespół, którego zadaniem jest w szczególności ustalenie zestawu programów nauczania dla danego oddziału oraz jego modyfikowanie w miarę potrzeb”. To standardowy cel, który jednak nie wyklucza postawienia sobie przez zespół innych celów, których realizacja będzie sprzyjać pracy z klasą. Przykład mogą stanowić: opracowanie lepszych sposobów monitorowania postępów w nauce, metod pracy dobranych do potrzeb klasy czy indywidualnych uczniów, wypracowania wspólnych – konsekwentnie realizowanych – działań wychowawczych czy lepszych, efektywniejszych form współpracy z rodzicami. Mogą to być też cele związane z organizacją zajęć pozalekcyjnych czy zajęć poza szkołą albo organizacją projektów klasowych. Warto, żeby takim zagadnieniom przyjrzeni się wszyscy nauczyciele uczący w klasie.
- 2. Zespoły wychowawcze** – ich zadanie to nie tylko planowanie pracy wychowawczej szkoły czy klasy na najbliższy rok. Liczba pojawiających się nowych problemów wychowawczych powoduje, że działanie takiego zespołu powinno być ciągłe, ponieważ pierwotne plany mogą stać się nieadekwatne do sytuacji i trzeba modyfikować je na bieżąco. Czasem konieczne jest powołanie zespołu, który zajmie się określonym problemem, np. korzystaniem z telefonów komórkowych w szkole czy słabą frekwencją na zajęciach. Niezwykle ważne są też zespoły planujące profilaktykę. Często nowe zagrożenia pojawiają się niespodziewanie i konieczne jest natychmiastowe przeciwdziałanie.
- 3. Zespoły przedmiotowe** – niezależnie od możliwości indywidualnego kształtowania form realizacji podstawy programowej istnieje potrzeba weryfikacji w skali szkoły wiedzy i umiejętności uczniów, którą niekoniecznie musi być sprawdzian czy klasówka. Zasadne jest wspólne organizowanie różnych wydarzeń sprzyjających rozwojowi uczniów. Takie cele, jak wprowadzenie ciekawych, nowych metod nauczania, realizacja projektów, organizacja wydarzeń artystycznych, sportowych, konkursów, kształtowanie świadomych postaw patriotycznych i obywatelskich, wskazywanie praktycznych aspektów nauki języków obcych poprzez planowanie uczestnictwa uczniów w działaniach wymuszających posługiwanie się językiem obcym itd., wreszcie wypracowanie w szkole autorskich, innowacyjnych i eksperymentalnych programów nauczania, czy współdziałanie w organizowaniu pracowni przedmiotowych i uzupełnianiu ich wyposażenia – to kolejne przykłady twórczych tematów uruchamiających inwencję i zdolności nauczycieli.
- 4. Zespoły zadaniowe** – tworzone są do wykonania określonego zadania, najczęściej na krótszy czas i po jego wykonaniu mogą przestać istnieć. Obszar ich działania może być bardzo zróżnicowany i zależny jest od celów wyznaczonych przez szkołę w różnej perspektywie czasowej lub od doraźnych potrzeb, np.
  - a. zespół ds. ewaluacji wewnętrznej,
  - b. zespół ds. wewnątrzszkolnego doskonalenia nauczycieli planującego i organizującego szkolenia dla rady pedagogicznej, czy określonych grup nauczycieli,
  - c. zespoły ds. realizacji projektów uczniowskich o charakterze między przedmiotowym czy ogólnoszkolnym,
  - d. zespół przygotowujący wnioski do programów pomocowych UE lub innych instytucji „grantodawczych”.

W praktyce liczba i rodzaje zadań, które mogą być w szkole realizowane przez zespoły, są nieograniczone.

Szczególnym rodzajem zespołu zadaniowego są zespoły samokształceniowe, w których nauczyciele, często nieformalnie, spotykają się, aby doskonalić swój warsztat pracy, wspierać w nauczaniu, rozmawiać o tym, czego i jak uczyć.

Nowym obszarem pracy nauczycieli, który obligatoryjnie powinien być wykonany **zespołowo** jest **wpracowanie indywidualnych form pomocy dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**. Zespół tworzą wszyscy nauczyciele realizujący zadania edukacyjne z uczniami na zajęciach prowadzonych zgodnie z ramowymi programami nauczania oraz prowadzący zajęcia dodatkowe, jak również specjaliści zajmujący się np. zajęciami korekcyjno-kompensacyjnymi czy logopedycznymi. Podczas prowadzenia zajęć na bieżąco obserwują postępy dydaktyczne, uzdolnienia i zainteresowania ucznia oraz rozpoznają jego potrzeby edukacyjne. Kiedy wychowawca zasygnalizuje dyrektorowi konieczność objęcia ucznia pomocą, wtedy wszyscy, którzy pracują z uczniem, spotykają się, by dokonać analizy sytuacji i wskazać najbardziej pożądane formy pomocy. Następnie monitorują efekty pomocy i w razie potrzeby korygują ją. Niezbędna jest również bliska współpraca z rodzicami ucznia, którzy powinni wziąć udział w spotkaniach zespołu. Podstawowe reguły dotyczące zasad współpracy w zespole dotyczą również zespołu ds. uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Warto pamiętać, że dla skuteczności opisanych powyżej działań, niezbędne jest wsparcie tradycyjnych form współpracy, komunikacją elektroniczną (e-mail, komunikatory głosowe czy tekstowe). Przesłane w ten sposób informacje, pytania i odpowiedzi, wymiana spostrzeżeń mogą bardzo przyspieszyć i ułatwić porozumiewanie się, oszczędzając czas i poprawiając skuteczność pracy.

Organizacja pracy zespołu

Działania organizacyjne:

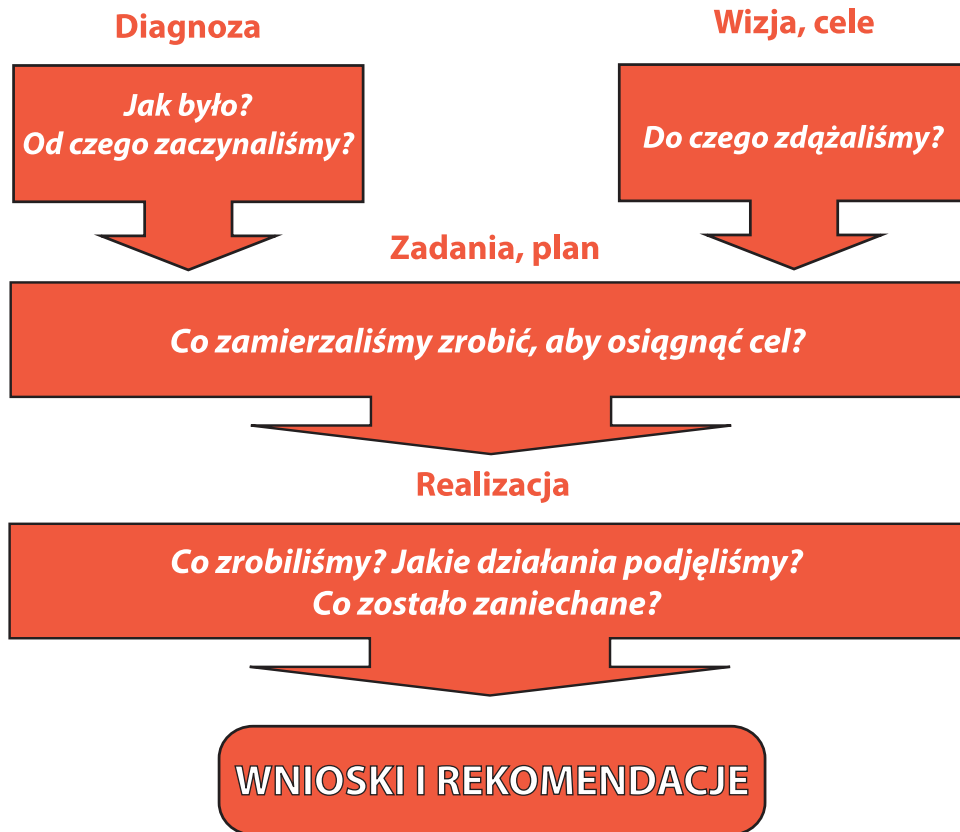
1. Terminy spotkań są zaplanowane, a uczestnicy zawiadomieni o spotkaniu z wyprzedzeniem.
2. Spotkania mają z góry ustalony i znany uczestnikom program. Prowadzący zawiadamia uczestników o celu spotkania i o planowanej godzinie jego zakończenia.
3. Spotkania zaczynają się i kończą punktualnie.
4. Na początku spotkania warto podsumować, co zostało zrobione od ostatniego spotkania. Każdy z uczestników zdaje relację z przeprowadzonych działań.
5. Czas wypowiedzi uczestników spotkania jest określany.
6. Każdy członek zespołu, bez względu na status (dyrektor, nauczyciel, rodzic, uczeń), powinien mieć możliwość przedstawienia własnych opinii i pomysłów rozwiązania problemowych sytuacji.
7. Sprawozdawca zapisuje wnioski z dyskusji i podjęte decyzje. Protokół zebrania jest dokumentem, który służy członkom zespołu.
8. Zespół konsultuje swoje cele i działania z radą pedagogiczną i informuje ją o przebiegu prac.
9. Członkowie zespołu określają terminy wykonania zadania i sposoby monitorowania działań.

Planując terminarz spotkań, warto pamiętać, że w zależności od celu, który ma osiągnąć zespół, spotkania mogą się odbywać systematycznie (np. w każdy ostatni wtorek miesiąca). Czasami jednak nie ma takiej potrzeby, więc poza pierwszym, nie wyznacza się z góry pozostałych spotkań. Życie samo podpowie, czy istnieje potrzeba rozmowy, podjęcia decyzji, udzielenia komuś rady czy pomocy. Lider na co dzień tak koordynuje działania, żeby bieżące problemy rozwiązywane były w gronie tych, którzy mogą im zaradzić. Nie zawsze bowiem pojawiająca się sprawa dotyczy wszystkich nauczycieli. W przypadku gdy nie ustalono stałych terminów, zwołując spotkania w pełnym składzie, lider uwzględni fakt, że nauczyciele mają zróżnicowany plan zajęć. Rzadko zdarza się sytuacja, aby wszyscy mieli czas wolny o tej samej porze – część osób musi poczekać na inne. Należy więc tak zaplanować terminy spotkań, aby oczekującymi nie byli zawsze ci sami.

Ocena efektywności pracy zespołu

Ocena efektywności jako proces

Częstotliwość pomiaru a ocena efektywności

Im częściej prowadzony jest pomiar tym efektywniej możemy określić skuteczność prowadzonych oddziaływań terapeutycznych i edukacyjnych:

1. Pomiar prowadzony codziennie - skuteczność oddziaływań można ocenić po 2 tygodniach.
2. Pomiar prowadzony raz w tygodniu - skuteczność możemy ocenić po kwartale.
3. Pomiar prowadzony raz na kwartał - rzetelna ocena efektywności jest niemożliwa nawet po roku (czyli właściwie nie możemy jej oceniać).

Harmonogram

1. Ustalenie celów pracy zespołu:

- Jakie dane będziemy zbierać?
- W jaki sposób będziemy je zbierać?
- Kto się tym zajmie?
- Jaka będzie częstotliwość analizy danych i sposób ich opracowania?
- W jaki sposób dokonamy analizy (kto? w jakim czasie? jak dotrą do niego dane? jaki będzie sposób raportowania?)

2. Wdrażanie.

3. Analiza danych.

4. Plan i wdrożenie modyfikacji.

Zespoły i współdziałanie nauczycieli w szkołach

Praca i współdziałanie w zespołach będą mogły przebiegać w oczekiwany sposób po spełnieniu podstawowych warunków na poziomie organizacyjnym i relacji między pracownikami szkoły. Pierwszy jest

w dużym stopniu uzależniony od działań dyrektora placówki, który powinien zorganizować nauczycielom odpowiednio czas i przestrzeń do współdziałania. Drugi zaś w mniejszym stopniu zależy od działań dyrektora, jednak i tu nie musi on pozostawać bierny. To on ostatecznie wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań, w szczególności poprzez:

- a) organizację szkoleń i narad,
- b) motywowanie do doskonalenia i rozwoju zawodowego.

W ramach podejmowanych w tym zakresie działań może tak planować doskonalenie swojej kadry pedagogicznej, aby:

- a) rozwijać umiejętności ważne dla budowy właściwych relacji w gronie nauczycielskim,
- b) poszerzać wiedzę w zakresie warunków efektywnej współpracy, budowania zespołów posiadających poczucie wspólnego celu, wzajemnej współzależności w jego realizacji,
- c) rozwijać zdolności do działania w zespołach powołanych do wykonania określonych zadań czy projektów (w dynamicznie zmieniającym się środowisku szkolnym pojawia się bowiem konieczność wykorzystywania w działaniach organizacji mniejszych, czyli bardziej sprawnych i bardziej elastycznych struktur - zespołów zadaniowych, to one posiadają zdolność do efektywnego realizowania powierzonych działań oraz tendencję do wypracowywania nowych form funkcjonowania).

Różnorodność problemów towarzyszących procesowi edukacyjnemu, a także mnogość innych, trudnych sytuacji pojawiających się w środowisku szkolnym powodują, iż przy ich diagnozowaniu oraz poszukiwaniu rozwiązań konieczne staje się korzystanie z różnych obszarów wiedzy i umiejętności wielu członków zespołu nauczycielskiego, którzy z jednej strony występują jako eksperci koncentrujący swoje działania na realizacji owego procesu edukacyjnego, jednak z drugiej jako profesjonaliści różnych specjalności (nauczyciele różnych przedmiotów, pracujący z uczniami w różnym wieku i tak dalej), czyli członkowie zespołów interdyscyplinarnych, którzy pracują wspólnie, dzieląc wartości i cele, prowadząc wieloaspektową ocenę problemu (diagnozę), poszukując rozwiązań oraz planując i wdrażając je, korzystając z wiedzy i umiejętności zgromadzonych w różnych dziedzinach, czyli współdziałają.

Warsztaty: Opracowanie przykładowych planów pracy zespołów nauczycielskich

PLAN PRACY ZESPOŁU PRZEDMIOTOWEGO EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ NA ROK SZKOLNY .....

SKŁAD ZESPOŁU: .....

Lp.	Zadania	Formy realizacji	Termin	Odpowiedzialni
1.	Organizowanie spotkań zespołu przedmiotowego.			
2.	Podnoszenie poziomu kształcenia poprzez badanie i analizę wyników nauczania oraz realizację zadań szkoły.			
3.	Doskonalenie nauczycieli – członków zespołu przedmiotowego.			
4.	Rozwijanie zainteresowań uczniów. Kierunki pracy z uczniem.			
5.	Współpraca ze środowiskiem lokalnym.			
6.	Nowatorstwo dydaktyczne.			
7.	Zorganizowanie konkursów.			
8.	Współpraca z rodzicami.			

**PLAN PRACY ZESPOŁU WYCHOWAWCZEGO
W GIMNAZJUM.....
NA ROK SZKOLNY .....**

Lp.	Zadania	Cele	Termin	Odpowiedzialni
1.	Spotkanie organizacyjne.			
2.	Praca wychowawcza szkoły w roku szkolnym 2013/2014 w świetle dokumentacji.			
3.	Współtworzenie rocznego planu rozwoju szkoły.			
4.	Zajęcia integracyjno-adaptacyjne dla uczniów klas I.			
5.	Przestrzeganie przepisów szkolnych i BHP.			
6.	Pomoc psychologiczno-pedagogiczna uczniom w szkole.			
7.	Kształtowanie postawy obywatelskiej, poszanowanie tradycji i kultury własnego narodu.			
8.	Wspólne rozwiązanie problemów wychowawczych (monitorowanie absencji uczniów, analizowanie frekwencji) we współpracy z rodzicami.			
9.	Prelekcje dla rodziców.			
10.	Zajęcia zawodoznawcze.			
11.	Współpraca z liderem WDN.			
12.	Spotkanie z policjantem.			
13.	Budowa wizerunku szkoły integracyjnej.			
14.	Sport i rekreacja.			
15.	Współorganizacja Dnia Otwartego Szkoły.			
16.	Podsumowanie całorocznej pracy zespołu.			

11

Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych

Plan pracy Zespołu ds. Promocji Zdrowia

Rok szkolny .....

Treści programowe	Zadania	Formy realizacji	Odpowiedzialni	Termin realizacji
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zmniejszenia rozpowszechniania palenia tytoniu. 2. Ograniczenie używania substancji psychoaktywnych i związanych z tym szkód zdrowotnych. 3. Zmniejszenie i zmiana struktury spożycia alkoholu oraz zmniejszenie szkód zdrowotnych spowodowanych alkoholem. 4. Jaką pozytywną i negatywną rolę odgrywają leki w społeczeństwie? 				
<ol style="list-style-type: none"> 5. Poprawa sposobu żywienia ludności i jakości zdrowotnej żywności oraz zmniejszenie wstępowania otyłości. 6. Twoje zdrowie w twoich rękach. 				
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększenie aktywności fizycznej ludności. 2. Przystąpienie do programu „Trzymaj formę”. 				
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wspieranie rozwoju zdrowia fizycznego i psychospołecznego oraz zapobieganie najczęstszym problemom zdrowotnym i społecznym dzieci i młodzieży. 2. Realizacja treści programowych dotyczących bezpieczeństwa w szkole i poza nią. 				
Zmniejszenie narażenia na czynniki szkodliwe w środowisku życia pracy oraz ich skutków zdrowotnych i poprawa stanu sanitarnego kraju.				
Podsumowanie pracy				

**PLAN PRACY ZESPOŁU NAUCZYCIELI
PRZEDMIOTÓW: MATEMATYKA I INFORMATYKA**

Główne zadania:

Zadania	Forma realizacji	Odpowiedzialni	Termin realizacji
Zaplanowanie pracy zespołu na rok szkolny.			
Analiza dokumentacji.			
Praca z uczniami posiadających opinie/ orzeczenie PPP.			
Praca z uczniem zdolnym.			
Przeprowadzenie diagnozy umiejętności matematycznych.			
Przygotowanie uczniów do egzaminów gimnazjalnych.			
Korzystanie z TIK.			
Rozwój zawodowy i współpraca nauczycieli.			
Opieka nad pracownikami przedmiotowymi.			
Podsumowanie pracy zespołu.			

11

Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych

Wstęp

Prezentowany raport jest rezultatem ewaluacji wewnętrznej przeprowadzonej w szkole dotyczącej współpracy nauczycieli w planowaniu i realizowaniu procesów edukacyjnych. W trakcie ewaluacji zbierano informacje pochodzące z trzech źródeł: ankiet przeprowadzonych wśród nauczycieli, wywiadów z przewodniczącymi zespołów przedmiotowych oraz wywiadu z dyrektorem szkoły.

Na podstawie zebranych danych sporządzono poniższy raport, w którym przedstawiono wyniki badań oraz wnioski do dalszej bardziej efektywnej pracy, zmierzającej do podniesienia jakości pracy szkoły.

1. Harmonogram ewaluacji

Zadania	Termin realizacji	Osoby odpowiedzialne
Określenie przedmiotu ewaluacji. Określenie celów ewaluacji.		
Określenie kryteriów ewaluacji. Sformułowanie pytań kluczowych. Określenie metod badawczych. Określenie próby badawczej.		
Opracowanie metod badawczych.		
Zbieranie informacji – przebieg ewaluacji.		
Analiza zebranych informacji.		
Wyciąganie wniosków w postaci mocnych i słabych stron. Sporządzenie rekomendacji do dalszej pracy.		
Pisanie raportu.		

a. Wymaganie

Nauczyciele współpracują w planowaniu i realizowaniu procesów edukacyjnych.

b. Cele ewaluacji

- zbadanie czy nauczyciele współdziałają i wspomagają siebie nawzajem w planowaniu, organizowaniu, realizowaniu i modyfikowaniu procesów edukacyjnych,
- zbadanie czy wprowadzanie zmian w tworzeniu, organizacji, realizacji i analizie procesów edukacyjnych następuje w wyniku wspólnych ustaleń nauczycieli w celu poprawy efektywności pracy szkoły,
- zbadanie, czy nauczyciele wspólnie rozwiązują problemy, doskonalą metody i formy współpracy, pomagają sobie nawzajem w ewaluacji i doskonaleniu własnej pracy,
- poznanie przebiegu i efektów współpracy nauczycieli wynikających ze wspólnego organizowania i realizacji procesów edukacyjnych,
- opis i ocena efektywności współdziałania nauczycieli na zachodzące procesy edukacyjne.

c. Metody badawcze

- wywiad;
- ankieta.

2. Prezentacja wyników ewaluacji na podstawie przeprowadzonych ankiet i wywiadów.

a. Analiza ankiet dla nauczycieli

W badaniu ankietowym wzięło udział..... nauczycieli. Odpowiadali oni na pytania dotyczące form i sposobów współpracy nauczycieli w planowaniu i realizowaniu procesów edukacyjnych oraz korzyści wpływających z tej współpracy.

W pracach jakich zespołów/komisji bierze Pan/Pani udział?

(zaprezentowanie wyników)

Jakie dokumenty organizujące pracę szkoły opracowałeś we współpracy z innymi nauczycielami?

(zaprezentowanie wyników)

W jakim stopniu Pan/Pani jest zaangażowana w prace ww. zespołów?

(zaprezentowanie wyników)

Jaka forma współpracy najbardziej Państwu odpowiada?

(zaprezentowanie wyników)

W jaki sposób zespoły nauczycieli dokonują analizy wyników kształcenia?

(zaprezentowanie wyników)

Czy wykorzystuje Pan/Pani wnioski z analizy wyników kształcenia?

(zaprezentowanie wyników)

Jakie działania podejmował Pan/Pani z innymi nauczycielami?

(zaprezentowanie wyników)

Czy Pana/Pani zdaniem współpraca nauczycieli wpływa na lepsze wyniki kształcenia?

(zaprezentowanie wyników)

Czy Pana/Pani zdaniem zmiany dotyczące przebiegu procesów edukacyjnych następują w wyniku wspólnych ustaleń między nauczycielami?

(zaprezentowanie wyników)

Warsztaty: Analiza wywiadu z przewodniczącymi zespołów

Celem wywiadu było zebranie informacji na temat zaangażowania nauczycieli w planowanie i doskonalenie zachodzących procesów edukacyjnych.

W jaki sposób dokumentowana jest praca zespołu?

(zaprezentowanie wyników)

W jakim zakresie wykorzystywane są efekty pracy zespołów?

(zaprezentowanie wyników)

Kogo zespoły informują o efektach swojej pracy?

(zaprezentowanie wyników)

W jaki sposób zespoły informują o efektach swojej pracy?

(zaprezentowanie wyników)

W jaki sposób współpraca nauczycieli wpływa na podniesienie jakości pracy szkoły?

(zaprezentowanie wyników)

Warsztaty: Wywiad z dyrektorem

Kolejnym ze sposobów pozyskania informacji na temat ewaluowanego wymagania było przeprowadzenie wywiadu z dyrektorem szkoły.

Czy w zarządzanej przez Panią/Panią szkole nauczyciele dzielą się wiedzą i doświadczeniami?

(zaprezentowanie wyników)

W jaki sposób nauczyciele wspierają się wzajemnie w organizacji i realizacji procesów edukacyjnych?

(zaprezentowanie wyników)

Czy i w jakim stopniu nauczyciele wykorzystują w swojej działalności dydaktyczno-wychowawczej wnioski wypływające ze współpracy?

(zaprezentowanie wyników)

Jakie działania wspólnie podejmują nauczyciele?

(zaprezentowanie wyników)

Jakie efekty współpracy zespołowej są widoczne w praktyce szkolnej?

(zaprezentowanie wyników)

Jakie korzyści dla uczniów wynikają ze współpracy nauczycieli?

(zaprezentowanie wyników)

3. Podsumowanie wyników ewaluacji wewnętrznej

.....
.....

4. Wnioski i zalecenia do dalszej pracy

Do mocnych stron należą:

.....

Do słabych stron należą :

.....

Zalecenia:

.....

Załączniki

Załącznik nr 1 – Ankieta dla nauczycieli

Załącznik nr 2 - Wywiad z przewodniczącymi zespołów

Załącznik nr 3 – Wywiad z dyrektorem szkoły

Załącznik nr 1 – Ankieta dla nauczycieli (przykład)

Ankieta dla nauczycieli

Nauczyciele współpracują w planowaniu i realizowaniu procesów edukacyjnych.

Celem ankiety jest zebranie Państwa opinii i spostrzeżeń na powyższy temat. Ankieta jest anonimowa, a jej wyniki posłużą do przygotowania raportu z ewaluacji wewnętrznej w roku szkolnym ..../.... Prosimy o zakreślenie w każdym pytaniu jednej lub kilku wybranych odpowiedzi albo wpisanie własnej opinii w wyznaczonym miejscu.

Staż pracy ..... Nauczany przedmiot.....

1. W pracach, jakich zespołów/komisji bierze Pan/Pani udział? (można zaznaczyć kilka odpowiedzi)

- Zespół przedmiotowy
- Zespół ds. ewaluacji wewnętrznej
- Zespół klasowy
- Komisje nadzorujące egzaminy gimnazjalne
- Komisje nadzorujące konkursy przedmiotowe
- Komisje nadzorujące egzaminy poprawkowe
- Zespół ds. badania wyników w klasach drugich
- Zespół ds. testów diagnostycznych na początku klasy pierwszej
- Zespół ds. szkoleń RP
- Zespół ds. statutu, programu wychowawczego i profilaktycznego
- Zespół ds. projektów edukacyjnych
- Zespół ds. analizy wyników egzaminów gimnazjalnych
- Zespół ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej
- Inny (Jaki?) .....

2. Jakie dokumenty organizujące pracę szkoły opracował Pan/Pani we współpracy z innymi nauczycielami?

- WSO
- Statut Szkoły
- Plan promocji szkoły
- Program wychowawczy
- Program profilaktyki
- Analiza wyników egzaminów zewnętrznych
- Inne (jakie?)

3. W jakim stopniu Pan/Pani jest zaangażowana w prace ww. zespołów

- W znacznym stopniu
- W niewielkim stopniu
- W ogóle
- Trudno powiedzieć

4. Jaka forma współpracy Państwu najbardziej odpowiada:

- Praca w zespołach
- Praca w komisjach
- Praca w małych grupach (2-3 osoby)
- Wymiana doświadczeń
- Rozmowa, dyskusja
- Organizacja konkursów
- Organizacja wycieczek
- Organizacja imprez szkolnych

11

Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych

- Inna (jaka?) .....

5. W jaki sposób zespoły nauczycieli dokonują analizy wyników kształcenia?

- Poprzez sprawdziany
- Poprzez obserwacje uczniów
- Poprzez testy
- Poprzez analizy kart pracy
- Poprzez prace domowe
- Poprzez konkursy
- Poprzez testy diagnostyczne
- Poprzez kartkówki
- Poprzez prace plastyczne
- Poprzez wypowiedzi ustne
- Inne (jakie?) .....

6. Czy wykorzystuje Pan/Pani wnioski z analizy wyników kształcenia?

- Tak
- Nie

7. W jaki sposób wykorzystuje Pan/Pani wnioski z analizy wyników kształcenia?

.....

8. Jakie działania podejmował/a Pan/Pani z innymi nauczycielami?

- Szkolenia Rady Pedagogicznej
- Zawody sportowe
- Wycieczki
- Konkursy
- Kino, teatr
- Uroczystości szkolne
- Dyskoteki
- Zbiórki, akcje charytatywne
- Badanie wyników nauczania w klasach drugich
- Testy diagnozujące w klasach pierwszych
- Dostosowanie wymagań
- Egzaminacje próbne dla klas III
- Pomoc psychologiczno-pedagogiczna
- Akcje „sprzątanie świata”, Dzień Ziemi itp.
- Inne (jakie?) .....

9. Czy Pana/Pani zdaniem współpraca nauczycieli wpływa na lepsze wyniki kształcenia?

- Tak
- Raczej tak
- Raczej nie
- Nie

10. Czy Pana/Pani zdaniem zmiany dotyczące przebiegu procesów edukacyjnych następują w wyniku wspólnych ustaleń między nauczycielami?

- Tak
- Raczej tak
- Raczej nie
- Nie

Dziękujemy za wypełnienie ankiety.

Bibliografia

1. *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, Warszawa 2009.
2. *Edukacja: jest w niej ukryty skarb*, raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacquesa Delorsa, Wyd. UNESCO, Warszawa 1998.
3. Wychowanie bez porażek szefów, liderów, przywódców, Gordon T, *Wydawnictwo PAX, Warszawa 1996*.
4. *Inny słownik języka polskiego t. II*, red. M. Bańko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
5. *Zespoły wielodyscyplinarne w zarządzaniu oświatą*, „Zarządzanie Publiczne. Zeszyty Naukowe Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2009, nr 2(6), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
6. *Słownik pedagogiczny*, Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
7. *Zarządzanie edukacją wspierającą rozwój indywidualny uczniów*, Łuczyński J. [w:] *Psychologia rozwoju człowieka*, red. J. Trempała, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011
8. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

11

Współpraca nauczycieli w prowadzeniu procesów edukacyjnych

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Rodzice są partnerami
szkoły/przedszkola**

Zeszyt numer

12

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

**Zeszyt numer 12
Rodzice są partnerami
szkoły/przedszkola**

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Różnorodne formy integracji i komunikacji szkoły/przedszkola z rodzicami. Informacje prawne na temat funkcjonowanie Rady Rodziców	5
Funkcje przedszkola wobec rodziców:	5
Oczekiwania przedszkola wobec rodziców	6
Tożsamość organizacji	7
Podstawowe formy współpracy przedszkola z rodzicami	8
Formy współpracy szkoły z rodziną	8
Warsztaty: Plan współpracy – wstęp.....	9
Rola środowiska w procesie wychowawczym ucznia/przedszkolaka	9
Środowisko wychowawcze - podział.....	10
Rola środowiska w procesie wychowawczym ucznia/przedszkolaka	10
Rola rodziny	10
Postawy rodzicielskie	11
Style wychowania.....	11
Konsekwencje stylów wychowania	11
Diagnoza potrzeb rodziców i narzędzia do jej przeprowadzania	12
Oczekiwania rodziców	12
7 typów rodziców	12
Warsztaty: Analiza potrzeb i interesariuszy - adresatów	14
Warsztaty: Przykłady ankiet	16
Zbiór zasad efektywnej pracy RR oraz form jej współpracy z nauczycielami i dyrekcją szkoły/przedszkola	19
Zasady współpracy z rodzicami.....	19
Podstawowe formy współpracy przedszkola z rodzicami:	19
Cechy dobrego kontaktu z rodzicami	19
Plan współpracy RR z nauczycielami i dyrekcją z uwzględnieniem różnorodnych form	20
Procedura współpracy z rodzicami	20
Warsztaty: Formy kontaktu z rodzicami	21
Warsztaty: Formy spotkań z rodzicami	22
Program współpracy z rodzicami w wieku przedszkolnym	22
Warsztaty: Plan współpracy z rodzicami Przedszkola w Zarębie.....	23
Bibliografia	26

12

Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola

Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład kreowanie środowiska sprzyjającego edukacji i wychowaniu uczniów oraz poprawa (umocnienie) reputacji szkoły w tym zakresie poprzez budowanie między szkołą i rodzicami partnerskich relacji nastawionych na realizację wspólnych przedsięwzięć i na świadomą współpracę w obszarze wspierania rozwoju uczniów.

Cele szczegółowe:

- poznanie przez nauczycieli i rodziców różnorodnych form integracji i komunikacji szkoły z rodzicami;
- podniesienie/rozwinięcie niezbędnych dla nauczycieli kompetencji w zakresie komunikacji interpersonalnej;
- pozyskanie przez rodziców i pracowników szkoły informacji prawnych na temat funkcjonowania Rady Rodziców;
- opracowanie i wdrożenie zasad efektywnej pracy Rady Rodziców i form jej współpracy z nauczycielami, uczniami i dyrekcją szkoły;
- opracowanie narzędzi do ewaluacji współpracy szkoły z rodzicami.

Różnorodne formy integracji i komunikacji szkoły/przedszkola z rodzicami. Informacje prawne na temat funkcjonowania Rady Rodziców

Znaczenie współpracy nauczycieli przedszkola z rodzicami:

- a) ujednoczenie systemu oddziaływań wychowawczych,
- b) wspólny system postępowania z dzieckiem.

Funkcje przedszkola wobec rodziców:

1. Wspomaganie działań wychowawczych rodziców:
  - informowanie rodziców o zachowaniu dzieci w przedszkolu oraz o ich osiągnięciach;
  - zbieranie informacji o zachowaniu się dzieci w domu;
  - pedagogizacja rodziców - przekazywanie wiedzy dotyczącej rozwoju dziecka, jego potrzeb, pracy z dzieckiem w domu, organizacja kącia zabaw w domu.
2. Integrowanie zabiegów wychowawczych:
  - uzgadnianie sposobów reagowania na bodźce, zadania, wymagania w domu i przedszkolu;
  - uzgadnianie kierunku działań wychowawczych wspólnie realizowanych: w przedszkolu i kontynuowanych w domu;
  - wspólnie z rodzicami opracowanie warunków do swobodnej działalności dziecka, do zabawy twórczej;
  - włączenie rodziców w wychowanie dzieci poza domem, spotkania z dziećmi, prezentacja własnych pasji, zainteresowań;
  - włączenie rodziców w zagospodarowanie wnętrza przedszkola - sala zabaw.
3. Wspieranie rodziców poszukujących sposobów zmiany relacji między dziećmi:
  - zapoznanie z możliwościami współistnienia z dziećmi;
  - wspólne i indywidualne działania rodziców, nauczycieli i dzieci;

- poszukiwanie przyczyn agresywnych zachowań dzieci, oraz zachowań nieakceptowanych społecznie, sposoby reagowania na nie;
- organizowanie doradztwa metodycznego, psychologicznego, pedagogicznego.

Jakość pracy przedszkola wyznaczają wzajemne postawy, środowisko rodzinne dziecka, znajomość dziecka (ankieta, rozmowa z rodzicami, rozmowa z dzieckiem, analiza wytworów, obserwacja), reakcja na sukces, porażkę, komunikacja, przyzwyczajenia.

Oczekiwania przedszkola wobec rodziców

12

Propozycje przedszkola dla rodziców:

- zebrania, ogólne z udziałem specjalistów (psycholog, logopeda), spotkania grupowe;
- zajęcia adaptacyjne dla trzylatków, w razie potrzeby również dla starszych;
- zajęcia otwarte, dni otwarte dla rodziców;
- kontakty indywidualne wg potrzeb i oczekiwań;
- zajęcia warsztatowe dla rodziców prowadzone przez nauczycieli;
- wspólne świętowanie, rodzinne spotkania, uroczystości z aktywnym udziałem rodziców, dziadków, dzieci, (spotkanie opłatkowe, balik dla dzieci, Dzień Babci, Dziadka, Dzień Matki, pożegnanie sześciolatków, zielona noc);
- kącik dla rodziców - kącik informacyjny, wystawka prac dzieci, skrzynka pytań;
- konkursy, wycieczki do zakładów pracy rodziców.

Przedszkole ma szansę uzupełniać oddziaływania wychowawcze domu rodzinnego dziecka. Ma szansę wspierać i pobudzać jego rozwój, po uprzednim dokładnym poznaniu potrzeb, możliwości i uzdolnień. Są to podstawowe kierunki pracy przedszkola. Kierunki te, bez ścisłej współpracy z rodzicami dziecka stają się niemożliwe w realizacji. Dlatego tak ważna jest konieczność ustalenia przez nauczycielki przedszkola i rodziców wspólnego, systemu postępowania z dzieckiem. Atmosfera wzajemnego zaufania, otwarcie na potrzeby dziecka i oczekiwania rodziców, otwarcie na pytania, krytykę rodziców wobec przedszkola pozwolą na rzeczywiste zaangażowanie ich we wspólne działania dla dobra dziecka. Gwarancją współpracy przedszkola z rodzicami może być statut przedszkola, w którym warunki tej współpracy zostały jasno i wyraźnie określone.

Wyrażna staje się potrzeba planowych, otwartych i partnerskich kontaktów polegających na wymianie poglądów dotyczących spraw wychowania oraz ustalenie jednolitego sposobu oddziaływania na dziecko. Ponoszenie wspólnej odpowiedzialności za warunki jego rozwoju.

O jakości współpracy decyduje wiele czynników:

- a) wzajemne postawy,
- b) oczekiwania i spostrzeżenia,
- c) współdziałanie.

Należy przy tym uwzględnić pełne prawo rodziców do współdecydowania o kierunkach pracy przedszkola.

Warunkiem efektywnej współpracy jest poznanie dzieci i ich środowiska rodzinnego. Źródłem informacji o dziecku jest karta zgłoszenia dziecka, ankieta kierowana do rodziców, rozmowy z rodzicami, z dzieckiem, obserwacja dziecka w kontaktach z rówieśnikami oraz w różnych sytuacjach w przedszkolu – reakcja na sukces i porażkę, komunikacja, przyzwyczajenia higieniczne, analiza prac dziecka.

Mając na uwadze właściwą organizację współpracy z rodzicami przedstawiamy nasze oczekiwania wobec rodziców, dotyczące uczestnictwa w zebraniach, kontaktach indywidualnych, zachęcamy do interesowania się pracą dydaktyczno-wychowawczą przedszkola, programem w oparciu o który pracuje przedszkole, prawami i obowiązkami rodziców, regulaminem przedszkola.

Tożsamość organizacji

Zanim zaczniesz pisać - określ swą tożsamość.

Spróbuj opisać siebie - aby to zrobić trzeba skoncentrować się na pięciu elementach:

- trzeba sobie i światu wyjawic sens swojego istnienia - nazywa się to misją;
- trzeba wyznaczyć (i co jakiś czas weryfikować - świat się zmienia!) - długoterminowe, kierunkowe cele;
- trzeba zapisać, czym się dysponuje, zarówno w sferze materii, jak i ducha oraz intelektu - jakie są zatem zasoby podmiotu;
- trzeba określić dla kogo się istnieje i pracuje - zatem kim są adresaci;
- a skoro nikt nie działa w próżni, to kim są partnerzy.

Misja

Jest precyzyjnym wyrażaniem - w języku zrozumiałym dla członków organizacji i jej otoczenia - daleko-osiężnych zamierzeń i aspiracji. Misja jest więc ujęciem wizji strategicznej dla potrzeb zarządzania.

Funkcje dobrej misji:

- a) misja jako punkt określenia - funkcja ukierunkowująca,
- b) misja jako deklaracja intencji - funkcja uwiarygodniająca,
- c) misja jako wartość wspólna - funkcja integrująca,
- d) misja jako gwarancja przyszłości - funkcja stabilizująca,
- e) misja jako źródło natchnienia - funkcja inspirująca.

Adresatami misji organizacji są wszystkie osoby, grupy społeczne, instytucje, firmy, które mają wpływ na jej działalność, pomagają lub przeszkadzają w osiągnięciu sukcesów.

Wizja

To przyszły pożądaný stan organizacji. Stanowi ona pewien obraz przyszłości firmy i jej docelowej pozycji na rynku. Jest zestawem dążeń i aspiracji związanych z działalnością przedsiębiorstwa, pewnym wyobrażeniem przyszłości powstałym na podstawie analizy obecnej sytuacji oraz wyobraźni i ambicji menedżerów.

Ogólnie rzecz biorąc wizja zależy od:

- przejrzystości i stabilności środowiska;
- stosowanej techniki zarządzania;
- profesjonalnego poziomu menedżerów;
- sposobu zorganizowania przedsiębiorstwa;
- zasięgu jego działania;
- posiadanych zasobów;
- metod i technik marketingowych;
- zdolności przewidywania przyszłości.

Wizja stanowi orientacyjną wartość dla rozumowania, decyzji i zachowań w przedsiębiorstwie, wpływa na dobór i rozwój kadry, kształtowanie systemów informacyjnych, a także na pobudzenie tej kadry i pozostałych pracowników do przedsiębiorczości.

Wizja powinna pokazywać możliwe do osiągnięcia wyniki i kierunki, w których przedsiębiorstwo ma zmierzać, aby zająć upragnioną pozycję w przyszłości. Podobnie jak misja, wizja musi być realna i jednocześnie zachęcać pracowników do działania, pokazywać, że to, co robią jest użyteczne dla przedsiębiorstwa i rynku. Powinna oddziaływać na emocje, pobudzać kreatywność oraz stanowić bodziec do osiągnięcia wyznaczonych celów, apelować do wyobraźni i podnosić pracowników na duchu, nasilać dążenia do osiągnięcia czegoś znaczącego w życiu

Podstawowe formy współpracy przedszkola z rodzicami

- a) kontakty indywidualne,
- b) zebrania grupowe i zebrania ogólne,
- c) zajęcia otwarte,
- d) spotkania warsztatowe dla rodziców i dzieci,
- e) spotkania okolicznościowe z okazji uroczystości,
- f) kącik dla rodziców,
- g) edukacja pedagogiczna rodziców,
- h) wycieczki, festyny.

L. Weselińska wyróżniła następujące formy współpracy z rodzicami:

- a) praca indywidualna,
- b) kącik dla rodziców,
- c) zebrania grupowe,
- d) zajęcia otwarte dla rodziców,
- e) zebrania ogólne,
- f) rada rodziców.

G. Gajewska podzieliła kontakty wychowawcy/nauczycielki przedszkola na:

- a) bezpośrednie i pośrednie,
- b) na terenie przedszkola i poza nim,
- c) indywidualne, zespołowe i zbiorowe,
- d) obowiązkowe i z udziałem dobrowolnym,
- e) z udziałem dzieci i bez ich udziału,
- f) tradycyjne i niekonwencjonalne w formie,
- g) kontakt pisemny i rozmowy.

Formy współpracy szkoły z rodziną

1. Zbiorowe:

- Spotkania robocze (wywiadówki) – tradycyjna forma współdziałania szkoły i domu. Organizowane przeważnie dla rodziców uczniów jednej klasy odbywają się kilka razy w ciągu roku. Celem ich jest omówienie różnych spraw organizacyjnych klasy, osiągnięć szkolnych uczniów, napotykanym przez nauczyciela trudności w toku nauczania i wychowania.
- Spotkania towarzyskie - dla wielu rodziców jest to jeszcze jedna okazja do lepszego poznania swych dzieci i panującej w szkole atmosfery. Pozwalają rodzicom przekonać się, że życie szkoły nie ogranicza się do nauczania i oceniania. Zaliczamy tu: spotkania okolicznościowe (zwoływane z inicjatywy nauczycieli lub rodziców, odbywają się poza szkołą/klasą i bierze w nich udział niewielu rodziców); spotkania z okazji uroczystości i imprez klasowych, są inicjowane i organizowane przeważnie przez wychowawcę klasy przy pomocy uczniów. Często ich współorganizatorami są rodzice; spotkania z okazji uroczystości i imprez ogólnoszkolnych, są raczej o ograniczonym zasięgu oddziaływania, jednak umożliwiają wzajemne kontakty między rodzicami nie tylko klas równoległych lecz i na różnym poziomie.
- Spotkania z ekspertem (psycholog, pedagog, przedstawiciele nauki, kultury, służby zdrowia itp.) - inicjatorami i organizatorami są zwykle nauczyciele. Dotyczą one spraw wykraczających poza kompetencje zawodowe i możliwości nauczyciela.
- Spotkania dotyczące trudności wychowawczych - w grupach 10-15 osobowych, nie częściej niż 2 razy w roku z tymi samymi rodzicami. Odbywają się na ogół oddzielnie dla różnych grup tj. rodzin wielodzietnych, jednodzietnych, samotnych matek itp. Pozwalają one skoncentrować się na zagadnieniach typowych dla danej grupy.

- Spotkania poświęcone pedagogizacji rodziców (prelekcje lub konferencje) - pozwalają ujednoczyć reprezentowane przez rodziców różne stanowiska na temat wychowania i rozwoju psychicznego uczniów, a także usprawniają współdziałanie z nauczycielem w celu konkretyzacji poczynań wychowawczych wobec dzieci.

2. Indywidualne:

- Konsultacje pedagogiczne: prowadzenie rozmów na temat wychowania i uczenia się oraz wyboru zawodu lub dalszej nauki. Pozwalają rozwiązać problemy nurtujące nauczycieli i rodziców na zasadzie pouczeń. Konsultantami mogą być wychowawcy klasowi, dyrektorzy szkół, pedagodzy lub psycholodzy.
- Wizyty domowe: mają na celu bliższe i bezpośrednie poznanie warunków w jakich żyją uczniowie oraz nawiązanie osobistego kontaktu ze wszystkimi członkami rodziny. Nie mają na celu „wtrącania” się w intymne sprawy rodziny albo wymuszania ujawniania sekretów rodziny. Mają ogromne znaczenie wychowawcze, bo pozwalają nauczycielowi lepiej zrozumieć ucznia, wyjaśnić niedomówienia i przełamać nieufność.
- Kontakty korespondencyjne: dzienniczek ucznia, listy do rodziców, pisemne relacje o wynikach nauki ucznia i jego zachowania. Występują w przypadku niemożliwości lub niezasadności kontaktów bezpośrednich. Uzupełniają konsultacje pedagogiczne, wizyty domowe, a także zbiorowe i indywidualne spotkania nauczyciela z rodzicami.
- Rozmowy telefoniczne: dopełnienie innych form kontaktu. Stosowane sporadycznie, czasami jednak konieczne.
- Wyróżniamy dwa rodzaje rozmów telefonicznych:
  - rozmowy, których celem jest okolicznościowa wymiana informacji o uczniu,
  - rozmowy służące udzielaniu porad w sprawach wychowawczych.

Oprócz wymienionych form współpracy możemy wymienić:

- c) współdziałanie w pracy dydaktycznej szkoły,
- d) działalność w Komitecie Rodzicielskim,
- e) organizowanie czasu wolnego uczniów,
- f) pomoc uczniom w wyborze zawodu.

Warsztaty: Plan współpracy – wstęp

FORMA WSPÓŁPRACY	SPOSOBY REALIZACJI	ODPOWIEDZIALNY	TERMIN
------------------	--------------------	----------------	--------

Rola środowiska w procesie wychowawczym ucznia/przedszkolaka

Człowiek żyje w określonym środowisku społecznym, jest od niego uzależniony, a równocześnie je kształtuje. Składnikami środowiska są ludzie, z którymi dany osobnik ma bezpośrednią styczność, na których oddziałuje i którzy na niego oddziałują. Jednym ze składników środowiska społecznego jest środowisko wychowawcze.

Środowisko wychowawcze jest częścią obiektywnego środowiska społecznego człowieka, które stwarzają osoby, grupy społeczne i instytucje pełniące zadania wychowawcze, pobudzające (zachęcające) jednostki i grupy dzieci, młodzieży, dorosłych do przyswajania wartości moralnych i zgodnych z nimi zachowań społecznych, odpowiadających ideałowi wychowawczemu społeczeństwa.

Środowisko wychowawcze - podział

Intencjonalne środowisko wychowawcze – środowisko społeczne celowo wydzielone (powołane) do oddziaływania wychowawczego na osobowość jednostki w procesie wychowania i socjalizacji oraz do organizowania tego procesu.

Placówki i instytucje w statutach (regulaminach, założeniach) których, zawiera się cel wychowawczy: szkoły, związki młodzieży, kluby, świetlice, ośrodki socjalne, domy społeczne, domy kultury, uniwersytety powszechne (ludowe), domy dziecka, rodzinne domy dziecka, rodziny zastępcze, domy wczasowe, kolonie i obozy. Funkcje te pełnią także parki, ogrody jordanowskie, parki kultury i wypoczynku.

12

Naturalne środowisko wychowawcze – to ta część środowiska wychowawczego, która nie jest celowo powołana lecz pełni funkcje dydaktyczne, wychowawcze, opiekuńcze, społeczne, kulturalne, towarzyskie w sposób niezamierzony i spontaniczny.

Zaliczamy tu: rodzinę, zakłady pracy, organizacje i stowarzyszenia społeczne, szpitale i sanatoria, zakłady karne, kluby sportowe.

Środowiskiem lokalnym nazywamy teren przestrzennie wydzielony wraz z mieszkańcami, wszelkimi urządzeniami i instytucjami służącymi organizacji życia zbiorowego, takimi jak kościół, szkoła, instytucje usługowe, urządzenia socjalne i rekreacyjne oraz mechanizmy regulujące zachowania pojedynczych ludzi i stosunki międzyludzkie, a więc obyczajowość, normy moralne, autorytety i wzory zachowań.

Środowisko lokalne wywiera przemożny wpływ na sposoby spędzania czasu wolnego. Umożliwia wypoczynek czynny dzieci i młodzieży, ponieważ zazwyczaj dysponuje niezbędną infrastrukturą, do której należą także placówki i urządzenia jak: tereny zieleni, place zabaw i wielofunkcyjne boiska sportowe.

Dużą rolę spełnia też środowisko lokalne w stosunku do dorosłych, przesądzając w znacznym stopniu o wyborze pracy zawodowej i sposobie spędzania czasu po pracy oraz w dni wolne od pracy.

Rola środowiska w procesie wychowawczym ucznia/przedszkolaka

1. Wychowanie człowieka wszechstronnie i harmonijnie rozwiniętego zdolnego do pełnego udziału w różnych formach życia społecznego, posiadającego poczucie odpowiedzialności za losy ojczyzny.
2. Wychowanie człowieka wyposażonego w takie wartości i umiejętności, jakie są mu niezbędne do wypełnienia określonych zadań (ról) w społeczeństwie.
3. Wyposażenie jednostek w niezbędną wiedzę, służącą do rozumienia i prawidłowego odbioru i przekształcania rzeczywistości.
4. Kształtowanie pożądanego z moralnego, wychowawczego i społecznego punktu widzenia postaw, przekonań, hierarchii wartości, rozwój zainteresowań, zamiłowań, talentów.
5. Wdrażanie do samokształcenia, samorealizacji, samowychowania.
6. Wskazywanie istoty dążeń, aspiracji, formułowanie celów życiowych.
7. Wychowywanie w oparciu o zasady, normy, tradycje, obyczaje i kulturę obowiązującą w danym społeczeństwie.
8. Wspomaganie rozwoju jednostek o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Rola rodziny

Rodzina wprowadza dziecko w świat wartości kulturalnych i społecznych, w rodzinie po raz pierwszy dziecko, styka się z pojęciami dobra i zła, rzeczy dozwolonych, pochwalonych i potępionych. Rodzice swoim zachowaniem i ocenami ujawniają mu, co w życiu jest ważne, z czym należy się liczyć, w jakich warunkach i jakim stopniu.

1. Zaspakają potrzeby i stwarza warunki uczenia się społecznego.
2. Oddziałuje najwcześniej i najdłużej, ma najsilniejszy wpływ we wczesnym dzieciństwie.
3. Oddziałuje poprzez styl wychowania (autorytarny, demokratyczny, liberalny, niekonsekwentny

i mieszany), postawy rodzicielskie i strukturę rodziny.

Struktura rodziny

Małe rodziny: więcej interakcji rodzice - dziecko, styl liberalny; rodziny wielodzietne: interakcje między dziećmi, styl autorytarny, dzieci mają swoje obowiązki.

Kolejność urodzin: najstarsze - poletko doświadczalne rodziców, może przejmować funkcje opiekuńcze, średnie: poczucie zaniedbania na rzecz młodszych dzieci oraz brak uprawnień najstarszych dzieci, najmłodsze: rozpieszczane przez rodziców, uczone zachowań przez rodzeństwo.

Jedynacy: nadmierna opiekuńczość, często nadmierne oczekiwania, ale lepsze zaspokajanie potrzeb biologicznych, lepsze warunki rozwoju zainteresowań

Postawy rodzicielskie

Pozytywne/właściwe	Negatywne/niewłaściwe
<ul style="list-style-type: none"> • Akceptacja dziecka • Współdziałanie • Rozumna swoboda • Uznanie praw dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> • Unikanie/odtrącanie • Odrzucanie • Nadmierne korygowanie • Nadmierna ochrona

Style wychowania

Autorytarny /autokratyczny	Liberalny	Demokratyczny
Karność i posłuszeństwo	Życzenia i zachcianki dziecka	Perswazja i argumentacja
Dystans między rodzicami i dziećmi	Brak uczuć do dzieci lub brak odpowiedzialności	Wzajemna sympatia, zaufanie, życzliwość
Kontrola zachowania	Całkowita swoboda działania	Duża swoboda działania
Surowe środki wychowawcze, kary – lęk przed karą	Bardzo słabe restrykcje	Nagrody i pochwały nad karami, akceptacja wspólnie wypracowanego sposobu zachowania
Dziecko ma narzucone prawa i obowiązki	Brak obowiązków	Zakres praw i obowiązków wspólnie wypracowany

Konsekwencje stylów wychowania

1. Skrajny styl autorytarny: osoby zimne, sztywne, o formalnym stosunku do innych ludzi, despotyczne, stosujące przemoc wobec młodszych, niezdolność do samodzielnego działania i myślenia.
2. Styl demokratyczny: dziecko potrafi dostosować się do nowych warunków, łatwo wchodzi w poprawne relacje z innymi, jest samodzielne.

3. Styl liberalny: konflikty z osobami spoza rodziny, opóźniona socjalizacja, nieumiejętność dostosowania się do obowiązujących reguł i norm.
4. Styl niekonsekwentny: utrata szacunku do rodziców, poczucie osamotnienia, bezradność i związana z nią agresja.

Rola szkoły/przedszkola

Szkoła pod opieką i kierunkiem nauczyciela pozwala zdobyć dziecku podstawy wiedzy naukowej oraz przyswoić ją w sposób umożliwiający stosowanie jej w praktyce. Jest to zadanie dla dziecka trudne i nowe. Jeśli jest ono pozytywne realizowanie na poszczególnych szczeblach szkoły, staje się potężnym czynnikiem dobrego rozwoju dziecka. Nauczanie i rozwój dalej bowiem są ściśle ze sobą związane, przy czym nauczanie nie musi dostosować się ściśle do aktualnych możliwości dziecka, ale może wyprzedzać rozwój prowadząc go za sobą.

Wychowawca, nauczyciel, aby osiągnąć skuteczność zabiegów dydaktyczno-wychowawczych w szkole i w środowisku, winien posiadać:

- a) umiejętność planowania i organizowania działalności wychowawczej i dydaktycznej,
- b) umiejętności kierownicze; pobudzanie aktywności własnej wychowanków i dyskretne kierowanie ich działaniem,
- c) umiejętność nawiązywania pozytywnych kontaktów z uczniami, w tym także więzi emocjonalnej na drodze wzajemnego zaufania i sympatii,
- d) umiejętności współdziałania z innymi ludźmi (rodzice, członkowie rady),
- e) umiejętność samokształcenia, podnoszenia kwalifikacji.

Wszelkie powodzenia i niepowodzenia wychowawcze są uzależnione od wpływów oraz wzajemnej współpracy rodziny, środowiska społecznego, instytucji powołanych do realizacji zadań wychowawczych, a także od samych wychowanków.

Diagnoza potrzeb rodziców i narzędzia do jej przeprowadzania

Oczekiwania rodziców

Rodzice, doprowadzając swe dziecko do instytucji edukacyjnej, zwanej szkołą, ustanawiają pewną transakcję społeczną między sobą a nauczycielem - niejako kupując od niego pewną usługę. Ma więc prawo wiedzieć, dokąd zaprowadzi on jego dziecko!

Rodzic ma prawo:

- a) znać programy dydaktyczne i wychowawcze nauczycieli,
- b) domagać się precyzyjnego określenia, jak szkoła (poprzez pracujących w niej nauczycieli) ma zamiar przekazywać uczniowi rzetelną wiedzę, jak określa i jakie daje gwarancje należytej edukacji, jakie umiejętności chce wykształcić w dziecku i jak zamierza wspomagać ich (dzieci) rozwój z wychowawczego punktu widzenia.

Dzieci poza szkołą nie żyją przecież w próżni oddziaływań środowiskowych, w tym edukacyjnych i wychowawczych! A szkoła nie jest przecież jedynym źródłem wiedzy, umiejętności, wartości i postaw dla uczniów! Prezentacja programów szkoły jest zatem koniecznością i każdy przytomny i świadomy rodzic ma prawo się domagać takich informacji. Z drugiej strony, traktowanie rodziców jako pełnoprawnych decydentów o życiu i rozwoju ich własnych dzieci jest koniecznym wymogiem współpracy szkoła – dom. Rodziców na ogół do szkoły/przedszkola przyciągają kłopoty!

7 typów rodziców

Prawdopodobnie można mówić o 7 typach rodziców - klientów szkoły: rodzic świadomy, analityczny, socjalny, praktyczny, podejrzliwy, obojętny i rodzic patologiczny. Oto krótka charakterystyka:

1. **Rodzic świadomy** - jest raczej kompetentnym i świadomym klientem szkoły, zna swoje prawa

i obowiązki, ma duże oczekiwania wobec szkoły (płaci podatki i wymaga!). Jest zainteresowany edukacją dziecka, śledzi procedury nauczania i ich efekty. Często bywa kompetentny merytorycznie w różnych dziedzinach (ten fakt można wykorzystać dla projektowania struktury współpracy). Można wykorzystać umiejętności i talenty tych osób dla utworzenia klasowej grupy wsparcia rodziców dla rozwiązywania problemów wychowawczych. Można też wykorzystać grupę naprawdę zaangażowanych rodziców do pracy na rzecz całej szkoły. Ich potencjał, kompetencje i talenty mogą się przydać dla nieustannej edukacji nauczycieli i innych rodziców (np. przy wdrażaniu programów profilaktycznych). Świadomi rodzice mogą też oddać nieocenione usługi dla szkoły w zakresie projektowania innowacyjnych rozwiązań (np. Grupa Poprawy Jakości w zakresie nauczania i wychowania, złożona z rodziców oraz nauczycieli). Oczywiście zasadą pracy jest wzajemne słuchanie się, wzajemny szacunek i wolontariat rodziców. Rodzice tego typu są naprawdę zainteresowani organizacją i doskonaleniem przebiegu procesu edukacyjnego dzieci. Interesuje ich coraz lepsza i sprawniejsza w realizacji swych zadań szkoła. Są świadomi podziału ról i nie chcą zastępować nauczycieli, pragną rzeczowo pomagać.

2. **Rodzic analityczny** - to rodzic ćwiczący nauczycieli w cierpliwości. Chce wiedzieć wszystko. Zadaje dużo pytań (w tym wiele „dziwnych”), wymaga więc poświęcenia mu dużo czasu. Nie interesują go ludzie, za to obiektem pożądania są wszelkie dane, średnie, statystyki etc. Na szczęście w praktyce, jako typ modelowy pojawia się rzadko! Najczęściej jest to uciążliwsza wersja pierwszego typu rodziców świadomych - rodzic „nadświadomy”, nadkompetentny”, czyli wiedzący lepiej. Na ogół jest także nazbyt wymagającym rodzicem wobec dziecka. Praca z nimi polega na cierpliwej zmianie oczekiwań zarówno wobec zakresu ingerencji (nadmiernej) w pracę dydaktyczną, jak i zmianę oczekiwań wobec własnego dziecka.
3. **Rodzic socjalny** - nastawiony na pomaganie - to rodzic, którego interesują relacje, chce poznać nauczycieli od strony prywatnej. Interesuje go, jacy są, jak przebiega ich życie osobiste. Lubi mieć szansę porozmawiać z nauczycielem jak „z człowiekiem”. Jeśli go polubi, staje się niezwykle wdzięcznym pomocnikiem w wielu obszarach życia szkolnego i poza szkolnego. Pomoże przeprowadzić... urządzić... przygotować... wesprzeć...
4. **Rodzic praktyczny** - rodzic „naszych czasów” - to rodzic konkretny. Nastawiony na widoczne korzyści, ale niekoniecznie materialne. Nie będzie uczestniczył w długich zebraniach. Nie ma na to czasu. Najczęściej mocno zapracowany (pomoże, jeśli będzie miał możliwości i jeżeli potrzeba będzie wyrażona konkretnie: materiał na firanki, bulki dla dzieci, wykonanie kserokopii gazetki uczniowskiej, zorganizowanie autokaru na wycieczkę). Dla tego typu rodziców warto przygotowywać listy potrzeb i przekazać je z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym. Najczęściej taki rodzic wie, że jego obowiązkiem jest wyrażanie określonego zaangażowania, a nie mając czasu, aby uczestniczyć w życiu klasy swojego dziecka, ma z tego powodu lekkie poczucie winy, tak więc więc chętnie pomoże w czymś konkretnym, wymiernym. Każde takie działanie ze strony rodzica należy opiewać telefonem z podziękowaniem lub jeszcze lepiej listem podpisanym przez dyrektora szkoły. Kontakt tego typu rodziców ze szkołą jest co prawda korespondencyjny, ale pozytywny.

Rodzice reprezentujący typy od numeru 1 do 4 to rodzice, których (poprzez odpowiednie zachowanie wobec nich) względnie łatwo jest pozyskać dla tworzenia społeczności szkolnej, a współpracę rozwijać i wzbogacać wzajemną edukacją. Niektórzy rodzice nie są w stanie sprostać obowiązkom wychowawczym i aktywnie (mniej lub bardziej) uczestniczyć w życiu szkolnym swego dziecka. Dzieje się tak z różnych powodów: problemów osobistych, bezradności, niewiedzy lub rodzinnej patologii. Ta grupa rodziców plasuje się w obszarze szczególnego kontaktu - raczej reedukacji niż edukacji. A ich dzieci wymagają szczególnej uwagi i oddziaływań wychowawczych pomagających im wyjść z „zakłętą kręgu” wpływu poważnych błędów wychowawczych. W tych przypadkach nauczycieli powinien wesprzeć psycholog lub pedagog szkolny ewentualnie inni specjaliści.

5. **Rodzic podejrzliwy** - nastawiony na zagrożenie - jest typem rodzica albo ciężko doświadczonego w czasie własnej kariery szkolnej, albo z bagażem negatywnych doświadczeń wyniesionych z czasów edukacji swego starszego dziecka lub generalnie, jest to osoba o niskim poczuciu własnej wartości i odbierająca świat jako wielkie zagrożenie. Jest to rodzic, którym należy się „zaopiekować” ze względu na dobro dziecka, ponieważ swoim lękiem i podejrzliwością na pewno je „zaraża” i produkuje charakterystyczne trudności wychowawcze (zahamowanie lub agresywność). Podstawową potrzebą

zarówno u tego typu rodzica, jak i jego dziecka jest potrzeba bezpieczeństwa i na niej należy oprzeć kierowane do nich (cierpliwe!) działania. Pewną odmianą tego typu rodzica jest podtyp desperacko broniący swego dziecka, wietrzący nieustające prześladowania ze strony nauczycieli lub innych uczniów. Jest to jeden z najtrudniejszych typów rodziców. W zachowaniu wobec takich rodziców niezbędny jest takt i dyplomacja, stanowczość, spokojne mówienie o faktach, czasami zaproszenie na lekcję lub umiejętne przeprowadzenie postępowania dowodowego, wykluczającego istnienie „działalności spiskowej”.

- 6. Rodzic obojętny** - zaniedbujący - to nie tylko najtrudniejszy typ rodzica, ale także najtrudniejszy rodzic dla dziecka. To często rodzic nieobecny w życiu dziecka, pozostawiający go samotnym. Dopiero jakieś niezwykle zachowanie dziecka (czasem wręcz na granicy prawa) sprowadza go do szkoły i tym samym sprowadza uwagę na dziecko. Trudno się z nim komunikować, gdyż jest po prostu fizycznie nieobecny.
- 7. Rodzic patologiczny** - to rodzic wchodzący w skład tej grupy, dla której podstawową (lub jedyną) formą wychowania jest bicie dziecka (statystyki alarmują, że takie zabiegi wychowawcze obecne są u 80% rodzin!). Ewentualnie plasuje się w grupie innych, poważnych patologii, które mogą mieć bardzo negatywny wpływ na rozwój dzieci (przemoc emocjonalna i seksualna, alkoholizm, narkotyki, choroba psychiczna itp.).

Tak więc nie z każdym rodzicem współpracuje się tak samo!

Warsztaty: Analiza potrzeb i interesariuszy - adresatów

„Jeśli myślisz, że edukacja jest kosztowna - policz efekty ignorancji”

Analiza wymaga sprawdzenia:

1. Co jest potrzebne lub oczekiwane od/dla/przez ludzi?
2. Ile priorytetów reprezentuje?
3. Czego oczekuje wspólnota i zespół?
4. Czy pomysł różni się od tego, co do tej pory zostało zrobione?
5. Jakie zmiany mogą być wprowadzone?

Interesariusze to osoby fizyczne lub instytucje, które mogą (pośrednio lub bezpośrednio) wpływać lub podlegać wpływowi koncepcji. Interesariusze pozytywni tzn. wspierający cele, interesariusze negatywni utrudniający lub uniemożliwiający realizację celów.

Zidentyfikowanie grup /osób:

1. Na które koncepcja ta może mieć wpływ.
2. Które mogą mieć wpływ na koncepcję.
3. Które mogą być pomocne, mogą stać się partnerami.
4. Które mogą się stać stroną konfliktową projektu.
5. Które i tak zostaną zaangażowane w projekt.

KTO JEST KLIENTEM SZKOŁY? Szkoła ma 4 klientów:

1. Uczniów.
2. Rodziców.
3. Społeczność lokalną.
4. Nauczycieli (wobec których realizuje różne zadania oraz (pamiętajmy!) uczniów, rodziców, nauczycieli potencjalnych, czyli tych, których chcemy zaprosić do pracy i nauki naszej szkole!)

ANALIZA SWOT

Jest znaną na świecie i chętnie stosowaną przez specjalistów od zarządzania metodą oceny sytuacji strategicznej organizacji, narzędziem opisującym i sprawdzającym ryzyko projektowe. Pozwala na szybki przegląd i ocenę sytuacji organizacji i/lub projektu.

SWOT jest akronimem angielskich słów:

- STRENGTHS (mocne strony)
- WEAKNESSES (słabe strony)
- OPPORTUNITIES (szanse)
- THREATS (zagrożenia)

Metoda wykorzystuje schemat klasyfikacji, dzieląc wszystkie czynniki wpływające na obecną i przyszłą sytuację według miejsca powstania (na wewnętrzne i zewnętrzne) oraz według sposobu oddziaływania (na pozytywne i negatywne). Skrzyżowanie tych dwóch kryteriów doprowadziło do powstania czterech grup czynników:

- Zewnętrzne pozytywne - SZANSE
- Zewnętrzne negatywne - ZAGROŻENIA
- Wewnętrzne pozytywne - MOCNE STRONY
- Wewnętrzne negatywne - SŁABE STRONY

SZANSE – to te tendencje i zjawiska w otoczeniu, które odpowiednio wykorzystane mogą stać się bodźcem rozwoju, osłabić istnienie zagrożeń.

ZAGROZENIA – to wszystkie czynniki zewnętrzne, które są postrzegane jako bariery, utrudnienia, dodatkowe koszty działania, niebezpieczeństwa; ich istnienie zmniejsza potencjał rozwojowy, nie pozwala na pełne wykorzystanie szans.

MOCNE STRONY – to specjalne walory odróżniające nas od innych, którzy działają w tym samym sektorze czy regionie; ich źródłem może być nasz potencjał materialny, wysoka jakość świadczonych usług, marka, zaufanie odbiorców, referencje, wykwalifikowani pracownicy, niskie koszty itd.

SŁABE STRONY – są przeciwieństwem mocnych, konsekwencją ograniczeń, niedostatecznych zasobów i umiejętności.

Załącznik 1. Analiza interesariuszy

Partner/adresat/ interesariusz	Charakterystyki: społeczne, ekonomiczne zróżnicowanie płci struktura, organizacja, status zachowania...	Interesy, oczekiwania	Wnioski dla projektu

Załącznik 2. Analiza SWOT

MOCNE	SŁABE
SZANSE	ZAGROŻENIA

Warsztaty: Przykłady ankiet

Szanowni rodzice prosimy o wypełnienie anonimowej ankiety dotyczącej oczekiwań Państwa wobec naszego przedszkola. Wybraną odpowiedź zaznaczamy „x” Ankieta ta zostanie wykorzystana w mojej pracy dydaktycznej.

Wychowawca – Pani Kowalska.

1. Co najchętniej robi Państwa dziecko (w domu, w wolnym czasie)?
  - a. śpiewa,
  - b. tańczy
  - c. maluje
  - d. gra na komputerze
  - e. ogląda telewizję
  - f. inne (jakie?) .....
2. Ile czasu poświęcacie Państwo swojemu dziecku?
  - a. 1 godz.
  - b. 2 godz.
  - c. więcej (ile?) .....
3. Co najchętniej jada i pije Państwa dziecko?
  - a. słodczy
  - b. zupę mleczną
  - c. zupę owocową
  - d. potrawy mięsne
  - e. inne (jakie?) .....
4. Państwa dziecko lubi przebywać:
  - a. samo
  - b. z rówieśnikami
  - c. ze starszymi dziećmi
  - d. z dorosłymi
5. Jakie dodatkowe zajęcia widzielibyście Państwo w przedszkolu?
  - a. języki obce (jakie?) .....
  - b. rytmikę
  - c. zajęcia logopedyczne
  - d. zajęcia komputerowe
  - e. inne (jakie?) .....
6. Oczekiwany czas pobytu Państwa dziecka w przedszkolu
  - a. 5 godzin
  - b. ponad 5 godzin
  - c. inny (ile?) ..... godzin.
7. Jakiego wyposażenia w przedszkolu oczekujecie Państwo?
  - a. sala gimnastyczno – rytmiczna
  - b. sala komputerowa
  - c. ogród i jego wyposażenie
  - d. inne (jakie?) .....
8. Jaką opłatę miesięczną na przedszkole (z wyżywieniem) Państwo proponujecie?
  - a. do 50 złotych

12

Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola

- b. do 100 złotych
  - c. powyżej 100 złotych
  - d. inną (jaką?) .....
9. Na czym wg Państwa powinna polegać współpraca przedszkola z rodzicami?
- a. udziale w uroczystościach przedszkolnych
  - b. składkach pieniężnych (pomoc materialna)
  - c. wycieczkach
  - d. inne (jakie?) .....
10. Czy państwa zdaniem leżakowanie powinno być w przedszkolu?
- a. tak
  - b. nie

Metryczka:

Płeć: Kobieta   Mężczyzna

Wykształcenie: podstawowe   średnie   wyższe

liczba posiadanych dzieci: .....   wiek: ..... lat.

Ankieta dla Rodziców

Szanowni Państwo!

Chcielibyśmy poznać Państwa opinię o przedszkolu, do którego posyłacie swoje dziecko. Ankieta dotyczy respektowania norm społecznych w przedszkolu. Mamy nadzieję, że przyczyni się ona do poprawy jakości pracy naszej placówki. Ankieta jest anonimowa.

1. W jaki sposób w przedszkolu dzieci powinny być wdrażane do respektowania norm społecznych?
  - a. Zawieranie kontraktów i umów grupowych
  - b. Rozmowy na temat konieczności przestrzegania norm społecznych
  - c. Pozytywne przykłady z literatury dziecięcej
2. W jaki sposób, Pani/Pana zdaniem, nauczyciele powinni egzekwować przestrzeganie norm społecznych przez dzieci?
  - a. Chwalenie i nagradzanie
  - b. Upominanie za niewłaściwe zachowanie
  - c. Informowanie rodziców o niewłaściwych zachowaniach dzieci
  - d. Nie wiem
3. Czy nie przestrzeganie norm społecznych przez rówieśników wpływa na poczucie bezpieczeństwa u Pani/ Pana dziecka podczas pobytu w przedszkolu?
  - a. Tak
  - b. Nie
  - c. Nie mam zdania
4. Jakie problemy u Pani/ Pana dziecka mogą wynikać z faktu nie respektowania norm społecznych przez rówieśników w przedszkolu?
  - a. Brak poczucie bezpieczeństwa
  - b. Lęk przed przedszkolem
  - c. Lęk przed rówieśnikami łamiącym normy społeczne
  - d. Inne (jakie) .....
5. Czy zdaniem Pani/ Pana moglibyśmy wspólnie (przedszkole, nauczyciel-rodzice) rozwiązać niektóre z dziecięcych problemów?

- a. Tak , jakie?.....
- b. Nie mam zdania

Dziękujemy za wypełnienie ankiety

Szanowni Rodzice!

Prosimy o wypełnienie ankiety, która pomoże nam poznać Państwa oczekiwania wobec szkoły (nauczycieli i wychowawców).

Ankieta jest anonimowa, a uzyskane informacje zostaną wykorzystane w pracy szkoły.

Prosimy wybrać maksymalnie 2 odpowiedzi i ewentualnie dodać własne przemyślenia.

12 Dyrekcja Gimnazjum

Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola

1. Od szkoły oczekuje Pan(i)
  - a. Wysokiego poziomu nauczania z uwzględnieniem możliwości ucznia,
  - b. Przygotowania dziecka do kontynuowania nauki na kolejnych etapach kształcenia,
  - c. Wyposażenia dziecka w umiejętności pozwalające na samodzielne zdobywanie wiedzy potrzebnej w życiu
  - d. Zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa i dyscypliny
  - e. Szerokiej oferty zajęć pozalekcyjnych
  - f. Zachęcania uczniów do aktywnego udziału w życiu szkoły
  - g. Inne (jakie?).....
2. Zdaniem Pana(i) w pracy wychowawczej należałoby skupić się na:
  - a. Organizacji przedsięwzięć, konkursów szkolnych w celu zintegrowania społeczności szkolnej
  - b. Walce z agresją, wulgaryzmami
  - c. Zapobieganiu uzależnieniom
  - d. Podnoszenia kultury osobistej uczniów
  - e. Inne (jakie?).....
3. Spotkania z rodzicami-zdaniem Pana(i)
  - a. Powinny być okazją do wymiany informacji o dziecku
  - b. Powinny stwarzać możliwości wymiany doświadczeń między rodzicami
  - c. Powinny dawać możliwość uczestnictwa w spotkaniach ze specjalistami
  - d. Inne (jakie?).....
4. Jako rodzic chciałby Pan(i) wspierać pracę wychowawczą szkoły poprzez
  - a. Czynne działanie w strukturach Rady Rodziców
  - b. Współorganizowanie zajęć pozalekcyjnych, dzieląc się swoimi zdolnościami z młodzieżą
  - c. Włączanie się do organizacji imprez szkolnych
  - d. Wspomaganie szkoły materialnie i rzeczowo
  - e. Inne (jakie?).....
5. O aktualnej sytuacji dydaktyczno-wychowawczej dziecka chciałby Pan(i) być informowany
  - a. Przez wychowawcę klasy na spotkaniu z rodzicami
  - b. Przez wychowawcę w czasie indywidualnej rozmowy
  - c. Przez nauczycieli przedmiotów na indywidualnych planowych konsultacjach
  - d. W jakiś inny sposób (jaki?) .....
6. Od nauczyciela wychowawcy oczekuje Pan(i)
  - * .....
  - * .....
  - * .....

Dziękujemy

Zbiór zasad efektywnej pracy RR oraz form jej współpracy z nauczycielami i dyrekcją szkoły/przedszkola

Zasady współpracy z rodzicami

Przedszkole i rodzina to dwa środowiska, które w szczególny sposób oddziałują na dziecko. Skuteczność tego oddziaływania uwarunkowana jest wzajemnym i ścisłym współdziałaniem. Właściwa, pełna współpraca przedszkola z rodzicami powinna prowadzić do zintegrowania działań dydaktyczno-wychowawczych.

Aby współpraca przedszkola z rodzicami i opiekunami dzieci układała się jak najlepiej, zarówno jedna jak i druga strona, powinny kierować się pewnymi zasadami. Należą do nich: zasada pozytywnej motywacji, partnerstwa, jedności oddziaływań i systematycznej współpracy.

Zasada pozytywnej motywacji mówi, że ważnym warunkiem skutecznej współpracy wychowawców i rodziców jest całkowicie dobrowolny w nim udział. Chodzi o to, aby wszyscy byli świadomi współpracy, jak również korzyści z nią związanych.

Zasada partnerstwa podkreśla równorzędne prawa i obowiązki wychowawców i rodziców. Chodzi o to, aby żadna ze stron nie czuła się mniej wartościowa od drugiej, aby tworzyły rodzaj wspólnoty, której członkowie mają w miarę jednakowy udział w podejmowaniu decyzji i razem ponoszą odpowiedzialność za wprowadzenie ich w życie.

Zasada jedności oddziaływań przypomina o konieczności realizowania przez wychowawców i opiekunów dziecka zgodnych celów w pracy wychowawczej. Oprócz zgodności celów ważne jest także uzgadnianie metod i form oddziaływań.

Zasada systematycznej współpracy ukazuje potrzebę czynnego i stałego zaangażowania się w wykonywanie zadań inicjowanych i organizowanych podczas współdziałania wychowawców i rodziców.

Jednym z wyznaczników wzorowej jakości przedszkola jest dobrze zorganizowana współpraca z rodzicami. W dzisiejszych czasach, aby przedszkole zyskało miano tzw. „naszego przedszkola” (z punktu widzenia rodziców), konieczne jest wypracowanie takiego modelu współpracy z rodzicami, gdzie obie, świadomie współpracujące strony, miałyby poczucie współdecydowania w sprawach ważnych dla wychowania i kształtowania dzieci.

Aby sprostać tym wymaganiom należy stosować różne formy współpracy z rodzicami i opiekunami dzieci. W przedszkolu trzeba więc stosować takie formy, aby wypełniały różnorodne treści, zależnie od potrzeb danego środowiska, usytuowania placówki, charakteru pracy zawodowej rodziców, ich wykształcenia i zainteresowań.

Podstawowe formy współpracy przedszkola z rodzicami:

- kontakty indywidualne;
- zebrania grupowe i zebrania ogólne;
- zajęcia otwarte;
- spotkania warsztatowe dla rodziców i dzieci;
- spotkania okolicznościowe z okazji uroczystości;
- kącik dla rodziców;
- edukacja pedagogiczna rodziców;
- wycieczki, festyny.

Cechy dobrego kontaktu z rodzicami

1. DOBRA WOLA.
2. OTWARTOŚĆ.
3. SZACUNEK I SYMPATIA.

4. PRAWDOMÓWNOŚĆ I UCZCIWOŚĆ.
5. DYSKRECJA.

Podczas budowania dobrego kontaktu z rodzicami konieczne jest wykonanie kilku kroków:

- diagnozy wzajemnych relacji oraz analizy wzajemnych trudności;
- uzgodnienia oczekiwań;
- ustalenia jasnych reguł współpracy;
- opracowania porozumienia dla pokonywania trudności.

12 Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola
Przedszkole stanowi małą społeczność, dlatego należy zadbać o poznanie się członków tej społeczności. Podstawą dobrych relacji są codzienne kontakty między nauczycielami i rodzicami oraz kontakty między samymi rodzicami.

Ważne jest opracowanie i stosowanie form współpracy. Dobór określonych form organizacyjnych zależy od celów i treści, jakie nauczyciel zamierza przekazać przez daną formę współpracy z rodzicami.

Plan współpracy RR z nauczycielami i dyrekcją z uwzględnieniem różnorodnych form

Procedura współpracy z rodzicami

1. Podstawa prawna:
  - Ustawa z dnia 7. IX. 1991r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004r. Nr 2572 z późn. zm.).
  - Rozporządzenie MEN z dnia 23.XII.2008r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 4, poz. 17, z późn. zm.).
  - Statut Przedszkola nr 74 w Warszawie.
  - Konwencja Praw Dziecka.
2. Cele nadrzędne. Procedura reguluje i określa:
  - Rolę rodziców w przedszkolu.
  - Cele współpracy rodziców i nauczycieli.
  - Zasady współpracy przedszkola z rodzicami.
3. Obowiązki, prawa, odpowiedzialność:
  - Prawa i obowiązki rodziców.
  - Rodzice zobowiązani są do ...
  - Rodzice mają prawo do ...
  - Uprawnienia „Rady Rodziców”.
  - Zadania nauczycieli.
4. Podejmowane działania.
5. Formy kontaktu z rodzicami.
6. System współpracy szkoły/przedszkola z rodzicami.

Warsztaty: Formy kontaktu z rodzicami

Opis działania	Forma kontaktu z rodzicami						
	Zebranie grupowe	Dni otwarte	Kontakty indywidualne	Uroczystości	Warsztaty	Zajęcia otwarte	Inne
1. Informowanie rodziców o funkcjonowaniu przedszkola.	x	x					Informatory, komunikaty na tablicy informacyjnej, stronie internetowej przedszkola.
2. Diagnozowanie potrzeb i oczekiwań rodziców.	x	x	x	x			Ankietowanie, rozmowy.
3. Zapoznanie rodziców: a. z dokumentacją przedszkola: Statut, procedury pracy, raport z badania jakości pracy przedszkola, program rozwoju, programy autorskie, b. ze zmianami w prawie oświatowym w zakresie dotyczącym dzieci.	x	x	x	x			Stały dostęp do dokumentacji przedszkola, zebrania.
4. Przekazywanie rodzicom informacji o dziecku: a. informowanie o postępach dziecka w nauce, b. sygnalizowanie wszelkich niepokojących zachowań zauważanych u dziecka (zawsze podczas rozmów indywidualnych).	x	x	x	x	x	x	„Zeszyt korespondencji”, karty obserwacji i samooceny osiągnięć oraz zachowania dziecka, arkusze diagnostyczne osiągniętych umiejętności, wyniki diagnoz, wytwory dziecięce.
5. Omawianie bieżących spraw opiekuńczych, wychowawczych, dydaktycznych, organizacyjnych.	x	x					Szkolenia, warsztaty spotkania rodziców ze specjalistami z zakresu pedagogiki, logopedii i psychologii.
6. Wspólne rozwiązywanie pojawiających się w grupie problemów.	x	x					Komunikaty na tablicy informacyjnej, stronie internetowej przedszkola.
7. Pedagogizacja rodziców: a. wzbogacanie wiedzy rodziców o rozwoju fizycznym, psychicznym i społecznym dziecka, informowanie o sposobach pomocy dziecku, b. przekazywanie rodzicom konkretnych rad dotyczących pomocy w przezwyciężaniu trudności ich dziecka.	x	x	x	x		x	
8. spółdział w organizowaniu imprez i uroczystości przedszkolnych, włącznie rodziców do zajęć edukacyjnych.							

Warsztaty: Formy spotkań z rodzicami

Forma	Termin
Zebrania grupowe	IX, XI, IV
Podsumowanie zdobytych umiejętności	I/II, VI
„Drzwi otwarte”	1 x w miesiącu
Kontakty indywidualne	W miarę potrzeb zgłaszanych przez rodzica lub nauczyciela
Uroczystości przedszkolne, grupowe	Wg kalendarza imprez przedszkola lub grupy
„Zajęcia otwarte”	Każdy nauczyciel minimum 1x w semestrze

7. Sposoby informowania rodziców o spotkaniach.
8. Metody i techniki badawcze.
9. Sposoby gromadzenia danych.
10. 10. Metody i techniki monitorowania.
11. 11. Sposoby prezentacji wyników.
12. 12. Ewaluacja.

Program współpracy z rodzicami w wieku przedszkolnym

Cele programu.

Działania i sposób ich realizacji.

Kryteria sukcesu.

Ewaluacja.

RECEPTA NA DOBRĄ WSPÓŁPRACĘ Z RODZICAMI

Twoja współpraca z rodzicami będzie efektywna gdy:

- a) poznasz dziecko i jego środowisko rodzinne,
- b) dasz rodzicom poczucie współodpowiedzialności za proces wychowawczo-dydaktyczny w przedszkolu,
- c) zapoznasz rodziców z prawami ich dzieci w przedszkolu,
- d) okażesz rodzicom szacunek i sympatię,
- e) w kontaktach z rodzicami będziesz szczery, komunikatywny i otwarty,
- f) wykażesz takt pedagogiczny i kulturę osobistą,
- g) przekazując złe wiadomości o dziecku – zaczniesz od przedstawienia jego pozytywnych cech,
- h) rzetelnie przygotujesz się do rozmowy (dobierając odpowiedni czas i miejsce) oraz wykażesz się odpowiednią wiedzą i dyskrecją,
- i) będziesz elastyczny, otwarty na zmiany i ciekawe propozycje,
- j) doceniasz wysiłki wychowawcze rodziców – obserwuj, słuchaj, poszukuj,
- k) będziesz prowadzić bieżący monitoring, aby rodzic był stale informowany o postępach i ewentualnych problemach,
- l) nie zostawisz rodzica z problemem, ale zaoferujesz mu pomoc wskazując sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych,
- m) będziesz pamiętać, że dystans między nauczycielem a rodzicem można zmniejszyć, choć wymaga to wiele wysiłku,
- n) będziesz świadomy tego, że na partnerskich relacjach z rodzicami zyskują
- o) przede wszystkim dzieci.

12

Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola

Warsztaty: Plan współpracy z rodzicami Przedszkola w Zarębie

ul. Jana Brzechwy 6, 59-800 Zaręba

tel. 75 722 18 67

SŁOWO WSTĘPNE

Plan współpracy z rodzicami został przygotowany metodą uspołecznioną tj. z udziałem i zaangażowaniem pracowników placówki. Jest wynikiem prac i udziału kadry pedagogicznej w warsztatach **realizowanych w projekcie pn. „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”** współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego realizowanego z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.5 Kompleksowe wspomaganie rozwoju szkół. Podczas ośmiu spotkań pracownicy przedszkola dokonali analizy znaczenia, funkcji i niezbędnych form współpracy z rodzicami. Pomocy udzielił zewnętrzny konsultant i moderator.

Plan ten jest dokumentem analitycznym, zawierającym formy działań wypracowane podczas konsultacji i warsztatów z pracownikami przedszkola. Jest to plan zamierzeń dyrekcji i kadry przedszkola proponujących kierunki współpracy i traktować go należy, jako dokument pomocniczy przy podejmowaniu decyzji przez osoby zarządzające placówką.

Konsultacji, moderowania prac warsztatowych, zebrania informacji oraz redakcji dokumentu dokonała Edyta Rząsa (Autorska Pracownia Rozwoju Społecznego Edyta Rząsa z siedzibą w Chocianowie, 59-140 Chocianów, ul. Żeromskiego 1d/1, NIP 895-170-42-7, biuro@edytarzasa.pl, www.edytarzasa.pl).

ZNACZENIE WSPÓŁPRACY Z RODZICAMI

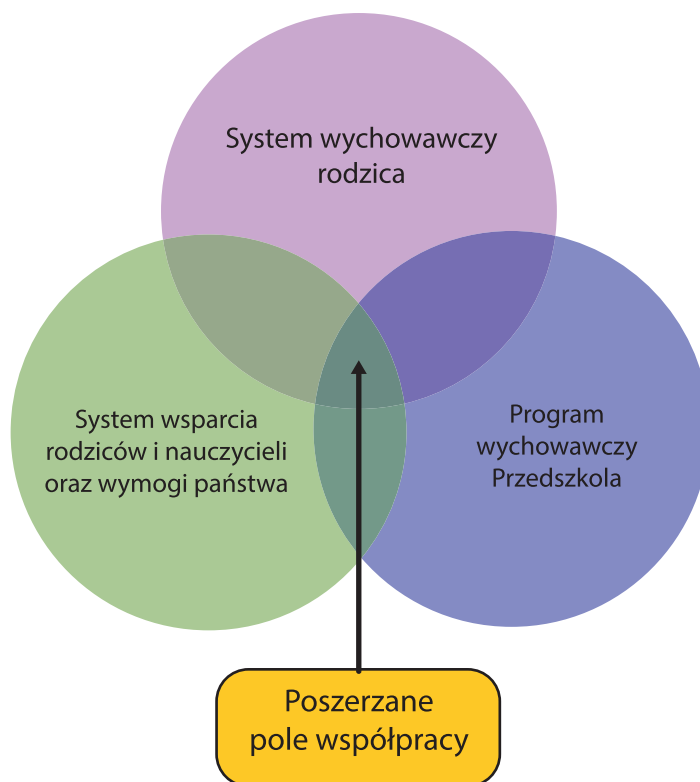
1. Niezbędna i kluczowa do realizacji zadań.
2. Motywuje do podejmowania nowych działań.
3. Ujednolica działania wychowawcze wpływa na wychowanie.
4. Wspomaga dążenie do celu – rozwoju dzieci.
5. Wspomaga system postępowania wychowawczego z dzieckiem.

FUNKCJE WSPÓŁPRACY Z RODZICAMI

1. Wspieranie rodziców i ich pedagogizacja.
2. Opiekuńczo-wychowawcza.
3. Wspomaganie rozwoju dziecka.
4. Wspieranie w zmianie sposobu relacji z dzieckiem.
5. Integracja działań wychowawczych.

ZASADY WSPÓŁPRACY Z RODZICAMI

1. Wzajemny szacunek do siebie i wykonywanej pracy oraz ochrona tego szacunku.
2. Otwartość na propozycje i czas na konsultacje.
3. Kolektywizm w podejmowaniu ważnych dla dziecka decyzji.
4. Wzajemne informowanie się.
5. Zasada partnerstwa.
6. Zasada dobrowolności współdziałania.
7. Zasada angażowania się.
8. Jedność współpracy.

CELE WSPÓŁPRACY

1. Poszerzanie pola współpracy nauczycieli i wychowawców z rodzicami i opiekunami.
2. Ujednolicanie oddziaływań wychowawczych.
3. Zwiększenie zakresu oddziaływań opiekuńczo-wychowawczych i rozwojowych na dzieci z przedszkola w Zarębie poprzez współpracę z rodzicami i organizowanie dostępu do zindywidualizowanych i specjalistycznych aktywności.
4. Integrowanie środowiska domowego i przedszkolnego dzieci.

FORMY WSPÓŁPRACY Z RODZICAMI

Powyższe cele będą realizowane poprzez:

SPOTKANIA BEZPOŚREDNIE

- spotkania, zebrania z rodzicami – według ustalonego harmonogramu;
- wymiana telefonów i kontakty mail/tel;
- wizyty wychowawcze - według potrzeb;
- prelekcje ze specjalistami - początek roku szkolnego;
- badania diagnostyczne dzieci - określenie potrzeb, problemów;
- zajęcia otwarte.

INFORMACJA ZWROTNA

- przekazywanie rodzicom informacji zwrotnej i poszerzanie ich wiedzy na temat samodzielności dziecka poprzez informacje bieżące.

DZIAŁANIA TERAPEUTYCZNE

- praca indywidualna;
- nauczanie indywidualne, indywidualizacja działań opiekuńczo-wychowawczych i edukacyjnych;
- organizacja zajęć dodatkowych (językowych, rytmiki, kontaktu z logopedą, terapeutą);
- wizyty w poradni psychologiczno-pedagogicznej (wg potrzeb);
- kierowanie dzieci na zajęcia terapeutyczne (wg potrzeb – IX.2014);
- organizowanie grup terapeutycznych (IX.2014 – VI.2015).

WYCIECZKI

- jednodniowe autokarowe, X.2014, IV.2015;
- piesze lokalne;
- odpłatne i nieodpłatne.

IMPREZY

- związane z kalendarzem okolicznościowym;
- wg planu pracy - wewnętrzne w grupach, zewnętrzne poza grupą i wspólne.

PROJEKTY

- udział w projektach unijnych 2014-2015;
- praca metodą projektową.

WSPÓLNE PLANOWANIE

- spotkania;
- zebrania;
- rady;
- szkolenia;
- warsztaty (2014-2015).

Bibliografia

1. Kwiatkowska M.(red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, Warszawa 1985
2. Sobocki M., *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1985
3. Nowosad I., *Nauczyciele i rodzice w edukacji przedszkolnej*, [w:] „Wychowanie przedszkolne”, 1988, nr 3
4. Potręć A., *Pomagajmy sobie nawzajem* [w:] „Wychowanie przedszkolne”, 2000, nr 3
5. Radziwiłł A., *O współdziałaniu między szkołą a domem*, WSiP, Warszawa 1975
6. Stefaniak H., *O tworzeniu więzi między rodzicami a nauczycielami*, [w:] „Wychowanie w przedszkolu”, 1999, nr 9
7. Talik M., *Zasady współpracy z rodzicami*, [w:] „Dyrektor szkoły”, 2005, nr 1
8. Kielar M., „Wychowanie w przedszkolu” nr 7. 1998
9. *Management w przedszkolu*. RAABE, 1999.
10. Sawicka A, *Współpraca przedszkola z rodzicami*, Warszawa 1991.
11. Suchodolski B, *Wychowanie dla przyszłości*. Warszawa 1968.
12. Stefaniak H., *O tworzeniu więzi między rodzicami a nauczycielami*, [w:] „Wychowanie w przedszkolu”, 1999, nr 9
13. Talik M., *Zasady współpracy z rodzicami*, [w:] „Dyrektor szkoły”, 2005, nr 1
14. M. Łobocki: *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1985
15. Ł. Muszyńska: *Rodzice i nauczyciele*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1985
16. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

12

Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Współpraca szkoły
ze środowiskiem lokalnym**

Zeszyt numer

13

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 13 Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Wprowadzenie	5
Współpraca jako konieczność	6
Miejsce szkoły w społeczności lokalnej	7
Promocja szkoły w środowisku lokalnym.....	8
Promocja szkoły w środowisku lokalnym - propozycje działań.....	8
Promocja szkoły - obszary, cele	10
Warsztat: Szkoła w środowisku lokalnym	11
Warsztat: Formy współpracy ze środowiskiem	12
Warsztat: Formy popularyzacji szkoły w środowisku.....	12
Warsztaty: Program współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym (propozycja opracowania)	13
Warsztaty: Projekt ewaluacji: funkcjonowanie szkoły lub placówki w środowisku lokalnym	13
Warsztaty: Współpraca ze środowiskiem lokalnym - ankieta ewaluacyjna dla rodziców	14
Warsztaty: Współpraca ze środowiskiem lokalnym - ankieta ewaluacyjna dla nauczycieli.....	15
Warsztaty: Współpraca ze środowiskiem lokalnym - ankieta ewaluacyjna dla partnerów szkoły	17
Bibliografia.....	18

13

Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym

Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład zbudowanie świadomości potrzeby współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym, ze wskazaniem korzyści i zasobów mogących zaspokajać potrzeby rozwoju stron współpracujących.

Cele szczegółowe:

- nabycie przez pracowników szkoły, rodziców i uczniów umiejętności oraz doświadczenia w identyfikowaniu potrzeb środowiska i prowadzenie działań mających na celu ich zaspokojenie z wykorzystaniem na rzecz wzajemnego rozwoju;
- nabycie przez pracowników szkoły, rodziców i uczniów umiejętności oraz doświadczenia w identyfikowaniu potrzeb i szans rozwojowych szkoły możliwych do zaspokojenia we współpracy ze środowiskiem lokalnym;
- nawiązanie/pogłębienie współpracy z różnymi podmiotami działającymi w środowisku ze szczególnym uwzględnieniem realizatorów programów rządowych;
- korzystanie z zasobów środowiska w procesie nauczania i wychowania;
- planowanie długoterminowej współpracy oraz podejmowanie pojedynczych inicjatyw na rzecz środowiska.

Wprowadzenie

Chociaż szkoła zawsze była jednym z wielu ściśle z sobą powiązanych elementów środowiska lokalnego działających na rzecz dobra społeczeństwa, świadomość wzajemnej zależności i potrzeby wspólnego działania różnych instytucji społecznych działających wokół szkoły była przez długie lata, nie tylko zresztą w instytucjach edukacyjnych, dość słabo rozwinięta. Dzisiaj konieczność nawiązywania przez szkoły i inne placówki edukacyjne współpracy z podmiotami działającymi wokół szkoły jest dla większości ludzi pracujących w sferze edukacji oczywista. Nie sposób wręcz sobie wyobrazić codziennego funkcjonowania szkoły w całkowitej izolacji od różnorodnych organizacji działających w jej środowisku lokalnym. Wiązą ją z nimi liczne więzi, wynikające z regulacji prawnych, uwarunkowań ekonomicznych, pragmatyki codziennego działania, czy też wreszcie z tradycji i zwyczajów obowiązujących w społeczności lokalnej, w której konkretna szkoła funkcjonuje. Znaczenie związku szkoły z jej najbliższym otoczeniem mieli na uwadze twórcy reformy systemu nadzoru pedagogicznego w Polsce, wprowadzając System Ewaluacji Oświaty (SEO). Określając listę wymagań stawianych w ramach SEO szkołom i innym placówkom edukacyjnym, wyróżnili oni cztery obszary ważne z punktu widzenia pracy tych instytucji. Oprócz obszarów określonych jako: efekty, procesy oraz zarządzanie, wyróżnili oni też obszar wymagań nazwany – środowisko.

Wymagania stawiane szkołom i innym placówkom edukacyjnym w tym obszarze wyraźnie wskazują na dużą wagę, jaką przywiązuje się w ramach nowego systemu ewaluacji oświaty do jakości relacji szkół z ich otoczeniem i umiejętności wspólnego z instytucjami wokół szkoły rozwoju dla dobra uczących się oraz szerzej – całej społeczności lokalnej. Z tych wymagań wynika oczekiwanie, że szkoły będą poddawały swe relacje z otoczeniem głębszej refleksji oraz że będą je kształtować w sposób świadomy i zorganizowany. Tak mocne zaakcentowanie potrzeby systematycznej analizy form współpracy szkoły z jej partnerami zwróciło szkołom, często po raz pierwszy, uwagę na potrzebę refleksji nad stanem tej współpracy.

Każda ze szkół ma wokół siebie od kilkunastu do kilkudziesięciu partnerów, z którymi musi lub chce współpracować. Formy i sposoby wchodzenia w relacje i współpracę z tymi partnerami są bardzo różnorodne, często zdarza się, że relacje są przypadkowe. Kluczowa w tym kontekście wydaje się więc

umiejętność świadomego budowania przez szkołę relacji z otoczeniem, wchodzenia z instytucjami wokół szkoły w relacje, które byłyby zorganizowane w sposób korzystny z punktu widzenia toczących się w szkole procesów edukacyjnych. Można nawet postawić tezę, że umiejętność otwarcia na otaczający świat i budowania tak zorganizowanych form współpracy jest dzisiaj kluczową cechą określającą „dobrą szkołę”. Umiejętność ta jest szczególnie ważna w kontekście roli, jaką powinna odgrywać szkoła w procesie budowania demokratycznego społeczeństwa.

Próba przyjrzenia się istniejącym sposobom wchodzenia przez szkoły w relacje z innymi organizacjami funkcjonującymi wokół nich może pozwolić na określenie modelu relacji najbardziej właściwych z punktu widzenia istoty procesów edukacyjnych, których centralnym i najważniejszym animatorem jest szkoła

13

Współpraca jako konieczność

Odpowiedź na pytanie o powody wchodzenia przez szkołę w kooperację z innymi podmiotami działającymi w jej otoczeniu nie jest łatwa. Konieczność wchodzenia przez szkołę we współpracę z innymi organizacjami wynika z wielu różnorodnych czynników. Z punktu widzenia szkoły wydaje się, że można je podzielić na dwie bardzo ogólne kategorie. Pierwsze z nich można określić jako czynniki formalno-prawne, drugie zaś najlepiej nazwać czynnikami normatywno-edukacyjnymi. Pierwsza z wymienionych kategorii – czynniki formalno-prawne – związana jest głównie z zapisami prawa oświatowego i innymi regulacjami określającymi wzajemne relacje oraz prawa i obowiązki szkół wobec innych instytucji, takich jak na przykład: organy prowadzące i organy nadzorujące szkoły, okręgowe komisje egzaminacyjne, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, stacje sanitarno-epidemiologiczne, policja i różnorodne inne organizacje działające wokół szkoły. Do tej kategorii czynników należy zaliczyć też regulacje związane z dostępem do dodatkowych środków w ramach różnego rodzaju programów i projektów (w tym unijnych) skierowanych do szkół, które bardzo często umieszczają na liście kluczowych kryteriów oceny wniosków wymóg realizacji działań projektu we współpracy co najmniej kilku różnych podmiotów. Te formalno-prawne uwarunkowania są oczywiście ważne i należy je uwzględniać, podejmując próby współpracy, najczęściej zresztą są one nawet wyrazem głębszego namysłu twórców tych regulacji nad edukacyjnym sensem i znaczeniem współpracy, którą regulują. Bardzo często jednak zdarza się, że są one traktowane przez szkoły i inne instytucje jako „przymus” współpracy, co prowadzi do skostnienia i zbiurokratyzowania wzajemnych relacji. Jeśli te formalne regulacje są jedynym powodem podjęcia przez szkołę współpracy z inną instytucją, a tak właśnie często bywa, to prowadzi to do wypaczenia idei i degradacji współpracy. Współpracując w ten sposób z innymi, szkoła po prostu mechanicznie spełnia wymagania stawiane jej przez przepisy prawa formalnie regulujące zakres i formy wspólnego działania. Często zdarza się, że brak w tego typu współpracy związku wspólnych działań z procesami edukacyjnymi; nierzadko pojawia się wręcz przekonanie, że działania te utrudniają „właściwą” pracę szkoły, pochłaniając niepotrzebnie czas i energię zaangażowanych w nią nauczycieli i innych pracowników szkoły. Podobne reakcje i sposoby myślenia spotyka się zresztą także u przedstawicieli instytucji współpracujących, w ten wymuszony sposób, ze szkołami.

Drugą grupę czynników, które skłaniają szkoły do podjęcia współpracy z innymi podmiotami w ich środowisku lokalnym, można określić jako czynniki normatywno-edukacyjne. Nazwa ta odwołuje się do wartości określających istotę procesów edukacyjnych, do których organizacji są powołane instytucje edukacyjne, w tym przede wszystkim szkoły.

Bez wątplenia za centralną wartość, której realizacji ma służyć proces edukacyjny, należy uznać wszechstronny i pełny rozwój każdego ucznia w szkole. Powinnością szkoły zatem jest robić wszystko, co tylko możliwe, aby rozwój ten jak najlepiej wspierać. Jeśli kierujący pracą szkoły ma tę wartość w centrum uwagi, planując, organizując i realizując różne niezbędne dla procesów edukacyjnych działania, to prędzej czy później dostrzeże potrzebę wyjścia poza szkołę w poszukiwaniu zasobów pozwalających pełniej wspierać wysiłki zmierzające do zapewnienia optymalnych warunków do wszechstronnego rozwoju indywidualnego wszystkich uczniów.

Miejsce szkoły w społeczności lokalnej

Terminem „szkoła” zwykło się określać instytucję oświatowo-wychowawczą zajmującą się kształceniem i wychowywaniem dzieci, młodzieży i dorosłych zgodnie z przyjętymi w danym społeczeństwie celami i zadaniami. Instytucję tę stanowią: młodzież, nauczyciele, pracownicy administracyjno-usługowi, baza lokalowa i jej wyposażenie oraz środki budżetowe. Szkoła zajmuje centralne miejsce w przygotowaniu młodych ludzi do samodzielności życiowej. Kiedyś były to tylko i wyłącznie instytucje państwowe, a w chwili obecnej szkoły mogą być:

- a) publiczne: rządowe, samorządowe i społeczne,
- b) niepubliczne: wyznaniowe i prywatne.

Bez względu na rodzaj własności nad każdą szkołą nadzór pedagogiczny sprawuje państwo. Nadzór ten spełnia wielorakie funkcje, a do podstawowych należą: nadzór nad realizacją programów nauczania, wypełnianie przez szkołę określonych przepisami funkcji, nadzór nad przestrzeganiem praw dziecka, troska o realizację metod nauczania zgodnych z regułami wiedzy i sztuki dydaktycznej. Większość zadań daje się sprowadzić do pieczy nad dostępnością i demokratycznością systemu szkolnego. Działalność nadzoru pedagogicznego (wizytatorów i nauczycieli-doradców) nie może naruszać autonomii programowej szkoły, powinna także respektować rolę rady (pedagogicznej, rodziców lub szkoły) w określaniu celów i reguł życia wewnętrznego szkoły. Nadzór pedagogiczny, dbając o zasady, nie może krępować i hamować inicjatyw nauczyciela i szkoły, jeżeli są one zgodne z prawem.

Szkoły publiczne posiadają ponadto następujące cechy:

- a) są instytucją powszechną, obejmującą kształceniem podstawowym całą populację dzieci i młodzieży,
- b) nauka w nich jest obowiązkowa (do 18-go roku życia) i bezpłatna.

Szkoła przekazuje uczniom wiedzę, kształtuje umiejętności, ale także wychowuje. System wychowawczy szkoły jest układem otwartym, ponieważ elementy tego systemu wchodzą w rozmaite kontakty pozaszkolne. Szkoła podlegając wpływom zewnętrznym jednocześnie sama oddziałuje na środowisko.

O otwartości tego układu decyduje jego ścisły związek z lokalnym i ogólnokrajowym systemem oświaty i wychowania, a także z systemem administrowania szkołą i współdziałanie z rodzicami.

W mikrosystemie wychowania, jaki tworzy każda konkretna szkoła, mają swoje odbicie zarówno elementy makrosystemu, jak i systemu lokalnego. Zależy on przede wszystkim od warunków środowiskowych, zatrudnionych w nim ludzi, ale chyba przede wszystkim od uczniów i ich rodziców. Dlatego każdy mikrosystem wychowania jest z reguły inny i niepowtarzalny.

Podstawowym założeniem lokalnego systemu wychowania jest integracja wszelkich oddziaływań na dzieci, młodzież i ludzi dorosłych w taki sposób, aby poprzez rozmaite formy działania tworzyć korzystne dla rozwoju środowisko wychowawcze. Integracja polega na tym, że zarówno szkoła, rodzice jak i pozostałe otoczenie współdziałające w procesie wychowania realizują te same zadania wychowawcze poprzez siebie właściwe formy oddziaływania. Jest to integracja pozioma dotycząca uzgodnionych wpływów opiekuńczo-wychowawczych odnoszących się do tego samego okresu rozwojowego.

Program wychowania powinien być elastyczny, dawać możliwości wprowadzania zmian, uzupełniania i wzbogacania.

Otwartość szkoły jest dwukierunkowa i zaznacza się w sferze wpływów oraz bazy. Otoczenie szkoły jako instytucji tworzą m.in.: uczniowie (obecni, przyszli i absolwenci), rodzice, nauczyciele i pracownicy administracyjni i usługowi, inne placówki oświatowo-wychowawcze (np. inne szkoły, uczelnie, ośrodki metodyczne i doradcze, administracja oświatowa), kościół, środki masowego przekazu itd. Zbyt małą rolę w życiu szkoły odgrywają rodzice. Ich kontakt ze szkołą jest bardzo często przypadkowy i sporadyczny. Rodzic przychodzi do szkoły na wywiadówki lub inne zebrania, które organizuje szkoła i dopiero wtedy dowiaduje się o sukcesach lub ewentualnych niepowodzeniach swojego dziecka. Własną inicjatywę rodzice wykazują dopiero pod koniec roku szkolnego, ale wtedy z reguły jest już za późno. Szkoła może skutecznie wychowywać tylko przy ścisłej współpracy z rodzicami i innymi instytucjami związanymi ze szkołą.

Efekty osiągnięte w procesie edukacji i wychowania zależą od sytuacji finansowej, lokalowej oraz kadrowej szkół. Przeważająca część szkół odwołuje się do wsparcia Komitetu Rodzicielskiego (Rady Rodziców), szuka sponsorów oraz ratuje się zmniejszając koszty funkcjonowania szkoły poprzez np. ograniczanie wydatków na uzupełnienie księgozbiorów, prenumeratę fachowych czasopism, kupno nowego sprzętu itd. Teoretycznie gmina pokrywa wszystkie koszty związane z funkcjonowaniem i utrzymaniem szkoły (np. ogrzewanie, energia elektryczna, bieżące remonty itd.). Z założenia każdy samorząd lepiej i sprawniej organizuje pracę na własnym terenie niż administracja rządowa, bo decyzje o rozdziale środków finansowych uzależnia od potrzeb środowiska. Wiele jednak zależy od doboru ludzi do samorządu, ich woli, a przede wszystkim od zasobności gminy. Szkoły samorządowe lepiej integrują społeczność lokalną, jednak bardziej widoczne jest to w małych miejscowościach. Tam wszelkie imprezy i uroczystości szkolne są dumą całej społeczności.

Chętnie i licznie uczestniczą w nich mieszkańcy jako rodzice i goście. Ma to pozytywny wpływ na wychowanie, ograniczenie i likwidację negatywnych zjawisk i postaw uczniów. Pogłębia się także integracja między szkołą, uczniami i ich rodzicami oraz władzami samorządowymi.

Promocja szkoły w środowisku lokalnym

Przyczyny potrzeby promocji szkoły

Rynek usług edukacyjnych zaczyna coraz wyraźniej dawać znać o sobie także na poziomie konkurencji ze sobą szkół publicznych. Od dłuższego czasu podmiotem decydującym o losach szkół podstawowych i gimnazjów są samorządy lokalne, a w sposób pośredni także rodzice uczniów uczęszczających do tych placówek. Coraz częściej o losach szkół, szczególnie tych ponadgimnazjalnych, choć nie tylko, decyduje również to, czy mają odpowiedni nabór. Warto dbać zatem o dobry wizerunek szkoły. Być może w którymś momencie będzie to elementem decydującym w kwestii rezygnacji z potencjalnej likwidacji naszej placówki, być może spowoduje pozytywną decyzję dotyczącą ważnych inwestycji w szkole, przyznania środków na działalność pozalekcyjną, czy zakup książek bądź środków dydaktycznych.

Wskaźniki mające potwierdzić oczekiwany stan rzeczy zakładają, że:

1. Szkoła bada zainteresowanie kandydatów i uczniów swoją ofertą edukacyjną.
2. Prowadzona jest promocja szkoły wskazująca na dbałość o potencjalnych uczniów.
3. Szkoła prezentuje swoje osiągnięcia w środowisku.
4. Szkoła pozyskuje sojuszników wspierających jej działalność.
5. Szkoła systematycznie analizuje i modyfikuje działania promocyjne.
6. Nauczyciele wpływają na promocję i korzystny wizerunek szkoły lub placówki w środowisku.

Promocja szkoły w środowisku lokalnym - propozycje działań

Promocji szkoły w środowisku lokalnym można dokonywać na wiele sposobów. Trzema najważniejszymi mogą być: „drzwi otwarte”, imprezy szkolne lub lokalne oraz kontakt z mediami.

„Drzwi otwarte”

Wyjaśnienie, na czym polega idea „drzwi otwartych” wydaje się być bezzasadna. Warto natomiast zastanowić się nad ich formą. Ponieważ „drzwi otwarte” to impreza organizowana dla całej społeczności lokalnej, niezbędne jest zadbanie o odpowiednie nagłośnienie, a także o zagwarantowanie optymalnego wsparcia, czy to dzięki osobom związanym ze szkołą, czy też poprzez pozyskanie do współpracy osób znaczących w środowisku, czy wreszcie poprzez atrakcyjność oraz wyjątkowość przygotowanej oferty.

„Drzwi otwarte” powinny być wizytówką szkoły, a więc do pracy przy ich organizacji należy zmobilizować wszystkich przedstawicieli społeczności szkolnej, zarówno nauczycieli i uczniów, jak i pracowników administracji oraz obsługi, a także, w możliwie dużym wymiarze, rodziców uczniów. Istotne jest zadbanie o dobry czas dla zaplanowanej przez siebie imprezy. Warto zorientować się, czy w czasie organizowanych przez nas dni otwartych nie ma w danym środowisku innej, równie atrakcyjnej imprezy, która mogłaby

nam odebrać klientów. Istotne jest również, by nasza propozycja nie następowała w stosunkowo krótkim czasie po innym lokalnym wydarzeniu, gdyż nasilenie imprez może również zmniejszyć liczbę zainteresowanych naszą propozycją;

Ważne, by informacja o organizowanych przez nas dniach dotarła do wszystkich potencjalnie zainteresowanych. Nie wystarczy więc ogłoszenie w szkole czy informacja przekazana przez nauczycieli podczas spotkań z rodzicami. Trzeba rozwiesić plakaty we wszystkich miejscach odwiedzanych przez naszych potencjalnych klientów. Warto skorzystać z innej nośnej lokalnie formy promocji naszego przedsięwzięcia (ogłoszenie informacji na sesji rady, zamieszczenie ogłoszenia w lokalnej prasie, przygotowanie i kolportaż ulotek). Warto też zastanowić się nad osobami, które dzięki swojemu autorytetowi mogłyby wspierać naszą imprezę (przewodniczący lokalnej rady, znani ludzie kultury i sztuki, dziennikarze, miejscowi biznesmeni). Osoby te mogłyby firmować nasze zaproszenie swoim nazwiskiem, same mogłyby dać sygnał, że nasze dni otwarte to impreza warta odwiedzenia. Można by próbować namówić te osoby do udziału w naszym przedsięwzięciu.

Warto też pomyśleć, czy jeśli warunki na to pozwolą, można by prezentację szkoły uatrakcyjnić różnymi imprezami w rodzaju rozgrywek sportowych, przedstawień teatralnych bądź kabaretowych, loterii fantowej, kiermaszu itd. Na pewno też ważne jest specjalne przygotowanie wybranej pracowni oraz przygotowanie i przeprowadzenie zajęć pokazowych prezentujących, jak pracują nauczyciele i uczniowie danej szkoły.

Można powiedzieć, że drzwi otwarte to jedna z typowych imprez dla środowiska lokalnego. Prawda jest jednak taka, że powyższe przedsięwzięcie ma zainteresować ofertą edukacyjną placówki w większym stopniu niż szkołą jako atrakcyjnym miejscem spędzania wolnego czasu czy też miejscem z wielu względów ważnym dla społeczności lokalnej.

Impreza lokalna

Najbardziej popularne są przedsięwzięcia związane z ważnymi wydarzeniami o charakterze lokalnym, krajowym czy narodowym, ale również dla istotnych podmiotów lokalnych typu zakłady pracy czy policja. Bywa, że trochę utyskujemy na nadmiar tego typu wydarzeń i „wymuszanie” udziału w nich ogółu nauczycieli oraz uczniów. Warto jednak na tę sytuację spojrzeć z marketingowego punktu widzenia, a wówczas bardzo szybko przekonamy się, że koszty poniesione na skutek naszego zaangażowania szybko się zwracają, już to przez wzrost pozytywnego odbioru szkoły, już to przez lepszą ocenę naszej placówki i ściślejsze powiązanie jej z ogółem funkcji, jakie pełnią ciała reprezentacyjne społeczności lokalnej. Dobra ocena placówki, to wzrost bezpieczeństwa dla naszej organizacji. To ewentualny przyczynek do dostrzeżenia w szkole nie tylko źródła kosztów, lecz także czynnika wspomagającego promocję danej „małej ojczyzny”.

Wartościowym pomysłem jest udostępnianie pomieszczeń szkolnych dla osób zainteresowanych określoną aktywnością, na przykład udziałem w zajęciach z aerobiku, gier zespołowych czy uczestnictwem w szkole samoobrony. Szkoła może być też miejscem spotkań hobbyistów lub osób zainteresowanych określonymi tematami. Dobrym pomysłem jest opracowanie i realizacja oferty dla dorosłych mieszkańców. Dobrze, gdy w szkole kwitnie lokalne życie kulturalne realizowane poprzez prowadzenie zajęć chóru czy teatru, których członkami byłiby nie uczniowie, lecz ich rodzice.

Warto myśleć o imprezach organizowanych w szkole jako o czynniku wpływającym na budowanie odpowiedniego wizerunku placówki w środowisku, a przede wszystkim jako o pretekście do pozyskiwania promotorów czy choćby partnerów dla szkoły. Zawsze warto zapraszać potencjalnych sponsorów oraz przedstawicieli wszystkich instytucji na różne sposoby związanych ze szkołą. Warto podejmować trud organizacji imprez nie tylko skierowanych do własnych uczniów, lecz także posiadających charakter zdarzeń środowiskowych. Zważywszy jednak na to, że ów efekt nie zawsze jest od razu widoczny, zaangażowanie natomiast oraz wynikające z tego zmęczenie osób związanych ze szkołą jest spore, każdorazowo powinniśmy pamiętać i o tych, którzy w sposób szczególny przyczynili się do organizacji danego wydarzenia. Jednym bowiem z najbardziej wartościowych promotorów naszej szkoły są osoby bezpośrednio z nią związane. I bez względu na to, czy to będą nauczyciele, czy uczniowie bądź ich rodzice, każdorazowo należy docenić wykonaną przez nich pracę, podziękować im za nią oraz podkreślić, jak wiele znaczyła dla całej szkoły i dla jej odbioru w środowisku lokalnym. Podziękowanie takie na pewno wzmocni efekt osiągnięty przez nas poprzez samo wydarzenie, jako że powinno być ono powtarzane i komentowane przez samych, zadowolonych z siebie (a i z faktu naszej postawy) organizatorów i realizatorów imprezy.

Szkolny Public Relations

Ważnym elementem skutecznego PR jest odpowiednio opracowywana informacja o szkole. Informacja ta powinna być skierowana do określonego odbiorcy. A ponieważ najważniejszy jest uczeń, więc to on i jego potrzeby powinny określać, co znajdzie się w naszej propozycji. Do ucznia i jego oczekiwań musimy też dostosować ostateczny opis tego, co zamierzamy mu zaoferować w naszej szkole. Musimy nawet napisać, jakie korzyści osiągnie absolwent, kiedy opuści mury naszej placówki. To, co nas wyróżnia i co powinno się znaleźć w tekście naszych materiałów promocyjnych, nazywa się Unikalną Cechą Oferty. Język marketingu używa bardzo często skrótu USP pochodzącego od angielskiego *Unique Selling Proposition*, wyjątkowa propozycja sprzedaży, wyjątkowa, czyli niepowtarzalna, inna, w domyśle – lepsza, w sposób bardziej właściwy i pełny zaspokajająca określone potrzeby. Warto jednak pamiętać, że nie wystarczy założyć, że coś nas wyróżnia, ani tym bardziej, że coś kiedyś będzie mogło nas wyróżniać spośród innych podobnych do nas placówek. Unikalna Cecha Oferty musi być czymś, co jest rzeczywiście realne i możliwe do stwierdzenia. To może być nasza zupełnie indywidualna oferta edukacyjna. To może być szczególnie wyposażenie. To mogą być ściśle określone doświadczenia, które mówią, że nasza szkoła jest właśnie taka – wyjątkowa, specyficzna, inna od pozostałych. Warto pamiętać, że jakkolwiek nasza oferta kierowana jest przede wszystkim do uczniów, to jednak można (i należy) posłużyć się nią również w celu pokazania szkoły od najlepszej strony również osobom, które powinny się nią zainteresować.

Najszerzej z informacją o naszej szkole można docierać poprzez media lokalne, w tym prasę czy telewizję. I choć media lokalne mniej są nastawione na „wystrzałowe” tematy, a bardziej na informowanie o tym, co się dzieje w środowisku, to jednak nie zawsze są skłonne przekazywać wiadomości tylko o naszej szkole. W związku z powyższym warto zadbać o własne źródła informacji. Bardzo dobrym medium w tym zakresie może być nasza własna strona www. Można się również pokusić o wydawanie własnej gazetki.

Innym źródłem dobrej informacji o szkole mogą być ludzie. Przede wszystkim powinni nimi być nasi absolwenci, szczególnie ci, którzy dzięki swojej aktywności uzyskali znaczącą pozycję i autorytet w środowisku. Z tego punktu widzenie istotne jest, jak traktujemy uczniów w czasie, kiedy jeszcze chodzą do naszej szkoły, jak w naszej placówce funkcjonuje samorząd uczniowski i w jakim stopniu kształcimy w naszych uczniach postawy prospołeczne ukierunkowane na rzecz działania dla drugich. Kolejnym propagatorem pozytywnych danych o szkole powinni być rodzice. W tym przypadku również należy zadbać o dobre kontakty z opiekunami naszych uczniów. Im lepiej nam się z nimi rozmawia, tym lepiej oni będą mówić o szkole w rozmowach ze znajomymi. W obu przypadkach istotne jest to, że zarówno rodzice, jak i uczniowie, znają problemy szkoły, nierzadko utożsamiają się z nimi i są w odpowiedni sposób zmotywani do działania na rzecz ich pozytywnego rozwiązania.

Promocja szkoły - obszary, cele

Promocja szkoły obejmuje wiele równoległe występujących elementów. Obrazowo przedstawia je poniższy schemat.

13

Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym

Umiejętnie prowadzona promocja ma duży wpływ na funkcjonowanie szkoły w środowisku. Podmiot odbierany lokalnie jako istotny i atrakcyjny środowiskowo staje się również ważny dla mieszkańców danej społeczności. Utożsamianie się ze szkołą zwiernokrotnia otwarcie na jej potrzeby, a także chęć zaangażowania w prace związane z jej potrzebami. Otwartość tego typu to pierwszy krok do autentycznego zaangażowania w życie szkoły, którego umiejętne zagospodarowanie bywa z reguły korzystne zarówno dla szkoły, jak i dla jej uczniów oraz nauczycieli, a w szerszej perspektywie – również dla całej społeczności, w której funkcjonuje dana szkoła.

Warsztat: Szkoła w środowisku lokalnym

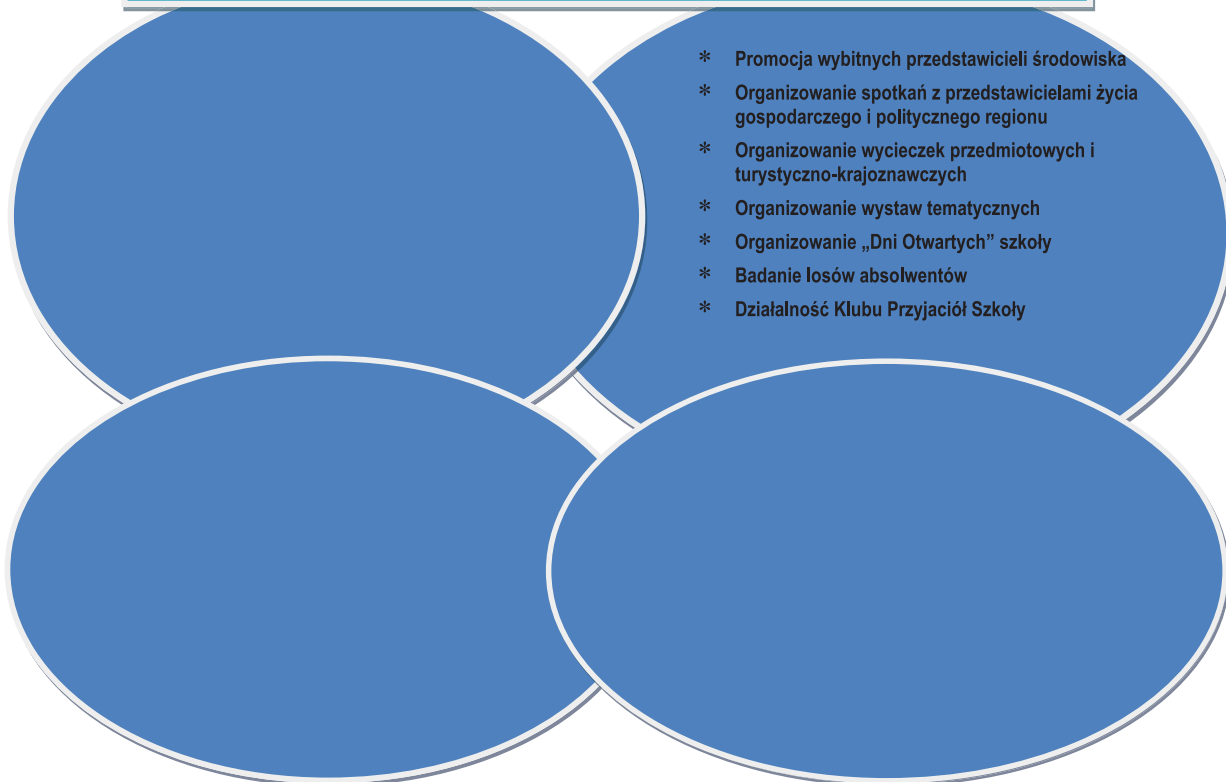
Tworzenie banku pomysłów – określenie partnerów współpracy szkoły i środowiska lokalnego. W puste miejsca należy wpisać konkretne instytucje

Warsztat: Formy współpracy ze środowiskiem

FORMY WSPÓŁPRACY ZE ŚRODOWISKIEM – UZUPEŁNIJ PROPOZYCJAMI

WYPRACOWANYMI NA WARSZTATACH

13

Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym

Warsztat: Formy popularyzacji szkoły w środowisku

FORMY POPULARYZACJI SZKOŁY W ŚRODOWISKU - UZUPEŁNIJ

Współpraca z mediami

- * Współpraca z telewizją lokalną
- * Powołanie rzecznika prasowego szkoły
- * Strona WWW w Internecie
- * Publikacje o szkole w prasie lokalnej
- * Publikacje o szkole w prasie lokalnej i pedagogicznej

Działania wewnętrzne

- * Powołanie zespołu do promocji szkoły w środowisku
- *
- *
- *
- *
- *

Działania zewnętrzne

- *
- *
- *
- *

Warsztaty: Program współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym (propozycja opracowania)

CELE GŁÓWNE:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....

PRZEWIDYWANE EFEKTY:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....

PARTNERZY SZKOŁY	SPOSOBY REALIZACJI WSPÓŁPRACY	ODPOWIEDZIALNI	TERMIN
Rodzice			
Władze lokalne			
Instytucje oświaty i kultury (np. inne szkoły, dom kultury, kino, itp.)			
Poradnia Psychologiczno- Pedagogiczna			
Policja Straż Pożarna			
Ośrodek Pomocy Społecznej			
Zakłady Pracy			
Inni partnerzy ...			

Partnerzy szkoły stanowią jedynie propozycję. Szkoła funkcjonując w danej rzeczywistości, dobiera sobie partnerów do współpracy w sposób zgodny z koncepcją jej rozwoju.

Warsztaty: Projekt ewaluacji: funkcjonowanie szkoły lub placówki w środowisku lokalnym

1. Cele ewaluacji i sposoby wykorzystania wyników ewaluacji.	
2. Odbiorcy ewaluacji.	
3. Zasoby (czasowe, finansowe, ludzkie).	
4. Wykonawcy ewaluacji.	
5. Przedmiot ewaluacji.	
6. Pytania kluczowe (badawcze).	
7. Kryteria ewaluacji.	
8. Metody badawcze.	
9. Ramy czasowe ewaluacji (harmonogram).	
10. Format raportu i sposób upowszechnienia wyników.	

Warsztaty: Współpraca ze środowiskiem lokalnym - ankieta ewaluacyjna dla rodziców

Ankieta ma na celu poznanie Państwa opinii na temat współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym. Ankieta jest anonimowa, a wyniki badania zostaną wykorzystane do udoskonalenia naszej współpracy z środowiskiem lokalnym.

Zespół ds. ewaluacji.

1. Z jakimi instytucjami i organizacjami podejmuje współpracę szkoła? Proszę wskazać wszystkie właściwe odpowiedzi i w razie potrzeby dopisać brakujące.

- Urząd Miasta
- Urząd Gminy
- Starostwo powiatowe
- Straż Pożarna
- Powiatowa Komenda Policji
- Muzeum
- Teatry
- Dom Kultury
- Nadleśnictwo, Koło Łowieckie
- Rodzice (np. rada rodziców)
- Sąsiednie szkoły i przedszkola
- Służba zdrowia
- Biblioteka Miejska, Pedagogiczna
- Zakłady pracy rodziców
- Lokalne instytucje publiczne
- Inne ...

2. Czy są Państwo zapraszani do udziału w akcjach i imprezach organizowanych przez szkołę:

- tak
- nie
- jeśli tak, to proszę napisać w jakich: .....

3. W jakich przedsięwzięciach organizowanych wspólnie z instytucjami i organizacjami działającymi w środowisku lokalnym brało udział Pani/Pana dziecko?

- konkursy wewnątrzszkolne
- konkursy o zasięgu regionalnym i ogólnopolskim
- lekcje muzealne
- wycieczki
- zajęcia w bibliotece publicznej
- zajęcia w teatrze
- zajęcia w domu kultury
- prelekcje, prezentacje
- spotkania z ciekawymi ludźmi
- imprezy z udziałem rodziców
- imprezy sportowe
- kiermasze świąteczne
- inne (jakie?): .....

13

Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym

4. jakie widzi Pani/Pan korzyści dla dzieci wynikające ze współpracy z instytucjami i organizacjami działającymi w środowisku lokalnym?
- promocja uzdolnień
  - otwartość
  - pomysłowość i kreatywność
  - poszerzanie umiejętności i wiadomości
  - rozwijanie zainteresowań
  - rozbudzanie aktywności poznawczej i twórczej
  - inne.....
5. W jakich środkach przekazu zamieszczane były informacje o naszej szkole?
- w lokalnej telewizji
  - w folderach
  - na stronach internetowych
  - w lokalnej prasie
  - na gazetce ściennej w szkole
  - inne .....
  - w żadnych
6. Czy mogą Państwo wskazać inne formy promocji szkoły w środowisku lokalnym?
.....

Warsztaty: Współpraca ze środowiskiem lokalnym - ankieta ewaluacyjna dla nauczycieli

Prosimy o wypełnienie kwestionariusza ankiety. Badanie ma na celu poznanie Państwa opinii na temat współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym. Ankieta jest anonimowa, a odpowiedzi zostaną opracowane wyłącznie zbiorowo.

Zespół ds. ewaluacji

1. Czy organizowane przez Panią/Pana spotkania z rodzicami dają możliwość poznania osiągnięć swojego dziecka i porównania ich z osiągnięciami rówieśników?
- tak, dają pełną możliwość
  - tak, częściowo
  - nie
  - nie wiem
2. Jak ocenia Pani/Pan udział rodziców w imprezach, uroczystościach szkolnych.
- udział jest liczny i czynny
  - uczestniczą licznie, lecz nie angażują się
  - część rodziców uczestniczy, lecz nie angażuje się
  - tylko niewielka grupa angażuje się w przygotowanie
  - jest niewielki.
3. Jakie działania dodatkowe podjęli rodzice współpracując z Panią?:
- udział w organizacji wycieczek grupowych
  - udział w organizowanych w szkole akcjach (np. Akcja „Pomoc zwierzętom ze schroniska”, zbiórka nakrętek, baterii, dostarczanie materiałów do zajęć, itp.)
  - pomoc przy organizacji imprez grupowych
  - aktywny udział w zajęciach otwartych np. jako zaproszonego gościa
  - inne .....
  - rodzice nie podjęli żadnych dodatkowych działań

- 4. Pedagogizacja rodziców w naszej szkole:**
- odbywa się z dużą częstotliwością i przynosi oczekiwane efekty (rodzice bardziej świadomie współpracują z wychowawcami w zakresie wychowania swoich dzieci)
  - jest wystarczająca
  - jest zbyt rzadka
  - jest mało efektywna z powodu małego zainteresowania rodziców
- 5. W jakich środkach przekazu zauważyła Pani/Pan (lub zamieszczał/a) informacje o naszej szkole?**
- w folderach
  - na stronach internetowych
  - w lokalnych mediach (telewizja, portale internetowe, tygodnik regionalny)
  - na szkolnej tablicy ogłoszeń
  - inne.....
  - w żadnych
- 6. Jak ocenia Pani/Pan możliwości promocyjne przedszkola?**
- przedszkole jest promowane bardzo często w różnego typu środkach przekazu, na imprezach, podejmowanych akcjach,
  - przedszkole jest promowane w sposób wystarczający,
  - promocja przedszkola jest niewielka i niewystarczająca
  - inne .....
- 7. Jakie formy promowania wizerunku szkoły stosuje Pani/Pan?**
- pogadanki dla rodziców
  - udział w akcjach organizowanych szkołą
  - organizacja imprez szkolnych
  - udział w organizowanych konkursach
  - artykuły na stronie internetowej szkoły
  - artykuły w czasopismach
  - publikacje internetowe
  - prezentacja działalności szkoły na forum organizowanych szkoleń i spotkań zewnętrznych
  - inne .....
- 8. Jak ocenia Pani/Pan, udział szkoły w imprezach organizowanych na zewnątrz, przez inne instytucje (inne szkoły, Dom Kultury itp.)**
- szkoła bierze udział zbyt często w takich imprezach
  - ilość imprez, w których szkoła bierze udział jest wystarczająca
  - szkoła bierze zbyt rzadko udział w imprezach organizowanych na zewnątrz
  - inne .....
- 9. Z jakimi osobami/instytucjami (lokalnymi) nawiązała Pani/Pan współpracę?**
- Urząd Miejski
  - Policja, Straż Pożarna
  - Kuratorzy Sądowi
  - Pracownicy Socjalni, Ośrodek Pomocy Społecznej
  - Pracownicy Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej
  - Nadleśnictwo
  - Szpital
  - Biblioteka Miejska

- Dom Kultury
- Muzeum
- Sklepy
- Inne.....

Dziękujemy za udział w badaniu

Warsztaty: Współpraca ze środowiskiem lokalnym - ankieta ewaluacyjna dla partnerów szkoły

Zapraszamy Państwa do wypełnienia kwestionariusza ankiety. Niniejsze badanie ma na celu poznanie Państwa opinii na temat współpracy naszej szkoły ze środowiskiem lokalnym oraz promocji placówki. Zebrane tą drogą informacje posłużą opracowaniu wniosków i podjęciu działań, które wpłyną na stałe podnoszenie jakości pracy szkoły oraz promocję uzdolnień i osiągnięć naszych wychowanków.

Zespół ds. ewaluacji PP2

1. Jakie poznali Państwo imprezy i działania organizowane przez naszą placówkę?
  - kulturalne
  - sportowe
  - akcje charytatywne
  - inne .....
2. W jakim zakresie Państwa instytucja współpracowała lub współpracuje z naszą szkołą?
  - jest systematyczna i znacząca
  - jest wystarczająca
  - jest okazjonalna
3. Skąd czerpią Państwo informacje o szkole i jej działaniach?
  - z lokalnych mediów (prasa, telewizja, strony internetowe)
  - z relacji innych osób
  - z bezpośredniej współpracy szkoły z instytucją którą reprezentuję,
  - z własnych obserwacji i doświadczeń (miałam/em tam dziecko),
  - z innych źródeł .....
4. Czy uważacie Państwo, że promocja naszych działań jest skuteczna i wystarczająca?
  - tak
  - nie
  - Proszę uzasadnić: .....

Dziękujemy za udział w badaniu

Bibliografia

1. *Animacja współpracy środowiskowej*, (publikacja na podstawie recenzji wydawniczych) pod red. Marii Mendel; z wstępem Jana Żebrowskiego: Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
2. *Kultura szkoły: w poszukiwaniu nieuchwytnego*, Beata Adrjan Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
3. *Powrót do źródeł: o profilaktyce w szkołach*, Hanna Rylke, Tomasz Tuszewski Kielce: Oficyna Wydawnicza Nauczycieli, 2004.
4. *Szkoła dla ucznia: jak uczyć życia z ludźmi*, Hanna Rylke Warszawa: WSiP, 1983, 255, [1] s.
5. *Wspólnota lokalna zaczyna się w szkole*, Witold Toczyski [w:] *Animacja współpracy środowiskowej*, red. Maria Mendel; wstęp Michał Żebrowski: Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
6. *Autonomia jako cecha współczesnej szkoły*, Inetta Nowosad, Klaudia Błaszczuk, „Nowa Szkoła”, 2005, nr 7, s. 4-7
7. *Czy wszystko zależy od szkoły*, Joanna Berdzik, Marek Pleśniar, „Dyrektor Szkoły”, 2003, nr 11, s. 21-23
8. *Diagnoza otoczenia szkoły*, Regina Lenart, „Dyrektor Szkoły”, 2014, nr 2, s. 24-26
9. *Integrowanie wpływów wychowawczych - przykładowe kierunki i formy współpracy nauczycieli z rodzicami i środowiskiem lokalnym*, Maria Brudnik, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, 2008, nr 8, s. 59-62
10. *Jak pozyskać rodziców i otoczenie społeczne dla koncepcji rozwoju swojej szkoły*, Bogumiła Drozdowska, „Dyrektor Szkoły”, 2001, nr 10, s. 23-26
11. *Polityka szkolna w kontekście strategii edukacyjnej środowiska lokalnego*, Piotr Mosiek, „Dyrektor Szkoły”, 2003, nr 7-8, s. 30-31
12. *Przykłady dobrej współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym*, Maria Sokołowska, „Remedium”, 2004, nr 6, s. 6-7
13. *Samorząd terytorialny a szkoła i społeczność lokalna*, Jan A. Malinowski, „Wychowanie na co dzień”, 2000, nr 9, s. 3-7
14. *Szkoła, rodzina i środowisko lokalne*, Bogusław Śliwerski, „Nowe w Szkole”, 2003, nr 1, s. 21
15. *Szkoła wobec potrzeb środowiska społecznego*, Dariusz Widelak, Marcin Bryzek, „Wychowanie na co Dzień”, 2003, nr 6, s. 7-11
16. *Środowisko lokalne szkoły*, Grażyna Habigier – Pipska, „Nowa Szkoła”, 2007, nr 7, s. 47-50
17. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

13

Współpraca szkoły ze środowiskiem lokalnym

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Zeszyt numer

14

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 14 Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Samodzielność przedszkolaka	5
Obowiązki domowe przedszkolaków	12
Pewność siebie	13
Nieśmiałość.....	13
Nauka pewności siebie.....	13
Pomoc psychologa.....	14
Motywacja jest drogą do sukcesu dziecka	14
Motywacja – podstawowe pojęcia.....	14
Cechy procesów motywacyjnych	15
Czynniki wpływające na rozwój motywacji	15
Korzyści, efekty motywowania dzieci:	16
Utrata motywacji	17
Sposoby motywowania dzieci.....	18
Recepta dla nauczyciela na sukces przedszkolaka.....	19
Warsztaty: Opracowanie ankiety dla rodziców dziecka przychodzącego do przedszkola.....	19
Warsztaty: Przykłady zabaw.....	20
Warsztaty: Wszystko, co dziecko umie zrobić.....	21
Warsztaty: Przykłady scenariuszy zajęć	22
Warsztaty: Scenariusz zajęć dla 4-5 latków	23
Warsztaty: Znamy warzywa - scenariusz zajęć dydaktycznych w grupie 4 i 5 latków	25
Bibliografia:.....	26

Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Cele

Celem ogólnym realizacji oferty może być na przykład podniesienie kompetencji nauczycieli i specjalistów w obszarze diagnozowania potrzeb oraz możliwości uczniów, a następnie dostosowanie/dobranie odpowiednich, najbardziej efektywnych metod i form pracy.

Cele szczegółowe:

- poszerzenie kompetencji nauczycieli i specjalistów w obszarach: wczesnej diagnozy rozwoju i gotowości szkolnej dzieci, rozpoznawania indywidualnych strategii uczenia się oraz dopasowywania metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych,
- nabycie przez nauczycieli wiedzy dotyczącej procesów uczenia się i osiągania sukcesów edukacyjnych przez uczniów,
- poszerzenie/doskonalenie kompetencji pracowników szkoły w obszarze komunikacji interpersonalnej: udzielanie informacji zwrotnej uczniom i ich rodzicom na temat postępów w nabywaniu umiejętności i wiadomości,
- realizowanie przez szkołę zadań dotyczących indywidualizacji procesu edukacji i właściwej organizacji środowiska edukacyjnego.

Samodzielność przedszkolaka

Mianem przedszkolaka określamy dzieci pomiędzy trzecim a piątym rokiem życia. Najważniejszym osiągnięciem tego okresu jest dążenie dziecka do samodzielnego podejmowania różnych działań. Dziecko dąży do poznawania i odkrywania świata oraz innych ludzi. Posiada silną potrzebę odczuwania siebie samego jako podmiotu własnych działań i przeżyć.

W aktywności przedszkolaka wyodrębnić można następujące formy działalności:

- a) zabawa spontaniczna bądź kierowana**, podczas której dziecko nabywa różnych sprawności, rozwija swoje zainteresowania, wykazuje jakieś określone preferencje, rozwija twórcze myślenie, uczy się podejmowania decyzji, określonych norm społecznych i współdziałania z innymi,
- b) praca** - czyli zakres obowiązków uwzględniających możliwości rozwojowe malca, np. odkładanie po zabawie zabawek w wyznaczone do tego celu miejsce,
- c) nauka** - proces zorganizowany, zaplanowany przez osoby dorosłe, w którym dziecko jest poddawane określonym wpływom wychowawczym i edukacyjnym (np. zajęcia w przedszkolu, zasady wychowawcze stosowane przez rodziców, normy moralne czy społeczne, wpajane dziecku przez znaczące dla niego osoby dorosłe).

Wszystkie wspomniane wyżej aktywności są okazją do tego, aby uczyć przedszkolaka samodzielności, zarówno tej rozumianej jako umiejętność poradzenia sobie w danej sytuacji nieprzekraczającej jego umiejętności, jak i takiej, w której dziecko może nabyć kolejną sprawność wynikającą z jego wieku rozwojowego. I tak np. trzylatek może odnieść talerzyk po posiłku do zlewu, bądź odłożyć go do zmywarki, ale z pewnością nie powinien jej włączać. Z kolei sześciolatek jest już w stanie przygotować sobie kanapki na drugie śniadanie. Tworzenie dzieciom przestrzeni do podejmowania własnej aktywności, a tym samym niewyręczanie ich, sprzyja ogólnemu rozwojowi i satysfakcji płynącej z pojawiających się sukcesów. Uczenie dziecka samodzielności nie ma na celu postawienia go w roli życiowego bohatera, radzącego sobie ze wszystkim. Dziecko nawet najbardziej samodzielne nadal będzie potrzebowało uwagi i aprobaty ze strony swoich najbliższych. Aprobaty wyrażonej poprzez słowa i gesty zachwytu oraz czułości.

Poniżej proponujemy kilka praktycznych sposobów, które pomogą Państwu w nauce samodzielności przedszkolaka i nie pozbawią go dobrego kontaktu z wami.

Sposoby zachęcania dziecka do samodzielności

1. **Opisz to, co widzisz** - zamiast strofować przedszkolaka za to, co robi niezgodnie z naszymi oczekiwaniami.

ZAMIAST

Jesteś taki nieodpowiedzialny!
Zawsze zapominasz zakręcić wodę.
Chcesz, żebyśmy mieli powódź?!

Ale by
była
zabawa...

OPISZ, TO CO WIDZISZ

Dzieci, woda w wannie
za chwilę się przeleje.

14

Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

2. Udziel informacji - zamiast używania przemocy słownej, fizycznej, czy emocjonalnej, wyjaśnij dziecku, jak lub gdzie powinien to zrobić.

ZAMIAST

Jeżeli jeszcze raz złapię cię na pisaniu po ścianach to dostaniesz lanie!

UDZIEL INFORMACJI

Ściany nie są do pisania.
Do tego służy papier.

- 3. Zaproponuj wybór** - w sytuacjach dotyczących potrzeb lub preferencji swojego dziecka uwzględnij jego zdanie; dzięki temu będzie się uczyło trudnej sztuki wyboru. Wyboru, który byłby akceptowany przez obie strony.

Chcicie żebym przeczytała bajkę o „Kocie w butach”, czy „Jasiu i Małgosi”?

- 4. Okaż szacunek dla zmagania dziecka** - weź pod uwagę zaangażowanie dziecka i pozwól mu popełniać błędy.

ZAMIAST

Daj mi ten pędzel kochanie. Zaraz wszystko będzie w farbie...

OKAŻ SZACUNEK

Malowanie to duży wysiłek i może sprawiać trudność. Żeby farba tak nie kapiała, trzeba postukać pędzlem o wiaderko.

- 5. Okaż zainteresowanie** - zamiast zadawać zbyt wiele pytań. Dziecko nie pamięta wszystkich szczegółów z dnia, ani nie potrafi ich ułożyć w chronologiczną całość. Kiedy przestaniemy bombardować je pytaniami, a zaczniemy z zainteresowaniem słuchać, co same mają do powiedzenia - odwdzięczą się nam większą otwartością i zaufaniem.

ZAMIAST

OKAŻ ZAINTERESOWANIE

6. **Nie spiesz się z dawaniem odpowiedzi** - zachęć je do dalszych dociekań - to rozwija myślenie. Dawanie natychmiastowych rad, moralizowanie, czy nieustanne pouczanie powoduje, że dziecko nie nabędzie umiejętności poszukiwania własnych rozwiązań.

ZAMIAST

Dlatego, że nas bardzo kocha.

Dlaczego babcia odwiedza nas co dzień, tydzień?

14

Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

NIE SPIESZ SIĘ

Zastanów się nad tym. I jak myślisz, dlaczego?...

Dlaczego babcia odwiedza nas co dzień, tydzień?

7. **Zachęcaj dziecko do korzystania z cudzych rozwiązań** - to poszerzy jego horyzonty i nauczy go w przyszłości korzystać z wiedzy i doświadczeń innych osób.

Mamo, wszyscy w przedszkolu mają czerwony język, a mój jest jakiś różowy...

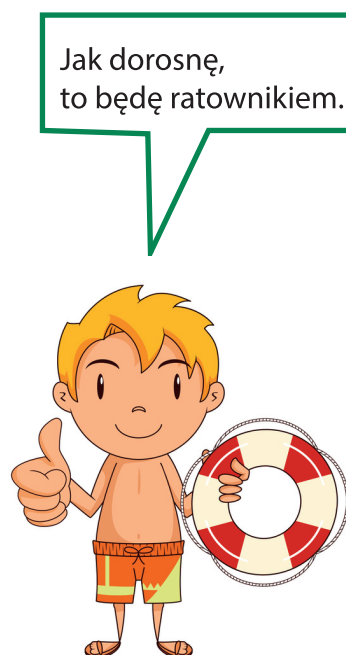
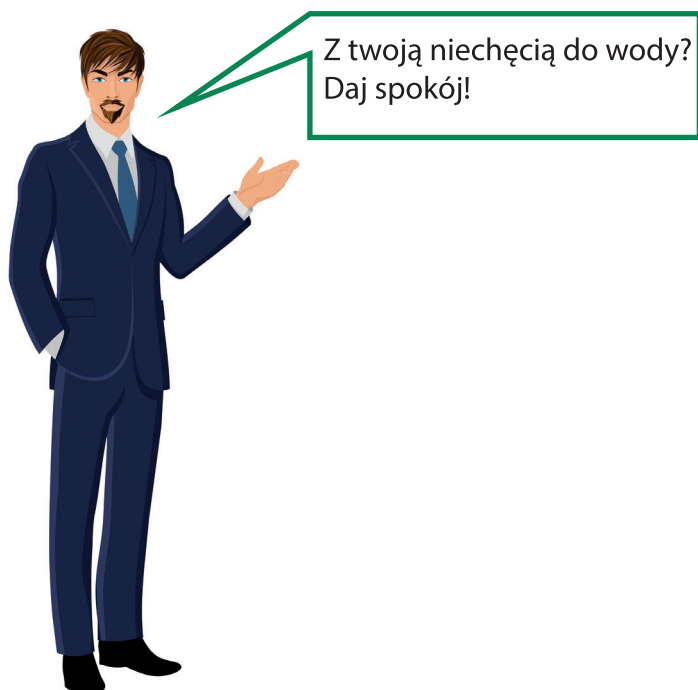

Wiesz, następnym razem jak będziemy u lekarza, to zapytamy go, co myśli na temat twojego języka.

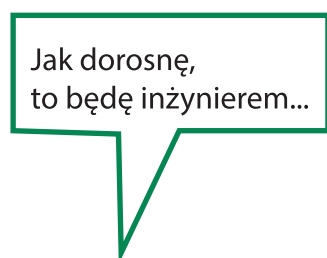

- 8. Nie odbieraj mu nadziei** - niech marzy - jeszcze będzie miało czas na zweryfikowanie swoich planów. Zamiast przekonywać, zawstydzać malca, możemy wyrażać zaufanie do jego zdecydowanej gotowości.

ZAMIAST

NIE ODBIERAJ NADZIEI

Obowiązki domowe przedszkolaków

Dobrą sposobnością do nauki samodzielności, odpowiedzialności i niezależności jest wyznaczenie naszemu maluchowi pewnych czynności związanych z obowiązkami domowymi. Oto kilka propozycji.

Obowiązki trzylatków:

- Sprząatanie po sobie zabawek, odkładanie ich na miejsce.
- Zamiatanie podłogi.
- Układanie na stole sztućców, talerzy i serwetek, niekoniecznie we właściwym porządku.
- Sprząatanie po sobie po skończonym posiłku.
- Odkładanie naczyń do zlewu.
- Uczenie się podejmowania prostych decyzji poprzez wybór jednej z dwóch możliwości, np. wybór tego, co będzie na śniadanie.
- Współpraca przy nauce czystości.
- Rozbieranie i ubieranie się z pomocą.
- Pomoc przy wkładaniu zakupów na dolne półki lodówki.
- Przynoszenie gazety.
- Pomoc przy planowaniu prostych posiłków.
- Pomoc przy karmieniu zwierząt domowych.
- Segregowanie i wspólne wyrzucanie śmieci.
- Odwieszanie bluz i kurtek na niskie wieszaki.

Obowiązki czterolatków:

- Nakrywanie do stołu.
- Wkładanie zakupów do lodówki.
- Pomoc w sporządzaniu listy zakupów oraz w zakupach przez wkładanie ich do koszyka.
- Regularne karmienie zwierząt domowych.
- Pomoc w pracach na podwórzu i w ogrodzie.
- Pomaganie w odkurzaniu, ścieraniu kurzu i zamiataniu.
- Smarowanie kanapek masłem lub dżemem (itp.).
- Przygotowywanie płatków z mlekiem.
- Wyjmowanie listów ze skrzynki.
- Informowanie rodziców o tym, gdzie dziecko idzie się bawić.
- Odwieszanie kurtki i plecaka na specjalny, niski wieszak w szafie.
- Przynoszenie mleka przed drzwi (jeżeli jest tam dostarczane).
- Odkładanie na miejsce zabawek i innych przedmiotów.

Obowiązki pięciolatków:

- Pomoc przy planowaniu posiłków i codziennych zakupów.
- Przygotowanie prostego śniadania lub kanapek.
- Sprząatanie po sobie po skończonym posiłku.
- Nakrywanie do stołu we właściwy sposób.
- Ścielenie łóżka i sprząatanie swojego pokoju.
- Wybieranie ubrań z pomocą rodziców i samodzielne ubieranie się.
- Wkładanie brudnych ubrań do kosza z brudną bielizną.
- Odkładanie czystych ubrań do szafy.
- Poprawne odbieranie telefonów.
- Pomoc przy myciu samochodu, wynoszenie śmieci, karmienie zwierząt domowych, wiązanie sznurowadeł.
- Pomoc w czesaniu się (czesanie i szczotkowanie włosów), wyjmowanie naczyń ze zmywarki i odkładanie ich na miejsce.

Jednym z podstawowych celów wychowania jest uniezależnienie się dzieci od rodziców. Przez szereg lat uczymy ich, jak stać się niezależnymi, samodzielnymi ludźmi. Dajemy im naszą miłość, pracę, wiedzę i doświadczenie, aby pewnego dnia on lub ona mieli wewnętrzną odwagę, aby nas opuścić, aby byli zdolni do samodzielnego życia. Uczenie dzieci samodzielności już w wieku przedszkolnym będzie dobrym fundamentem dla ich dorosłości, dlatego wyznaczanie im różnych obowiązków, połączone z odpowiednimi komunikatami może przynieść bardzo dobre efekty. Pamiętajmy również, że tej nauce zawsze powinna towarzyszyć dostępność rodzica względem dziecka, tzn. możliwość pójścia do rodziców i skorzystania z ich wsparcia, kiedy tylko nasi malcy będą tego potrzebowali.

Pewność siebie

Pewność siebie to nieodłączna cecha wszystkich ludzi sukcesu. Niestety, nie każdemu dana jest z natury. Czasami pokonanie nieśmiałości i uwierzenie we własną wartość wymaga wiele pracy. To głównie my, rodzice i nauczyciele, **odpowiadamy za samoocenę naszych dzieci**. W dużej mierze to od nas zależy, czy w przyszłości będą mieć szacunek do samych siebie i czy poradzą sobie w życiu. Pomóżmy im uwierzyć, że są wspaniałe i warte wszystkiego, co najlepsze. Pewność siebie to nie zarozumiałstwo, wywyższanie się czy przechwałki. Wręcz przeciwnie - człowiek prawdziwie i naturalnie wierzący w siebie nie potrzebuje dowartościowywać się kosztem innych. Samoakceptacja i szacunek do samego siebie dają mu ogromną siłę i pozwalają akceptować i szanować innych ludzi. Czy może być coś bardziej istotnego dla kształtowania relacji z otoczeniem? Pewność siebie, to także wiara we własne siły, umiejętności, wiedzę. Tylko pewność siebie pozwala realnie, ale i optymistycznie oceniać swoje szanse przed każdym przedsięwzięciem i nie zniechęcać się nieistotnymi niepowodzeniami. Tylko w ten sposób można osiągnąć sukces.

Nieśmiałość

Dzieci są różne - mniej lub bardziej śmiałe, ciche lub wygadane, ekstra- lub introwertyczne. Ważne, by powodem nieśmiałości i wycofania nie było niskie poczucie własnej wartości - a tak na ogół właśnie jest. Jeśli dziecko zagadnięte przez obcą osobę czerwieni się, drżą mu ręce (lub skubie nerwowo skrawek ubrania), jego puls przyspiesza, nie chce mówić lub mówi cichutko i niewyraźnie to znak, że nie czuje się pewnie. Osoby nieśmiałe często widzą w ludziach zagrożenie, nie chcą wchodzić z nimi w relacje w obawie przed „zdemaskowaniem” swoich słabości. Nieśmiałe dzieci zamykają się na ludzi i otaczający je świat, wszystko wokół wzbudza w nich lęk. Nie mają zaufania do osób, z którymi nie przebywają na co dzień. Jest im znacznie trudniej zaaklimatyzować się w przedszkolu i szkole. Mają mniej przyjaciół, bywają całkowicie odizolowane od grupy rówieśników, a czasami nawet stają się szkolnymi kozłami ofiarnymi. Nieśmiałość nie przechodzi jak katar, wręcz przeciwnie - w zderzeniu z agresywnym, pewnym siebie i dominującym otoczeniem pogłębia się i staje się dla dziecka prawdziwym problemem. Dlatego warto jak najwcześniej pomóc maluchowi uwierzyć w swoją wartość i nauczyć go, aby nigdy tej wiary nie straciło.

Nauka pewności siebie

By dziecko czuło się ze sobą dobrze i pewnie, potrzebuje najpierw u kogoś to „podpatrzyć”. Tym kimś jesteśmy oczywiście my – rodzice i nauczyciele. Jeśli maluch wciąż (lub nawet tylko czasami) słyszy od nas, że wszystko robi źle, że inni są lepsi, mądrzejsi czy grzeczniejsi - zaczyna w to wierzyć i dokładnie tak o sobie myśli. Oczywiście intencje na ogół nie są złe, krytykujący rodzic czy nauczyciel z pewnością wierzy, że motywuje w ten sposób dziecko do większego wysiłku. Niestety, tak to nie działa. Skrzydeł dodają tylko pochwały. Najlepiej, aby dotyczyły nie tyle efektów pracy dziecka, co wysiłku, który mały człowiek włożył, by osiągnąć sukces. Docenmy jego starania, pokonywanie trudności, doskonalenie swoich umiejętności. Starajmy się szukać okazji do pochwalenia dziecka, ale powstrzymajmy się od krytykowania. A już na pewno nie szukajmy „dziury w całym” (standardowy przykład: „Piątka? A dlaczego nie szóstka? Czy ktoś dostał szóstkę?”). Aby dziecko czuło się ze sobą pewnie, musi mieć do siebie zaufanie. Oznacza to, że powinno wierzyć, że jego wybory są słuszne, podjęte działania mają sporą szansę na powodzenie, a oceny trafne. Taką wiarę zaszczepić w nim mogą tylko rodzice. Już od najmłodszych lat warto okazywać dziecku zaufanie - pozwalać odkrywać świat, nie blokować, nie trzymać pod kloszem, nie chronić nadmiernie przed porażkami i błędami (oczywiście niegroźnymi dla jego życia i zdrowia). Tylko dzięki doświadczeniu dziecko nauczy się, że może na sobie polegać.

Proces samoakceptacji

W procesie samoakceptacji ogromne znaczenie ma miłość. Tutaj nie ma wątpliwości - nasze dzieci powinniśmy kochać bezwarunkowo, bez względu na ich wady, na błędy które popełniają i niedociągnięcia, które z pewnością nie raz zdarzy nam się dostrzec w ich zachowaniu. Bezwarunkowa miłość wśród ludzi występuje niemal wyłącznie na linii rodzic - dziecko i naprawdę warto ją w sobie pielęgnować. Jeśli dziecko czuje, że mama i tata kochają je nie za to, jak się zachowuje i co osiąga, ale za to, że w ogóle istnieje, czuje się silne i wspiane. To najlepszy fundament dla szacunku do samego siebie i zdrowej pewności siebie.

Nie porównujemy naszej pociechy z innymi dziećmi

I jeszcze jedno - uważajmy na porównywanie naszej pociechy z innymi dziećmi. Nie warto tego robić, nawet jeśli naszą intencją jest wzbudzenie w maluchu „zdrowej rywalizacji”. Ciągłe słuchanie o Jasiu, który świetnie sobie radzi, nie sprawi, że dziecko stanie się doskonałym uczniem. Raczej zniechęci je zarówno do nauki, jak i do Jasia. Każdy z nas jest inny i osiągamy sukcesy w innych dziedzinach. Jeśli koniecznie chcemy, aby dziecko z kimś rywalizowało, niech tym kimś będzie ono samo – „Popatrz, rok temu jeździłeś na rowerze z bocznymi kółkami, a teraz świetnie radzisz sobie na dwóch kołach”, to fantastyczna pochwała i trampolina, od której dumne z siebie dziecko odbije się jeszcze wyżej.

Pomoc psychologa

Z pewnością warto zabrać do dziecięcego psychologa malucha bardzo nieśmiałego, wycofanego, nieufnego, izolującego się od grupy rówieśników. Jeśli dziecko jest jeszcze bardzo małe i nie ma kontaktu z innymi dziećmi, ale rodzice widzą, że ma kłopoty w relacjach z otoczeniem, boi się obcych, nie chce zostawać pod opieką dalszej rodziny czy niani, również warto zasięgnąć opinii specjalisty. Taka wizyta może być przydatna nie tylko dla dziecka, ale przede wszystkim dla jego rodziców - psycholog pomoże zdiagnozować błędy wychowawcze, które być może popełniają oraz profesjonalnie doradzi, jak pomóc dziecku nabrać pewności siebie i uwierzyć w swoją wartość.

Motywacja jest drogą do sukcesu dziecka

Przypomnienie 5 podstawowych dziedzin inteligencji emocjonalnej

Inteligencja Emocjonalna zawiera 5 podstawowych dziedzin:

- znajomość własnych emocji - samoświadomość i rozpoznawanie uczuć;
- kierowanie emocjami - samoświadomość i samoregulacja;
- zdolność motywowania się – koncentracja uwagi, samomotywacja, twórcza praca, samokontrola emocjonalna;
- rozpoznawanie emocji u innych – empatia;
- nawiązywanie i podtrzymywanie związków z innymi – kompetencja społeczna, kierowanie emocjami innych.

Motywacja – podstawowe pojęcia

Motywacja: proces, dążenie do celu poprzez konkretne działanie.

Motyw: bodziec, który wyzwala określone działania prowadzące do realizacji zamierzonych celów.

Motywator: zachęcający, przyjazny, kreatywny, nakręcający, kierownik, koordynator, przewodnik, lider, inspirator; osoba, która ma określony cel, obiekt i sposób motywacji; stwarza warunki i sytuacje do podjęcia działań przez osobę, którą motywuje.

Zdolność do motywowania się: umiejętność podporządkowania emocji wyznaczonym celom, tłumienia popędułości, odkładania w czasie zaspakajania pragnień, umiejętność twórczej pracy.

Samomotywacja: pozwala dziecku – pomimo porażek – próbować kolejny raz zawiązać buty czy nauczyć się wierszyka. Jest motorem do wszelkiego rozwoju i działania.

14

Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Czyli podsumowując, przez motywację rozumie się najczęściej ogół bodźców zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych, powodujących gotowość dziecka do uczenia się. Bodźce te mogą wywoływać dwa typy zachowań: pierwsze z nich to dążenie, drugi zaś to unikanie.

Cechy procesów motywacyjnych

- kierunek (dążenie do osiągnięcia przedmiotu pragnień lub unikanie źródła obaw);
- natężenie (przyrost lub spadek sił);
- dodatnie i ujemne stany emocjonalne.

Wpływ motywów na działanie wiąże się głównie z kierunkiem i natężeniem. Przyjęcie postawy pozytywnej i skupienie się na mocnych stronach osobowości uwypukla dobre cechy, a ich postępowanie zmienia się na lepsze.

Dużą rolę we wszelkich osiągnięciach odgrywa pozytywna motywacja - zapal i wiara w siebie. Przykładem może być tu mistrz sportu, który od dzieciństwa oddawał się żmudnym i męczącym ćwiczeniom, mimo niepowodzeń i porażek trwał w swym uporze i w wieku młodzieńczym osiągnął sukces - laur olimpijski. Innym przykładem może być uczeń o silnej motywacji, który stara się rozwiązać trudne zadanie, szukając wszelkich możliwych sposobów, przeprowadzając wnikliwe rozumowanie, mobilizując do pomocy całą swoją wiedzę. Nawet uczeń słaby, ale o silnej motywacji zdoła pokonać trudność i osiągnąć dobry wynik, czy też zadowolające wyniki w nauce. Tak więc prawidłowe funkcjonowanie w sytuacji problemowej to dobra okazja kształtowania prawidłowej postawy emocjonalnej. Nauczyciel powinien stwarzać takie sytuacje, powinien dawać możliwość do jak najczęstszego samodzielnego rozwiązywania problemów. Uczeń przy pomocy posiadanej wiedzy powinien umieć sformułować hipotezę i poszukać sposobu jej weryfikacji. Ważne jest tu także pokonanie lęku przed ośmieszeniem, gdy rozwiązanie jest niewłaściwe.

Czynniki wpływające na rozwój motywacji

1. Dotyczące rodziców:

- dobra atmosfera domowa;
- sukcesy rodziców;
- pochwały;
- nagrody materialne;
- poczucie bezpieczeństwa;
- dobre relacje między rodzicami i dziećmi;
- kary;
- status społeczny rodziców;
- duma rodziców ze swego dziecka;
- wysokie wymagania rodziców;
- zaspokojenie fundamentalnych potrzeb;
- rozbudzanie zainteresowań;
- tolerancja;
- empatia w kontaktach z dzieckiem;
- rodzice jako przykład dla dzieci;
- akceptacja całkowita dziecka;
- mądra miłość rodzicielska;
- wykształcenie rodziców;
- stymulowanie rozwoju dziecka;
- system wartości uznawany przez rodziców.

2. Dotyczące nauczycieli:

- pochwały;
- nagrody;
- sposób prowadzenia zajęć (atrakcyjne metody);
- przyjazna atmosfera pracy;
- dobra baza dydaktyczna;
- możliwość rozwijania zainteresowań;
- kompetencje;
- akceptacja wychowanków;
- wzajemny szacunek;
- łagodność i cierpliwość nauczyciela;
- aktywna postawa;
- podwyższanie wymagań;
- zachęta;
- odnajdywanie w pracy dziecka mocnych stron;
- pochwała przed rodzicami, pochwała przed grupą;
- poczucie bezpieczeństwa;
- dobra znajomość dzieci i ich środowiska;
- wskazywanie wzorców osobowych;
- prezentacja osiągnięć dzieci na szerszym forum;
- pozytywna rywalizacja w grupie rówieśniczej;
- atmosfera zaufania i zrozumienia.

3. Dotyczące dzieci:

- dobra samoocena;
- akceptacja wśród kolegów;
- zainteresowania;
- zadowolenie ze swoich osiągnięć;
- zdrowie fizyczne i psychiczne;
- samodyscyplina;
- samodzielność;
- umiejętność współpracy;
- wiara we własne możliwości;
- pochwała ze strony nauczyciela;
- ciekawość świata i wiedzy;
- indywidualne cechy charakteru;
- wytrwałość w dążeniu do celu;
- zdolność radzenia sobie z porażkami;
- chęć dorównania innym;
- chęć zaspokojenia oczekiwań;
- chęć nagrody;
- predyspozycje i zdolności.

Korzyści, efekty motywowania dzieci:

1. Dla rodziców:

- aktywne dziecko;
- duma;

- mniejsze problemy wychowawcze;
- mniej zmartwień o jego przyszłość.

2. Dla dzieci:

- chęć do pracy;
- udział w konkursach;
- zadowolenie dzieci;
- uznanie wśród rówieśników;
- rozwijanie zainteresowań;
- większa pewność siebie;
- wykształcenie solidnych podstaw do dalszej edukacji;
- wyższa samoocena;
- jasno wytyczone cele;
- większa samodzielność i odpowiedzialność.

3. Dla nauczyciela:

- satysfakcja z pracy;
- podejmowanie nowych wyzwań;
- zadowolenie z osiągnięć dzieci;
- efektywniejsze wykorzystanie czasu pracy;
- pochwały od zwierzchników, rodziców;
- sukcesy dzieci w konkursach;
- motywacja do dalszej pracy w zawodzie;
- poszukiwanie nowych metod pracy;
- dobra samoocena.

4. Dla przedszkola:

- promocja przedszkola;
- prestiż przedszkola;
- rozwój przedszkola;
- zwiększony nabór;
- łatwość pozyskiwania sponsorów;
- dobra atmosfera w przedszkolu;
- uznanie w oczach organów prowadzących i nadzorujących.

Utrata motywacji

Działania, które powodują utratę motywacji u ucznia:

- niesprawiedliwa ocena;
- wygórowane wymagania;
- osobista niechęć do dziecka;
- lekceważenie potrzeb dziecka;
- krytyka osoby a nie jego działań;
- nauczyciel przyjmuje rolę eksperta, porównuje z innymi;
- nieatrakcyjne metody nauczania.

Dziecko zmotywowane do nauki:

- jest pewne siebie;
- aktywne;
- zainteresowane;

- opanowane;
- wytrwałe w dążeniu do celu;
- pogodne;
- podejmuje nowe wyzwania;
- dociekliwe;
- nie zraża się niepowodzeniami;
- ma poczucie własnej wartości.

Dziecko, któremu brakuje motywacji do nauki:

- apatyczne;
- obojętne;
- znudzone;
- mało aktywne;
- niechętnie do działania;
- niepewne siebie;
- ma niskie poczucie własnej wartości.

Sposoby motywowania dzieci

Duże szanse uaktywnienia pozytywnych emocji dają działania manualne. Niektóre dzieci chętnie opowiadają, wyrażają słowem, co czują, inne wolą w ciszy i skupieniu wyrażać swoje nastroje, wzruszenia, radość czy smutek. Przy rysowaniu, malowaniu, wycinaniu często wyzwała się złość, smutek - uczeń wyrzuca wtedy z siebie to, co go gnębi. Trzeba pracować nad tym, aby wywołać w młodych ludziach wiarę i optymizm. Pokazać walory pozytywne i radosne. Nie chodzi o to, aby koniecznie i natychmiast zrobić wszystko jak najlepiej, ale przekonać, że najcenniejsze jest to, że wykonują oni swoje, niepowtarzalne „dzieła”.

Wizualizacja, bajka, metafora to sposoby twórczej pracy z dziećmi, które wykorzystują wyobraźnię w celu kształtowania charakteru zgodnie z naszymi pragnieniami. To umiejętność wyobrażenia sobie przedmiotów, obrazów i sytuacji, które wydarzyły się w naszym życiu bądź też w całości są wytworem naszej wyobraźni. Metoda relaksacji jest również bardzo przydatna. Wyciszenie, relaks i koncentracja uwagi na czymś przyjemnym na pewno znacznie poprawi efekty dalszej pracy. Dzięki relaksacji i wizualizacji, dzieci nie tylko odreagowują stres, relaksują się, ale także rozwijają swoje półkule mózgowie, łatwiej i szybciej zapamiętują i rozumieją różne wiadomości, co w efekcie prowadzi do osiągnięcia dobrych wyników, czyli sukcesu.

Do sukcesu prowadzi połączenie talentu i wytrwałości mimo niepowodzeń. Każda odmowa jest małą porażką. Reakcja emocjonalna na tę porażkę ma kluczowe znaczenie dla umiejętności znalezienia wystarczająco silnej motywacji do kontynuowania zabiegów.

Metoda projektów skutecznie motywuje do działania. Stosowanie jej w pracy z dzieckiem uruchamia naturalne motywy uczenia się i rozbudza ciekawość poznawczą. Dzieci w wieku przedszkolnym łatwiej się uczą, gdy nie są sterowane przez nauczyciela ale kierują się własną ciekawością poznawczą, są aktywne, samodzielnie poszukują rozwiązań, interpretują zdobyte informacje. W efekcie mają poczucie satysfakcji i motywację do uczenia się, a wiedza nabiera dla nich osobistego znaczenia. Również skutecznie do działania motywują zabawy badawcze.

Spotkania z komputerem. Dzieci szybko i naturalnie uczą się posługiwać komputerem i wykorzystują go do zabawy, ale również do nauki (programy edukacyjne, gry).

Atrakcyjną formą zapoznawania dzieci z nowym materiałem są zabawy tropiące. Można je również wykorzystywać do poznawania przez dzieci liter, bowiem zwiększają one motywację do nauki.

Techniki Freinet'a, spotkania z plastykami, muzykami, pisarzami, twórcami ludowymi, wycieczki do ciekawych miejsc stanowią również motywację do podejmowania działań przez dzieci.

Wizualizacja, bajka, metafora to sposoby twórczej pracy z dziećmi, które wykorzystują wyobraźnię w celu kształtowania charakteru zgodnie z naszymi pragnieniami.

Recepta dla nauczyciela na sukces przedszkolaka

1. Przekonaj wychowanka, że naprawdę lubisz go uczyć.
2. Mów jasno, wyraźnie, z zapałem.
3. Bądź swobodny i baw się razem z wychowankiem podczas zajęć.
4. Okazuj mu zaufanie.
5. Wyraźnie określ cele.
6. Bądź przygotowany do zajęć.
7. Przygotowuj ciekawe pomoce dydaktyczne.
8. Ogranicz do minimum czynniki rozpraszające uwagę.
9. Dbaj o dobry nastrój wychowanka.
10. Przypominaj informacje, kiedy dziecko zaczyna ją zapominać.
11. Polegaj na nim, stawiaj na niego, wierz w jego możliwości.
12. Bądź dla niego oparciem, bądź po jego stronie.
13. Nie oszukuj go, dotrzymuj przyrzeczeń.
14. Udzielaj odpowiedzi na najtrudniejsze pytania.
15. Jeśli coś mu się nie uda, zrozum go i zachęć do dalszej pracy.
16. Chwal za wszystko, co da się pochwalić.
17. Doceniaj go.
18. Nigdy nie przerywaj, kiedy on mówi.
19. Pozwól mu kontynuować Twoją myśl na jego sposób.
20. Słuchaj uważnie upewniając się, że dobrze rozumiesz.
21. Rozwijaj jego samodzielność.
22. Zachęcaj do krytycznego myślenia.
23. Okazuj mu swoje pozytywne uczucia.
24. Pokaż mu, że jesteś człowiekiem omylnym i popełniającym błędy.
25. Stosuj różne metody nauczania – bądź niesablonowy i ekscytujący.
26. Odnoś do rzeczywistości to, czego go uczysz – niech praktyka uzupełnia teorię.
27. Kończ zajęcia w taki sposób, żeby miał poczucie niedosytu (jak w dobrym serialu).

Warsztaty: Opracowanie ankiety dla rodziców dziecka przychodzącego do przedszkola

Ankieta wypełniona przez rodziców na pierwszym zebraniu organizacyjnym, ma na celu uzyskanie przez nauczyciela, podstawowych informacji o dziecku i zapewnienia mu opieki zgodnie z jego potrzebami i oczekiwaniami rodziców.

1. Imię i nazwisko dziecka.....
2. Czy dziecko uczęszczało wcześniej do przedszkola?
.....
3. Czy dziecko ma rodzeństwo?
.....
4. Czy radzi sobie z ubieraniem się i innymi czynnościami samoobsługowymi?
.....
5. Co dziecku sprawia trudności?
.....

6. Czy umie samodzielnie załatwiać swoje potrzeby?
.....
7. Czy dziecko je wszystkie potrawy? Jakich nie lubi lub nie może spożywać?
.....
8. Czy u dziecka występują jakieś schorzenia, utrudniające mu prawidłowe funkcjonowanie w grupie?
.....
9. Czym dziecko się interesuje?
.....
10. Jakie są ulubione formy aktywności dziecka?
.....
11. Czy dziecko potrafi wyrazić swoje potrzeby?
.....
12. Czy w swoim działaniu dziecko zwraca się z prośbą o pomoc?
.....
13. Inne uwagi o dziecku
.....

Warsztaty: Przykłady zabaw

Nowe słowa – stare piosenki

Słowa wierszyków i piosenek można dowolnie zmieniać: np. My jesteśmy ufoludki..., Mam serwetkę haftowaną..... Paweł i Gaweł mogą zmienić się w Kasię i Rafała, można pana Hilarego zamienić w panią Nelkę ....itd.

Moja książka

Dziecko powinno mieć czytelny i pozytywny obraz siebie. Moja książka jest wspaniałym narzędziem umożliwiającym osiągnięcie tego celu. Powinna być duża i powinna przedstawiać wszystkie ważne momenty życia dziecka i wszystkie jego osiągnięcia.

Podstawowe elementy książki:

1. Na okładce zdjęcie dziecka i jego imię.
2. Kolejne zdjęcia dokumentujące ważne wydarzenia w życiu dziecka.
3. Zapis wzrostu i wagi dziecka (co 6 miesięcy).
4. Ulubione karty i widokówki.
5. Rysunek ciała na tapecie z dorysowanymi palcami, paznokciami, włosami, twarzą.
6. Odciski rąk i palców całej rodziny.
7. Drzewo genealogiczne.
8. Pamiątki z uroczystości.
9. Mapy pamięci z osobami, które dziecko zna.
10. Listy osiągnięć dziecka.
11. Zbiór prac plastycznych i zdjęcia.
12. Zapis dotychczasowych osiągnięć - ważne jest podejmowanie prób pobicia własnych wcześniejszych rekordów.

Fotografowanie dzieł sztuki

Zachowuj prace artystyczne dziecka, a gdy nie mieszczą się już w teczce, szafce, zrób im zdjęcie i umieść na honorowym miejscu. Fotografie prac dziecka należy wklejać do Mojej książki.

Quiz

To zabawa budująca przekonanie, że dziecko dużo wie. Pytania należy układać tak, aby dziecko zawsze umiało podać odpowiedź. Należy je też mobilizować do udzielania bogatszych odpowiedzi:

- Wymień 3 rzeczy, które spadają z nieba. Coś jeszcze?
- Wymień części ciała, których mamy po dwie.
- Wymień 3 nakrycia głowy.

Warsztaty: Wszystko, co dziecko umie zrobić

Potrafisz to zrobić

Poświęćcie trochę czasu i zastanówcie się wspólnie nad tym, co dziecko umie już zrobić. Dzieci nieustannie stają przed zadaniami, których jeszcze nie umieją wykonać i dlatego tak ważne jest, aby pokazać im, że robią postępy. Zadawaj dziecku pytania, na które umie odpowiedzieć. Pokazuj, co umie zrobić i chwal jego prace, umieszczone na domowej wystawie. Wytłumacz, że umiejętności nie przychodzą same i że trzeba ćwiczyć, zanim osiągnie się mistrzostwo. Pozwól, by samo próbowało wykonywać różne czynności. Pomagaj możliwie jak najmniej – tylko tyle, ile trzeba, by osiągnęło sukces. Skorzystaj także z dodatkowych informacji, które znajdziesz w banku afirmacji.

Kupon za wysiłek

Należy przygotować kupony za wysiłek wg własnego pomysłu. Gdy dziecko bardzo stara się wykonać zadanie lub jeśli nie uda się dziecku w 100% wykonać zadania, daj dziecku - kupon za wysiłek. Następnie, gdy dziecko zbierze ustaloną liczbę kuponów, możecie razem „spieniężyć” kupony. Nagrodą powinna być ulubiona wspólna zabawa lub wspólne zajęcie.

Księga rekordów

Dobrze jest stworzyć księgę rekordów dziecka. Wystarczy tylko album, w którym zapisujecie osiągnięcia dziecka: czas w jakim dobiegnie do końca ogrodu, czas jaki potrafi nic nie mówić i powstrzymać się od śmiechu, największą liczbę klocków, jaką dziecko umie ułożyć w wieżę itp. Wszystkie wyniki umieszczajcie w Księdze rekordów

Bohater

Każdemu dziecku potrzebny jest bohater. Zbierz zdjęcia ulubionych postaci dziecka (z bajek, filmów, kreskówek). Następnie przeczytaj lub opowiedz dziecku o takich postaciach, jak Beethoven, który skomponował wiele dzieł w okresie, gdy już nie słyszał. Opowiedz o Edisonie, o dziecięcych bohaterach sportowych lub religijnych. Rozmawiajcie o tym dlaczego ludzie otrzymują medale lub nagrody, a także o tym, ile pracy trzeba włożyć, aby dokonać wielkich czynów.

Urodzony optymista

Dobrze jest w pozytywny sposób przekazywać swoje oczekiwania dotyczące zachowania w rodzinie. Zamiast mówić: „Nie trzaskaj drzwiami”, lepiej powiedzieć: „Proszę zamykać drzwi delikatnie”. Zamiast mówić: „Nie waź się spóźnić do przedszkola!”, można powiedzieć: „Zobaczymy, czy szybko umiesz się ubrać i uczesać. Za pięć minut wychodzimy”. Gdy dziecko popełni błąd, zawsze pytaj: „Czego możemy się nauczyć z tego błędu.

Zwierciadło, zwierciadło

Mówimy dzieciom, że zobaczą w lusterku kogoś niezwykłego - dziecko, które jest miłe, silne, kochane, niepowtarzalne i wartościowe; że mogą tę osobę spotkać. Prosimy, by nie zdradzały sobie nawzajem, kogo zobaczyły za zasłoną, dopóki wszyscy nie będą mieli okazji tam zajrzeć. Jeśli grupa jest mała, poczekajmy, aż każde dziecko będzie miało szansę zajrzeć za zasłonę.

Kącik osiągnięć i sukcesów - rundka

Dzieci siedzą w ławkach lub w kręgu. Nauczycielka po krótkim wstępie zachęca dzieci do opowiadania o własnych osiągnięciach i sukcesach, mogą być z ostatnich dni i dotyczyć nawet małych rzeczy. Jeśli czas pozwala, mogą jeszcze opowiedzieć o osiągnięciach i sukcesach swoich bliskich. Mogą opowiadać według kolejności lub według zgłoszeń.

Co umiesz najlepiej? - zabawa

Dzieci siedzą w półkolu. Przed nimi na środku stoi specjalne krzesło. Nauczyciel zachęca dzieci, aby pomyślały, co umieją najlepiej robić. Następnie każde wstanie, przejdzie do specjalnego krzesła, usiądzie na nim i powie wszystkim, co umie najlepiej. Wtedy pozostałe dzieci mogą nagrodzić kolegę lub koleżankę oklaskami. Gdy ktoś nie ma pomysłu, nauczyciel może mu coś powiedzieć. Wcześniej nauczyciel może przygotować np. słoneczka lub serduszka z kolorowej okleiny. Każdy, kto już wystąpi, otrzyma taki prezent na znak, że wstąpił do klasowego klubu „Umiem najlepiej”.

Bieg przez płotki

Narysujcie na dużym kartonie z bloku trasę wyścigu, gdzie znajdzie się start, meta i płotki. Wytlumaczcie dziecku, że osiągnięcie celu jest jak uczestnictwo w wyścigu. Jeżeli za cel uznamy napisanie referatu do szkoły, na starcie umieścimy nauczyciela zadającego temat, płotkami będą kolejne etapy przygotowania pracy (wybranie tematu, przestudiowanie go i napisanie konspektu), a na mecie znajdzie się wykończony referat. Naklejcie zdjęcie dziecka na każdym płotku, kiedy „przeskoczy” przeszkodę, którą ten symbolizuje, kiedy dojdzie do mety, docieńcie to.

Warsztaty: Przykłady scenariuszy zajęć

Wiosenne zabawy matematyczne - scenariusz zajęć dla 5-latków

Cele:

1. Rozwijanie umiejętności liczenia, dodawania i odejmowania.
2. Porównywanie liczebności zbiorów.
3. Układanie zagadek o figurach, odwoływanie się do wcześniej zdobytych wiadomości.
4. Posługiwanie się pojęciami dotyczącymi położenia przedmiotów w przestrzeni: po prawej, po lewej, nad.

Pomoce:

- naklejki w czterech kolorach, papierowe rybki ze spinaczami i rzepą, wędka zakończona magnesem dla każdego dziecka, cztery stawy z brystolu, klepsydra, duże papierowe liście, biedronki - 10 dla każdego dziecka, figury duże i małe (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt), CD z piosenką, kartki A4 z konturem domku, ołówki, kredki, instrukcja dyktanda rysunkowego, cebulki kwiatów wiosennych.

Przebieg zajęć:

1. Wprowadzenie:
Przyszła do nas nowa pora roku - wiosna, ale cały czas zastanawia się, czy powinna z nami zostać. Słyszałam, że wiosna lubi zabawy matematyczne. Aby przekonać ją by u nas została, pokażemy jej kilka takich zabaw. Myślę że, spodobają się wiosnie i zagości u nas na dobre.
2. Zabawa pierwsza:
Dzieci podzielone na cztery zespoły po 4, 5 osób. Zadaniem każdej grupy jest wyłowienie ze stawu jak największej liczby rybek, w określonym przez nauczyciela czasie (klepsydra) i umocowanie na tablicy. Przy tablicy dzieci liczą i porównują, który zespół złowił więcej rybek, który mniej lub tyle samo.
3. Zabawa druga:
W kopercie są papierowe duże liście i biedronki. Każde dziecko odlicza dla siebie 6 biedronek i kładzie przed sobą. Nauczyciel układa zadania, a dzieci ilustrują je za pomocą liczmanów.
  - « nad łąką fruwały trzy biedronki (układają trzy biedronki). Potem przyfrunęła jeszcze jedna (dosuwają jedną biedronkę). Ile biedronek fruwa teraz nad łąką?
  - « nad łąką fruwało sześć biedronek (układają sześć biedronek). Trzy odfrunęły (odsuwają trzy biedronki). Ile biedronek pozostało?Chętne dziecko układa zadanie, a pozostałe je rozwiązują.
4. Zabawa ruchowa:
Na dywanie leżą figury geometryczne dużego formatu. W trakcie trwania muzyki dzieci tańczą dowolnie po całej sali. Na przerwę w muzyce nauczyciel podnosi wybraną figurę, dzieci odszukują ją na dywanie i stają na niej. Zabawa powtarza się kilka razy.

14

Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

5. Zabawa trzecia:

Układamy zagadki o figurach dla wiosny. Zagadki zapisuje nauczyciel.

6. Zabawa czwarta:

Narysujemy obrazek dla wiosny. Dyktando rysunkowe. Każde dziecko otrzymuje kartkę z konturem domku na dole kartki oraz ołówek. W kopercie jest instrukcja, co i gdzie należy narysować na kartce.

Instrukcja:

- a. podpisz się w lewym górnym rogu kartki,
- b. na dole kartki jest domek, dorysuj okno i drzwi,
- c. po prawej stronie domu narysuj drzewo,
- d. po lewej stronie domu narysuj płotek,
- e. nad domkiem narysuj słońce,
- f. pokoloruj rysunek dla wiosny.

Dzieci po wykonaniu zadania kolorują obrazki dla wiosny.

7. Za drzwiami sali czeka prezent od wiosny: cebulki kwiatów, dla każdego dziecka jedna, które zasadzimy w zielonym kąciku podczas następnych zajęć.

Warsztaty: Scenariusz zajęć dla 4-5 latków

„Przybycie wiosny” – wiersz do słuchania B. Formy.

Cele operacyjne:

1. Dziecko potrafi rozpoznać charakterystyczne cechy wiosny.
2. Odpowiada krótkim, pełnym treści zdaniem.
3. Układa rekwizyty i sylwety, które kojarzą się z wiosną.

Forma:

- praca z całą grupą.

Metody:

- techniki skojarzeń;
- zadaniowa;
- zabawowa.

Pomoce:

Obrazki czterech pór roku, sylwety, które dotyczą wiosny i innych pór roku, wieża, płyta CD, koszyczek, ubiór dla Pani Wiosny: kapelusz, sukienka, koszyczek, kwiaty z krepiny, koperta z wierszem, kółka, trójkąt metalowy, chmurka z brystolu, słoneczka, dwie tablice.

Przebieg:

1. Zabawa przy muzyce. Dzieci w takt muzyki podskakują po sali w różnych kierunkach, gdy muzyka cichnie dzieci zamieniają się w „kwiaty”- przykucają i naśladują rosnące kwiaty, na zakończenie zabawy wysoko wspinają się na palce i obracają się wokół swojej osi. (powtórzenie zabawy 2x). Następnie siadają na krzeselkach.
2. Do sali wchodzi dziewczynka ze starszej grupy przebrana za Panią Wiosnę. Przyniosła maluszkom niespodziankę w koszyku, który jest przystrojony wiosennymi kwiatami wykonanymi z krepiny: żonkile, przyłuszczki, tulipany itp.
3. Niespodzianką od Pani Wiosny jest wiersz. Dzieci są bardzo ciekawe o czym on jest. Poproszone dziecko z koszyczka wyjmuje ozdobioną słoneczkami kopertę z wierszem. Nauczycielka recytuje treść wiersza pt. „Przybycie wiosny”.

*Spojrzał w okno mały Paweł
a w ogrodzie wiosna...
Świeża trawę, przebiśniegi
W koszu nam przyniosła.*

*Obudziła pąki kwiatów
w parku i w ogrodzie.
Zapomnijcie moi mili
o śniegu i chłodzie.*

*Pożyczyła od słoneczka
Garść ciepłych promieni.
Gdy ogrzeje nimi ziemię
świat się zazieleni.*

(Powtórzenie wiersza 2 razy)

4. Nauczycielka zadaje dzieciom pytania związane z treścią wiersza np. Co przyniosła Pani Wiosna?
5. Na tablicy zawieszono i zasłonięte cztery obrazki przedstawiające pory roku. Prowadząca odsłania obrazki, dzieci przyglądają się im. Zwraca się do dzieci, aby pokazały ten obrazek, który pasuje do pory roku jaka jest obecnie. Na drugiej tablicy są przypięte małe obrazki: słońce, tulipan, trawa, bobacian, żaba, kwitnące drzewo, padający śnieg, narty, sanki, bałwan, namiot, łódka, parasol, żółty liść, kalosze itp. Zadaniem dzieci jest znalezienie obrazków dotyczących pory roku – wiosny i przypięcie ich pod dużym obrazkiem. Chętne dzieci przypinają również obrazki pod innymi porami roku: pod obrazkiem „zima” – przypinają ikony, które dotyczą zimy np. narty, bałwan itp. i innych pór roku.
6. Zabawa „Słoneczko – deszcz!”. Dzieci otrzymują żółte kółka – są to słoneczka. Prowadząca pokazuje również deszczową chmurkę – to pada deszcz. Dzieci przy muzyce biegają po sali, podskakują, obracają w rękach żółte kółka (słoneczka), gdy usłyszą dźwięk trójkąta metalowego i pokazaną chmurkę przez prowadzącą – kładą się skulone na dywan obok swojego słoneczka (powtórzenie zabawy 2 razy).
7. Dzieci siadają na krzeselkach. Nauczycielka jeszcze raz recytuje treść wiersza razem z dziećmi.
8. Zakończenie. Prowadząca przykleja dzieciom do sweterków uśmiechnięte słoneczka.

Warsztaty: Znamy warzywa - scenariusz zajęć dydaktycznych w grupie 4 i 5 latków

Znamy warzywa – „Zgaduj-zgadula”.

Cele:

1. Poszerzenie wiadomości zdobytych na temat warzyw.
2. Doskonalenie sprawności umysłowych: spostrzegania, porównywania, klasyfikowania, analizy i syntezy.

Cele operacyjne:

1. Rozróżnia i nazywa niektóre warzywa.
2. Klasyfikuje przedmioty w oparciu o wybrane cechy.

Środki dydaktyczne:

- naturalne okazy warzyw, koszyk z zagadkami słownymi, szalik, 2 kosze na punkty (ziemniaki, cebule)

Przebieg zajęć:

1. „Zgaduj-zgadula”

Nauczycielka dzieli dzieci na 2 grupy, wręcza każdej drużynie po 1 koszu na punkty i oznajmia, że punktami dla pierwszej drużyny będą ziemniaki, dla drugiej drużyny – cebule. Następnie dzieci wspólnie z nauczycielką wybierają drużynowego swojej grupy. Drużynowi losują, która drużyna rozpoczyna zabawę.

2. Rozwiązywanie zagadek słownych.

Na stoliku znajduje się koszyk ze zwiniętymi karteczkami z zagadkami oraz taca z warzywami. Pierwszy zawodnik wyciąga 1 karteczkę i podaje ją nauczycielce, która odczytuje tekst zagadki, jeśli drużyna rozwiązuje poprawie zagadkę zdobywa punkt.

3. Przyporządkowanie liści odpowiednim warzywom.

- Jakie warzywo zgubiło ten liść? (sałata, kapusta, pietruszka, burak)

4. Rozpoznawanie warzyw po zapachu. Kolejni zawodnicy rozpoznają warzywa z zawiązanymi oczami (pietruszka, koper, cebula).

5. Podsumowanie.

- Sprawdzenie zawartości koszy. Dzieci układają w pary warzywa z jednego i drugiego kosza (cebula, ziemniak), sprawdzając w ten sposób, która drużyna zdobyła więcej punktów.
- Nagrodzenie zwycięskiej drużyny brawami.
- Wręczenie wszystkim uczestnikom „Zgaduj-zgaduli” nagród – malowanek.

6. Zabawa ruchowa przy piosence: „Urodziny marchewki”.

7. Kolorowanie malowanek (różnego rodzaju warzywa).

8. Zakończenie zajęcia – „smakowanie” różnych warzyw.

Bibliografia:

1. M. Przetacznik - Gierowska, M. Tyszkowa, *Psychologia rozwoju człowieka*, Tom I, PWN 2011;
2. M. Tyszkowa, *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*, Warszawa 1977;
3. Birch, T. Malim, *Psychologia rozwojowa w zarysie*, Warszawa 1998;
4. R. J. MacKenzie, *Kiedy pozwolić? Kiedy zabronić?*, Gdańsk 2008;
5. Faber, E. Mazlish, *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Poznań 1998;
6. T. Gordon, *Wychowanie bez porażek*, Warszawa 1991; Początek formularza
7. E. Wysocka, *Diagnostyka pedagogiczna: nowe obszary i rozwiązania*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2013
8. K. Skarbek, I. Wrońska, *Diagnoza i wspomaganie rozwoju psychoruchowego dziecka w wieku przedszkolnym: wskazówki dla nauczycieli dotyczące organizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, Kraków: Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, 2013
9. E. A. Locke, *Jak uczyć się efektywnie: metody i motywacja. Praktyczny poradnik z ćwiczeniami sporządzonymi we współpracy z Anne H. Locke*; przekł. Romuald Kirwiel, Poznań: Wydawnictwo Nakom, 2009
10. J.M. Łukasiuk, K. Jagielska, R. Solecki, *Nauczyciel wychowawca pedagog: szkolne wyzwania*, Kielce: Wydawnictwo Jedność, 2013
11. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

14

Jak pomóc przedszkolakowi osiągnąć sukces edukacyjny?

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły

Zeszyt numer

15

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 15 Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Organizacja pracy dyrektora placówki oświatowej	5
Kierowanie szkołą.....	5
Specyfika pracy dyrektora	6
Promocja szkoły	8
Elementy promocji szkoły:	9
Promocja szkoły w nowej rzeczywistości edukacyjnej	11
Istota promocji – nowe pojęcie w życiu instytucji edukacyjnych.....	11
Cele promocji.....	12
Funkcje promocji szkoły.....	12
Zasady promocji szkoły	12
Promocja usług edukacyjnych.....	13
Strategie promocji.....	14
Promocja szkoły – krok po kroku	15
Po pierwsze – konieczność świadomego wykorzystania możliwości	15
Warsztaty: Ćwiczenie.....	15
Po drugie – zintegrowanie działań promocyjnych z wizją i misją szkoły	16
Po trzecie – opracowanie strategii działań promocyjnych.....	16
Autoprezentacja	16
Podstawowe cechy profesjonalnej autoprezentacji	17
Komunikacja pozawerbalna	17
Ułożenie ciała	17
Kontakt wzrokowy.....	17
Mimika.....	18
Gesty	18
Dystans.....	18
Ubiór.....	18
Głos.....	18
Pierwsze wrażenie	19
Przemówienia publiczne - 10 zasad	20
Bibliografia	21

15

15
Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły

Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły

Cele

Celem ogólnym realizacji sieci jest podniesienie kompetencji dyrektorów szkół w zakresie budowania wizerunku szkoły.

Cele szczegółowe:

- zwiększenie kompetencji dyrektorów w zakresie przygotowania wystąpień publicznych,
- podniesienie kompetencji dyrektorów w zakresie budowania wizerunku zewnętrznego szkoły,
- zapoznanie uczestników z potrzebami działań w obszarze budowania wizerunku placówki oświatowej,
- poznanie przez uczestników technik, które pozwolą rozwinąć ich zdolności twórcze, dodadzą polotu ich działaniom, a w rezultacie zwiększą ich wartość jako pracowników.

Organizacja pracy dyrektora placówki oświatowej

Kierowanie szkołą

Rzadko kto, przed objęciem funkcji dyrektora szkoły, zastanawia się nad różnicami między pracą na tym stanowisku, a pracą nauczyciela. Później, tak dalece boryka się z licznymi przeciwnościami kierowniczego losu, że nie starcza mu czasu na refleksję nad samym sobą. Okres dochodzenia do wprawy w pracy na tym stanowisku trwa zatem latami w sytuacji, gdy powinien być to krótki etap intensywnego rozwoju, zorientowanego na opanowanie wiedzy oraz odpowiednich umiejętności, okres prowadzący do profesjonalizmu w działaniach kierowniczych.

Kierowanie szkołą jest procesem złożonym nie tylko z uwagi na wielofunkcyjność placówki (kształcenie, wychowanie, opieka, działalność środowiska, itp.) oraz na wiele ról, którym musi sprostać jej dyrektor (kierownik instytucji pedagogicznej, przewodniczący rady pedagogicznej, pracodawca i kierownik zakładu pracy, często organ administracji oświatowej).

Równie poważnym zadaniem dla kierownictwa szkoły lub placówki oświatowej jest opracowanie wewnętrznych przepisów prawnych, wynikających z delegacji i ustawowych, jak np. opracowanie i nowelizowanie statutu szkoły, zredagowanie szczegółowych regulaminów działania organów współkierujących, takich jak rada pedagogiczna, rada szkoły, rada rodziców, samorząd uczniowski, zespoły przedmiotowe, a także opracowanie zasad współdziałania organów w ramach wewnętrznej demokracji.

Każdy dyrektor szkoły oraz każdy organ współkierujący musi być w pełni świadomy swoich zadań i kompetencji oraz odpowiedzialności. W szkole musi dojść do harmonijnej współpracy organów, do bieżącego przepływu informacji między nimi, a także powstania mechanizmów rozstrzygania ewentualnych konfliktów czy sporów.

Zajęcie innego miejsca w hierarchii organizacyjnej szkoły powoduje liczne zmiany. Przede wszystkim zmienia się typ zadań: nauczanie ustępuje miejsca kierowaniu.

Termin kierowanie doczekał się bardzo wielu definicji w literaturze z zakresu teorii organizacji i zarządzania - dyscypliny adresowanej do osób zatrudnionych na stanowiskach kierowniczych. Jedną z najbardziej popularnych definicji podała Mary Parker Follet. Jej zdaniem: „Kierowanie to sztuka osiągnięcia celów za pośrednictwem innych ludzi”.

James A. F. Stoner i Charles Wankler definiują kierowanie jako „proces planowania, organizowania, przewodzenia i kontrolowania działalności członków organizacji oraz wykorzystania wszystkich innych jej zasobów dla osiągnięcia ustalonych celów”.

Kierowanie i nauczanie to dwa typy działalności praktycznej. Wraz z powołaniem na stanowisko dyrektora w pewnym, niewielkim zakresie, dalej jesteśmy nauczycielami, prowadzimy lekcje z określonego

przedmiotu, realizując tygodniowo kilkugodzinne pensum dydaktyczne.

Kolejna zmiana dotyczy sposobu widzenia problemów. Jako nauczyciele byliśmy specjalistami w wąskim zakresie pracy szkoły; na rzecz całej placówki realizowaliśmy tylko jedno czy dwa dodatkowe zadania. Obecnie zajmowane w hierarchii organizacyjnej miejsce zobowiązuje nas do dostrzegania całości spraw szkoły.

Organizacja - to przeciwieństwo chaosu i przypadkowości. Jest ona wtedy dobra, jeśli jest skuteczna w osiąganiu celu, a rezultaty są korzystne z punktu widzenia ekonomicznego, czyli nie marnuje się wysiłku ludzkiego i środków finansowych.

Literatura podaje trzy aspekty dobrej organizacji w szkole:

1. Dobrze przemyślany **statut** (podstawa).
2. **Program** (wytyczona droga do celu).
3. **Plan rozwoju** (postęp, jakość, doskonałość).

Specyfika pracy dyrektora

Wraz z powołaniem na stanowisko dyrektora szkoły w zasadniczy sposób zmienia się krąg osób, z którymi współdziałanie staje się niezbędne. Zmniejszyła się liczba i intensywność naszych kontaktów z uczniami, zwiększyła zaś z nauczycielami, pracownikami administracji i obsługi, rodzicami, przedstawicielami lokalnego środowiska, ośrodków dyspozycyjnych, itp. Obecnie pracujemy częściej z dorosłymi niż z dziećmi czy z młodzieżą, zatem umiejętność znakomitego prowadzenia lekcji, czy nawiązywania trudnych, lecz jednostkowych problemów wychowawczych już nie wystarcza. Teraz trzeba prowadzić negocjacje z przedstawicielami lokalnego środowiska, zachęcić do pracy rozżalonych niskimi płacami nauczycieli, szukać sponsorów, hospitować lekcje, modernizować bazę szkolną, przeprowadzać analizy różnych przedsięwzięć, itp.

Następna zmiana dotyczy różnorodności problemów, które jako dyrektor musimy rozwiązywać. W szkole, w odróżnieniu od innych instytucji, w wyższym stopniu występuje problem wychowania ludzi, a nie tylko kierowania nimi. Przecież podstawowym elementem pracy szkoły jest osobowość ludzka. Tym bardziej, że mamy tutaj do czynienia z dorosłymi i młodzieżą.

Można wiele pisać o przeładowaniu obowiązkami, o dyrektorze jako reprezentancie, buchalterze, statystyku, administratorze, czy ostatnio menedżerze. Ta codzienna praca na pewno jest wyczerpująca, choćby przez swoją różnorodność i konieczność ciągłego załatwiania spraw. Chodzi tylko o to, żeby ta bieżąca działalność nie przesłaniała prawdziwych, najistotniejszych spraw. Słusznie twierdzi A. Radziwiłł: „Jeżeli człowiek już raz się zdecydował zostać dyrektorem szkoły, to musi mieć pełną świadomość, że kieruje ludźmi, że kieruje instytucją wychowującą, instytucją, która ma stać się miejscem stwarzającym warunki dla najpełniejszego rozwoju osoby ludzkiej”.

Dlatego też dyrektor, poza załatwianiem codziennych spraw, musi mieć czas i energię na spokojne rozmyślanie. Ponieważ - poza wszystkim - kierowanie to ciągle wybory wartości, to ciągle szukanie mniejszego zła czy większego dobra. Tych wyborów często dokonuje się na podstawie osądu moralnego i intuicyjnego wyczucia sposobów rozstrzygnięcia spraw ludzkich.

Sprawność organizacyjna, inwencja, systematyczność, konsekwencja w postępowaniu, pamięć, itp., to ważne cechy, ale stanowiące jednak tylko ramy, warunek konieczny, lecz nie wystarczający, dobrego dyrektorowania. Chodzi więc nie tyle o to, co dyrektor robi, a raczej o to, czego nie wie jak robić, a jednak musi jakoś załatwić.

Jedną z najtrudniejszych spraw do rozwiązania jest połączenie tak ważnych, a przecież tak sprzecznych wymogów, jak dbanie o autorytet nauczyciela, lojalność koleżeńską, rozumiejący i otwarty stosunek do drugiego człowieka, a jednocześnie odpowiedzialność za atmosferę wychowawczą panującą w szkole, za wzorce przekazywane młodzieży.

Dyrektor musi wiedzieć, gdyż wchodzi to w zakres jego odpowiedzialności moralnej, co się dzieje w kierowanej przez niego szkole, czy np. komuś nie dzieje się krzywda, której można i należy zaradzić.

Inną ważną sprawą jest autorytet szkoły i nauczyciela, a także wewnętrzna solidarność grona pedagogicznego. Każdy musi mieć pewność, że wspólnie dbamy o dobre imię szkoły, że w razie niesprawiedliwego

posądzenia znajdzie oparcie w dyrektorsze, a młodzież musi wiedzieć, że grono jako całość stanowi zespół, w którym obowiązują prawa wzajemnej lojalności, takie same, jakie wpaja się młodzieży.

Inna grupa spraw, to zagadnienia związane z granicami bezwzględności w postępowaniu dyrektora w stosunku do nauczycieli. Dyrektor musi czuć się odpowiedzialny za całość pracy szkoły, ale nie wolno mu na tej podstawie narzucać własnej koncepcji postępowania innym ludziom.

Odpowiedzialność za postępowanie innych to bardzo ciężki obowiązek, jednakże nie może ona ograniczyć szacunku dla autonomii każdego z nauczycieli w zakresie pracy z młodzieżą, ponieważ wychowanie i nauczanie należy do sfery twórczości.

Przedstawione zagadnienia są najbardziej typowe w pracy dyrektora. Wszyscy musimy starać się doprowadzić do tego, aby szkoła była w możliwie największym stopniu środowiskiem wychowawczym. Szkoła jest dla młodzieży, nie dla nauczycieli. Gdy się wpaja młodzieży szacunek dla nauczycieli, to czyni się to także z myślą o samych uczniach, dla ich wychowania, by wiedzieli, że szacunek dla pracy, wysiłku i wieku jest słuszny i dobry.

Celem szkoły nie jest dobre samopoczucie nauczyciela samo przez się, ale dobre samopoczucie nauczyciela z powodu osiągnięć w zapewnieniu młodzieży optymalnych warunków wychowawczych.

Bez wątplenia, począwszy od 1999 roku, dyrektorzy wszystkich typów szkół i placówek oświatowych stają się liderami reformy edukacyjnej, tak w swojej placówce, jak i w środowisku lokalnym.

Wraz ze swymi podwładnymi, czyli nauczycielami, prowadzą uczniów do wyznaczonego celu.

Dyrektor szkoły i jego współpracownicy muszą sprostać nowym sytuacjom i wyzwaniom. Wymaga to wiedzy, nowych kompetencji, zdecydowania i odpowiedzialności.

Rola i zadania dyrektora gimnazjum są jeszcze trudniejsze. Tworzy on przecież od podstaw nową instytucję edukacyjną. Jest odpowiedzialny zarówno za indywidualny rozwój powierzonych jego opiece gimnazjalistów, jak i za powodzenie reformy edukacji narodowej.

Zmagać się więc musi z wieloma trudnościami, do których trzeba zaliczyć: różny standard lokalowy i materialny gimnazjów, w tym bardzo zróżnicowane formuły organizacyjne tych szkół, problemy związane z dowożeniem uczniów, czas potrzebny na dopracowanie optymalnych programów edukacyjnych i wychowawczych, kłopoty z integrowaniem się społeczności uczniowskiej i rodzicielskiej, pochodzącej z różnych środowisk i szkół podstawowych, trudny wiek gimnazjalistów i brak doświadczeń w zakresie funkcjonowania gimnazjów w Polsce.

Dyrektor gimnazjum, obok liderowania zmianom dotyczącym całej edukacji, musi także zapewnić dobry start swemu gimnazjum, nowemu ogniwu łańcucha edukacyjnego.

Osiągnięcie sukcesu wymaga od dyrektora gimnazjum szczególnej mądrości i aktywności w inspirowaniu wszystkich podmiotów i zespołów ludzkich do twórczej działalności oraz pogłębionego nadzoru nad tym, co się dzieje w gimnazjum.

Nie jest więc łatwo być dyrektorem gimnazjum młodemu stażem dyrektorowi. Trzeba opanować wiele wiadomości i umiejętności z różnych dziedzin: pedagogiki, prawa pracy, prawa finansowego i gospodarczego, psychologii kierowania, komunikacji społecznej czy *savoir-vivre'u*. **Z pedagogiki**, ponieważ to dyrektor ocenia pracę dydaktyczno-wychowawczą nauczycieli, zachęca ich do innowacji, zatwierdza plany rozwoju. Musi też dawać dobry przykład podwładnym jako nauczyciel.

Z prawa pracy, gdyż to dyrektor zatrudnia i zwalnia pracowników, udziela urlopów, ma prawo nagradzania i karania. Ma też obowiązek wystawiania różnych dokumentów (opinie, świadectwa pracy).

Przestrzeganie prawa pracy w gimnazjum jest wyjątkowo skomplikowane, ponieważ reguluje je nie tylko Kodeks Pracy, ale i Karta Nauczyciela, Ustawa o systemie oświaty, a także Kodeks Cywilny i wiele ustaw towarzyszących (o związkach zawodowych, ubezpieczeniach, emeryturach, zakładowym funduszu świadczeń socjalnych i inne) oraz wiele aktów prawnych niższej rangi.

Z prawa finansowego, ponieważ w szkole, jako samodzielnym zakładzie budżetowym, dyrektor sam gospodarzy środkami finansowymi - tak budżetowymi, jak i pozyskanymi we własnym zakresie. Daje to dużą swobodę działania, ale jest też niebezpieczne. To właśnie dyrektor ponosi pełną odpowiedzialność za stan finansów.

Z prawa gospodarczego, gdyż realizuje różne inwestycje, rozbudowuje, remontuje, naprawia. Musi umieć zorganizować przetarg, nadzorować przebieg robót i odpowiednio przygotować umowę.

Z psychologii kierowania - aby umieć samodzielnie rozwiązywać problemy, prowadzić odpowiednią politykę kadrową: dobierać pracowników, rozdzielać zadania, kierować zespołem pracowników i umieć dostrzegać pojedynczego człowieka.

Z komunikacji społecznej, ponieważ dyrektor musi umieć odpowiednio zachować się w różnych sytuacjach publicznych (narady, spotkania z rodzicami, dziennikarzami, itp.).

Z savoir-vivre'u albo etykiety, gdyż dyrektor jako osoba publiczna musi się odpowiednio prezentować. Dotyczy to zarówno zachowania w różnych miejscach i sytuacjach, jak i ubioru, umiejętności podejmowania gości, w tym także zagranicznych.

Wiele trzeba umieć, aby być dyrektorem - menedżerem, ale wszystkiego można się nauczyć. Trzeba dużo czytać, brać udział w szkoleniach, obserwować doświadczonych dyrektorów, wymieniać doświadczenia i być konsekwentnym w realizacji zamierzeń.

Najważniejsze jednak to mieć swój styl, wyrażający się swoistym, typowym dla danej osoby sposobie bycia.

Pracując nad stworzeniem własnego wizerunku, dyrektor szkoły powinien: nie okazywać słabości, być zrównoważony, pogodny, kulturalny, troszczyć się o swoich podwładnych, podkreślać swoje sukcesy, dbać o wygląd zewnętrzny, a przede wszystkim szanować siebie.

Stworzyć w środowisku pozytywny wizerunek własnej osoby jest bardzo trudno, trzeba go budować aktywnie i długo, ale stracić można w jednej chwili. Jeżeli potrafimy utrwalić na dłużej wizerunek dyrektora - osoby znaczącej, szanowanej i lubianej, będą się z nami liczyć.

Musimy także brać pod uwagę fakt, że dyrektor cieszący się wysokim prestiżem w środowisku ma większą szansę na przedłużenie kadencji. Cały czas musi więc pracować nad swoim wizerunkiem.

Promocja szkoły

Główny cel promocji szkoły to przede wszystkim zyskanie zaufania, sympatii, wiarygodności i przychylności środowiska, budowanie wizerunku zewnętrznego i dydaktyczno -wychowawczego szkoły oraz kształtowanie dobrej opinii o niej w środowisku.

Szkoła jest specyficzną firmą, która dla swojego funkcjonowania i osiągnięcia coraz lepszych efektów potrzebuje promocji.

Jakość pracy szkoły i jej osiągnięcia zależą od dyrektora, nauczycieli i pracowników obsługi. Dyrektor musi być menedżerem oświaty, a nie tylko nauczycielem, któremu powierzono funkcje kierownicze. Natomiast pozostali pracownicy powinni aktywnie angażować się w promocję szkoły.

System promocji szkoły powinien kształtować jej wizerunek w oczach rodziców, uczniów i mieszkańców. Szkoła ma stawać się instytucją otwartą, aktywną w środowisku lokalnym, liczącą się w rankingach szkół gminy, powiatu czy województwa.

Szkoła mimo tego, że jest jednostką nie uzyskującą dochodów, świadczy jednak „usługi” swoim „klientom” - uczniom oraz ich rodzicom. Aby być konkurencyjnym na rynku edukacyjnym musi dbać o odpowiedni poziom kształcenia, wychowywania i opieki.

Każda szkoła musi mieć wypracowany własny wizerunek oraz metody współpracy i komunikowania się z otoczeniem.

Wszelkie działania podjęte w ramach promocji szkoły muszą być ze sobą spójne i ściśle zaplanowane tak, aby umożliwić dotarcie z informacją o usługach szkoły do pożądanego segmentu rynku, przede wszystkim młodzieżowego, nakłonienie potencjalnych klientów do skorzystania z usług szkoły.

Każdy system promocji wymaga dużych nakładów finansowych. Wdrażanie promocji w szkole jest utrudnione z powodu braku tych środków. Obserwuje się również zmniejszającą się liczbę sponsorów z powodu ubożenia społeczeństwa.

Tak więc istotną rolę w promowaniu placówki jaką jest szkoła odgrywa jej dyrektor. Stworzenie warun-

ków oraz inspirowanie do twórczego poszukiwania wciąż nowych metod i form działalności dydaktyczno-wychowawczej oraz administracyjnej to funkcja dyrektora placówki edukacyjnej - menedżera oświaty.

Ważną rolę w procesie promocji odgrywa również nauczyciel, który jest dzisiaj nie instruktorem, który jedynie przekazuje wiedzę, a diagnostykiem, specjalistą w zakresie pomocy naukowych, konsultantem itp.

Działania wspomagające, nie mniej ważne, tworzą osoby z tzw. pierwszego kontaktu tj. sekretarka, woźna itp. To one są „pierwszą pomocą” dla osoby, która wchodzi do szkoły.

Podczas prac nad promocją szkoły ważne jest, aby wykorzystać wszelkie dostępne instrumenty promocji tj. Internet, prasę, spotkania z rodzicami i innymi osobami lub instytucjami.

Elementy promocji szkoły:

1. Wizerunek zewnętrzny szkoły

Ważny jest wygląd zewnętrzny budynku i zadbane otoczenie szkoły. Należy zwrócić uwagę na czystość, uporządkowanie i dobrze utrzymaną zielen. Wystrój pomieszczeń, powinien być zachęcający do skorzystania z usług, szczególnie miejsc kontaktowych, np. sekretariat, pokój nauczycielski. Ważne jest aby, każdy potencjalny klient czy gość wiedział w którą stronę ma się udać. Dlatego już przy wejściu do szkoły powinien uzyskać taką informację. Rozwiązaniem w tej kwestii może być tablica informacyjna w korytarzu wejściowym do szkoły. Pomocą może służyć zawsze życzliwa, uśmiechnięta woźna. Kulturą powitania, a nawet entuzjazm przekazywany osobom dowiadującym się o działalności szkoły (programie, nauczycielach, wymaganiach itp.) musi charakteryzować panią w sekretariacie. Informacje o usytuowaniu sekretariatu szkoły, pokoju nauczycielskim, salach lekcyjnych oraz gabinecie dyrektora są szczególnie ważne dla dzieci i ich rodziców szczególnie na początku roku szkolnego i w okresie pierwszych spotkań. O wysokim profesjonalizmie będą świadczyć porady dla rodziców dotyczące wyboru profilu klasy, podręczników, a nawet dojazdu do szkoły.

2. Prezentacja oferty szkoły

Sposobem poinformowania o usługach szkoły może być rozwieszenie plakatów w pobliżu szkoły, na terenie miasta. Podczas spotkań z uczniami oraz nauczycielami lub innymi osobami zainteresowanymi pracą szkoły, należy przygotować bezpłatne kalendarze, foldery i broszury informujące ogólnie o prowadzonej działalności i rozdać je wszystkim zainteresowanym. Kilka egzemplarzy należy rozesłać do okolicznych szkół. Biuletyny te powinny zawierać najważniejsze informacje o szkole tj. warunki przyjęcia, kierunki nauczania, przedmioty nauczania, warunki socjalno-bytowe. Informatory powinny być wydane ze zdjęciem, np. budynku szkoły, pracowni, sal lekcyjnych, z logo szkoły, numerami telefonów, pocztą e-mail. Należy je drukować rokrocznie i stale aktualizować.

3. Reklama prasowa i internetowa

Konieczne w systemie promocji będzie stworzenie strony szkoły WWW. Witryna szkolna powinna prezentować podstawowe dokumenty szkoły, powinny znajdować się na niej informacje o kadrze nauczycielskiej, samorządzie uczniowskim i innych organizacjach szkolnych. Cenne będzie również umieszczenie rozkładu zajęć pozalekcyjnych i kół zainteresowań. Bardzo ważna będzie też informacja o życiu szkoły (konkursy, imprezy, sukcesy uczniów, sprawozdania z wycieczek i zawodów sportowych). Dużą atrakcją może być umieszczenie na stronie internetowej zdjęć i filmów.

Kolejnym sposobem promocji szkoły jest prasa. Wielu nauczycieli potwierdzając swoje kwalifikacje może publikować swoje prace na łamach prasy lokalnej, co w znacznej mierze podniosłoby wiarygodność szkoły i jej prestiż. Oczywiście, mogłyby to być inne tematy interesujące nauczycieli, nie związane wyłącznie z nauczaniem przedmiotami. Potwierdziłoby to nie tylko kwalifikacje nauczycieli, ale stworzyłoby jednocześnie wizerunek szkoły jako jednostki badawczej.

Trafnym sposobem promocji dzięki prasie jest również zamieszczanie informacji i sprawozdań z działalności szkoły, co świadczy o dużej aktywności placówki.

4. Reklama radiowa i telewizyjna

Dla prezentacji działalności szkoły w szkołach podstawowych może być wykorzystana technika audio-wideo. Przygotowanie i nagranie interesującego filmu, pozwala przedstawić techniczne moż-

liwości szkoły, wielkość budynku, sal, pracowni, komputeryzację zajęć, wielkość grup ćwiczeniowych. Jednakże ten sposób prezentacji wymaga wyjścia do szkół osób profesjonalnie przygotowanych.

Wreszcie sygnały ze szkoły o przedsięwzięciach, uczniach, uczestnikach konkursów, olimpiad, zawodów, o nauczycielach, imprezach powinna szkoła przekazywać na antenę regionalnego radia.

Należy nawiązać również współpracę z Telewizją Kablową. Pozyskanie stałych korespondentów radiowych i telewizyjnych umożliwiłoby usłyszenie i obejrzenie aktualnych informacji o szkole.

5. Wygląd pism w korespondencji

Jako kolejny element promocji szkoły proponuję opracowanie i wykorzystywanie w korespondencji papieru firmowego z logo szkoły, nowoczesnym nagłówkiem, także wzorem zdobniczym. Wygląd pism, rozmieszczenie tekstu, jakość papieru, wykorzystanie do tego celu techniki komputerowej wywrze lepsze wrażenie niż pisma napisane na zwykłym papierze.

6. Public Relations szkoły

Autorytet szkoły można budować poprzez ścisłe współdziałanie z towarzystwami i innymi organizacjami społecznymi, wojskiem, policją, służbą zdrowia, strażą pożarną, przedstawicielami wydawnictw.

Szkoła może być miejscem organizacji wielu wspólnych imprez, uroczystości czy wydarzeń, np. koncertów, konferencji, prezentacji literackich i plastycznych, fotograficznych, seminariów, konkursów, wieczornic artystycznych. Na te imprezy zapraszani byłiby rodzice uczniów.

Warto byłoby współpracować z Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Stacją Opieki „Caritas”, czynnie uczestnicząc w programach pomocy dzieciom i młodzieży, angażując uczniów wolontariuszy do pracy z dziećmi z rodzin niewydolnych wychowawczo, a także szukając sponsorów, którzy pomogą sfinansować przedsięwzięcia z tym zakresie.

Na spotkania zapraszane byłyby osobistości znane w regionie: naukowcy, pisarze, artyści, dziennikarze, historycy, geografowie, sportowcy. Ich nazwiska przyciągałyby uwagę społeczności szkolnej, a także miasta. Należałoby organizować takie spotkania cyklicznie również ze znanymi absolwentami naszej szkoły. Powinni być zapraszani również członkowie władz lokalnych, gminnych i powiatowych, radni, posłowie i senatorowie.

Dla pozytywnego wizerunku szkoły korzystne byłoby organizowanie lub udostępnianie odpłatnie sal na ćwiczenia gimnastyczne (aerobik), siłownię, pomieszczeń na kursy, np. języków obcych, informatycznych oraz organizowanie imprez środowiskowych.

Dużą popularnością cieszyłyby się zajęcia sportowo-rekreacyjne przy udziale uczniów, rodziców i nauczycieli.

7. Wizerunek dydaktyczno-wychowawczy

O atrakcyjności szkoły w dużej mierze decyduje systematyczne wzbogacanie i poszerzanie oferty edukacyjnej. Ważne jest, aby w wachlarzu propozycji znalazły się takie formy jak: wycieczki przedmiotowe, turystyczno-krajoznawcze, integracyjne, rajdy rowerowe, wyjazdy na narty, lodowisko, krytą pływalnię, zajęcia w terenie, a także wyjścia do muzeów, teatru i kina.

Powinny być to formy, które będą wpływać na wszechstronny i optymalny rozwój ucznia. Konieczne należałoby zainicjować współpracę ze szkołą zagraniczną, co wpłynęłoby na jakość nauczania języków obcych. Każdy kontakt z grupą rówieśniczą, zarówno w kraju, jak i zagranicą służy wymianie poglądów oraz zdobywaniu wiedzy i doświadczenia.

Różnorodne działania szkolne mają sprawić, że każdy w szkole znajdzie coś dla siebie, w czymś okaże się sprawny. Każde osiągnięcie ucznia jest więc doceniane w społeczności szkoły, aby pomóc budować poczucie własnej wartości. Nauczycielom i wszystkim pracownikom szkoły lepiej się pracuje w placówce, o której się dobrze mówi. Przyjemniej się wtedy z miejscem pracy identyfikować i myśleć o następnych działaniach dla polepszenia szkolnego życia.

Promocja szkoły w nowej rzeczywistości edukacyjnej

Termin **promocja** jest w edukacji słowem nowym i wydawałoby się nie pasującym do instytucji, jaką jest szkoła. Działania promocyjne zaczęły się pojawiać wraz z reformą systemu edukacji, która w swoich założeniach dąży do nadania szkołom autonomii. Jej elementami są:

- szkolny program kształcenia;
- szkolny system wychowawczy;
- szkolny system oceniania.

W ten sposób wymusza się na społeczności szkolnej określenia własnego oblicza, sprecyzowania kierunku działań edukacyjnych i poszukiwania miejsca w lokalnym środowisku. Promowanie szkoły stało się zatem bardzo ważnym i popularnym przedsięwzięciem, bowiem bardzo często od umiejętnie prowadzonej promocji zależy dalsze funkcjonowanie, a czasami istnienie placówki.

Zapowiedź wprowadzenia bonu oświatowego, jak również możliwość swobodnego wyboru szkoły, starania o pozyskiwanie przychylności klientów usług edukacyjnych – uczniów, dążenie do zajęcia jak najlepszego miejsca na liście rankingowej szkół w gminie, powiecie, województwie, czy nawet kraju oraz inne tego typu działania wprowadzające do edukacji elementy gry rynkowej wymuszają konieczność podejmowania różnych inicjatyw marketingowych zarówno przez kadre kierowniczą szkół, placówek i instytucji oświatowych, jak i zatrudnionych w nich nauczycieli.

Wzorem podmiotów gospodarczych szkoły zmuszone są swój *produkt*, czyli swoją ofertę edukacyjną umieć dobrze sprzedać, aby tego jednak dokonać niezbędna jest umiejętnie prowadzona kampania promocyjna. To dzięki promocji wizerunek szkoły zostaje odpowiednio wykreowany, a efektem tego jest fakt, że do szkoły trafiają najlepsi, wzmacnia się również motywacja pracowników i uczniów oraz wzrasta duma i poczucie przynależności do elity swego środowiska.

Nikogo nie dziwi już fakt, że w obecnej dobie promocja szkoły w środowisku lokalnym oraz współpraca z tymże środowiskiem jest niezmiernie ważna. Szkoła nie może być oderwana od rzeczywistości, w której przyszło jej funkcjonować. Na szczęście w budowaniu jej pozytywnego wizerunku uczestniczy nie tylko dyrekcja i nauczyciele, ale również pozostali pracownicy, uczniowie i ich rodzice. Działania te uzyskują aprobatę i wsparcie władz miasta, lokalnych instytucji i zakładów pracy. Aby promocja była skuteczna musi być modyfikowana i aktualizowana. Wychodząc z tego założenia chcemy wykorzystywać nowe możliwości promocji szkoły i budowania jej wizerunku.

Istota promocji – nowe pojęcie w życiu instytucji edukacyjnych

Szkoła jest firmą. Owszem, specyficzną, ale jak. Dla przyzwoitego funkcjonowania, jak każde przedsiębiorstwo, potrzebuje promocji, w jakiejś mierze dla korzyści materialnych; lecz w pierwszej kolejności lub, lepiej powiedzieć wyłącznie w celu osiągnięcia lepszych efektów wychowawczych i dydaktycznych.

Czym zatem jest promocja? Promocja (...) oznacza wejście w kontakt z potencjalnym odbiorcą – klientem i konsumentem danego produktu. Dla nawiązania tego kontaktu przedsiębiorstwo uruchamia cały system działań, których celem jest najpierw rozpoznanie potrzeb, następnie trafienie w potrzeby potencjalnych odbiorców, wreszcie nakłonienie ich do zakupu danego produktu. Przekładając tę definicję na grunt edukacyjny należy stwierdzić, że samo pojęcie **promocja szkoły** może doprowadzić do tego, że „wielu nauczycieli może być zdziwionych, dlaczego tak „sklepowe” pojęcie ma być stosowane w odniesieniu do szkoły. Może, a nawet powinno. Promowanie swoich działań daje znacznie lepszą pozycję szkole w środowisku zarówno lokalnym, jak i regionalnym. Szkoła, która jest znana ze swoich pozytywnych działań, ma znacznie większe możliwości dalszego rozwoju, gdyż łatwiej jest jej pozyskiwać partnerów, środki, sponsorów i wreszcie klientów. Klientami szkoły są oczywiście uczniowie i ich rodzice. Na oświatowym rynku zaczyna być coraz bardziej widoczne zjawisko przewagi podaży nad popytem, ponieważ liczba szkół zmniejsza się niewiele, zaś ilość dzieci w wieku szkolnym znacznie.

Promocja przedsiębiorstwa zależy od wielu czynników:

- rodzaju rynku;
- konkurencji na rynku;
- planu marketingowego firmy w stosunku do danego rynku;
- rodzaju i jakości oferowanych towarów;
- stopnia znajomości firmy i jej produktów na rynku;
- stopnia różnicowania produktu.

15 Cele promocji

Należy pamiętać, że promocja, aby była działaniem skutecznym powinna mieć określone cele. Cele promocji mogą być ujmowane w różnych horyzontach czasowych. Z tego punktu widzenia wyróżnia się cele:

- krótkookresowe (operacyjne) – obliczone na przeprowadzenie krótkiej akcji promocyjnej towaru;
- średniookresowe (taktyczne) – organizowane dla zwiększenia stopnia znajomości i akceptacji produktu;
- długookresowe (strategiczne) – długookresowe kampanie promocyjne, wprowadzanie nowych produktów na rynek.

Cele promocji można także rozpatrywać według kryterium ekonomicznego i społecznego.

1. Cele ekonomiczne wywodzą się z ogólnych celów przedsiębiorstwa i wyróżniane są poprzez kombinację takich wielkości ekonomicznych, jak np. wielkość sprzedaży, zysk, koszty.
2. Cele społeczne obejmują szeroki zakres działań związanych z firmą jako nadawcą i podmiotem promocji oraz konsumentem.

Funkcje promocji szkoły

Kompozycja poszczególnych instrumentów polityki promocji spełnia dwie ważne funkcje: funkcję informacyjną i wspierającą sprzedaż.

- **Funkcja informacyjna** - obejmuje zagadnienia komunikowania się firmy z rynkiem, łączenie opracowanej strategii marketingowej ze zjawiskami występującymi na rynku. Służyć temu mogą badania marketingowe, marketing plan i inne. W ten sposób powstają związki informacyjne pomiędzy firmą a otoczeniem. Stwarza to podstawy oceny kierunków rozwoju promocji w przedsiębiorstwie i możliwości dalszego jej kształtowania oraz określania form i kierunków aktywizacji sprzedaży, łącząc opracowaną strategię ze zdarzeniami na rynku.
- **Funkcja wspierająca** - sprzedaż polega na zastosowaniu instrumentów promocyjnych zwiększających stopień intensywności prowadzonych przez firmę działań, pełni funkcję pomocniczą w stosunku do innych instrumentów polityki marketingowej. Instrumenty promocyjne powinny kształtować podstawy konsumentów w kierunku podjęcia przez nich decyzji o zakupie.

Informacyjna funkcja promocji szkoły, to nic innego zatem, jak umiejętne i skuteczne komunikowanie się szkoły ze środowiskiem. Pokazanie szkoły na zewnątrz i to pokazanie w świetle pozytywnym, zareklamowanie jej, aby potencjalni klienci – uczniowie i ich rodzice uzyskali jak najwięcej informacji o szkole oraz poznali jakość oferowanych przez nią usług edukacyjnych.

Zasady promocji szkoły

Aby zadbać o odpowiedni wizerunek szkoły należy przestrzegać pewnych zasad, które pomogą stworzyć odpowiedni wizerunek szkoły w lokalnym środowisku:

- **Dbać o dobrą opinię o szkole w lokalnym środowisku.**
Jest to podstawowa zasada. Należy dbać o to, aby o szkole mówiono dobrze. Jeżeli zdarzy się coś

złego, co mogłoby zakłócić wizerunek szkoły dobrze jest zwołać konferencję prasową lub udzielić wywiadu w lokalnej gazecie i przedstawić własną wersję zdarzeń.

- **Wyróżniać się w lokalnym środowisku na tle innych placówek oświatowych.**

Szkoła powinna mieć swoje charakterystyczne oblicze, swój styl – np. może organizować imprezy kulturalne, może prowadzić klasy o specyficznym charakterze (dziennikarska, fotograficzna, teatralna). O szkole powinno być głośno (w dobrym tego słowa znaczeniu), chociażby przez preferowany w niej styl wychowawczy – np. szkoła, w której nie dopuszcza się żadnej formy agresji.

- **Wykorzystywać naturalne cechy swojej szkoły.**

Należy korzystać z takich walorów szkoły jak bogate tradycje, walory historyczne, nazwiska słynnych absolwentów. Można też bazując na nowoczesności szkoły promować ją jako nowoczesną placówkę – z dobrze wyposażoną pracownią komputerową, sprzętem video czy basenem. Można również promować szkołę poprzez nowoczesne metody nauczania i wychowania.

- **Wykorzystywać lokalne media do promowania szkoły.**

Można wykorzystywać choćby najdrobniejsze powody do tego, aby zamieścić wzmiankę o szkole – początek nowego roku szkolnego, powitanie wiosny. Doskonałą okazją do zamieszczenia informacji o szkole jest sukces ucznia w olimpiadzie czy konkursie.

- **Odnosić się życzliwie i z kulturą do uczniów, rodziców i gości.**

Szkoła powinna być znana w środowisku z tego, że każdy gość, który się w niej pojawi będzie życzliwie przyjęty. Dyrektor powinien być przyjazny, opanowany, przystępny, posiadający autorytet.

- **Dbałość o estetykę otoczenia - wygląd zewnętrzny i wewnętrzny szkoły.**

Zasada, która nie wymaga komentarza. Wygląd szkoły i jej otoczenia mówi sam za siebie – a dobry dyrektor-menedżer powinien zadbać o wygląd szkoły, który jest jej wizytówką w lokalnym środowisku.

- **Uposzczelnianie informacji o szkole.**

Informacje o szkole mogą mieć różną formę - od komunikatu prasowego, poprzez foldery, plakaty, różnego rodzaju breloczki, zakładki, kalendarzyki. Celem takiej informacji jest zareklamowanie szkoły, przyciągnięcie do niej rodziców i dzieci. W związku z tym informacja taka powinna spełniać następujące warunki:

- a. zawierać komplet podstawowych danych o szkole (nazwa, adres, telefony),
- b. informować o kierunkach kształcenia,
- c. podkreślić to, czym można przyciągnąć potencjalnych uczniów.

Tekst informacyjny o szkole powinien być zwięzły, napisany językiem zrozumiałym dla przeciętnego odbiorcy.

Promocja usług edukacyjnych

Należy pamiętać, że szkoły obecnie stoją przed ogromnym wyzwaniem, jakim jest promocja usług edukacyjnych na rynku. Pogłębiający się stale niż demograficzny powoduje, że szkoły coraz częściej muszą walczyć o klientów.

W warunkach powstawania rynku usług edukacyjnych coraz większą rolę odgrywać będzie zorganizowana, konsekwentna i umiejętnie prowadzona promocja szkoły. O promocję powinny dbać również szkoły posiadające wykreowany wizerunek, najczęściej związany z długą tradycją, bądź monopolistyczną pozycją. Niepożądane jest, aby wizerunek szkoły był kreowany niezależnie od niej (np. przez media czy opinię publiczną) – w kierunku przez społeczność szkolną nieakceptowanym.

Promocja usług edukacyjnych nie jest zadaniem trudnym, ale jak każde skuteczne działanie powinna być:

- planowa,
- mieć jasno określony cel,
- zdefiniowanego odbiorcę,
- odpowiednio dobrane formy i metody.

Promocja szkoły to przede wszystkim:

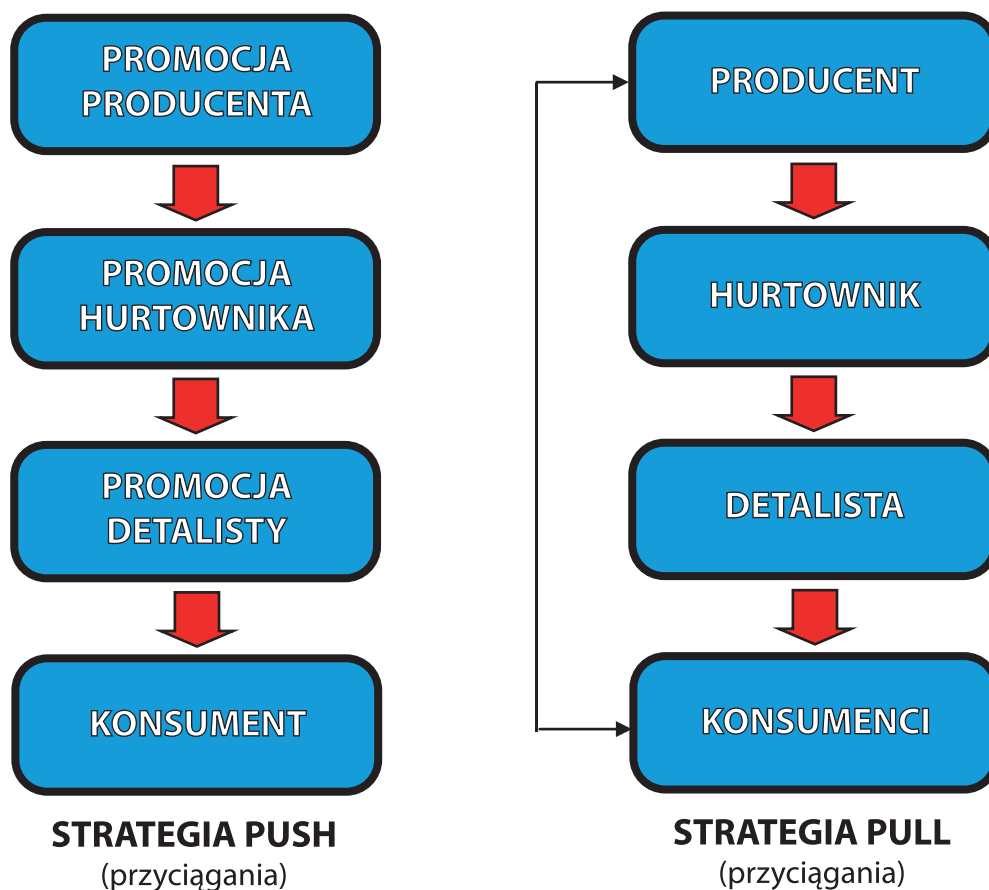
- kreowanie pozytywnego wizerunku szkoły,
- ukazywanie osiągnięć i potencjału społeczności szkolnej,
- eksponowanie odrębności szkoły,
- kształtowanie więzi emocjonalnych ze szkołą.

To, czy działania promujące usługi edukacyjne są skuteczne i przynoszą zamierzone efekty okazuje się dopiero wówczas, gdy staje się popularna w środowisku i gdy ściąga jak największą ilość uczniów chętnych do nauki właśnie w tej, a nie w innej placówce.

15 Dużą rolę odgrywa tu kreowanie pozytywnego wizerunku szkoły. Wizerunek organizacji (a szczególnie szkoły) buduje się latami. Istnieje małe prawdopodobieństwo uzyskania spektakularnych efektów w krótkim czasie. Choć za koordynowanie całym procesem kształtowania wizerunku szkoły odpowiedzialna jest dyrekcja, to jednak w praktyce na uzyskany efekt wpływ mają wszyscy, zarówno nauczyciele, uczniowie i ich rodzice, pracownicy pomocniczy, społeczność lokalna itd. Dyrekcja powinna być świadoma i współpracować z każdą tych grup. Potrzebna jest atmosfera współpracy i zaufania, częste oraz bezpośrednie rozmowy i dyskusje na temat tego, co jest dla nas istotne, jakie stawiamy sobie cele.

Strategie promocji

Dobrze prowadzona promocja powinna być przemyślana i zaplanowana, powinna zatem być prowadzona punkt po punkcie do sukcesu, zgodnie z wybraną wcześniej strategią działań. Umiejętnie prowadzona strategia prowadzi przede wszystkim do zmniejszenia, a nawet likwidowania dystansu, jaki istnieje pomiędzy oferowanymi produktami i usługami a ich odbiorcami.

S. Kramer, Podstawy marketingu

Zgodnie z koncepcją strategii push i pull, wyróżniane są dwie grupy instrumentów promocyjnych, działających bądź w kierunku zbliżenia konsumenta do produktu (np. reklama, public relations), bądź w kierunku zbliżania produktu do konsumenta (np. sprzedaż osobista, promocja uzupełniająca). Umiejętnie prowadzona promocja to nic innego, jak strategia działań, która prowadzi do z góry założonego

celu. Działalność w dziedzinie promocji nie powinna stanowić celu samego w sobie, jest ona bowiem integralnym składnikiem strategii marketingowej. Cele tej strategii muszą być podporządkowane celom firmy określonym w jej misji.

Warunkiem powodzenia działalności promocyjnej jest bezwzględnie zapewnienie wysokiej jakości świadczonych usług. Na nic zda się działalność informacyjna, jeżeli realia odbiegają od stanów reklamowanych. Z drugiej strony wiele cennych inicjatyw w szkołach pozostaje nie zauważona i nie doceniona przez potencjalnych zainteresowanych, jeżeli ich wprowadzanie nie jest wspomagane informacją. Może się też zdarzyć, że szkoła gorsza – przy intensywnej informacji (promocji) – stanie się skuteczną konkurentką szkoły lepszej, jeżeli informacja o tej drugiej jest niewystarczająca lub w ogóle jej brak.

Promocję należy traktować jako jedno z zadań współczesnej szkoły, ułatwiające zwiększenie akceptacji szkoły przez otoczenie, wzbudzenie sympatii i zaciekawienie klientów swoją ofertą. Osiąganie wymienionych celów wymaga od szkoły znajomości podstawowych technik stosowanych w dziedzinie promocji. Wskazane jest także powołanie w tym celu odpowiednich zespołów osób do spraw promocji szkoły.

Powyższe fakty potęgują i wzmacniają rolę promocji w działalności placówek edukacyjnych. Dlatego szkoły powinny podjąć wyzwanie i dążyć do uzyskania silnej pozycji na rynku edukacyjnym i w środowisku lokalnym, poprzez tworzenie odpowiedniej oferty edukacyjnej i strategii promocji.

Promocja szkoły – krok po kroku

Marketing szkoły to marketing relacji z otoczeniem. Szkoła nie służy tylko uczniom, chociaż to oni są ostatecznie głównymi jej beneficjentami, lecz także całemu gronu interesariuszy: rodzicom, nauczycielom, środowisku lokalnemu (Fazlagić, 2003).

Wynika z tego, że promocja szkoły jest bardziej filozofią działania niż techniką sprzedaży, jest systemem działań strategicznych bezpośrednio powiązanych z wizją i misją placówki. **Tradycyjnie wymieniane cele promocji to:**

- a) budowanie pozytywnego wizerunku szkoły,
- b) tworzenie więzi i pozytywnych odniesień emocjonalnych,
- c) ukazywanie osiągnięć i potencjału społeczności szkolnej,
- d) eksponowanie odrębności szkoły,
- e) pozyskiwanie funduszy,
- f) nawiązanie współpracy.

Po pierwsze – konieczność świadomego wykorzystania możliwości

Stworzenie planu działania ułatwi nam marketingowe postrzeganie szkoły jako instytucji usługowej, a zarazem społecznej. Szkoła jest czymś więcej niż tylko fabryką nauczania, jest żywym organizmem społecznym, który wchodzi w interakcję ze swoim otoczeniem. Wbrew obiegowym opiniom społeczna natura szkoły jest jej potencjałem marketingowym (i to nie tylko dlatego, że uczniów można traktować jak klientów).

Warsztaty: Ćwiczenie

Zastanów się, jakie skojarzenia (hasła, kategorie, zadania, narzędzia i inne) zauważasz podczas marketingowego postrzegania szkoły, a jakie podczas rozumienia społecznego?

(Szkoła jako) instytucja usługowa: np. oferta, produkt, klient, zarządzanie, inne.

Jakie? .....

(Szkoła jako) organizm społeczny: np. relacje, komunikacja, zespół, konflikt, inne.

Jakie? .....

Warto rozważyć, jakie działania promocyjne można zorganizować, kiedy przyjmujemy perspektywę marketingową, a jakie dodatkowo, kiedy widzimy szkołę jako instytucję społeczną. Celem tego zadania jest uświadomienie sobie całego spektrum możliwości. Dobre działania promocyjne szkoły powinny uwzględniać oba wymiary.

Po drugie – zintegrowanie działań promocyjnych z wizją i misją szkoły

To oznacza konieczność porzucenia myślenia o promocji szkoły jako realizacji doraźnych akcji promocyjnych. Potrzebne są działania długofalowe, czyli takie, które będą odzwierciedlać wizję naszej placówki i służyć wypełnianiu obranej misji.

Po trzecie – opracowanie strategii działań promocyjnych

Planując promocję szkoły, należy wziąć pod uwagę:

1. Szkołę – jako podmiot promocji:
  - Kim jesteśmy? Jakie są nasze słabe i mocne strony?
  - Jaka jest nasza pozycja na rynku w stosunku do konkurencji?
  - Jakie są nasze relacje z lokalną społecznością? Jakie działania dotychczas prowadziliśmy? (pomoc charytatywna, imprezy integracyjne, jakikolwiek sposób zaangażowania) Jakie są nasze relacje wewnętrzne?
  - Odbiorcy działań – czy to będzie młodzież, rodzice, przedstawiciele władz?
2. Cel – Co chcemy osiągnąć? Cemu promocja ma służyć?:
  - Informowaniu, zakomunikowaniu o jakiejś nowości?
  - Przypominaniu, przekonywaniu?
  - Rozwiązaniu jakiegoś problemu? (np. tracenia kandydatów na rzecz konkurencji, złej reputacji)
  - Podtrzymaniu kontaktu?
3. Tło (ang. background) działań promocyjnych:
  - Co wiemy o adresatach promocji?
  - Jakie działania promocyjne były do tej pory podejmowane wobec wybranej grupy odbiorców?
  - Jakie przyniosły efekty?
  - Jakie działania promocyjne podejmuje się obecnie?
4. Plan działania, czyli:
  - Jakimi kanałami komunikacyjnymi będziemy się posługiwać?
  - Jakiego rodzaju przekazem? (treść, forma, układ, szata graficzna etc.)
5. **Harmonogram** – ramy czasowe promocji i jej poszczególnych etapów.
6. **Budżet** – jakie środki musimy wyasygnować?
7. **Weryfikacja skuteczności** – zdefiniowanie wskaźników efektywności promocji.

Autoprezentacja

Autoprezentacja jest to proces, który polega na kontrolowaniu przez jednostkę sposobu postrzegania go przez otoczenie. Stanowi ona podstawowy i nieunikniony aspekt kontaktów społecznych.

Głównym celem autoprezentacji jest spowodowanie wrażenia, które stawiałoby nas w pozytywnym świetle. Za pomocą swoich wypowiedzi, zachowań i sygnałów niewerbalnych każdy człowiek przekazuje w ten sposób do otaczającego go świata zalecaną przez niego informację, kim jest albo, za kogo chciałby być uważany. Przeważnie obraz, który jest przez nas kreowany odpowiada rzeczywistości, chociaż wykazujemy czasami skłonności do selekcjonowania prawdziwych informacji na swój temat.

Podstawowe cechy profesjonalnej autoprezentacji

Zarówno odpowiedni wygląd, strój, jak i punktualność, to pierwsze elementy decydujące o naszym dobrym wrażeniu podczas spotkania z innymi ludźmi. Już w tym momencie, poprzez takie sygnały pokazujemy, jak można nas postrzegać i to od nas samych zależy, czy to pozytywne wrażenie zostanie podtrzymane i rozbudowane.

Dowiedziano, że w największym stopniu na tzw. pierwsze wrażenie wpływa komunikacja niewerbalna. Postawa naszego ciała bardzo wiele mówi o nas i naszym stosunku do rozmówcy. Aby pozyskać sympatię odbiorcy pomocny może być naturalny uśmiech, ogólny pogodny wygląd, czy też lekko pochylony w stronę mówiącego tułów.

Podczas autoprezentacji niewskazane są tzw. postawy zamknięte. Polegają one na krzyżowaniu kończyn górnych i dolnych. Do tego nadmierna i zbyt ekspresyjna gestykulacja, niespokojne wiercenie się na krześle, czy niepanowanie nad mimiką – to wszystko może okazać się destruktywne. Oznaką grzeczności, uwagi oraz szczerości jest zachowanie kontaktu wzrokowego. Poprzez taką postawę możemy zyskać przychylność rozmówcy, ponieważ osoby unikające kontaktu wzrokowego postrzegane są jako nieufne, niegodne zaufania, napięte i trudne we współpracy. Warto pamiętać, że duże znaczenie ma również potakiwanie, wyraża ono w sposób widoczny i zauważalny, że słuchacz jest zaangażowany w rozmowę. Potakiwanie może być werbalne (używanie krótkich sformułowań typu „aha”, „naturalnie”) lub niewerbalne (poruszanie głową często z towarzyszącym tym ruchom akceptującym uśmiechem).

Jeśli przez pierwsze parę minut udało się wywrzeć na rozmówcy, oczekiwane, dobre pierwsze wrażenie, to powinniśmy usilnie dążyć do tego, aby to wrażenie utrzymać i utwierdzić.

Komunikacja pozawerbalna

Komunikacja niewerbalna to tzw. mowa ciała, poprzez którą przekazujemy wiele informacji. Psychologowie społeczni (Mehrabian, Birtwhistell), badający komunikację międzyludzką, próbowali ocenić procentowy udział słów i mowy ciała w porozumiewaniu się. Według nich znacznie więcej informacji przekazujemy poprzez komunikację pozasłowną niż poprzez słowa. Procent ten może wynosić nawet ponad 90 (na korzyść mowy ciała) – jeśli rozmowy emocjonalnie angażują rozmówców.

Słowa wykorzystujemy do przekazywania informacji, natomiast mowa ciała przedstawia nasze emocje i stosunek do innych. Rzadko jesteśmy świadomi swoich postaw, ruchów, gestów, które wykonujemy.

Ułożenie ciała

Przyjmuj otwartą postawę, nie krzyżuj rąk ani nóg, wyprostuj się, będziesz wówczas odbierany, jako osoba pewna siebie i zainteresowana rozmową. Osoby przygarbione, z rękami splecionymi na piersiach, odbierane są jako mało przyjazne, niechętne do jakichkolwiek kontaktów. Postawa odzwierciedla nasze nastawienie do rozmówcy: otwarta postawa oznacza otwartość wewnętrzną i sprzyja rozmowie (pamiętaj o zjawisku dostrojenia się).

Kontakt wzrokowy

Jeśli ktoś nie utrzymuje z nami kontaktu wzrokowego podczas rozmowy, czujemy się lekceważeni. Z drugiej strony nadmierne wpatrywanie się peszy – czujemy się atakowani. Badania wykazują, że w bezpośredniej rozmowie kontakt wzrokowy powinien trwać ok. 3-5 sekund, następnie należy go zerwać i po chwili odnowić. Nie musisz używać stopera! Ważne, abyś był tego świadomy i zachował umiar. Długość kontaktu wzrokowego uzależniona jest od dystansu między rozmówcami: Czy w windzie lub zatłoczonym autobusie długo utrzymujesz kontakt wzrokowy ze stojącą obok osobą? Nie, wtedy poprzez zrywanie kontaktu wzrokowego, zwiększasz dystans.

Mimika

Twarz zdradza nasze emocje. Patrząc głównie na usta i brwi łatwo odczytać zadowolenie czy gniew. Często jesteśmy nieświadomi naszych grymasów, np. naszą reakcją na wypowiedź rozmówcy może być nieświadome ściągnięcie brwi, co będzie dla niego czytelnym sygnałem o naszej opinii. Warto pamiętać o życzliwym uśmiechu – to wprowadza przyjazny klimat rozmowy.

Gesty

Mogą świadczyć o zaangażowaniu osoby mówiącej: ktoś mocno zaangażowany w sprawę zazwyczaj bardziej gestykułuje, niż ktoś wypowiadający się na obojętny dla niego temat.

Nie przesadzaj jednak z gestykulacją, niesie to za sobą niebezpieczeństwo, że słuchacze bardziej skupią się na twoich rękach niż przekazywanych im treściach. Staraj się używać gestów otwartych, pokazując wnętrza dłoni – będziesz odbierany, jako osoba szczerza i prawdomówna. Unikaj energicznych gestów ze wskazywaniem palcem – możesz być uznany za agresywnego. Wystrzegaj się gestów zakrywania dłonią ust, dotykania ucha, częstego drapania się po głowie - świadczą o zakłopotaniu lub niepewności.

Dystans

Dystans fizyczny odzwierciedla dystans psychiczny między rozmówcami: ludzie, którzy się lubią siadają i stają bliżej siebie. Oczywiście na to, jaką odległość wybierzemy między sobą wpływa wiele czynników: m.in. stopień znajomości, temat rozmowy, kultura, w jakiej zostaliśmy wychowani. Weźmy tutaj pod uwagę kulturę europejską, gdzie rodzaje dystansów są następujące:

1. Dystans intymny – 0-45 cm – zastrzeżony dla osób najbliższych, rodziny.
2. Dystans personalny – 45-120 cm – sfera prywatna, dozwolony dla przyjaciół, niektórych osób z pracy.
3. Dystans społeczny – 120 – 350 cm – osoby nam obce.
4. Dystans publiczny – powyżej 350 cm – przy przemawianiu publicznym lub kiedy chcemy „trzymać kogoś na dystans”.

Bądź wrażliwy na dystans personalny twojego rozmówcy, jeśli przekroczysz jego indywidualną granicę zapewne się cofnie. Jeżeli ty jesteś przyzwyczajony do mniejszego dystansu, nie rób kroku w jego stronę, bo znowu wkroczysz na „jego teren” i poczuje się zagrożony.

Ubiór

Poprzez swój wygląd komunikujesz o zajmowanej przez siebie pozycji społecznej, wykonywanym zawodzie, atrakcyjności fizycznej, a także o swych cechach indywidualnych: dbałości, stosunku do norm społecznych (to ma szczególne znaczenie przy pierwszym kontakcie). Twój ubiór mówi o twoim stosunku do rozmówcy, zwróć uwagę na to, aby go nie obrażał i nie rozpraszał, a przez to nie przeszkadzał wam w rozmowie.

Głos

- Ton - zdradza nasze emocje: smutek czy radość, spokój czy zdenerwowanie. Z drugiej strony monotonna wypowiedź, jako „pozbawione emocji”, wydają się świadczyć o braku zaangażowania mówiącego.
- Tempo - osoby wypowiadające się szybciej są odbierane, jako energiczne. Jesteśmy przyzwyczajeni do tempa 120 – 190 słów na minutę. Zwracaj uwagę na różnicowanie tempa, wówczas twoja wypowiedź będzie ciekawsza. Zbyt szybkie tempo mówienia osłabia mówcę i często jest rozumiane jako wyraz zdenerwowania.
- Akcent - od tego, które słowa w zdaniu akcentujemy, zależy znaczenie całego zdania. Akcentując dane słowo (wypowiadając je mocniej) wyróżniamy je i przez to zwracamy na nie uwagę naszego rozmówcy. Trudno skupić się na wypowiedzi osoby, która nie dba o akcent zdaniowy - tekst wy-

powiadany brzmi bezbarwnie, gubi się sens wypowiedzi. To samo zdanie, w zależności od miejsca umieszczenia akcentu, może przekazywać nam inną informację.

- Głośność - osoby mówiące głośno postrzegane są jako dominujące i - co ciekawe - łatwiej przekonują innych do swoich racji.
- Rytm - związany z płynnością mowy. Liczne przestoje, pauzy typu: yyyyy, eeee, burzą rytm i negatywnie wpływają na wizerunek mówiącego - tworzą wrażenie osoby niepewnej siebie i zagubionej. Płynność mowy i odpowiednie akcentowanie nadaje odpowiedni rytm wypowiedzi, dzięki czemu jest on żywa i interesująca dla słuchaczy.

Oznaki nieszczerości (i/lub zmieszania):

- a) unikanie kontaktu wzrokowego, częste spojrzenia na boki, uciekanie wzroku,
- b) zbyt wysoka lub niska siła lub wysokość głosu,
- c) zmniejszenie się ilości gestów,
- d) zwiększenie się ilości ruchów mających obniżyć napięcie, takich jak zasłanianie twarzy, ust, odwracanie pozycji ciała, wiercenie się, ruchy nogami,
- e) zwiększenie się ilości popełnianych błędów w wypowiedzianiu się,
- f) tzw. mikro ruchy twarzy (mikroekspresje), czyli wyrazy twarzy pojawiające się na bardzo krótko, zanim jeszcze dana osoba zdąży przybrać bardziej „właściwą minę”,
- g) uśmiechy nie pasujące do tego, o czym jest mowa.

Pierwsze wrażenie

Wyniki badań prowadzonych przez psychologów społecznych pokazują, że 90% ludzi spotykając się z kimś po raz pierwszy, w trakcie kilkunastu sekund wytwarza sobie o nim opinię. Jest to zjawisko **pierwszego wrażenia**. Co przede wszystkim się na nie składa?

- a) komunikacja poza słowna (mowa ciała),
- b) głośność, brzmienie i modulacja głosu,
- c) treść - wypowiedziane słowa.

Elementy te pozwalają nam na ogólne ocenienie spotkanej osoby i zaszeregowanie jej do odpowiedniej kategorii ludzi, których już znamy. Ocena na podstawie pierwszego wrażenia może być bardzo fałszywa. Świadomość występowania zjawiska pierwszego wrażenia skłania do zastanowienia, czy nasze relacje z innymi (negatywne lub pozytywne) nie są skutkiem pierwszego wrażenia.

Komunikacja niewerbalna (pozasłowna) - w mniejszym stopniu podlega kontroli. Nie myślimy, jakie gesty wykonujemy, skupiając się raczej na słowach.

W sytuacji, gdy nasze słowa są niespójne z tym, jak się zachowujemy np.: *Cieszę się niezmiernie* - wypowiedziane ponurym tonem i z grobową miną, wówczas jesteśmy niewiarygodni i nasz rozmówca na pewno uwierzy mowie ciała, a nie wypowiedzianym przez nas słowom.

Poczucie niespójności treści i komunikacji pozawerbalnej zawsze interpretowane jest z przypisaniem większej wiary (i znaczenia) komunikatom docierającym poprzez kanały „ważniejsze” tj. w pierwszej kolejności mowie ciała, a potem brzmieniu głosu.

Dlaczego pierwsze wrażenie jest subiektywne:

- a) **spostrzegamy wybiórczo**: widzimy, to, co jest dla nas ważne np. odbieramy osobę jako szczerą i rozluźnioną, bo się do nas uśmiecha i nam przytakuje, a nie zauważamy, że dłonie ściska tak mocno, że aż zsiniały jej palce,
- b) **uogólniamy** - na podstawie jednej cechy oceniamy osobę całościowo: jeżeli ktoś się spóźnił na spotkanie, to jest niesolidny i pewnie nieodpowiedzialny,
- c) **lepiej oceniamy ludzi atrakcyjnych fizycznie**, im przypisujemy lepszy charakter, inteligencję, przedsiębiorczość itp.,

- d) **ulegamy stereotypom** - na podstawie jednej cechy potrafimy „zaszufladkować” osobę do jakiejś grupy: osoba, która lubi wędkować pewnie jest samotnikiem, elegancko ubrana kobieta na pewno jest wymagającą perfekcjonistką,
- e) pozytywnie odbieramy osoby w jakimś stopniu **podobne do nas**: wygląd zewnętrzny, wiek, zainteresowania,
- f) **porównujemy** do osób, które już znamy - jeśli ktoś nam przypomina kogoś już znanego, dopisujemy mu większość cech tamtej osoby.

Przemówienia publiczne - 10 zasad

1. Zbierz informacje o słuchaczach.

Przed przygotowaniem przemówienia warto zebrać jak najwięcej informacji o słuchaczach, poznać ich wykształcenie, zawody. To bardzo ułatwi komunikację i pozwoli nawiązać do zwyczajów danej grupy słuchaczy.

2. Bądź kompetentny.

Przygotuj się dokładnie przed każdym wystąpieniem - niezależnie od tego, czy jest to wykład przed szerszą publicznością, czy też nieformalna rozmowa. Właściwe przygotowanie oznacza szeroką wiedzę na poruszany temat.

3. Wyraźnie przekaz główne przesłanie.

Aby to zrobić zastanów się wcześniej, co chcesz przekazać słuchaczom? Co chcesz, żeby zapamiętali czy zrobili? Dobrym sposobem jest „mocny” początek i przejście od razu do sedna sprawy.

4. Informacje przekazuj w zrozumiałym sposób.

Unikaj niezrozumiałych słów i rozbudowanych zdań. Przekaz ma być krótki, treściwy i łatwy do zapamiętania.

5. Unikaj żargonu.

Słuchacze nie muszą być ekspertami w twojej dziedzinie. Zawodowy żargon utrudnia komunikację i może być odebrany jako chęć ominięcia istotnych dla publiczności tematów.

6. Nawiąż kontakt ze słuchaczami.

Podtrzymuj kontakt wzrokowy. Skieruj oczy na wybraną osobę zanim zaczniesz wypowiadać zdanie czy myśl. Przenoś wzrok po sali, w której się znajdujesz, ale staraj się zakończyć wypowiedzaną myśl patrząc się na konkretną osobę.

7. Odpowiednia gestykulacja.

Badania wykazały, że mowa ciała stanowi aż 55% przekazu. Dlatego staraj się panować nad gestami. Ruchy rękoma wykonuj na wysokości klatki piersiowej. Unikaj gestów rozpraszających uwagę słuchaczy.

8. Przed wystąpieniem - powtarzaj.

W ten sposób można usprawnić techniki werbalne i niewerbalne. Powtarzanie na głos pomaga też w wyklarowaniu przesłań i wygłoszeniu ich z właściwą intonacją. Pozwala także określić czas przemówienia.

9. Sprawdź teren.

O ile jest to możliwe postaraj się być na miejscu trochę wcześniej. Dodatkowy czas pozwoli ci się oswoić, poczuć bardziej komfortowo w nowych warunkach lub wyeliminować mogące cię rozpraszające elementy.

10. Nie przedłużaj.

Musisz znać ilość czasu przeznaczoną na twoje wystąpienie. Szanuj też czas swoich słuchaczy, nie przemawiaj dłużej niż było to oficjalnie zaplanowane. Dobre przemówienie trwa nie dłużej niż 20 minut.

Bibliografia

1. Kramer S., *Podstawy marketingu*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998, wydanie II;
2. *Podstawy marketingu*, praca zbiorowa pod red. Pindakiewicz J., Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 1997;
3. Rozwadowska B., *Kreować wizerunek szkoły*, „Dyrektor Szkoły” nr 3/2000;
4. Stoner J., *Kierowanie*, PWN, Warszawa 1994
5. *Szkoła jako instytucja usługowa, Promocja szkoły*, „Nowa Szkoła”. Skuteczne zarządzanie w praktyce, wrzesień 2000
6. Turowski S., *Jak promuję moją szkołę*, „Nowa Szkoła” nr 6/97
7. www.ipe.pl/archiwum/%2B/html/prace/.../formy_promocji_wspolczesnej_szkoły.html
8. www.oswiata.org.pl/artykuly.php3?n=1&m=39&d=139
9. www.zs1dynów.republika.pl/publikacje/tadek/index.html
10. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Notatki

15

Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły

Dotted lines for note-taking.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej

Zeszyt numer

16

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Zeszyt numer 16 Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej

Lubań, 2015

Spis treści

Cele	5
Pojęcie edukacji zdrowotnej	5
Edukacja zdrowotna	6
Główne obszary tematyczne edukacji zdrowotnej	6
Promocja zdrowia	7
Ważne dla praktyki aspekty koncepcji promocji zdrowia	8
Koncepcja szkoły promującej zdrowie	10
Definicja szkoły promującej zdrowie	10
Nadrzędnym celem szkoły promującej zdrowie jest zdrowy styl życia całej społeczności szkolnej (uczniów i pracowników)	11
Działania szkoły w zakresie wspierania zdrowego żywienia uczniów	12
Etapy tworzenia szkoły promującej zdrowie	13
Główne cechy skutecznej SzPZ	13
Proces tworzenia szkoły promującej zdrowie	13
Ważne zasady w tworzeniu szkoły promującej zdrowie	14
Rola i zadania nauczyciela wychowania fizycznego	14
Działania nauczyciela wychowanie fizycznego	15
Ocena edukacji zdrowotnej w wychowaniu fizycznym	17
Dwa integralne warianty oceniania uczniów z edukacji zdrowotnej	18
Warsztaty: Edukacja prozdrowotna dzieci i młodzieży	19
Warsztaty: Propozycja uszczegółowienia oceny z edukacji zdrowotnej	21
Warsztaty: Opracowanie przykładowej karty do samooceny wiedzy, umiejętności i postawy prozdrowotnej (gimnazjum)	21
Warsztaty: Opracowanie ankiety monitorującej realizację bloku „edukacja zdrowotna”	22
Warsztaty: Opracowanie przykładowego scenariusza zajęć z edukacji zdrowotnej	25
Bibliografia	26

Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej

Cele

Celem ogólnym pracy sieci jest zwiększenie efektywnego wykorzystania wiedzy i kompetencji w zakresie edukacji zdrowotnej w szkole podstawowej, gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej.

Cele szczegółowe:

- zdobycie podstawowej wiedzy na temat stresu i sposobów radzenia sobie z nim,
- poznanie metod zdrowego odżywiania oraz wpływu suplementów diety na organizm człowieka,
- uświadomienie uczestnikom szkodliwego wpływu na organizm środków psychoaktywnych, używek, odżywek, środków pobudzających i spowalniających,
- omówienie szkodliwego wpływu mediów na psychikę uczniów,
- zapobieganie ograniczaniu aktywności fizycznej uczniów.

Pojęcie edukacji zdrowotnej

Edukacja zdrowotna - to proces, w którym ludzie uczą się dbać o zdrowie własne i społeczności w której żyją. Proces ten koncentruje się na uświadamianiu związku między zdrowiem człowieka jego stylem życia, środowiskiem fizycznym i społecznym. Nie oznacza to wyłącznie przekazywania wiedzy, ale pozwala uczącemu się wykorzystywać tę wiedzę w sposób efektywny tzn. zastanawiać się, myśleć, podejmować decyzje i działania dotyczące zdrowia, zdobywać umiejętności życia, które sprzyjają zdrowiu.

Edukacja do zdrowia jest podstawowym prawem każdego dziecka. Powszechnie uważa się, że prowadzenie jej przez szkołę może być najbardziej skuteczne. Szkole powinno nadać się priorytet, ponieważ zdrowe dziecko lepiej się uczy. Maciej Demel twierdzi, że „Wychowanie zdrowotne jest integralną częścią kształcenia pełnej osobowości. Natomiast L. Baric uważa, że „edukacja zdrowotna to proces, przechowywania lub nabywania wiedzy i umiejętności, niezbędnych do przeżycia i poprawy jakości życia”. Można więc stwierdzić, że edukacja do zdrowia obejmuje przekazywanie i nabywanie: świadomości i rozumienia zdrowia, wiedzy o zdrowiu, postaw wobec zdrowia swojego i innych, umiejętności niezbędnych do kształtowania zachowań sprzyjających zdrowiu i umiejętności życia. Edukacja zdrowotna powinna być obecna na co dzień w życiu dziecka, ponieważ zdrowie wychowanka jest podstawowym warunkiem pomyślnego procesu wychowawczego. Proces ten powinien być oparty na zapewnieniu wychowankom wszystkich potrzeb zdrowotnych. Należy pamiętać, że ciało jest punktem wyjścia, natomiast głównym celem jest kształtowanie osobowości człowieka. Oznacza to, że we wszystkich dziedzinach należy podkreślić aspekty wychowawcze oraz ukazywać dzieciom różnorodne korzyści jakie daje im aktywność ruchowa i dbałość o zdrowie własne i innych.

Idea promocji zdrowia jest bardzo młoda. Pojawiła się mniej więcej w połowie lat 70 - tych ubiegłego stulecia. Określa się ją jako działania, których celem jest podniesienie stanu świadomości zdrowotnej, krzewienie zdrowego stylu życia oraz tworzenie warunków sprzyjających zdrowiu.

W Polsce od wielu lat podejmowane są różnego rodzaju działania, realizowane są programy mające na celu zapobieganie negatywnym zjawiskom zdrowotnym w grupie dzieci i młodzieży. Troska o zdrowie musi rozpoczynać się w dzieciństwie i trwać do końca życia. Z chwilą przekroczenia przez dziecko progu szkoły, odpowiedzialność za kształtowanie u niego umiejętności i nawyków dbania o swoje zdrowie przyjmuje również szkoła. Jest to po domu rodzinnym miejsce edukacji zdrowotnej, gdyż tu odbywa się przekazywanie wiedzy, nabywanie umiejętności oraz uruchamianie procesów, w których uczestniczą nie tylko uczniowie ale także rodzice i przedstawiciele różnych społeczności. Dobrze zatem się stało, że od kilku lat edukacja zdrowotna ma w polskiej szkole stałe miejsce. Pedagodzy i psycholodzy zwracają uwagę, iż wychowanie zdrowotne obejmuje kształtowanie ciała i psychiki jednostki w nierozdzielalnym związku jednego z drugim, zatem ma ono służyć rozwijaniu całej osobowości dziecka i wielostronnemu przygotowaniu go do życia. Tak szeroko rozumiana przez nas edukacja zdrowotna kładzie szczególnie

nacisk na świadomą i aktywną troskę o swój organizm oraz bliższe i dalsze środowisko naturalne. Głównym celem edukacji prozdrowotnej jest przygotowanie dzieci i młodzieży do wyboru właściwych zachowań dla utrzymania pełni zdrowia. Szczególny nacisk należy kłaść na racjonalne żywienie, higienę ciała i otoczenie, ekologiczne spędzanie czasu wolnego, rozwijanie różnych form aktywności ruchowej w szkole i poza szkołą, a także psychospołeczne aspekty zdrowia tj. kształtowanie pozytywnego wizerunku samego siebie, umiejętności radzenia sobie ze stresem, zachowania asertywne, umiejętność współżycia w grupie rówieśniczej, sposoby radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych. Osiągnięcie zaplanowanych celów edukacyjnych jest możliwe poprzez starania wszystkich podmiotów wychowania: nauczycieli, uczniów oraz rodziców.

16

Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej

Zdrowy styl życia - właściwa dieta i codzienna aktywność fizyczna - pozwala zachować zdrowie, sprzyja dobremu samopoczuciu, a także wspiera prawidłowe przyswajanie wiedzy w długoletnim procesie kształcenia dzieci.

Edukacja zdrowotna

Jest to proces kształtowania u uczniów nawyku (postawy) dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia zdrowego środowiska. Daje ona uczniom możliwość nabycia kompetencji (umiejętności, wiedzy i postaw), które są niezbędne do odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Edukacja zdrowotna jest procesem, który trwa przez całe życie i dotyczy wszystkich ludzi. Jest nieodłącznym elementem promocji zdrowia.

Celem edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży jest udzielanie im pomocy w:

- a) poznawaniu siebie, śledzeniu przebiegu swojego rozwoju, identyfikowaniu i rozwiązywaniu problemów zdrowotnych,
- b) zrozumieniu, czym jest zdrowie, od czego zależy, dlaczego i jak należy o nie dbać,
- c) rozwijaniu poczucia odpowiedzialności za zdrowie własne i innych ludzi,
- d) wzmacnianiu poczucia własnej wartości i wiary w swoje możliwości,
- e) rozwijaniu umiejętności osobistych i społecznych sprzyjających dobremu samopoczuciu i pozytywnej adaptacji do zadań i wyzwań codziennego życia,
- f) przygotowaniu się do uczestnictwa w działaniach na rzecz zdrowia i tworzenia zdrowego środowiska w domu, szkole, miejscu pracy, społeczności lokalnej (edukacja zdrowotna jest ważnym elementem edukacji obywatelskiej).

Zarówno w edukacji zdrowotnej, jak i promocji zdrowia najistotniejszy jest aktywny, podmiotowy udział wszystkich grup społeczności szkolnej, w tym także uczniów.

Główne obszary tematyczne edukacji zdrowotnej

1. Higiena osobista i otoczenia.
2. Bezpieczeństwo w życiu codziennym, zapobieganie urazom, pierwsza pomoc.
3. Zdrowe odżywianie i aktywność fizyczna.
4. Praca i wypoczynek.
5. Zdrowie psychospołeczne.
6. Edukacja seksualna.
7. Zapobieganie używaniu substancji psychoaktywnych.
8. Przeciwdziałanie agresji i przemocy wśród uczniów.

Zmiany w Podstawie Programowej dotyczące realizacji edukacji zdrowotnej w szkole

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nowej Podstawy Programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego z dnia 23 grudnia 2008 r. od 1 września 2009 r. edukacja zdrowotna jest realizowana w szkołach na wielu przedmiotach, ale nie w postaci ścieżki międzyprzedmiotowej.

W preambule nowej podstawy programowej dla szkół podstawowych oraz gimnazjów i szkół ponad-

gimnazjalnych zapisano: „**Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, realizowana przez nauczycieli wielu przedmiotów, której celem jest kształtowanie u uczniów umiejętności dbałości o zdrowie własne i innych ludzi**”.

Nowym rozwiązaniem w systemie edukacji jest powiązanie edukacji zdrowotnej z wychowaniem fizycznym:

- na I etapie edukacyjnym wyodrębniono obszar „wychowanie fizyczne i edukacja zdrowotna”;
- na II, III i IV etapie edukacyjnym zapisano, że wychowanie fizyczne „pełni wiodącą rolę w edukacji zdrowotnej”;
- w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych wyodrębniono blok tematyczny „edukacja zdrowotna”;
- rozszerzono zakres edukacji zdrowotnej o aspekty zdrowia psychospołecznego, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności życiowych (osobistych i społecznych).

Treści z zakresu edukacji zdrowotnej zostały umieszczone w wielu obszarach kształcenia, np.: w wychowaniu fizycznym, biologii, wychowaniu do życia w rodzinie, wiedzy o społeczeństwie, edukacji dla bezpieczeństwa, przedsiębiorczości, religii, etyce.

Zgodnie z nową podstawą programową wychowanie fizyczne pełni wiodącą rolę w realizacji edukacji zdrowotnej w szkole. Zajęcia wychowania fizycznego powinny być dostosowane do potrzeb uczniów (przeprowadzeniu diagnozy potrzeb). Ważne jest, aby uczniowie aktywnie uczestniczyli w planowaniu, realizacji i ewaluacji tych zajęć.

Promocja zdrowia

Według Światowej Organizacji Zdrowia: „zdrowie to nie tylko brak choroby lub niepełnosprawności, lecz stan dobrego samopoczucia fizycznego, psychicznego i społecznego”.

Cztery wymiary (aspekty) zdrowia:

- *Zdrowie fizyczne* – prawidłowe funkcjonowanie organizmu, wszystkich jego układów i narządów;
- *Zdrowie psychiczne*, a w jego obrębie zdrowie:
  - a. umysłowe** - zdolność do jasnego, logicznego, myślenia,
  - b. emocjonalne** - zdolność do rozpoznawania uczuć i wyrażania ich w odpowiedni sposób; umiejętność radzenia sobie ze stresem, napięciami, depresją, lękiem.
- *Zdrowie społeczne* – zdolność do utrzymywania prawidłowych relacji z innymi ludźmi oraz pełnienia ról społecznych;
- *Zdrowie duchowe* – u niektórych ludzi jest związane z wierzeniami i praktykami religijnymi, u innych dotyczy ich osobistego „credo”, zasad, zachowań i sposobów utrzymywania wewnętrznego spokoju.

We współczesnej koncepcji (filozofii) zdrowia, podkreśla się także, że zdrowie jest:

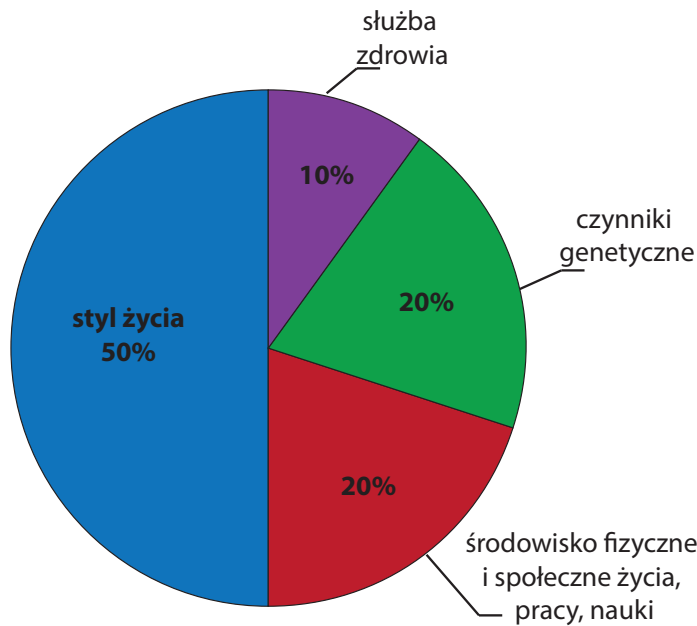
- *Wartością*, dzięki której jednostka lub grupa może realizować swoje aspiracje i potrzebę satysfakcji oraz zmieniać środowisko i radzić sobie z nim;
- *Zasobem* (bogactwem), dla społeczeństwa, gwarantującym jego rozwój społeczny i ekonomiczny; tylko zdrowie społeczeństwo może tworzyć dobra materialne i kulturalne, rozwijać się osiągać odpowiedni poziom jakości życia;
- *Środkiem*, do codziennego życia (a nie jego celem), umożliwiającym lepszą jakość.

Zdrowie zależy od wielu różnorodnych czynników. Można je podzielić na 4 grupy:

- a)** styl życia (ok.50% „udziału”),
- b)** środowisko fizyczne i społeczne życia, pracy, nauki (ok. 20%),
- c)** czynniki genetyczne (ok. 20%),
- d)** służba zdrowia (ok.10%).

Koło czynników zdrowia wg Lalonde

Na podstawie „Szkola Promujaca Zdrowie...”, Woynarowska, Sokołowska

Promocja zdrowia jest to proces umożliwiajacy ludziom zwiększenie kontroli nad swoim zdrowiem oraz jego poprawę.

- **Proces** – jest to seria działań i zmian, zwykle długotrwałych, pozostających ze sobą w związku przyczynowym, które mogą podejmować ludzie dla poprawy swego samopoczucia i zdrowia;
- **Ludzie** – w procesie tym uczestniczą jednostki, grupy, społeczności lokalne i całe społeczeństwo uznając, że sami ponoszą odpowiedzialność za zdrowie własne i innych;
- **Kontrola** – wgląd we własne zdrowie i troska o nie, tzn.:
  - a. uświadomienie sobie i określenie własnych problemów zdrowotnych,
  - b. rozbudzenie potrzeby ich rozwiązania,
  - c. odkrycie własnych możliwości ich rozwiązania,
  - d. podjęcie decyzji,
  - e. działania dla poprawy zdrowia.

Promocję zdrowia określa się także, jako sztukę interwencji w systemy społeczne i zachęcanie ich, aby rozwinęły się w kierunku zdrowych środowisk.

Ważne dla praktyki aspekty koncepcji promocji zdrowia

- **Koncentracja na zdrowiu** (nie na chorobie) i jego potęgowaniu; większy potencjał zdrowia to środek do poprawy jakości życia, czyli:
  - a. sprawnego funkcjonowania, do późnej starości,
  - b. większej wydajności pracy i zarobków,
  - c. satysfakcji z życia.
- **Nadrzędny cel:** kształtowanie stylu życia i środowiska (fizycznego i społecznego) sprzyjającego zdrowiu.
- **Niezbędne jest uświadomienie ludziom, że oni sami:**
  - a. podejmują decyzje wybory w sprawie swego zdrowia (także stylu życia),
  - b. ponoszą odpowiedzialność za zdrowie własne, a także innych ludzi w swoim otoczeniu.

RAZ JESZCZE – ZAPAMIĘTAJ !!!

ZDROWIE – to nie tylko brak choroby lub niepełnosprawności lecz stan dobrego fizycznego, psychicznego i społecznego samopoczucia .

Jest obecnie traktowane jako:

1. **Wartość** – dzięki której jednostka lub grupa może realizować swoje aspiracje i potrzebę satysfakcji oraz zmieniać lub radzić sobie ze środowiskiem: zdrowie jest warunkiem codziennego życia, a nie jego celem.
2. **Jeden z podstawowych zasobów społeczeństwa**, gwarantującym jego rozwój, społeczny i ekonomiczny; tylko zdrowe społeczeństwo, może tworzyć dobra materialne i kulturalne, rozwijać się, osiągać odpowiedni poziom jakości życia.

Zdrowy styl życia - najważniejsze zasady postępowania służące zachowaniu i pomnażaniu zdrowia:

1. Wiedza o samym sobie – rozumienie zasad funkcjonowania organizmu, umiejętność oceny własnego zdrowia po to, aby umieć uprawiać strategię zdrowego stylu życia, planować i realizować różne przedsięwzięcia wyprzedzające chorobę, nie dopuszczać do zachorowań, wspomagać zdrowie.
2. Utrzymywanie sił obronnych organizmu w stałej gotowości.
3. Nie nadużywanie leków.
4. Utrzymywanie wszechstronnej aktywności fizycznej.
5. Prawidłowe odżywianie się.
6. Hartowanie się.
7. Rozwijanie umiejętności radzenia sobie ze stresem.
8. Wyeliminowanie nałogów.
9. Życzliwość dla innych.
10. Zachowanie postawy copingowej (coping – dawanie sobie rady w życiu).

Promocja zdrowia – proces umożliwiający ludziom zwiększenie kontroli nad swoim zdrowiem i doskonalenie swego zdrowia.

JEDNOSTKA

GRUPA

SPOŁECZNOŚĆ

Identyfikują swoje problemy (potrzeby zdrowotne)

Podjąają działania dla ich zaspokojenia (rozwiązania)

Na podstawie „Szkoła Promująca Zdrowie...”, Woynarowska, Sokołowska

Koncepcja szkoły promującej zdrowie

Wynika bezpośrednio z założeń promocji zdrowia. Ze względu na bardzo szeroki zakres działań, różnorodność potrzeb i priorytetów szkół funkcjonujących w odmiennych kulturach i warunkach trudno ustalić jedną definicję SzPZ.

W Polsce koncepcja szkoły promującej zdrowie stale się rozwija i ulega modyfikacjom. Przyjęto, że:

Szkoła

1. Jest środowiskiem, którego społeczność nie tylko uczy się i pracuje, ale także żyje - nawiązuje kontakty z innymi, przeżywa porażki i sukcesy, odpoczywa, bawi się itp. Szkoła jest więc miejscem, w którym społeczność ma nie tylko wywiązywać się z obowiązków, ale także powinna dobrze się czuć.
2. Jest elementem środowiska lokalnego: oba te środowiska wzajemnie na siebie oddziałują.
3. Jest miejscem, które przygotowuje młodych ludzi nie tylko do następnego etapu edukacji, ale również do życia, w tym do dokonywania „zdrowych” wyborów.

Promująca

1. Tworząca warunki (fizyczne i społeczne), sprzyjające ochronie i pomnażaniu zdrowia.
2. Umożliwiająca aktywne uczestnictwo społeczności szkolnej w działaniach na rzecz zdrowia.

Zdrowie

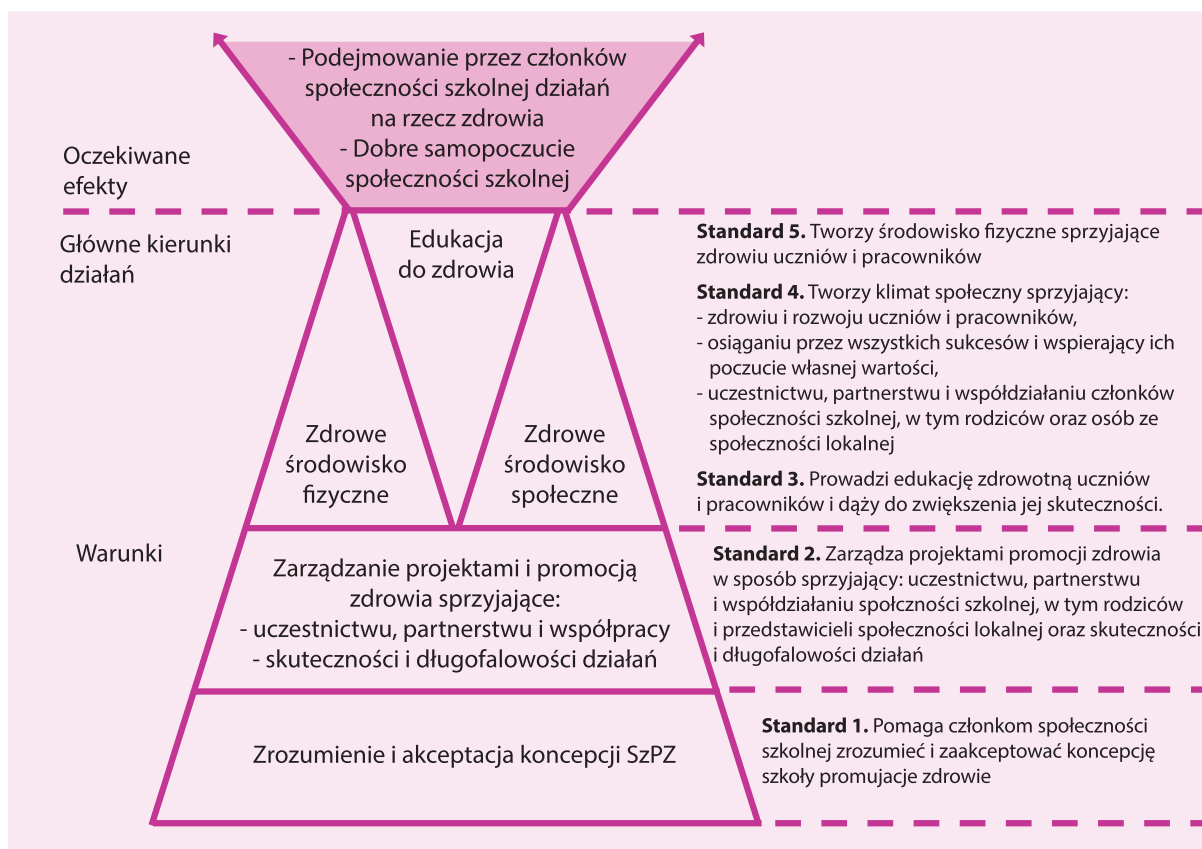
1. Ma cztery wymiary: fizyczny, psychiczny, społeczny i duchowy, które powinny być w harmonii.
2. Decyduje o jakości życia ludzi obok wykształcenia i warunków ekonomicznych.

Na podstawie opracowanych standardów przyjęto polską definicję Szkoły Promującej Zdrowie oraz opracowano nowy model takiej szkoły.

Definicja szkoły promującej zdrowie

Szkoła promująca zdrowie tworzy warunki i podejmuje działania, które sprzyjają: dobremu samopoczuciu społeczności szkolnej, podejmowaniu przez jej członków działań na rzecz zdrowia własnego i innych ludzi oraz tworzenia zdrowego środowiska

POLSKI MODEL SZKOŁY PROMUJĄCEJ ZDROWIE

Na podstawie „Szkoła Promująca Zdrowie...”, Woynarowska, Sokołowska

Nadrzędnym celem szkoły promującej zdrowie jest zdrowy styl życia całej społeczności szkolnej (uczniów i pracowników)

Aby osiągnąć ten cel, szkoła powinna starać się:

1. **Zapewnić** sprzyjające zdrowiu środowisko fizyczne pracy i nauki (budynek, rekreacja, posiłki, bezpieczeństwo).
2. **Kształtować** u jednostek, rodzin i społeczności poczucie odpowiedzialności za zdrowie.
3. **Zachęcać** do zdrowego stylu życia oraz stworzyć uczniom i pracownikom realne i atrakcyjne możliwości dokonywania zdrowych wyborów.
4. **Umożliwiać** uczniom rozwój ich potencjału fizycznego, psychicznego i społecznego oraz wzmacniać ich poczucie własnej wartości.
5. **Przedstawić** społeczności szkolnej (uczniom i dorosłym) jasne cele dla promocji zdrowia i bezpieczeństwa.
6. **Kształtować** dobre relacje między:
  - pracownikami i uczniami,
  - samymi uczniami,
  - szkołą i rodzicami oraz społecznością lokalną.
7. **Wykorzystywać** wszelkie dostępne środki w społeczności lokalnej dla wspierania działań w zakresie promocji zdrowia.
8. **Planować** wszechstronną edukację prozdrowotną z zastosowaniem metod aktywizujących uczniów.
9. **Wyposażyć** uczniów w wiedzę i umiejętności, niezbędne do podejmowania wyborów dla poprawy własnego zdrowia oraz ochrony i poprawy środowiska fizycznego.
10. **Włączyć** do działań szkoły szkolną służbę zdrowia, zwłaszcza do edukacji prozdrowotnej oraz pomocy uczniom we wchodzeniu w rolę aktywnego konsumenta opieki zdrowotnej.

WYŻEJ WYMNIENIONE CELE - TO CELE IDEALNE, OPTYMALNE

Określają kierunki, w jakich powinny podążać szkoły. Dotychczasowe doświadczenia szkół „projektowych” mówią, że nie jest możliwe:

- osiągnięcie wszystkich celów,
- równoczesne podejmowanie wielu różnorodnych zadań.

SzPZ jest więc ideą, której nie można osiągnąć, ale można wcielać w życie, odkrywać w sobie lub innych, służyć jej, dążyć do niej, podejmując długofalowe działania.

MODEL SZKOŁY PROMUJĄCEJ ZDROWIE

Jedną z ważniejszych kwestii w promocji zdrowia jest znaczenie zdrowego odżywiania. Szczególnie dzisiaj ważną rolę w zaspokajaniu potrzeb żywieniowych dzieci i młodzieży oraz w kształtowaniu właściwych zachowań w tym zakresie powinna odgrywać szkoła. „Słodzone napoje”, „słodycze” oraz tak zwane „śmieciowe jedzenie”, to główne artykuły spożywcze kupowane przez dzieci w sklepikach szkolnych. Zdrowa żywność stanowi zaledwie ułamek procenta towarów kupowanych w tych miejscach - na przykład owoce i warzywa (0,01 proc), a mleko (0,02 proc). Usunięcie „śmieciowego jedzenia” ze szkół nie spowoduje rozwiązania problemu. Dzieci nie zapomną o tych wątpliwej jakości „przysmakach”. Dlatego potrzebna jest edukacja rodziców i konsekwencja nauczycieli. Pedagodzy nie tylko powinni uczyć o zdrowym odżywianiu, co jest wymagane prawem oświatowym, ale stosować te zasady w praktyce. Niestety, mimo że szkoła ma zadanie uczyć także o tym, jakie są konsekwencje złego odżywiania, nauczyciele dość często nie traktują tego obowiązku priorytetowo. Zazwyczaj nie jest to efekt ich złej woli, ale raczej braku nawyków zdrowego odżywiania w Polsce. Potrzeba również systemowej i konsekwentnej polityki państwa. Nie wystarczą jednorazowe akcje i hasła.

Działania szkoły w zakresie wspierania zdrowego żywienia uczniów

Dla realizacji tych zadań niezbędne jest podjęcie przez szkoły wszystkich typów działań w zakresie wspierania zdrowego żywienia uczniów, w tym szczególnie:

- 1. Umożliwienie uczniom dostępu do produktów i napojów o najwyższych walorach zdrowotnych oraz właściwa organizacja posiłków, w tym:**
  - a. tworzenie warunków umożliwiających spożywanie śniadań szkolnych w klasach przez wszystkich uczniów, wspólnie z nauczycielem,
  - b. uczestnictwo w programach, ustanowionych przez Komisję Europejską w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, realizowanych przez Agencję Rynku Rolnego: „Dopłaty do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych” (tzw. „Szlanką Mleka” i „Owoce w szkole”),
  - c. dobór asortymentu produktów żywnościowych i napojów w sklepikach szkolnych zgodny z zasadami zdrowego żywienia (w tym zwłaszcza ograniczenie produktów i napojów o dużej zawartości cukru, soli i tłuszczów),
  - d. zapewnienie uczniom dostępu do wody pitnej,
  - e. organizacja dożywiania uczniów z rodzin o niskich dochodach w sposób przeciwdziałający ich dyskryminacji,
  - f. w szkołach, w których wydawane są obiady lub inne ciepłe posiłki dla uczniów, przestrzeganie przy ich przygotowywaniu zaleceń Instytutu Żywności i Żywienia,
  - g. uwzględnianie specyficznych potrzeb żywieniowych uczniów z chorobami przewlekłymi (m.in. z otyłością, cukrzycą, celiakią, fenylketonurią, nietolerancją mleka).
- 2. Podejmowanie działań w zakresie edukacji żywieniowej, jako elementu edukacji zdrowotnej, w tym:**
  - a. realizacja wymagań dotyczących prawidłowego odżywiania zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego w zakresie poszczególnych przedmiotów, w tym organizacja zajęć praktycznych związanych z przygotowywaniem zdrowych posiłków, a także podejmowanie działań określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie sposobu realizacji środków towarzyszących służących zapewnieniu skutecznego wykonania programu „Owoce w szkole” (Dz. U. Nr 103, poz. 594),
  - b. wdrażanie dodatkowych programów edukacyjnych, dotyczących prawidłowego odżywiania się dzieci i młodzieży; dokonywanie ewaluacji wyników realizacji tych programów,
  - c. umożliwianie nauczycielom i innym pracownikom szkoły udziału w różnych formach doskonalenia zawodowego w zakresie zdrowego żywienia,
  - d. podejmowanie współpracy na poziomie lokalnym (z rodzicami, jednostką samorządu terytorialnego, społecznością lokalną).

Powyższe działania zostały opracowane w wyniku współpracy Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Zdrowia oraz Ministerstwa Sportu i Turystyki podjętej na podstawie podpisanego w dniu

23 listopada 2009 r. Porozumienia o współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej, Ministrem Zdrowia i Ministrem Sportu i Turystyki w sprawie promocji zdrowia i profilaktyki problemów dzieci i młodzieży.

3. Wspólne drugie śniadanie w szkole

Zdrowie i dobre samopoczucie uczniów oraz nauczycieli jest jednym z warunków skutecznej realizacji zadań szkoły. Dobremu samopoczuciu, dyspozycji do nauki i pracy oraz dobrym relacjom międzyludzkim w szkole sprzyja zaspokojenie podstawowych potrzeb fizjologicznych uczniów i nauczycieli. Jedną z tych potrzeb są zdrowe i regularne posiłki, w tym spożywanie posiłku w czasie pobytu w szkole, gdyż każdy człowiek – młody i dorosły powinien zjadać posiłek co 3-4 godziny. Jest to szczególnie ważne wobec zwiększającego się odsetka uczniów z nadwagą i otyłością. Potrzebę organizacji wspólnych drugich śniadań, spożywanych na przerwie śniadaniowej przez uczniów wszystkich klas, wspólnie z wychowawcą lub innym nauczycielem. podkreślono w „Stanowisku Ministra Edukacji Narodowej, Ministra Zdrowia oraz Ministra Sportu i Turystyki w sprawie działań podejmowanych przez szkoły w zakresie zdrowego żywienia uczniów”. Pierwszym, wymienionym w tym dokumencie zadaniem szkoły jest „tworzenie warunków umożliwiających spożywanie śniadań szkolnych w klasach lub innych pomieszczeniach w szkole przez wszystkich uczniów, wspólnie z nauczycielem”.

Etapy tworzenia szkoły promującej zdrowie

Dwa podstawowe założenia koncepcji

- **Siedlisko:** środowisko fizyczne, psychologiczne i społeczne wspierające zdrowie wszystkich członków społeczności szkolnej: holistyczny, zintegrowany program szkoły; dwukierunkowe relacje ze społecznością lokalną;
- **Wzmacnianie potencjału osobistego i społecznego ludzi:** możliwość współdecydowania, podejście demokratyczne, oddolne; autonomia; włączenie wszystkich grup; w centrum uwagi zdrowie psychospołeczne.

Główne cechy skutecznej SzPZ

- **Życzliwe i wspierające relacje międzyludzkie:** empatia, docenianie/szacunek, szczerść w stosunku do uczniów i nauczycieli; wszyscy kształtują umiejętności skutecznego porozumiewania się; współdziałania, komunikowania się, aktywnego słuchania, budowania poczucia własnej wartości; struktura szkoły (organizacja, etos, system oceniania itd.), szkoła wspiera i docenia ludzi;
- **Uczestnictwo całej społeczności:** wspólnota celów, wartości, programów; duch otwartości, współpracy; partnerstwo wszystkich pracowników, uczniów, rodziców, społeczności lokalnej we wszystkich działaniach (zarządzaniu, planowaniu, nauczaniu i uczeniu się); równość tzn. niewyłącznie nikogo ze względu na warstwę społeczną, poziom zdolności;
- **klarowność** (jasność widoczność): przepisów, zasad, oczekiwań, struktury, ról: wszyscy wiedzą „na czym stoją” i mają poczucie bezpieczeństwa; jasna i konsekwentnie wdrażana polityka dotycząca promocji zdrowia, zapobiegania przemocy, dyscypliny, relacji dom – szkoła;
- **autonomia:** odpowiedzialność, niezależność, krytyczne myślenie, samoświadomość (przeciwieństwo uległości i posłuszeństwa); koncentracja na uczeniu się a nie nauczaniu; kształtowanie poczucia wiary w siebie; uczniowie uczą się podejmowania decyzji, nauczyciele kontrolują ich wyniki.

Proces tworzenia szkoły promującej zdrowie

- oddolne wprowadzaniu zmian poprzez realizację kolejnych projektów (od diagnozy do ewaluacji);
- przebiega inaczej w różnych środowiskach odpowiednio do diagnozy potrzeb i zasobów;
- realizowany jest zgodnie z zasadą małych kroków;
- wszystkie działania i ich ewaluacja planowane są wg schematu planu pracy SzPZ.

1. Przygotowanie

- « Inicjacja – narodzenie się pomysłu i chęci tworzenia SzPZ w społeczności szkolnej.

- « Propagowanie idei SzPZ w społeczności szkolnej, wśród rodziców i społeczności lokalnej.
- « Pozyskiwanie uczestników i sojuszników.
- « Powołanie szkolnego koordynatora i zespołu promocji zdrowia.
- « Podjęcie wzajemnych zobowiązań przez osoby przystępujące do działania.

2. Diagnoza stanu wyjściowego

- « Zebranie danych dotyczących aktualnych problemów ludzi, warunków funkcjonowania szkoły, itd.
- « Analiza tych danych.
- « Ustalenie listy problemów wymagających rozwiązania.

3. Budowanie planu działań i ich ewaluacji

- « Wybór problemu/ów (priorytetowego/ych).
- « Określenie przyczyn tych problemów i sposobów usunięcia tych przyczyn.
- « Ustalenie celów.
- « Zbudowanie planu działań dla osiągnięcia celów.

4. Działania

- « Realizacja planu, monitorowanie działań (ewaluacja procesu) oraz dokonywanie niezbędnych korekt dla osiągnięcia celu.

5. Ewaluacja wyników działań

- « Ewaluacja końcowa – sprawdzenie, czy osiągnięto cel.

Ważne zasady w tworzeniu szkoły promującej zdrowie

- SzPZ jest szkołą skutecznego działania i niezbędne jest prawidłowe planowanie (oparte o diagnozę potrzeb) i ewaluacja działań (badanie skuteczności).
- Stosujemy metodę „małych kroków” – z nich powstają duże zmiany.
- Tworzenie SzPZ nie ma celu współzawodnictwa. Każda szkoła może dojść do celu inną drogą i we własnym tempie.
- Przyznajemy sobie prawo do błędów.
- Staramy się być elastyczni.
- Pamiętamy, że w każdych działaniach są „wzloty” i „upadki” – nie należy wtedy rezygnować.
- Staramy się świętować wszystkie, nawet drobne sukcesy, to wzmacnia entuzjazm.
- Tworząc SzPZ musimy być wiarygodni dla siebie i innych.

Obecnie w Polsce, we wszystkich województwach, jest ponad 2 000 szkół w sieci szkół promujących zdrowie.

Rola i zadania nauczyciela wychowania fizycznego

Na tle innych nauczycieli i wychowawców nauczyciel wychowania fizycznego zajmuje miejsce szczególne. Charakter jego pracy, polegający na specyficznych celach, treściach, metodach i formach nauczania, bezpośredni i bliski kontakt z dzieckiem (daleki od kontaktu *ex cathedra*), *specjalne możliwości oddziaływań wychowawczych, wpływają na odmienną osobowość i roli tego nauczyciela. Zawód ten ma bardzo ciekawy profil, który wyraźniej zarysowuje się wobec wzrastającego znaczenia oraz funkcji społecznej i pedagogicznej tego przedmiotu w całokształcie oddziaływań wychowawczych szkoły. Szczególnie teraz, gdy do zreformowanych szkół wprowadzono czwartą godzinę wychowania fizycznego w tygodniu, spełnia ona obok kształcenia umysłowego i wychowania moralno-społecznego jeszcze rolę wychowania estetycznego.*

Analizując sylwetkę doskonałego nauczyciela wychowania fizycznego można dojść do wniosków, że nauczyciel taki posiada specyficzną osobowość, do której zaliczyć można następujące cechy:

- a) wiedzę fachową (a w niej łączenie teorii z praktyką),
- b) umiejętności pedagogiczne (również talent pedagogiczny),
- c) wszechstronne wykształcenie,
- d) wysoki poziom moralny,
- e) umiłowanie pracy z dziećmi i młodzieżą,
- f) życzliwość i serdeczność,
- g) konsekwencję w postępowaniu,
- h) sprawiedliwość w ocenianiu.

W procesie edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży nauczyciel wychowania fizycznego powinien być kimś więcej niż tylko instruktorem ćwiczeń fizycznych. Ma być przewodnikiem po nieznanym świecie wartości społeczno-moralnych związanych z kulturą fizyczną człowieka, opierając swoje działania zarówno na humanistycznej pedagogizacji procesu kształcenia i wychowania, jak i wspierając się na coraz obszerniejszej wiedzy o fizjologii i biologii organizmu ludzkiego. Sam powinien być świadomym liderem zdrowego stylu życia. Jako osoba specjalnie powołana do wychowania młodzieży w kulturze fizycznej musi być dla niej wzorem kultury fizycznej, ale równocześnie, aby uczniowie chcieli przejąć jego sposób zachowania musi być dla nich prawdziwym autorytetem, być osobą, do której uczniowie mają zaufanie, która cieszy się uznaniem z uwagi na cechy charakteru i wartości, jakie uznaje i realizuje. Im większym autorytetem jest dla uczniów nauczyciel, tym większy może mieć wpływ na kształtowanie ich poglądów, tym bardziej wiarygodne stają się przekazywane przez niego informacje.

W realizacji edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży nauczyciel wychowania fizycznego powinien spełniać wiele zadań. Jednym z istotnych jest zapoznawanie uczniów ze znaczeniem aktywności fizycznej (postępowania fair, uczciwości, etc.). Uczniowie muszą wiedzieć jakie cele, ważne dla nich, mogą realizować w zorganizowanych lub samodzielnie podejmowanych formach aktywności ruchowej. Należy umożliwić im przekonanie się, że poprzez uczestnictwo w kulturze fizycznej, a początkowo w lekcjach wychowania fizycznego i zajęciach pozalekcyjnych, mogą zrealizować swoje różne, ważne potrzeby, np. dobrego samopoczucia psychicznego, własnej wartości, zdrowia i inne. Bardzo ważnym zadaniem nauczyciela jest stworzenie uczniom warunków do pozytywnych przeżyć emocjonalnych. Coś (przedmiot, osoba, czynność, itp.) co wywołuje negatywne uczucia raczej nie stanie się przedmiotem pożądania, a wręcz odwrotnie będzie powodować chęć jego unikania. Jeżeli działaniom uczniów nie towarzyszą dodatnie uczucia, wówczas jest niewielka szansa na to, że powstanie motywacja do ponownego podjęcia takiego działania. Istotne jest, że w badaniach stwierdzono, iż dla młodych ludzi najczęściej motywem podejmowania aktywności ruchowej są wartości przyjemnościowe. Radość i zadowolenie wyrażone uśmiechem, komentarze słowne „ale było fajnie”, „szkoda, że już koniec” - to tylko niektóre z przejawów oznaczających, że propozycje nauczyciela wywołały u uczniów uczucia pozytywne. Oznaczają one, że uczeń chętnie podejmie ćwiczenia na lekcjach, podobnych zajęciach.

Nauczyciel aby wyzwolić u uczniów pozytywne przeżycia emocjonalne powinien urozmaicać lekcje, wykorzystując różnorodne metody, formy organizacyjne, środki dydaktyczne konwencjonalne i niekonwencjonalne. Rola nauczyciela powinna polegać na tym, że będzie on reżyserem spektaklu pod tytułem lekcja wychowania fizycznego, która ma być wspaniałą i niezapomnianą przygodą. Nauczyciel powinien dążyć do tego aby:

- „Nie zanudzać” uczniów wielogodzinnym realizowaniem jednej dyscypliny.
- W stosunku do ucznia być uśmiechniętym, życzliwym, wyrozumiałym, sprawiedliwym, traktować go jako podmiot.
- Ćwiczyć z uczniami. Największym uznaniem w oczach dzieci cieszy się nauczyciel, który bierze z nimi udział w zabawach i grach, wymaga tyle, na ile stać daną osobę.
- Stosować nowoczesne formy aktywności ruchowej: aerobik, stretching, callanetics i taniec (dotyczy głównie dziewcząt).
- Zapewnić uczniom bezpieczeństwo fizyczne (właściwie wykonywane czynności zabezpieczające) i psychiczne (nie ośmieszać, dać szansę wypowiedzenia swojego zdania, uznawać prawo ucznia do odmiennych poglądów).
- W trakcie lekcji zwracać uwagę na wszystkich uczniów (nie tylko najsprawniejszych lub najmniej sprawnych).
- Stosować indywidualizację - stawiać cele na miarę możliwości uczniów.
- Nie oceniać jedynie za wyniki testów sprawności fizycznej lecz za postęp.

Działania nauczyciela wychowanie fizycznego

W procesie wychowania fizycznego nauczyciel powinien podjąć dwa podstawowe działania:

- 1. Wyposażyć każdego ucznia w umiejętności działania, dać podstawy zaradności ruchowej.**
Z punktu widzenia zaradności w sferze kultury fizycznej ważne jest, aby niezależnie od poziomu sprawności fizycznej nasz wychowanek posiadał umiejętności możliwe do wykorzystania niezależnie od wieku, poziomu sprawności fizycznej, sytuacji materialnej, miejsca zamieszkania. Zaradność ruchowa uczniów bardzo sprytnych może przejawiać się opanowaniem wielu dyscyplin

sportowo-rekreacyjnych na wysokim poziomie technicznym. Będą oni dla realizacji swoich celów (przyjemnościowych, towarzyskich, sprawnościowych, zdrowotnych) wykorzystywać w okresie nauki i w życiu dorosłym siatkówkę, koszykówkę, pływanie, jazdę na nartach, łyżwiarstwo i inne. Zaradność ruchowa uczniów słabych wyrażać się może umiejętnością wykorzystania prostszych form ruchowych: badminton, jazdę na rowerze, trening marszowy, atletykę terenową. Istota jest, aby w procesie wychowania fizycznego uczeń opanował różnorodne formy ruchowe i dostrzegał możliwość ich wykorzystywania w czasie wolnym. Niemniej ważne jest także przyswojenie przez ucznia podstawowych umiejętności celowego, efektywnego stosowania dyscyplin sportowych (czy ćwiczeń kształtujących) w późniejszym życiu.

- 2. Przekonać ucznia, że jest w stanie podejmować aktywność ruchową bez narażania się na niepowodzenie (brak efektu, ośmieszanie...).** Ważne jest, aby w procesie wychowania fizycznego nauczyciel stworzył warunki umożliwiające każdemu uczniowi odniesienie sukcesu, np. pokonanie własnego strachu, dobre wykonanie zalecanego ćwiczenia, samodzielne osiągnięcie celu określonego przez nauczyciela. Ważne jest, aby stosowane były oceny motywujące („dobrze”, „już jest lepiej”, akceptujący uśmiech i inne). W pracy z młodzieżą, nauczyciel wychowania fizycznego powinien wykorzystać swoje przygotowanie biomedyczne i humanistyczne, uczyć wychowanków pomiaru i oceny tętna, higienicznego doboru ubioru w różnych sytuacjach zdrowotnych i wysiłkowych, przekazywać wiedzę, która dotyczy szeregu bardzo ważnych w obecnych czasach, tematów, np. zdrowe odżywianie, narkotyki, używki, stres, aktywność fizyczna. Powinien pomagać poznać wychowankom ciało oraz doskonalić jego sprawność i zapobiegać lub korygować jego nieprawidłowości. Nauczyciel wychowania fizycznego jest więc bezsprzecznie dydaktykiem, który naucza różnych ćwiczeń, technik ruchu, wtajemnicza w arkaana taktyki sportowej, a jednocześnie pomaga doskonalić sprawność fizyczną, przekazuje wiedzę o prawidłowościach rozwoju psychologicznego jednostki, uczy oceniać własne ciało w kategoriach wartości, współdziałania z innymi, szacunku dla przeciwnika w zabawie, grze czy walce sportowej, uczy przepisów i reguł gry zgodne z zasadami fair play, radości z wygranej i honorowego przegrywania, wpaja zasady jak żyć zgodnie z normami higieny fizycznej i psychicznej, podnosić sprawność i odporność organizmu oraz uczy, jak doskonalić swoje zdrowie. Powinien też wyposażać swoich wychowanków w odpowiednie wiadomości z zakresu anatomii i fizjologii człowieka.

Jako promotor zdrowia nauczyciel wychowania fizycznego powinien więc tak oddziaływać na swoich wychowanków, aby uznali oni zdrowie jako wartość nadrzędną, by czuli się za nie odpowiedzialni i świadomie dążyli do jego utrzymania także wówczas, gdy opuszczą mury szkoły. Program edukacji zdrowotnej powinien obejmować nie tylko nauczyciela wychowania fizycznego, ale także innych nauczycieli i całą społeczność szkolną. Inwestycja w edukację zdrowotną w szkole oraz w nauczyciela wychowania fizycznego zaowocuje w postaci zdrowia dzieci, które jest jednym z istotnych elementów w procesie edukacji szkolnej. Szkoła zaś stanie się środowiskiem sprzyjającym zdrowiu tylko wówczas, gdy nauczyciel wychowania fizycznego będzie centralną postacią w edukacji zdrowotnej uczniów, realizującą program zdrowotny w sposób rytmiczny i planowy, w którym uczniowie uczą się jak dbać o zdrowie własne i innych. W wychowaniu fizycznym przez długi czas funkcjonowały i nadal są aktualne takie zasady nauczania, jak: świadomość i aktywność, pogłębienie, systematyczność, dostępność i trwałość. Zostały one przyswojone przez teorię i metodykę wychowania fizycznego z pedagogiki, a ściślej mówiąc, jej wyspecjalizowanej gałęzi – dydaktyki ogólnej.

Rozważając dalej specyfikę pracy nauczyciela wychowania fizycznego, nie sposób nie wspomnieć o głównych problemach wychowawczych z jakimi styka się ten specjalista oraz o tym, od czego zależy jego sukces bądź porażka. Jedną z lepiej zweryfikowanych empirycznie prawidłowości w pedagogice jest zależność między samooceną nauczyciela, a wynikami jego pracy. Z badań wynika, że średni poziom samoakceptacji wśród nauczycieli jest nieco niższy, aniżeli w innych grupach zawodowych i wykazuje tendencje do obniżania się w miarę upływu lat pracy. W przypadku nauczycieli wychowania fizycznego stan ten może pogarszać poczucie społecznego niedowartościowania tego przedmiotu edukacji.

Działalność zawodowa nauczyciela wychowania fizycznego kryje w sobie większe od przeciętnego zagrożenie wewnętrznym konfliktem, między chęcią wykazania się sukcesami najlepszych uczniów, a uświadomioną potrzebą otoczenia szczególną troską najsłabszych. Z badań wiadomo, że istnieje tylko jeden sposób, aby zachęcić do aktywności ruchowej dzieci przeciętne i mało sprawne - należy tak zorganizować zajęcia, aby udało im się odnieść sukces na własną miarę (w myśl zasady „mój rekord życiowy jest moim rekordem świata”). Sukcesy na miarę możliwości uczniów mogą nie zaspokajać sportowych aspiracji

przełożonych nauczyciela. Trzeba więc niekiedy wybierać między uznaniem z zewnątrz za swoją pracę, a przeświadczeniem wewnętrznym o dobrze spełnionym obowiązku.

Wyróżnia się kilka głównych problemów wychowawczych, z jakimi musi borykać się nauczyciel wychowawcy fizycznego. Te problemy to:

- a) sprawa zdyscyplinowania uczniów i zawodników,
- b) sprawa poszanowania własności społecznej,
- c) problem uspołecznienia (na przykład uczniów trudnych wychowawczo),
- d) kwestia odnoszenia się do przepisów dyscyplin sportowych,
- e) problem stosunku do współzawodników i trenera oraz do samego siebie w sytuacjach ekstremalnych,
- f) sprawa uczciwości w walce sportowej.

Jak widać, mamy tu do czynienia z szeregiem niedogodności, które wszystkie razem wzięte – biorąc jeszcze pod uwagę dużą liczebność grupy klasowej – mogą skutecznie osłabić działania, nawet bardzo dobrego i wytrwałego nauczyciela w-f.

Inną niedogodnością pracy nauczyciela wychowawcy fizycznego jest związana z nią konieczność wyrażania o uczniach sądów wartościujących (choćby w postaci ocen). Tymczasem badania dowodzą, że dla kontaktów interpersonalnych – stanowiących istotę pracy wychowawczej – korzystniejsze jest wyrażanie uczuć niż ocen. Byłoby zatem lepiej, gdyby nauczyciel swoją dezaprobatę dla biernej postawy ucznia mógł wyrażać stwierdzeniem, że postępując tak – sprawia mu przykrość, niż karać go oceną niedostateczną. Nie zawsze jednak jest to możliwe. Szczególnie jest tak w przypadku przeprowadzania w szkołach Międzynarodowego Testu Sprawności Fizycznej, który to test, oprócz różnych danych liczbowych, nie daje absolutnie żadnej informacji o uczniu i jego problemach. Ogólnie wiadomo, że na przedmiocie wychowanie fizyczne ocenia się głównie zaangażowanie ucznia i jego chęci oraz stosunek do przedmiotu i do własnego ciała – a nie wymierne osiągnięcia i wyniki sportowe. Od tego są przecież Kluby Sportowe i specjalistyczne treningi wyselekcjonowanych wcześniej sportowców.

Wychowanie fizyczne ogólne ma na celu przede wszystkim:

- a) wszechstronny rozwój grup i jednostek,
- b) rozwój sprawności ogólnej,
- c) koordynowanie wad postawy,
- d) przekazywanie podstawowych wiadomości,
- e) kształtowanie umiejętności ruchowych,
- f) zaszczepienie świadomości zdrowego stylu życia.

I na tych aspektach powinien się głównie skupiać nauczyciel w swojej ciężkiej i odpowiedzialnej pracy.

Ocena edukacji zdrowotnej w wychowaniu fizycznym

Zgodnie z celami zawartymi w wymaganiach ogólnych podstawy programowej wychowania fizycznego, ukierunkowanymi na kształtowanie postaw prozdrowotnych i różnorodnych rodzajów aktywności fizycznej, która służy zdrowiu - **ocena z edukacji zdrowotnej powinna być elementem całościowej oceny z wychowania fizycznego.**

Ocena z wychowania fizycznego powinna opierać się na podstawach prawnych, czyli być zgodna z przepisami *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 sierpnia 2009 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych* (Dz.U. z 2009 r. Nr 141, poz. 1150 z późn. zm.).

Opracowane przez nauczyciela kryteria oceny z edukacji zdrowotnej powinny być zawarte w *Przedmiotowym systemie oceniania z wychowania fizycznego*, ustalone ze wszystkimi nauczycielami wychowania fizycznego w szkole, czyli muszą spełniać warunek zgodności i jednolitości kryteriów.

Nauczyciel, zapoznając uczniów z kryteriami oceniania, powinien wskazać dokładnie: na co będzie zwracał uwagę, co będzie oceniał, czyli na elementy ocenienia kształtującego. Powinien też podkreślić trzy obszary oceny z edukacji zdrowotnej: wiedzę, umiejętności i postawy.

Ocena z edukacji zdrowotnej powinna uwzględniać zaangażowanie ucznia, inspirować go do pracy, zachęcać do wykazywania troski o zdrowie własne i najbliższych - być oceną wspierającą ucznia.

Ocena z edukacji zdrowotnej powinna być wynikiem obserwacji przebiegu zmiany - ma ukazywać rozwój ucznia. Nauczyciel ocenia aktywność i zaangażowanie stymulujące rozwój, poszerzenie wiedzy i umiejętności.

Dwa integralne warianty oceniania uczniów z edukacji zdrowotnej

Wariant I

Ocena osiągnięć uczniów z edukacji zdrowotnej w ramach lekcji wychowania fizycznego i zajęć do wyboru.

Nauczyciel, oceniając ucznia z edukacji zdrowotnej, ma możliwość obserwowania go w czasie lekcji wychowania fizycznego i zajęć do wyboru. Dokonuje oceny, jak urzeczywistniają się zachowania zdrowotne ucznia w obszarze **zdrowia fizycznego** (aktywność fizyczna w ramach lekcji i zajęć, np. systematyczne doskonalenie się w wybranej dyscyplinie sportowej), **zdrowia psychicznego** (radzenie sobie np. z emocjami i stresem, wiara w siebie, przyjmowanie krytyki), **zdrowia społecznego** (podejmowanie i utrzymywanie dobrych relacji z innymi, dawanie i przyjmowanie wsparcia).

Komponenty oceny edukacji zdrowotnej i wychowania fizycznego

B. Wolny, Edukacja zdrowotna inteligentnym elementem oceny z wych. fizycznego.

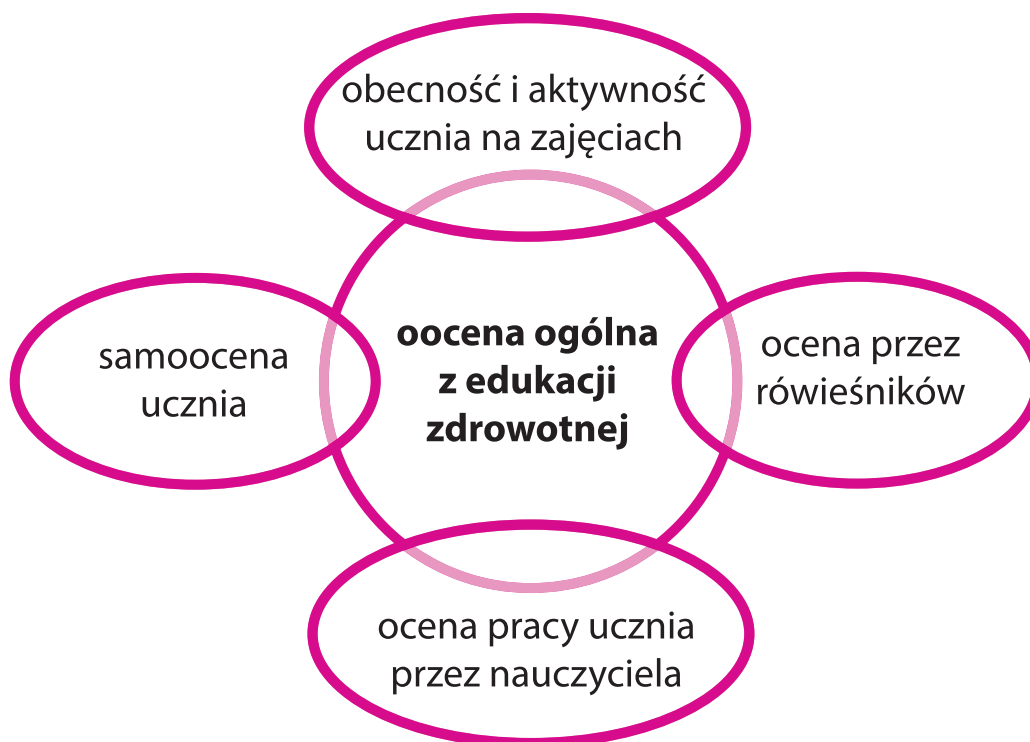
Ocena z edukacji zdrowotnej powinna wzmacniać ocenę z wychowania fizycznego, nie może być pomijana, ponieważ stanowi jej ważny i integralny składnik.

Wariant II

Ocena z edukacji zdrowotnej w ramach zajęć warsztatowych (blok: edukacja zdrowotna)

Na etapie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej edukacja zdrowotna realizowana jest dodatkowo w ramach zajęć warsztatowych. Oceniając aktywność ucznia na zajęciach, należy zwrócić uwagę na gotowość i zaangażowanie ucznia podejmującego działania indywidualne i zespołowe, tzn. dokonywać jej na podstawie obserwacji. Ważnym elementem oceny jest **samoocena ucznia**, obejmująca m.in. rozwój jego umiejętności osobistych i społecznych, zmianę postaw i zachowań, np. ocena za pomocą karty samooceny. Innym elementem jest ocena dokonywana przez rówieśników, np. projektu czy pracy zespołowej, czyli **ocena rówieśnicza**. Element zamykający stanowi **ocena pracy ucznia przez nauczyciela**, dotycząca np. projektu czy zadania domowego.

Elementy składowe ogólnej oceny ucznia w czasie zajęć warsztatowych

B. Wolny, Edukacja zdrowotna inteligentnym elementem oceny z wych. fizycznego.

Przedstawione dwuwariantowe ujęcie oceniania ucznia wyraźnie podkreśla integralność oceny z edukacji zdrowotnej i wychowania fizycznego, wskazując zarazem aspekt wzmacniający ogólną ocenę. Wynika z tego, że ocena z edukacji zdrowotnej daje uczniowi szansę na podwyższenie oceny z wychowania fizycznego.

Ważnym elementem oceny z edukacji zdrowotnej jest samoocena ucznia, uwzględniająca:

- rozwój wiedzy na temat zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego;
- zmianę zachowań zdrowotnych (umocnienie zachowań sprzyjających zdrowiu lub zmianę zachowań ryzykownych na rzecz zachowań prozdrowotnych);
- postawy (podejmowanie i urzeczywistnianie działań na rzecz zdrowia).

Nauczyciel wychowania fizycznego, oceniając ucznia, powinien wykorzystywać omówione dwa integralne warianty oceniania, zarówno w ramach lekcji wychowania fizycznego, zajęć do wyboru, jak i zajęć warsztatowych na III i IV etapie edukacji. Dokonując oceny, musi bazować na zaangażowaniu i aktywności ucznia - wtedy ocena będzie zachęcać i inspirować do dalszego działania na rzecz zdrowia.

Sz szczególnie ważna jest ocena ucznia na zajęciach warsztatowych (blok tematyczny: *edukacja zdrowotna*). Zgodnie z przyjętymi zaleceniami nauczyciel, po przeprowadzeniu diagnozy (w diagnozie udział biorą uczniowie), wybiera zakres tematyczny oceny. W celu uszczegółowienia oceny z edukacji zdrowotnej może opracować kryteria oceniania, stosownie do poszczególnych obszarów tematycznych edukacji zdrowotnej. Przy ocenianiu osiągnięć uczniów przydatne mogą być opracowane karty do samooceny.

Warsztaty: Edukacja prozdrowotna dzieci i młodzieży

Cele i zadania warsztatów:

- Uświadomienie i wyjaśnienie uczestnikom, co oznacza termin „zdrowie” i jak bardzo jest on złożony.
- Utwierdzenie w przekonaniu o potrzebie realizacji programu promocji zdrowia w szkole.

Forma: warsztaty szkoleniowe

Pomoce:

plansze poglądowe, rysunek pociągu, kartki z napisami, encyklopedie, słowniki, czasopisma, konspekty: lekcji, zajęć zintegrowanych, ćwiczenia relaksacyjne, materiały w formie referatów na spotkania wywiadowcze, film video: pt. „Style życia”.

Przebieg warsztatów:

Ćwiczenie I

Skojarzenia rozgrzewkowe jako narzędzia definiowania pojęć.

Uczestnicy pracują w trzech grupach. Zadaniem grup jest wykorzystując dostępne materiały, opracować „Reklamę zdrowia”.

Grupa I - plakat

Grupa II - reklama prasowa

Grupa III - reklama radiowa lub telewizyjna

Przedstawiciele grup przedstawiają swoje reklamy.

Podsumowanie prowadzących. Przedstawienie definicji słownikowych i encyklopedycznych pojęcia „Zdrowie”.

Ćwiczenie II

Metoda „Pociąg” - hierarchizacja wartości.

Problem: „Co jest ważne dla zdrowia człowieka?”

Prowadzący przypina na tablicy rysunek lokomotywy z wagonikami.

Uczestnicy otrzymują karteczki, na których piszą odpowiedzi na pytanie. Przypinają karteczki na tablicy pod pociągiem. Grupują kartki ze względu na treść. Prowadzący przypina kartki na wagony pociągu.

Na pierwszym wagonie są te kartki, których jest najwięcej, na kolejnych wagonach - pozostałe kartki. Po „uzupełnieniu” pociągu, prowadzący przedstawiają hierarchię cech ważnych dla zdrowia człowieka ustalonych przez uczestników warsztatów.

Podsumowanie: Prowadzący przedstawiają „Koło zdrowia”.

W diagramie kołowym widnieją trzy podstawowe czynniki mające wpływ na nasze zdrowie są to czynniki: środowiskowe (zanieczyszczenia, hałas, wibracje, promieniowanie) genetyczne (geny obciążenia, płęć), społeczne (tryb życia, żywienie, nawyki, status społeczno-ekonomiczny, opieka zdrowotna).

Ćwiczenie III

Propozycje ćwiczeń relaksacyjnych łączących w sobie elementy muzykoterapii, wizualizacji, kinezylogii edukacyjnej.

1. W tle słychać cichą spokojną muzykę instrumentalną uczestnicy przyjmują pozycję Cook'a (pozycja ta poprawia koncentrację, wycisza, ułatwia uważne słuchanie wypowiedanie się oraz uczenie) prowadząca czyta tekst (załącznik nr 3) (uczestnicy siedząc w kręgu) przenoszą się w krainę marzeń, wypoczywają, odprężają się....
2. Zabawa „Sałatka owocowa”.
3. Zabawa „Ludzie do ludzi”.

Podsumowanie

1. Udostępnienie zebranych referatów ze spotkania z rodzicami nt.: „Promocja zdrowia” i „Uzależnienia dzieci”, podanie literatury.
2. Przedstawienie i udostępnienie uczestnikom warsztatów przykładowych konspektów zajęć promujących zdrowie.
3. Udostępnienie filmu video nt.
  - « „Odżywianie”
  - « „Ekologia i zdrowie”
  - « „Ruch w życiu człowieka”
  - « „Style życia”
4. Ewaluacja.
5. Zakończenie: „Kosz pełen witaminek”.

16

Warsztaty: Propozycja uszczegółowienia oceny z edukacji zdrowotnej

Kryteria oceniania z edukacji zdrowotnej w oparciu o obszary tematyczne i wybrane wymagania zawarte w podstawie programowej wychowania fizycznego dla gimnazjum

Obszar oceny (co oceniać?)	Kryteria i narzędzia oceny (jak oceniać?)
1. Zdrowie i dbałość o zdrowie: <ul style="list-style-type: none"> rozumienie pojęcia „zdrowie” w ujęciu holistycznym, czynniki wpływające pozytywnie i negatywnie na zdrowie; zachowania prozdrowotne i ryzykowne, w tym urzeczywistnianie zachowań w codziennym życiu. 	<ul style="list-style-type: none"> rozmowa ankieta karta samooceny prace projektowe obserwacja
2. Aktywność fizyczna, praca i wypoczynek, żywienie: <ul style="list-style-type: none"> aktywność fizyczna - jako podstawa zdrowia ucznia, zaangażowanie w lekcję wychowania fizycznego oraz wybrane formy pozalekcyjne; odżywianie - wiedza na temat zdrowego odżywiania oraz stosowania zasad zdrowego żywienia w codziennych sytuacjach. 	<ul style="list-style-type: none"> udział w lekcji, zajęciach pozalekcyjnych obserwacja karta samooceny rozmowa ankieta karta samooceny obserwacja
3. Zdrowie psychospołeczne, umiejętności życiowe: <ul style="list-style-type: none"> kontrolowanie emocji, radzenie sobie z emocjami; rozpoznawanie mocnych stron i rozwijanie słabych stron; radzenie sobie ze stresem; podejmowanie i utrzymywanie relacji interpersonalnych; zachowania asertywne. 	<ul style="list-style-type: none"> obserwacja ankieta karta samooceny projekty portfolio scenki dramatowe prezentacje multimedialne
4. Dbałość o ciało, bezpieczeństwo, choroby: <ul style="list-style-type: none"> wiedza na temat zachowań ryzykownych: palenia tytoniu, nadużywania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych; wiedza na temat zachowań związanych z presją i namową do używania substancji psychoaktywnych i innych zachowań ryzykownych. 	<ul style="list-style-type: none"> rozmowa dyskusja karta samooceny symulacje
5. Rozwój fizyczny w okresie dojrzewania: <ul style="list-style-type: none"> zmiany zachodzące w organizmie - dojrzewanie; higiena osobista. 	<ul style="list-style-type: none"> rozmowa prezentacje multimedialne karta samooceny

Warsztaty: Opracowanie przykładowej karty do samooceny wiedzy, umiejętności i postawy prozdrowotnej (gimnazjum)

Karta samooceny.....

(imię i nazwisko ucznia)

Obszary mojego zdrowia	Początek roku szkolnego (koniec września)			Koniec roku szkolnego		
	W	U	P	W	U	P
Zdrowie fizyczne: <ul style="list-style-type: none"> aktywność fizyczna w czasie lekcji 						
<ul style="list-style-type: none"> systematyczna aktywność fizyczna w czasie wolnym, np. uprawianie wybranej dyscypliny sportowej 						
Zdrowie psychiczne: <ul style="list-style-type: none"> kontrolowanie emocji 						
<ul style="list-style-type: none"> praca nad mocnymi stronami, np. rozwijanie zdolności 						
<ul style="list-style-type: none"> radzenie sobie ze stresem 						
Zdrowie społeczne: <ul style="list-style-type: none"> relacje interpersonalne: podejmowanie i utrzymywanie dobrych relacji z innymi 						
<ul style="list-style-type: none"> zachowania asertywne 						

Opis: Uczeń dwa razy w ciągu roku szkolnego dokonuje samooceny wiedzy - **W**, umiejętności - **U** i postawy - **P**, np. w skali od **1** do **6**, gdzie **1** to ocena najniższa, a **6** - najwyższa. Pierwsza ocena przeprowadzana jest na początku roku szkolnego, np. jest to koniec września. Uczeń ocenia w poszczególnych obszarach zdrowia np. stan swojej wiedzy na temat aktywności fizycznej podczas lekcji - **W**, stopień uczestnictwa w lekcji - **U** oraz motywację do podejmowanych zajęć - **P**. Kolejna ocena dokonywana jest na końcu roku szkolnego. Porównanie wyników obu ocen pozwala uczniowi na obserwację rozwoju w poszczególnych obszarach zdrowia oraz ukazuje jego mocne i słabe strony.

Warsztaty: Opracowanie ankiety monitorującej realizację bloku „edukacja zdrowotna”

16

Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej

EDUKACJA ZDROWOTNA W WYCHOWANIU FIZYCZNYM

Uzyskane dane zostaną wykorzystane do planowania działań mających na celu udzielenie szkole i nauczycielom WF pomocy w realizacji tego nowego zadania.

Czy w szkole prowadzone są/były zajęcia dotyczące bloku „edukacja zdrowotna” zawartego w podstawie programowej wychowania fizycznego?
.....

W których klasach realizowany jest/był blok „edukacja zdrowotna”
.....

Ilu nauczycieli WF prowadzi te zajęcia?

- wszyscy nauczyciele WF pracujący w szkole
- niektórzy - *wpisać liczbę osób* .....

Jaką łączną liczbę lekcji (godzin lekcyjnych) przewidziano na realizację bloku „edukacja zdrowotna” dla każdego oddziału w całym okresie nauki?

- mniej niż 30 godzin — proszę wpisać ile godzin .....
- 30 godzin (zgodnie z komentarzem do podstawy programowej WF)
- więcej niż 30 godzin — proszę wpisać ile godzin .....

W jaki sposób zaplanowano zajęcia z „edukacji zdrowotnej” w rozkładzie (planie) lekcji?

- cykl zajęć w całym (jednym) semestrze
- cykl zajęć w okresie krótszym niż cały semestr - *wpisać liczbę miesięcy* .....
- zajęcia rozłożone w całym roku szkolnym
- inna forma — *proszę wpisać jaka* .....

Z jakiej puli zajęć WF organizowane są zajęcia w ramach bloku „edukacja zdrowotna”?

- z puli zajęć klasowo-lekcyjnych
- z puli zajęć do wyboru
- inne rozwiązanie — *proszę wpisać jakie* .....

W jakich grupach prowadzone są te zajęcia?

- wspólne dla dziewcząt i chłopców z tego samego oddziału
- dla dziewcząt w grupach międzyoddziałowych
- dla chłopców w grupach międzyoddziałowych
- inne rozwiązanie — *proszę wpisać jakie* .....

Ile jednostek lekcyjnych (45 min) przeznaczają się zwykle jednorazowo na te zajęcia?

- jedną
- dwie
- trzy i więcej

W jakich pomieszczeniach w szkole prowadzone są zajęcia w ramach bloku „edukacja zdrowotna”?

- w salach lekcyjnych

- w sali gimnastycznej
- w innych pomieszczeniach — *proszę wpisać w jakich .....*

Czy przed zaplanowaniem zajęć przeprowadzana jest diagnoza potrzeb uczniów w zakresie edukacji zdrowotnej?

- tak, w większości oddziałów
- tak, tylko w niektórych oddziałach
- nie

W jakim stopniu uwzględnia się wyniki diagnozy potrzeb uczniów przy planowaniu zajęć w ramach bloku „edukacja zdrowotna”?

- w znacznym stopniu
- częściowo
- wcale

Czy w czasie zajęć w ramach bloku „edukacja zdrowotna” stosowane są metody aktywizujące?

- tak, na wszystkich lub prawie wszystkich zajęciach
- tak, na większości zajęć
- tak, sporadycznie
- nie

W jaki sposób oceniane są osiągnięcia uczniów? *Można zakreślić więcej niż jedną kratkę*

- obecność i aktywność uczniów na zajęciach
- samoocena uczniów
- ocena przez rówieśników wykonujących wspólne prace
- ocena nauczyciela za wykonanie konkretnych prac i zadań
- w inny sposób — *proszę wpisać jaki .....*

Kto udziela nauczycielom WF pomocy w realizacji zajęć w bloku „edukacja zdrowotna”? *Można zakreślić więcej niż jedną kratkę*

- dyrekcja szkoły
- pedagog/psycholog szkolny
- pielęgniarka szkolna
- wychowawcy klas
- nauczyciele innych przedmiotów — *proszę wpisać jakich .....*
- doradca metodyczny lub konsultant nauczycieli WF
- inne osoby spoza szkoły — *proszę wpisać kto .....*
- nikt

Czy przed rozpoczęciem zajęć w ramach bloku „edukacja zdrowotna” nauczyciele WF odbyli szkolenie przygotowujące do ich realizacji?

- tak, wszyscy nauczyciele WF pracujący w szkole
- tak, tylko niektórzy nauczyciele WF, którzy realizują te zajęcia
- nie, bo nauczyciele WF, którzy podjęli realizację zajęć posiadali już odpowiednie kompetencje
- nie, nie było zainteresowania ze strony nauczycieli WF
- nie, nie było żadnej oferty szkolenia

Jaki jest stosunek większości nauczycieli WF do prowadzenia zajęć w ramach bloku „edukacja zdrowotna”?

- pozytywny
- raczej pozytywny
- raczej negatywny
- negatywny

Jaki jest stosunek większości uczniów do uczestnictwa w zajęciach w ramach bloku „edukacja zdrowotna”?

- pozytywny
- raczej pozytywny
- raczej negatywny
- negatywny

Jaki jest stosunek większości rodziców do wprowadzenia do WF zajęć w ramach bloku „edukacja zdrowotna”?

- pozytywny
- raczej pozytywny
- raczej negatywny
- negatywny

Proszę ocenić stopień trudności w realizacji poszczególnych wymagań zapisanych w bloku „edukacja zdrowotna”? Proszę wstawić x w jednej kratce w każdym wierszu

Wymaganie/Uczeń:	Stopień trudności				Tematyka nie była realizowana
	duży	umiarkowany	mały	nie ma	
Wyjaśnia czym jest zdrowie; wymienia czynniki, które wpływają pozytywnie i negatywnie na zdrowie i samopoczucie oraz wskazuje te, na które może mieć wpływ.					
Wymienia zachowania sprzyjające i zagrażające zdrowiu oraz wyjaśnia, na czym polega i od czego zależy dokonywanie wyborów korzystnych dla zdrowia.					
Identyfikuje swoje mocne strony, planuje sposoby ich rozwoju oraz ma świadomość słabych stron, nad którymi należy pracować.					
Omawia konstruktywne sposoby radzenia sobie z negatywnymi emocjami.					
Omawia sposoby redukcji nadmiernego stresu i konstruktywnego radzenia sobie z nim.					
Omawia znaczenie dla zdrowia dobrych relacji z innymi ludźmi, w tym z rodzicami oraz rówieśnikami tej samej i odmiennej płci.					
Wyjaśnia, w jaki sposób może dawać i otrzymywać różne rodzaje wsparcia społecznego.					
Wyjaśnia, co oznacza zachowanie asertywne i podaje jego przykłady.					
Wymienia szkody zdrowotne i społeczne związane z paleniem tytoniu, nadużywaniem alkoholu i używaniem innych substancji psychoaktywnych.					
Wyjaśnia dlaczego i w jaki sposób należy opierać się presji oraz namowom do używania substancji psychoaktywnych i innych zachowań ryzykownych.					

Co sprawia nauczycielom WF największe trudności w podjęciu i realizacji zajęć w ramach bloku „edukacja zdrowotna”? Można zakreślić więcej niż jedną kratkę

- prowadzenie zajęć w salach lekcyjnych
- stosowanie metod aktywizujących
- tematyka zajęć
- brak przygotowania do prowadzenia edukacji zdrowotnej
- motywowanie uczniów do aktywnego uczestnictwa
- utrzymanie dyscypliny
- inne — proszę wymienić .....

Co należałoby zrobić aby pomóc nauczycielom WF w realizacji zajęć w bloku „edukacja zdrowotna”? Można zakreślić więcej niż jedną kratkę

- umożliwić uczestnictwo w odpowiednich kursach dla pracujących nauczycieli
- zmienić programy kształcenia na studiach na kierunku „wychowanie fizyczne”
- przygotować podręcznik dla nauczyciela
- przygotować podręcznik dla uczniów
- inne formy pomocy — proszę wpisać jakie .....

Inne uwagi .....

Dziękujemy za wypełnienie ankiety

Warsztaty: Opracowanie przykładowego scenariusza zajęć z edukacji zdrowotnej

Klasa: I - gimnazjum

Czas trwania zajęć: 45 minut

Miejsce zajęć: pomieszczenie przy hali gimnastycznej

Temat zajęć: Co daje nam aktywność fizyczna?

Cel ogólny: Uświadomienie młodzieży ogromnej roli aktywności fizycznej w ich życiu.

Cele szczegółowe: Po zakończeniu zajęć uczniowie powinni:

- odróżniać pojęcia związane z aktywnością fizyczną (siła, szybkość, skoczność, gibkość, wytrzymałość);
- znać rodzaje codziennych ćwiczeń (aerobowe, rozciągające, oddechowe, śródlekcyjne, kształtujące);
- znać wartości ciśnienia tętniczego w czasie prawidłowego wysiłku fizycznego i minimalny czas trwania tego wysiłku;
- znać pozytywne i negatywne skutki aktywności fizycznej.

Metody przekazywania i zdobywania wiadomości: burza mózgu, pogadanka, dyskusja.

Metody realizacji zadań: zadaniowa ścista.

Środki dydaktyczne: tablica, kreda, kartki papieru, duże arkusze papieru, markery, długopisy, magnesy.

1. Czynności organizacyjne:

- « sprawdzenie listy obecności,
- « podanie tematu zajęć.

Część główna:

ZADANIE 1 - Burza mózgu nt. „Z czym kojarzy Ci się aktywność fizyczna? Praca w trzech grupach 6-cio osobowych. Nauczyciel lub jeden z uczniów zapisuje na tablicy wszystkie skojarzenia (te dobre i te złe).

Nauczyciel przeprowadza krótką pogadankę odnośnie zapisanych skojarzeń. Po pogadance nauczyciel przedstawia podstawowe pojęcia związane z aktywnością fizyczną (motoryczność, siła, szybkość, skoczność, wytrzymałość, gibkość). Podaje również prawidłowe wartości ciśnienia tętniczego w czasie wykonywania ćwiczeń fizycznych oraz czas ich trwania.

Następnie nauczyciel zapoznaje uczniów z rodzajami ćwiczeń fizycznych: aerobowe, rozciągające, oddechowe, śródlekcyjne, kształtujące - zwracając szczególną uwagę uczniów na bardzo ważną rolę rozgrzewki przed ćwiczeniami.

Środki dydaktyczne: tablica, kreda, czyste kartki papieru, długopisy.

Przewidywany czas: 25 min.

ZADANIE 2 - Praca w grupach.

Uczniowie zostają podzieleni na 4 grupy po 4 osoby.

Dwie grupy opracowują temat: „Pozytywne skutki aktywności fizycznej”, a dwie pozostałe opracowują zagadnienie: „Negatywne skutki braku aktywności fizycznej”. Uczniowie zapisują swoje pomysły na dużych arkuszach papieru.

Następnie praca uczniów przedstawiona jest na forum klasy przez liderów każdej z grup i krótko podsumowana przez nauczyciela.

Środki dydaktyczne: tablica, magnesy, duże arkusze papieru, markery.

Przewidywany czas: ok. 20 min.

Część końcowa:

Krótkie podsumowanie tematu przez nauczyciela.

Bibliografia

1. *Osobowość nauczyciela* – rozprawy pod red. Wincentego Okonia, PZWS Warszawa 1959
2. *Mieć czy być* – Erich Fromm, Rebis Poznań 2000
3. *Szkice krytyczne o kulturze fizycznej* – Maciej Demel, Skrypty Kraków 1998
4. *Metodyka wychowania fizycznego* – A. Kalinowski, Z. Żukowska, WSiP Warszawa 1975
5. *Teoria fizycznej edukacji* – Henryk Grafowski, WSiP Warszawa 1997
6. *Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej* – Stanisław Strzyżewski, WSiP Warszawa 1996
7. *Badania nad profilem zawodowym i osobowością nauczyciela wychowania fizycznego* – Zofia Żukowska, GKKFiS Warszawa 1970
8. *Szkoła promująca zdrowie; doświadczenia dziesięciu lat, KOWEZ*, pod red. B. Woynarowska, M. Sokółowska 2000
9. Materiały przygotowane i wykorzystane przez ekspertów prowadzących szkolenia w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli.
Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli**

**Podsumowanie.
Ocena jakości
nowego sposobu
doskonalenia nauczycieli
w powiecie lubańskim**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

**Publikacja powstała w ramach projektu pt.
*Bezpośrednie wsparcie nauczycieli szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie
zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim.***

Wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli. Przewodnik metodyczny dla dyrektorów i nauczycieli

Podsumowanie. Ocena jakości nowego sposobu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim

Lubań, 2015

Spis treści

Wprowadzenie	6
Rola instytucji wspierających w realizacji projektu.....	6
Ocena jakości nowego modelu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim przez pryzmat projektu „Bezpośrednie wsparcie...”, według jego realizatorów i współrealizatorów.....	7
Jakość usług edukacyjnych świadczonych w ramach Rocznych Planów Wspomagania (RPW) na podstawie badań ankietowych prowadzonych w ramach monitoringu projektu.....	12
Ocena realizacji obszarów wsparcia przez uczestników	13
Wnioski z przeprowadzonej analizy	18
Jakość usług szkoleniowych w ramach sieci współpracy i samokształcenia na podstawie badań ankietowych prowadzonych w ramach monitoringu projektu	21
Tematyka sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli.....	21
Ocena osiągnięcia założonych celów w projekcie.....	26

Podsumowanie.

Ocena jakości nowego sposobu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim

Wprowadzenie

Od 15 lat nauczyciele ze szkół i placówek oświatowych funkcjonujących w powiecie lubańskim, mają możliwość korzystania z różnych form wsparcia metodycznego i merytorycznego, jakie proponuje Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu. Oferta doskonalenia, jaką co roku przygotowuje PCE, ogranicza się jednak tylko do potrzeb edukacyjnych dyrektorów i nauczycieli, którzy w różny sposób te potrzeby komunikują. Jest to zatem wsparcie nauczyciela, a nie całej szkoły, przedszkola. Jak wynika z przeprowadzonych badań, taka forma doskonalenia nie pozwala rozwiązać wszystkich problemów, jakie nurtują oświatę w powiecie lubańskim. Pogłębiona analiza pozwoliła powiatowi lubańskiemu, za pośrednictwem swojego ośrodka doskonalenia nauczycieli, opracować i zrealizować projekt „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim”, którego celem było wszechstronne wsparcie placówek oświatowych w niwelowaniu dostrzeżonych, zdiagnozowanych i nazwanych problemów. W okresie 2 lat szkolnych - od 2013 do 2015 r. objęto wsparciem 39 placówek - 32 szkoły i 7 przedszkoli. W jednym roku szkolnym każda z placówek miała do wykorzystania średnio 54 godziny dydaktyczne na szkolenia rad pedagogicznych, warsztaty, konsultacje indywidualne i grupowe. Do organizacji tego przedsięwzięcia zatrudniono 6 szkolnych organizatorów rozwoju edukacji, z których każdy był organizatorem wsparcia dla 6 placówek. W wyniku procedur przetargowych wyłoniono 6 firm, które zatrudniały ekspertów zewnętrznych w każdej z dziedzin wskazanych przez szkołę/przedszkole w Szkolnym Programie Rozwoju. **Łącznie w okresie 2013 – 2015 szkolenia, warsztaty i konsultacje na potrzeby 39 placówek przeprowadziło 25 ekspertów z 6 instytucji edukacyjnych z całego kraju, m.in. Jeleniej Góry, Wrocławia, Warszawy, Gdańska.**

Uzupełnieniem wsparcia szkół i przedszkoli było w każdym roku 10 sieci współpracy i samokształcenia, którymi zajmowali się koordynatorzy sieci. W ramach każdej z tych form odbyło się średnio 7 spotkań; w tym po 4 szkolenia z ekspertami zewnętrznymi. Ponadto koordynatorzy zapraszali członków sieci na spotkania zespołu, a także byli moderatorem sieci na platformie edukacyjnej. **W ramach 20 sieci w okresie 2 lat szkolnych usługi eksperckie w formie szkoleń i warsztatów na potrzeby Powiatowego Centrum Edukacyjne w ramach „Bezpośredniego wsparcia...” świadczyło 14 ekspertów z 9 firm z terenu całego kraju.**

Rola instytucji wspierających w realizacji projektu

Projekt „Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim” realizowało Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu na mocy Uchwały Zarządu Powiatu Lubańskiego. Ośrodek sprawował funkcje zarządcze, nadzór nad prawidłową realizacją projektu pod względem administracyjnym, organizacyjnym i finansowym. Dyrektor PCE zatrudnił do realizacji zadań kierowniczych, merytorycznych oraz administracyjnych i finansowych doświadczoną kadrę. Na potrzeby projektu zatrudniono 6 szkolnych organizatorów rozwoju edukacji oraz po 10 koordynatorów sieci współpracy i samokształcenia w każdym roku szkolnym. Zatem PCE było głównym organizatorem wsparcia w ramach projektu kierowanego do 39 placówek oświatowych z terenu powiatu lubańskiego - 32 szkół i 7 przedszkoli.

W strukturze zespołu Powiatowe Centrum Edukacyjne funkcjonuje Biblioteka Pedagogiczna. Na rzecz projektu instytucja ta wykonywała wiele zadań. W czytelni biblioteki wyodrębniono miejsca na Centrum Multimedialne, wyposażono je w pięć zestawów komputerów, tablicę interaktywną, projektor multime-

dialny z laptopem i wizualizerem oraz urządzeniem wielofunkcyjnym. Zakupiono także pięć biurków oraz cztery regały na książki. Na potrzeby dyrektorów i nauczycieli uczestniczących w projekcie utworzono biblioteczkę samokształceniową, wzbogacając zasoby biblioteki o 1314 egzemplarzy książek. Czytelnia biblioteki stanowiła główne miejsce spotkań sieci. Ponadto nauczyciele chętnie korzystali z Centrum Multimedialnego (także poza spotkaniami), m.in. w celu aktywnego uczestnictwa w wymianie doświadczeń na platformie edukacyjnej.

W ramach współpracy placówek edukacyjnych w powiecie także Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Lubaniu zaangażowała się do współpracy przy działaniach mających na celu wsparcie szkół i przedszkoli w ramach projektu oraz wymianę doświadczeń w ramach sieci współpracy i samokształcenia. W poradni także odbywały się spotkania sieci nauczycielskich, a pracownicy PPP byli również koordynatorami sieci. Powiatowe Centrum Edukacyjne wyposażyło jedno z pomieszczeń poradni w zestaw multimedialny (tablicę interaktywną, projektor, laptop, wizualizer), który był także wykorzystywany podczas spotkań sieci.

Ocena jakości nowego modelu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim przez pryzmat projektu „Bezpośrednie wsparcie...”, według jego realizatorów i współrealizatorów

Na potrzeby dokonania oceny jakości nowego modelu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim w kwietniu 2015 roku przeprowadzono badanie ankietowe wśród osób, które były realizatorami projektu „Bezpośrednie wsparcie...”, współpracownikami, a także wśród przedstawicieli instytucji wspierających i dyrektorów placówek uczestniczących. W badaniu wzięli udział Szkolni Organizatorzy Rozwoju Edukacji, koordynatorzy sieci, dyrektorzy szkół i przedszkoli. Ogółem w badaniu ankietowym wzięło udział 43 respondentów.

Formularz ankiety pt. Ocena jakości projektu „Bezpośrednie wsparcie...” jako sposobu na doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim zbudowany był z 7 pytań:

- 1. Jak ocenia Pani/Pan efektywność doskonalenia nauczycieli w formie organizacji wsparcia dla szkoły/przedszkola?** Proszę zaznaczyć wybraną odpowiedź.
  - bardzo dobrze
  - dobrze
  - nie mam zdania
- 2. Które elementy systemu doskonalenia nauczycieli zaproponowanego w ramach „Bezpośredniego wsparcia...” wg Pani/Pan miały wpływ na sukces projektu?**
Proszę wskazać 3 najważniejsze:
  - Szkolenia, warsztaty, konsultacje odbywające się w szkole.
  - Udział nauczycieli w zespołach przedmiotowych i problemowych w ramach sieci współpracy i samokształcenia.
  - Współpraca rady pedagogicznej przy diagnozowaniu problemu i próby rozwiązania przy wsparciu ekspertów zewnętrznych.
  - Utworzenie w Bibliotece Pedagogicznej Multimedialnego Centrum i bogatej oferty biblioteczki samokształceniowej.
  - Organizacja doskonalenia nauczycieli w sposób systemowy.
  - Nawiązanie współpracy w placówce: dyrektor, rada pedagogiczna, nauczyciel.
  - Bezpłatny udział szkół, nauczycieli we wszystkich formach doskonalenia.
  - Kompetencje ekspertów zewnętrznych.
  - Właściwa organizacja projektu oraz odpowiedni personel.
- 3. Jak Pani/Pan ocenia organizację systemowego wsparcia w powiecie na poziomie placówki realizującej projekt - PCE?**
  - bardzo dobrze
  - dobrze
  - nie mam zdania

4. Jak Pani/Pan ocenia organizację systemowego wsparcia na poziomie placówki objętej wsparciem - szkoły/przedszkola?

- bardzo dobrze
- dobrze
- nie mam zdania

5. Jak ocenia Pani/Pan zaangażowanie Biblioteki Pedagogicznej w realizację projektu?

- bardzo dobrze
- dobrze
- nie mam zdania

6. Jak ocenia Pani/Pan zaangażowanie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w realizację projektu?

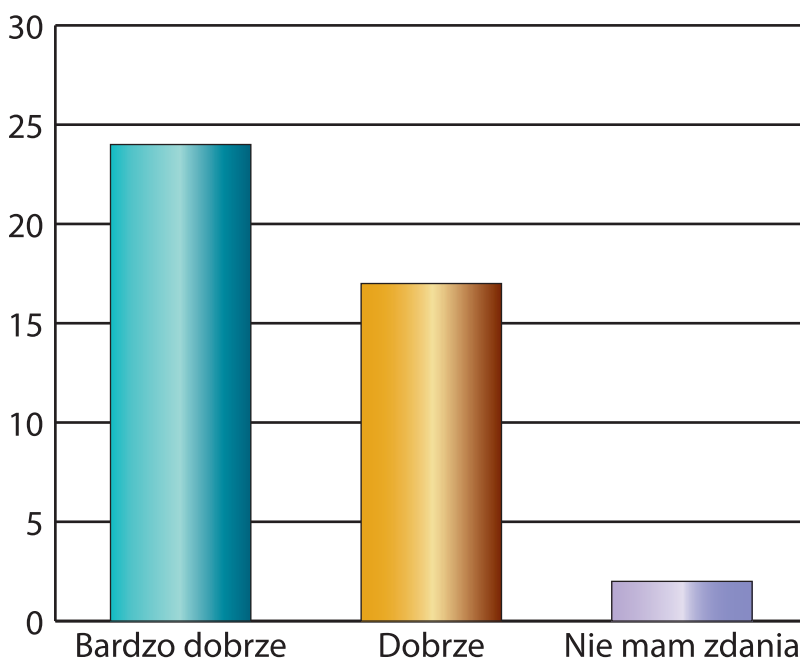
- bardzo dobrze
- dobrze
- nie mam zdania

7. Co wg Pani/Pana można by zmienić, planując kolejny projekt dotyczący systemowego wsparcia szkoły/przedszkola?

W wyniku badania uzyskano następujące oceny pilotażowego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim:

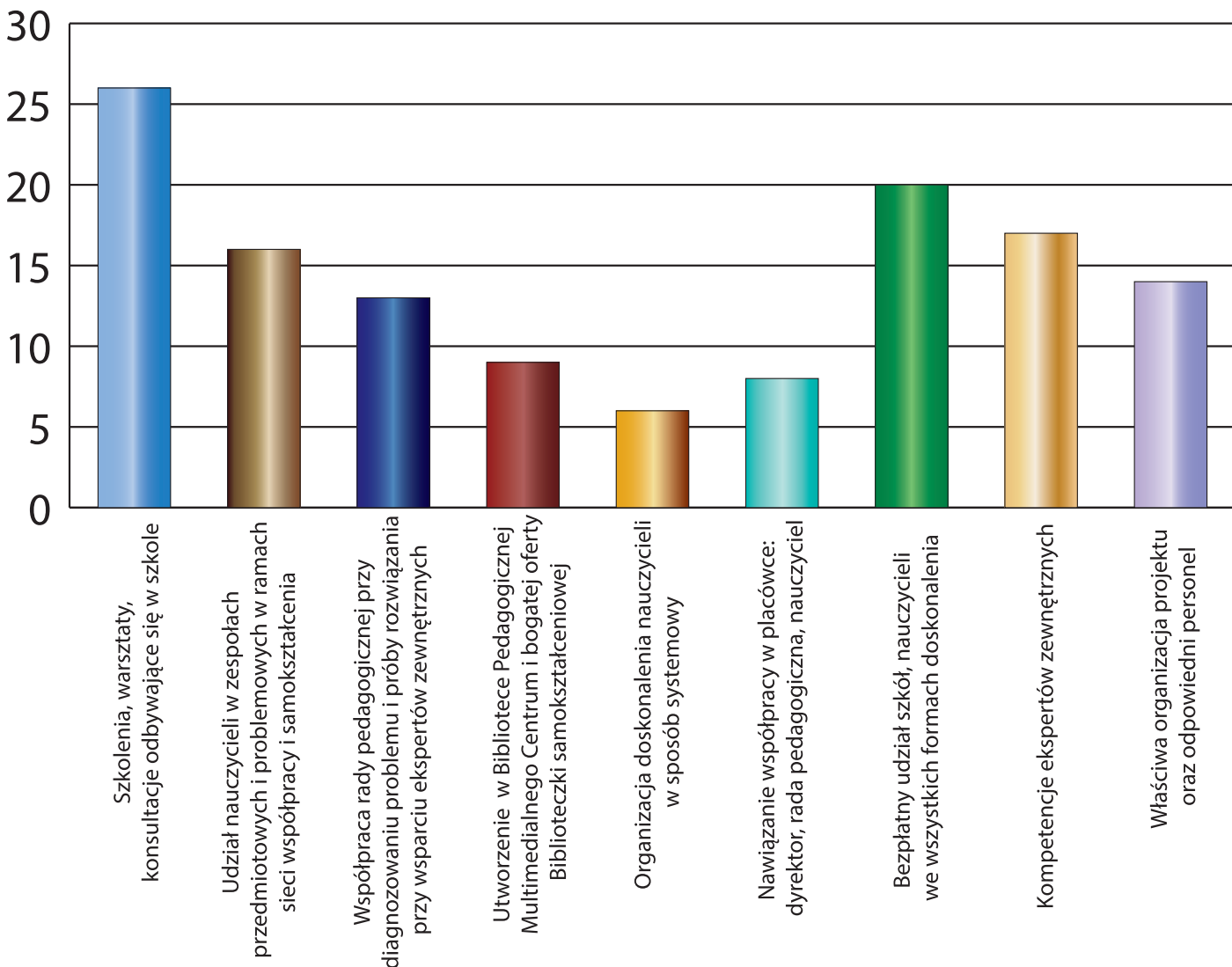
Na pytanie 1. - Jak ocenia Pani/Pan efektywność doskonalenia nauczycieli w formie organizacji wsparcia dla szkoły/przedszkola? większość ankietowanych pozytywnie oceniła efektywność doskonalenia nauczycieli w projekcie: 24 osoby wskazały ocenę „bardzo dobrą”, a 17 osób „dobrą”. Tylko 2 osoby nie miały zdania na ten temat. Łącznie ponad 95% uważa, że zaproponowana forma organizacji wsparcia szkół i placówek zdała egzamin.

1. Jak ocenia Pani/Pan efektywność doskonalenia nauczycieli w formie organizacji wsparcia dla szkoły/przedszkol

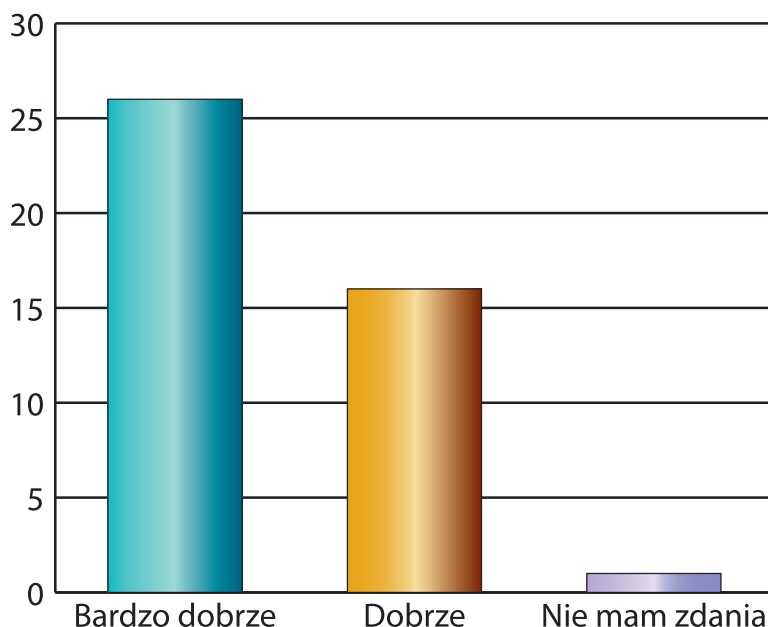
Pytanie 2. miało na celu wskazanie, które elementy systemu doskonalenia nauczycieli zaproponowanego przez PCE w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie...” miały wpływ na sukces projektu. Poproszono o wybranie 3 najważniejszych, spośród 9 podanych propozycji. Za najważniejsze 26 respondentów (60%) uznało „Szkolenia, warsztaty, konsultacje odbywające się w szkole”. 20 ankietowanych (46%) wybrało „Bezpłatny udział szkół, nauczycieli we wszystkich formach doskonalenia”, a 17 „Kompetencje ekspertów zewnętrznych” (40%).

2. Które elementy systemu doskonalenia nauczycieli zaproponowanego przez PCE w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie...” wg Pani/Pan miały wpływ na sukces projektu?

Pytanie 3. dotyczyło oceny organizacji systemowego wsparcia w powiecie na poziomie placówki realizującej projekt – Powiatowego Centrum Edukacyjnego. Większość ankietowanych (98%) pozytywnie oceniła organizację systemowego wsparcia na poziomie placówki realizującej projekt (PCE) - 26 osób oceniło organizację „bardzo dobrze”, a 16 ankietowanych „dobrze”. Tylko 1 osoba nie miała wyrobionego zdania w tej kwestii. Można zatem stwierdzić, iż Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu wypadło bardzo dobrze jako organizator systemowego wsparcia szkół i placówek w powiecie lubańskim.

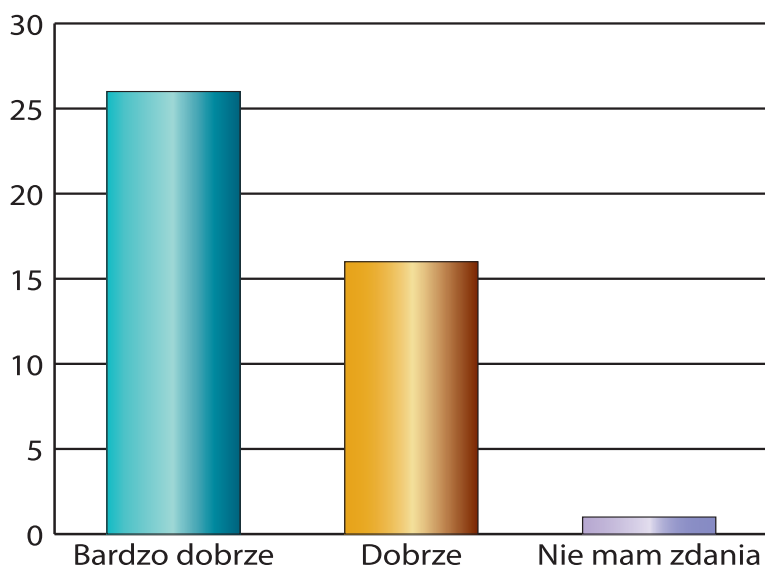
3. Jak Pani/Pan ocenia organizację systemowego wsparcia w powiecie na poziomie placówki realizującej projekt - PCE?

Pytanie 4. miało na celu uzyskanie informacji, jak dyrektorzy oraz organizatorzy rozwoju edukacji oceniają organizację systemowego wsparcia na poziomie placówki objętej wsparciem - szkoły/przedszkola.

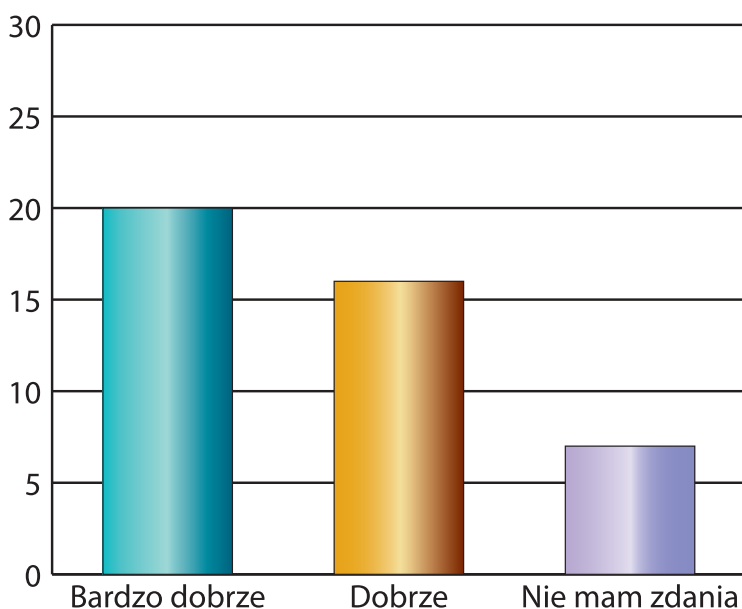
Organizację wsparcia na poziomie placówki uczestniczącej w projekcie 98% pytanym oceniło pozytywnie: 26 osób wystawiło ocenę bardzo dobrą, a 16 - dobrą. Jedna osoba nie miała w tej sprawie wyrobionej opinii. Należy zatem stwierdzić, iż organizacja wsparcia szkół i placówek przebiegała bez większych problemów, zgodnie z oczekiwaniami odbiorców usług.

4. Jak Pani/Pan ocenia organizację systemowego wsparcia na poziomie placówki objętej wsparciem - szkoły/przedszkola?

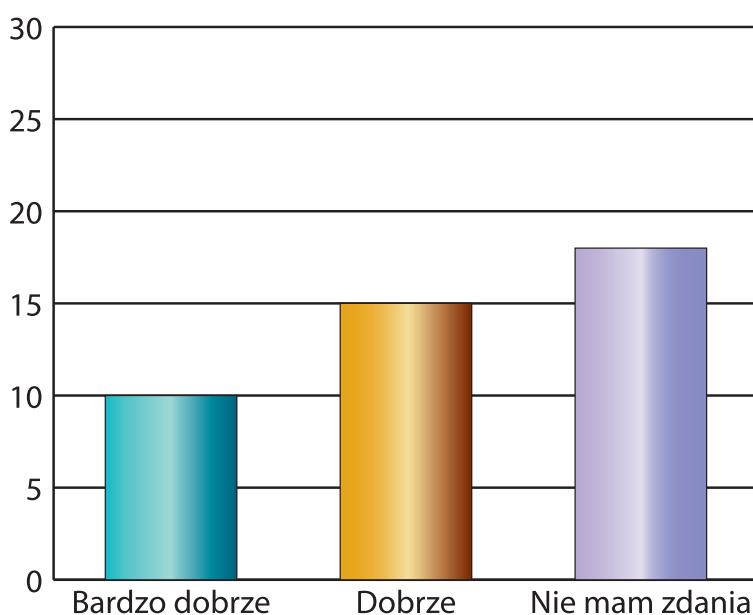
Pytania 5. i 6. dotyczyły instytucji wspierających systemowy sposób organizacji doskonalenia w powiecie lubańskim – Biblioteki Pedagogicznej w Lubaniu oraz Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Lubaniu. Większość – 83% pytanych zaangażowanie Biblioteki Pedagogicznej w realizację projektu oceniła bardzo dobrze (20 osób – 46% pytanych) lub dobrze (16 osób – 37% pytanych). Siedem osób nie miało zdania w tej sprawie. Uprawnione jest zatem stwierdzenie, że Biblioteka Pedagogiczna wspierała działania systemowe Powiatowego Centrum Edukacyjnego w Lubaniu w kwestii organizacji wspomaganie szkół i przedszkoli.

5. Jak ocenia Pani/Pan zaangażowanie Biblioteki Pedagogicznej w realizację projektu?

Zaangażowanie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Lubaniu w realizację projektu pozytywnie oceniło 25 osób (58% respondentów) - na „bardzo dobrze” - 10 ankietowanych nauczycieli, a na „dobrze” - 15. Ponieważ 42% badanych nie wybrała żaden z pozytywnych odpowiedzi, można stwierdzić, iż działania Poradni w tym projekcie były nieco mniej widoczne niż pozostałych instytucji zaangażowanych w realizację wsparcia szkół i przedszkoli.

6. Jak ocenia Pani/Pan zaangażowanie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w realizację projektu?

Na pytanie o zmiany, które warto by wprowadzić i uwzględnić przy planowaniu realizacji kolejnego projektu dotyczącego systemowego wsparcia szkoły/przedszkola, nauczyciele udzielili wielu różnych odpowiedzi:

- dostosowanie zajęć do terminów uzgodnionych z nauczycielami, a nie ekspertów;
- realizowanie z wyprzedzeniem procedur zatrudniania ekspertów;
- możliwość wyboru eksperta zewnętrznego przez nauczycieli;
- wykorzystać praktycznie doświadczenie i kwalifikacje nauczycieli szkół i przedszkoli powiatu lubańskiego;
- powinno być więcej warsztatów i konsultacji niż wykładów;
- więcej zajęć w formie warsztatowej;
- dopasowanie tematów obszarów wsparcia do potrzeb szkół, a szczególnie przedszkoli;
- należy położyć większy nacisk na konsultacje i pracę zespołową;
- zwiększyć liczbę szkoleń i warsztatów;
- więcej spotkań w ramach sieci współpracy i samokształcenia;
- zmniejszyć liczbę godzin przeznaczonych na realizację projektu;
- nie ma potrzeby zmian, wszystko przebiegło zgodnie z oczekiwaniami nauczycieli.

Wnioski:

1. Realizacja systemowego wsparcia w powiecie lubańskim przebiegała na bardzo wysokim poziomie.
2. Wszystkie instytucje zaangażowane w realizację działań mających na celu systemowe wsparcie szkół i przedszkoli działały spójnie i zostały ocenione pozytywnie.
3. Powiatowe Centrum Edukacyjne w Lubaniu jako organizator systemowego doskonalenia nauczycieli sprawdził się doskonale (98% pozytywnych ocen).
4. Na poziomie szkół/przedszkola proces doskonalenia przebiegał bez zastrzeżeń (98% not pozytywnych).
5. Nauczyciele oczekiwali by większej liczby zajęć warsztatowych i konsultacji, a także większej liczby spotkań w ramach sieci współpracy i samokształcenia. Chcieliby mieć większy wpływ na wybór ekspertów zewnętrznych.

Jakość usług edukacyjnych świadczonych w ramach Rocznych Planów Wspomagania (RPW) na podstawie badań ankietowych prowadzonych w ramach monitoringu projektu

Wsparcie szkół i przedszkoli w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie...” planowano zgodnie z diagnozą przeprowadzoną w każdej placówce. W oparciu o rzetelną diagnozę przeprowadzoną z udziałem Rady Pedagogicznej, wspólnie z dyrektorem, przy aktywnej współpracy szkolnego organizatora rozwoju edukacji dokonywano wyboru obszaru wspomagania z bogatego katalogu zaproponowanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Na tej podstawie w roku szkolnym 2013/2014 na potrzeby 36 placówek zrealizowano wsparcie w ramach 11 obszarów:

1. **Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki.** – 13 placówek: 2 przedszkola, 8 szkół podstawowych, 3 gimnazja
2. **Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną?** - 5 placówek: 2 przedszkola, 3 szkoły ponadgimnazjalne
3. **Wspieranie pracy wychowawców klas – bezpieczna szkoła.** – 4 placówki : 3 szkoły podstawowe, 1 gimnazjum
4. **Jak pomóc przedszkolakowi/uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny?** – 3 placówki: 1 przedszkole, 2 szkoły podstawowe
5. **Praca z uczniem zdolnym** – 3 placówki: 2 szkoły ponadgimnazjalne, 1 gimnazjum
6. **Praca z uczniem/dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnym** – 3 placówki: 1 przedszkole, 1 szkoła podstawowa, 1 szkoła ponadgimnazjalna
7. **Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola.** – 1 przedszkole
8. **Budowa koncepcji pracy szkoły.** – 1 szkoła podstawowa
9. **Ocenianie kształtujące.** – 1 gimnazjum
10. **Postawy uczniowskie. Jak je kształtować?** – 1 gimnazjum
11. **Wykorzystanie EWD w ewaluacji wewnętrznej szkoły.** – 1 szkoła ponadgimnazjalna.

Ocena realizacji obszarów wsparcia przez uczestników

W celu uzyskania informacji dotyczącej jakości wsparcia kierowanego do szkół i placówek w powiecie lubańskim konieczna była szczegółowa analiza sprawozdań szkolnych organizatorów rozwoju edukacji, które zostały złożone po zakończeniu wsparcia w roku szkolnym 2013/2014 w 36 placówkach. Zespół szkolnych organizatorów rozwoju edukacji pod kierunkiem koordynatora merytorycznego opracował wiele formularzy obowiązujących dokumentów merytorycznych, w tym zestaw narzędzi badawczych na potrzeby realizacji wsparcia w szkołach i przedszkolach w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie...”. Były to: ankieta wstępna, tzw. na wejście określająca stopień wiedzy i umiejętności nauczycieli na starcie, ankieta końcowa, w której uczestnicy wsparcia określali stan wiedzy i umiejętności po udziale w rocznym wspomaganium. Ponadto opracowano formularz ankiety monitorującej realizację RPW, służącej do oceny stopnia osiągnięcia założonych celów sformułowanych dla danego obszaru wsparcia w określonej placówce.

Narzędzie złożone było z 5 pytań:

1. Na ile Pan/Pani ocenia swoją wiedzę na temat ... (dot. szkolenia w danym obszarze).
2. W jakim stopniu poznał Pan/Pani metody, techniki, narzędzia ...
3. W jaki stopniu nabył/a Pan/Pani umiejętności ...
4. W jakim stopniu przełoży Pan/Pani zdobytą w projekcie wiedzę i umiejętności na praktykę szkolną.
5. Ogólnie całościowo oceniam wsparcie we wskazanym obszarze ...

Nauczyciel miał do wyboru oceny od 1 do 5. Na każde pytanie odpowiadał, zaznaczając w odpowiedniej kratce znak „X”.

Ogólna, całościowa ocena wsparcia w ramach realizowanego obszaru to średnia ocen wystawionych przez zespoły nauczycielskie (rady pedagogiczne) za działania w danym obszarze w czasie jego realizacji. Ocenie podlegały między innymi: poziom organizacji spotkań, poziom merytoryczny ekspertów zewnętrznych, wiedza, materiały, proponowana nowatorskość omawianych rozwiązań.

Uzyskany materiał ilościowy był źródłem informacji do opracowania przez SORE sprawozdań z realizacji Rocznych Planów Wspomagania. Autor niniejszej publikacji dokonał analizy 36 sprawozdań. Poniżej przedstawiono w sposób opisowy zbiorcze oceny wystawiane przez uczestników wsparcia zrealizowanego w roku szkolnym 2013/2014 w 11 obszarach w 36 placówkach uczestniczących w projekcie. Wnioski z przeprowadzonej analizy są jednocześnie próbą oceny jakości wsparcia skierowanego do 29 szkół i 7 przedszkoli w roku szkolnym 2013/2014.

Obszar: Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki realizowało 13 placówek: 2 przedszkola i 11 szkół.

Osiągnięto założony cel główny: podniesienie kompetencji nauczycieli i uczniów w zakresie technik nauczania i uczenia się oraz metod motywowania do nauki. Miernik: 93,3% nauczycieli podniosło swoje kompetencje w zakresie technik nauczania i metod motywujących do nauki.

Realizację celów szczegółowych oceniono średnio na 4,56 w skali 1 - 5.

Cel: Nauczyciele poszerzyli swój warsztat pracy w zakresie technik nauczania oraz metod aktywizujących - średnia ocena realizacji celu: 4,51.

Nauczyciele poszerzyli swoje kompetencje dotyczące technik uczenia się, zapamiętywania i motywowania do nauki - średnia ocena: 4,48.

Nauczyciele wdrożyli do swojej pracy nowe metody motywowania uczniów do nauki oraz techniki uczenia się - średnia ocena: 4,62.

Nauczyciele przełożyli zdobytą w projekcie wiedzę i umiejętności na praktykę szkolną - średnia ocena: 4,72.

Nauczyciele podnieśli kompetencje w zakresie komunikacji interpersonalnej - średnia ocena: 4,49.

Porównanie wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli pozwala stwierdzić przyrost wiedzy i umiejętności we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 3,53 na 4,53 (w skali do 5). Zatem przyrost wiedzy nastąpił na poziomie 1 punktu.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 4,58 punktu.

Obszar: Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną? realizowało 5 placówek: 2 przedszkola i 3 szkoły.

Osiągnięto założony cel główny. Zwiększyło się zaangażowanie nauczycieli w diagnozowaniu potrzeb szkoły i planowaniu jej rozwoju. W 5 placówkach uzyskano miernik: 100% nauczycieli posiada wiedzę na temat ewaluacji i potrafi ją wykorzystać do rozwoju placówki i własnego. Realizację celów szczegółowych oceniono średnio na 4,38 w skali 1 - 5.

Nauczyciele zdobyli wiedzę na temat ewaluacji, form w jakich realizowana jest w edukacji oraz jej funkcji w procesie rozwoju szkoły - średnia ocena: 4,32.

Nauczyciele pogłębili wiedzę na temat wymagań państwa wobec szkół - średnia ocena z realizacji celu: 4,24.

Nauczyciele poznali metody, techniki, narzędzia i procedury badawcze - średnia ocena: 4,34.

Nauczyciele podnieśli swoje umiejętności wykorzystania (wdrożenia) wniosków z ewaluacji do rozwoju szkoły - średnia ocena: 4,45.

Nauczyciele podnieśli umiejętności w zakresie przeprowadzania ewaluacji swojej pracy, pracy zespołów nauczycielskich - średnia ocena: 4,56.

Porównanie wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli wszystkich 5 placówek pozwala stwierdzić przyrost wiedzy i umiejętności we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 3,12 na 4,39 (w skali do 5). Zatem przyrost wiedzy nastąpił na poziomie 1,27 punktu.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 4,47 punktu.

Obszar: Wspieranie pracy wychowawców klas – bezpieczna szkoła realizowały 4 placówki: 3 szkoły podstawowe i 1 gimnazjum.

Osiągnięto założony cel główny. Zwiększyło się zaangażowanie nauczycieli w budowanie systemu wsparcia dla wychowawców, aby umożliwić im osiągnięcie zaplanowanych efektów wychowawczych oraz zapewnić lepszą współpracę wychowawcy z uczniami i rodzicami. Miernik: średnio 90% nauczycieli ma dostęp do wypracowanego systemu wsparcia dla wychowawców.

Realizację celów szczegółowych oceniono średnio na 3,66 w skali 1 - 5.

Nauczyciele wiedzą, jaka jest rola środowiska w procesie wychowawczym ucznia - średnia ocena realizacji celu: 3,49.

Nauczyciele ugruntowali wiedzę i kompetencje na temat metod współpracy szkoły z rodzicami w aspekcie wychowawczym - średnia ocena: 3,21.

Nauczyciele wiedzą jak budować system wspierania wychowawców - średnia ocena: 3,58.

Nauczyciele podnieśli swoją wiedzę i kompetencje - średnia ocena, jaką nauczyciele wystawili za realizację celu: 3,89.

Nauczyciele przeanalizowali i dostosowali gotowe narzędzia pracy wychowawczej do potrzeb szkoły - średnia ocena za realizację celu: 4,14 punktu.

Porównanie wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli z 4 placówek pozwala zauważyć niewielki spadek wiedzy i umiejętności (o 0,14 pkt.) we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 4,04 na 3,90 (w skali do 5).

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 3,84 punktu.

Obszar: Jak pomóc przedszkolakowi/uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny? realizowały 3 placówki: 1 przedszkole i 2 szkoły.

Osiągnięto cel główny. Wzrosły kompetencje nauczycieli w zakresie wykorzystania wyników diagnozy potrzeb i możliwości edukacyjnych uczniów oraz odpowiedniego dobierania metod i form pracy. Miernik: 83,3% nauczycieli zna zasady wykorzystania diagnozy potrzeb i umiejętności uczniów i dobiera najbardziej efektywne metody i formy pracy.

Realizację celów szczegółowych oceniono średnio na 4,61 w skali 1 - 5.

Nauczyciele poszerzyli swoją wiedzę w obszarze wczesnej diagnozy rozwoju i gotowości szkolnej - średnia ocena za realizację celu: 4,5.

Nauczyciele podnieśli kompetencje i wiedzę w zakresie znajomości indywidualnych technik uczenia się uczniów - średnia ocena: 4,34.

Nauczyciele podnieśli swoją wiedzę w zakresie znajomości technik uczenia się i zapamiętywania - średnia ocena: 4,36.

Nauczyciele podnieśli swoją wiedzę i umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej, w tym udzielania informacji zwrotnej uczniom i ich rodzicom na temat postępów w nabywaniu umiejętności i wiadomości - średnia ocena: 4,91.

Nauczyciele poszerzyli swoją wiedzę i kompetencje w zakresie sposobów uświadamiania uczniów i rodziców nt. Wartości edukacji – dlaczego warto się uczyć, sposoby osiągnięcia sukcesu edukacyjnego - średnia ocena: 4,81.

Nauczyciele podnieśli swoją wiedzę i kompetencje w opracowywaniu planu osiągnięcia sukcesu edukacyjnego przez uczniów - średnia ocena stopnia realizacji celu: 4,71.

Porównanie wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli pozwala stwierdzić przyrost wiedzy i umiejętności we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 3,86 na 4,63 (w skali do 5). Zatem przyrost wiedzy nastąpił na poziomie 0,77 punktu.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 4,47 punktu.

Obszar: Praca z uczniem zdolnym realizowały 3 placówki: 1 gimnazjum i 2 szkoły ponadgimnazjalne.

Osiągnięto cel główny. Usprawniono istniejący w szkole system pracy z uczniem zdolnym, zgodny ze specyfiką i możliwościami szkoły oraz objęto jak największą liczbę uczniów zdolnych profesjonalnym wsparciem w zakresie działań edukacyjnych. Miernik: w szkole funkcjonuje zmodyfikowany system pracy z uczniem zdolnym, który zaangażował 100% nauczycieli i uczniów zdolnych.

Realizację celów szczegółowych oceniono średnio na 4,13 w skali 1 - 5.

Nauczyciele pogłębili i ugruntowali wiedzę i kompetencje w zakresie rozpoznawania uzdolnień i wspieranie ucznia zdolnego w rozwoju - średnia ocena realizacji celu: 3,99.

Nauczyciele wzbogacili warsztat metodyczny w zakresie pracy z uczniem zdolnym - średnia ocena: 3,04.

Nauczyciele poszerzyli swoją wiedzę i kompetencje na temat sposobów rozwijania twórczego myślenia uczniów - średnia ocena: 4,01.

Nauczyciele podnieśli swoje umiejętności na temat sposobów motywowania uczniów i różnych stylów uczenia się - średnia ocena: 4,64.

Nauczyciele podnieśli umiejętności w zakresie Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie - nowoczesne formy pracy z uczniem zdolnym uwzględniające postęp cywilizacyjny - **średnia ocena: 4,48.**

Nauczyciele pogłębili swoje umiejętności w zakresie budowania i organizowania działań zespołu – zaktualizowali procedury, przeanalizowali istniejące dokumenty związane z prowadzeniem dokumentacji pracy zespołu oraz dokumentowaniem pracy z uczniem zdolnym - średnia ocena: 4,33.

Nauczyciele podnieśli kompetencje w zakresie planowania i przygotowywania różnych form angażujących uczniów zdolnych - średnia ocena: 4,42.

Porównanie wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli pozwala stwierdzić przyrost wiedzy i umiejętności we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 4,14 na 4,15 (w skali do 5). Zatem odnotowano niewielki przyrost wiedzy (0,01 punktu), lecz nastąpił wzrost umiejętności w zakresie przygotowania i organizowania działań zespołu zadaniowego, prowadzenia dokumentacji oraz dokumentowania pracy z uczniem zdolnym. Wysoko oceniono nowatorski sposób wsparcia, jakie otrzymali nauczyciele podczas procesu wdrażania zmian.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 3,74 punktu.

Obszar Praca z uczniem/dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnym realizowały 3 placówki: 1 przedszkole i 2 szkoły.

Osiągnięto założony cel główny: utworzenie i wdrożenie efektywnego systemu pracy z uczniem/dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W 3 placówkach uzyskano miernik: 93,3% nauczycieli efektywnie pracuje z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Realizację celów szczegółowych oceniono średnio na 4,64 w skali 1 - 5.

Nauczyciele zwiększyli kompetencje w zakresie analizowania indywidualnych potrzeb rozwojowych dziecka średnio na 4,73.

Zwiększyli swoje kompetencje w zakresie metod i form pracy z dziećmi ze SPE (pomocy psychologicznej dzieciom ze SPE nie posiadającymi orzeczeń, analizowania opinii i orzeczeń wystawionych przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną, schorzeń psychicznych) średnio na 4,57 punktu.

Zwiększyli kompetencje w zakresie współpracy z rodzicami uczniów trudnych oraz w zakresie funkcjonowania dziecka z zaburzeniami psychicznymi w grupie rówieśniczej na 4,4.

Zwiększyli kompetencje w zakresie efektywnych metod pracy z uczniami wykazującymi cechy aspołeczne, cechy nadpobudliwości, ze zdiagnozowaną chorobą psychiczną na 4,52.

Przełożyli zdobytą w projekcie wiedzę i umiejętności na praktykę szkolną na 5,0.

Porównanie wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli pozwala stwierdzić przyrost wiedzy i umiejętności we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 3,81 na 4,76 (w skali do 5). Zatem wzrost nastąpił o 0,95 punktu.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 4,8 punktu.

Obszar: Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola realizowało 1 przedszkole.

Założony cel główny osiągnięto. Zwiększyło się zaangażowanie nauczycieli w kreowanie środowiska sprzyjającego edukacji i wychowaniu dzieci oraz znacznie poprawiła się reputacja placówki w tym zakresie poprzez budowanie między placówką i rodzicami partnerskich relacji nastawionych na realizację wspólnych przedsięwzięć i na świadomą współpracę w obszarze wspierania rozwoju dzieci. 100% nauczycieli wdraża wybrane elementy wypracowanego systemu współpracy z rodzicami opartego na wspólnych przedsięwzięciach. Realizację celów szczegółowych oceniono łącznie na 4,99 w skali od 1 do 5.

Realizację poznania przez nauczycieli i rodziców różnorodnych form integracji i komunikacji placówki z rodzicami oraz pozyskania informacji prawnych na temat funkcjonowania rady rodziców oceniono na 4,95.

Podniesienie własnych kompetencji niezbędnych u nauczyciela w zakresie komunikacji interpersonalnej oceniono na 5,0.

Nauczyciele podnieśli swoją wiedzę i kompetencje w przeprowadzaniu diagnozy potrzeb rodziców oraz poznali narzędzia do jej przeprowadzania na 5,0.

Nauczyciele ocenili poziom opracowania planu współpracy rady pedagogicznej placówki z nauczycielami i dyrekcją na 5,0.

Podniesienie umiejętności w zakresie budowania systemu współpracy placówki z rodzicami oceniono na 5,0.

Porównanie wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli pozwala stwierdzić przyrost wiedzy i umiejętności we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 4,00 na 4,50 (w skali do 5). Zatem wzrost nastąpił o 0,5 punktu.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 4,8 punktu.

Obszar: Budowa koncepcji pracy szkoły realizowała 1 szkoła podstawowa.

Zaplanowany cel główny osiągnięto. Wypracowanie spójnej koncepcji pracy szkoły, uwzględniającej aktualne potrzeby, opartej na dyskusji angażującej społeczność szkolną. 80% nauczycieli tworzy spójną koncepcję pracy szkoły, uwzględniając aktualne potrzeby społeczności szkolnej.

Realizację celów szczegółowych oceniono łącznie na 4,88 w skali od 1 do 5.

Nauczyciele podnieśli swoją wiedzę na temat samodzielnego diagnozowania i określania głównych zagadnień w koncepcji pracy szkoły oceniono na 4,93.

Stopień poszerzenia swoich umiejętności w zakresie budowania planów pracy, określania celów i podziału zadań przez nauczycieli oceniono na 4,93.

Osiągnięcie celu: Nauczyciele zwiększyli swoje kompetencje dotyczące monitorowania zadań projektowych - oceniono na 4,78.

Cel: Nauczyciele przełożyli zdobytą w projekcie wiedzę i umiejętności na praktykę szkolną - oceniono na 4,86.

Porównanie wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli pozwala stwierdzić przyrost wiedzy i umiejętności we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 4,50 na 4,87 (w skali do 5). Zatem przyrost wiedzy nastąpił średnio o 0,37 punktu.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 4,93 punktu.

Obszar: Ocenianie kształtujące realizowała 1 szkoła gimnazjalna.

Cel główny osiągnięto. Wprowadzono elementy oceniania kształtującego, które zwiększyły motywację uczniów oraz poczucie odpowiedzialności za procesy edukacyjne i uzyskane efekty. 100% nauczycieli stwierdziło, że posiada wiedzę na temat oceniania kształtującego i potrafi zastosować w praktyce jego elementy.

Realizację celów szczegółowych oceniono łącznie na 3,53 w skali od 1 do 5.

Oceniono nabycie wiedzy na temat oceniania kształtującego - na 3,6.

Poszerzenie kompetencji w obszarze stosowania informacji zwrotnej w ocenianiu oraz w komunikacji z rodzicami uczniów - na 3,53.

Przygotowanie szkoły do wdrażania w praktyce wybranych elementów oceniania kształtującego - na 3,53.

Nabycie przez nauczycieli kompetencji w obszarze gromadzenia i analizowania danych dotyczących skuteczności wprowadzanych metod nauczyciele ocenili na 3,47.

Na podstawie analizy porównawczej wyników ankiet wstępnych i ankiet końcowych przeprowadzonych wśród nauczycieli stwierdzono przyrost wiedzy i umiejętności we wskazanym obszarze ze średniego poziomu 2,47 na 3,53 (w skali do 5), tj. przyrost nastąpił na poziomie 1,06 punktu.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 3,67 punktu.

Obszar: Postawy uczniowskie. Jak je kształtować? realizowała 1 szkoła gimnazjalna.

Cel główny osiągnięto. Wypracowano system kształtowania postaw uczniów, który posłuży rozwojowi szkoły. 100% nauczycieli poznało sposoby kształtowania pożądanych postaw uczniowskich zawartych w wypracowanym systemie.

Realizację celów szczegółowych oceniono na 4,3 w skali od 1 do 5.

Możliwość zapoznania się z przepisami regulującymi współpracę z instytucjami partnerskimi: strażą miejską, policją, GOPS-em, sądem rodzinnym, kuratorami sądowymi oceniono na 4,3.

Za przygotowanie i podjęcie w praktyce działań integracyjnych z rodzicami i partnerami szkoły wokół zadań służących kształtowaniu postaw uczniów i rozwojowi szkoły - wystawiono średnio ocenę 4,4.

Oceniono doskonalenie umiejętności współpracy w podejmowaniu działań i procesach wychowawczych z uwzględnieniem komunikacji interpersonalnej na 4,2.

Swój przyrost wiedzy nauczyciele ocenili z poziomu 3,35 do poziomu 4,33 po zakończeniu wsparcia. Zatem przyrost wiedzy nastąpił o 0,98 punktu.

Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 4,45 pkt.

Obszar: Wykorzystanie EWD w ewaluacji wewnętrznej szkoły realizowała 1 szkoła ponadgimnazjalna.

Osiągnięto zakładany cel. Udoskonalono system ewaluacji wewnętrznej w placówce. 100% nauczycieli posiada wiedzę dotyczącą wykorzystania EWD w ewaluacji wewnętrznej szkoły. W skali od 1 do 5 poszczególne elementy oceny zawarte w końcowej ankiecie monitorującej RPW uzyskały bardzo wysokie noty.

Stopień realizacji celów szczegółowych oceniono średnio na 3,88 (w skali do 5).

Nauczyciele ocenili nabycie/zweryfikowanie swojej wiedzy na temat koncepcji EWD i powiązanej z nią możliwości podejmowania działań doskonalących pracę szkoły na 4,01.

Uczestnicy ocenili poszerzenie swojej wiedzy na temat możliwości wykorzystania EWD w ewaluacji nauczania przedmiotów ogólnokształcących na 4,46.

Najsłabiej oceniono możliwość poszerzenia wiedzy i umiejętności w zakresie konstruowania narzędzi do analizy ilościowej i jakościowej wiedzy oraz umiejętności uczniów na 3,43.

Zwiększenie umiejętności w zakresie wykorzystania wyników egzaminów zewnętrznych w nauczaniu przedmiotów zawodowych oceniono na 3,78.

Nabycie/doskonalenie umiejętności w zakresie przeprowadzenia analiz z wykorzystaniem kalkulatora EWD oceniono na 3,71.

Swój przyrost wiedzy będący efektem uczestnictwa w doskonaleniu nauczyciele ocenili z 3,6 na 3,61 po zakończeniu wsparcia. Przyrost wiedzy nastąpił o 0,01 punktu.

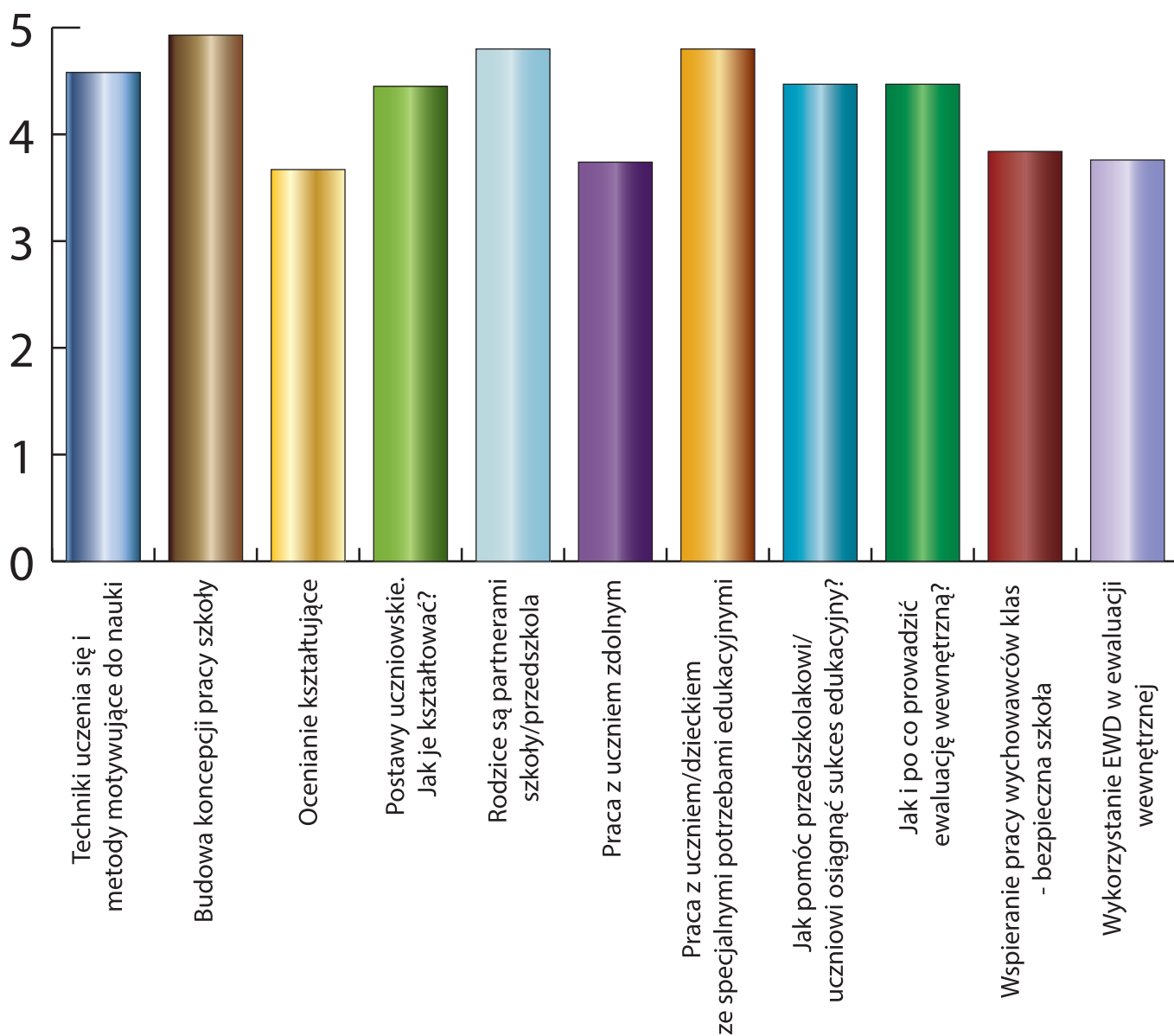
Ogólnie całościowa ocena wsparcia w tym obszarze wyniosła średnio 3,76 pkt.

Wnioski z przeprowadzonej analizy

1. W 36 placówkach, w tym 7 przedszkolach funkcjonujących na terenie powiatu lubańskiego, w roku szkolnym 2013/2014 zrealizowano łącznie 11 różnych obszarów wsparcia. Organizacja doskonalenia rad pedagogicznych we wszystkich placówkach przebiegała w sposób systemowy. Były to formy szkoleniowe, w tym warsztaty oraz konsultacje indywidualne i zespołowe.
2. Usługi szkoleniowe prowadzili eksperci zewnętrzni, a nadzór nad prawidłową organizacją doskonalenia sprawował Szkolny Organizator Rozwoju Edukacji, który prowadził szkołę/przedszkole od etapu diagnozy do etapu zakończenia i oceny wsparcia. Należy podkreślić, że **91,69%** nauczycieli pozytywnie oceniło przygotowanie merytoryczne i sposób prowadzenia zajęć przez trenerów.
3. We wszystkich placówkach zrealizowano założone cele, co poświadcza wysoki miernik celu na poziomie średnio 94,5% posiadania i wykorzystania wiedzy.
4. Cele szczegółowe - wg oceny nauczycieli - zostały osiągnięto na poziomie średnio **4,28** punktu w skali od 1 do 5. Powyżej średniej oceniono realizację 7 obszarów.
5. Średnia ocena przyrostu wiedzy i umiejętności nauczycieli: 0,65 punktu. Powyżej średniej wskazano realizację 5 obszarów.
6. Ogólna ocena całościowa wsparcia wystawiona przez nauczycieli jest bardzo wysoka - to średnio **4,32** punktu w skali od 1 do 5. Powyżej średniej oceniono realizację 7 obszarów.

Rozkład ocen za jakość zrealizowanego wsparcia szkoły/placówki w roku szkolnym 2013/2014 wg obszarów ilustruje poniższa tabela oraz wykres:

Obszar	Ocena (w skali 1-5)
Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki	4,58
Budowa koncepcji pracy szkoły	4,93
Ocenianie kształtujące	3,67
Postawy uczniowskie. Jak je kształtować?	4,45
Rodzice są partnerami szkoły/przedszkola	4,8
Praca z uczniem zdolnym	3,74
Praca z uczniem/dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	4,8
Jak pomóc przedszkolakowi/ uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny?	4,47
Jak i po co prowadzić ewaluację wewnętrzną?	4,47
Wspieranie pracy wychowawców klas - bezpieczna szkoła	3,84
Wykorzystanie EWD w ewaluacji wewnętrznej	3,76
	średnia: 4,3

Uprawnione jest zatem stwierdzenie, iż merytoryczny aspekt realizacji 11 obszarów wsparcia 36 placówek nauczyciele ocenili bardzo wysoko. Średnią ocenę za realizację celów szczegółowych powyżej 3,4 punktu (w skali 1-5) oraz ogólna ocena 4,39 za korzyści dla nauczyciela z udziału w formach wsparcia organizowanych w ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie...” wskazują na wysoką jakość doskonalenia nauczycieli w formie szkoleń zespołu/rady pedagogicznej rozwiązującej problemy przez nie zdiagnozowane. Jako osobiste korzyści pojedynczego nauczyciela można wskazać przyrost wiedzy i umiejętności. W sześciu przypadkach było to powyżej średniej, co oznacza, że uczestnicy takiej formy wsparcia zyskali wiele - oprócz osobistego wkładu w zespołowe rozwiązywanie problemów, także wzbogacili swój warsztat pracy dydaktycznej. Uczestnicy docenili zarówno formę wsparcia, tj. szkolenia bezpośrednio w placówce, adresowane do całego zespołu, jak też kompetencje ekspertów zewnętrznych, otrzymane materiały oraz sprawną organizację doskonalenia.

Jakość usług szkoleniowych w ramach sieci współpracy i samokształcenia na podstawie badań ankietowych prowadzonych w ramach monitoringu projektu

Projekt „Bezpośrednie wsparcie...” oprócz organizacji doskonalenia, którego adresatami były rady pedagogiczne, prowadzonego bezpośrednio w placówkach, zakładał także wsparcie nauczycieli w ramach przedmiotowych lub problemowych sieci samokształcenia i wymiany doświadczeń. W każdym roku szkolnym było to 10 różnorodnych sieci, adresowanych do różnych grup odbiorców, przygotowanych w oparciu o przeprowadzoną wśród nauczycieli i dyrektorów diagnozę potrzeb. Każdy dyrektor miał do wyboru 2, a nauczyciel 8 sieci. Nie było ograniczenia w deklarowaniu uczestnictwa do 1 lub kilku sieci.

W ramach każdej sieci nauczyciele wzięli udział w spotkaniach prowadzonych przez koordynatorów sieci oraz 4 (2 wykłady i 2 warsztaty) spotkaniach prowadzonych przez ekspertów zewnętrznych. Ponadto pracowali na platformie informatycznej ORE www.doskonaleniewsieci.pl.

Tematyka sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli

a) w roku szkolnym 2013/2014:

Sieć nr 1: Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły.

Sieć nr 2: Zadania dyrektora w zakresie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole.

Sieć nr 3: Doświadczenia i eksperymenty na zajęciach przedmiotów przyrodniczych.

Sieć nr 4: Jak wspierać dziecko w uczeniu się matematyki?

Sieć nr 5: Jak radzić sobie ze szkolną absencją – bezpieczeństwo w szkole.

Sieć nr 6: Praca z nowoczesnymi technologiami TIK (rok I) – bezpieczny Internet.

Sieć nr 7: Multimedia na lekcjach przedmiotów humanistycznych.

Sieć nr 8: Nowoczesna biblioteka.

Sieć nr 9: Przygotowanie dziecka do szkoły.

Sieć nr 10: Skuteczne metody pracy z dzieckiem 6-letnim w szkole.

b) w roku szkolnym 2014/ 2015:

Sieć nr 1. Pozapedagogiczne obowiązki dyrektora szkoły.

Sieć nr 2. Szkoła dla wszystkich – edukacja włączająca uczniów niepełnosprawnych.

Sieć nr 3. Praca z nowoczesnymi technologiami TiK – WebQuest, e-learning.

Sieć nr 4. Praca z nowoczesnymi technologiami TiK – tablica multimedialna.

Sieć nr 5. Profilaktyka agresji i przemocy w szkole/przedszkolu.

Sieć nr 6. Jak rozwijać twórcze myślenie uczniów?

Sieć nr 7. Jak wykorzystać wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego i maturalnego z przedmiotów humanistycznych do rozwoju pracy własnej i szkoły?

Sieć nr 8. Jak wykorzystać wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego i maturalnego z matematyki do rozwoju pracy własnej i szkoły?

Sieć nr 9. Wychowanie fizyczne jako element edukacji zdrowotnej.

Sieć nr 10. Rozwijanie inteligencji emocjonalnej u dzieci przedszkolnych.

Każdą siecią zarządzał jej koordynator. Organizował pracę sieci podczas spotkań, szkoleń oraz moderował pracę na platformie wymiany doświadczeń. Dla dokonania oceny jakości usług szkoleniowych oferowanych w ramach sieci współpracy i samokształcenia wybrano sieci zorganizowane i zakończone w roku 2013/2014. W tym celu analizie poddano roczne sprawozdania koordynatorów oraz wyniki badań ankietowych prowadzonych w ramach monitoringu projektu. Nauczyciele wypełniali szereg narzędzi badawczych, w tym między innymi ankiety stanowiące podstawę oceny realizacji zaplanowanych dla danej sieci celów, przydatność w pracy nabytej wiedzy, kompetencji czy otrzymanych materiałów. Wskazywali poziom własnych kompetencji w momencie przystąpienia do sieci. Przede wszystkim jednak na zakończenie pracy zespołu dokonywali oceny całościowej szkoleń i spotkań prowadzonych w ramach sieci: oceniali organizację spotkań, poziom merytoryczny ekspertów zewnętrznych, rzetelność przygotowania, nowatorskość omawianych rozwiązań. Zatem ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci jest średnią wyników ocen wystawianych przez uczestników w skali od 1 do 5 i stanowi ocenę jakości pracy każdej sieci.

Sieć nr 1: Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,11 punktu.

Kompetencje uczestników na wejście: średnia: 3,67 punktu.

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,4 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,88 punktu.

Sieć nr 2: Zadania dyrektora w zakresie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,79 punktu.

Samoocena posiadanych kompetencji uczestników na wejście: 3,94 punktu

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,8 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,8 punktu.

Sieć nr 3: Doświadczenia i eksperymenty na zajęciach przedmiotów przyrodniczych

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,61 punktu.

Samoocena posiadanych kompetencji uczestników na wejście: 3,8 punktu.

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,7 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,6 punktu.

Sieć nr 4: Jak wspierać dziecko w uczeniu się matematyki?

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,55 punktu.

Samoocena posiadanych kompetencji uczestników na wejście: 3,67 punktu.

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,7 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,52 punktu.

Sieć nr 5: Jak radzić sobie ze szkolną absencją – bezpieczeństwo w szkole

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,52 punktu.

Samoocena posiadanych kompetencji uczestników na wejście: 2,47 punktu.

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,3 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,5 punktu.

Sieć nr 6: Praca z nowoczesnymi technologiami TIK (rok I) – bezpieczny Internet

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,39 punktu.

Samoocena posiadanych kompetencji uczestników na wejście: 3,19 punktu.

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,39 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,47 punktu.

Sieć nr 7: Multimedia na lekcjach przedmiotów humanistycznych

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,63 punktu.

Samoocena posiadanych kompetencji uczestników na wejście: średnio 3,14 punktu.

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,63 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,71 punktu.

Sieć nr 8: Nowoczesna biblioteka

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,52 punktu.

Samoocena posiadanych kompetencji uczestników na wejście: 2,47 punktu

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,7 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,6 punktu.

Sieć nr 9: Przygotowanie dziecka do szkoły

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,5 punktu.

Samooceana posiadanych kompetencji uczestników na wejście: 4,2 punktu.

Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,8 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,9 punktu.

Sieć nr 10: Skuteczne metody pracy z dzieckiem 6-letnim w szkole.

Średnia ocena realizacji celów sieci w skali od 1 do 5: 4,4 punktu.

Samooceana posiadanych kompetencji uczestników na wejście: 3,9 punktu.

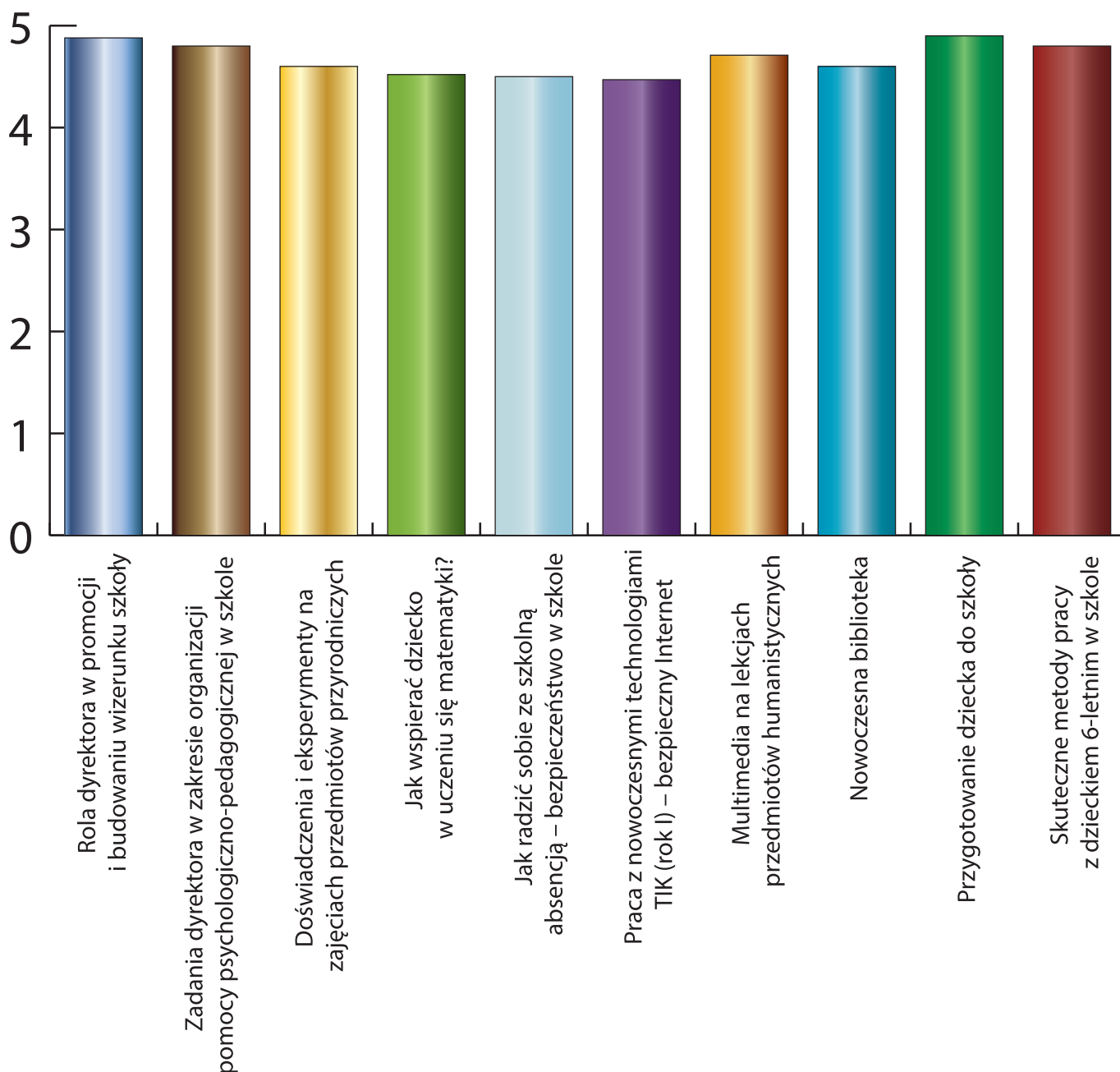
Przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów: 4,68 punktu.

Ogólna ocena szkoleń prowadzonych w ramach sieci: 4,8 punktu.

Rozkład ocen za jakość zrealizowanego wsparcia szkoły/placówki w roku szkolnym 2013/2014 wg sieci ilustruje poniższa tabela oraz wykres:

Sieć	Ocena (w skali 1-5)
Rola dyrektora w promocji i budowaniu wizerunku szkoły	4,88
Zadania dyrektora w zakresie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole	4,80
Doświadczenia i eksperymenty na zajęciach przedmiotów przyrodniczych	4,60
Jak wspierać dziecko w uczeniu się matematyki?	4,52
Jak radzić sobie ze szkolną absencją – bezpieczeństwo w szkole	4,50
Praca z nowoczesnymi technologiami TIK (rok I) – bezpieczny Internet	4,47
Multimedia na lekcjach przedmiotów humanistycznych	4,71
Nowoczesna biblioteka	4,60
Przygotowanie dziecka do szkoły	4,90
Skuteczne metody pracy z dzieckiem 6-letnim w szkole	4,80
	4,68

Rozkład ocen za jakość zrealizowanego wsparcia szkoły/placówki

Przedstawione wyżej wyniki badań ankietowych wskazują jednoznacznie wysokie oceny za jakość zrealizowanych szkoleń w ramach prowadzonych sieci. Uzasadnione jest stwierdzenie, iż wraz z wysoką jakością prowadzonych szkoleń można mówić o zdecydowanym przyroście zarówno wiedzy jak i praktycznych umiejętności uczestników szkoleń.

Wnioski na podstawie przeprowadzonej analizy jakości pracy sieci przedstawiają się następująco:

1. Sieć współpracy i wymiany doświadczeń jest ciekawą formą współpracy nauczycieli. Pozwoliła ona nawiązać kontakty wśród nauczycieli z różnych szkół o różnych specjalnościach. Nowoczesną i akceptowaną przez nauczycieli formą jest także możliwość wymiany doświadczeń na platformie, co podkreślają uczestnicy. Możliwość korzystania z Multimedialnego Centrum w Bibliotece Pedagogicznej ułatwiała naukę obsługi platformy.
2. Założone cele wszystkich sieci współpracy i samokształcenia zostały osiągnięte, **a oceny wystawione przez uczestników za stopień ich realizacji to średnio 4,50 punktu**, co potwierdza wysoką jakość usług edukacyjnych świadczonych poprzez organizację sieci współpracy i samokształcenia dla dyrektorów i nauczycieli.

3. Zajęcia w ramach sieci spełniły oczekiwania uczestników, o czym świadczy wzrost wskaźnika samo-oceny po szkoleniach, tzw. przyrost wiedzy (1,17 punktu). **O znacznym zainteresowaniu udziałem w proponowanej formie doskonalenia zawodowego świadczy duża liczba, aż 10 sieci o różnorodnej tematyce w każdym roku szkolnym, ze średnim uczestnictwem ok. 20 nauczycieli w sieci.**
4. Proponowana tematyka szkoleń w ramach sieci była zgodna z oczekiwaniami odbiorców. Do realizacji zajęć dydaktycznych angażowano ekspertów zewnętrznych o wysokich kompetencjach. O profesjonalizmie wykładowców świadczą bardzo wysokie noty wystawiane przez uczestników za szkolenia - **średnia ogólna ocena szkoleń: 4,68 punktów**. Ponadto podkreślić należy, że **93,76%** nauczycieli pozytywnie oceniło przygotowanie merytoryczne i sposób prowadzenia zajęć przez ekspertów zewnętrznych.
5. Na wysoką jakość świadczonych usług ma znaczący wpływ docenienie możliwości wykorzystania w praktyce uzyskanej wiedzy, umiejętności, a także i materiałów szkoleniowych (średnio 4,61 punktów).

Ocena osiągnięcia założonych celów w projekcie

W ramach projektu „Bezpośrednie wsparcie...” zaplanowano do osiągnięcia cele dla każdego obszaru wsparcia realizowanego w każdej placówce oraz dla każdej sieci współpracy i samokształcenia. Wysokie noty, jakie uczestnicy wystawili na zakończenie obu tych form wsparcia, na poziomie 4,32 punktów świadczą o jakości wszystkich elementów składających się na organizację systemowego wsparcia, z jakim mieliśmy do czynienia w powiecie lubańskim w okresie dwóch lat szkolnych: 2013/2014 i 2014/2015. Zatem ocena stopnia osiągnięcia celów, przydatność w pracy wiedzy, nabytych kompetencji oraz materiałów szkoleniowych pozwalają stwierdzić, iż dwuletnie przedsięwzięcie zyskało aprobatę dyrektorów i nauczycieli.

Adresaci wsparcia pozytywnie ocenili aspekt merytoryczny: właściwą diagnozę problemu, przygotowanie ekspertów zewnętrznych, Szkolnych Organizatorów Rozwoju Edukacji, koordynatorów sieci oraz aspekt organizacyjny: zespołowe uczestnictwo w doskonaleniu, szkolenia w placówce w różnej formie, zapewnienie materiałów dydaktycznych, a także poczęstunku. O wartości merytorycznej proponowanych form doskonalenia zawodowego świadczą także opinie zebrane za pośrednictwem ewaluacyjnych badań ankietowych, przeprowadzonych na zakończenie wsparcia w szkole/przedszkolu oraz sieci. Dyrektorzy i nauczyciele za największą wartość uznali współpracę z kompetentnymi i doświadczonymi ekspertami, zwiększenie własnych kompetencji, integrację i współpracę środowiska dyrektorów i nauczycieli, możliwość wymiany doświadczeń, doskonalenie zawodowe, pozyskanie nowej wiedzy ze szkoleń oraz poprawę umiejętności komunikowania się z innymi.

Wysokie noty uczestników wsparcia – dyrektorów i nauczycieli - świadczą o tym, że systemowe rozwiązanie w zakresie doskonalenia zawodowego, zaproponowane w ramach projektu **Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie lubańskim** zdało egzamin. Było to jednak możliwe wyłącznie dzięki ogromnemu zaangażowaniu wszystkich aktorów edukacyjnej sceny: pracowników Powiatowego Centrum Edukacyjnego w Lubaniu, personelu projektu, ekspertów zewnętrznych, placówek współpracujących: Biblioteki Pedagogicznej i Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej, dyrektorów szkół i przedszkoli oraz samych nauczycieli.

Notatki

Ruled area for taking notes, consisting of multiple horizontal dotted lines.

Wnioskodawca:

Powiat Lubański
ul. Mickiewicza 2
59-800 Lubań

Realizator:

Powiatowe Centrum
Edukacyjne
Aleja Kombatantów 2
59-800 Lubań

e-mail: sekretariatpce@interia.pl
www.pceluban.pl

ISBN 978-83-941485-1-5